

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01118

DELTSEYLUNGEN

Israel Joshua Singer

*Permanent preservation of this book was made possible
by Heritage Village Reading Circle of Southbury, CT*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דער ציילונגען

דער ציילונגען

פון

י. י. זינגער

פארלאג ניו יארק

1949

ארויסגעגעבן פון
פארלאג מתנות
ביים שלום עליכם סאלק אינסטיטוט

DERTZEILUNGEN
(SHORT STORIES)

By I. J. SINGER

Copyright, 1949, by
Genie Singer
New York, N. Y.

Published by
FARLAG MATONES
22 E. 17th St., New York 3, N. Y.

Printed in U.S.A.
by Futuro Press, New York 13, N. Y.

אין דעם בוך גייען אריין אכט דערציילונגען וואס דער-
שיינען צום ערשטן מאל אין בוך-פארם.

ווי אלץ וואס י. י. זינגער ע"ה האט געשריבן אין אמע-
ריקע, זיינען אויך די דערציילונגען געווען געדרוקט
אין „פארווערטס“.

די אכט דערציילונגען האט נאך י. י. זינגער אליין
דורכגעקוקט און צוגעגרייט פאר דעם בוך. זיי זיינען
אויסגעשטעלט פונקט ווי ער האט אנגעוויזן.

דאס בילד אין דעם בוך איז געצייכנט פון י. י. זינגערס
זון, דעם קינטטלער, יוסף זינגער.

פארלאג מחנוח

ווערק פון י. י. זינגער

- פערל (דערציילונגען) — 1923
- אויף פרעמדער ערד (דערציילונגען) — 1923
- שטאַל און אייזן (ראַמאַן) — 1927
- גיי־רוסלאַנד (רייזע־אינדרוקן) — 1927
- יאָשע קאַלב (ראַמאַן) — 1932
- די ברידער אשכנזי (ראַמאַן) — 1935
- פּרילינג (דערציילונגען) — 1937
- חבר נחמן (ראַמאַן) — 1938
- משפחה קאַרנאַווּסקי (ראַמאַן) — 1943
- פון אַ וועלט וואָס איז נישטאַ מער — 1946
- דערציילונגען — 1949

א י נ ה א ל ט

65— 7	ביים שווארצן ים
98— 66	דאקטאר דושארדושי
110— 99	א פרעמדער
145—111	טענדער פראגער
200—145	דארפס יידן
265—201	אין די בערג
319—266	א באשערטע זאך
349—320	סטאנציע באבמאטש

י. י. זינגער

געצייכנט פון זיין זון, יוסף זינגער

ביים שווארצן ים

1

כאטש פון דער מאַלדאוואַנקע, וואו ער האָט געוואוינט, ביז דעם האַפן איז געווען אַ גאַנץ היפשער מהלך, האָט פונדעסטוועגן פּנחס פּראַדקין, אַ דאָרפישער בחור פון דער יידישער קאַלאָניע איזראַילעווקע, אין כערסאַנער געגנט, זייער אָפט געמאַכט אַזאַ שפאַציר צופוס, שיר ניט דורכשניידנדיק גאַנץ אַדעס.

עס איז ניט געווען דערפאַר, וואָס דער אַכצן־יאָריקער רויטבאַקיקער און געפאַקטער פּנחס פּראַדקין האָט געהאַט עסקים אין רוישיקן האַפן, צו וועלכן רומענישע, גריכישע און טערקישע שיפן האָבן געבראַכט ראָזשינ־קעס, פייגן, טייטלען, מאַנדלען, ניס און אַרבוזן, און אַוועקגעפירט תבואה און האַלץ, וואָרעם כאַטש אַ געבוירענער אויף דער כערסאַנער פעטער ערד, וואָס האָט אַ סך תבואה אַוועקגעשיקט צו פרעמדע לענדער ביי די ברעגן פון שוואַרצן ים, האָט פּנחס פּראַדקין גאָר קיין עסקים נישט געהאַט מיט קאַרן און ווייץ. סך־הכל איז דער פּאַטער זיינער געווען אַן אַרעם רביל אין דער יידישער קאַלאָניע איזראַילעווקע, אַ רביל, וואָס איז שוין דערביי אויך געווען שוחט, מוהל, חזן, מלמד און אַפילו געהייצט די דאָרפישע מקווה יעדן פרייטיק און אין מיטן דער וואָך, ווען אַ יידענע האָט געדאַרפט גיין טבילה, די מוטער האָט, אמת, יאָ געהאַט אַ שטיקל גאַרטן, וואו זי האָט פאַרזעצט אַ ביסל גרינוואַרג; אויך אַ מאַגער קיעלע און אַ ביסל הינער און קאַטשקעס. אָבער דערפון האָט זי קיים געקענט שפּימן איר מאַן און קינדער — אַ פולע שטוב מיט קינדער, פון היפּשלעך־דערוואַקסענע ביז אַן עופּעלע אין די וויקעלעך. ווי זיין פּאַטער, דער פּילפאַכיקער כלי־קודש אין דאָרף, האָט קיים מיט צרות געקענט צונויפקראַצן אויף דער חיונה פון אַלע זיינע מלאכות, שוין צוזאַמען מיט קנעלן, אַזוי האָט אויך ער, פּנחס פּראַדקין, קיים מיט צרות געקענט צונויפקראַצן זיין אַרעם שטיקל חיונה פון לערנען לשון־קודש מיט אַדעסער גימנאַזיסטלעך פאַר גאַנצע פּופּצן קאַפּיקעס אַ שעה, ניין, פּנחס פּראַדקין, דער עקסטערן, וואָס האָט זיך אַליין געגרייט צו האַלטן עקזאַמען אויף אַכט קלאַסן גימנאַזיע און גאַנצע נעכט

געהערעוועט אויף מאַטעמאַטיק און לאַטיין, האָט גאַר קיין געשעפטן ניט געהאַט מיט דעם טומלדיקן האַפּן, וואָס איז געווען פּול מיט ריחות פון צוגעלעגן אויבס, געזייערטן קאַרן, פּוילע פּיש, זאַלץ, בראַנפּן און מייז. ניט ער האָט זיך אַנגעקערט מיט די פּלינקע סוחרים, קאַמיסיאָנערן און מעקלערס, נישט מיט די האַפּן-טרעגערס מיט די זעק אויף די קעפּ, און אוודאי נישט מיט די בראַדיאַגעס, פאַרקאַלטענעוואַטע, באַוואַקסענע, אַפּ-געשליסענע און שיכורע, וואָס האָבן געעפּושט מיט שימל, אַלקאַהאָל, קללות און מיאסע רייז.

אויב ער האָט דאָך אַפּגעריסן זיך פון זיין מאַטעמאַטיק און לאַטיין און פון די העברעאישע שטונדן, און דורכגעשפּאַנט די פּריילעכע טומלדיקע שטאַט פון דער מאַלדאָוואַנקע ביז צום האַפּן אַרויס, איז עס געווען, ערשטנס צוליב אויסצולאָדן פון זיך די כוחות, וואָס אָט דער דאָרפּישער בחור האָט פאַרמאַגט אין זיך, — כוחות, וואָס האָבן גאַרניט געפּאַסט פאַר אַ רבנישן זון און לשון-קודשדיקן לערער. די כוחות האָבן געשפּאַרט אין אים, כאַטש ער האָט מערסטנס גענערט זיך מיט ראַזישנקע-ברויט, וואָס ער האָט גע-קויפט ביי אַ בעקער, אַ גריך, און פאַרביסן מיט גרויסע שטיקער זאַפּטיקן אַרבוז; כאַטש ער האָט געוואוינט אין אַ קליין שטיקענדיק צימערל בשותפות מיט נאָך דריי בחורים, און ער האָט זיך געריסן דעם האַלדז ביי לערנען דקדוק מיט צעלאָזענע גימנאַזיסטלעך, וואָס האָבן פאַר קיין אופן ניט געוואַלט צולייגן קאַפּ צו דער פרעמדער און איינגעבעטענער תורה. קיין זאַך האָט ניט געקענט אַוועקנעמען די שפּאַרנדיקע כוחות אין דעם נישט-איבריך געוויק-סיקו, אַבער קרעפּטיקן און געזעצטן בחור, וואָס האָט צעשפּאַרט די אויס-געוואַקסענע רעקלעך זיינע אין די נעט, — נישט דאָס דערנערן זיך מיט טרוקענעם, נישט דאָס זוברעווען מאַטעמאַטיק און לאַטיין ביי אַ קליין לעמפל אין די נעכט, נישט דאָס אַרומגיין אין קאַלטע רעגנדיקע טעג מיט געלע-כערטע שיד און אָן אַ מאַנטל. די גבורה האָט אַרויסגעשריגן פון אים פון דער געדיכטער שוואַרץ-געקרייטלעך טשוּפּרינע, פון די הייסע קויל-שוואַרצע אויגן, פון דער רויטיקייט אין די באַקן, וואָס האָט דורך דער ברויניקייט פון פון דער הויט זיך דורכגעריסן. אַזוי ווי ער איז נאָך דערצו געווען אַ ריינער בחור, אַ צוריקגעהאַלטענער, און פאַר קיין פּאַל ניט געוואַלט נאָכ-גיין די מאַלדאָוואַנקער גאַסן-מיידלעך וואָס האָבן אים מיט געוואַלד געוואַלט פאַרקויפּן זייער ליבע פאַר בלוז אַ האַלבן רובל, האָט ער באַזונדערס גע-פילט די לאַסט פון די כוחות אין זיך, און ער האָט זיי אויסגעלאָדן אין גיין לאַנגע מהלכס פון דער מאַלדאָוואַנקע ביז צום האַפּן אַרויס.

צווייטנס, האָט ער געהאַט אַן אַנדער סיבה פאַר זיינע אַפטע שפּאַ-

צירן צום האָפּן, אַ וויכטיקערע און שטאַרקערע: אים האָט געצויגן צו זען די פרעמדע סוחרים און מאַטראָזן אין האָפּן, די שוואַרצהאַריקע רומע־נישע, גריכישע און טערקישע סוחרים, רירעוודיקע און אויסגעפּוצטע; די אויסדעקאַלטירטע מאַטראָזן, אָפּגעברענטע און צעלאָזענע. מער ווי די אַנדערע, האָבן אים צוגעצויגן די לייט פון די טערקישע שיפּן, ברוינע, פעט־לייביקע און רויט־יאַרמלקעדיקע סוחרים, וואָס האָבן מיטגעטראָגן מיט זיך די מחיהדיקע ריחות פון טייטלעך, איילבערטן און מילגרוימען און וואָס האָבן אים, פּנחס פּראַדקינען, דערמאָנט אין די ישמעאליים פון חומש, וואָס האָבן ביי די ברידער אָפּגעקויפּט יוספּן און אים אַוועקגעפירט קיין מצרים, ער איז גאַרנישט מיד געוואָרן צו באַטראַכטן אַט די פרעמדע לייט יעדן מאָל אויפּסניי. מער נאָך האָבן אים צוגעצויגן די מאַטראָזן פון די שיפּן מיט דער האַלבער לבנה דער עיקר די אַראַבישע צווישן זיי, ברוי־הויטיקע יונגען מיט שוואַרצע בערדלעך אויף זייערע פּולע באַקן, מיט ווייבערשע פּאַרביקע טיכלעך אויף זייערע קעפּ, און אָפּטמאָל אויך מיט אַן אוירינגל אין איין אויער און מיט קופּערנע בראַסלעטן אויף די הענט. זיי האָבן פּנחס פּראַד־קינען תמיד אַרויפּגעבראַכט צו רעיונות וועגן שמעון ולוי, וואָס האָבן מיט די שווערדן אין די הענט פאַרשניטן די לייט פון שכּם; וועגן די זין פון מתתיהו בן יוחנן כהן־גדול, דעם חשמונאי, וואָס האָבן פאַרטיליקט די יוונים; וועגן די פאַרלאַרענע עשרת־השבּטים. צוזאַמען מיט די האַפּן־זונות, רוסישע, יידישע, טאַטערישע, גרוזינישע און דייטשישע, וואָס פּלעגן נאַכגיין טריט־אינ־טריט אַט די פאַרביקע יונגען און רופּן זיי צו זינד, איז אויך פּנחס פּראַדקיין נאַכגעאַנגען זייערע פּוס־טריט, אויפּפאַנדיק זייער האַלדזיק לשון, וואָס האָט אים דערמאָנט אַן תּרגום ביים מעביר זיין די סדרה, אַן ערב שבת אין דער היים, אים האָט זיך כּסדר אויסגעוויזן, אַז ער דערהערט לשון־קודש ווערטער אין זייער געדיכטן האַלדזיקן לשון. אַזוי האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער פּילט דעם ריח פון ים, ווינט און בערג, וואָס זיי טראָגן מיט זיך פון זייערע געגנטן, דעם ריח פון ארץ־ישׂראל, דעם אַוויר פון הייליקן לאַנד, וואָס האָט געהערט צו אַט די זין פון ישמעאל. אין זיין שטאַרקער בענקשאַפּט צו אַט דעם לאַנד און צו אַלץ, וואָס האָט אַ שייכות דערמיט, האָט ער איינמאָל פּרובירט אַפּילו אַ רייד טאָן אין לשון־קודש צו אייניקע פון די פאַרשוואַרצטע יונגען, די זין פון דער דינסט הגר, ווי מען רעדט צו שוועסטער־קינדער. און כאַטש זיי האָבן אים ניט געענטפּערט, ווייל זיי זיינען געווען פאַרנומען מיט די האַפּן־זונות, איז ער נישט געוואָרן ברוגז אויף זיי, האָט ער זיי מוחל געווען, ווי מען איז מוחל אייגענע, קרובים. זיי האָבן אַלע מאָל אויפּסניי אַרויפּגעבראַכט אין זיין זכרון דעם באַ־

ליבטסטן משורר זיינעם, רבי יהודה הלוי, וואָס איז, אין זיין בענקשאַפט, צו געפאלן צו דער ערד פון הייליקן לאַנד און זי געקושט. אין גאַנצן טומל, אין מיט-מאַש פון אַלערליי קולות און שפּראַכן, האָט פּנחס פּראַדקינ גענומען ליענען פאַר זיך אַליין דעם שיר פון זיין באַליבטן משורר, וואָס ער איז אין מערב און זיין האַרץ איז אין מזרח. כאַטש ער האָט דעם שיר שוין אָן אַ שיר מאַל פאַר דעם געלייענט, איז ער אים אַלץ געווען נאָענט און אייגן, ווי זיין געלאַטעט העמד אויפן לייב.

וואָרעם, כאַטש פּנחס פּראַדקינ פון דער כערסאָנער קאָלאָניע איזראַי- לעווקע האָט געזוברעוועט אין די נעכט מאַטעמאַטיק און לאַטיין און גע- גרייט זיך צו האַלטן עקזאַמען אויף אַכט קלאַסן גימנאַזיע, האָט ער נישט געטראַכט אַריינצוקריגן זיך אין אוניווערסיטעט שפּעטער. ניט ער האָט געגלויבט, אַז מען וועט אים אָנגעמען אין לאַנד, וואו פאַר זיינסגלייכן זיינען טיר און טויערן פון הויכשולן געווען פאַרחתמעט אויף זיבן שלעסער. ער האָט געלערנט, ווייל לערנען איז געווען אַ צווייטע טבע אין דער משפּחה זיינער פון לויטער לערנערס; ווייל ער האָט עפּעס בעסערס ניט געהאַט וואָס צו טאָן, און ווייל ער האָט אַליין נישט געוואוסט פאַרוואָס ער טוט עס. זאָל זיך אַרמוואַלגערן אין קאַפּ אַ ביסל מאַטעמאַטיק, געשיכטע, לאַטיין און אַנדערע זאַכן, האָט ער געבראַכט, אַפילו ווען עס וועט אים נישט פירן צו די טירן פון אַן אוניווערסיטעט. איברינקס וואַלט ער נישט געיאָגט זיך דערנאָך אַפילו ווען ער וואַלט עס געקענט דערגרייכן. זיין חלום איז געווען אַריבערצוכאַפּן זיך מיט איינער פון די שיפּן, וואָס גייען קיין סטאַמבול, כדי פון דאָרטן אַנצוקומען צו די קאָלאָניעס, די אַרץ-ישראלדיקע, און ווערן דאָרטן אַן ערד-אַרבעטער אָדער אַ שומר. ער האָט שוין צוליב דעם אַפילו אַריינגעכאַפט זיך איינמאַל אין אַ ציוניסטישער קאַנצעלאַריע, וואו ער האָט אין שענסטן העברעאיש דערציילט דעם באַאמטן וועגן זיין גרויסער בענק- שאַפט צום אייגענעם לאַנד, און פאַרענדיקט האָט ער מיט די ווערטער פון זיין באַליבטן משורר — אני במערב ולבי במזרח. אָבער דער באַאמטער מיט די לויטערע גלעזער, איינגעפאַסטע אין גאַלדענע רעמלעך, האָט בלויז גע- גענעצט ווען דער צעפלאַמטער שלעכט-אַנגעטאַנענער בחור האָט זיינע היי- סע רייד גערעדט, און ער האָט אים געלאָזט וויסן, אַז כאַטש ער שאַצט אַפּ זיין גוטן ווילן, וואָס איז ווערט לויב, קען ער גאַרנישט ניט טאָן פאַר אים, און מען וועט זען שפּעטער. האָט פּנחס פּראַדקינ גענומען אַליין אַפּ- שפּאַרן יעדע וואָך פון זיינע דריטהאַלבן רובל, וואָס ער האָט פאַרדינט, און די אַפּשפּאַרונגען באַהאַלטן שטילעהייט אין שטרוי-זאַק פון זיין אייזערן צוליג-בעטל, אַזוי אַז זיינע מיטוואוינער זאָלן עס ניט זען. ער האָט אַפילו

אויפגעהערט קויפן ראָזשינקע־ברויט ביים גרעק, נאָר געגעסן געוויינלעך ברויט, אָבי צו שפּאַרן וואָס מער אויף דער הוצאה. דער האָפּן איז אים געוואָרן נאָך אייגענער ווי פריער, ווי ער וואָלט שוין באַצייטנס אין אים אַ חלק געהאַט. און ווי צו אַן אייגענער זאָך, איז ער אָפט אַרויסגעגאַנגען צו אים, צו זען די מאַטראָזן און סוחרים פון יענעם ווייטן און אייגענעם לאַנד, איינזאַפּן אין זיך די לאַנג פאַרבענקטע ברומערייען פון די שיפּן, ווען זיי שניידן זיך אַרויס פון די פאַרמיסטיקטע וואַסערן אין אָפענעם ים אַריין, אַהין צו מזרח.

גאַנצע צוויי יאָר האָט ער געשפּאַרט, וואָך נאָך וואָך. ווען ער האָט שוין געהאַט גענוג געלט אויף הוצאות און געגרייט זיך אין וועג אַריין, האָבן פּלוצלונג די טערקישע שיפּן אויפגעהערט צו פאַראַנקערן אין דעם אַדע־סער האָפּן. אַזוי האָט מען אויך נישט צוגעלאָזט קיין זייטיקע מענטשן צום ברעג, וואָס איז באַוואַכט געווען פון סאַלדאַטן מיט אויפגעשפיצטע באַיאַ־נעטן אויף זייערע לאַנגע ביקסן, אויף אַלע אָפּגעריסענע מויערן פון דער מאַלאַדאָואַנקע זיינען מאַביליאַזאַציע־אויפרופן אויסגעקלעפט געוואָרן, אויפ־רופן צו די מענער אין די יונגע יאָרן, צו גיין אין דער מלחמה און פאַר־טיידיקן דאָס עכט־גלויביקע רוסישע לאַנד קעגן די אַפיקורסישע דייטש־לאַנד און עסטרייך פון מערב און די אומגלויביקע טערקן פון מזרח, צום רום און לויב פון צאָר און פאַטערלאַנד.

צוזאַמען מיט אַלע יונגעלייט האָט מען אויך צוגענומען אין דינסט דעם נישט־געוויקסיקן אָבער יוסט־געבוירן פּנחס פּראַדקין פון דעם דאָרף איזראַילעווקע און אים אוועקגעשיקט אין דער קאַזאַרמע אַזוי ווי ער איז געגאַנגען און געשטאַנען. דער אונטער־אַפּיצער אַ מיטל־יאַריקער בלאַ־סער אוקראַינער, מיט אַ פאַר שטרוענע פאַרדרייטע וואַנסן, איז אַזש רויט געוואָרן פון כּעס, דערזענדיק דעם רעקרוט מיט דער צעוואַקסענער גע־קרייזלער שוואַרצער טשופּרינע, וואָס האָט געשפּאַרט פון צו־ענגן היטל. — העי, שנייד אָפּ דעם געקרייזלטן טשוב, ביסט נישט קיין קאַזאַק.

מאַשקע! — האָט ער זיך געבייזערט.

— מיין נאַמען איז פּנחס, נישט מאַשקע, — האָט פּנחס פּראַדקין אים פאַרריכט.

— אַלע דייניקע זיינען ביי מיר מאַשקע, — האָט דער אונטער־אַפּיצער אים איבערגעריסן, — און דו דאַרפסט נישט קעגנריידן דיין אונטער־אַפּיצער, נאָר אויסהערן און זאָגן — אַזוי איה, וואוילגעבוירן! פאַרשטאַנען, מאַשקע? מיט אַ די־געשוירענעם זעלנערישן קאַפּ האָט פּנחס פּראַדקין אויסגעזען קלענער, אָבער ברייטער און קרעפטיקער. בלויז נאָך דריי חדשים מושטירונג

איז ער אַוועקגעשיקט געוואָרן אויפן קאַווקאַזער פּראָנט צו שלאָגן זיך מיט די אומגלויביקע לייט פון דער האַלבער לבנה. דערנאָך האָט מען אים צוגענומען פון שטילן קאַווקאַזער פּראָנט און אים אַוועקגעשיקט צום שטורמישן דייטשן פּראָנט אַרום דעם טייך בוג.

ווען נאָך פיר יאָר מלחמה איז פּנחס פּראָדקין אַהיימגעפאַרן אין זיין דאָרף איזראַילעווקע, האָט ער דורך דעם קליינעם פענצטערל פון אָנגע-שטאַפטן פּראַכט-וואַגאָן געזען די גאַנצע בהלה פון לאַנד זיינעם, וואָס האָט פאַרשפּילט די מלחמה. דער פּראַכט-צוג, אָנגעשטאַפט מיט דעמאָביליזירטע סאַלדאַטן, שטרוי און אומפלייט, האָט לאַנג זיך געשלעפט איבער פאַר-לאַזענע דערפער, סטעפעס, שטעטלעך און שטעט, איז מער געשטאַנען ווי געפאַרן. ער איז אויך דורכגעגאַנגען אַלערליי מאַכטן און גרענעצן פון צע-ריסענעם לאַנד. אויף טייל סטאַנציעס האָבן פּוילישע סאַלדאַטן אין המון-טאַשן היטלעך געהאַלטן וואָך. אין אַנדערע ערטער זיינען נאָך געשטאַנען דייטשע מיטליאָריקע לאַנדשטורמער מיט פּיקל-הויבן אויף די קיילעכדיקע געגאַלטע קעפּ און מיט ליולקעס אין די מיילער, אָדער אָפּגעלאָזענע עסט-רייכער מיט וויקל-בענדער אַרום די פּיס. אויף טייל ערטער זיינען באַוואַפּנט-טע אוקראַינער שקאַצים מיט פעלצלעך און מיט באַוויידלטע היטלען געווען די מושלים. די קענערס צווישן זיי האָבן אין כאַלאַצקן רוסיש גערופן די דעמאָביליזירטע סאַלדאַטן פון צוג אַנצושליסן זיך אין זייערע רייען און צו פאַרטרייבן די רויטע קאַצאַפעס, די שונאים פון דער צערקווע, וואָס ווילן צונעמען דאָס אוקראַינישע ברויט און דעם גלויבן. אויף אַנדערע סטאַנ-ציעס האָבן רויט-באַשלייפלעטע סאַלדאַטן, מיט שטערנס אויף זייערע צע-ריסענע היטלעך, געהאַלטן די וועגן אין זייער רשות. אָפּגעריסענע, מיט ביקסן אָנגעהאַנגען אויף שטריקלעך איבער זייערע וואַטענע לייבלעך און צעפאַרענע שינעלן, האָבן זיי פּונדעסטוועגן ניט אויפּגעהערט שפּילן פּריי-לעכע רעוואָלוציאָנעע לידער. בחורים און מיידלעך, אין לעדערנע קורט-קעס און מיט רעוואָלווערן פאַרשטעקט אין גאַרטל, האָבן פייערדיקע רע-דעס געהאַלטן פאַר די אָנקומענדיקע דעמאָביליזירטע סאַלדאַטן, גערעדט וועגן ערד און פּרייהייט און וועגן מלחמה קעגן די פּאַלאַצן און פּרידן צו די כאַטעס. די סאַלדאַטן אין די וואַגאַנען האָבן אין זייערע לויזיקע קעפּ געהאַט אַ תּהוֹבוּהוּ פון אַלע רעדעס. וויקלענדיק מאַכאַרקע אין אָפּגעריסענע שטיקלעך פּאַפּיר פון די פּראַקלאַמאַציעס, וואָס מען האָט זיי אָנגעגעבן, האָבן זיי פאַר קיין פּאַל ניט געקענט פּונאַנדערקלייבן זיך אין די אַלע פאַרשידענע רייד, וואָס מען האָט אַריינגעשריגן אין זייערע אויערן. זיי האָבן אויסגעזען אַלע גלייך גערעכט, ווי אַלע גלייך פאַרפּירערש. צוזאַמען

מיט מעשיות פון די פראַנטן, קללות און מיאוסע רייד, וואָס מען האָט זיך דערציילט אין געדיכטן צוג, האָט מען אויך זיך אַרומגעריסן איבער די רע- דעס פון די אַלערליי רעדנער און פאַר וועמען עס לוינט בעסער צו גיין ווידער אין מלחמה.

— נו, וואָס זאָגסטו, שוואַרצער? — האָבן די לייט אין וואַגאַן גע- פרעגט פראַדקינען. — דייען יידן זיינען דאָך כיטרינקע, קלוגע, ווייסן אַלץ, און דו רעדסט גאַרניט, שווייגסט אַלץ און קוקסט, געקרייזלטער. פראַדקין האָט געוויקלט מאַכאַרקע אין פאַפיר און נישט געענטפערט אויף די רייד פון די סאַלדאַטן.

אין אַן אַפגעטראַגענעם שינעל, אין צעפאַרענע שטיוול און אין אַן אויס- געקראַכן שעפסן היטעלע אויף זיין צעקרייזטן שוואַרצן קאַפּ האַר, וואָס ער האָט ווידער געלאָזט פריי וואַקסן, ווייל אונטעראַפּיצערן האָבן מער קיין דעה ניט געהאַט, אַ פאַרוואַרלאַזטער, אַ מידער, אַבער ברייטער און קרעפ- טיקער און מענלעכער און פאַרהאַרטעוועטער פון די פיר יאָר פראַנט, — האָט פּנחס פראַדקין בלויז געזען און געהערט אַלץ, וואָס עס טוט זיך אַרום אים. אַבער ער האָט קיין חלק ניט געהאַט דערין. ער האָט זיך ניט געמישט אין די רייד פון די אַגיאַטאַטאַרן אויף די גרענעצן, ער האָט זיך נישט אַרייַן- געלאָזט אין וויכוחים מיט די דעמאַביליזירטע סאַלדאַטן אין שלעפּ-צוג, וואָס האָבן אים געוואַלט אַרייַנקריגן אין אַ מחלוקת. וואָס זיינען אים אָנגע- גאַנגען די אַלע מענטשן און רייד, ווען ער איז געווען אַזוי ווייט פון זיי? ווען ער איז געווען אין מערב אַבער זיין האַרץ — אין מזרח? גלייך ווי גאַרנישט וואַלט געשען דורך די פיר יאָר, וואָס מען האָט אים צוגענומען פון אַדעסער האַפן, האָט ער געהאַט איין געדאַנק אין זיין צעקרייזלטן שוואַרצן קאַפּ, ווי אַמאַל, ווען ער האָט געזוברעוועט מאַטעמאַטיק און לאַטיין און געאַנגען צום האַפן זען אַנקומענדיקע שיפן. ער האָט געוואַלט אַהין — קיין מזרח. יעדער איבעריקער טאַג, וואָס ער האָט זיך געשלעפּט, איז אים געווען אַ לאַסט. ער האָט וואָס-פריער געוואַלט קומען אַהיים, זען טאַטע- מאַמע, די פיל ברידער און שוועסטער, אַנפרייען זיך מיט זיי נאָך די פיר יאָר מלחמה און גלייך דערנאָך זיך געזעגענען און אַוועק מיט דער ערשטער שיף, וואָס וועט אַפּגיין פון אַדעסער האַפן. ער האָט זייער ווייניק איצט גע- דענקט פון די מאַטעמאַטישע אויפגאַבן און פון די גריכישע קלאַסיקער, איבער וועלכע ער האָט אַזוי שווער געהאַרעוועט. בלויז אַפּגעריסענע פראַזן זיינען אים פאַרבליבן אין קאַפּ. און ער האָט אַפילו נישט געטראַכט אַנצו- הייבן לערנען אויפּסניי. זיינע צעוואַקסענע פאַרהאַרטעוועטע הענט האָבן איצט געוואַלט איין זאַך — גראַבן ערד אין ערגעץ אַ קאַלאַניע אַרום ירושלים.

אָדער האַלטן אַ ביקס אין דער האַנט ביים באַוואַכן ייִדישע ישובים פֿאַר אַנ־
גרייפֿנדיקע שונאים.

בלויז איין מאָל האָט ער געלאָזט זיך מיטמאַרשירן מיט אַן עולם אין
דעם תּוהר־ובוהודיקן לאַנד. דאָס איז געווען אין אַ גרעסערער שטאָט שוין
נישט ווייט פֿון אָדעס, וואו דער פֿראַכט־צוג האָט זיך אָפֿגעשטעלט אויף
עטלעכע טעג צייט. אַראַפֿגייענדיק צו דער שטאָט, כדי אויסצורידן אַ
וואָרט מיט יידן נאָך די פֿיל וואָכן פֿון אויסהערן אין וואַגאַן קללות, גיבול־פה
און יידן־שפּאַט; באַגרענדיק צו הערן פֿון יידן אַ וואָרט ניס, וואָס קומט
פֿון דאָרטן, פֿון מזרח, האָט ער גראַד אָנגעטראָפֿן אויף אַן אייגענעם יום־
טוב. ייִדישע סטודענטן, עלטערע יידן, ווייבער, קינדער אפֿילו, האָבן מאַר־
שירט איבער די גאַסן מיט בלוי־ווייסע פענער, מיט עטלעכע ספר־תּורהס,
באַגלייט פֿון אַ קאַפּעליע היימישע קלעזמער, וואָס האָט געשפּילט דאָס
„התּקה־ליד“. די אָפֿגעלאָזענע עסטרייכישע סאַלדאַטן, טשעכן, פּאָליאַקן,
יידן, באַסניער, הערצאַגאַווינער, צעקנעפּלטע, הפּקרדיקע און דיסציפּלינלאָזע
וואָס האָבן נאָך געהאַלטן די געגנט אין דער האַנט, האָבן בלויז געגענעצט,
קוקנדיק אויף אַט דעם ייִדישן מאַרש, וואָס האָט געפּייערט דעם פֿאַרשפּע־
טיקטן יום־טוב פֿון זייער פֿאַרשפּראַכן לאַנד, וואָס איז זיי געגעבן געוואָרן
פֿון אַן ענגלישן לאַרד, אַ פּיינט פֿון דער עסטרייכישער אימפּעריע. עס האָט
זיי נישט געאַרט מער, די מידע סאַלדאַטן, וואָס זייער לאַנד האָט שוין פֿאַר־
שפּילט דעם קריג, וואָס די מענטשן פֿון זייערע צייטווייליק אַקופּירטע געגנטן
האָבן געטאָן. עס איז זיי נישט אָנגעגאַנגען נישט די מוזיק, נישט די אויס־
רופן לכּבוד ענגלאַנד און איר לאַרד, דעם אויפבויער פֿון עפּעס אַ לאַנד אין
אַזיע, פֿאַר וועמענס כּבוד וועגן ייִדישע סטודענטן האָבן זיך געריסן די
העלדזער, ער זאָל לעבן.

פּנחס פֿראַדקין האָט מיט זיינע צעפֿאַרענע שטיחל מיטמאַרשירט מיט
דעם עולם און העכער פֿון אַלע געזונגען די ווערטער פֿון העברעאישן הימן.
צעוואַרעמט פֿון דער מוזיק און פֿון דער פייערדיקער רעדע, וואָס אַ יונגער־
מאַן מיט אַ בערדל האָט געהאַלטן, ווי פֿון דער עדה יידן אַרום זיך, האָט
ער אַראַפֿגעוואָרפֿן דאָס שעפּטענע אויסגעקראַכענע היטעלע פֿון זיין צע־
קרייזלטן קאַפּ און אין פייערדיקן העברעאיש געהאַלטן אַ רעדע פֿאַרן עולם,
כאַטש קיינער האָט אים נישט געבעטן. דער עולם האָט געקוקט מיט אויפ־
געריסענע אויגן אויף דעם אָפֿגעריסענעם סאַלדאַט, דעם באַוואַקסענעם און
פֿאַרוואַרלאָזטן, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ רוצח אין זיין ווילדן הילוך. דאָס
פייערדיקע העברעאישע לשון אין מויל פֿון אַט דעם מאַדנעם קרוע־בלועניק

האַט געקלונגען אומדערוואַרט, ווי אַ נס. ווען ער האָט פאַרענדיקט מיט דעם שיר פון יהודה הלוי וועגן „איך אין מערב און מיין האַרץ אין מזרח“, האָט דער עולם לאַנג געפאַטשט מיט די הענט.

נאָך דעם איז די רייזע מיט דעם שלעפּנדיקן צוג געוואָרן נאָך מער אומדערטרעגלעך פאַר פּנחס פּראַדקיין. דער עיפּוש פון וואַגאַן, די מיאסע רייד, די קללות, און מער פון אַלץ די זלזולים און הוּזק און נקמה־רייד קעגן יידן, זיינען געווען נישט אַריבערצוטראַגן. ווי גרויס עס איז געווען דאָס איילעניש פון פּנחס פּראַדקיין, אַזוי גרויס איז געווען דאָס שלעפעניש פון צוג, וואָס איז מער געשטאַנען ווי געפּאַרן. די פאַרנאַכלעסיקטע רע־דער, טרוקענע, נישט געשמירטע, האָבן געריסן די פאַרראַסטעטע רעלסן, פאַרוואַרפענע מיט מיסט און פאַרוואַקסענע מיט ווילד־גראַז. אָפט האָבן די אַקסן געברענגט און מען האָט געמוזט אָפּשטעלן דעם צוג אויף אַ צייט. אויך קיין קוילן זיינען ניט געווען פאַר דעם לאַקאָמאָטיוו. ביי יעדן וואַלד האָט דער מאַשיניסט אָפּגעהאַלטן דעם צוג און געטענהט צו די סאָלדאַטן, אַז ער וועט זיך ניט רירן ווייטער פון אַרט. ביז זיי וועלן ניט גיין אין וואַלד אַריין און אַנזאַמלען האַלץ צו הייצן די מאַשין. די סאָלדאַטן, פּוילע אין זייער פאַרוואַרלאָזטקייט, לויזנדיק זייערע מלבושים, האָבן גלייכגילטיק אויס־געהערט דעם פאַראוילטן מאַשיניסט און אַרויסגעדרייט זיך פון גיין. יעדע־רער האָט אַרויפגעוואַרפן די אַרבעט אויפן אַנדערן. ווען זיי זיינען שוין יאָ געגאַנגען ענדלעך, האָבן זיי פאַרגעסן צוריקצוקומען. אָדער זיי האָבן זיך אויסגעצויגן אויף דער ערד און אויסשטרעקנדיק פריי די ביינער, נאָך וואָכן פון ענגשאַפט און שטופּעניש, זיינען זיי אַריינגעפאַלן אין אַ האַרטן שלאַף פון וועלכן מען האָט זיי נישט געקענט אויפוועקן. אָדער זיי זיינען פאַרקראַכן אין די דערפער, געבעטלט ברויט ביי די פּויערים און ליבע ביי די סאָל־דאַטקעס, וואָס זייערע מאַנען זיינען דערהרגעט געוואָרן אויף די פּראַנטן אָדער פאַרלאָרן געגאַנגען אין געפאַנגענשאַפט. אַ סך פּלעגן צוריקקומען שיכורע פון היימישן בראַנפן, „סאַמאַגאַנקע“, מיט וועלכן די פּויערים האָבן זיי אַנג־געטרונקען. זיי זיינען געווען ווילד פון דער ניט־דיסטיליזירטער משקה און זיי האָבן געוויינט אויף זייער גורל אויף די ווייבער אין זייערע היימען, וועלכע האָבן זיי זיכער פאַרביטן מיט אַנדערע מענער, ווי די סאָלדאַטקעס אויפן וועג האָבן עס געטאָן מיט זיי, פּרעמדע מענער. אַזוי האָבן זיי אויך געדראַט מיט נקמה קעגן אַלעמען, קעגן די ניט־טרייע ווייבער, קעגן די פּריצים און אָפּיצערן, און מער פון אַלץ קעגן פּנחס פּראַדקיין און זיינע לייט, וואָס, ווי מען זאָגט, זיינען זיי שולדיק אין אַלע אומגליקן.

— נו, וואָס ענטפּערסטו ניט, טייוול שוואַרצער? — האָבן זיי געהאַט

טענות צו פראַדקינען, אָן אויסגעהונגערטן, מידן און פאַרוואַרלאַזטן, ווי זיי אַליין, — שוויגסט אַלץ און קוקסט, געקרייזלטער!
 פּנחס פּראַדקין האָט אַרויסגענומען אַ האַנט מאַכאַרקע פּון זיין טיפּער שינעל-קעשענע און פּאַרדרייט אַ פּאַפּיראַס אין אַ שטיקל פּון אַ צעריבענער פּראַקלאַמאַציע, וואָס מען האָט אים אויף ערגעץ אַ סטאַנציע געגעבן. ער האָט גאַרניט זיך אַנגעקערט מיט דעם עיפּושידיקן צוג און זיינע לייט, ניט מיט זיי, נישט מיט זייערע געוויינען און געלעכטערס, קללות און געזאַנגען, ריידעריי און ביטערנישן און סכּסוכים. ער האָט שוין אויסגעקוקט די מי-נוט אַנצוקומען אַהיים, אַנצופרייען זיך מיט זייניקע און וואָס גיכער צו לאַזן זיך אַוועק צום האַפּן אין אַדעס, אין וועלכן שיפּן וועלן איצט צוריקנעמען פּאַראַנקערן ווי אין די אַלטע גוטע צייטן.

2

יעדער אָנהייב וואָך אויפּסניי האָט פּנחס פּראַדקין גענומען איינפּאַקן זיינע עטלעכע זאַכן אין דעם פּוטערנעם זעלנערישן רוק-זאַק, וואָס איז אים גע-בליבן אַ ירושה פּון אַן עסטרייכישן הרוג, און אויסגעשטרעקט די האַנט צו געזעגענען זיך מיט די עלטערן פּאַר זיין נסיעה קיין אַדעס; יעדער מאַל אויפּסניי האָט די מוטער זיינע אים צוריק אַרויסגעוואַרפּן די זאַכן און גע-שוואַרן זיך מיט אַלע שבועות אין דער וועלט, אַז זי וועט אים ניט לאַזן אַוועקפאַרן, ווי זי, אַזוי האַבן אים אויך אַפּגעהאַלטן דער פּאַטער דער כלי-קודש, די פּיל שוועסטער און ברידער, איינער יינגער פּון אַנדערן, די שכנים די קאַלאַניסטן, און מער פּון אַלע אַנדערע — דער עלטסטער און חשובּסטער קאַלאַניסט פּון דאַרף, ר' אשר דער „סטאַראַסטע“.

פּנחס פּראַדקין האָט זיך ניט געקענט קיין עצה געבן מיט דער גוטס-קייט, וואָס האָט אים אַרומגענומען אין דער היים נאָך די פּיר יאָר נויט און רשעות, מיט דער וואַרעמקייט, וואָס האָט אים געטוליעט און געגלעט, ווי די היימישע פּערענע, מיט וועלכער די מוטער האָט אים איינגעדעקט צום שלאָף פּון קאַפּ ביז די פּיס.

פּון דער ערשטער רגע, ווי ער איז אַנגעקומען אַהיים צופּוס פּון דער באַך-סטאַנציע, און די מוטער האָט אַריינגעכאַפּט זיין קאַפּ און צוגעטוליעט אים צו איר ווייכער גרויסער ברוסט, האָט ער דערפּילט די וואַרעמקייט און צוגעבונדננקייט, פּון וועלכער מען קען זיך אַזוי גיך ניט אַפּרייסן. פּון איר האָט געאַטעמט מיט אויפּגעזאַטענער מילך, מיט זיס-זויערלעכן טעם פּון ברויט און קימל, מיט בעטגעוואַנט און מיט מאַמעש לייב, וואָס האָט אַ סך קינדער געבוירן און געזויגן. זי האָט גאַרניט געוואַלט אַרויסלאַזן דעם

פאַרוואַרלאַזטן זעלנערישן קאַפּ פון איר איבערגעוויירענער ברוסט, כאַטש איר מאַן און די קינדער זיינען געוואָרן אומגעדולדיק, ווייל אויך זיי האָבן זיך געוואַלט פרייען מיטן צוריקגעקומענעם.

— רחל, לאַמיר געבן פּנחסן שלום-עליכם, — האָט דער מאַן זיך ביי איר געבעטן.

— מאַמע, לאַמיר אַנקוקן פּנחסן, — האָבן די קינדער געהאַט טענות צו איר.

— קינד מיינס פינעלע, — האָט רחל פּראַדקין געמורמלט און גע- קושט איר זון איבער די שטעכעדיקע באַוואַקסענע באַקן, איבער די צעוואַק- סענע פאַרהאַרטעוועטע הענט.

נישט איבעריק געלונגען האָט ר' אברהם-יצחק, דער דאָרפישער רב, צעקושט זיך מיט זיין זון. נישט געניט אין קושן זיך, האָט ער זיך פאַרשעמט מיט אַט דעם יידענישן ענין און געטראַפן מיט זיינע באַבערדיקטע ליפן דעם זון מער אין דער נאָז, ווי אין מויל. אָבער די גוטסקייט פון זיינע ווייכע טויבן-אויגן, די וואַרעמקייט פון זיינע ווייכע אויסגעשטרעקטע הענט, זיי נען נישט אָפּגעשטאַנען אין זייער גליק קעגן דער מוטערס געניטע קושן און אומאַרמונגען. פול מיט צעשטראַלטער שמחה זיינען געווען די קושן און אומאַרמונגען פון די ברידער און שוועסטער, איינע יינגער פון אַנדערן. פּנחס האָט ניט אַלעמען דערקענט איצט, ווייל זיי האָבן זיך פאַר די עטלעכע יאָר היפש געענדערט, איבערהויפט די קלענערע יינגלעך און מיידלעך, וואָס זיינען שטאַרק אַרויפגעשאַסן, פון קינדער געוואָרן פּאַלנע מענטשן. ער האָט געפילט אַלע מאָל אַן אַנדער פאַר הענט, אַן אַנדער פאַר ליפן, פולע ליפן, וואָס אַלע האָבן זיי געהאַט אַזעלכע אין דער פּראַדקין-משפּחה. בלויו די עלט- סטע שוועסטער, שפּרה, האָט נאָכן צעקושן זיך מיטן ברודער, אַרויסגעזאָגט אַ וואַרט, וואָס איז אַלעמען געלעגן אויף די ליפן, נאָר קיינער האָט עס ניט געוואָגט צו זאָגן.

— פּנחס, וועסט זיך אפשר אַפּוואַשן . . . איך וועל דיר אַנגיסן אַ שיסל

הייס וואַסער . . .

פּנחס איז רויט געוואָרן פון דער שוועסטערס רייד, וואָס האָט אים דער- מאַנט אין זיין פאַרוואַרלאַזטקייט, וואָס ער האָט אַליין מער ניט געפילט. ער האָט איצט ניט געוואַלט מער גאַרנישט ניט טאָן פריער, נישט עסן, נישט ריידן, נאָר וואַשן זיך. צום ערשטן האָט ער אָפּגעוואַשן זיך אין איין שיסל וואַסער. אָבער זעענדיק דאָס וואַסער, וואָס איז געוואָרן שוואַרץ פון די ערשטע עטלעכע שווענקענישן דעריין, האָט ער געהייסן זיך דערלאַנגען אַ צווייטע שיסל, אַ דריטע. ווען נאָך אַלע שטוביקע וואַשענישן האָט פּנחס

אלץ נישט געקענט אַרויסשווענקען פון זיך דעם אַנגעזאַמלטן שמוץ פון יאַרן, האָט דער פּאַטער געהייסן די יינגלעך, זיי זאָלן איינהייצן די דאַר- פישע מקווה, וואָס געוויינטלעך הייצט מען זי אין מיטן וואַך נאָר ווען אַ יידענע דאַרף גיין טבילה. אין דער הייסער שמאַלער מקווה, צו וועלכער מען האָט געדאַרפט אַראַפּגיין מיט אַ סך קרומע, געדרייטע און גליטשיקע הילצערנע טרעפלעך, האָט ענדלעך פּנחס אַרויסגעוואָשן פון זיך אַלדי אומ- רייניקייט פון זיין פאַרוואַרלאָזטן גוף. דער פּאַטער אַליין האָט געגאַסן הייסע שעפעלעך וואָסער אויף די שטיינער אין באַד און מיט אַ בעזעמל אויסגע- שמיסן דעם זון זיינעם פון קאַפּ ביז די פיס. פּנחס האָט אַזש געזיפּצט פון תּענוג.

— בעסער, טאַטע — האָט ער זיך געבעטן, — שמייס אַרויס פון מיר אַלץ, די גאַנצע פיר יאַר שמוץ, רשעות און פּיין.

ר' אברהם-יצחק האָט גענומען דעם זונס זעלבערשישע פאַרוואַרלאָזטע בגדים, פון העמד ביזן צעריסענעם שינעל, און זיי אַריינגעוואָרפן אין פּלאַ- קערנדיקן באַד-אויון.

— שקץ תּשקצנו — האָט ער געזאָגט, ווי ווען מען פאַרברענט אַן עבודה- זרה-זאַך, און דערלאָנגט דעם זון אויסגעוואָשענע וועש, אַביסל צוגעלאַ- טעטע אָבער קלאַרע, אַזוי אויך פּנחס'ס אַלטע הויז און רעקל, וואָס זיינען געווען הישפּלעך אויסגעוואַקסן אָבער גאַנץ און ציכטיק. אַן אויסגעווא- שענער, אַ באַנניטער, האָט פּנחס די ערשטע טעג אַפּגעגעסן און אַפּגעשלאָפּן פאַר אַלע צייטן. ער איז גאַרנישט מיט געוואָרן צו עסן די געשמאַקע קימל- ברויטן, די שבתדיקע חלות, די אייערקיקלעך און די קאמיס-ברויטלעך, וואָס די מוטער זיינע האָט געבאַקן פאַר אים. אַזוי האָט ער פאַרצערט די קאַשעס מיט יויך, די שעפּסענע געדעמפּעכטסן, די גריישלעך, געפילטע מילצלעך, קישקעס, די הינערשע דרויבלעך, וואָס די שוועסטער האָבן געהאַלטן אין איין קאַכן פאַר אים. ער האָט זיך ממש געבאַדן אין אויסגע- זאַטענער מילך, אין פוטער און אין שמאַנד, געוויקט זיך אין די שמאַלצן פון די פעטע קוגלען, וואָס שכנות האָבן געשיקט צו אים אויף שבת אַהיים מיט זייערע פאַרשעמטע טעכטערלעך, וואָס ווי נאָר זיי האָבן אַרויסגעזאָגט דעם „ליב אייך מיט אייער גאַסט“, זיינען זיי אַנטלאָפּן ווי די רוחות.

איידער ער האָט זיך אומגעקוקט, פּנחס פּראַדקיין, זיינען די לעכער אין זיין ברייטן פנים געווען אויסגעפילט מיט לייב. זיינע שוואַרצע פייערדיקע אויגן האָבן איצט געגלאַנצט ווי די שוואַרצע פעטע איילבערטן, וואָס מען האָט אים דערלאָנגט צום טיש צוזאַמען מיט אַלערליי איינגעזייערטע אווערקעלעך און פּאַמידאַרן. אַפילו די האָר זיינע, די צעקרייזלטע, האָבן איצט אַן אַנ-

דער מראה געקראָגן. ווי האָבן געבלישטשעט פון שוואַרצקייט. מער פון אַלע אַנדערע שכנים אין דאָרף האָט אים מכבד געווען ר' אשר, דער „סטאַ-ראַסטע“. שוין דעם ערשטן שבת נאָכן דאָוונען, ווען ר' אשר האָט פאַר-בעטן דעם גאַסט, זיינע עלטערן און שיר ניט אַלע מתפללים אויף קידוש צו זיך אין הויז, האָט ער זיך צעלאָזט מיט דער ברייטער האַנט. וויפיל די טאָכטער זיינע האָט נישט אָנגעשטעלט אויפן געדעקטן טיש אַלערליי היי-מיש-געמאַכטע קיבלעך און איינגעמאַכטסן און זאָפטן, האָט ר' אשר גע-האַלטן אין מאַנען מער. — קאַרג נישט, מינדל, — האָט ער געטענהט, — נעם אַרויס פון קעלער דאָס אַגרעס-איינגעמאַכטס, דעם קאַרשן-זאָפט און דעם וויין, וואָס מען האָט פאַראַיאָרן איינגעזייערט.

מינדל איז אַלעמאַל אויפסניי פאַרשוואונדן אין דער קעלער-טיר אין דער פּאָדלאָגע און אַרויפגעקומען מיט אַלץ נייע סלאַיען און פלעשער, וואָס האָבן געשמעקט מיט שימל, האַרבקייט און שמחות.
— טרינקט געזונט, עסט געזונט, — האָט זי געמונטערט דעם עולם, וואָס האָט זיך ניט געלאָזט בעטן.

נאָך דעם גרויסן שבתדיקן קידוש, האָט ר' אַשר גענומען מאַכן ווע-טשערעס אין מיטן דער וואַך פאַר דעם צוריקגעקומענעם רבנישן זון. זיצנ-דיק מיט אים ביים טיש, וואָס איז געווען געדעקט מיט אַ פאַרביק טישטעך, אויסגענייט דורך זיין טאָכטער מינדל, עסנדיק די באַטעמטע גריוון, פופיק-לעך און לעבערלעך און קניידלעך, וואָס מינדל האָט מיט גרויס בריהשקייט צוגעגרייט און צוגעטראָגן צום טיש, צוטרינקענדיק דעם היימיש-געמאַכטן וויין פון די קליינע זויערלעכע וויינטרויבן, וואָס זיינען געוואקסן אין דעם אייגענעם וויינשטאַק, צוגעבנדיק חשק דעם גאַסט, ער זאל זיך ניט לאָזן בעטן, ווייל ס'איז היימיש, האָט ער גערעדט מיט אים תכלית-רייז, דער אַלטער ר' אַשר.

אַנהייבנדיק ביי די אַמאָליקע צייטן, ווען דער פּאָטער זיינער, דער קרע-מער, האָט זיך מיט די ערשטע שוואַלבן אין דער קאַלאַניע באַזעצט און מורא געהאַט צו אַן אַקס צוצוגיין און איינשפּאַנען אים אין יאָך, ביז מען איז דערגאַנגען דערצו, אַז מען האָט איצט, ברוך-השם, אַ צעוואַקסן יידיש דאָרף מיט אַן אייגן בית-המדרשל, מקווה און רב, האָט ר' אַשר פאַרענדיקט מיט דערציילן וועגן זיין האָב און גוטס, מיט וואָס גאַט האָט אים געבענטשט דאָ. קיין זאך האָט גאַט אים, חלילה, נישט געקאַרגט. ער האָט אים געגעבן ערד גענוג, שוואַרצע, גוטע ערד, וואָס מען דאָרף כמעט נישט מיסטיקן, ווייל זי גיט איר ברכה אַליין; ער האָט אים אויך געבענטשט מיט מעלקנדיקע קי און ציגן, אַרבעטס-אַקסן און פּערד, און שפּעטלעך, וואָס גיבן זייער וואַל,

און עופות, און פיש אין טייכל, און פלאַקס און ווינטרויבן, און אפילו טאַבאַק-בלעטער, אָפגעבנדיק אַ שבת דעם אייבערשטן אין הימל פאַר זיין גרויסן גאַב, האָט ר' אָשר אַוועקגעשטעלט דאָס גלעזל היימישן וויין און מיט אַ וואַלקן אויפן אַלטן צעאַקערטן פנים אויך גענומען ריידן וועגן די צרות וואָס גאָט אין הימל האָט אים ניט פאַרגעסן איינצוטיילן. די זין זיינען זיך צעלאָפן קיין אַמעריקע און שרייבן אַפילו קיין בריוו נישט, פאַרפאַלן געוואָרן ווי שטיינער אין וואַסער. די טעכטער האָבן חתונה געהאַט און זיך צעפאַרן. טאָט מער איז נאָך דאָס ווייניק געווען האָט אים גאָט צוגענומען די אַלטע זיינע. ער האָט נאָך געהאַט איין גרויסע טרייסט — דעם יינגסטן זון, שאולקע, וועמען ער האָט געוואַלט איבערגעבן די ירושה, אַזוי, אַז ער אַליין זאָל שטאַרבן מיט אַ רואיק געמיט, זיכער אין אַ גוטן יורש און אין אַ גוטן קדיש-זאַגער. אָבער ווייזט אויס, אַז גאָט אין הימל האָט אַנדערש געוואַלט. שאולקע איז צוגענומען געוואָרן אין דער מלחמה אַריין און מער נישט צוריקגע-קומען. בלויז זיינע מלבושים זיינען געבליבן הענגען אויף דער וואַנט און דאָס תפילין-זעקל דערלעבן, אויסווישנדיק מיט דער פויסט אַ טרער, וואָס איז אַראַפגעפאַלן אין דער געדיכטער באַרד אַריין, איז ר' אָשר צוריקגע-גאַנגען פון טרויער צו בטחון, ווייל אַ מענטש דאַרף נעמען דאָס גוטע און דאָס שלעכטע, דאַנקען גאָט דערפאַר, וואָס ער גיט און נעמט און ער האָט מיט אַ פאַרטאַבאַקטן פינגער אַנגעוויזן אויף דער יינגסטער טאַכטער ביי דעם אויוון אַז פון אַלץ איז אים געבליבן זי, דאָס אויג אין קאַפ, וואָס איז צו אים אַלץ אויף זיינע אַלטע יאָרן — אַ מאַמע און אַ באַלעבאַסטע, אַ הילף אין שטוב און אין שטאַל, אין שייער און אין פעלד. אויסרעכענענדיק אַלע מעלות אירע, וואָס אי זי קאַכט, אי זי וואַשט, אי זי מעלקט די בהמות, גיט אַכטונג אויף די עופות און אַז מען דאַרף, שפאַנט זי אויך איין די אַקסן אין יאָד און האָט אַפילו נישט קיין מורא אַרויפצוועצן זיך אויף אַ פערד און צורייטן צו דער באַן-סטאַנציע, האָט ר' אָשר גערעדט אַפענע דיבורים מיטן רבנישן זון, גאַרנישט ווי אַ טאַטע פון אַ דערוואַקסענער טאַכטער טוט אַזוינס.

— פנחס, דו געפעלטסט מיר — האָט ר' אָשר געטענהט, — ביסט צו גאָט און צו לייט, און איך וויל דיר אַוועקגעבן מיין מינדלען און אַלץ וואָס איך פאַרמאַג.

פנחס האָט זיך גערויטלט ווי אַ יינגלעך און פרובירט עפעס אַנווענדן קעגן ר' אָשרס רייד. דער אַלטער האָט אים ניט געלאָזט ריידן. אוודאי ווייסט ער, האָט ער געטענהט, אַז ער, פנחס, איז אַ געלערנטער מענטש, וואָס האָט געענדיקט אַלע קלאַסן אין אַדעס. אַזוי איז ער געלערנט אין יידישע זאַכן.

אין לשון־קודש און אין ספרים, אַ למדן, ווי דער טאַטע זיינער, דער רב, אָבער די וועלט איז איצט איבערגעקערט נאָך דער מלחמה, די שטעט זיינען פול מיט בהלה און דלות. נישט עס איז דאָ תורה אין זיי, נישט סחורה, אויך זיינען די ווייבער אין די שטעט אַרויס פון די האַלאַבלעס, מען רעדט גענוג דערפון אין דאָרף. צו גאַרנישט וועט ער, פנחס, דערשלאַגן זיך אין די שטעט. און דאָ, וואָס עס זאָל ניט זיין, איז די ערד בלייבט ערד, די בהמות — בהמות. דערצו גיט ער אים אַ טאַכטער אָן אוצר, אַ בריה אַ גאַטספאַרַכטיקע און אַ געטרייע, אַ גוטע טויב אַ כשרע, וואָס קיינער אין דאָרף וועט קעגן איר קיין שלעכט וואַרט, הלילה, נישט זאָגן. און אַלץ וועט זיין זיינס, דאָס פאַרמעגן און דאָס געלט, די זאַכן און די קליידער, די וועש און די מכשירים און איר גרויסער אויסשטייער, וואָס זי האָט צוגעגרייט אין קאַסטן, פון בעטגעוואַנט ביז וועש, רייך־לייוונטענע.

— זאָג יאָ. פנחס און מירן ברעכן טעלער, מיט מזל, — האָט דער אַלטער נישט אויפגעהערט בעטן זיך ביי אים. — ביים לעבן וועל איך דיר אַלץ אַוועקגעבן. איך אַליין וועל זאָגן תהילים בלויז און דערנאָך צוואויגן אַן איינקל, אָז גאָט וועט שענקען ס'לעבן.

וויפיל פנחס האָט זיך נישט געמיט אויסצודערציילן פאַרן אַלטן וועגן זיינע פלענער, וואָס ער האָט, גאַנץ אַנדערע פלענער, ווייל ער איז דאָ און זיין האַרץ איז אין מזרח, האָט עס דער אַלטער ניט געוואַלט הערן. ער האָט גערעדט, געבעטן זיך, איינגעטענהט מיט פנחסעס עלטערן, מיטן פאַטער ווי מיט דער מוטער. ווי דער אַלטער ר' אָשר, אַזוי האָבן אויך פנחסעס עלטערן אַריינגערעדט אין זייער זון, ער זאָל זיך אַנכאַפן אין גליק.

— ר' אָשר איז אַן אַנגעשטאַפּטער באַלעבאַס מיט כל־טוב, האָט ר' אברהם־יצחק, דער דאָרפישער רב, איינגעטענהט מיטן זון. דערצו איז ער אַן ערלעכער ייד, אַ בכבודער ייד, און די טאַכטער זיינען איז אַ מיידל אַ צנועה און אַ כשר קינד. וואָס דאָרף מען מער ?

מער ווי דער פאַטער איז די מוטער צוגעשטאַנען צו פנחסן. באַקנדיק אירע ברויטן ביים פלאַמענדיקן פאַררויכערטן אויוון, שאַרנדיק מיט אַ קאַכ־לעפל אין די גרויסע טעפ, וואָס זי האָט געהאַלטן אין איין קאַכן פאַר איר גרויסער משפחה, וואַשנדיק און רוימענדיק, האָט זי ניט אויפגעהערט דער־ביי אַריינריידן אין איר זון, דערציילן וועגן דער עשירות און וואוילטאָג פון ר' אָשרס הויז, וועגן יעדן שטיקל פאַרמעגן זיינעם.

— אַ שמאַלץ־גרוב איז עס, קינד מיינס — האָט זי געטענהט, אַריינ־לייגנדיק אַלע כוחות אין די רייד אירע. — און אַ מיידל וועסטו קריגן וואָס גאָט און לייט וועלן דיר מקנא זיין מיט איר. טו צוליב דער מאַמען, זון.

ביסט נישט קיין יינגעלע מער. צייט חתונה צו האבן, זון, פארשאפן דער מאמען נחת פון דיר און פון אייניקלעך, מען זאל עס דערלעבן.

דער מוטערס רייד האבן פנחסן גערירט פון די האר-ווארצלען אין שווארצן קאפ ביו די טריט פון די פיס. א גרויסע ווארעמקייט האט גע- פלאסן פון איר ווייכן ווייבערשן גוף, וואס האט א סך קינדער געבראכט אויף דער וועלט, א ווארעמקייט און גוטסקייט, וואס איז געווען שווער ביי צוקומען. אים האט א גרויס רחמנות ארומגענומען צו דער ווייכער מאמען זינער, וואס אלע אברים אירע האבן געבעטן זיך ביי אים א ביסל נחת. ער האט ניט געקענט קוקן גלייך אין אירע אויגן, גרויסע שווארצע אויגן, וואס האבן נאך אלץ נישט פארלארן די מיידלשע לויטערקייט און גלאנץ. פונקט אזוי האט פנחס ניט געקענט קוקן גלייך אין די אויגן ר' אשרס טאכטער, לינדלען, וועמען אלע האבן אים געוואלט געבן פאר א וייב.

א מאט'הויטיקע, אן אויסגעפילטע, א רונדיקע, מיט גלאטע שווארצע האר, ווייכע און צוגעגלעטע, חי מען וואלט זיי געשמירט מיט בוימל, מיט אפענע פרידלעכע אויגן תמימותדיקע און ריינע, פון וועלכע די גוטסקייט אליין קוקט ארויס, מיט עטלעכע קלייען אויף דער פלישיקער נאז, וואס האט איר צוגעגעבן א באזונדערע היימישקייט און חן, מיט זאפטיקע ליפן, תמיד עטוואס געעפנטע אביסל, דורך וועלכע עס האבן ארויסגעקוקט אביסל צו- גרויסע ציין, — האט זי געהויכט מיט רייפקייט און צייטיקייט און ווייבערשער גרייטיקייט צו געבן מנוחה און גליק דעם באשערטן אירן, וואס וועט ווערן איר האר און געביטער. די רייפקייט און צייטיקייט האבן ארויסגעשפארט פון אלע אירע פולע גלידער, גרייטע צו זיין ווייב און מוטער. זי האט ווייניק גערעדט מיט דעם, וועמען דער פאטער, ווי גאנץ איזראילעווקע, האט אפגעמאכט זי אויסצוגעבן פאר אים. זי האט זיך געשעמט צו ריידן מיט דעם רבנישן זון, וועמען זי האט באגערט. זי האט אויך, די דארפישע טאכטער און ווייניק קענעוודיקע, ניט געהאט וואס צו ריידן מיט אט דעם פנחס פראדקיין, וואס מען האט געזאגט אויף אים, אז ער האט געענדיקט די קלאסן, געווען א למדן, און אויך דורכגעמאכט א וועלט אין די מלחמה-יאָרן. זי האט אים בלויז אונטערטעניק צוגעטרעגן צום טיש די זאפטן און איינגעמאכטסן און געבעקסן, און געבעטן אים פארזוכן פון אירע מאכלים, וואס וועלן אוודאי אים ניט שמעקן. זי האט זיך אויך גערויטלט צוהערנדיק דעם פאטערס אפענע רייד וועגן אירע מעלות און קיין וואָרט צום גאסט ניט אויסגערעדט. אבער איר מיידלשער צייטיקער קערפער, אלע גלידער אירע, האבן גערעדט צו אים וועגן איר ליבשאפט צו אים. די גלאטע האר, די רונדע היפטן, די פולע אָרעמס, דער ווייכער האַלדז, די צייטיקע בריסטן, וואס האבן די בלוזקע צעשפארט, די

צו־גרויסע ציין דורך די האַלב־געעפנטע פולע ליפּן. די תמימותדיקע וויכע אויגן, יעדער זומער־שפּרינקעלע אויף איר פליישיקלעכער נאָז האָבן גערעדט און גערופן און געזאָגט — איך בין רייף און צייטיק און אָנגעברייט אַוועקצוגעבן לייב און לעבן פאַר דעם מאָן, וואָס וועט מיך נעמען און באַהערשן; גרייט צו זיין ווייב און מוטער.

פּנחס פּראַדקיין האָט ניט נאָר געהאַט מיטלייד צו דער אויסגעקנעטענער דאָרפישער טאָכטער, וואָס האָט אים שטום באַגערט, נאָר ער האָט אויך געפילט אַ ליבשאַפט צו איר. נאָך די יאָרן פאַרברענגען אין דער אַדעסער מאַלאַדאָואַנקע, נאָך די יאָרן קריג, אין וועלכע ער האָט זיך אָנגעזען דאָס גאַנצע הפּקות פון ווייבערשן מין אין צייט פון צערודערנישן, איז אים די תמימותדיקע דאָרפישע טאָכטער געווען באַזונדערס ליב און איינגעבאַקן אין האַרצן. זי האָט אים תמיד דערמאַנט אין די הייליקע אמהות פון חומש, אין די זיסע באַטעמטע רייד פון שיר־השירים — אַ פאַרשלאָסענער גאַרטן איז מיין שוועסטער־כלה, אַ פאַרשלאָסענער ברונעם, אַ פאַרחתמעטער קוואַל. דער ריח פון דיין פנים איז ווי עפל, דיין גומען ווי גוטער וויין.

אַט דאָס איז עס געווען דער עפֿל־געשמאַק, אין וואָס זי האָט אים דער־מאַנט. און כאַטש ער האָט געוואוסט, אַז ער דאָרף נישט קומען אַזוי אַפט אין הויז צו איר פאַטערס טיש, ווייל זיין וועג איז אַן אַנדערער, נישט דאָ אין די פעלדער פון פּרעמדער כערסאַנער ערד, נאָר דאָרטן אין מזרח, האָט ער אָבער ניט געקענט ביישטיין דעם גרויסן דראַנג צו גיין אין דעם הויז, וואָס איז אומעטום געווען פול מיט מינדלעך, צו זען אירע אַראַפּגעלאַזענע אויגן, וואָס קוקן אויף אים מיט פאַרשעמטקייט און באַגער צוואַמען.

אַזוי האָט ער אויך ניט געקענט קעגנשטעלן זיך דעם אַלטן ר' אַשר, די אייגענע טאַטע־מאַמע, די עלטערע שוועסטער און ברידער און דעם גאַנצן דאָרף, וואָס האָט מיט שטומע אויגן אים דורכגענומען, געשמייכלט צו אים און געבעטן, ער זאָל ברענגען היימישקייט און שמחה אין דעם דאָרף, אין וועלכן ער איז געבוירן געוואָרן, און ער געהערט דערצו, עס האָט אויס־געזען, ווי דאָס וואַלט געווען אַ באַשערטע זאָך, אַן אַפּגעפּסקנטע פון אַלעמען, פון גאָט און פון די עלטערן, פון די באַלעבאַטים און פון יעדער יידענע אין דאָרף, אַפילו די בהמות און די קעלבעלעך אין דאָרף האָבן אים באַטראַכט מיט אויסגעקילעכטע אויגן, אויסגעשטרעקטע העלדזער און אַרויסגעזעצטע צונגען, ווי זיי וואַלטן אים בעטן, ער זאָל ניט פאַרשלעפּן און אַפּציען, נאָר בעסער אונטערגעבן זיך דעם, וואָס איז אַפּגעמאַכט און אָנגעצייכנט.

פּנחס האָט דערפילט, אַז זיין שטענדיקע עקשנות ברעכט זיך אין אַט דער אָנגעזאַפּטער לופט, פול מיט היימישקייט, נאָענטקייט און פריינטשאַפט.

די מוטער זיינע האָט מער ניט גערעדט, נאָר געקוקט אויף אים מיט גליקלעכע מאַמעשע אויגן באַצייטנס, ווי עס האָלט ביי טעלער־ברעכן, אין איינעם אַ שבת־צורנאַכטס נאָך הַבדלה, ווען עס האָט שוין געהאַלטן ביים סאַמע לעצטן, ביים צווייפּרופּן דאָס דאָרף אין ר' אַשרס הויז און שרייבן תּנאים, האָט אין פּנחסן אויפגעוועקט זיך זיין עקשנות, זיין יאָרן־לאַנגער באַגער, וואָס מען וויל אים דאָ דערשטיקן, און ער האָט גענומען האַסטיק פּאַקן אין פּוטערנעם רוק־זאַק די עטלעכע געלאַטעטע העמדער זיינע און דאָס צעריסענע ספר מיט שירים פּון ר' יהודה הלוי, מיט וועלכן ער האָט זיך קיינמאַל ניט געשיידט. די מוטערס אויגן זיינען געוואָרן טאַפּלט גרויס און רונדיק.

— פּנחס, וואוהיין לויפסטו? — האָט זי געפרעגט אין שרעק, — איצט?

— פּנחס באַרעכנן דיך, — האָט דער פּאַטער אים געוואָרנט.

— פּנחס, בלייב מיט אונדז, — האָבן די שוועסטער און ברידער געבעטן. פּנחס איז געווען האַרט, ווי די שטיינער אין מזרח, וועלכע ער האָט געגרייט זיך אויסרייסן פּון דער ערד, כדי צו באַאַרבעטן און באַפּרוכפּערן זי. — מאַכט מיר נישט שווערער, — האָט ער זיך געבעטן ביי זייניקע, — עס איז מיר אַזוי אויך שווער גענוג.

רחל פּראַדקין האָט איינגעזען, אַז רייז זיינען אַרויסגעוואָרפּן, און זי האָט אים אפּילו ניט דערמאַנט ער זאָל אַריינגיין אין ר' אַשרס הויז זאָגן אַ זיי־געזונט, כאַטש אַט די רייז זיינען איר געלעגן אויף דער צונג. זי האָט אים שווייגנדיק איינגעפּאַקט אַן איבערגעבליבענעם שבת־דיקן קוילעטש, אַ קעזל מיטן זעקל און אַ פּלעשל האַניק, ר' אברהם־יצחק האָט אַריינגעלייגט אין פּוטערנעם רוק־זאַק זיין זונס בחורישיע תּפּילין, הגם ער איז ווייט ניט געווען זיכער, צי ער וועט זיי אַנטאָן אַמאַל.

— אַז ס'וועט דיר, חלילה, זיין שלעכט אין דער פּרעמד, געדענק, אַז דו האַסט אַ היים, קינד, — האָט רחל אַנגעזאָגט איר זון טוליענדיק זיין קאַפּ צו איר איבערגעוויירענער ברוסט.

— איר וועט קומען צו מיר אַהין, — האָט פּנחס געזאָגט מיט בטחון, — ווי נאָר איך וועל דערגרייכן צו אַ שטיקל נחלה, וועל איך אייך אַלעמען אַריבערנעמען.

מיט דעם רוק־זאַק פּאַרלייגט אויף דער פּלייצע און מיטן אויסגעקראַכענעם פּוטערנעם היטעלע אַראַפּגערוקט איבער די אויגן, ווי מען גנבעט זיך אַרויס פּון אַ געפּערלעך מקום, האָט פּנחס פּראַדקין געשאַרט זיך ביי די פּלויטן פּון זיין דאָרף ביז ער איז אַרויסגעקומען צום אַפּענעם וועג, וואָס פּירט צו דער ווייטער באַן־סטאַנציע, דער ווינט אין סטעפּ האָט געבלאַזן, געבראַכן מיט די שיטערע קוסטן, וואָס האָבן געשמעקט דאָ און דאָרט אין דער טונקלקייט

פון צעוואַרפענע האַרבסטיקע פעלדער, און געטריבן דעם איינציקן נאכט-גייער פאַרויס. פנחס איז אונטערגעלאָפן, ווי יעדע רגע וואָלט אים געווען צופיל אין זיין אָנגעצייכנטן ווייטן וועג.

3

זיי זיינען ניט געקומען, די שיפן פון מזרח, אין אָדעסער האַפן, ניט זיי, ניט שיפן פון אַנדערע לענדער.

יעדן טאָג אויפסניי איז פנחס פראַדקין אַרויס צום ברעג; יעדער מאָל אויפסניי איז ער אַוועק מיט גאַרנישט. דער האַפן איז געווען פּוסט. מען האָט ניט געווען מער דאָרטן ניט קיין פרעמדע סוחרים און מאַטראָזן, ניט קיין אייגענע קאַמיסיאָנערן און מעקלערס, ניט קיין האַפן-טרעגער מיט זעק אויף די קעפּ. די ריזיקע תבואה-קעלטערס, די שווערע שפייכלערס, די צאַל-קאַמערן, די האַנדלס-געביידעס, קאַנטאָרן, אַגענטורן, בנינים און ביידלעך — אַלע זיינען זיי געשטאַנען פּוסט און לער, מיט אויסגעבראַכענע שויבן אין די פאַרגראַטעוועטע פענצטערלעך, מיט שווערע פאַרראַסטעטע שלעסער אויף די מאַסיווע טירן. הויב-מאַשינען, וואַגאַנעטקעס, רעלסן האָבן געראַסטעט אין זייער עובר-בטלידיקייט. די ווענט זיינען געווען באַקלעפט מיט אַפגעצוואַנגענע פלאַקאַטן און אויפרופן, פון צאַרישע מיט צוויי-קעפיקע אָדלערס, ביז דייטשע און עסטרייכישע און רעוואַלוציאָנערע פון יעדן מין. לעבן זיי האָבן זיך אויסגעלייגט אַלערליי מיאוסע רייד און צייכענונגען, וואָס לידיקגייער האָבן אָנגעשריבן מיט קרייד, פאַרב און פעד, פון דאָ און דאָרט איז אַ פאַרנאַכ-לעסיקטע שילד, אויפגעפרעסן פון ווינטן און געזאַלצענער ים-לופט, געהאַנגען לויז איבער אַ חרובן האַפן-בנין און געשאַקלט זיך אין דעם ווינט, צוקלאַפּנדיק טרויעריק צום געוויין פון ים. אין דער פאַנאָנדערגעוואַרפענער אַפגעלאַזנקייט האָבן בלויז בראַדיאַגעס פון ביידע געשלעכטער, פאַרביקע אין זייער קרוע-בלועדיקייט און פאַרוואַקסנקייט, אַרומגעשלייכט זיך פאַרלאַרענע, זוכנדיק שטיקלעך אייזן, שמאַטעס און אַנדערע מציאות. האַפן-זונות פון פאַר-מלחמה-דיקע יאָרן האָבן פון אַלטער געוואוינהייט געמאַכט זייערע הקפות היין-אין-צוריק, אויסקוקנדיק פרעמדע מאַטראָזן, כאַטש זיי האָבן גוט געוואוסט, אַז קיינער פון זיי וועט מער ניט קומען, אפילו הפקרדיקע הינט און קעץ, ווילדע טויבן און מעוועס האָבן פאַרלאַזט דעם פאַרוואַרלאַזטן האַפן, אַנטוישט אין זוכן שפיין אומזיסט.

קיינער איז מער ניט געקומען אין דער אַמאַל-לוסטיקער האַפן-שטאַט, ניט קיין שיפן, ניט קיין באַנען, ניט אפילו קיין דאַרפישע פערד און וואַגנס מיט גרינס און מילך. בלויז הונגער איז געקומען, הונגער און עפידעמיעס

און אויפשטאנדן און מושלים, אלע מאָל אַנדערע, מיטברענגענדיק בליי און טויט. פנחס פראַדקין האָט זיך אַרומגעדייט פּוסט-און-פּאָסט אין דער הפּקר-דיקער שטאָט, עלנט, הונגעריק און פאַרלאָרן ווי קיינמאָל ניט פריער אין זיין לעבן. ווי אין די פאַר-מלחמה יאָרן, איז ער אַוועק צו דער מאַלאַדאָואַנקע, וואו ער האָט אַמאָל געוואוינט און אין באַקאַנטע הייזער זיינע לשון-קודש שטונדן געגעבן. אָבער קיינער האָט אים איצט ניט געדאַרפט מער, ניט אים, ניט זיין לשון-קודש און דקדוק. אַזוי האָט ער אויך ניט געקענט קריגן קיין לעקציעס אין וועלטלעכע לימודים, אין מאַטעמאַטיק אָדער לאַטיין. מען האָט ניט געלערנט מער אין דער הפּקרדיקער שטאָט. די שולן, אָן באַהייצונג, אָן ליכט, זיינען געווען געשלאָסן, אָדער האַלב-פּוסט. די לערערס זיינען זיך צעלאָפּן וואו נאָר ווער עס האָט געקענט: ווער עס האָט אויסגעביטן אַלטע מלבושים און זאָכן אויפן „טאַלטשאַק“ פאַר מעל און קאַרטאַפּל; ווער עס איז אַנטלאָפּן אין דאָרף צו זוכן חיונה פון דער ערד; ווער עס האָט זיך אַנגעשלאָסן אין אַן אַרמיי, אין איינער פון די פיל אַרמיען, וואָס איינע האָט געפירט מלחמה קעגן דער צווייטער. אַפילו די עלטערע לערער, וואָס האָבן צו קיין נייער באַשעפטיקונג מער ניט געטויגט און מיט ציין און נעגל געהאַלטן זיך ביי זייערע שולן, האָבן ניט געוואוסט וואָס צו לערנען, ווי אַזוי צו לערנען, ווייל יעדן טאָג האָבן זיי געהאַט נייע מושלים, וואָס האָבן זיי געגעבן נייע באַפעלן.

זיי האָבן זיך געביטן, די מושלים אין דער שטאָט, אַזוי אָפט, ווי די וועטערן ביים ים. נאָך די דייטשן מיט פיקעלהויבן און די עסטרייכער מיט חיקל-שיך, וואָס זיינען אַוועק פון דער שטאָט, זיינען באַוואַפנטע אוקראַינישע חיילות אַנגעקומען צו רייטן אויף פּויערישע פּערדלעך, יונגען אין פעלצלעך און אין באַוויידלטע היטלען, מיט הפּקרדיקע אוקראַינישע מלחמה-געזאַנגען אין זייערע מיילער און מיט געל-בלויע פענער אַרויפגעצויגן אויף לאַנגע פּיקעס. זיי האָבן די דייטשע אויפּרופן אויף די ווענט באַקלעפט מיט זייערע אויפּרופן, פול מיט באַפעלן וועגן דער נייער אַרדענונג און געוועזן, וואָס זיי האָבן איינגעפירט. זיי האָבן אַראַפּגעריסן די נעמען פון גאַסן און פּלעצער און געקלעפט נייע נעמען אויף זייער אָרט; זיי האָבן געהייסן פאַרשמירן די רוסישע ווערטער אויף שילדן און אויסמאַלן אוקראַינישע ווערטער אויף זיי; זיי האָבן פאַרבאַטן פּריערדיקע צייטונגען, זשורנאַלן און לער-ביכער און באַפוילן איינפירן נייע אויף זייער פּלאַץ. זיי האָבן אַרויסגעלאָזט אַרעסטאַנטן פון געפּענקענישן און אַריינגעזעצט פּרייע לייט אויף זייער אָרט. זיי האָבן כּטל געמאַכט די אַלע פּריערדיקע געלטער, קערענקעס, צאַרישע פּאַפּירלעך, מאַרקן און קראַנען, און איינגעפירט „קאַרבאַוואַנצעס“, באַנקאָטן פון גע-

מיינסטן פאָפיר, באַדרוקט מיט דער געמיינסטער פאַרב. גלייך דערויף איז געוואָרן גרעסער דער יקרות און דער הונגער און דאָס געדרענגעניש אויף די מערק, וואו מען האָט די פאָפירלעך אין האַנט ניט גענומען, נאָר געביטן סחורות אויף שפיין. די באַוויידלטע יונגען האָבן ניט אויפגעהערט כאַפן מענטשן אויף די גאַסן און זינטשטופן אַלע געפענקענישן מיט זיי. אין די פינצטערע נעכט האָט מען געהערט כסדרדיקע שיסערייען קולות פון גע-פייניקטע, הילף-רופן און אָפהילכן פון מאַשין-געווער.

נאָך איידער די באַוויידלטע יונגען האָבן זיך רעכט איינגענעסט אין דער שטאָט, זיינען זיי אַרויסגעטריבן געוואָרן פון די רויטע רייטער, מענער מיט שטערנס אויף זייערע היטלען און מיט רויטע פלאַטערנדיקע פענער אַרויפגע-זעצט אויף באַיאַנעטן. כאַטש די נייע היילות זיינען געווען אַנגעטאָן אין שלעכטע שינעלן, אָדער בלויז אין וואַטענע הויזן און אין לייבלעך, און זייערע ביקסן האָבן זיי געטראָגן אַנגעהאַנגען ניט אויף זעלנערישע רימענס, נאָר אויף שטריקלעך, זיינען זיי פונדעסטוועגן אַנגעקומען זייער האַפערדיקע, שפילנדיק פריילעך אויף מעשענע טראַמייטן זייערע רעוואָלוציאַנערע פריי-הייטס-מאַרשן. זייערע עלטסטע, יונגעלייט אין לעדערנע רעקלעך, אויף וועלכע עס זיינען געווען אויסגעהאַפּטן גאַלדן-פעדעמדיקע שטערנס; מיידלעך אַפילו, אַנגעטאָן אין מענערשע שטייול און מיט רעוואָלווערן פאַרשטעקט אין די גאַרטלען איבער זייערע זעלנערישע העמדלעך, האָבן פייערדיקע רעדעס געהאַלטן פון פיעדעסטאַלן פון דענקמעלער און פון באַלקאַנען פון מלוכה-געביידעס. זיי האָבן אויך אויסגעהאַנגען די גאַסן מיט ריזיקע לייזונטן, אויף וועלכע רויטע לאַזונגען האָבן גערופן צו מלחמה קעגן די פאַלאַצן און פרידן צו די כאַטעס. די ווענט פון די הייזער זיינען באַהאַנגען געוואָרן מיט פריילעכע פאַרביקע געמעלעכטסן, ווי אַזוי אַ רויט-אַרמייער שטעקט אַריין זיין באַיאַנעט אַ צאַרישן פעטן גענעראַל, אין סאַמע הינטן; ווי אַזוי אַ מוסקולירטער אַר-בעטער גיט שלום-עליכם אַ פריילעכן פויער; ווי אַזוי פעטע גייסטלעכע, אַ פאַפּ, אַ קאַטוילישער גלח, אַ פאַסטאָר און אַ רב, האַלטן זיך אַלע אַרומגענומען און טאַנצן מיט זייערע פיס איבער די אויסגעדאַרטע גופים פון גלויביקע פויערטעס און אַרבעטערניס. די יינגלעך אין די גאַסן האָבן אַנגעקוואַלן פון די פריילעכע און קאַמישע געמעלעכטסן. די באַוואַפנטע לייט האָבן אויך געהאַלטן אין איין מאַרשירן איבער די בולוואַרן און פלעצער, קלאַפן מיט זייערע צעפאַרענע שטייול איבער די ניט-גערייניקטע שטיינער, און רופן פראַלעטאַריער אַנצושליסן זיך אין זייערע רייען אין קאַמף קעגן אַלע שונאים פון פראַלעטאַריאַט.

מער ווי די פריערדיקע הערשער, האָבן די רויטע לייט פאַרקלעפט די

ווענט פון די הייזער מיט אן א שיעור באפעלן און פאררעדענונגען : באפעלן וועגן רעקוויזיציעס און וועגן ארעסטן, וועגן אויסבאהאלטן שפייו און שונאים. אזוי האבן זיי אויך ארויסגעלאזט ארעסטאנטן פון געפענקענישן און אריינגעזעצט פרייע לייט אויף זייער ארט ; פארבאטן פריערדיקע צייטונגען, זשורנאלן און לערביכער און געהייסן איינפירן נייע אויף זייער ארט ; ארויסגעווארפן גבירים פון וואוינונגען און באזעצט קבצנים אויף זייער פלאץ. זיי האבן אויך בטל געמאכט אלע פריערדיקע געלטער, וויפיל נאר זיי זיינען געווען אין קורס, און איינגעפירט נייע, געלע פאפירלעך פון ערגסטן סארט, באדרוקט מיט פארב פון ערגסטן סארט. אין שטאט איז גלייך געוואקסן דער יקרות, הונגער, און דאס געדענגעניש אויף די מערק, וואו מען האט די פאפירלעך אין האנט ניט געוואלט נעמען, נאר געטוישט סחורות אויף שפייו, לאסט-וואגן גאנצען האבן כסדר געפירט ארעסטאנטן צו די געפענקענישן אין שטאט. אין די פינצטערע נעכט האט מען געהערט קולות און שיסערייען. אלץ האט זיך געענדערט אין דער שטאט, א חוץ דעם יקרות, הונגער, עפידעמיעס און טויט. נאך איידער די באוואפנטע מענער מיט די שטערנס אויף די היטלען האבן זיך רעכט באוויזן איינצוזעצן, האבן רייטער מיט עפאליעטן אויף די אקסלען און מיט צארישע פענער פון רויט, בלוי און ווייס פארשטעקט אויף פיקעס, אונגעריפן זיי פון אלע זייטן און מיט היליכקע געזאנגען צו גאט, ער זאל באשיצן דעם צאר, אריין אין דער שטאט, וואס איז ביים ברעג שווארצן ים. גלייך ווי זיי זיינען אריין, האבן די קלויסטער-גלאקן גענומען קלינגען מיט האסטיקע געדיכטע קלאנגען. בערדיקע גלחים מיט גרויסע צלמים אין די הענט, אפגעריסענע מאנאכן אין שטייפע שפיציקע יארמעלקעס, גאנעס מיט וואקסענע ליכט אין די בלאסע הענט, גלויביקע המונים פון מענער און ווייבער, ווייבער און א שיעור, פון יעדער עלטער און אויסזען, זיינען געגאנגען אין לאנגע פראצעסיעס איבער די גאסן, טראגנדיק הייליקע בילדער, וואקסענע ליכט און צארישע פענער, זינגענדיק מיט באנומענע קולות זייערע פרויע געזאנגען און רופנדיק מיט היסטערישע קוויטשערייען צו נקמה אין די אנט-קריסטן, גאט-לעסטערער און יידן, די אייביקע שונאים פון הייליקן רוסלאנד און אירע רעכט-גלויביקע לייט. די הייליקע געזאנגען זיינען באגלייט געווארן פון געבראזגעריי פון אויסגעבראכענע שויבן אין יידישע קראמען און הייזער, פון געשרייען פון געשלאגענע יידישע מענער און ווייבער ; די הייליקע בילדער און די צארישע פארטרעטן זיינען באדעקט געווארן מיט פליענדיקע פעדערן, ארויסגעלאזענע פון יידישע פערענעס און קישנס. אויף די פריערדיקע פלאקאטן זיינען נייע ארויפגעקלעפט געווארן, פול מיט באפעלן און געזעצן און פאררעדענונגען, ווידער איז די אמאליקע לוסטיקע

שטאט פול געווארן מיט אפיצערן מיט זילבערנע און גאלדענע עפאליעטן און קנעפ. ווידער האָבן מחנות זונות אַרומשפּאַצירט איבער בולוואַרן און פּלעצער. ווידער האָבן זיך פּריילעכע קאַפּע־שאַנטאַנען געעפּנט, וואו זינגערנס מיט הייזעריקע שטימעס האָבן זיך געריסן די העלדזער וועגן דריי־פּערדיקע שליטנס, וועגן פּאַרפירטע געליבטע און וועגן געזעגענישן פון האַרץ־געבראַכענע מיידל־לעך, וואָס זייערע געליבטע, העראַאישע אַפיצערן, מוזן זיי פאַרבייטן אויף דעם שלאַכט־פּעלד פון העלדישקייט און גלאַריע. ווידער האָבן קאַוואַזער טענצער געדרייט זיך אין קאַמאַרינסקעס, געוואַרפן קינזשאַלן פון מיילער אויף פּאַפּירענע באַנקנאָטן, וואָס מען האָט זיי געוואַרפן אויף דער ערד. ווידער האָבן קעלנער, אויסגעפּוזטע אין זייערע פּאַרשמאַלצענעוואַטע פּראַקן און אין שמוציקלעכער שטייפער וועש, אַרויסגעשאַסן קאַרקן פון שאַמפּאַן־פּלעשער און אַריינגעשאַסן קאַקאָאין אין גלעזער פון שיכורע גאַלדן־עפּאַליעטיקע מענער און זייערע צוגעפּאַרבעטע דאַמען. צוזאַמען מיט די שיכורע געזאַנגען האָבן זיך געטראָגן אין די נעכט קולות פון געפייניקטע, הילף־רופן פון געכאַפּטע, קרעכצן און שיסערייען. די רעדער פון לאַסט־אויטאָמאָבילן, וואָס האָבן געפירט אַרעסטירטע צו עקזעקוציע־קעלערס, האָבן ניט אויפגעהערט טרייסלען איבער די שטיינער־געפּלאַסטערטע פינצטערע גאַסן. ווידער האָט זיך אַלץ געענדערט אין דער שטאַט, די צייטונגען און די אַרדענונג און דאָס געלט. אַנשטאַט די פּריערדיקע געלטער, וואָס זיינען בטל געוואָרן און שיכורע אַפיצערן האָבן מיט זיי פאַררויכערט פּאַפּיראַסן, איז איינגעפירט געוואָרן ניי געלט, באַנקנאָטן פון געמיינסטן פּאַפּיר באַדרוקט מיט דער געמיינסטער פּאַרב. אַבער דער יקרות און דער הונגער און די עפידעמיעס און דער טויט זיינען געבליבן די אייגענע. נאָך זיי זיינען ווידער געקומען די באַוויידלטע יונגען, שפּעטער ווידער די מענער מיט די רויטע שטערנס, דערנאָך אַלערליי אַנדערע, יעדער מיט זיינע פענער, פאַראַרדענונגען און שיסערייען ווי העלדיש יעדער פון זיי איז אַריין, אַזוי מיאוס איז יעדער פון זיי געווען ביים אַנטלויפן. איינמאַל זיינען אפילו פרעמדע שיפן אַנגעקומען און פאַראַנקערט היפּשלעך ווייט פון האַפן. פּנחס פּראַדקין איז אַרויס זיי באַגעגענען. אַבער דאָס זיינען ניט געווען קיין האַנדלס־שיפן פון מזרח, נאָר קריגס־שיפן מיט אויסגעשטעלטע אַפּענע מיילער פון האַרמאַטן אויף דעם דעק, געקומענע פון בריטישן אינזל, ווי פון די פּראַנצויזישע ברעגן אין ברעטאַניע. זיי האָבן קיינעם ניט אַרויפ־געלאָזט. די פרעמדע באַוואַפנטע לייט, מיט קיינעם קיין עסקים ניט געהאַט, אַ חוץ מיט די זונות פון שטאַט, פּראַפּעסיאָנעלע און ניט־פּראַפּעסיאָנעלע. ווי אומגעריכט זיי זיינען געקומען, אַזוי אומגעריכט זיינען זיי פאַרשוואַנדן, איבערלאָזנדיק נאָך זיך שווערע שיף־ברומערייען און אַ סך שמוץ אין וואַסער

ביים ברעג, שאכטלעך פון קאנסערוו, שטיקלעך פון ציגארעטן, זשור-
נאלן מיט אויסגעמאלטע נאקעטע מיידלעך, צעריסענע בריוו און איבער-
בלייבעכטסן פון זנות. נאכדעם איז דער האפן געווארן נאך פוסטער און
לערער. אפילו די אייביקע ראצן זיינען אוועק פון אים. דער ים האט גע-
שטורעמט, שלאגנדיק מיט זיינע בליי-קאלירענע כוואליעס. די ווינטן האבן
געפייפט מיט עקשנות און רוגזה.

פנחס פראדקיין, אין זיינע אויסגעוואקסענע מלבושים אויפן ניט-גע-
וויקסיקן אבער יוסט-געבויטן קערפער, אין זיין פוטערן היטעלע אויפן
צעקרייזלטן קאפ, האט זיך געדרייט, ווי א פלעווע אין ווירבל-ווינט אין דעם
תוהר-בוהו פון דער הפקר-שטאט. ער האט זיך אויפגעהאלטן אין פאדער-
היזער פון קעלערס, איבערגעשלאפן א נאכט אין בעקערייען ווען זיי האבן
אמאל געבאקן, פארברענגט א וואך-צייט אין א ווינקל פון א קיך, פארוואס
ער האט אפגעצאלט מיט אנהאקן א ביסל האלץ אדער מיט פארריכטן עפעס
א שטוב-זאך. ער האט געביטן היזער און געסלעך אויף דער מאלדאוואנקע
גיכער ווי דאס העמד אויפן לייב. אזוי האט ער אויך געביטן זיינע בא-
שעפט-קונגען. אמאל האט ער געהאלפן א יידענע אהיימטראגן א זאק
קארטאפל פון מארק, אמאל האט ער אנגעטראגן וואסער אין א בעקעריי,
אמאל האט ער געדרייט א גאנצע נאכט א ראד פון א דרוקעריי, וואס האט קיין
עלעקטרישע קראפט נישט געקענט קריגן צו טרייבן די מאשין, אמאל איז
ער געשטאנען פאר א באלעבאסטע א נאכט אין א ברויט-רייע, כדי צו זיין
פון די ערשטע אין דער פרי, ווען מען וועט עפענען די שטאט-קראם. מער
פון אלץ האט ער געהונגערט. ער איז תמיד געווען הונגעריק אין דער הפקר-
דיקער שטאט, אמאל מער, אמאל ווייניקער, אבער קיינמאל האט ער נישט
געפילט דעם טעם פון זיין אינגאנצן זאט. ווי עס האט געלויערט אויף אים
דער הונגער אזוי האט געלויערט אויף אים דער טויט כסדר. פלעקן-טיפוס,
בויך-טיפוס, דיזענטעריע, אלע אנדערע עפידעמיעס האבן זיך געקלעפט צו
דער געגנט. די טויערן פון די היזער, תמיד פארקלאפטע אפילו אין די טעג,
אין מורא פאר אנפאלער, האבן זיך אפט געעפנט פאר דער שווארץ-באדעק-
טער עגלה, וואס איז געקומען נאך מתים. נאך קינדער איז אפילו די עגלה
נישט געקומען, בלויז א קבורה-ייד מיט א קעסטל אונטערן ארעם. ווי די
עפידעמיעס, אזוי האבן געלאקערט אויף פראדקינען אלערליי באוואפנטע לייט.
ער האט זיך כסדר געמוזט אויסהיטן פאר כאפערס, וואס האבן געוואלט
אים נעמען צו גראבן שוין-גרובן, צו פארפאקן אים אין א תפיסה, צו
שיקן אים אויף א פראנט אדער גלייך אויף יענער וועלט. אבער ער האט
פונדעסטוועגן נישט אויפגעהערט ארומצוגיין איבער די שלעכט-געפלאסטערטע

גאסן, אויסמעסטן די שטאָט פון עק צו עק, אַפילו ווען קוילן האָבן געהאַלט איבער קעפּ. ער איז געוואוינט געווען צו סכנות, די גאַנצע פיר יאָר פון פראַנט-לעבן. אין די געפערלעכסטע טעג איז ער געלאָפן פון גאָס צו גאָס, פון הויז צו הויז צו דערוויסן זיך ווי אזוי מען קען זיך אַרויסכאַפן פון דער באַלאַגערטער שטאָט, ווי אזוי מען קען צושלאָגן זיך צו ערגעץ אַ גרענעץ און אוועק אַהין, קיין מזרח, וואו זיין האַרץ איז געווען.

ער האָט אָפגעשלאָגן די שוועלן פון ציוניסטישע טוער, פאַר וועלכע ער האָט אין ריינסטן העברעאיש דערציילט וועגן זיין בענקשאַפט צו קומען אַהיים. אָבער די מענטשן האָבן אַפילו ניט געוואָלט אויסהערן אים, דעם פאַרשוין מיטן פוטערנעם היטעלע און באַוואַקסענעם פנים. ער איז געגאַנגען צו שמוגלערס, שוואַרצער; זיי האָבן אים אויסגעהערט, צוגעזאָגט אַפילו צו פירן אים צו דער רומענישער גרענעץ, ווי זיי טוען עס מיט אַנדערע לייט, וואָס רייסן זיך אַרויס פון לאַנד, אָבער זיי האָבן געפאַדערט געלט, אַ סך געלט, און נישט קיין שמאַטיקע פאַפירלעך, נאָר גאַלד־שטיקלעך אָדער זילבער פאַר אַט דער געפערלעכער אַרבעט. אַליין זיך לאָזן אין וועג האָט מען ניט געקענט. די באַנען זיינען זעלטן געגאַנגען, האָבן געפירט מיליטער אָדער פאַסאַזשירן מיט דערלויבענישן, וואָס מען האָט זעלטן אַזעלכע געגעבן. צופוס האָט מען ניט געקענט גיין, ווייל באַנדעס רוצחים זיינען געווען פול אויף די וועגן. אין דער געוועזענער וועלט־שטאָט, וואָס איז איצט געווען אַפֿ-געשניטן פון דער וועלט, אָפגעריסן אַפילו פון שטעט אין אייגענעם לאַנד, האָבן די ווילדסטע קלאַנגען זיך אַרומגעטראָגן, די פאַנטאַסטישסטע ריידערייען און ידיעות, נישט־געשטויגענע, נישט־געפלויענע. יעדן טאָג האָט מען דער־וואַרט אַ נייע מאַכט. איין טאָג האָט די שטאָט געוואוסט, אַז ענגלענדער קומען מאַכן אַרדענונג, אַ צווייטן טאָג — אַז פראַנצויזן וועלן באַזעצן דאָס לאַנד, אַ דריטן טאָג — אַז גריכישע שיפן דאַרפן אַנקומען, אַ פערטן טאָג — אַז רומענער דערנענטערן זיך, פאַליאַקן גייען, טשעכן מאַרשירן. איינמאָל האָט זיך אַפילו גענומען טראָגן אַ בשורה, אַז דאָס נייע מלכות־ישׂראל, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן דורך דעם צווייטן כורש, דעם לאַרד פון ענגלאַנד, שיקט אַריבער שיפן צום אַדעסער האַפן, שיפן מיט דער פלאַטערנדיקער בלוי־ווייסער פאַן, און אַט די שיפן וועלן אַלע יידן אַרויספירן פון לאַנד, וואו זיי זיינען הפקר, צו דעם לאַנד פון אייגענעם מלכות. פראַדקין האָט גיריק אויפגעכאַפט, אַט די ידיעה. האָט געגלויבט אַלץ וואָס מען האָט געזאָגט, ווייל ער האָט עס געוואָלט גלויבן, ווייל דאָס האָט אים געגעבן כוח און בטחון אַרומצוואוואַגלען אין דער הפקרדיקער שטאָט אין נויט און אין הונגער, אין שמוץ און אין סכנה. איינמאָל האָט ער אַפילו געפונען אויף אַ שטיקל צייט וואו דעם קאַפּ

אָנצושפּאַרן און אפילו אַנצוזעטיקן זיך. דאָס האָט אַ בעקער אין וועמעס קעלער ער האָט איבערגענעכטיקט, אַרױפגענומען אים צו זיך אין שטוב, געגעבן אים אַ בעטל מיט פּריש שטרױ און בעטגעוואָנט. אַזױ האָט מען אים אויך אין דעם הויז געגעבן וואַרעם געקעכטס, ברויט צו דער זאַט, פּנחס פּראַדקין האָט געמיינט, אַז דאָס גיט מען אים פאַר שווערער אַרבעט אין דער בעקעריי, וואָס ער איז געווען צופּרידן צו טאָן, אָבער דער בעקער האָט אים גאָר גערעדט אַ שידוך מיט זײנער אַ שוועסטער, אַ מויד אין די היפשע דרייסיקער, וואָס פון יאָרן זיצן אין גאַס מיט אַ קױש געבעקס, האָט זי געהאַט אַ פאַרהאַרטעוועט אָפּגעברענט פנים, רויט און אויסגעשמיסן ווי אַ פעל, און אַזױ גראַב איז געווען איר הייזעריק קול פון אויסרופן איר געבעקס. די מויד האָט גלייך גענומען האַלטן פּנחסן ביי די הענט, שאַרן זיך גראַב צו אים און דערציילן אים מיט איר הייזעריקער שטים וועגן דעם גרויסן אויסשטייער, וואָס זי האָט ליגן אין אַ קױש. זי האָט אים טאַקע אויך געוויזן די זאַכן אירע, ער זאָל ניט מײנען, אַז זי באַרימט זיך בלױז, זי האָט אויסגעשפּרייט פאַר אים אַלע אירע העמדער מיט שפּיצלעך, אַלע אויסגעהאפטענע מײטקעס און אַנדערע וויבערשע זאַכן, אַזױ האָט זי געוויזן אים דעם נדן, וואָס זי האָט, ניט קיין פאַפּירלעך, נאָר זילבערנע רובלס איינס-אין-איינס. דעם מײדלס יינגערער ברודער, אַ יונג מיט אַ פּונק-נייעם „פּרענטש“ און מיט אַ פאַר קױל-שוואַרצע וואָנסעלעך איבער בלוט-רויטע ליפּן, וואָס האָבן קײנמאַל קיין פאַפּיראַס ניט אַרױסגעלאָזט אויף אַ מינוט, אַ מאַלדאַוואַנקער „מאַלאַ-דיעץ“ פון קאַפּ בױז די פּיס, פּלינק, עלעגאַנט און פּרײלעך, האָט גענומען באַצײטנס קלאַפּן פּראַדקײנען אין פּלייצע, ווי ער וואַלט שוין געווען זיין שוואַגער, און אים דערציילט וועגן דעם גרויסן דרשה-געשאַנק, וואָס ער וועט אים געבן, דערביי האָט ער זיך באַרימט, אַז געלט איז ביי אים גאַרניט אין די צײטן, ווייל ער געהערט צו די „נאַליאַטשיקעס“, צו דער סאַמע וויכ-טיקסטער באַנדע אַנפאַלער פון דער שטאַט, וועמעס „קאַמאַדיר“ איז גרישקאַ מאַלדאַוואַניעץ אַליין. פּראַדקין איז אַנטלאַפּן פון דעם הויז ווי פון אַ מגפה. ער האָט אפילו ניט געוויזן זיך אין דער גאַס מער. ער האָט ווידער געוואַגלט איבער די גאַסן, געטראָגן זיך אומעטום, גרייט צו אומגעוויינלעכע בשורות, צו גרויסע געשעענישן און ניסים, וואָס דאַרפן אַנקומען און אים אויסלייזן.

אין זײן אויפגעשרױפטער דערוואַרטונג האָט ער פאַרגעסן אין יעדער נױט און הונגער, אפילו אין דער היים דער אייגענער. נישט ער האָט געשריבן צו די עלטערן, נישט ער האָט געקראָגן אַ וואָרט פון זײ. עס איז ניט געווען קיין פאַרבינדונג צווישן דער הפּקר-שטאַט און דעם לאַנד, ניט קיין טעלע-גראַף, ניט קיין טעלעפּאָן, ניט קיין פּאָסט אפילו. בלױז פּאַנטאַפּל-פּאָסט

איז געווען, פאָטשטן, וואָס האָבן זיך געטראָגן פון מויל צו מויל, פון גאָס צו גאָס. אין איינעם אַ וואַרעמען פּרילינג־טאָג, ווען די ערשטע קנאַספּן האָבן זיך צעבליט אויף די שטאַטישע בוימער, וועלכע זיינען נאָך ניט געוואָרן אויסגעוואַקט אויף הייזן, און פייגל האָבן געזונגען זייער פּריילעך געזאַנג; אין אַ פּרילינג־טאָג, ווען יידן זיינען ווידער געגאַנגען פּריי איבער די גאַסן, ווייל ווידער זיינען די מענער מיט די רויטע שטערנס און שלייפלעך אויף זייערע בריסטן און באַיאַנעטן אַריין אין שטאַט; אין אַ ליכטיקן און וואַרעמען פּרילינג־טאָג, וואָס וועקט נייע האַפּנונגען אין מענטשלעכע הערצער, — האָט מען פּנחס פּראַדקינען געבראַכט אַ ידיעה פון זיין היים אין דער יידישער קאַלאַניע. אַן עלטערער ייד, אין אַ צעריסענעם גויאישן פעלך, וואָס האָט ניט געפאַסט ניט צום וואַרעמען פּרילינג־טאָג, ניט צום יידנס בלאַסן און פאַר־בערדיקטן פּנים, האָט פּלוצלונג אַפּגעשטעלט פּנחס פּראַדקינען אין גאַס, פאַרהאַלטנדיק אים מיט אַ שווערער האַנט.

— פּנחס, פּנחס דעם רבס! — האָט דער ייד אין פעלך גערופּן, — דערקענסט מיך ניט?

פּנחס פּראַדקינען האָט זיך דערפּרייט מיטן ייד אין פעלך, אין וועלכן ער האָט דערקענט לייזער דעם קאַלאַניסט פון בערעזעווקע, אַ קאַלאַניע אין שכנות פון איזראַילעווקע.

— ר' לייזער בערעזעווקער, — האָט ער אויסגערופּן אין שמחה און אויסגעשטרעקט אַ האַנט, — שלום עליכם, ר' לייזער, וואָס טוט איר אין אַדעס אין דער צייט פון אַקערן און זייען?

דער ייד האָט אוועקגעמאַכט מיטן לעפּישן אַרבל פון צו־שווערן פעלך.
— אויס זייען און אַקערן, פּנחס, — האָט ער געזאָגט, — שוין אַפּגע־אַקערט און אַפּגעזייעט . . .

פּנחסעס פאַרשוואַרצט פּנים איז גלייך געוואָרן בלאַס, דערפּילנדיק אַז אַ שלעכטע בשורה גייט אויף אים. דער ייד אין פעלך האָט געשאַקלט מיטן קאַפּ.

— זיי האָבן אונדז שוין גוט פאַראַקערט און פאַרזייעט, די רוצחים, — האָט ער געזאָגט, — און געשניטן אויך.

פּנחס האָט דערפּילט ווי דאָס האַרץ וויל אים אַרויסשפּרינגען דורך דעם צו־ענגען מאַנטל.

— וואָס איז מיט איזראַילעווקע, ר' לייזער? מיט מיינע וואָס איז? — דער ייד האָט גענומען ווישן מיטן פעלצענעם אַרבל די טרערן פון די אויגן.

— מיר האָבן שוין געהאַט דעם אמת'ן שניט, פּנחס, — האָט ער גערעדט

מיט אַ ניגון פון תשעה-באב קינות, — בערעזעווקע און איזראַילעווקע, און מאַסעיעווקע און די אַנדערע יידישע ישובים . . .

צושפאַרנדיק זיך אויף אַ טרעפּ פון אַ הויז, ווייל ער האָט ניט געפילט קיין כוחות אין די פיס, וואָס זיינען שלאַבעריק געוואָרן פון איבערלעבן דאָס אומגליק אויפסניי, האָט דער ייד אין פעלץ דערציילט אַלץ, דעם גאַנצן בראַך, וואָס איז געקומען אויף אים און אויף זייניקע. אין מיטן דער נאַכט, אין שושן-פורים איז עס געווען, ווען אַלע זיינען געשלאָפן שוין, איז מיטקאָ באַראַניק פון ווייטן דאָרף זיקעווקע באַפאַלן די יידישע ישובים מיט עטלעכע הונדערט באוואָפנטע שקאַצים. אומגעריכט זיינען זיי געקומען, ווי אַ דונער-שלאַג, און זיי האָבן געמאַרדעט וויפיל נאָר זיי האָבן געקענט, מענער און ווייבער, אַלטע און קינדער ניט געשווינט, און אַפילו די בהמות אין די שטאַלן, אַפילו הינט פאַר די טירן, מיט ביקסן זיינען זיי געווען באוואָפנט, מיט שווערדן, ר' אַשר סטאַראַסטע האָבן זיי די באַרד אַנגעצונדן, די טאַכטער זיינע געפייניקט . . . דאָס האָבן זיי אויך געטאָן מיט אַנדערע . . . זיי האָבן אויך צוגערויבט האָב און גוטס. איך מיט מיין אַלטער זיינען אַנטלאָפן אזוי ווי מיר זיינען געגאַנגען און געשטאַנען. פון אַלץ, האָב איך געראַטעוועט די נשמה און דעם פעלץ . . .

פּנחסע אָטעם איז געוואָרן אַלץ קירצער און אָפּגעהאַקטער, מיט יעדער טרויעריקער בשורה מער.

— וואָס איז מיט מיינע, ר' לייזער, — האָט ער געפרעגט, — מיט מיינע?
 — פּרעג נישט, פּנחס, — האָט דער ייד געזאָגט און זיך צעיאַמערט אויף דער גאַס, פאַרגאַנגען זיך מיט אַ קוויטש, ווי אַ יידענע בעת אַן אומגליק.

פּנחסעס פנים איז געוואָרן גרוי און פאַרשטיינערט ווי די שמוציקע שטיינער אויף דער פאַרוואַרלאָזטער גאַס. די קניען זיינען אים לויז געוואָרן, ווי אויפגעקניפט. ער האָט זיך צוגעשפאַרט צו אַ וואַנט. דער ייד אין פעלץ האָט אים גענומען אונטערן אַרעם ווי מען פירט אַן אַבל צוריק פון אַ קבר, און אים געגלעט דאָס פנים מיט די האַרטע צעאַקערטע הענט.

— קום, פּנחס, — האָט ער אים געמינטערט, — קום מיט מיר, זון מיינער.

פּנחס האָט זיך געריסן פון יידנס האַנט.

— כּווייל אַהיים, — האָט ער געמורמלט, — כּיעל גיין צופוס. לאַזט מיך, ר' לייזער.

דער ייד אין פעלץ האָט אים ניט אַרויסגעלאָזט דעם אַרעם.

— קום מיט מיר, זון, — האָט ער זיך געבעטן, — מירן אַריינגיין אין אַ בית-המדרש קדיש זאָגן.

פּנחס איז געגאַנגען ווי אַ בלינדער געפירט פון אַ וועגווייזער. דער ייד

האַט אים אַרײַנגעפירט אין אַ בית-המדרש, וואָס איז געווען שיטער מיט פרי-מאַרגן דאַוונער. ער האָט אים מיט אַ מעסערל געריסן קריעה אין לאַץ פון זײַן אויסגעוואַקסענעם צו-ענגן מאַנטל און אים צוגעפירט לעבן עמוד, בײַ וועלכן אַ בעל-תפילה האָט פאַרענדיקט שחרית.

— זאָג קדיש, זון מײנער, — האָט דער ייד אין פעלץ אים געלערנט.
— נאָך אַלע דײַניקע.

פנחס האָט געזאָגט די ווערטער, וועלכע ער האָט אַליין אַפילו ניט געהערט. זײנע ליפן, אויסגעטריקנטע מיטאַמאַל, האָבן זיך ניט באַוועגט, זײַן צונג איז געווען פאַרדאַרט, האָט ניט געטראָפן צום גומען.

— איצט קום מיט מיר אַהיים — האָט דער ייד אין פעלץ געזאָגט, פירנדיק אים פאַר אַ האַנט, — איך בין בײַ מיין אַלטערס קרובים. וועסט זײַן מיט אונדז צוזאַמען, פנחס.

נאָך דער שבעה, וואָס ער איז אָפגעזעסן אין דער ענגער דירה פון ר' לײזער בערעזעוואַקערס קרובים, נאָך זיבן טעג פון זיצן אויף אַ קליין בענקעלע אין אַניטשעס אויף די פיס, אַנשטאַט זאָקן, האָט פנחס פראַדקיין אַנגעטאָן די צעפאַרענע שטיוול, אַרױפגעזעצט דאָס זעלנערישע פוטערעע היטעלע אויפן קאַפ און אַוועק צו אַ גרויס הויז מיט זײלן און פיגורן, אויף וועלכן עס איז געהאַנגען אַ שלעכט געפאַרבטער האַמער און שטערן און אַן אויפשריפט, אַז דאָרט געפֿינט זיך די קאַמענדאַנטור פון דער רױטער אַרמײ.

— צו וועמען דאַרפסטו, חבר ? — האָבן אים געפרעגט די באַוואַפנטע מענער, אַנגעטאָן אין וואַטענע לײבלעך, כאַטש עס איז שוין געווען וואַרעם.
— צום חבר קאַמענדאַנט, חברים.

— מען דאַרף אַ פאַסיר-שײן, חבר — האָבן די וואַכן געזאָגט און אים צוגעפירט צו זײער עלטסטן בײַ דער טיר.

יענער האָט פראַדקינען אַרומגעטאַפט די קעשענעס, צי ער האָט ניט קיין געווער בײַ זיך, און אים אַרױפגעפירט אויפן ערשטן שטאַק.

— חבר קאַזיוולין, דער חבר זאָגט אַז ער האָט דיר עפעס וויכטיקס צו זאָגן, — האָט ער געזאָגט צום קאַמאַנדיר, אַ הויכן, גלאַט-געגאַלטן בלאַנדן בחור, וואָס איז געזעסן אין היטל אויפן קאַפ בײַ אַ שרײב-טיש, אײנגעטונקען אין וואַלקן פון פאַפיראַסן-רויך. איבער דער וואַנט האָבן געהאַנגען פאַר-טרעטן פון היימיש-געצײכנטע רעוואַלוציאַנערע פירער, אויך לאַזונגען און מאַפעס. חבר קאַזיוולין האָט אַנגעשטעלט אַ פאַר העל-בלויע אויגן, ווי נאָר וואָס אויסגעוואַשענע, אויף דעם פאַרוואַקסענעם מיטל-וואַקסיקן אַבער יוסט-געבויטן מענטש פאַר זײַן טיש.

— וואָס ווילט איר, חבר ? — האָט ער געפרעגט שאַרף.

— איך וויל טאָן פאַרטיזאַנישע אַרבעט פאַר אייער אַרמיי, — האָט פראַדקין געזאָגט שטיל — ספּעציעל אין כּערסאַנער געגנט, וואו מיטקא באַראַניוק מיט זיין באַנדע אַרבעט.

דער קאַמאַנדיר האָט אַריינגעצויגן אַ האַלבן פאַפּיראַס רויך מיטאַמאַל און אויסגעצויגן די לאַנגע פּיס אין הויכע שטייול ביז די קניען.

— איר זיינט אַ פאַרטיי-חבר? — האָט ער געפרעגט.

— גיין, חבר-קאַמאַנדיר.

— אַן אַרבעטער?

— גיין, אַ לערער פון העברעאיש, חבר קאַמאַנדיר.

דער קאַמאַנדיר האָט אַנגעשטעלט אויף פראַדקין זיינע העלע אויגן.

— פאַרוואָס ווילט איר קעמפן קעגן אונדזערע קלאַסן-פּיינט? — האָט ער געפרעגט מיטן לשון פון רעדנער-אינטעליגענטן, וועמען ער האָט אין

זיין פראַסטקייט מקנא געווען פאַר זייער געלערנטקייט און געמייט זיך צו ריידן ווי זיי.

— מיטקא באַראַניוק מיט זיין באַנדע האָבן אומגעבראַכט מיינע עלטערן,

מיינע שוועסטער און ברידער, — האָט פּנחס פראַדקין געענטפערט מיט אַ קול, וואָס האָט געציטערט.

דער קאַמענדאַנט האָט פאַרוויכערט אַ פּרישן פאַפּיראַס אין לעצטן שטיקל

פון אויסגערויכערטן פאַפּיראַס.

— איר זענט אַ כּערסאַנער? — האָט ער געפרעגט.

— געבוירן אין אַ דאָרף אין כּערסאַנער געגנט, איך קען יעדער

ווינקעלע דאָרט ווי מיינע צען פּינגער.

— געדינט אין מיליטער?

— פיר יאָר געווען אויפן פראַנט.

— געענדיקט אַ שולע?

— געגרייט זיך צו האַלטן עקזאַמען אויף אַכט קלאַסן גימנאַזיע, אָבער

ניט געקענט קריגן קיין אַטעסטאַט, ווייל אין די צאַרישע צייטן האָט מען אַ יידן ניט צוגעלאָזט צו בילדונג.

— אַ רוח זיי אין זייערע מאַמעס אַרײן, די . . . — האָט דער קאַמענדאַנט

גענומען דערלאַנגען אַ מײַשברך די צאַרישע לייט, וואָס האָבן מענטשן צו

קיין בילדונג ניט צוגעלאָזט. אָבער ער האָט זיך באַצייטנס געכאַפט, אַז אַזאַ

פראַסטע קללה שטייט ניט אַן אים, אַ באַוואוסטזיניקן, אַ קאַמאַנדיר דערצו,

און ער האָט אַראַפּגעשולונגען די נישט-דערזאָגטע ברכה און אַריבערגעגאַנגען

צו זאַכן, וואָס האָבן אַ שייכות מיט זיין וויכטיקער מיליטערישער פּאַזיציע.

— וואסערע נאך שפראכן קענט איר, חבר, אויסער רוסיש? — האָט ער געפרעגט.

— העברעאיש, אַביסל לאַטיין.

— טאַטעלעך, — האָט דער קאַמאַנדיר געזאָגט אין פאַרערונג, — אָבער די שפראַכן קענען אונדז קיין נוצן נישט ברענגען. קענט איר דייטש?
— אַביסל.

— נו, און מאַפעס לייענען? מיט אַ קאַמפּאַס זיך באַגיין?

— זיכער, חבר קאַמאַנדיר.

דער קאַמאַנדיר האָט מכבד געווען פּראַדקינען מיט אַ פּאַפּיראַס, ניט קיין געוויקלטן, נאָר מיט אַ מונדשטיק.

— ווי איז אייער נאָמען, חבר? — האָט ער געפרעגט.

פּראַדקיין האָט אים געזאָגט.

— הערט אויס, פּראַדקיין, — האָט דער קאַמאַנדיר גענומען ריידן מיט געקליבענע רייד, באַוואוסטזיניקע און אינטעליגענטע, — דאָס, וואָס איר זיינט נישט אַן אונדזעריקער, אַ פּאַרטייאישער, איז אַ שאַד. מיר האָבן ליב אַרבעטן מיט אייגענע, נו, אַזעלכע, וואָס קעמפן באַוואוסטזיניק קעגן קלאַסן־פיינט, נישט צוליב פּערזענלעכער נקמה. אָבער אייער ווילן צו ליקווידירן מיטקאַ באַראַניוק מיט זיין באַנדע, איז אַ גוטע זאַך. זיי טוען אונדז צרות אָן, מיטקאַ'ס לייט; זיי רייסן איבער טעלעגראַף־דראַטן, שרויפן אָפּ רעלטן פון דער באַך־ליניע, באַפּאַלן חברים, וואָס פּאַרן אין די דערפער נאָך קאַרן און היי. זיי זיינען אַפילו אַ צוג באַפּאַלן און אַוועקגעלייגט אונדזערע מענטשן, גוטע און נוצלעכע חברים. מיר קענען זיי נישט כאַפּן, ווייל די פּויערים אין יענער געגנט, רייכע און קולאַקעס, באַהאַלטן זיי אויס. ווי נאָר זיי זיינען אין גע־פּאַר, די באַנדיטן, אַזוי באַגראַבן זיי די ביקסן, נעמען אַ לאַפּעטע אין האַנט, און מיינסט, אַז דו האַסט צו טאָן מיט אומשולדיקע פּויערימלעך. . . . כיטרע זיינען זיי, די הינט, און אַ פרעמדער קען קעגן זיי ניט קעמפן. קענט איר מיטקאַ באַראַניוק און זיינע לייט?

— איך קען אַלעמען אין דער געגנט. איך וועל אויך מיטנעמען די יונגע מענטשן פון אונדזערע קאַלאַניעס. זיי קענען יעדן, ווייסן יעדן, מיר'ן זיי כאַפּן, די טכוירן, איינס אין איינס. איך דאַרף בלויז געווער, חבר קאַמאַנדיר, — האָט פּראַדקיין געזאָגט געלאַסן.

דער קאַמאַנדיר האָט פּאַרריכט דאָס היטל אויפן קאַפּ, כאַטש עס איז גע־זעסן ווי צוגעוואַקסן צו די גלאַטע, העלע האַר.

— אַ גוטער פּלאַן, — האָט ער צוגעגעבן, — מיר האָבן שוין אַרויסגע־

שיקט אַ שטרעף-באַטאַליאָן קעגן די קולאַקישע עלעמענטן, אָבער די סאַל-דאַטן זיינען געווען אוקראַינער, אומבאַוואוסטזיניקע, נו, האָבן די קולאַקעס זיי פאַרטונקלט די קעפּ, איבערגערעדט זיי און זיי זיינען זיך צעלאָפּן. מיט פרעמדע וועט עס ניט אָנגיין, וויפיל רעכנט איר מיטצוברענגען פון אייערע, חבר?

— זיי וועלן אַלע גיין מיט מיר, אַלע פון די יידישע קאַלאָניעס, וועמעס אייגענע מיטקא האָט אויסגעקוילעט. פאַראַן צווישן זיי גוטע יונגען, רייטער און שיסער איינער אין איינער. איך דאַרף זיי בלויז אַרגאַניזירן, אַריבער-ברענגען און באַוואַפענען ריכטיק.

דער קאַמאַנדיר האָט באַוויזן אַ פול מויל מיט געטאַקטע ציין אין זיין שמייכלדיק מויל.

— צו וואָס פירן די קו אויפן בוידעם ווען מען קען אַרפּנעמען פון בוידעם דאָס היי אין שטאַל אַריין? — האָט ער געזאָגט — איך האָב אַ פאַר הונדערט באַוואַפנטע אויסלענדער. דייטשן, עסטרייכער, מאַדיאַרן, טשעכן, אַלץ פאַרבליבענע קריגס-געפאַנגענע, וואָס ווילן גיין קעמפן פאַר אונדן, ווייל עפעס בעסערס וואָס צו טאָן האָבן זיי ניט. זיי זיינען גוטע סאַלדאַטן, אויספרובירטע, זיי קענען זיך מיט די פויערים ניט צונויפריידן, און זיי וועלן טאָן וואָס מ'וועט זיי הייסן, מירן צוואַמענשטעלן פון זיי אַן אינטערנאַציאָנאַלע עקספעדיציע. מיר וועלן מיטשיקן מיט זיי אַ באַוואוסטזיניקן חבר, אַ „פאַר-ליטרוק“, וואָס זאָל אַכטונג געבן אויף דער פּאָליטישער זייט, אַזוי צו זאָגן, איר, פּראַדקי, וועט דאַרפן פאַרשטענדיקן זיך מיט זיי אויף דייטש, נו, זיין זייער מיליטערישער קאַמאַנדיר. צוואַמען מיט זיי וועט איר גיין קיין כערסאַן, צונויפנעמען אייערע לייט און זיי פאַראייניקן אין איין באַטאַליאָן. געווער וועל איך מיטגעבן איבערגענוג. ווי מיינט איר, פּראַדקי, איר וועט קענען אַנפירן אַזאַ עקספעדיציע? האַלטן די קאַמאַנדע אין די הענט?

— איך וועל קענען, חבר קאַמאַנדיר, — האָט פּראַדקי געענטפערט מיט אַזאַ זיכערער שטים, וואָס האָט קיין ספק ניט איבערגעלאָזט נאָך זיך.

דער קאַמאַנדיר האָט אַריינגערופן אַן אונטערגעאַרדנטן און געהייסן אויס-שרייבן פאַר פּראַדקינען אַ מיליטערישן „פּאַיאַק“ פון ברויט, צוקער, מאַכאַרקע און אַנדערע זאַכן, אַזוי אויך אַ דאַקומענט וועגן זיין דינסט און זיין ראַנג. דערנאָך האָט ער אים געהייסן אַריינפירן אין צעכהויז, און אויסקלייבן זיך הויזן און אַ בלוזע, שטיוול, אַ היטל, אַ העמדל און אַ שינעל, פון בעסטן נאַר, וואָס ער וועט געפינען דאַרט. ווען פּראַדקי איז צוריקגעקומען אַ באַניטער אין זיין רויט-אַרמייאישער אויסשטאַטונג, מיט אַ שינעל פון אַ דייטער מיט לאַנגע געשפאלטענע פּאַלעס, צו לאַנגע פאַר זיין געוואוקס, האָט

דער קאָמאָנדיר אַרויסגענומען פון טיש-שיפלאד אַ שוואַרצן גרויסן פּיסטאָן-
לעט, פון דעם „נאַגאַן“ קאַליבר, און פּייערלעך אים דערלאַנגט.
— איר דאַרפט זיך אָפּגאַלן, חבר פּראָדקין — האָט ער געזאָגט אַ לאַכנ-
דיקער — איר זעט אויס ווי אַ קאַטאַרוזשיק, פּאַסט ניט פאַר אַ קאָמאָנדיר
פון אַן אינטערנאַציאָנאַלן באַטאַליאָן.

פּראָדקין האָט צערטלעך געגלעט דעם שוואַרצן „נאַגאַן“, ווי מען גלעט
די האַנט פון אַ געליבטער און אָנגעהאַנגען אים אין רימען איבער זיין צו-
לאַנגן שינעל.

אין זיין מיטל-וואַוקסיקן אָבער יוסט-געבויטן קערפּער איז געלעגן גבורה
און אַנטשלאַסנקייט. קאָמאָנדיר קאָזיולין האָט די גבורה און אַנטשלאַסנקייט
דערפילט אין דער האַנט, וואָס פּראָדקין האָט אים געגעבן, אַ האַנט אַן אויס-
געאַרבעטע און אַן ערלעכע. ער האָט געוואַסט, אַז ער האָט זיך אין פרעמדן
אומבאַקאַנטן מענטשן ניט גענאַרט.

4

כאָטש אַלץ און אַלץ האָט קאָמאָנדיר קאָזיולין צונויפגעזאַמלט צווישן
די פאַרבליבענע קריגס-געפאַנגענע און סתם פאַרבלאַנדזשעטע אויסלענדער
אין שטאָט ניט קיין גאַנצע דריי הונדערט מאָן, וואָס האָט אויסגעמאַכט אַ
העלפט פון אַ רעגולערן באַטאַליאָן און אַן אַכטל פון אַ רעגִימענט, האָט ער
פונדעסטוועגן אָנגערופן באַצייטנס די מיליטערישע גרופע זיינע, וואָס ער האָט
געשטעלט אונטער קאָמאָנדיר פּראָדקין, מיטן גדולדיקן נאָמען — אינטער-
נאַציאָנאַלער פּאַלק.

ערשטנס האָט קאָמאָנדיר קאָזיולין געגלויבט אין פּראָדקינ'ס לייט, וואָס
וועלן צושטיין צו דער גרופע און די צאָל אירע שטאַרק פאַרגרעסערן,
אפשר ביז אַ טויזנט מאָן, וואָס אין צייט פון בירגער-קריג האָט מען שוין
אַזאַ צאָל אָפט פאַררעכנט פאַר אַ פּאַלק. צווייטנס, איז אים דער נאָמען
אינטערנאַציאָנאַלער רעגִימענט שטאַרק צום האַרצן געווען, אים, אַזוי גוט
ווי די אויסלענדישע סאַלדאַטן, וואָס האָבן זיך אָנגעשלאָסן, דריטנס, איז עס
בכלל געווען קלוג ניט מדקדק צו זיין אין דער פינקטלעכקייט פון די וויזיעס
און פּאַלקן, מגזם צו זיין די כחות, כדי אַנצואוואַרפן אַ מורא אויף די שונאים,
וואָס האָבן אויך זייערע כחות שטאַרק מגזם געווען.

די גרעסטע צאָל אין דער קאָמפּאַניע זיינען געווען די דייטשן און עסט-
רייכער. אַט די קריגס-געפאַנגענע, וואָס האָבן ניט געקענט אַרויסרייסן זיך
צוזאַמען מיט די אַפטרעטנדיקע חיילות זייערע, האָבן געציילט אַ קנאַפע
מאה דייטשן, מערסטנס לאַנדשטורמער, וואָס האָבן זיך גלייך אַרגאַניזירט

אין אַ „ספּאַרטאַקוס גרופּע“, און אַ קנאַפּע הונדערט און פּופּציק עסטרייכער, אַ געמיש פון טשעכן, פּאָליאַקן, גאַליציאַנער יידן, אונגאַרישע רייטער, באַס־ניער און הערצאַגאַוויונער. די איבעריקע זיינען געווען סתּם פּאַרוואַלגערטע פרעמדע, לאַטישן, עסטאַנער, קאַלמיקן, עטלעכע כינעזער און אַפילו איין נעגער, אַ געוועזענער טענצער אין אַן אַדעסער קאַפּ־שאַנטאַן, וואָס איז געבליבן הפּקר אין פרעמדן לאַנד און דערפאַר זיך אָנגעבאַטן אין דער אַרמיי, אַבי צו האָבן ברויט צו דער זאַט. דער איינציקער רוס אין דער גרופּע איז געווען „פּאָליטרוק“ חבר לוקאַוו, דער פּאָליטישער משגיח און קאַמאַנדר קאַזוילינס אַ מענטש. אַט דער פּאָליטרוק לוקאַוו, אַ נישט־פּאַרענדיקטער סטודענט פון מאַסקווער אוניווערזיטעט, האָט אַ גאַנצן פּאַק מיט ליטעראַטור געפירט מיט זיך, אויך פּלאַקאַטן און צייכענונגען, און ער האָט גלייך גענומען קנעלן פּאַ־ליטישע עברי מיט די אויסלענדישע סאַלדאַטן אין זיין ביסל פּראַנצויזיש און אין די געציילטע ווערטער דייטש, וואָס ער האָט געקענט פון די גימ־נאַזיע־יאָרן. די סאַלדאַטן האָבן ניט פּאַרשאַטען, ניט געגעבן זיך די מי צו פּאַרשטיין דעם סטודענטס רייד. אַ ווייס־הויטיקער, אַ מיידלערישער, מיט ווייכע בלויע אויגן און מיט גרויסע בלאַנדע געלאַקטע האַר, האָט פּאָליטרוק לוקאַוו גאַר ניט זעלנעריש אויסגעזען, כאַטש ער איז געווען באַצירט מיט אויסגעהאַפטענע שטערנס און באַוואַפנט מיט אַ לאַנגן מאַזער־פּיסטאָלעט. ער האָט אויסגעזען ווי אַ צערטלעכע בת־יחידה, אַ פּריצישע טאַכטער, וואָס האָט זיך אויף אַ מאַסקן־באל פּאַרשטעלט פאַר אַ קריגס־העלד, אַפילו זיין קול איז געווען מיידלעריש און ווייך און געקלונגען ניט ווי ער וואַלט גערעדט, נאָר דעקלאַמירט. די פּאַרהאַרטעוועטע קריגס־מענער האָבן גלייך דערפּילט, אַז דער בחור איז אַ פרעמדער אין דער סאַלדאַטישער וועלט און זיי האָבן זיך ניט רעכט אומגעקוקט אויף אים, ניט געהערט זיינע רייד און באַפּעלן, פּאָליטרוק לוקאַוו האָט געזען, אַז ער קען די סאַלדאַטן ניט איינבייסן און ער האָט דערפאַר זיך אַריינגעטאַן אין זיינע פּראַפּאגאַנדע־פּאַפּירן און אין די צייכענונגען, און כּסדר געשריבן עפעס, פּאַרקריכנדיק דערביי מיט דער צאַר־טער מיידלערישער האַנט אין די גרויסע בלאַנדע לאַקן. די סאַלדאַטן זיינען געווען זיכער, אַז ער שרייבט גראַמען און ער האָט נאָך מער ביי זיי פּאַרלוירן אין זייערע אויגן. בלויז די כינעזער האָבן אים אַרויסגעוויזן זייער פּאַרערונג און אַפּשיי, ווי תּמיד זיי האָבן פאַר אַ געלערנטן. די דייטשן האָבן אים גע־קרוינט מיט אַ צונאַמען: פּריילין גרעטכען, האָבן זיי אים גערופן צווישן זיך. גענומען באַפּעלן האָבן די סאַלדאַטן בלויז פון דעם קורצעוויקסיקן, יוסט־געבויטן, שווייגנדיקן פּראַדקיין, וואָס דער זעלנער איז אים געלעגן אין די ביינער, דורך יעדן קנייטש פון זיין צו־לאַנגן שינעל .

פּנחס פּראָדקין האָט גלייך אין צוג, וואָס האָט געפירט קיין כערסאָן, גענומען צוגרייטן די מענער צו דער דינסט. ער האָט פּאַנאַנדערגענומען די רוסישע ביקס, אַנגעוויון אויף יעדן טייל אירן די פּרעמדע סאַלדאַטן, וואָס זיינען געוואוינט געווען צו זייערע אייגענע ביקסן, און אויך איינגעזעצט מיט זיי די קאַמאַנדע אין רוסיש, אַזוי, אַז מען זאָל ניט דאַרפן באַפעלן יעדער גרופּע אין איר שפּראַך, נאָר אין רוסיש פאַר אַלעמען. די ווערטער זיינען געווען געציילטע, בלויז וועגן דערלאַנגען פייער, אַטאַקירן מיטן באַיאַנעט, וואַרפן האַנט־גראַנאַטן און אַנדערע אַזעלכע. די מענער האָבן כּסדר געזעצט די עטלעכע פּרעמדע רוסישע ווערטער, וועלכע פּראָדקין האָט איבערגעזעצט אין דייטש. אַזוי האָט ער אויך אויסגעקליבן צווישן די סאַלדאַטן געוועזענע קאַרפּאַראַלן, צוגפירער און סערושאַנטן און געשטעלט זיי אין שפיץ פון „וואַוואַדן“. די מענער האָבן זיך דערפילט ווידער געהויבן מיט זייערע ראַנגען נאָך יאָרן פון שפּלות אין געפּאַנגענשאַפט.

וואָס ווייטער מען איז געפאַרן, אַלץ מער איז געוואקסן די קאַמפּאַניע, געוואָרן גרעסער און שטאַרקער.

אַנגעהויבן האָט פּנחס פּראָדקין רעקרוטירן קעמפּער אין די אייגענע קאַלאַניעס. איינקוואַרטירנדיק זיינע סאַלדאַטן אויף עטלעכע טעג אין די קאַזאַרמעס פון כערסאָנער גאַרניזאָן, אונטער דער אויפזיכט פון פּאַליטרוק לוקאַוו, איז ער אַליין, אין דער באַגלייטונג פון עטלעכע צענדליק סאַלדאַטן, גוט באַוואַפּנטע און אויסגעקליבענע, צוגעפאַרן צו איראַליעווקע. די ווייבער אין דער קאַלאַניע האָבן זיך צעיאַמערט אויפּסגיי, דערקענענדיק אין דעם מאַן אין צוילאַנגן שינגל פּנחס דעם רבי, וואָס האָט זיי דערמאַנט אויפּסגיי אין אומגליק אין דאַרף. פּנחס פּראָדקין האָט מיט אייזערנע כּוחות איינגעהאַלטן אין זיך דעם יאַמער, וואָס האָט אים צוגעשטיקט צום האַלדז, כדי ניט אויס־צוגעבן זיך מיט זיין שוואַכקייט פאַר די באַוואַפּנטע מענער, וועמעס עלטסטער ער איז, און ער איז אַוועק צו די מענער אין דער קאַלאַניע. ער האָט ניט געוואָלט אַריינגיין אין הויז זייערן, וואָס איז געשטאַנען פאַרקלאַפט מיט ברעטלעך אויף דער טיר, מורא־האַבנדיק פאַר זיך אַליין, ער זאָל ניט גע־בראַכן ווערן; ער האָט ניט געוואָלט צוגיין צו ר' אַשר סטאַראַסטעס הויז זען די טאַכטער זיינע אין איר שאַנד. ער האָט בלויז צונויפגערופן די יידן אין שולכל, ווי דער פּאַטער זיינער, דער רב, פלעגט עס טאָן בעת אַן אסיפה פון דער עדה, און אַנגעקלאַפט מיט דער האַנט אין שולחן, וואָס איז געווען באַדעקט מיט אַן אויסגעריכטן סאַמעטענעם טישטעך, אויסגענייט מיט אַ מגן־דוד.

— ברידער יידן, — האָט ער גערופן מיט אַפּגעהאַקטע רייד, שווערע און

הייסע, ווי אָנגעגליטע שטיינער, — ווער נאָר עס האָט געדינט אין מיליטער, ווער עס קען האַלטן אַ געווער אין דער האַנט, קומט מיט מיר קעגן אונדזערע רוצחים און פייניקער.

אין אָנגעפאַקטן דאָרפֿישן בית־המדרש'ל, אין וועלכן דאָסמאַל האָבן אויך די ווייבער זיך אַריינגעשטופט ביי דער טיר, האָט אַ ווייבעריש שלוכצן, אַ זיפצעניש פון עלטערע לייט גענומען טראָגן זיך ווי צו הזכרת נשמות אין אַ יום־טוב.

— גאָט, זע צו אונדזער צער, — האָבן זיך געהערט רופן, — נעם נקמה פאַר אונדזער בלוט.

פנחס פראַדקין האָט אָפּגעהאַלטן דאָס געוויין.

— יידן, אַליין וועלן מיר נוקם זיין זיך פאַר דעם בלוט דעם פאַרגאַסע־נעם, — האָט ער גערופן און פאַרענדיקט מיט אַ פסוק פון אב־הרחמים, וואָס מען זאָגט שבת נאָכן לייצענן איבער געפאַלענע קדושים — יודע בגוים לענינו נקמת דם עבדיך השפּוך.

גלייך נאָך דער פריער מנחה, וואָס דער עולם האָט שוין אָפּגעדאַונט אין מיטן טאָג, און נאָכן קדיש, וואָס יעדער פון די מאַנסבילן האָט געזאָגט נאָך אייגענע, — האָבן דאָרפֿישע יונגעלייט און בחורים גענומען, שוויגנדיק, פאַקן זייערע זאַכן אין זעקלעך און שטעלן זיך לעבן פנחס דעם רב'ס. מען האָט צוגעהערט זיך צו זיינע רייד, ווי מען פלעגט צוהערן זיך צו דעם פאַטער זיינעם דעם רב אין ענינים פון תורה און יידישקייט. אַפילו די ווייבער האָבן ניט געוויינט, וואָס זייערע מענער און זין האָבן זיי איבערגעלאָזט. פנחס פראַדקין האָט איבערגעלאָזט אַ מנין ביקסן מיט אַ סך קוילן פאַר די עלטערע יידן אין דאָרף, וואָס האָבן אַמאָל פּאַניען געדינט, און צוזאַמען מיט זיינע לייט אַוועק קיין מאַיסעיעווקע, בערעזעווקע, צו אַנדערע ישובים. ווי יהודה דער זון פון מתתיהו בן יוחנן כהן גדול, וואָס האָט געזאַמלט די מענער פון יהודה אין מורח צו גיין אין הייליקן קריג קעגן זייערע באַצווינגער די יוונים, די רשעים און בייזויליקע, אַזוי האָט פנחס, דער זון פון ר' אברהם יצחק דעם אומגעקומענעם דאָרפֿישן רב, געזאַמלט די מענער פון די יידישע ישובים אין דרום צו גיין אין מלחמה קעגן די יוונים פון כערסאַנער ערד, די רוצחים פון יידישע זין, די פייניקער פון יידישע טעכטער.

דאָרפֿישע בחורים, יונגעלייט, האָבן אומעטום איבערגעלאָזט די דער־פער אויף דעם עלטערן עולם און אויף די ווייבער און געשטעלט זיך אונטער פנחס פראַדקין. פון די דערפער האָבן זיך פראַדקינס פייערלעכע רייד גע־טראָגן צו שטעטלעך, ישובים. ווי פראַדקין האָט געזאַמלט מענער מיט זיינע דרשות, האָט פּאָליטרוק לוקאַוו געזאַמלט מענער מיט זיינע רעדעס און פלאַ־

קאָטן, וואו נאָר ער האָט זיך איינגעקוואַרטירט. אומעטום זיינען זיי געווען אויסגעהאָנגען די פּלאַקאָטן זיינע, פאַרביקע און פּריילעכע פּלאַקאָטן, אויף וועלכע אַ מוסקולירטער אַרבעטער און אַ מעכטיקער פּויער האָבן שותפות געהאַלטן אַ ביקס אין די קרעפטיקע הענט און גערופן אַלעמען צו גיין אין זייער וועג, כאָטש סיי דער אַרבעטער, סיי דער פּויער זיינען געווען צו-פאַרביק און צו-שיין און צו-פּריילעך, זיי זאָלן אויסזען ווי אמתע מענטשן, האָבן זיי פונדעסטוועגן אַרויסגערופן גרויס באַוואַנדערונג ביי צושויער און געוועקט אַ חשק צו גיין וואוהיין זיי רופן. ווי די אויסגעמאַלטע מענטשן אויף די פּלאַקאָטן, אַזוי האָבן אויך געוועקט חשק ביי יונגע מענטשן די פרעמדע סאָלדאַטן פון אינטערנאַציאָנאַלן רעגיימענט, וואָס האָבן מאַרשירט איבער די גאַסן, אונטער דער האַפּערדיקער מוזיק פון מעשענע טראַמייטן.

וואָס מער מענטשן עס זיינען צוגעשטאַנען, אַלץ מער האָבן זיי גע-וועקט דעם חשק ביי אַנדערע צוצושטיין. צוזאַמען מיט יידן, האָבן אָנגעהויבן אַנשליסן זיך אַלערליי מענטשן פון אַנדערע פעלקער, פאַרבליבענע „ביע-זשענצעס“, וואָס זיינען אַרויסגעשיקט געוואָרן פון זייערע געגנטן אין די טעג פון די ערשטע שלאַכטן און זיי האָבן ניט געקענט אַהיימפאַרן; וואַנדערנ-דיקע טאַטערן, רומענער, בולגאַרן, דעזערטירן, אַרויסגעלאָזענע אַרעסטאַנטן, יעדער נאָר, וואָס איז געווען עלנט און געפלאַגט און הונגעריק אין די טעג פון הפּרות און בירגער-קריג. ווען די צאָל האָט דערגרייכט קנאַפע טויזנט מאַן, האָבן שוין אפילו אַלטע סאָלדאַטן ניט געזען קיין עוולה דעריין, וואָס מען האָט די עקספעדיצע גערופן רעגיימענט. פאַר די יאָרן פון מלחמה האָבן זיי קלענערע רעגיימענטן שוין געהאַט געזען.

ווי פאַרשידן די מענטשן אין רעגיימענט זיינען געווען מיט זייערע שפּראַכן, מנהגים און אויסזען, אַזוי פאַרשידן זיינען זיי געווען אין זייער קליידונג, באַוואַפנונג.

די דייטשע לאַנדשטורמער האָבן נאָך אַלץ געטראָגן זייערע בלוילעכע פעלד-מונדירן, קורצע שטייול מיט באַנאַגלטע זיילן, שפּיציקע פּיקעל-הויבען און רימעס מיט אַן אויסגעקריצטן אויפּשריפט „גאַט מיט אונדז“, די עסטרייכער זיינען געווען אַ מיש-מאַש פון פּוסגייער אין וויקל-שיך ביז אונ-גאַרישע רייטער מיט פאַרביקע קורטקעס, געפאַסטע קאוואַלעריע-הויזן אין הויכע באַשפּאַרטע רייטער-שטייול. זיי האָבן אַלע בלוין אַראַפּגעריסן די עפּאַליעטן פון זיך, איבערלאָזנדיק העלע פּלעקן אויף די אַקסלען פון זייערע אַפּגעשאַסענע אוניפּאַרמען. די איבעריקע מענער האָבן געטראָגן וואָס נאָר ווער עס האָט געהאַט אויף זיך, שטאַטישע רעקלעך און דאַרפּישע לייבלעך, קהאַקיי-העמדלעך און שינעלן, סוועטערס און לעדערנע רעקלעך, שפּענצערס

און „פרענטשן“, שטיוול און שיד, לאַפטיעס און לייזונגעןע לאטשן. אייניקע זיינען אפילו געווען באַרוועס. ווי זייערע קליידער, אזוי פאַרשידנאַרטיק איז געווען זייער געווער. אין קאַמאַנדיר קאַזיולינס אַרסענאַל זיינען געווען ביקסן פון יעדער מיין, רוסישע הויכע ווינטאַווקעס מיט שפיציקע באַיאַנעטן; דייטשע ביקסן מיט ברייטע מעסערס, שאַרף און גלאַטיק פון איין זייט צו שניידן אין מענטשלעך לייב און געקאַרבט ווי אַ זעג פון דער צווייטער זייט. איבערצור-האַקן דראַט־פאַרצוימונגען; עסטרייכישע ביקסן; אונגאַרישע שווערדן; ענג-לישע קורצע ביקסלעך, ווי פון איין שטיק געגאַסן, צוגעשיקטע צו די צאַרישע חיילות אין די ערשטע מלחמה־חדשים; פראַנצויזישע ביקסן; אַמעריקאַנער ביקסן. אַלץ נאָר וואָס האָט געקענט שיסן, איז געהאַנגען אויף אַקסלען פון מענער, געהאַנגען אויף רימענס, אויף שטריקלעך, אפילו אויף דראַט. איבער יעדנס ברוסט איז געווען פאַרלייגט אַ ברעזענטענער פאַטראַנען־באַנד. אַנ-געפיקעוועט מיט קוילן, אויסלענדישע סאַלדאַטן, געניטע גראַנאַטן־שליי-דערער, האָבן געטראָגן האַנט־גראַנאַטן פאַרשטעקט אין די רימענס. צינערנע וואַסער־פלעשלעך, לאַפעטקעס אויף גראַבען שוין־גריבער, דער שטאַלץ פון דעם רעגמענט איז געווען דער איינציקער מאַשין־געווער, וואָס מען האָט אים אַ נאַמען געגעבן קאַזעליאַק, נאָך קאַמאַנדיר קאַזיולין, און מען האָט אים געהאַלטן איינגעהילט אין אַ צעראַטן ציכל, קיין שטויבעלע זאָל ניט פאַלן אויף אים. די רעגמענט־פּאַן איז געווען שפּאַגל־ניי און רויט און באַצירט מיט גאַלדן־געפאַרבטע ווערטער: „חברים פון אַלע לענדער פאַראייניקט איין“.

נאָך עטלעכע וואַכן מושטירונגען, איינלערנען מיט אַלע די רוסישע קאַ-מאַנדע, איינשטעלן פעלד־קיכן, סאַניטאַרן מיט טראַג־בעטלעך, פראַוויאַנט-קוואַרטיר־מיסטערס, אַבאַזן־פירער, האָט קאַמאַנדיר פראַדקין אַרויסמאַר-שירט אין פעלד לענגאויס דעם טייך דניעפר, אין דער געגנט וואו ער פאַלט אַריין אין שוואַרצן ים.

אין די ערשטע טעג האָט ער זיך געהאַלטן האַרט ביי דער באַן־ליניע. ער האָט פאַרפעסטיקט די רעלסן, וואָס זיינען געווען דאָ און דאָרט אַפ-געשרויפט, פאַרלייגט־צוריק אַרויסגערוקטע שוועלן, צוריקגעשטעלט די ליניע, וואָס איז איבערגעריסן געוואָרן אַלע מאל אויפסניי נאָכדעם ווי מען האָט זי פאַרריכט. אזוי האָט ער געלאָזט אַוועקשטעלן די טעלעגראַפֿן־ליניע, וואָס אירע דראַטן זיינען געווען איבערגעשניטן, די סלופעס אומגעוואָרפן אָדער אונטערגעזעגט. פון פויערשע כאַטקעס איז פויערן־פאַלק אַרויסגעקומען און געגלאַצט אויף די אויסלענדישע באַוואַפנטע לייט. פאַליטרוק לוקאַוו האָט גלייך אויסגעקלעפט אויף די טעלעגראַפֿ־סלופעס זיינע פאַרביקע פלאַ-קאַטן און געהאַלטן אַ רעוואַלוציאַנערע רעדע פאַר די פאַרזאַמלטע. די פויערים

זיינען געשטאנען ווי די פלעקער, קראצנדיק זיך און גענעצנדיק. אויפגע-
לעבט זיינען זיי געוואָרן ווען דער רעדנער האָט גענומען טיילן פראַקלאַ-
מאַציעס. פּאָליטרוק לוקאַוו איז געווען מלא-שמחה איבער זיין גרויסן דער-
פּאָלג. פראַדקין האָט אים אָפּגעקילט די גדולה.

— זיי נעמען עס אויף וויקלען מאַכאַרקע, — האָט ער אים געזאָגט, —
אַ שאַד דאָס פאַפיר.

גלייך דערויף האָט ער אויך גענומען ריידן צו די פויערים, אַבער רייד
קורצע און קלאַרע.

— ווער פון אייך איז דער סטאַראַסטע ? — האָט ער געפרעגט.
— איך, חבר קאַמאַנדיר, — האָט זיך אָנגערופן אַ פויערל מיט לאַפטיעס
און מיט אַניטשעס אויף די פיס, אַרומגעוויקלט מיט שטריקלעך, — איך, אַנטאָן
איוואַניטש רובאַכאַ.

— הער אויס, וואָס איך זאָג, אַנטאָן איוואַניטש רובאַכאַ, — האָט
פראַדקין געזאָגט אין ריינסטן כערסאָנער אוקראַיניש און געקוקט דעם פויערל
אַזוי גלייך אין די אויגן אַריין, אַז יענער האָט אַזש גענומען פינטלעך, —
מיר פאַרלאַנגען, אַז קיין איין שוועל זאָל ניט גערירט ווערן פון די רעלסן,
קיין איין דראַט פון טעלעגראַף.

— מיר טוען עס ניט, חבר קאַמאַנדיר, — האָט דאָס פויערל אין לאַפטיעס
געענטפערט, — דאָס קומען אַנדערע פון פרעמדע דערפער אַהער אין די
נעכט און זיי טוען עס, ביי גאַט.

— יענע האָבן זייער אייגענע ליניע צו שעדיקן, אַנטאָן איוואַניטש
רובאַכאַ, — האָט פראַדקין געטענהט, — דאָס ווערט געטאָן פון דיין דאַרף,
און מיר ווילן עס ניט האָבן מער. יעדער שאַדן, וואָס עס וועט דאָ ווערן געטאָן
אין דער ליניע אַ וויאַרסט די לענג, וועט איר מוזן פאַרריכטן. איר וועט אויך
צאלן שטראַף, — אַ קו פאַר אַן אָפּגעשרויפטער שרויף, אַן אַקס פאַר אַן
אַרויסגערוקטן שוועל, אַ פערד פאַר אַן איבערגעהאַקטן דראַט.
די פויערים האָבן גענומען צלמען זיך געדיכט.

— מוטער הייליקע, — האָבן זיי געבעטן און געטענהט, — וואָס זיינען
מיר שולדיק, אַז באַנדיטן מאַכן שאַדנס ? מיר, ניט מיר וויסן זיי, ניט מיר
קענען זיי.

— איר לייגט, ברידערלעך, — האָט פראַדקין געזאָגט געלאַסן, —
איר קענט זיי און איר וויסט זיי און איר באַהאַלט זיי אויס. אַז איר וועט ניט
פאַרהאַלטן די שולדיקע, וועט דאָס גאַנצע דאַרף ליידן, שולדיקע צי אומ-
שולדיקע.

די פויערים האָבן גענומען בוקן זיך טיף, אַראָפּנעמען די היטלען און חנפענען. פּראַדקיין האָט אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט.

— איר קענט אַנטאָן די היטלען. מיר זיינען ניט קיין פּריצים, — האָט ער געזאָגט, — אָבער פירן פאַר דער גאַז וועלן מיר זיך ניט לאָזן.
דער סטאַראַסטע אין די לאַפּטיעס האָט פּלוצלונג גענומען איינקוקן זיך אין פּראַדקינען און פינטלען מיט די אויגן.

— דאַכט זיך אַ באַקאַנטער מענטש, חבר קאָמאַנדיר, — האָט ער גע-טענהט, — ניט אַמאָל אַ שכן?

פּראַדקיין האָט זיך ניט געלאָזט דערקענען.
— מירן צוריקקומען אינגיכן, — האָט ער אַנגעזאָגט דעם עולם אַ בשורה און אַ טאַפּ געטאַן ביים „נאַגאַן“ אין קעשענע — פאַרשטאַנען, בריי-דערלעך?

די פויערים האָבן צוגעשאַקלט מיט די פאַרקאַלטענע קעפּ, אַז זיי האָבן פאַרשטאַנען. פּראַדקיין האָט געגעבן אַ באַפעל די באַוואָפּנטע מענער צו מאַרשירן ווייטער.

די סאָלדאַטן זיינען געגאַנגען זיכערע און צופרידענע איבער די שטויביקע וועגן. די טעג זיינען געווען העלע און זוניקע, אָן איין וואַלקנדל אין דעם בלויען הימל, פאַרגאַסן מיט טייכן פון זילבער. די גרינע זאַנגען פון ניט-רייפן קאַרן האָבן זיך געוויגט לייכט אין שטילע ניט-זעבאַרע ווינטעלעך. סאָלדאַטן האָבן אויסגעריסן איינצלנע זאַנגען און צוגעטראָגן זיי צו די נעזער אָדער פאַרשטעקט אין אַ לעכעל פון אַ בלווע. אויף לאַנקעס, איבער וועלכע עס האָבן זיך פּרידלעך געפאַשעט קי, פערד און שעפעלעך, האָבן אַרויסגע-וואונקען געלע, ווייסע און רויטע פעלד-בלימעלעך, פעכערלעך, רומיאַשקעס, „קאַשע-מילך“. קאַניטישנע, געלער און בלויער לוביען האָבן פאַרשמעקט מיט זייערע ריחות. געשניטן היי האָט געקיצלט אין דער גאַז. אויף קליינע שטילע וואַסערלעך זיינען גענדז און קאַטשקעס אַרומגעשוואומען, אונטער-טונקענדיק כסדר זייערע געלע שנאַבלעך. דאָס זשומען פון פעלד-גרילן, גראַז-פערדלעך, ווילדע בינען און אַלערליי אַנדערע פליגן, האָבן ניט אויפ-געהערט זייער אייביק זשומעניש. די זון האָט געבאַקן, סנאַפעס שטראַלן בריווח געשאַטן, געשפּילט זיך מיט דער רויטער פּאַן, געשטיפּט מיט מעשענע זעלנערישע קנעפּ, מיט באַיאַנעטן אויף ביקסן. ביי פויערשע כאַטקעס זיינען מיידלעך אַרויס פאַר די טירן, הינט האָבן פּריילעך געבילט. ברונעמער זיינען געשטאַנען פאַרחלומטע מיט זייערע פאַריסענע „בושעלן“ צום בלויען הימל. פּרידלעכע רויכן האָבן זיך געוויקלט פון קוימענס אין דאַרפישע הייזלעך. דאָ און דאַרטן איז מען פאַרביי אַ צערקווע מיט ציבעלע-פאַרמיקע טורעמלעך און

טאָפּעלע צלמים און מיט שלעכט-געמאַלטע קדושים אויף טירן, פאַרביקע הייליקע מיט לאַנגע אויסגעצויגענע טויטע פּנימער און מיט רייפלעך איבער די שטרוי-קאָלירענע לאַנג-האַריקע קעפּ. די דאַרפישע צווינטערס האָבן געבאָדן אין דער זון זייערע צלמים, איבער וועלכע פייגל האָבן זיך געשפּילט אין יאָגעלעך. זעלטן אָז עמעצער האָט דורכגעשניטן די וועג, בלויז אַמאַל איז אַ באַרוועסע פּויערטע געאַנגען, טראַגנדיק צוויי קוישלעך אַנגעהאַנגען אויף אַ קאראמיסלע, אָדער אַ פּויערל איז פאַרבייגעפאַרן מיט אַ פאַר אַקסן צוגעשפּאַנט צו אַ וואַגן היי. נאָך עטלעכע שעה מאַרשירן, האָט פּראַדקין געגעבן אַ באַפעל צו רוען, און די סאָלדאַטן האָבן זיך אויסגעלייגט אויף די לאַנקעס, געטרונקען וואַסער פון צינערנע פּלעשלעך, געגעסן ברויט פון טאַר-בעס, גערויכערט מאַכאַרקע געוויקלט אין צייטונגס-פאַפּיר. אין די אַוונטן האָט מען זיך אָפּגעשטעלט אין דערפער, איינגעקוואַרטירט זיך אין כאַטעס, אין שייערן, אין שטאַלן, אין סטויגעס היי, אין אויפגעשטעלטע ביידלעך, וואו נאָר עס האָט זיך געלאָזט. מען האָט געבראַטן קאַרטאַפּל אין די פעלדער, געקויפט ביי די פּויערטעס פּרישע מילך, נאָר וואָס אויסגעמאַלקענע, מען האָט אויסגעביטן אַ הויפּן מאַכאַרקע פאַר אַ פאַר אייער, מען האָט אַרומ-געוואָשן מידע פּיס ביי טייכלעך, אַנגעפּילט לידיקע צינערנע וואַסער-פלעש-לעך ביי ברונעמס, און געשטיפּט מיט די דאַרפישע ווייבלעך און מיידלעך, מיט וועלכע די פרעמדע סאָלדאַטן האָבן דורכגערעדט זיך אויף שטום-לשון, ווען די נאַכט איז צוגעפאַלן האָט מען אויך אַנגעצונדן שייטערס. אַן אונגאַ-רישער קאָוואַלעריסט, אַנגעטאַן אין אַ רייטער-רעקל און מיט געפאַסטע הויזן, האָט אַרויסגענומען זיין האַנט-האַרמאַניע, וואָס ער האָט געפירט מיט זיך פון ערשטן טאַג מלחמה אָן, און געשפּילט פּריילעכע אונגאַרישע וואַלסן. דער נעגער, דער טענצער, אַנגעטאַן אין זיינע געלע הויזן און אין געפּלאַצטע לאַק-שיך, וואָס זיינען אים געבליבן פון זיין גאַנצער טענצערישער קאַריערע, האָט געטאַנצט ווי אַ רוח צו דער מוזיק פון אונגאַרישן שפּילער. דער עולם האָט צוגעפאַטשט מיט די הענט. דערנאָך האָט דער עולם פאַרלאַנגט פון כינעזער חבר טשאַנג, ער זאָל זינגען כינעזישע לידער. חבר טשאַנג, אַ דאַרער, מיט אַ פאַרשטיינערט פנים און שפּיציקע אַקסלען, וואָס האָבן דורכגעשניטן זיך דורך זיין וואַטן לייבל, וואָס ער האָט געטראַגן אַפילו אין זומער, האָט געזונגען מיט ציקלדיקע דריידלעך און מיט אַ טרויעריק קול, וואָס פּלעגט אַנוואַרפן אַן אימה. אָבער די סאָלדאַטן האָבן ליב געהאַט זיינע כינעזישע ניגונים, פון וועלכע זיי האָבן זיך געשטיקט פון געלעכטער. נאָך אים האָבן די דייטשן געזונגען מיט געמאַכטע אַפּעראַ-שטימען זייערע הימאַטס-לידער, די טאַטערן האָבן געציקלט זיך מיט זייערע אַריענטאַלישע זמרלעך, וואָס

האָבן דערמאָנט די יידן אָן די ימים־נוראימדיקע תּפּילות, די דאָרפּישע בחורים פון די קאָלאָניעס האָבן ניט געהאַט דאָס האַרץ צו זינגען. זיי זיינען מערסטנס געווען אין אבילות. אָן אויסנאַם צווישן די יידן איז געווען דער קריגס־געפּאַנ־גענער קאָמעראַד מאַקס שפּיצער, אַ לעמבערגער קונצנמאַכער, אַ קנאַכנדיקער יונג, וואָס ווי גרויס ער איז געווען, אַזוי רויט איז ער געווען. די האָר אויפן קאָפּ, די האָר אויף די פּיס, די ברעמען, די פּאַרשניצטע וואָנסעלעך — אַלץ האָט געשרפּהט פון רויטקייט. אַזוי איז געווען רויט די הויט זיינע, באַדעקט מיט אַ נעץ פון זומער־שפרענקעלעך, פון קאָפּ ביז די פּיס. אַפּילו זיינע אויגן־אַפּלען זיינען געווען מער רויט ווי ביר־קאָליר. אַט דער יונג איז געווען אַ ברען, וואָס אומעטום איז ער געווען פּול, אומעטום איז ער אַריינגע־דרונגען מיט זיינע רויט־באַברעמטע אויגן, אומעטום איז ער געווען מיט זיינע הענט, רויט־האַריקע, קניפּיקע און פּלינקע. ווי גיך און אומרואיק זיינע הענט זיינען געווען, אַזוי איז געווען זיין מויל, אַ באַוועגלעך מויל, וואָס האָט גערעדט אַלע שפּראַכן פון זיינע לאַנדסלייט די סאַלדאַטן, דייטש און אונ־גאַריש, טשעכיש, פּויליש, אוקראַיניש און אַפּילו באַסניש. און מער פון אַלץ האָט ער גערעדט זיין לעמבערגער יידיש, מיט אַלע „עכן“ און מעכן“ און פּאַרענדיקט תּמיד מיט דער אייביקער קללה :

— אַז דער שלאַק זאָל עס טרעפּן . . .

אַט דער מאַקס שפּיצער איז געווען דער ליבלינג אין רעגמענט. מען האָט זיך די זייטן אָנגעלאַכט פון אים. אין דער ערגסטער צרה האָט ער ניט פּאַרלוירן זיין פּריילעכקייט און זיינע שמד־שטיקלעך. דאָ האָט ער אין מיטן מאַרשירן געכאַפּט אַ ציג אויפן וועג און איר אָפּגעשוירן די באַרד ביז צו דער פעל, דאָ האָט ער גערעדט צו אַ פּויערל אויפן וועג אין אַן אויסגעטראַכט לשון, וואָס ער אַליין האָט באַשאַפּן, דאָ האָט ער גאָר אַראַפּגעכאַפּט ביי אַ פּויערטע אַ טיכל פון קאָפּ, אויפּגעגעסן עס און עס גלייך צוריק אויסגע־שפּיגן, צום שרעק פון דער פּויערטע, וואָס האָט זיך אַזש איבערגעצלמט אין איר פּחד פאַר כּישוף. אין די פּאַרנאַכטן ביים לאַגערן איז דער יונג געווען אַן אמתער אוצר פאַרן רעגמענט. ער האָט דערציילט די פּאַנטאַסטישע מעשיות, וואָס אַלע האָבן זיי זיך געטראַפּן מיט אים, אין לעמבערג טאַקע, און געשוואַרן זיך מיט אַלע שבועות אין דער וועלט, אַז זיי זיינען דער ריינ־סטער אמת; ער האָט געזונגען לידער אין אַלע שפּראַכן פון די פעלקער אין דער צעפּאַלענער עסטרייכישער אימפּעריע; געטאַנצט אַלערליי טענץ, פון ווענגערקעס ביז פּאַלקעס, קאָזאַקלעך און מצוה־טענצלעך. דער גרעסטער בריה איז ער געווען אין זיינע טענץ מיט דער ביקס, מיט וועלכער ער האָט מאַגפּוילירט ווי מיט אַ פּאַרטנערין. ער האָט זי געוואַרפּן, נאַכגעיאַגט זי,

ברוגז מיט איר געוואָרן, איבערגעבעטן זי. ווי פלינק ער איז געווען אין די טענץ, אזוי פלינק איז ער געווען אין זיין מסחרן, וואָס ער האָט כסדר געמסחרט. אין זיין זעלנערישן רוקזאק האָט ער געהאַט אַ גאַנצע קראָם: נאָדל-פּאַדעם און קנעפּ, שפּילקעס און ציגאַרעטן, פּאַפּיראַסן-פּאַפּיר און בליי-שטיפּטן, פּעשלעך קאַרטן און ראַזיר-מעסערס, שטיקלעך זייף און שמעקעדיק וואַסער. שטענדיק האָט ער פּאַרקויפּט, געקויפּט, געביטן, געטריבן געשעפּט. די סאַלדאַטן האָבן געמאַכט וויצן מיט אים.

— מאַקסל, דאָס ווינער ראַטהויז קען מען ביי דיר קויפּן?

— וואַרט אויס, קאַמעראַדן, עך על געבן אַ קוק אין רוק-זאַק —

האַט מאַקס געענטפּערט לאַכעדיק.

דעם גרעסטן אויסוואַל האָט ער געהאַט אין זיין רוק-זאַק פון ווייבערשע שמוק-זאַכן: גלעזערנע פּאַטשערקעס, צינערנע קידושין-רינגלעך, פּאַרביקע בענדעלעך, אַלערליי גראַשיקע בלעכלעך און שמאַכטעס און צלימלעך, וואָס האָבן אויפּגעריסן די אויגן ביי יונגע פּויערטעס און שיקסעס. פאַר אַט די זאַכן האָט מאַקס שפּיצער געקראָגן ביי זיי אייער און מילך און ברויט און אַפּילו אַ הינדל אַפּצובראַטן. אין די אַוונטן פּלעגט ער אויך אויסבייטן אַ שנירל פּאַטשערקעס אויף אַ ליבע.

— קום, קראַסאַוויצע, אַראָפּ צו די פעלדער, וועל איך דיר ווייזן עפעס

שיינס, — האָט ער גערעדט אין אוקראַיניש צו די שיקסעס, ביי וועמען די

אויגן האָבן זיך אַנגעצונדן פון ווייבערשן חשק צו די גלאַנציקע מציאות.

כאַטש זיי האָבן מורא געהאַט פאַר דעם קנאַכיקן רויט-האַריקן יונג, וואָס דאָס געלעכטער האָט געשטראַמט פון אים פון אַלע זיינע זומער-שפרענקעלעך, מורא געהאַט פאַר זיינע קניפיקע רויט-האַריקע און פלינקע הענט, וואָס זיינען אומעטום געווען פול און אַלערליי כישוף געטריבן, זיינען זיי פונדעסטוועגן געאַנגען מיט אים אין די פעלדער, ניט קענענדיק ביישטיין די מתנות, וואָס ער האָט זיי צוגעזאַגט.

— יידן, פּרעטס מעך גאַרניט, — פּלעגט מאַקס שפּיצער שפּעטער

טענהן צו די יידישע סאַלדאַטן, כאַטש זיי האָבן אים גאַרניט געפּרעגט, —

יידן, עך האָב מעך מחיה געווען מיט דער ערליח, אַ שלאַק זאָל עס טרעפּן.

פּאַליטרוק לוקאַוו האָט געקוקט מיט קרומע אויגן אויף די נאַרישע

שפּילערייען פון די אינטערנאַציאָנאַלע קעמפּער. ער האָט געקענט אַ סך רע-

וואַלוציאָנערע לידער, וואָס ער האָט זיי געוואַלט אויסלערנען די סאַלדאַטן

זינגען. אזוי האָט ער אויך געוואַלט ביים פּייער פון שייטער לערנען פּאַ-

ליטישע עברי מיט זיי. דער עולם האָט בעסער געוואַלט הערן מאַקס שפּיצער.

— נישט גוט, חבר פּראַדקיין, — האָט פּאַליטרוק לוקאַוו געקלאַגט זיך

פאר פראדקינען, מיט וועמען ער האט גענעכטיקט צוזאמען אין א שטיבל פון א דארפישער כאטע, — זיי ווילן גארניט לערנען, בלויז טאנצן, שפילן קארטן און ארומטרייבן זיך מיט די פויערטעס אין די פעלדער.

— לאזט זיי, חבר לוקאוו, — האט פראדקין אים געעצהט, — זיי וועלן דערפאר בעסער קעמפן צומארגנס.

כאטש ער האט פריער געהאט ארומגעקוקט די גאנצע געגנט, באטראכט יעדער בערגל און טאל, יעדער טייכל, וועג און שטעג, און אויך אוועקגע- שטעלט וואכן וואו נאר מען דארף, אויסצוהיטן זיך פון אן אַנפאל בינאכט, איז ער נאכאמאל ארויס אין דרויסן און ארומגעגאנגען די געגנט פון וואך צו וואך.

— שטיין בלייבן, איך וועל שיסן! — האבן וואכן געשריגן אין דער פינצטערניש.

— דאס בין איך, קאמאנדיר פראדקין, — האט פראדקין געענטפערט.
— פאראל? — האבן די וואכן געפרעגט, כאטש זיי האבן דערקענט די שטימע פון זייער עלטסטן.

פראדקין האט געגעבן דעם פאראל פון טאג און געפאדערט פון די וואכן זייער ענטפער. דערנאך איז ער אוועק צו זיין שטיבל אין א פויערשער כאטקע, וואס איז געווען אלץ צוזאמען — שטאב, „אגיטבאזע“ און געלעגער פאר צווייען — פאר אים און פאר פאליטרוק לוקאוו. חבר לוקאוו איז געזעסן אויף דעם פרישן שטרוי, וואס מען האט אויסגעבעט פאר אים, און גע- פארקעט זיך אין זיינע פראקלאמאציעס, צייכענונגען און בראשורן. פראדקין האט זיך אוועקגעזעצט אויף זיין אויסגעבעט שטרוי און ביים שיין פון א טריפנדיק ליכטל גענומען ליינען צום אומצאליקסטן מאל דאס ספר שירים פון יהודה הלוי, וואס ער האט מיטגעפירט מיט זיך אין זיין רוק-זאק. פאליט- רוק לוקאוו האט מיט חידוש אָנגעשטעלט זיינע בלויע אויגן אויף די פרעמדע אותיות אין צער'סן ביכל, אויסטערלישע אותיות, וואס דער קאמאנדיר האט זיי געלייענט פון רעכטס אויף לינקס.

— וואס לייענט איר, חבר פראדקין, יידישע רעוואלוציאָנערע לידער? — האט ער געפרעגט.

— ניין, העברעאישע ציון-לידער, חבר לוקאוו — האט פראדקין גע- ענטפערט שטיל.

פאליטרוק לוקאוו איז געווען נייגעריק צו הערן כאטש עטלעכע שורות איבערגעזעצט אין רוסיש, פראדקין האט אים צוליב געטאן.

— איך בין ניט אימשטאנד איבערצוגעבן די שיינקייט זייערע, די בעגקשאפט, אָבער די ווערטער קען איך אייך איבערזעצן, — האט ער געזאגט

און מיט וואַרעמקייט גענומען איבערגעבן אין רוסיש די פלאַמיקע שורות פון זיין ליבלינג-ליד „ציון הלא תשאלי“. פאָליטרוק לוקאָוו האָט געעפנט אין שטוינונג זיינע בלויע אויגן, הערנדיק די פאַטריאַטישע אויסגוסן, וואָס האָבן געקלונגען אין זיינע אויערן ווי קאַנטר-רעוואָלוציע פון ערגסטן מין. — צו וואָס לייענט איר דאָס, חבר פראַדקיין ? — האָט ער געפרעגט אין איבעראַשונג.

— איך האָב עס ליב, חבר לוקאָוו, — האָט פראַדקיין געזאָגט. פאָליטרוק לוקאָוו האָט מיט דער צאַרטער האַנט צעקנאדערט אַלע לאַקן אין זיין מיידלשן קאַפּ.

— איר זענט אַ מאַדנער, — האָט ער געמורמלט. — מעגלעך, — האָט פראַדקיין צוגעגעבן און געלייגט זיך שלאָפן אויף דעם שטרײַענעם געלעגער, געלייגט זיך אין די מלבושים, אין די שטייול און אַפילו מיטן „נאַגאַן“ אין קעשענע, גרייט צו יעדן פאַל. פאָליטרוק לוקאָוו האָט ניט פאַרשטאַנען פראַדקיין'ס פאַרזיכטיקייטן. — איר קענט זיך אויסטאָן, — האָט ער געזאָגט, — די געגנט איז שטיל, די פויערים — רואיקע.

— מען קען קיינמאַל ניט וויסן, — האָט פראַדקיין געענטפערט געלאַסן, — יעדע מינוט קען ווערן הייס.

5

עס איז געוואָרן הייס אינגיכן, ווי פראַדקיין האָט נביאות געזאָגט. שוין אויף דעם צווייטן טאָג, ווען מען איז אַוועק ווייטער פון דער באַך-ליניע און אַריין טיפער אין די דערפער, האָט מען גענומען שיסן פון קאַרן אַרויס אויף די מאַךשירנדיקע מענער פון אינטערנאַציאָנאַלן רעגמענט. פראַדקיין האָט געהייסן דערלאַנגען פייער, און דערנאָך אַרומזוכן דאָס קאַרן-פעלד, פון עק ביז עק. אַבער מען האָט קיינעם ניט געפונען. ביינאַכט, ווען מען האָט געלאַגערט, האָט מען געשאַסן אויף די וואַכן עטלעכע מאַל. פראַדקיין האָט זיך מער ניט צוגעלייגט אַפילו אין די מלבושים און געגעבן אַ סיגנאַל צו די סאַלדאַטן, זיי זאָלן זיך אויפהויבן און אַרומזוכן די געגנט. ווען פאַרטאָג האָט מען געפונען דעם ערשטן טויטן וואַך-סאַלדאַט, מיט אַ קויל דורכגעשאַסן דורכן נאַקן, איז די פריילעכקייט פון ערשטן טאָג אינגאַנצן אויסגערוען. אַפילו מאַקס שפיצער איז מער ניט געווען לוסטיק ווי שטענדיק. פאָליטרוק לוקאָוו האָט געהאַלטן אַ פייערדיקע רעדע פאַר דער קאַמפאַניע, וואָס איז געשטאַנען אין פולער באַוואָפּענונג ביים פריש-פאַרשאַטענעם קבר אין מיטן פעלד. ווי צו

די סאלדאטן, אזוי האט ער אויך געוואָרפן זיינע רעוואָלוציאַנערע רייד צו די פּאַרזאַמלטע פּויערים און פּויערטעס, וואָס האָבן זיך געדיכט געצלמט.

— שלאָף רואיק, קעמפּער פּאַר דער אַלוועלטלעכער רעוואָלוציע, — האָט פּאַליטרוק לוקאַוו גערופן צום קבר, וואָס מען האָט באַלייגט מיט אַפּגע- האַקטע צווייגן. — דער אַלוועלטלעכער פּראַלעמאַריאַט וועט זיך ניט פּאַרגעסן. פּנחס פּראַדקין האָט געגעבן אַ באַפעל, מען זאָל אויסשיסן אין דער לופט, לכּבוד דעם געפּאַלענעם. די פּויערים האָבן זיך גענומען פּאַנאַנדערגיין. פּראַדקין האָט זיי באַפוילן בלייבן אויפן אָרט.

— איך גיב אייך איין שעה צייט אַרויסצוגעבן די באַנדיטן צווישן אייך; אויך יעדער געווער, וואָס איר האָט באַהאַלטן אין דאָרף, — האָט ער געזאָגט און געקוקט אויף זיין ציבעלע-זייגער, פּעסטצושטעלן די צייט. — פּאַר נישט פּאַלגן, וועל איך הייסן אַרויספירן אַ קו פון יעדער שטאַל.

די פּויערים האָבן גענומען ריידן אַלע אינאיינעם, שווערן זיך, אַז זיי ווייסן פון גאַרניט, אַז דאָס האָבן פּרעמדע פון אַנדערע דערפּער געטאַן. פּויער- טעס האָבן זיך צעוויינט, געכאַפט קושן פּראַדקינס הענט. פּראַדקין איז גע- שטאַנען אומבאַוועגלעך אין זיין קורץ-געוויקסיקער יוסטקייט.

— באַוואַכן אַלע וועגן! — האָט ער באַפוילן זיינע באַוואַפּנטע לייט, — קיינעם ניט אַרויסלאָזן פון דאָרף. די בהמות פון די לאַנקעס צוריקטרייבן אין דאָרף אַריין.

די פּויערים האָבן דערקענט אין די באַפעלן, אַז יעדער געבעט, שבועה און חניפה איז איבעריק, און אנשטאַט ווייטער טענהן מיט דעם באַפעל-געבער, האָבן זיי גענומען קריגן זיך צווישן זיך, וואָרפן מיט די הענט און דראַען זיך קעגנזייטיק.

— אַלץ איבער אייערע לייט, — האָט אַן אַרעם אויסגעדאַרט און געלאָ- טעט פּויערל געשריגן צו פּעטערע פּויערים פון זיך, — מיר, אַרעמע, האָבן גאַרניט קעגן די סאָוועטן. דאָס טוט איר אָן, די רייכע, אַלע צרות. צוליב אייך, הינטישע זיך, וועט מען ביי אונדז די לעצטע קו צונעמען. איר האָט צו עטלעכע בהמות, איך האָב ניט מער ווי איין-אינציק קיעלע...

— אונדזערע בהמות זיינען דיר גרויס אין די אויגן, ניט-פּאַרגינער, — האָבן די פּעטערע פּויערים געענטפּערט, — מיר ווייסן, אַז דו ווילסט כאַפּן אונדזערס, און דערפּאַר מאַכסטו בלבולים, חזירשער אויער, וואָס דו ביסט.

די פּויערטעס האָבן געקוויטשעט, געשפּרונגען איינער דער אַנדערער אין די אויגן פּראַדקין האָט זיך צוגעקוקט מיט הנאה צום דאָרפּישן טומל און רייסעניש. ער איז געווען זיכער, אַז אין דער אייגענער קנאה-שנאה און רייסערייען וועט מען שוין ריידן ווערטער, אַרויסגעבן סודות. איידער

מען האָט זיך אומגעקוקט, האָבן פויערים גענומען אַרויסשלעפן באַהאַלטן געווער און אַוועקלייגן אין איין קופּע. פון אַלע זייטן האָט מען געטראָגן, פון יעדן זייט — ביקסן און שווערדיק, פיקעס און באַיאַנעטן.

— אין די פעלדער געפונען חבר קאָמאַנדיר, אויף די וועגן, — האָבן די פויערים געברומט, אַוועקלייגנדיק די כלי־זיין אין אַ הויפּן, — פאַרשידענע סאָלדאַטן דורכגעגאַנגען און זיי האָבן עס איבערגעלאָזט, ביי גאַט.

— מיר ווייסן, מיר ווייסן, — האָט פראַדקי געענטפערט, קוקנדיק מיט שאַרפע דורכדרינגלעכע אויגן, — מער ברענגען. אַז מירן אַליין גע־ פינען, וועט זיין ערגער.

די פויערים האָבן זיך ניט געלאָזט בעטן, און נאָך די קליינע געווערן גענומען אַרויסשלעפן שווערערע שטיקער, פאַראַססטעטע קוילן־קעסטלעך, אַפילו אַ לייכטן אַרטילעריע־קאַנאָן.

— אויך געפונען אין די פעלדער ? — האָט פראַדקי געפרעגט.

— ניין, טאַטעלע, דאָס האָבן מיר ביי די אַפטרעטנדיקע עסטרייכער געקויפט, פאַר ברויט, פאַר מילך.

— צו וואָס האָט איר עס געקויפט ?

— ביליק געווען, פאַר אַ גאַנצן האַרמאַט האָבן זיי בלוין אַ פאַר ברויט־ לעך פאַרלאָנגט, די עסטרייכער ; האָבן מיר זיך געטראַכט, זאָל עס ליגן אין הויף. אַלץ קומט צונויף אין אַ ווירטשאַפט.

פראַדקי האָט געהייסן זיינע מענטשן צונעמען דאָס גאַנצע געווער, און געגעבן אַ נייעם באַפעל די פויערים :

— איצט, ברידערלעך, אַרויס מיט דעם לעבעדיקן קאַנטראַבאַנד. ווי לאַנג ס'איז צייט.

די פויערים האָבן ווידער גענומען שווערן און צלמען זיך, אַז ניט זיי האָבן געזען אַזעלכע, ניט זיי האָבן געהערט אַזעלכע. פראַדקי האָט זיי אַפֿ־ געשטעלט :

— דערמאַנט אייך, ברידערלעך, גוט דערמאַנט אייך, און איר וועט שוין אויסגעפינען. באַלד איז די שעה פאַריבער, און איך וועל הייסן אַרויס־ פירן די קיעלעך.

די פויערים האָבן זיך אַנגעקוקט איינער דעם אַנדערן. פראַדקי האָט אויפגעכאַפט זייערע בליקן.

— אַרעמע פויערים, די וואָס האָבן בלוין צו איין קו, שטעלט זיך באַ־ זונדער, — האָט ער באַפוילן.

אַ גאַנצע כאַפטע פויערים, צוזאַמען מיט זייערע ווייבער, האָבן זיך

ארויסגערוקט פון עולם און אפגעטרעטן אין א זייט. פראדקין האָט זיך אויס-
געדרייט צו זיי.

— אין קואיקע, הערט מיינע רייד, — האָט ער געזאָגט, — ווען מען
וועט ביי זיי, די רייכערע, ארויספירן אַ קו פון שטאַל, וועלן זיי נאָך אַלץ
האַבן גענוג. ווען מען וועט ביי אייך ארויספירן די לעצטע בהמה, וועט
איר בלייבן ביי גאַרנישט. דעריבער איז מיין עצה צו אייך, איר זאָלט אַרויס
מיט ווערטער. איר ווייסט ווער די קרעציקע שאָף זיינען אין דער סטאַדע.

די איין-קואיקע האָבן געשאַקלט מיט די קעפּ. פּלוצלונג האָט זיך איינער
פון זיי אַרויסגעשטעלט, דער זעלבער אויסגעדאַרטער און געלאַטעטער, וועמען
די נגידיים האָבן גערופן חזירישער אויער, און ער האָט זיך אַ קלאַפּ געטאָן
מיט דער פּויסט אין דער דאַרער ברוסט.

— חבר קאַמאַנדיר, איך וועל ניט לאָזן צונעמען מיין קיעלע איבער
די הינטישע זין — האָט ער געשריגן, — איבער איין קרעציקע שאָף וועט
די גאַנצע סטאַדע קרעציק ווערן. איך וועל ריידן, ביי גאַט, ווי איך וועל . . .
מיטאַמאַל האָט ער פאַררוקט דאָס היטל איבערן קאַפּ און אויסגעשטרעקט
אַ שמוציקן פינגער צו דער זייט פון די רייכערע.

— אַט איז ער, מיטקאַ באַראַניוקס גוואַרדייען, — האָט ער געטיילט
מיטן שמוציקן פינגער — צוליב אים און זייניקע איז קיין לעבן ניט אין
דאַרף. אין שרעק האַלט ער יעדן, אַט דער מיכאַילאָ הוק, זינט ער איז פון
דער מלחמה צוריקגעקומען. מיר איז שוין אַלצייאנס. גענוג געליטן, ברי-
דערלעך . . .

דער אַנגעוויזענער, אַ פאַרשוין מיט אַ טשופּרינע אַנשטאַט אַ שטערן,
אַנגעטאָן אין אַ רויט העמד איבער בלויע סאַלדאַטסקע רייטער-הויזן, איז
געשטאַנען מיט אַן אָפּן מויל, פול מיט גרויסע פּערדישע ציין. ער האָט גע-
גלאַצט מיט טעמפע וואַסערדיקע אויגן. פראַדקין האָט דורכגענומען זיין טעמ-
פע פאַרגליווערטקייט.

— פּירט-צו דעם סטאַלב, — האָט ער געזאָגט צו די סאַלדאַטן, —
און זוכט-דורך זיין הויז. גוט זוכט, די שטוב און דעם שייער, די שטאַלן
און בוידעמס. אַפילו אין די סטויגעס היי קוקט אַריין.

דער פאַרשוין מיט דער טשופּרינע אַנשטאַט אַ שטערן האָט געשוויגן.
זיינע געעפנטע ליפּן מיט די ציין אין דרויסן האָבן זיך ניט באַוועגט. ווי ער
האַט געשוויגן, אַזוי האָט זיין גויקע געליאַרעמט. אַ שפיציקע, מיט אַ שפיציקן
טראַגעדיקן בויך אין די לעצטע חדשים, האָט זי גלייך גענומען יאַמערן
און פאַרגיין זיך מיט אַ קול אַ שפיציקס, ווי זי אַליין.

— אוי, מזל מיינער ביטערער, — איז זי זיך פארגאנגען אין אַ קוויטש, —
 אוי, אומגליקלעכע וואָס איך בין.
 מיטאַמאָל האָט זי אויפגעהערט ברעכן די הענט און געוואָרפן זיך אויף
 דעם דאַרן פויערל, וואָס האָט אויף איר מאַן אָנגעוויזן.
 — ער לייגט, דער חזירשער אויער, — האָט זי געמאַכט קולות, —
 דאָס נעמט ער נקמה, ווייל מיר האָבן אים פאַרנומען אַ חזיר, וואָס ער האָט
 אַריינגעטריבן צו אונדז אין גאַרטן. זאָג, מאַנעלע מיינער, סאַקאַליקל, אָו דו
 ווייסט פון גאַרניט, שווייג ניט, איינציקער מיינער. בעט די גוטע מענטשן.
 דער פאַרשוין מיט דער טשופרינע אַנשטאַט אַ שטערן האָט ניט אויפ־
 געהערט קוקן זיין טעמפּ קוקעניש. די גויקע האָט זיך געוואָרפן פראַדקינען
 צו די פיס.

— אוי, פיר אים ניט אַוועק, דעם גוטן מלאכל מיינעם — האָט זי גע-
 רעוועט וועגן דעם מאַן אירן, וואָס פלעגט זי שלאָגן אַפילו אין די הויכע
 חדשים פון איר מעוברתדיקייט. — אוי, ער איז דאָך אַזאַ גוטינקער, אַ זי-
 סער אַזאַ. וואָס וועל איך טאָן, אומגליקלעכע, אָן אים? ניט ער ווייסט
 מיטקאַ באַראַניוק, ניט ער האָט אים פאַר די אויגן געזען. זאָלן זיי זאָגן, די
 פויערים.

די פויערים האָבן געשוויגן, קיין וואָרט ניט געזאָגט.
 באַלד זיינען אָנגעקומען די סאַלדאַטן, וואָס האָבן דורכגעזוכט דעם
 פאַרהאַלטענעמעס הויז. זיי האָבן געטראָגן מיט זיך אַ מיליטערישן זאַטל, אַ
 פאַר פעלד־גלעזער און אַ קליין זילבערן דאַמען־זייגערל מיט אַ דין קייטעלע.
 ווי מען גיט אַזעלכע כלה־מתנות ביי אַרעמערע יידן. פראַדקין האָט עס אויפ־
 געהויבן אין דער הייך און געוויזן עס די באַוואַפנטע מענער פון איזראַילעווקע.
 זיי האָבן עס ניט דערקענט. ער האָט צוגערופן די מאַיסעווקער, די בערע־
 זעווקער. איינער פון די בערעזעווקער האָט אַוועקגעשטעלט די ביקס אויף אַ
 ווייל, זיך צוגעקוקט צום חפץ און גלייך גענומען וואָרפן זיך מיט די פויסטן
 אויף דעם יונג מיט דער טשופרינע אַנשטאַט אַ שטערן.

— רוצח! — האָט ער געשריגן, ביילנדיק פויסטן, — דאָס איז מיין
 שוועסטערס... וואָס זי האָט אַ מתנה פון איר חתן געקראָגן. איך דערקען
 עס. מיין הנהם איז עס... דאָס ביסטו זי באַפאַלן, מערדער.

דער יונג מיט דער טשופרינע אַנשטאַט אַ שטערן האָט געשוויגן ווי
 פריער. זיינע אויגן און געעפנט מויל זיינען געווען שטאַר, טעמפּ, ווי אַ
 פלאַקן. פראַדקין האָט אָנגעהאַנגען די פעלד־גלעזער אויף זיך און באַפוילן
 דעם אַרעסטירטן זיך אויסטאַן. דער יונג האָט אויף אים געקוקט מיט אויפ־
 געריסענע בליקן. פראַדקין האָט זיין באַפעל איבערגעהזרט:

— צי אַראָפּ די שטייול, די הויזן, בלויז דאָס העמד קענסטו איבערלאָזן.
דער יונג האָט שווייגנדיק אַראָפּגעצויגן די שטייול, די בלויע סאַל-
דאָטסקע הויזן. פּראַדקין האָט צוגערופן דעם מערסטנס קרוע-בלועדיקן צווישן
זיינע באַוואָפּנטע לייט און אים אַוועקגעגעבן די שטייול מיט די הויזן אַ
מתנה. נאָכדעם האָט ער באַפוילן די פּויערים אַפּצורוקן זיך פון שייער,
אַרום וועלכן זיי האָבן זיך געטוליעט. די טראַגנדיקע גויקע האָט איצט
גענומען שלאָגן זיך מיט ביידע פּויסטן אין פאַרריסענעם מעוברתן בויך.

— ניין, — האָט זי געליאַרעמט, וואַרפנדיק זיך צו פּראַדקינען, — האָב
רחמנות אויף אַ פּרוי און קינדער . . .

פּראַדקין האָט זי אַפּגערוקט פון זיך.

— ער האָט ניט געהאַט קיין רחמנות אויף פּרויען און קינדער, —

האַט ער געזאָגט געלאָסן.

די פּויערים זיינען געשטאַנען אַרום צוזאַמענגעקוועטשט אין אַ קופּע,
פול מיט שרעק און נייגעריקייט צוזאַמען. פּראַדקין האָט צוגערופן די בע-
רעזעווקער און באַפוילן זיי צופירן דעם יונג צו דער וואַנט פון שייער.

— טוט אים זיין רעכט, ער געהערט אייך, בערעזעווקער.

אין דער זומערדיקער שטילקייט האָבן עטלעכע ביקסן-קוילן אַפּגעהילכט.

פּראַדקין האָט אַפּילו ניט קיין מינוט זיך פאַרהאַלטן אין דאָרף.

— אויסשטעלן זיך, — האָט ער באַפוילן, — מאַרש!

דער ריח פון אויסגעשאַסענע קוילן האָט געקיצלט אין די נעזער.

אין אַנדערן דאָרף, אין וועלכן מען האָט געלאָגערט פאַרנאַכט, האָבן

אנשטאַט קוילן, פּויערים מיט ברויט און זאַלץ באַגעגנט דעם אינטערנאַ-
ציאָנאַלן רעגיימענט.

— געסט אין דאָרף, גאַט אין דאָרף, — האָבן געזאָגט חניפהדיק די

פּויערים, צו וועמען די נייט פון משפּט אין פּריערדיקן דאָרף האָט דערגרייכט

נאָך איידער די סאַלדאַטן זיינען אַנגעקומען, — מיר זיינען פּרידלעכע מענטשן,

בונטעווען זיך ניט.

אַרום דעם סטאַראַסטעס הויז איז שוין פּריעראויס געלעגן אַנגעוואַרפן

געווער, צונויפגעלייגט אין אַ הויפּן.

— דאָס האָבן די עסטרייכער אַוועקגעוואַרפן און מיר האָבן עס באַ-

האַלטן פאַר דער מאַכט פון סאָוועטן, חבר קאָמאַנדיר, — האָבן די פּויערים

געטענהט, — מיר האָבן אויך צוגעגרייט היי און שטרוי פאַר די סאַלדאַטיקלעך

אייערע, אַלץ ווי פאַר געסט אייגענע . . .

פּראַדקין האָט ניט געענטפערט מיט קיין וואַרט אויף די פּויערשע

שקרים און אַרומגעגאַנגען דאָס דאָרף צו כאַפֿן אַן אויג אויף דער פּאַזיציע פֿון דער געגנט און אויסצוגעפֿינען וואו מען דאָרף וואַכן אַוועקשטעלן.
 — אויב עס איז דאָ עמעצער פֿון מיטקאָ באַראַניוקס לייט צווישן אייך, גיט אים גלייך אַרויס, — האָט ער געעצהט די פּויערים, — אַז מירן אַליין אויסגעפֿינען, וועט זיין ערגער פֿאַר אייך.
 — גאָט איז מיט דיר, חבר קאָמאַנדיר, — האָבן די פּויערים געענט-פּערט, — געווען איינער, איז ער אַוועק . . . איצט איז קיין איין-איינציקער נישטאָ.

די נאַכט האָט זיך פּראַדקיין צוגעלייגט אויפֿן געלעגער, וואָס אַ פּויערטע האָט אים אויסגעבעט פֿון פּריש שטרוי און איבערגעדעקט עס מיט אַ קלאָר ליילעך פֿון גראַבער פּויערשער לייוונט. די סאַלדאַטן האָבן ווידער געברענגט פּיערן, געגעסן אייער און געטרונקען מילך, וואָס זיי האָבן געקראָגן ביי די פּויערטעס פֿאַר פּאַפּירן-געלט. די גרעסטע מסחרים האָט געטריבן מאַקס שפּיצער מיט זיינע וויבערשע מציאות. ווי אַלע מאָל אין אַ געראַטענער נאַכט, האָט ער, צוריקקומענדיק פֿון די פעלדער, געוועקט די גאַליציאַנער לאַנדסלייט זיינע און דערציילט זיי וועגן זיינע ליבעס.

— יידן, פּרעגט מעך בעסער נישט, — האָט ער געבעטן זיך, — עך האָב מעך מחיה געווען מיט דער ערלייט, אַז דער שלאַק זאָל עס נעמען . . . אויפֿן צווייטן טאָג, ווי נאָר מען האָט אַפּמאַרשירט עטלעכע שעה פֿון הכנסת-אורחמידיקן דאָרף, האָבן גענומען פּליען קוילן פֿון אַלע קאָרן-פעל-דער, קוסטעס און בערגלעך.

— לייגן זיך, — האָט פּראַדקיין באַפוילן, — פּיער!
 די סאַלדאַטן האָבן דערלאָנגט פּיער אין אַלע זייטן. פּראַדקיין האָט פּאַרשטעקנדיק זיך הינטער אַ צעוואַקסענעם בוים, אַרומגעזוכט די געגנט מיט זיינע פעלד-גלעזער.

— מיר זיינען אַריין אין די גרענעצן פֿון מיטקאָ באַראַניוקס קעניגרייך, — האָט ער געזאָגט דעם בלאַס-געוואָרענעם פּאַליטרוק לוקאַוו, וואָס האָט נאָך קיין ריכטיקן פּולווער קיינמאָל פּריער נישט געשמעקט.

נאָך עטלעכע זאָלפֿן פֿון ביקסן, אויף וועלכע עס איז מער פֿון דעם אומזעבאַרן צד קיין ענטפּער נישט געקומען, האָט פּראַדקיין געהייסן זיינע רייען זיך פּאַנאַנדערוואַרפֿן אין אַ קייט און פֿון עטלעכע זייטן גיין אויפֿן דאָרף. ווען מען איז אַריינגעקומען איבערווייניק מיט אַנגעשפּיצטע באַיאַנעטן, איז דאָס דאָרף געווען רואיק און פּרידלעך. פּויערים זיינען געשטאַנען אין די פעלדער, ביי די שייערס און שטאַלן, געגראָבן ערד, געשפּאַנגט אַקסן אין יאָך.
 — „זנאַט גיע זנאַיעם, וויעדאַט ניע וויעדאַיעם“, — האָבן די אַרבעטנ-

דיקע פויערים געענטפערט תמעוואַטע. — דאָס האָבן פרעמדע געשאַסן אויף אייך. אונדזערע פרידלעכע לייט. אַרבעטן אין די פעלדער אַלע.

— מיך וועט איר מיט דעם פזמון ניט נעמען, ברידערלעך, איך קען מיך דערויף, — האָט פראַדקין געזאָגט און געהייסן די סאַלדאַטן גלייך אַרויס-פירן די קי און די פערד פון די שטאַלן, — אַדער די באַנדיטן אַרויסגעבן, אַדער די קו און פערד.

די פויערים האָבן זיך געקראַצט.

— זיי זיינען געווען, די הינטישע זין, — האָבן זיי שוין מודה געווען, — אָבער זיי זיינען אַנטלאָפן, זוך זיי ווי אַ פליעווע אין ווינט. באַהאַלטן זיך. — פון אונטער דער ערד קריגט זיי מיר, — האָט פראַדקין געזאָגט געלאָסן, אַרויסנעמענדיק דעם ציבעלע-זייגער, — אַ פערטל שעה גיב איך אייך. צום פערטל שעה, צו דער מינוט, האָבן די עלטערע פויערים געפירט פינף זייגערע פון זיך, געבונדן אין שטריק.

— דאָס זיינען זיי אַלע, די איבעריקע זיינען אַנטלאָפן, חבר קאָמאַנדיר, — האָבן זיי געזאָגט, — ביי גאָט, ווי מיר זאָגן איצט דעם ריינעם אמת. . . . גיט אונדז צוריק די בהמות.

דעם טאָג האָבן די סאַלדאַטן צוויי קברים געגראָבן פאַר זייערע קאַמע-ראַדן, וואָס האָבן געכאַפט די ערשטע קוילן פון די קאַרן-פעלדער אַרויס. פאַליטרוק לוקאַוו האָט געמוזט מקצר זיין אין די רעדעס אויף די קברים, מקצר זיין אין זיינע הבטחות צום אומגעקומענעם חבר טשאַנג, דעם כינעזער, און צום געפאַלענעם מאַיסעוועקער קאַלאַניסט חבר גוזיק, וועגן דעם וואָס דער אַלוועלטלעכער פראַלעטאַריאַט וועט זיי אייביק געדענקען. אַזוי האָט קאַמאַנדיר פראַדקין מקצר געווען אין זיינע משפטים איבער די פינף אַרויס-געגעבענע לייט. נאַכדעם ווי ער האָט באַפוילן קאַנפּיסקירן ביי זיי די פערד און די קי, האָט ער געהייסן צופירן די פאַרמשפטע צו דער ערשטער בעסטער וואַנט און דערלאַנגען זיי דעם בליי, וואָס זיי האָבן פאַרדינט.

פון איצט אָן איז דער מאַשין-געווער ניט מער געטראָגן געוואָרן אויף די אַקסלען פון אַ פוס-גייער, נאָר געשלעפט געוואָרן פון אַ וועגעלע, צוגע-שאַנט צו אַ קאַנפּיסקירט פערד. די איבעריקע פערד האָט מען געגעבן צו פאַרפּאָסטנס יעדן מאָל, ווען מען האָט געדאַרפט אַרויסשיקן אויסשפירער. דעם איינציקן קאַנאָן, כאַטש מען האָט צו אים קיין קוילן ניט געהאַט, האָט מען איינגעשאַנט צו צוויי אַקסן, כדי אַנצוואוואַרפן אַ שרעק אויף שונאים מיט דער אַרטילעריע.

וואָס ווייטער מען איז געגאַנגען, אַלץ קלענער זיינען געוואָרן פאַליט-רוק לוקאַווס רעדעס אויף קברים פון געפאַלענע קאַמעראַדען, אַלץ ווייניקער

האַט קאַמאַנדיר פּראָדקין צערעמאַניעט זיך ביי שטעלן געכאַפטע באַנדיטן צום וואַנט. די קאָנפּיסקירטע פּערד פון די דערשאַסענע האָבן פּאַרגרעסערט מיט יעדן טאָג מער די צאָל רייטער אין רעגמענט. די אונגאַרישע רייטער זיינען געווען מלאַגדולה, וואָס זיי האָבן צוריק געהאַט פּערד. פּראָדקין, כאַטש אַ סאַלדאַט אין אַ פּוסגייער רעגמענט, איז ניט אָפּגעשטאַנען פון די אונגאַרן אין רייטן. פון קינדווייז אָן איז ער געוואוינט געווען צו פּערד אין דער קאַלאַניע, אויף וועלכע חברים האָבן אים געלאָזט רייטן. אין צו-לאַנגן שינעל, וואָס ער פלעגט טראָגן אין די קילע אָונטן, אין פּוטערנעם היטעלע אויפן קאַפּ, מיט דער ביקס אויפן אַקסל, איז ער געזעסן אויפן פּערד ווי צוגעוואַקסן דערצו, און דורך די פּאַרגרעסער-גלעזער אויסגעשפּירט זיי געגענט אַרום זיך. די אויסשפּירער האָבן אים געבראַכט כסדר ידיעות וועגן באַראַניקס באַוואַפנטע טיילן, וואָס גייען אָפן אין קריג אַרויס. דאָס האָבן צוגעגעבן די איינציגלע באַוואַפנטע פּויערים, וואָס די פּאַרפאַסטנס האָבן גע-כאַפט דאָ און דאָרטן.

— איצט הייבט עס זיך אָן ווי עס געהערט צו זיין, חבר לוקאוו. — האָט פּראָדקין געזאָגט דעם פּאָליטרוק, וואָס איז אים ניט אָפּגעטראָטן קיין רגע, ווי ער וואַלט זוכן שוץ אין אים, — און איך בין צופרידן אויך. אַז מלחמה, זאָל זיין מלחמה.

— זיכער, מלחמה זאָל זיין מלחמה, — האָט פּאָליטרוק לוקאוו נאַכגע-זאָגט, צוגעגעבן זיך קוראַזש.

אַכט טעג צייט זיינען אַנגעגאַנגען רעגולערע שלאַכטן צווישן דעם איינ-טערנאַציאָנאַלן רעגמענט, אונטער דער קאַמאַנדע פון קאַמאַנדיר פּנחס פּראָד-קין, און צווישן די באַוואַפנטע לייט פון אַטאַמאַן מיטקאָ באַראַניק.

פּראָדקין האָט געפירט די שלאַכטן לויט אַלע רעגעלן פון מלחמה, מיט פּאַרפאַסטנס, איינגראַבונגען, מיט אַרויסשטעלן פּלאַנקען. מיט פּאַרכאַפן פּאַזיציעס אויף בערגלעך אָדער אויף פּויערשע צווינטערס, וואו מען קען זיך אַמבעסטן שיצן הינטער צלמים און שטיינער, מיט גרופּן-פאַרבינדונגען און אַפילו מיט פעלד-טעלעפּאָנען, וואָס קאַמאַנדיר קאזיולין האָט אים מיט-געגעבן און די דייטשע לאַנדשטורמער פון דער „ספּאַרטאַקוס-גרופּע“ האָבן זיי איינגעשטעלט. מיט אַ סטאַלאַרישער בלייפּדער, וואָס ער האָט געהאַט שטעקן אין דער כאַלעווע פון שטיוול, האָט ער אויף פּאָליטרוק לוקאָווס פּלאַקאַטן אַנגעצייכנט לאַקאַלע מאַפעס פאַר די קאַרפּאַראַלן, סערזשאַנטן און צוג-פירער, וועלכע ער האָט אַרויסגעשיקט מיט באַוואַפנטע טיילן. די אויס-לענדישע געניטע מיליטער-לייט האָבן פון זיי געוואוסט וואו איין און וואו

אויס אין דעם פרעמדן לאַנד. אומרואיקער ווי אין די טעג איז געווען אין די נעכט, ווייל באַראַניוקס לייט האָבן ליבער געהאַט נאַכט־אַנפאַלן. מען איז קיינמאָל ניט געווען זיכער פון וואַנען זייערע רייטער וועלן ניט אַרויסשפּרינגען פון דער פינצטערניש. פּראַדקין האָט געהאַט זיינע פּאַטרולן אויף טריט און שריט באַהאַלטן הינטער קוסטעס, פאַרשטעקט אין ביימער, אין סטויגעס היי, אָבער וויפיל מען האָט זיך ניט באַוואַכט, האָט מען זיך ניט געקענט אויסהיטן אינגאַנצן פון מיטקאָ באַראַניוקס רייטער, וועלכע זיינען אויסגעוואַקסן ווי פון אונטער דער ערד און מיט שווערדן געוואָרפן זיך אויף די פּאַרפּאַסטנס פון אינטערנאַציאָנאַלן רעגיימענט. פּראַדקין איז אינגאַנצן מער נישט געשלאָפן אין די נעכט. בלויז בייטאַג, ווען עס איז רואיק געווען און מען האָט איינ־קוואַרטירט זיך אין אַ דערפל, האָט ער זיך אויסגעצויגן אויף אַ פּאַר שעה אין די קליידער, שטיוול און מיטן „נאַגאַן“ אין קעשענע, גרייט אויף יעדן פּאַל.

פּאַליטרוק לוקאַו האָט שוין אָפילו ניט געהאַלטן קיין רעדע אויף יעדן געפּאַלענעם קאַמעראַד באַזונדער, נאָר אויף עטלעכע אומגעקומענע מיטאַמאַל, אַנזאַגנדיק זיי, זיי זאָלן שלאָפן רואיק, ווייל די רעוואָלוציע וועט זיי געדענקען. פּראַדקין האָט איבער באַראַניוקס געכאַפטע לייט אָפילו מער קיין משפּטים ניט געמאַכט. אַרויסקריגנדיק ביי זיי וואָס עס האָט זיך געלאָזט וועגן זייער אַטאַמאַנס כוחות און פּאַזיציעס האָט מען פון זיי דערנאָך אָפּגעצויגן די מלבושים, וואָס מען האָט געדאַרפט פּאַר די אָפּגעריסענע אייגענע טיילן, און מען האָט זיי אויסגערוימט אויף גיך, ווי זייערע פּלעגן עס טאָן מיט די גע־פּאַנגענע פון אינטערנאַציאָנאַלן רעגיימענט.

דווקא ווייל מיטקאָ באַראַניוק האָט אויסגעמיטן בייטאַגיקע שלאַכטן, האָט פּראַדקין געזוכט צו פּאַרמעסטן זיך מיט אים אין העלן טאַג. מיטקאָ באַראַניוק האָט זיך צוריקגערוקט אַלץ נעענטער צו זיקעווקע; פּנחס פּראַדקין איז אים נאַכגעגאַנגען אין זיינע פּיס־טריט. ער איז געגאַנגען אויף אים פון אַלע זייטן, אַרומגענומען אים אין אַ רינג. דאָס לאַנד איז געווען פּלאַך, אָן וועלדלעך, אָן באַהעלטענישן. מיטקאָ באַראַניוק האָט עטלעכע מאָל פּרובירט דורכרייסן זיך דורך דער רינג, וואָס האָט אים אַלץ ענגער אַרומגענומען. פּראַדקין האָט אים צוריקגעטריבן מיט אַ געדיכטן זאָלפּ, סיי פון ביקסן, סיי גראַנערענדיקן מאַשין־געווער, סיי פון האַנט־גראַנאַטן, וואָס די אויסלענדישע גראַנאַטן־שליידער האָבן מיט גרויס בריהשאַפט געוואָרפן.

דעם פייערדיקסטן קבלת־פנים האָט דער אינטערנאַציאָנאַלער רעגיימענט געקראָגן פון דער לעצטער פעסטונג, זיקעווקע אַליין, צו וועלכער ער האָט אין אַ שפעטן זוניקן פּרימאַרגן זיך צוגערוקט פון אַלע זייטן. פון אומעטום זיינע קוילן געפּלויגן — פון הייזער און שטאַלן, פון שיערן און קאַרטאַפּל־

קעלערס, פון ביימער און פון סטויגעס היי. די אטאקירנדיקע פרעמדע סאל-דאטן האבן געשאלטן די ערד אין אלע שפראכן. פארוואונדעטע האבן אין זייער נויט גערופן צו גאט אין דייטש און אין אונגאריש, אין יידיש און אין כינעזיש, אין טשעכיש און אין טאטעריש. פראדקין האט ארויסגעשטעלט דעם מאשין-געווער אויפן דארף און, געדעקט פון אים, געגאנגען מיט די גרא-נאטן-שליידערער פאראויס.

— צילן אין די שטרויענע דעכער, קאמעראדן! — האט ער איבער-געשריגן דאס גראגערן פון מאשין-געווער, — אויסברענען די באנדיטי-שע נעסט.

די גראנאטן-שליידערער האבן זיך פארמאסטן און געווארפן אויפן לענגסטן שטח, וויפל נאָר עס איז אין זייערע כוחות געווען. אין דער בלויקייט פון זוניקן טאג, אין וועלכן געלע רויכעלעך פון קוילן האבן זיך פויל געוויקלט, האבן פייערדיקע צונגען גענומען גלייך רייסן זיך צום הימל. באלד איז דאס קנאלן פון ביקסן און מאשין-געווער פארשטומט געווארן אין קנאקן פון פייער, אין קולות פון מענטשן, אין רעווען פון דערשראקענע בהמות, אין הירזשען פון צעווילדעוועטע פערד. פון טומלדיקן דארף זיינען די קוילן געקומען איצט אלץ שיטערער און שיטערער. באלד האבן זיי אינגאנצן אויפגעהערט.

— פארויס! — האט פראדקין באפוילן.

אנטקעגן אים איז געלאפן א מחנה פויערים מיט א שטיק ווייסער שמאטע פארשטעקט אויף א פלאקן.

— „כאי זשיווע, טאווארישטישי“, — האבן זיי געשריגן און סאלוטירט די פלאטערנדיקע פאן, — הערט אויף, חברים, ווארפן פייער אויפן דארף, מירן אלע שיסער אייך אהערברענגען.

— איר בלייבט דא מיט אונדז, — האט פראדקין געזאגט, — זאל בלויז איינער פון אייך גיין און הייסן די באנדיטן ארויסקומען מיט אויפגעהויבענע הענט.

נאך איידער דער שליח איז צום דארף צוגעלאפן, האבן שוין פון אלע זייטן גענומען ארויסקריכן פויערים פון אלע לעכער. זיי זיינען געלאפן, טראגנדיק אין ביידע פאָרריסענע הענט איבערן קאָפּ זייערע ביקסן, וועלכע זיי האבן געווארפן צו דער ערד אין אַ הויפן. אין זייערע פנימער איז געווען מעמפ-קייט און פחד גלייכצייטיק פאר דעם, וואס דארף קומען. דער הויפן פון ביקסן איז געווארן אלץ העכער און העכער. פראדקין איז אריין אין ברע-גענדיקן דארף, וואס פויערים האבן געלאשן.

— וואו איז מיטקא באראניוק? — האט ער געפרעגט.

די פויערים האָבן זיך אָנגעקוקט אַ ווילע און געשוויגן. באלד האָבן

זיי גענומען ריידן.

— אַט דאָרט איז מיטקאָס פּאָטערס באלעבאָטישקייט, — האָבן זיי

אָנגעוויזן אויפן עק דאָרף, וואו עס האָט זיך געזען אַ הויז, גרעסער פון אַלע איבעריקע הייזלעך, אַרומגערינגלט מיט אַ סך שיערן און שטאַלן — ער האָט זיך געמוזט אויסבאַהאַלטן אין פּאָטער'ס הויז.

פּראַדקין איז צוגעגאַנגען מיט די האַנט־גראַנאַטן־שליידערער נאָך זיך און אַרומגערינגלט דאָס הויז. ביים טירל אין געפלאַכטענעם פּלויט איז שוין געשטאַנען וואַרטנדיק אַ מיטליאַריקער קרעפטיקער פויער מיט אַ רויטער גע־דיכטער באַרד. זיין פנים איז געווען אַזוי רויט ווי די באַרד זיינע. ער האָט זיך געבוקט פאַר פּראַדקינען ביזן גאַרטל פון זיין העמד־איבער די פּלודערן.

— דו ביסט דער פּאָטער פון באַנדיט מיטקאָ באַראַניוק? — האָט פּראַד־

קין שאַרף געפרעגט.

— אַזוי איז חבר קאָמאַנדיר, — האָט דער רויט־בערדיקער פויער געענט־

פערט מיליטעריש, — איך בין מיקיטאָ גאַוריליטש באַראַניוק, און דאָס איז מיין באַבע, חבר קאָמאַנדיר.

ער האָט אָנגעוויזן אויף אַן איינגעשרומפן גויקעלע, וואָס האָט ביידע

הענט געהאַלטן אויף דער פּלאַכער ברוסט.

— איך פּאַרלאַנג, זאָלסט אָנווייזן וואו דיין באַנדיטישער זון מיטקאָ

באַהאַלט זיך, — האָט פּראַדקין געזאָגט, האַלטנדיק די האַנט אויפן הענטל פון „נאַגאַן“.

— נישט איך וויל וויסן פון אים, נישט איך ווייס וואו זיין געביין געפינט

זיך, דער ליידיקגייער און הולטאַי, — האָט דער רויט־בערדיקער גוי גע־ענטפּערט.

פּראַדקין האָט אַרױפגעלייגט די האַנט אויפן פויערס פעסטן אַקסל און

אים דורכגענומען מיט די שוואַרצע אויגן.

— הער אויס, מיקיטאָ גאַוריליטש באַראַניוק, — האָט ער גערעדט גע־

לאַסן, קוקנדיק אים גלייך אין די אויגן אַריין, — אַז וועסט אָנווייזן וואו מיטקאָ איז, וועלן מיר בלויז אים צונעמען און דיך ניט טשעפען. מיר שטראַפן ניט עלטערן פאַר קינדער, אויב אָבער וועסט מאַכן זיך תּמעוואַטע, חוזק מאַכן פון מיר, וועל איך קיין איין בהמה, קיין איין חזיר, קיין הון אַפילו ניט לאַזן אין דיין ווירטשאַפט. און דאָס הויז מיט די שטאַלן וועלן מיר אויך אויסברענען, אויף גלאַטיק. האָסט פאַרשטאַנען וואָס איך זאָג?

— אַזוי איז, חבר קאָמאַנדיר, — האָט דער רויט־בערדיקער פויער גע־

ענטפּערט און געשוויגן אַ צייט.

פראדקין האָט אים געלאָזט שווייגן. מיטאַמאל האָט דער גוי זיך אי-בערגעצלמט דריי מאָל און אָנגעוויזן אין אַ ווינקל אויף אַ בערגליך שטיקל ערד, וואָס איז געווען אזוי פאַרוואַקסן מיט גראַז, אַז מען האָט קיין עפע-נונג דערין ניט געזען.

— אַט-אָ, אין קאַרטאַפּל-קעלער, — האָט ער געזאָגט שטיל און געוויזן די פאַרמאַסקירטע עפענונג.

דאָס איינגעשרומפענע גויקעלע האָט גענומען יאַמערן.

— פאַרשאַלטענער, — האָט זי געשריגן אויף דעם צעוואַקסענעם רויט-בערדיקן מאַן אירן, — טיטוול קודלאַטער. אַן אייגענעם זון גיסטו אויס . . . זיי וועלן אים שיסן . . .

זי האָט זיך געוואַרפן אויף אים מיט די קליינע איינגעשרומפענע פויסט-לעך. דער מאַן האָט זי אָפּגעשטופט פון זיך.

— שווייג, באַבע נאַרישע, — האָט ער געזאָגט מיט אַ באַס-שטימע, — אַ זון קען מען אַן אַנדערן האַבן. אומזיסט. קיין ווירטשאַפט אַן אַנדערע וועסטו אומזיסט ניט קריגן . . . גאַטס ווילן אזוי.

די פויערים אַרום האָבן געגלאַצט פאַר זיך מיט טעמפע בליקן. שיינע עטלעכע מינוטן-לאַנג האָט פראַדקין איינגעקוקט זיך אין מיטקא באַראַניוק, וועמען מען האָט מיט געבונדענע הענט אַרויסגעפירט פון קעלער. ער האָט געוואַלט דערגיין דעם כוח פון דעם יונג, וואָס כאַטש ער איז נאָך קיין גאַנצע איין-און-צוואַנציק יאָר ניט אַלט. געווען, האָט ער שוין אַזאַ מורא אָנגעוואַרפן אויף דערפער, געווען דער באַלעבאַס איבער לעבן און טויט פון הונדערטער באַוואַפנטע לייט זיינע. ער האָט גאָר ניט געזען אין דעם רויטלעך-האַריקן, פול-באַקיקן און קורץ-נעזלידיקן יונג, וואָס איז געווען אָנגעטאַן אין קורצע געפאַסטע שטיווול, אין ברייטע בלויע קאַזאַקן-הויזן און אין אַ ווייס העמדל אויסגענייט מיט רויטן פאַדעם אַרום קאַלנער, ראַספער און אַרבל. ער האָט גאַרניט אין זיך געהאַט פון קיין אַטאַמאַן. אַפילו דאָס וואַנסעלע זיינס איז געווען קליין און רויטלעך און ניט-אַנזעעוודיק. נאָך קלענער און יינגל-שער און נעבעכדיקער האָט דער יונג אויסגעזען, ווען מען האָט אַראַפּגענומען פון אים די הויזן און די שטיווול און אים איבערגעלאָזט אין בלויון אויסגע-נייטן העמד, וואָס דורך דער עפענונג ביי דער ברוסט האָט אַרויסגעקוקט אַ צינערן צלמל אויף אַ דין קייטעלע. זיינע נאַקעטע פיס, בלויו אין שמוציקע אַניטשעס, האָבן אויסגעזען לעפיש און נעבעכדיק. זיינע הענט, קליינע, יינגלשע האָבן אַראַפּעגעהאַנגען לאַנג און הילפלאַז. פראַדקין האָט באַטראַכט די נאַכהענגענדיקע יינגלשע הענט, וואָס האָבן אזוי פיל בלוט פאַרגאַסן, וואָס

האָבן אזוי פיל רציחה און שאַנד געטאָן צו זיינע אייגענע און נאָענטע. ער האָט אים געלאָזט שטיין אַ צייט פאַר אַלעמען אין אַט דעם הילוך, אַ נעבעכ־דיקן און איינגעשרומפענעם אין זיין העמד ביז די אַראָפּגעלאָזטע קניען. דער־נאָך האָט ער באַפוילן אים צוצופירן צו דער וואַנט פון דער חזיר־שטאַל און אַליין פון „נאַגאַן“ אַריינגעיאַגט אין אים אַלע קוילן, וויפיל נאָר עס האָבן געשטעקט אין מאַגאַזין.

די סאַלדאַטן פון אינטערנאַציאָנאַלן רעגומענט האָבן זיך פאַרנומען מיט די קלענערע פישלעך פון מיטקאס באַנדע. דאָס דאַרפישע הילצערנע קלויסטערל האָט ניט אויפגעהערט קלינגען סיי אויף די קברים, וואָס די פויערים האָבן געגראָבן אויפן צווינטער פאַר זייערע לייט, סיי אויף די קברים, וואָס די סאַלדאַטן האָבן געגראָבן אין פעלד פאַר זייערע געפאַלענע. פּאָליטרוק לוקאַוו האָט אויסגערעדט זיך פאַר אַלע צייטן אין זיינע רעדעס צו די געפאַלענע, וואָס מעגן שלאָפן רואיק, ווייל דער אינטערנאַציאָנאַלער פּראָלעטאַריאַט וועט גע־דענקען אין זיי. אין אַוונט האָבן די סאַלדאַטן ווידער געגעסן אייער און קעז און מילך, וואָס זיי האָבן געקראָגן פון די פויערטעס מיט דער ברייטער האַנט. ביי די שייטערס אין פעלד ביינאַכט האָט ווידער דער אונגאַרישער האַרמאַניע־שפילער אויסגעשפילט זיינע אונגאַרישע וואַלסן, און דער נעגער, דער גע־וועזענער טענצער פון אַדעסער קאַפע־שאַנטאַן, האָט אויסגעטאַנצט זיינע טענץ. מאַקס שפיצער האָט געטריבן מסחר אויף וואָס די וועלט שטייט. האַפּערדיקער ווי תמיד האָט ער געוועקט זיינע גאַליציאַנער לאַנדסלייט פון שלאָף און דער־צוילט זיי וועגן זיינע ליבעס אין פעלד.

— יידן, פּרעגט מעך בעסער ניט, — האָט ער זיך געבעטן, — עך האָב מעך מחיה געווען מיט דער ערליח, אַ שלאַק זאָל עס טרעפן.

אין אַ פויערישער שטוב, אויסגעבעט מיט פריש שטרוי, זיינען געלעגן אויסגעלייגט אויף זייערע שטרויענע געלעגערס קאַמאַנדיר פּראַדקיין און פּאַ־ליטורק לוקאַוו. אַ קליין נאַפּט־לעמפל האָט געוואָרפן אַ טריבן שיין אויף די ווענט פון אַלטע בערווענעס. פּאָליטרוק לוקאַוו האָט ניט אויפגעהערט ריידן וועגן דער שמחה אין קאַמאַנדיר קאַזיולינס שטאַב, ווען ער וועט דערהאַלטן די טעלעפּאָנאָגראַמע וועגן מיטקאָ באַראַניוקס סוף. ווידער־אַמאַל און אַבער־אַמאַל האָט ער פון זיין שטרויען געלעגער אַרויסגעזאַגט זיין באַגייסטערונג און פאַרערונג פאַר זיין מיטשלאַפּער אַקעגנאַיבער אים. מיטאַמאַל איז ער אַראָפּ פון זיין שטרוי, האָט זיך צוגעזעצט צו פּראַדקינס געלעגער און, מיט מיידלשער באַוואַנדערונג פאַר אַ העלד, געקוקט אים אין די אויגן.

— וואָס רעכנט איר טאָן, חבר קאָמאָנדיר, ווען דער בירגער־קריג וועט זיך ענדיקן? — האָט ער געפרעגט מיט נייגעריקייט — בלייבן אַ העכערער קאָמאָנדיר אין אונדזער רעוואָלוציאָנערער אַרמיי, ניט אמת? פראַדקיין האָט געקוקט אויף פּאָליטרוק לוקאָוס נייגעריק־מיידלעריש פנים און געשמייכלט.

— ניין, חבר לוקאָוו, — האָט ער געזאָגט, פאַרדרייענדיק אַ מאַכאַרקע־פאַפּיראַס — איך וועל אַוועקפאַרן מיט אַ שיף צו מזרח . . . ערד דאַרטן אַר־בעטן אין אַ קאַלאָניע . . .

פּאָליטרוק לוקאָוס גרויסע בלויע אויגן זיינען געווען הוילע שטוינונג. — איך . . . איך באַנעם עס נישט, — האָט ער געזאָגט שטאַמלענדיק, — איך פאַרשטיי איך נישט, חבר קאָמאָנדיר.

— אַזעלכער בין איך שוין, חבר פּאָליטרוק, — האָט פראַדקיין גע־זאָגט און אַראָפּגעצויגן די שטיוול פון די פיס, דאָס ערשטע מאָל פאַר אַ לאַנגער צייט, זיכער אַז פון איצט־אָן קען ער און זייניקע שלאָפן רואיק. אין דרויסן האָט אַ האָן געמאַכט אַ טעות אין דער ליכטיקער נאַכט, וואָס ער האָט אָנגענומען פאַר טאָג, און זיך צעקרייעט, צעקרייעט זיך הויך, פול מיט הענערישער האַפּערדיקייט און בשורה.

דאקטאר דזשארדזשי

1

פון וואָנען עס האָט זיך גענומען צו דזשארדזשי וועווריק רויטע, קופער-קאלירטע האָר און אַזאַ צעוואַקסענקייט אין די גלידער, האָט קיינער אין שטוב ניט פאַרשטאַנען. אי די מאַמע זיינע, אָן איבערגעבוֹיגענע יידענע, וואָס קריכט קיינמאָל ניט אַרויס פון שטענדיקן קאַכן און רוימען, אי דער טאַטע זיינער, וואָס אַרבעט ביים אַלטן אייזן זיינעם פון פאַרטאָג ביז שפעט אין דער נאַכט אַרײַן, זיינען ניט געווען רויט-האַריק קיינמאָל, אויך זיינען זיי ניט געווען העכער פון מיטעלן וואַוקס.

פּונקט אַזוי האָבן עס נישט פאַרשטאַנען די ווייבער, וואָס פלעגן קומען צו מר. וועווריק אין דער סטאַרקע, וואָס איז אין אַ קעלער צו דער גאַס אַרויס, אין דער סאַמע געדיכטער איסט-סאַיד. וויפיל מאָל זיי האָבן זיך אַראָפּגעכאַפט אין מר. וועווריק'ס סטאַרקע פון אַלט אייזן, צו פאַרריכטן אַ קינדער-וועגעלע, איינצוהאַנדלען אָן אַלט בייסיקל פאַר אַ יינגל, אָדער אויסצוווכן אַ פאַר גליטש-רעדלעך אין אַפּפּאַל, פלעגן זיי קוקן אויף דעם רויט-האַריקן צעוואַקסענעם דזשארדזשי מיט אויפגעריסענע אויגן.

— מר. וועווריק, — האָבן נייגעריקע ווייבער געפרעגט מיט אַ זינדיק שמייעלע אויף די ליפּן — פון וואָנען האָט זיך עפעס פאַרנאָדיעט צו אייך אַ רויטער? האָ, מר. וועווריק? . . .

מר. וועווריק האָט אויפגעהערט אַ וויילע קלאַפּן מיטן האַמער אין די אייזנס. ער האָט אָפּגעווישט מיט אַ פאַראַסטעטער האַנט דעם שטויב פון פנים און ער האָט געוויזן מיטן הענטל פון האַמער צום ווינקל פון דער סטאַרקע, וואו זיין ווייב האָט געפאַרעט זיך ביי דעם גאַז-קיכל און די טעפּ.

— דאָס איז מיין ווייבס אַ רויטער זיידע אָדער אַ באַבע מסתמא אַרויס-געשפרונגען מיט אַמאָל אין דעם יונג. פון מיין זייט זיינען קיינמאָל קיין רויטע ניט געווען . . .

— און איך זאָג דיר, אַז נאָר פון דיין משפּחה איז עס דזשארדזשי גע-קומען — האָט די איבערגעבוֹיגענע יידענע אין ווינקל אָפּגעשלאָגן איר מאַן. — נישט אומזיסט איז דיין פאַמיליען-נאַמען וועווריק, דאָס האָט מען דייע

זיידעס זאָג נאָמען געגעבן, ווייל זיי זיינען אוודאי געווען רויטע, ווי די וועוויקעס . . .

דזשאָרדזשי אליין, איבער וועמעס רויטקייט עס איז אָנגעגאָנגען די מלחמה צווישן טאטע-מאמע, האָט זיך גאַרנישט איבערגענומען דערמיט, פון וואָנען די קופער-קאַלירענע האָר זיינען אים געקומען, פון טאטנס זייט אָדער פון דער מאַמעס זייט. ער איז געזעסן אַ לאַכעדיקער אין די קופעס אַלט אייזן, צווישן רעדלעך, שרויפן, שטיקער ניקל, שפרינגפּעדערס און אַלערליי מאַטאָרס און מעכאַנישע זיגערס, וואָס האָבן זיך געוואַלגערט אין זיין טאָטנס סטאַרקע. ער האָט מיט גרויס אָפעטיט געגעסן אַן עפל, קייענדיק אויף אַלע ווייסע געזונטע צייך, וואָס האָבן אַרויסגעבלענדט פון די שיינע מיידלשע רויטע ליפּן זיינע, און ער האָט אַלע מאָל אַ האַסטיקן שאַקל געטאָן מיטן קאָפּ אַרויף, וויפּל מאָל די לאַנגע פּאַסמעס קופּערנע האָר זיינען אים אַראָפּגעפּאַלן אין די בלוין-גרינלעכע אויגן אַריין.

ער האָט זיך גאַרנישט געזאָרגט איבער זיין רויטקייט, דזשאָרדזשי. וואָ-רעם כאַטש ער איז נאָך גאַר אַ יינגל געווען, קוים אַ בר-מצווה, האָבן שוין די שכנהשע מיידלעך אין זיין עלטער, די יידישע, ווי די איטאַליענישע, נאָכגע-קוקט אים מיט הייסע בליקן און געשיקט אים אַפּילו קליינע צעקנייטשטע ליבע-בריוולעך, ער זאָל גיין מיט זיי אין די מואוויס, וואו קיינער וועט זיי ניט זען. דזשאָרדזשי האָט די בריוולעך אַוועקגעוואָרפּן און די מיידלעך געטריבן פון זיך. ער איז ביי זיינע דרייצן יאָר געווען אַ גרויסער, אַ צעוואַקסענער, מיט לאַנגע ביינערדיקע הענט, וואָס זיינען שטענדיק אַרויסגעקראַכן צופּיל פון די קורצע אַרבל פון זיין גרינעם טוועטער. און אים איז ניט אָנגעשטאַנען אַרומצופירן זיך מיט נאַרעשע מיידלעך, וואָס האַלטן אין איין לאַכן, אַליין נישט וויסנדיק פאַרוואָס. וויפּיל מאָל זיי פּלעגן אים נאָכשרייען פון די וויי-קעלעך אַרויס, „דזשאָרדזשי, דזשאָרדזשי!“, האָט ער זיי אָנגעזידלט.

— „שאַראָפּ, פּוּליש גוירלס!“ — האָט ער זיי איינגעשטילט, נאָכשפּאַטנדיק זייערע דינע פּישטשענדיקע קולעכלעך.

— „רעד דזשאָרדזשי, רעד דזשאָרדזשי!“ — האָבן זיי אים נאָכגעשריגן און געוויזן אַ צונג.

דזשאָרדזשי האָט זיי נישט געענטפּערט. עס איז אים ניט אָנגעשטאַנען צו יאָגן זיך נאָך די נאַרעשע גענדן. ער איז אַוועק פון זיי מיט שטאַלצע טריט. אָבער הנאה געטאָן האָט אים פּונדעסטוועגן, וואָס די מיידלעך עסן אים מיט די אויגן. און דאָס, וואָס זיי שרייען אים נאָך „רויטער“, האָט ער געוואוסט, איז עס ניט דערפאַר, וואָס זיינע האָר געפּעלן זיי ניט. פאַרקערט, זיינע האָר זיינען די מיידלעך שטאַרק געפּעלן געוואָרן. זיי פּלעגן אים רייסן די האָר

אפילו פאר אנטציקונג, און זיי האבן געזאגט, אז ווען זיי וועלן עלטער ווערן, וועלן זיי זיך אויך אפפארבן די האר אויף אזא רויטקייט.

די יינגלעך אין גאס פלעגן אים אפילו יא אַמאָל נאָכשרייען: „רעד דזשאַרדזשי“, אָבער דזשאַרדזשי האָט זיי אַזוי צעקלאַפּט דערפאַר, אַז זיי האָבן ניט געוואָגט נאָכאַמאָל אַ וואָרט צו רייַדן קעגן אים. ניט אומזיסט איז ער געווען דער העכסטער און שטאַרקסטער אין דער גאַנצער גאַס. די שווערסטע אייזנס האָט ער אויפּגעהויבן, ווען דער פּאַטער זיינער פלעגט ברענגען צופירן אַלט אייזן צו זיין סטאַרקע.

אַ לאַנגער, אַן אויסגעגלייכטער, ווי אַ ריטל, מיט אַ פאַרריסן שקאַציש נעזל, מיט בלענדדיקע ציין פון רויט־מיידלערישע ליפן אַרויס, תמיד אין אַ גרינעם אויסגעוואקסענעם סוועטער, מיט ווייסע אויסגענייטע בוכשטאַבן „דזשאַרדזשי“ סיי אויף דער פלייצע, סיי פון פאַרנט איבער דער ברוסט, האָט ער גאַרניט אויסגעזען ווי אַ זון פון ליטווישע טאַטע־מאַמע פון דער איסט־סאַיד. מען האָט אים אָנגענומען פאַר אַן איירישן. עס איז אים גע־לעגן דאָס איירישע אין דער רויטלעכקייט פון זיין הויט, אין אַפּענעם בליק פון די גרינלעכע אויגן, וואָס האָבן אַלעמען אין דער ערד און האָבן פאַר קיינעם קיין מורא ניט, און מער פון אַלץ אין די ציין, גרויסע, שטאַרקע און חייהשע, וואָס תמיד קייען זיי עפעס. ניט איינמאָל ביי אַ געשלעג אין גאָס צווישן יינגלעך, פלעגן אים די איירישע, וואָס זיינען געווען געציילטע אין דער געגנט, אָננעמען פאַר אַ זייעריקן און רופן אים צו הילף קעגן די יידישע און איטאַליענישע באַיעס, וואָס האָבן פאַרפירט מיט זיי אַ מלחמה.

— דזשאַרדזשי! — האָבן זיי אים גערופן, לויט זיין אויסגענייטן נאַמען אויפן סוועטער, — „קאָם אָן, דזשאַרדזשי, סמעק טהעם, די שיניס ענד דהי וואָפּס“ . .

דער טאַטע זיינער, דער אויסגעהאַרעוועטער ייד, וואָס תמיד פאַרעט ער זיך ביי אַלט אייזן, האָט גרויסע האַפּנונגען געלייגט אויף זיין דזשאַרדזשין. ווי מערסטנס עלטערן פון זיין גאַס, האָט ער געוואַלט זען זיין זון אַ דאַקטאָר אַמאָל.

קעגנאיבער זיין סטאַרקע, וואָס אין קעלער, איז געשטאַנען אַ רויט־גע־פאַרבט הויז פון צוויי שטאַק, מיט געדיכטע פאַרהענגלעך ביי די פענצטער. אויף די עטלעכע טרעפּ, וואָס פירן צו דער גרין־געפאַרבטער טיר, זיינען תמיד געזעסן אויסגעזעצט ווייבער, מערסטנס יונגע און באַלייבטע. דאָס האָבן זיי געוואָרט שעהן לאַנג, ביז מען וועט זיי אַריינלאָזן אין דער גרינער טיר צום דאַקטאָר מיראַן יאַפע. וועגן אַט דעם דאַקטאָר יאַפע, אַן אַלטן בחור, האָט מען פאַרשידן גערעדט אין דער געדיכטער גאַס. מען האָט געזאָגט

אז ער פירט ליבעס מיט די ווייבלעך, וואָס קומען זיך צו אים היילן, אז הינטער די געדיכטע פאַרהענגלעך פון זיינע פענצטער, טוען זיך זינדיקע זאַכן אָפּ. אַמאָל פלעגט אַפילו אַ פאַרהאַרעוועטער, אייפערזיכטיקער מאַן, אין די אָווער-אַלס טאַקע, קלאַפן מיט ביידע פּויסטן אין דער גריינפאַרמאַכטער טיר און שרייען צאָרנדיק, מען זאָל אים שוין אַריינלאָזן זען זיין ווייב, וואָס זאַמט זיך דאָרט צו לאַנג.

אַבער געוואוסט האָט מען אויך אין גאַס, אַז דאָקטאר מיראַן יאַפע, דער אַלטער בחור, איז אָנגעשטאַפט מיט גאַלד. ער ווייסט גאַר אַליין ניט וויפל ער פאַרמאַגט, האָט מען גערעדט, און ער לעבט אַ חזריש לעבן, אין דער גאַס פון געדיכטע הייזער, אַרעמע אויסגעהאַרעוועטע מענטשן, שטויב און שמוץ, איז דאָקטאר יאַפעס הויז געשטאַנען אַ באַזונדערס, אַ פאַרשלאָסנס, מיט ווייסע פאַרהאַנגען ביי די פענצטער און מיט בלומען פאַרזעצט אויפן באַלאַקאָן, די איינציקע בלומען אין דער גאַס. איינער אַליין, בלויז מיט אַ שוואַרצער דינסט, האָט דער דאָקטאר באַוואוינט דאָס צוויי-שטאַקיקע רויטע הויז. פונקט ווי זיין הויז, וואָס איז געווען אַלט, אָבער צוגעפאַרבת און ציכטיק, איז געווען דאָקטאר יאַפע אַליין. היפש אין די יאָרן, מיט גראַבע בייטעלעך אונטער די רויטלעכע אויגן און מיט שיטערלעכע וואַנסן, אָבער תמיד אויסגעפּוצט ווי צו אַ חתונה אַ שטייגער. די לאַק-שיך האָבן ביי אים געגלאַנצט ווי אַ שפיגל; די ווייסע שטייפע וועש אין אַ געוויינלעכן טאַג האָבן געשימערט פון קלאַרקיטי און שטייפיקייט; די שוואַרצע קאַסטיומען אויסגעפּרעסט, ווי גאַר וואָס פון דער פּרעס-מאַשין אַרויס; דער ווייסער אַטלעסענער קראַוואַט ווי צו אַ באַל אויסגעבונדן. דערצו האָט ער געטראָגן היפש צירונג אויף זיך, דער דאָק-טאַר יאַפע, בריליאַנטענע פינגערלעך אויף די פינגער, אַ פּערל אין קראַץ-וואַט, אַלערליי גאַלדענע קייטלעך און ברעלאַקלעך אין די קעשענעס פון וועסטל, אַ חוץ אַ גאַלדענעם מאַנאַגראַם אויף זיין שוואַרצן שטעקן. אין דער גאַנצער אַרומיקער אַרעמקייט און וואַכעדיקייט, האָט סיי דער דאָקטאר יאַפע, סיי זיין הויז, אַרויסגעשיינט נאָך שאַרפּער מיט זייער יום-טוב אין דער וואַכן. אַלע אויגן פון דער גאַס האָבן געקוקט אויף דעם הויז, און מער פון אַלע, — מר. וועוריק פון זיין אייזן-סטאַרקע, וואָס איז געלעגן אין אַ קעלער טאַקע פונקט אַנטקעגן דעם דאָקטאָרס הויז.

זיצנדיק צווישן די אַלטע שטיקער אייזן, שרויפן, רעדלעך און קלאַפנדיק מיטן האַמער, האָט מר. וועוריק פונדעסטוועגן געהאַלטן אויג אויף די וויי-בער, וואָס גייען צום דאָקטאר יאַפע. ער האָט אויסגערעכנט גענוי, וויפיל דער דאָקטאר דאַרף מאַכן אַ טאַג פאַרדינסט.

— הערסט, שוין די דרייסיקסטע פרויקע האָב איך אָנגעציילט, — האָט

ער איבערגעשריגן צו זיין ווייב, דער איבערגעבויענער יידענע, וואָס האָט זיך געפֿאַרקעט ביי די טעפּ עסן אין סאַמע ווינקל פֿון דער סטאַרקע. — ווען מען זאָל רעכענען צו צוויי טאַלער פֿון יעדערער, האָט ער אַריינגענומען זעכציק טאַלער. וואָס זאָסטו דערצו, האָ, מיסעס? . . .

— וואָס זאָל איך זאָגן? — האָט די יידענע איבערגעשריגן די קאַכעדיקע טעפלעך. — הלוואי וואָלסטו עס געמאַכט ביי דיין „דזשאַנק“ אין אַ וואַך, גאַ-טעניו אין הימל . . .

— כּוועל באַשטיין יעדע צוויי וואַכן, — האָט מר. וועווריק אָפּגעלאָזט פֿון פֿאַרדינסט און אַ פעסטן קלאַפּ געטאַן מיטן האַמער אין אייזן, אַז פֿונקען זיינען געשפּרונגען.

ביי די פּריערדיקע קינדער זיינע איז אים ניט איינגעפֿאַלן, מר. וועווריקן, צו מאַכן אַ פֿאַרגלייך צווישן זיי און דעם דאַקטאָר יאַפע. ער האָט געוואוסט, אַז ער איז אַ קבצן, וואָס קוים וואָס ער אַרבעט אויס זיין אַרעם ברויט, און ער האָט בלויו געהאַפּט, אַז זיינע קינדער זאָלן זיין גוטע סילסלייט ערגעץ אויף גרענד סטריט אָדער אויף דילענסי סטריט. ביים יינגסטן זיינעם, ביי דזשאַר-דזשין, איז אים פּלוצלונג איינגעפֿאַלן אַ העזהדיקער געדאַנק, אַז פֿאַרוואָס אייגנטלעך זאָל זיין דזשאַרדזשי ניט קענען זיין אַזאַ ווי דער דאַקטאָר יאַפע אַנטקעגנאיבער אים? וואָס, אַז ער האָט אַ טאַטן אַן אַרעמאַן, קען ער קיין דאַקטאָריי זיך ניט אויסלערנען?

צי דאָס איז געווען דערפֿאַר, וואָס דזשאַרדזשי איז געווען דער יינגסטער און ער האָט אים מער ליב געהאַט פֿון די אַנדערע קינדער, צי דערפֿאַר, וואָס דזשאַרדזשי איז געוואקסן אין קעלער גרויס און שייך, אַזוי אַז אַלע האָבן אים נאָכגעקוקט אין גאַס, צי אפשר דערפֿאַר, וואָס דאָס יינגל האָט געהאַט גאַלדענע הענט און אויסגעטויגט זיך אין אַלץ, געקענט פֿאַרריכטן די עלעקט-ריע, צענעמען אַ זייגער און צוזאַמענשטעלן, אַרומגיין אַרום מעכאַניזמען — ווי עס זאָל נישט זיין, מר. וועווריק האָט שטאַרק געגלויבט אין זיין יינגסטן זון, דזשאַרדזשי, פֿון קינדווייז אָן אין אים געגלויבט, און געהאַפּט צו האָבן פֿון אים אַ סך נחת נאָך.

— דזשאַרדזשי! — האָט ער אים גערופן צו זיך און אים אַוועקגעזעצט ביים פֿאַרשטויבטן פענצטער — זעסט אַנטקעגן איבער דאָס הויז?

— „שור, פּאַ, — האָט דזשאַרדזשי געזאָגט.

— ווייסט ווער עס וואוינט דאָרט?

— שור, פּאַ, דער דאָך . . .

— לערן זיך גוט אין סקול, לייען ביכער, לויף נישט אַרום, וועסטו אויך זיין אַזוי ווי דאַקטאָר יאַפע, — האָט מר. וועווריק געראטן דזשאַרדזשי. —

אן אייגן הויז וועסטו האָבן, געלט אַ סך . . . ווייבער וועלן קומען, צוויי טאָלער פאַר אַ וויינט צאָלן . . . וועסט ניט דאַרפן, ווי דיין טאַטע, אַרומגיין פאַר-שמירט שלעפן דזשאַנק, און וואוינען אין אַ קעלער . . . שיינע קליידער וועסטו טראָגן, ניט אַרבעטן. און אַלע וועלן דיך קענען. דאָקטאָר דזשאָרדזש וועווריק! — וועט מען ווייזן מיט די פינגער . . . ניט אַזוי, דזשאָרדזשי? . . . דזשאָרדזשי האָט האַסטיק אַ שאַקל געטאַן מיטן קאַפּ, כדי אַרויפצואוואַרפן די רויטע פאַסטעס האָר, וואָס זיינען אים אַריין אין די אויגן. ער האָט אַראָפּ-געצויגן דעם גרינעם סוועטער, וואָס שטענדיק איז ער געווען צו קורץ אויף אים אין די אַרבל, און געאייילט זיך אַוועקצוגיין פון פענצטער, כדי ניט מער צו קוקן אויף דעם „דאָקס“ הויז מיט די פאַרשטעלטע פאַרהענגלעך.

ער האָט ניט ליב געהאַט דאָס רויט-געפאַרבטע הויז קעגן זייער סטאַרקע, צו פייערלעך איז עס געווען צווישן אַלע הייזער, צו צירלעך-מאַנירלעך. ניט מען האָט געקענט וואַרפן אַ באַל אין דעם, ניט מען האָט זיך געקענט אַוועק-זעצן אויף די טרעפּ און שפּילן אין פעניס. טאַמער פלעגט אַמאָל אַ באַל אַנקלאַפּן אין פענצטער, פלעגט די שוואַרצע מאַכן אַ גוואַלדיקן טומל, און דער דאָקטאָר יאַפע האָט אַפילו טעלעפּאָנירט נאָך פּאַליציי. פונקט אַזוי האָט דזשאָרדזשי ניט איבעריק ליב געהאַט דעם דאָקטאָר יאַפע אַליין. עפעס פלעגט ער דורכגיין די גאַס ווי דורך אַ בראַנד, בלאָזן זיך און אַפשאַרן מיטן שטעקן די קינדער אין גאַס, זיי זאָלן אים ניט אַמאָל פאַרשמוצן די יום-טוב-דיקע קליידער, נאָרוואָס ווי פון דער פרעס אַרויס.

— „דיאָוואַלי, סוואַלאַטש“, — האָט ער געברומט אויף די קינדער אין

גאַס.

כאַטש דזשאָרדזשי האָט ניט ריכטיק פאַרשטאַנען די פרעמדע ווערטער, האָט ער אָבער פאַרשטאַנען פון זייער טאָן, אַז קיין גוטס מיינט ער ניט, דער דאָקטאָר, וועגן די קינדער אין גאַס. און אַז דזשאָרדזשי איז געווען קליין, פלעגט ער טאַקע, צוזאַמען מיט אַלע קינדער, נאָכשרייען אים אויף אַ קול אַ קאַמיש לידל, וואָס די יינגלעך אין גאַס האָבן פאַרפאַסט וועגן דאָקטאָר, און טאַקע אין גראַמען דערצו.

ניין, ער האָט ניט געהאַט קיין חשק צו זיין אַזוי ווי דאָקטאָר יאַפע. ניט ער האָט געוואַלט וואוינען אַזוי איינער אַליין, אָן חברים און פריינט, ניט ער האָט געוואַלט היילן קראַנקע, ניט ער האָט געוואַלט אויסזען אַזוי קאַמיש ווי דער אויסגעפּוצטער דאָקטאָר מיטן שטעקן אין האַנט. קיין בעסערס ווי דעם טאַטנס סטאַרקע מיט אַלט אייזן האָט ער זיך גאַרניט פאַרגעשטעלט. פון אַלע זייטן רעדלעך, שרויפן, שפּרינגפּעדערס, מעשלעך און אַלערליי בלעכ-לעך. אַ סך מאַל ברענגט דער פּאַטער אַהיים אויך אַן אַלט בייסיקל, וואָס

דזשארדזש נעמט עס גלייך אין די הענט אריין, שרויפט, קלאפט און ארבעט, ביז ער פארריכט עס אויס און לאזט זיך דערויף פארן לענגאויס זייער גאס. אמאל קויפט דער טאטע זייער אויך אפ אן אלטע מאשינקע, בלויז אויף שמעלץ. דעמאלט האט דזשארדזשי גאר א סך צו טאן. ער ציט אראפ די רעדער, שרויפט, דרייט און דערגייט דעם גאנצן מעכאניזם פון מאטאר. איינמאל האט ער אפילו אנגעזעצט א גאנצע מאשין יינגלעך אויף אזא צעבראכן פארדל, וואס דער פאטער האט אפגעקויפט, און געלאזט זיך פארן איבער דער גאס. פון אלע זייטן איז געווארן א טומל, ווייבער האבן געשריגן, א פאליסמאן איז אנגעלאפן און קוים פארהאלטן די מאשינקע. עס איז שוין איינמאל געווען „פאן“!

ער האט דעריבער זייער ליב געהאט דעם טאטנס סטארקע, דזשארדזשי, און ער האט ניט פארשטאנען דעם פאטער זיינעם, וואס ער איז אזוי מקנא דעם קאמישן דאקטאר און וויל אים אויך מאכן פאר אזעלכן. ער האט טאקע ניט געוואלט פירן זיך לייטיש, ווי דער פאטער האט אים געבעטן, ניט גע-וואלט לייענען קיין ביכער און ניט געמיט זיך צו זיין דער בעסטער אין סקול. ער איז בעסער געזעסן צווישן די אייזנס, ווען נאר ער האט צייט געהאט. אלץ איז געווען אין זיינע הענט. דער פאטער האט עס ניט געקענט ליידן.

— דזשארדזשי, גיי אוועק פון מיסט — האט ער אים געטריבן.
ווען דזשארדזשי האט ניט געפאלגט, האט דער פאטער פרובירט ריידן צום שכל.

— דאקטאר דזשארדזשי וועווריק, — האט ער אים גערופן באצייטנס מיטן טיטול — קוק זיך אן וואסער פנים דו האסט? אויסגעשמירט ווי א בעגער.

אין זאך, וואס האט דעם אלטן באאומרואיקט, איז געווען זיין נאמען. אין זיין ליטוויש שטעטל, אין דער אלטער היים, האט ער פון זיין נאמען וועווריק גרויסע צרות געהאט. ווער עס האט געהאט גאט אין הארצן, האט פון אים חזק געמאכט צוליבן קאמישן נאמען. ער האט טאקע ניט איינמאל יינגלוויי פארשאלטן דעם זיידן זיינעם, וואס האט שוין קיין אנדער נאמען ניט געקענט זיך אויסקלייבן ווי וועווריק, אויף לייטנס געלעכטער. אז ער איז אנגעקומען אין אמעריקע, האט ער געטראכט דעם נאמען צו ענדערן, אבער ער האט קיינ-מאל קיין צייט ניט געהאט דערצו. ער האט גאר פון זיין אלט אייזן ניט גע-קענט ארויסקריכן, זינט ער האט אנגעוהויבן טראכטן וועגן דזשארדזשי צו מאכן פון אים א דאקטאר, איז אים דאס אלטע עגמת-נפש פון זיין נאמען ווידער צוריקגעקומען. עפעס האט זיך אים ניט געלייגט אויף דער צונג ארויסצוזאגן „דאקטאר וועווריק“. ער האט פארשטאנען — דאקטאר יאפע. דאס קלינגט

שיין. אבער דאקטאר וועווריק! חלשות! וויבער וועלן זיך נאך שעמען צו זאגן, אז זיי גייען צו דאקטאר וועווריק.

איינמאל, אין א געוויינלעכן ארבעטס-טאג, האט ער אפגעוואשן די הענט פון ראסט און אייזן, ארויפגעצויגן א פאך לייטישע הויזן, אנשטאט די אוער-אלט, און געלאזט זיך גיין צו א לאיער, ער זאל אים ענדערן זיין נאמען. — זעסט, דזשארדזשי, צוליב דיר טו איך עס . . . — האט ער געזאגט דעם יינגל, — נאך צוליב דיר . . . ווייל איך וויל ניט זאלסט האבן טראבל, ווען וועסט דארפן עפענען אן אפיס . . . זע צו לערנען זיך גוט . . . אבער דזשארדזשי האט ניט פארשטאנען די טובה, וואס דער פאטער וויל אים טאן.

— „וואס איז די מעטער ווהיט די נעים, פאפס?“ — האט ער גע-פרעגט א פארוואונדערטער, קוקנדיק מיט גרינע אויגן אויפן פאטער. דער פאטער האט אים אין זייער א גרייזיקן ענגליש דערקלערט וואס וועווריק מיינט אין יידיש. דזשארדזשי האט ארויפגעשארט האסטיק די קופער-קאלירטע פאסמעט האר און ער האט דעם פאטער ניט געלאזט גיין צום לאיער. - - ס'איז גארנישט, פאפס, וואס אין יראפ איז דאס ניט שיין — האט ער געזאגט פעסט, — דא איז עס א שיינער נאמען . . . זייער א שיינער . . . אין אן אמעריקאנער אויך . . .

מר. וועווריק האט שווייגנדיק באטראכט זיין זון און מיט א זיפך צוריק גענומען זיך צו זיין האמער און די אייזנס. עפעס האט אים באצייטנס דאס הארץ געשראקן, אז זיין דזשארדזשי וועט ניט זיין ווי דער דאקטאר יאפע אנטקעגנאיבער.

— א טאטע איז דא א הונט, נישט קיין טאטע — האט ער געברומט פון די אייזנס ארויס צום ווינקל, וואו זיין איבערגעבויגן ווייב איז געשטאנען ביי די טעפ.

2

ער איז ניט געווען אומזיסט אומרואיק, מר. וועווריק, איבער זיין דזשאר-דזשי.

וואס גרעסער ער איז געוואקסן, דער יונג, אלץ ווייניקער נחת האט דער טאטע זייער פון אים געהאט. דער פאטער האט פאר די לעצטע טאלער געקויפט אים לייטישע קליידער, אבער דזשארדזשי האט זיי ניט געוואלט אנטאן און גארניט ארויסגעקראכן פון זיין שטענדיק אויסגעוואקסענעם סווע-טער, וואס איז כמעט תמיד אויסגעריבן אין די עלנבויגנס. פונקט אזוי האט ער ניט געוואלט אראפנעמען פון דער פליצע דעם אויסגענייטן נאמען זיי-

נעם. אין קיין בוך האָט ער ניט געוואָלט אַריינקוקן, אויסער אין די קאַליר-
טע ביכלעך וועגן פּראַיז-פּאַיטערס און באַנדיטן. אויך האָט ער מיט קיין
לייטישע קינדער ניט אָנגעהאַלטן קיין חברשאַפט, נאָר אַרומגעטריבן זיך
מיט די יונגען פון גאַס, אָן אויסגעוואַקסענער, העכער מיט אַ קאַפּ פון אַלע.
— דזשאַרדזשי, וואָס וועט זיין פון דיר? — האָט דער פּאַטער אים גע-
פרעגט אַ פּאַרזאָרגטער, האַ, דזשאַרדזשי?

דזשאַרדזשי האָט אויסגעקליבן באַשעפטיקונגען איינע ערגער פון דער
אַנדערער. פריער האָט ער געוואָלט זיין אַ גאַס-קערער און טראַגן אַ ווייס
היטל, דערנאָך איז אים אויסגעאַנגען דאָס חיות צו זיין אַ מאַטאַרמאַן. שפע-
טער איז ער אָפּגעשטאַנען שעהן לאַנג ביי די פייערלייט און געחלשט זיין
איינער פון זיי. ער האָט אויך געדרייט זיך אַרום די פּאַליסלייט אין גאַס,
גערופן זיי ביי די נעמען און געטאַפט ביי זיי די רעוואָלווערס מיט גרויס
צערטלעכקייט. דערנאָך איז ביי אים געבליבן ניט אַנדערש, ווי צו פּאַר-
שרייבן זיך אין דער אַרמיי אָדער פּאַרדינגען זיך פאַר אַ מאַטראָן אויף אַ
שיף, וואָס פּאַרט קיין כינע.

מר. וועווריק האָט ניט איינמאַל געלאָזט אַ טרער אין זיין אַלט אייזן
אַריין, קוקנדיק דורך דעם פּאַרשטויבטן פענצטער פון זיין קעלער, ווי דער
זון זיינער יאָגט זיך אַרום מיט די איטאַליענישע יונגען איבער דער גאַס,
שרייענדיק מיט ווילדע צעלאָזענע קולות.

צו זעכצן יאָר האָט שוין דזשאַרדזשי געהאַט אַריבערגעשפרונגען זעקס
פוס, און דער פּאַטער זיינער האָט אים דערגרייכט צום אַקסל. פונדעסטוועגן
האַט ער זיך געשפּילט מיט יינגלעך, פיל יינגערע פון זיך, און אָפּגעטאַן אַלער-
ליי שלעכטע זאַכן אין גאַס. ער האָט מיט דעם האַרטן באַל אויסגעשלאַגן
שויבן, און שכנים זיינען געקומען זיך קלאָגן צו מר. וועווריק. טאַמער האָט
עמעצער איבערגעלאָזט אַ וויילע אָן אויטאַמאַביל פאַר דער טיר, האָט דזשאַר-
דזשי גלייך זיך אַוועקגעזעצט ביים רעדל און געכאַפט אַ טרייב. ער האָט אויך
ליב געהאַט אָנצוטאָן אַלערליי שאַדנט די מאַשין-טרייבערס. ער האָט אַראַפּ-
גענומען די גלאַנציקע קעפּ פון די רעדער און פּאַרקויפט זיי פאַר אַ דאָים אַ
שטיק, פאַרוואָס ער האָט געקויפט אייז-קרים אָדער ציגאַרעטן פאַר זיך און
פאַר זיין חברה. ער האָט מיט אַן אַלטער קישקע אַרויסגעצאַפט דעם גאַזאָלין
פון שטייענדיקע אויטאַמאַבילן און פּאַרקויפט אים ביליק צו דעם שכן,
דעם לאַנדרימאַן, פאַר זיין אַלט מאַשינדל. אַ סך מאָל האָט ער נאָר אָפּגעטאַן
שפיצלעך, וואָס האָבן אים קיין נוצן ניט געבראַכט, נאָר בלוזן צוליב שקאַ-
צערני, צוליב „פּאָן“ פאַר זיך און פאַר די חברים. ער האָט אָפּגעשרויפּן

דעם גאזאלין-דעקל פון אן אויטאמאביל און אריינגעשאטן דארטן אלערליי חזירייען, כדי קאליע צו מאכן די מאשין. אן אנדער מאל האט ער אריינגע-זעצט א נאגל אין א ראד אדער גאר א שניט געטאן מיט א מעסער דעם גומי, און ער האט געקוואלן שפעטער פון נחת, ווען דער טרייבער האט געהאט צרות מיט א „פלעט“. פארשיידנס האט ער געטאן צו דער פרייד פון די יונגען און צו דעם צער פון טאטע-מאמע.

— אט לויפט ער, דיין דאקטאר, משטיינס געזאגט. — האט מר. וועוריק געוויזן דורכן פארשטויבטן פענצטער צו זיין ווייב, גלייך זי וואלט שולדיק געווען אין אלעם. — נא, זע, ווי ער פליט מיט דעם באַל. הלוואי, דער יונג זאל אונדז קיין חרפות און בושות ניט אַנטאָן . . .

די יידענע האט געשוויגן, אָבער אירע זיפצן האָבן שטיקער האַרץ אויס-געריסן. פונקט ווי איך מאַן ביים אייזן, איז זי ניט רואיק געווען ביי אירע טעפ וועגן דעם יונג, וואָס מיט יעדן טאָג איז ער אַלץ געוואָרן גרעסער, גע-וואַקסן ווי אויף הייזן. כאַטש קיינער פון זיי האָט עס פאַרן מויל ניט גע-בראַכט, האָבן זיי פונדעסטוועגן ווי אָפּגערעדט, ניט אויפּגעהערט ביידע צו טראַכטן, אַז דער יונג וועט ענדיקן שלעכט. טאַג-טעגלעך זיינען אַנדערע יינגלעך אין גאַס אַוועק פון גוטן וועג, צוגעשטאַנען צו „גענגס“, אַרומגעטראָגן זיך מיט רעוואָלווערן, און זייערע פאַרשעמטע טאַטע-מאַמע זיינען גערופן געוואָרן אין די געריכטן. אַמאָל פלעגן אַפילו אַגענטן אַראַפקומען און איינעם פון זיי אַוועקפירן מיט אַ קייטל אויף די הענט, פאַרשידנס פלעגט טרעפן. מר. וועוריק האָט געציטערט דאָס האַרץ פאַר די איטאַליענישע יונגען, מיט וועלכע דזשארדזשי האָט זיך אַרומגעשלעפט אין די ווינקלעך און גע-רויכערט באַצייטנס ציגאַרעטלעך. שכנים אין גאַס האָבן גערעדט שלעכטס אויף די יונגען, געזאָגט, אַז זיי באַפאַלן מענטשן אין די שפעטע אַוונטן. יעדעס מאל, ווען דזשארדזשי איז ניט אַהיימגעקומען צו דער צייט, איז שוין דער טאַטע זיינער געשטאַנען אַן אומרויאַקער און געריבן מיט דער האַנט דעם שטייב פון פענצטער, כדי צו זען, צי עס איז עפעס קיין שלעכטס ניט געשען. אליין ניט וויסנדיק פאַרוואָס, האָט ער גענומען שרעקן זיך פאַר פאַליסלייט, וואָס זיינען פאַרבייגעגאַנגען די גאַס. עס האָט זיך אים נאָר געדוכט, אַז זיי גייען צו אים, אַנזאָגן אים אַ שלעכטע בשורה וועגן זיין דזשארדזשי.

אָבער אין אַ שיינעם העלן טאָג, גאַר אומגעריכט, איז דזשארדזשי אַהיימ-געקומען אַ צעוואַרעמטער, אַ לאַכעדיקער און געהייסן זיך גראַטולירן, אַז ער איז אַנגענומען אין קאַלעדזש.

— אויף דאָקטאר? — האָט מר. וועוריק ארויסגעשריגן אַן איבער-ראַשטער פון די אייזנס אַרויס.

— ניין, פאפס, אויף אינזשעניער — האָט דזשאָרדזשי געענטפערט און אָפגעביסן פון עפל זיינעם אַ גאַנצע העלפט מיט איין ביס.

מיר וועווריק איז געבליבן מיטן האַמער פאַרגליווערט אין דער האַנט. כאַטש ער האָט געוואוסט, אַז עס זיינען דאָ אַזעלכע מענטשן, וואָס זיינען אינזשיניערן, האָט ער קיינמאָל אַזעלכע ניט באַגעגנט. קיין איינער פון זיינע באַקאַנטע אין גאַס האָט ניט געהאַט קיין זון קיין אינזשיניער. ער האָט גע-וואוסט פון דאָקטוירים, דענטיסטן, פון לאַיערס און לערערס. דזשאָרדזשיס אויסוואַל איז געווען ניי, פרעמד, וואָס האָט ווילד צום אַלטנס אויערן אַנגעשלאָגן.

— וואָס וועסטו טאָן, אַז דו וועסט ענדיקן אויף אינזשיניער? — האָט ער געפרעגט אַ טרויעריקער.

— כּוועל בויען בריקן, פאפס, — האָט דזשאָרדזשי געזאָגט אַ פריי-לעכער.

— בריקן? — האָט מר. וועווריק איבערגעזאָגט שטיל און אומעטיק. ער האָט עס ניט באַגריפן. כאַטש ער האָט אַפט געזען די בריקן אין שטאָט, האָט ער זיי אָבער קיינמאָל ניט געזען בויען. זיי זיינען געשטאַנען ווי איי-ביקייטן. אַנדערש איז עס געווען מיט דאָקטוירים. יעדן טאָג זיינען אַלע טרעפלעך ביים דאקטאר יאָפע געווען באַזעצט מיט קראַנקע ווייבער. איבע-ריקס האָט ער געהאַט געהערט אין שולכל, וואו ער פלעגט זיך אַמאָל אַריינ-כאַפן צו אַ יאַרצייט, אַז די זאַכן זיינען ניט קיין יידישע פרנסות. קיינמאָל האָט ער נאָך ניט געהאַט געהערט, אַז איינער פון זיינע באַקאַנטע יידן אָדער וויי-בער זאָלן זיך באַרימען מיט זייערע זין די אינזשיניערן. שטענדיק האָבן זיי גערעדט מיט שטאַלץ וועגן זייערע זין די דאָקטוירים, אָדער די לאַיערס. אַליין ניט וויסנדיק פאַרוואָס, האָט מר. וועווריקן געשראַקן דאָס האַרץ פאַר זיין דזשאָרדזשיס נייער און פרעמדער באַשעפטיקונג. צום ערשטן האָט ער פרו-בירט ריידן מיט דזשאָרדזשין, ער זאָל אים ניט פאַרשעמען, ער זאָל אים צוליב טאָן און בעסער זיך נעמן צו דאָקטאָריי. אָבער דזשאָרדזשי האָט ניט געוואַלט הערן.

— פאפס, הער אויף! — האָט דזשאָרדזשי געשריגן. — איך וויל ניט פאַטשקען זיך מיט קראַנקע און ווייבער . . . ברר . . .

אַז דער פאַטער האָט געזעה, אַז מיט גוטן קען ער ביים זון ניט פועלן, איז ער איבערגעאַנגען צו ביזן.

— מיין נישט, באַיעלע, אַז איך וועל דיך אויסהאַלטן עטלעכע יאָר — האָט ער געשריגן, — פאַר דאָקטאָריע וואַלט איך אַלץ געטאָן, געהאַרעוועט

שווער און ביטער און דיך אויסגעהאלטן, אָבער פאַר נאַרעשקייטן וויל איך
ניט . . . כּוּוּיל ניט! . . .

געמיינט האָט מר. וועווריק, אַז דערמיט וועט ער פּוועלין, אָבער דער יונג
האַט זיך גאָר ניט דערשראַקן דערפאַר. ער איז אַריין אין גאַס-ווינקל צו אַ
גאַראַזש און אַוועקגעשטעלט זיך אַרבעטן ביים וואַשן אויטאָמאָבילן פאַר עט-
לכע דאָלער אַ וואָך. אין די אַוונט שעהן האָט ער, מיט אַ צעריסענעם פאַרט-
פעל אָנגעפאַקט מיט ביכער, ליניעס און צירקלען, געשפּרייזט מיט גרויסע
טריט צו דער אינזשיניערן-שול. געגאַנגען איז ער אַלץ אין אויסגעוואַקסענעם
סוועטער מיט די לאַנגע הענט פון די צו-קורצע אַרבל, גאַרניט ווי ער וואַלט
געווען אַ סטודענט, נאָר דער אַמאָליקער דזשארדזשי אין פּאַבליק סוקל. פּונקט
אַזוי האָט ער אין אַ פּרייער שעה אַרומגעיאָגט זיך מיט די יונגען מיטן באַל,
רייסנדיק זיך אויף אַלע ציין ביי יעדן וואָרף.

מר. וועווריק האָט געזען, אַז עס איז פאַרפאַלן, און ער האָט פּלוצלונג
אָנגעהויבן שטאַרק זיך אינטערעסירן מיט אינזשענעריע. פּונקט ווי פּריער
האַט ער ניט אָפּגעלאָזט קיין אויג פון רויטן הויז און געציילט די ווייבער,
כדי צו וויסן וויפּל דאָקטאָר יאַפע פון אַנטקעגנאיבער פאַרדינט אַ טאַג, אַזוי
האַט ער איצט אויפּגעהערט קוקן אויף דעם הויז מיט די גרינע טירן. וואָס
האַט אים אינטערעסירט איצט דער דאָקטאָר יאַפע, אַז סיי-ווי-סיי האָט ער
שוין געזען, אַז פון זיין דזשארדזשי וועט קיין דאָקטאָר ניט זיין? עס איז ניט
באַשערט געווען, האָט ער געזען, אַז ער זאָל אויף די עלטערע יאָרן האָבן נחת
פון אַ זון. ער האָט טאַקע געוואַלט מאַכן פון זיין זון אַ דאָקטאָר, וואָס זאָל
זיין אי כבוד פאַר אַ טאַטן צו ריידן וועגן דעם מיט מענטשן, אי טאַקע אַ
שטיצע אויף דער עלטער, ווען מען וועט שוין ניט קענען אַרבעטן ביים אַלטן
אייזן. גאַט אין הימל איז אַן עדות, וויפּל ער האָט געבעטן דערויף. אָבער,
וואָס קומט אַרויס דערפון, וואָס אַ מענטש וויל. אַ מענטש טראַכט און גאַט
לאַכט. ניין, גאַט האָט ניט געוואַלט, אַז מר. וועווריק זאָל דערלעבן אַ ביסל
נחת אויף דער עלטער פאַר אַלע יאָרן פון שווערער אַרבעט און נויט. אָבער
זינדיקן דערפאַר, האָט מר. וועווריק געוואוסט, דאַרף מען אויך ניט. עס האָט
נאָך געקאנט זיין ערגער אויך. אַנדערע טאַטעס שניידן נאָך ערגער אָפּ מיט
זייערע קינדער.

ער האָט דעריבער געוואַלט וויסן גענויער וועגן אינזשעניעריע, צו
וועלכער זיין זון האָט זיך גענומען. ער האָט אָפט געזען דזשארדזשין זיצן
צווישן אַלטן אייזן, שרייבנדיק, צייכענענדיק און פּלאַנעווענדיק אין פּאַפּירן.
וואָס ער טוט אַזוינס האָט ער ניט געוואוסט. עפעס צייכנט ער און מעסט, מעקט
און צייכנט ווידער, און עס איז גאַרניט צו זען. אָבער פאַרשטאַנען האָט ער,

אז אינגאנצן אומזיסט איז מסתמא די אַרבעט ניט. און ער האָט אנגעהויבן פרעגן ביי מענטשן, וואָס קומען צו אים אַריין, זיי זאָלן אים זאָגן עפעס וועגן אינזשענעריע, וואָס דאָס איז אַזוינס, צו וואָס מען דאַרף עס, וואו מען דאַרף עס, און דער עיקר צי מ'קען עפעס מאַכן אַ לייטיש לעבן דערביי.

— ער צייכנט און צייכנט, מיין דזשאַרדזשי — האָט ער געזאָגט צו די באַקאַנטע זיינע — אָבער וואָס ער וועט אַזוינס אויסצייכענען, הייב איך ניט ניט אָן צו וויסן.

טייל יידן האָבן ניט געהאַלטן דערפון, פון אָט דעם צייכענען.

— ביז ער וועט אויסצייכענען אַ פייגעלע, וועט ער אויפעסן אָן עקסע-

לע, — האָבן זיי נביאות געזאָגט.

אַנדערע יידן האָבן ניט אַזוי אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט דאָס אינ-זשעניערעריי. אַז גאָט העלפט, האָבן זיי געזאָגט, און מען קריגט אַ גוטן „דזשאַב“, קען מען דערביי מאַכן מער ווי ביי דאָקטאָריע. פיל מער... מען דאַרף נאָר האָבן מזל, אַריינצופאַלן אין די ריכטיקע הענט...

אָט וועגן דעם טאַקע האָט דאָס מר. וועווריק געוואָלט דערגיין, אין וועל-כע הענט וועט דאָס דזשאַרדזשי אַריינפאַלן? ער האָט פלוצלונג אנגעהויבן ריידן מיט מענטשן וועגן בריקן, וואָס מען בויט אין לאַנד, וויפל אַזעלכע בריקן קאָסטן אָפּ און ווי אַזוי מען מאַכט זיי, די שווערע מיליאָנען, וואָס מענטשן האָבן געזאָגט, אַז בריקן קאָסטן, האָבן אַביסל אויפגעהויבן זיין שווער געמיט. אַמאָל אין אַ שבת-טאָג, ווען ער האָט ניט געאַרבעט, פלעגט ער אַפילו אַוועקגיין צו איינער פון די בריקן, וואָס זיינען פאַרוואַרפן איבער דעם איסט-ריווער, און ער האָט זיי באַטראַכט פון אַלע זייטן. זיי האָבן געקאַכט, די בריקן, פון באַוועגונג און רעש, געציטערט אינגאַנצן. מר. וועווריק האָט ניט גאַנץ גענוי פאַרשטאַנען, וואָס די אַלע שווערע אייזנס פון אַ בריק האָבן צו טאָן מיט עפעס צייכענונגען, וואָס זיין דזשאַרדזשי מאַכט אויף שטיקלעך פאַפיר, אַלערליי שטריכעלעך, פאַסיקלעך און ציפערן. אָבער געגלויבט האָט ער, אַז אויב דזשאַרדזשי זאָגט, אַז דורכדעם בויט מען בריקן, איז עס מסתמא אמת. וואָס, וואָס, נאָר קיין ליגנער אין דזשאַרדזשי ניט געווען, קיינמאָל ניט.

צוקוקנדיק זיך צו די גרויסע בריקן, וואָס הענגען איבער דעם טייך און שלינגען אַריין אין זיך אַזויפיל מאַשינען, לאַסט-אויטאָמאָבילן און באַנען, האָט ער זיך דערפילט אַפילו געהויבן, וואָס זיין דזשאַרדזשי וועט אַמאָל אַזעלכע בריקן בויען. מען דאַרף האָבן אַ קאַפּ אויף די פליצעס אַזעלכע בריקן אויפצובויען, האָט מר. וועווריק געטראַכט, אפּשר נאָך אַ גרעסערן קאַפּ ווי צו באַטראַכטן אַ קראַנקן; שוין אַפּגערעדט, אַז דאָס איז מער קונץ ווי אַרויס-שלעפּן אַ צאָן עמעצן פון מויל.

דאס האט אים שוין געבראכט צו העכערע געדאנקען, אפילו צו גאָר הויכע. אפשר איז עס גאָר אַ גאָט-זאָך, וואָס דער זון זיינער האָט אוועק-געוואָרפֿן דאָקטאָריע און גענומען זיך צו אַזאַ אַרבעט. קיין זאָך ווערט ניט געטאָן אָן גאָטס ווילן. ער האָט טאַקע גאַלדענע הענט אויך, דזשארדזשי, פֿון קינדווייז אָן איז ער געווען אַ מוזיק צו בויען און פּאַנאַנדערצוגעמען יעדער מאַשינדל, יעדן מעכאַניזם. זעט אויס, אַז ניט אומזיסט האָט אים געצויגן דערצו. ווער ווייסט, צו וואָס ער קען נאָך דערגיין מיט אַזעלכע גאַלדענע הענט, ווען ער וועט גוט אַריינאַרבעטן. אַז גאָט וועט וועלן, קען ער נאָך אויס-וואַקסן גאָר גרויס, דזשארדזשי, קען קריגן אַזעלכע בריקן צו בויען, ביי וועלכע ער וועט מאַכן פּאַרמעגנס. דעמאָלט וועט ער, מר. וועווריק, אוועק-וואַרפֿן זיין סטאַרקע מיטן אַלטן אייזן, ער וועט זיך באַזעצן ביי זיין זון אין אַ רייך הויז און לעבן אַ טאַג. ער וועט פּייפֿן אויף די אַלע, וואָס האָבן אים געזאַגט, אַז דאָס איז ניט קיין אַרבעט פּאַר אַ יידן, ער וועט אַפּילו ניט וועלן ריידן מיט די טאַטעס פֿון זיין דאָקטוירים און לאַיערס. ווי קומען דאָקטוירים און לאַיערלעך צו אָן אינזשעניער, וואָס בויט בריקן פּאַר מי-ליאַנען! . . .

מר. וועווריק האָט שוין באַצייטנס, נאָך איידער דער זון זיינער האָט געענדיקט, גענומען ריידן מיט די קאַסטאַמער זיינע אין דער סטאַרקע וועגן די בריקן, וואָס זיין דזשארדזשי וועט בויען, וועגן די מיליאָנען, וואָס די בריקן וועלן קאָסטן. ער זאָל זיך ניט אַרומפירן מיט אַ ליאַדע וועמען אין גאַס, וואָרעם פּאַר אָן אינזשעניער שטייט עס ניט אָן. ער האָט אויך פֿרוד-בירט אים אַפּשניידן פֿון וואָשן קאַרס אין גאַראַזש, ווייל עס פּאַסט ניט, אַז אַזאַ מענטש זאָל זיך אַרומדרייען אין אויסגעשמירטע אַוועראַלס און וואָשן פרעמדע קאַרס פּאַר עטלעכע פּאַרדאָסטע דאלער אַ וואָך. ער האָט געוואָלט, אַז דזשאר-דזשי זאָל בלויו זיצן ביי די צייכענונגען און ביכער און אַריינאַרבעטן אין דער אינזשעניעריע אַריין. און וואָס ער דאַרף, וועט ער, דער פּאַטער, אים געבן. פּאַר די לעצטע עטלעכע דאָלער וועט ער אים קויפֿן קליידער און ביכער. נישקשה, זאָל ער נאָר ענדיקן, קריגן אַ בריק צו בויען, און ער וועט אים אַפּגעבן, דזשארדזשי, פּאַר אַלץ וועט ער דעם טאַטן אַפּצאָלן.

אַבער אין לעצטן יאָר, שוין פּאַרן ענדיקן, איז דזשארדזשי איין מאָל אַהיים געקומען אין דער סטאַרקע און אַוועקגעוואָרפֿן די ביכער מיט די צירקלען אין ווינקל אַריין, צווישן די קופּעס אַלט אייזן, אַפּפּאַל און מיסט. — וואָס איז געשען, דזשארדזשי? — האָט דער פּאַטער געפרעגט אַ דער-שראַקענער.

— „טו העל וויט אינדזשינירינג“, — האָט דזשארדזשי געשאַלטן, —

סיי-ווייסי וועט עס מיר גארניט ניט געבן, טויזנטער אינזשיניערן זוכן צו ווערן טראַק־דרייווערס. צו וואָס זיך מאַטערן אומזיסט? . . .

מר. וועווריק האָט דערפילט אַזאַ שטייפקייט אין דער רעכטער האַנט, אַז ניט ער האָט געקענט אַרויסלאָזן דעם האַמער פון דער האַנט, ניט ער האָט געקענט פאַרענדיקן אַריינצוקלאַפן דעם טשוואַק, וואָס ער האָט אַנגעהויבן פריער.

— דזשאַרדזשי, — האָט ער געמורמלט — און די בריקן?

— נישטאָ קיין בריקן, פאַפּס, — האָט דזשאַרדזשי געזאָגט אַ ביי־זער, — אויף איין בריק זיינען דאָ טויזנט אינזשיניערן . . . און אַ ייד קען גאַרנישט צוקומען . . . זיי פּרעגן אין וועלכער „טשוירטש“ מען דאַונט . . . מר. וועווריק האָט אַרויסגעלאָזט דעם האַמער פון האַנט. די אַלע גוטע יאָרן, וואָס ער האָט אויסגעוואַרעמט אין זיין קאַפּ צווישן די אייזנס וועגן דזשאַרדזשין און זיך אַליין, זיינען מיט איינמאַל אויסגערוגען, ווי אין וואַסער אַריין.

— גאָט, — האָט ער געפּרעגט ביי דעם פאַרוויכערטן באַלקן פון זיין סטאַרקע, — פאַרוואָס קומט מיר אַזאַ שטראַף?

אַבער דזשאַרדזשי איז גאַרניט געווען טרויעריק, אויף אַ האַר ניט. ער האָט גיך אָפּגעשניטן אַ שטיק ברויט, באַשמירט עס גראַב מיט פוטער, און אָפּבייסנדיק דערפון אַ ריזיקן ביס, האָט ער מיט אַ פול מויל גענומען ריידן צו דעם פינצטערן ווינקל, וואו זיין איבערגעבויענע מוטער איז גע־שטאַנען ביי די טעפּ.

— מאַ, ווייסט, — האָט ער געזאָגט, — כּהאַב אַ סוויטהאַרט. ראָזן איז איר נאַמען. כּווייל זי דאַ אַריינפירן, מאַ . . . די יידענע האָט אויפּגעהויבן די אויגן צו איר איבערגעוואַקסענעם זון.

— נישט דאָ, דזשאַרדזשי, — האָט זי געבעטן, — ווי אַ קדש זעט דאָ אויס. ס'איז מיר אַ חרפה פאַר אַ פּרעמדן מענטש . . .

— אַבער ראָזן איז ניט קיין פּרעמדע, — האָט דזשאַרדזשי געזאָגט, אָפּבייסנדיק אַ שטיק ברויט, — ראָזן איז מיין ווייב, מאַ . . .

מר. וועווריק און זיין ווייב האָבן ביידע מיט אַמאַל באַגענגט זיך מיט די בליקן און פאַרגליווערט געגלאַצט איינער אויפן אַנדערן. זיי האָבן זייערע אייגענע אויערן ניט געגליבט, און זיי האָבן געוואַלט זען איינער אין דעם אַנדערנס אויגן, צי איז עס ניט אַמאַל אַ שפּאַס, וואָס דזשאַרדזשי מאַכט, אָפּצולאַכן אַביסל פון די אַלטע טאַטע־מאַמע. אַבער איידער זיי האָבן באַוויזן רעכט צו קומען צו זיך, איז שוין דזשאַרדזשי אַרויס פאַר דער טיר, אַ פיף

געטאָן און טאַקי באַלד אַרײַנגעפירט אַ מיידל אין קעלער אַרײַן, אַן אויסגע-
פּוצטע אין עסיק און אין האַניק, וואָס לעבן דזשאָרדזשיס אויסגעוואַקסענעם
סוועטער און ברייטע, צעקנייטשטע סאַמעטענע הויזן, האָט זי נאָך רייכער
אויסגעזען, ווי אין דער אמתן.

— „קערפּול, האַני“, — האָט ער זי געוואָרנט, פירנדיק זי איבער די
טרעפּלעך אין קעלער אַרײַן און זי גלייך פאַרגעשטעלט פאַר טאַטע-מאַמע:
— דאָס איז ראָוז, מיין קליין ווייבעלע . . . און דאָס זײַנען מיין פּאַפּס און
מאַ . . . „נייס פּיפל, ראָוז“ . . .

ביידע, אי דער פּאַטער אי די מוטער, האָבן קיין וואָרט ניט געקענט אַרויס-
ברענגען פון זייערע מיילער. דאָס איז שוין געווען צופיל פאַר זי אין איין
מאָל. זיי האָבן געקוקט מיט פאַרשטאַרטע בליקן אויף דעם קליינעם שוואַרצן
מיידל, וואָס איז געשטאַנען ווי אַ רייכער פּלעק אין טונקעלן, אַרעמן קעלער.
זי האָט דערגרייכט דזשאָרדזשיס ביז צו דער ברוסט. מיט אַ דראָבנע הענטל,
וואָס עטלעכע בריליאַנטענע פינגערלעך האָבן דערפון אַראָפּגעבליצט, האָט
זי זיך געקלאַמערט אין דזשאָרדזשיס גרויסער און רויט-האַריק באַוואַקסענער
לאַפּע, וואָס איז לאַנג אַרויסגעקראַכן פון אויסגעוואַקסענעם אַרבל פון זיין
סוועטער.

— „האַו דו יו דו?“ — האָט זי געזאָגט אַ דערשראַקענע, בלישטשענדיק
מיט די פייערדיקע שוואַרצע אויגן פון דעם עלטערן מאַן צו דער פרוי און
פון דער פרוי צום מאַן.

אירע צײַנדלעך, ווייסע און געדיכטע, האָבן ווי פּערל אַרויסגעשײַנט
פון די באַוועגלעכע שטאַרק-אַנגעפאַרטע ליפּן, דאָס גרינע פּעדערל אויף
איר רויט היטעלע, אויפּגעהויבן מיט אַ שפּיץ אין דער הייך, האָט נערוועז
געציטערט.

די ערשטע איז געקומען צו זיך מיסעס וועווריק, זי איז אַוועק פון די
טעפּ, צוגעטראָגן אַ שטול, וועלכן זי האָט אָפּגערייניקט פריער מיטן פאַרטעך,
און געבעטן די פרעמדע זיצן. דאָס קליינע, פלינקע ווייבעלע איז ווי אַ קוועק-
זילבער צוגעפּאַלן צו דער איבערגעבויענער יידענע און איר מיט די רויטע
אַנגעשמירטע ליפּעלעך דאָס גאַנצע פנים באַשמירט.

— „אַיַם סאָ גלעד, מאַ“, — האָט זי געמורמלט הייס און געדריקט צו
איר ברוסט די אַלטע אויסגעהאַרעוועטע יידענע.

דזשאָרדזשי איז געשטאַנען און געלאַכט מיט אַלע גרויסע ציין פון נחת.
— פאַ, — האָט ער גערופן דעם פּאַטער, — צעקוש זיך מיט ראָוז.
דער פּאַטער האָט ניט געענטפּערט.. דזשאָרדזשי האָט עס ניט פאַר-
שטאַנען.

— „וואָאָט'ס די מעטער“? — האָט ער געפרעגט אָן איבערראַשטער, — מיר האָבן זיך שוין לאַנג ליב געהאַט און מיר האָבן זיך רעדושיסטרירט. מיר האָבן געהאַט אַ סך „פּאָן“ . . .

דאָס איז שוין געווען צופיל פאַר מר. וועוריק. דער אויסגעוואַקסענער יונג, וואָס אַנשטאַט אָן אַטעסטאַט פון אָן אינזשיניער האָט ער געבראַכט אים גאָר אָן אומגעריכטע שנור אין שטוב אַריין, האָט אין אים דאָס בלוט אָנגעצונדן. די גאַנצע יינגלערישקייט איז געלעגן אין דעם פּריש-געבאַקענעם מאַן פון אַ ווייב. עס איז געלעגן די הפּקות סיי אין זיין אויסגעוואַקסענעם סוועטער, אויף וועלכן דער נאַמען איז געווען אויסגענייט, סיי אין זיין געלעכטער, און מער פון אַליץ איז זיין זאָרגלאָזן זאַגן, אָן זיי האָבן געהאַט אַ סך „פּאָן“ פון חתונה האָבן. קיינמאַל אין זיין לעבן האָט נאָך מר. וועוריק ניט געהערט אַזעלכע רייד וועגן חתונה האָבן. זיין אַלט בלוט האָט אויפֿגעזאַטן.

— מזל־טוב! — האָט ער געשריגן מיט כּעס צו זיין שנור, וועלכע ער האָט דאָס ערשטע מאָל געזען, — איר האָט שוין בעסער געדאַרפט וואָרטן. ביז אונדז איינצולאָדן אויף אַ ברית . . . וואָלט די שמחה געווען טאַפּלט . . .

מיסעס וועוריק האָט עס ניט געקענט הערן.

— וואָסערע רייד? — האָט זי געמוסט, ברעכנדיק די פינגער, — געדענק אין גאָט.

מר. וועוריק האָט נישט געוואָלט געדענקען אין גאָט.

— גאָלדענער פּאַרדינער מיינער, — האָט ער געשריגן צום זון, — איך וועל ניט אַרבעטן שווער און ביטער אויף דיר מער . . . אַליין וועסטו דאַרפן אויסהאַלטן דיין ראָזן . . . אַליין . . .

דזשאָרדזשי האָט אַרומגענומען מיט זיין גרויסער האַנט זיין קליין דער־שראַקן ווייבעלע, ווי אַ קינד, און ער האָט אָפּגעשלאָגן דעם פּאַטערס צאַרן.

— „נעווער מאַינד, פּאַפּס“, — האָט ער געזאָגט אַ זאָרגלאָזער, — איך וועל שוין קריגן עפּעס אַרבעט. וועסט זען! פאַר ראָזן וועל איך אַלץ טאָן . . . — „יו אַר ע האַנז, ע סוויטהאַרט“, — האָט דאָס קליינע ווייבעלע גע־מורמלט הייס און מיט די געפּוצטע נעגעלעך געקלאַמערט זיך אין אויסגע־וואַקסענעם אַרבל פון זיין גרינעם סוועטער, — קיינער וועט מיך ניט צו־נעמען פון דיר . . . קיינער ניט.

מיט דעם ווייבעלע אין איין האַנט און מיט אַ האַלבן ניט־דערעסענעם עפל אין דער צווייטער האַנט, איז דזשאָרדזשי אַרויס פון טאַטע־מאַמעס קעלער.

3

ניט קיין בעסערן קבלת פנים ווי אין דער היים, טאָקע אַ סך אַן ערגער, האָט דזשארדזשי וועוריק געקראָגן אין דער היים פון זיין שווער און שוויגער, ווען ראָז האָט אים אַרױפגעפירט דאָס ערשטע מאָל, אַ רױט־האַריקן און צע־וואַקסענעם, און געהייסן זיך אָפגעבן מזל־טוב.

פונקט ווי מר. וועוריק, דער הענדלער פון אַלט אייזן אין אַ קעלער אויף דער איסט סאַיד, אַזוי האָט אויך זיין מחותן, מר. באַקאַלייניק, אַ באַלעבאַט פון עטלעכע הייזער אַפֿ־טאַון, געהאַפט צו האָבן אַ דאָקטער אין זיין משפחה. פון זיינע זין האָט עס דער ייד ניט געקענט האָבן. וויפיל ער האָט זיך אויף זיי ניט געלאָזט קאָסטן אויף לערער, האָבן זיי ניט געוואָלט לערנען. פון דער טאָכטער זיינער, דער בת־יחידה, האָט ער געוואָלט האָבן דעם נחת צו געבן איר מאַן אַ דאָקטער.

אין זיין גרויס, רייך הויז, טאָקע וואו ער אַליין, מר. באַקאַלייניק האָט געוואוינט, האָט ער שוין אַפילו באַצייטנס געלאָזט שטיין דעם ערשטן שטאָק ליידיק, כדי צו האַלטן אים גרייט פאַר אַן איידעם אַ דאָקטער, ווי נאָר גאָט וועט אים צושיקן.

ער האָט ניט גלאָט אין דער וועלט אַריין געהאַלטן אומפאַרדונגען די גרויסע וואוינונג, מר. באַקאַלייניק, ער האָט געהאַט אַן אויג אויף עפעס. אין דער שול „שערי ירושלים“, וואו ער איז געווען פרעזידענט דאָרט שוין אַ היפשע צייט, האָט געדאַוונט דער רעווערענד פינקעלשטיין, אַ שוואַרץ, פיפיק יידל, וואָס אין דער היים ביי זיך אין דער ליטע איז ער געווען אַ מעקלער און שדכן, נאָר אין ניו־יאָרק האָט ער זיך גענומען צו זיין אַ מסדר־קדושין און מוהל און דערפאַר טאָקע זיך אַ נאָמען געגעבן רעווערענד. אַט דער רעווערענד פינקעלשטיין, וואָס זיין צינגל איז געווען אַזוי שאַרף, ווי זיין מוהל־מעסער, האָט געהאַט אַ זוך, אַ פריש געענדיקטן דאָקטער, וואָס האָט פראַקטיצירט שוין אין אַ לייטישן שפיטאַל. צוליב זיינע קענטשאַפטן מיט די דאָקטורים און די קראַנקן־שוועסטער אין די שפיטאַלן, וואו ער קומט מל זיין קינדער, האָט דער רעווערענד פינקעלשטיין אויסגעפועלט, אַז דער זון זיינער זאָל גיך אָנקומען אין אַ שפיטאַל, און טאָקע אין ניט אַ ליאַדע שפיטאַל, נאָר אין אַ גרויסן און אַ באַרימטן, אַזוי, אַז ער זאָל קענען מאַכן אַ גוטע קאַריערע.

דאָך האָט דער זון זיינער ניט אָפגעצאָלט דעם פּאָטער פאַר אַלע טובות זיינע. פאַרקערט, ער האָט אַ תל געמאַכט פון טאַטנס בכבודיקן נאָמען, דעם „פינקל“ האָט ער אינגאַנצן אַרױסגעוואַרפן און דעם געבליבענעם „שטיין“ אָט ער איבערגעמאַכט אויף אַן ענגלישן „סטאָן“. אַט דער דאָקטער סטאָן

האָט דאָס מר. באַקאַלייניק געהאַט אין זינען, ווען ער האָט באַצייטנס אָפֿ-
גערוימט דעם ערשטן שטאַק פֿון זיין רייך הויז, כדי צו האַלטן אים גרייט
אויף איינצואַרדענען דאָרט אַ לייטישן דאָקטאָרישן אָפיס, עס זאָל זיין באַ-
קוועם פֿאַר די פּאַציענטן. פֿונקט אַזוי איז ער געווען גרייט איינצוקויפֿן אים
אַלע נייעסטע מאַשינען און אינסטרומענטן, וואָס נאָר אַ היינטיקער דאקטאָר
דאַרף, קויפֿן אים אַ טייערן אויטאָמאָביל און געבן אים דערצו אויך אַ לייטישן
נדן, אַזוי, אַז ער זאָל נעמען די געגנט מיט שטורעם.

דאָקטאָר סטאַון האָט געטאָן אַלץ, כדי געפֿעלן צו ווערן דעם פֿרעזידענטס
טאַכטער.

גלייך פֿון שפּיטאַל פֿלעגט ער זיך אַריינכאַפֿן אין מר. באַקאַלייניקס
רייכער וואוינונג און אויפֿזוכן ראָוז אין געדיכט־אַנגעשטעלטן זאָל, וואָס איז
פֿול מיט ווייכע שטולן, טעפּיכער, קישעלעך און ליבע־סאַפֿקעלעך.
— „האַלאַ, דיר“, — האָט ער זי באַגריסט פּאַמיליאַר, — איך האָב
געבראַכט אַ נייעם וויץ פֿון האָספּיטאַל, אַ ניט גאַנץ אַנשטענדיקן, אָבער אַ
גוטן, ערשט־קלאַסיקע סחורה. . . .

דערביי האָט ער ניט אַרויסגעלאָזט דעם מיידלס וואַרעמע האַנט פֿון
זייער און געזוכט זי אַוועקצוזעצן לעבן זיך אויף איינער פֿון די זיידן־גע-
דעקטע און ווייכע ליבע־סאַפֿקעלעך.

מר. באַקאַלייניק און זיין ווייב האָבן געטאָן אַלץ, אַבי צו לאָזן אַליין זייער
ראָוזי מיט דאָקטאָר סטאַון. אַליין אַ געוועזענער קצב, וואָס האָט געמאַכט
געלט פֿון ניט־כשר פֿלייש, האָט ער שטאַרק געוואַלט האָבן אַ יחוס אין דער
משפּחה. צוגעוואוינט נאָך פֿון דער אַלטער היים זייער, אַז אַ קצב איז אַ פּסול
און אַ כּל־י־קודש איז אַ יחוס, איז אים זייער אַנגעשטאַנען צו האָבן פֿאַר אַ
מחותן דעם רעווערענד פּינקעלשטיין, דעם שיינעם ייד און גרויסהאַלטער.
נאָך מער איז אים אַנגעשטאַנען צו האָבן אין זיין הויז אַ דאָקטאָר, ניט קיין
ציין־דאָקטאָר, נאָר טאַקע אַן אמתן דאָקטאָר. מר. באַקאַלייניק האָט גע-
גלויבט אין דאָקטאָר סטאַון. פֿונקט ווי זיין פּאַטער, דער מוהל, איז אויך
דאָקטאָר סטאַון געווען פּיפּיק, מיט אַ צינגל אויף שרויפֿן, אַ מענטש, וואָס
טויג זיך צו דער וועלט, קען אומעטום זיך אַריינקריגן און ווייסט ווי אַזוי
צו גיין אויף דער וועלט. ניין, מען האָט אים ניט געדאַרפט האַקן דאָס צינגל,
דעם דאָקטאָר סטאַון, ער האָט זיין שטעטל געקענט באַשטיין. און מר.
באַקאַלייניק האָט אַ סך געגלויבט אין זיין מערכה. . . .

— ראַזעלע, מיין קינד, — האָט ער געלערנט טייטש זיין טאַכטער, —
זיי גוט צו אים, צום דאָקטאָר, און וועסט האָבן אַ מאַן, אַז אַלע וועלן דיך
מקנא זיין. . . .

אַבער ראָוז איז ניט געווען גוט צו דאָקטאָר סטאַן, ווי איר פאָטער האָט זי געלערנט. זי האָט זיך פלינק אַרויסגעדרייט פון די הענט יעדעס מאָל וואָס דער דאָקטאָר האָט זי געוואָלט פאַרנאָרן צו די ליבע-סאָפּקעלעך. זי האָט בעסער געוואָלט זיצן ביי דער פּיאַנאָ און אויסשפּילן די נייעסטע ראָמאַנסן, צו-זינגענדיק מיט אַ פאַרליבט ליריש סאָפּראַנדל.

דאָקטאָר סטאַן איז ניט אָנגעשטאַנען, וואָס דאָס מיידל ווייזט אים ניט אַרויס אַזוי פּיל כּבוד און ליבע, ווי ער האָט געמיינט, אַז אים קומט. ער האָט געטאַן פאַרשידענעס, אַבי צו באַהערשן דאָס קוועקזילבערדיקע מיידל, וואָס גליטשט זיך אים פון די הענט אַרויס. צוערשט האָט ער געפרוּווט אַנוואַרפן אויף איר אַ מורא מיט זיין וויכטיקייט און געלערנטקייט. ער האָט איר אויס-דערציילט אַלע שווערע פאַלן וועגן קראַנקייטן און אַפּעראַציעס פון זיין האָספּיטאַל, אין וועלכן ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין סאַמע אויבן-אָן. ער האָט אָנגענומען זייער אַ וויכטיקע פּראָפּעסאַרישע מינע פאַרן מיידל און געשאַטן מיט מעדיצינישע טערמינען און לאַטיינישע ווערטער. אַבער ראָוז האָט זיך דערמיט ניט איבערגענומען און בעסער געוואָלט אויסשפּילן ראָ-מאַנסן.

— „דאָק, סטאַפּ איט“, — האָט זי אים איבערגעריסן, — איך האָב פּיינט

צו הערן פון קראַנקייטן... איך האָב ליב פּריילעכקייט...

האָט דאָקטאָר סטאַן אַוועקגעוואַרפן זיין געלערנטקייט און גענומען אין דער אַרבעט אַריין זיין צינגל, דאָס שאַרפע און גלאַטיקע, וואָס קען אַ וועלט די ציין פאַרדרייען. אין האָספּיטאַל זיינעם האָט ער פון די דאָקטוירים אַ וועלט מיט וויצן געהערט, וויצן ניט קיין איבעריק אָנשטענדיקע, אַבער זייער פּריילעכע, פון וועלכע די פּלעגערניס האָב זיך געהאַלטן ביי די זייטן פון געלעכטער. אַט די וויצן האָט ער מיט גרויס בריהשאַפט איבערדערציילט פאַר ראָוזן, אָנגעבנדיק פּיל פון זיי אין זיין אייגענעם נאַמען, זיי זאָלן אַרויס-רופן פאַר אים באַוואונדערונג. דאָס מיידל האָט געקוואַלן, געלאַכט אויפן גאַנצן קול. אַבער אַז דאָקטאָר סטאַן האָט דערווייל פּרובירט זי אַרומנעמען מער ווי ביי דער טאַליע, איז זי אין מיטן געלעכטער געוואָרן וואַך און זיך פלינק פון אים אַרויסגעגליטשט.

— „סטאַפּ איט, דאָק!“ — האָט זי זיך געבייזערט. — כּאָלייך עס ניט...

דאָקטאָר סטאַן האָט זיך פאַרן מיידל געפּוצט אין עסיק און אין האַניק, כאַטש ער האָט נאָך דערווייל ווייניק פאַרדינט אין האָספּיטאַל, האָט ער זיך געקליידט אין די בעסטע פירמעס. זיינע קראַוואַטן זיינען געווען פון טייערסטן זייד. די טיכעלעך פון די אויבערשטע קעשענעס האָבן ביי אים עלעגאַנט אַרויסגעקוקט אין אַלע קאַסטיומען, אַוועקזעצנדיק זיך מיט פאַרלייגטע פּיס

אויף אַ ווייכער שטול, האָט ער זייער געשיקט פאַרהויבן דעם אויסגעפרעסטן קנייטש פון זיינע הויזן, באַווייזנדיק זיינע דינע פיס אין די בעסטע זיידענע זאַקן. אויך האָט ער געלערנט זיך אַלע נייע טעניץ, אַזוי, אַז צו יעדער צייט זאָל ער קענען נעמען דאָס מיידל פאַר דער טאַליע און אַוועקגיין מיט איר אַ טאַניץ איבערן זאָל, ביי דער מוזיק פון דער ראַדיאָ. אָבער דאָס מיידל איז ניט נתפעל געוואָרן פון אַלע זיינע מעלות און ניט געוואָלט אים פאַרגעטערן, ווי ער האָט שטאַרק חשק געהאַט דערצו.

צי איז דאָס געווען דערפאַר, וואָס ראָז האָט שוין צופיל געזען, אַז ער מיינט ניט אַזוי זי אַליין, ווי דעם טאַטן אירן, דעם גביר; צי דערפאַר, וואָס זי אַליין איז געווען אַ קליינס, אַ שוואַרצע אַ רירעוודיקס, האָט זי ניט ליב געהאַט אַ מאָן, וואָס איז קליין, שוואַרץ און רירעוודיק, ווי זי אַליין, צי אפשר איז עס גאָר געווען דערפאַר, וואָס ביי זיין גאַנצער עלעגאַנץ איז דער דאָקטאָר סטאַן געווען קאַמיש מיט זיין אויסזען. דער קאַפּ זיינער איז געווען ניט לויט זיין פיגור, אַביסל צו שווער און צו וויכטיק. די געדיכטע שטאַרק-שוואַרצע ברעמען זיינע, די שמאַלע שוואַרצע וואַנצעלעך, די היפשע געבוירענע נאָז און מער פון אַלץ די שאַרף-געצייכנטע ליניעס און קנייטשן אַרום זיין מויל זיינען געווען צו פעסט פאַר דעם קליינעם גופל. נאָך פרעמדער איז געווען די שטימע זיינע, אַ דיקע און אַ באַסיקע, וואָס איז געווען אַן איבעראַשונג, ווען זי איז געקומען פון אַזאַ קליין-געוויקסיקן מאַן. מַעגלעך גאָר, אַז שולדיק אין דעם אַלעם זיינען געווען זיינע הענט, שמאַלע, דאַרע, אָבער זייער באַוואַק-סענע, ווי ביי אַ חיהלע. די בינטלעך שוואַרצע האָר זיינען געוואָקסן אויף די פינגער, נאָך מער אויף דעם שמאַלן ביי, וואָס איז אַרויסגעקראַכן פון דעם שטייף-אַנגעקראַכמאַלעטן מאַנקעט פון העמד. עפעס גיריקס איז געלעגן אין די האַריקע, בלאַסע, דאַרע הענט פון דר. סטאַן. יעדער מאָל ווען ער האָט אויסגעשטרעקט די האַנט צו ראָזעס טאַליע, וועלנדיק זי אַרומנעמען, האָט איר אַן עקל אַנגעכאַפט. עפעס האָט זיך איר אויסגעדאַכט, אַז אַ האַריק לאַפקעלע פון אַ קליין מיאוס מאַלפעלע שטרעקט זיך צו איר.

וואָס עס זאָל ניט האָבן געווען די סיבה, די קליינע, פלינקע ראָז האָט אים ניט גערן געהאַט, דעם דאָקטאָר סטאַן, וואָס די עלטערן אירע זיינען אויסגעגאַנגען פאַר אים. אַ קאַכעדיקע, אַ קוועקזילבערדיקע און אַ פאַנטאַ-זיאַרקע דערצו, האָט זי געוואַרט אויף אַ ליבע אַ הייסע, אַן אויסערגעוויינלעכע און אַן אַוואַנטוריסטישע, אַזוי ווי מען זעט עס אין די מאַוויס. טאַקע דער-פאַר, וואָס זי איז געווען אַזוי קליין און שוואַרץ און עפערדיק, האָט זי תמיד אַרויפגעריסן די אויגן צו יונגען הויכע, שטאַרקע און הפקרדיקע. ווי אַלע מיידלעך אין אירע יאָרן, האָט זי געהאַט איר ליבלינג צווישן די פילם אַק-

טיאָרן, אַ גרויסן צעוואַקסענעם יונג, וואָס האָט שטענדיק געטראָגן אַ סוועטער, האָט געפּייפט אויף דער וועלט און אָפּגעטאַן שפּיצלעך אַלע פּיינע לייט און אָנגעבלאָזענע אַריסטאָקראַטן. אויך איז ער געווען גראַב צו מיידלעך, וועלכע האָבן אים דערפאַר געליבט. אויף וועלכן בחור זי האָט געקוקט, האָט זי געזוכט אין אים אַן ענלעכקייט צו איר ליבלינג פון פּילם. אָבער זי האָט עס ניט געפונען. צום ווינציקסטן האָט זי עס געפונען אין דר. סטאַון.

דערזען האָט זי עס אין דזשארדזשין פון ערשטן בליק גלייך. געטראָפּן האָבן זיי זיך צופעליק אין אַ הייסן זומער-אָונט אין אַ רעסטאָ-ראַן ביים ברעג ים. ראָוז מיט אַ חברטע אירער זיינען געזעסן ביי אַ טישל אויף דער טעראַסע צום ים און צוגעקוקט זיך צו די טענץ פון די פּאַרלעך. דער פּלאַץ איז געווען פון די בעסערע, וואו די מענער זיינען געווען אָנגעטאַן אין ווייסע קאַסטיומען און די פּרויען שטאַרק אויסגעפּוצט. ראָוז האָט שטאַרק חשק געהאַט צו טאַנצן, זי האָט ניט געהאַט קיין קאָואַליער, האָט זי איינגעלאָדן איר חברטע צו אַ טאַנץ. ווי יעדער מאָל, ווען מיידלעך טאַנצן צו-זאַמען, האָבן די צוויי מיידלעך אין רעסטאָראַן דערביי איבערגעטריבן גע-לאַכט, כדי צו ווייזן די מענער, אַז נישקשה, מיידלעך מיט זיך אַליין קענען אויך גוט פאַרברענגען און מען דאַרף אויף זיי קיין רחמנות ניט האָבן. פּלוצלונג האָט צווישן אַלע טאַנצנדיקע אויסגעפּוצטע פּאַרלעך דורכגעשאַרט זיך אַ הויכער, צעוואַקסענער יונג אין אַ פאַר ברייטע הויז און אין אַ סוועטער און ראָוזן פון איר חברטע צוגענומען.

— קאַם-אַן, טויך! — האָט דער יונג גראַב געזאָגט און זי מיט כוח אַ נעם געטאַן אין די הענט צום טאַנץ — מיין נאַמען איז דזשארדזשי. ראָוז איז געבליבן צעטומלט פאַר איבעראַשונג און פאַרדרוס. זי האָט פאַרריסן דעם קאַפּ אין דער הייך, כדי אָנצוקוקן דעם, וואָס זי דאַרף זידלעך. אָבער אין דעם אויגנבליק האָט זי דערזען אין אים איר חלום. פונקט אַזוי האָט אויסגעזען דער ליבלינג אירער אין פּילם. אַפּילו די הויז און דער סוועטער דער אייגענער. דער יונג האָט זי דערביי שנעל אַ נעם געטאַן פאַר דער טאַליע און גיך געלאָזט זיך איבער דער טעראַסע, מאַכנדיק אַלערליי ווילדע פיגורן און שפּרייזן, צופּייפּנדיק הויך צו דער מוזיק, אַזוי, אַז אַלע האָבן זיך אומגעקוקט.

און זי האָט פאַרגעסן, ראָוז, אַז זי דאַרף זידלעך דעם יונג. פאַרגעסן אין איר חברטע, וואָס איז געבליבן איינע אַליין אין מיטן טאַנצן. נאָך דר. סטאַונס הענט האָט זי צום ערשטן מאָל דערפּילט אַ מענלעכע האַנט אַרום זיך. אַ גרויסע, אַ קרעפּטיקע און אַ הערשנדיקע. זי האָט אַנגעשפּאַרט איר קאַפּ אין יונגס ברוסט, צו וועלכער זי האָט קוים דערגרייכט.

און אונטערטעניק געלאזט זיך פירן פון אים, נאָכגייענדיק אַלע זיינע משוגענע פיגורן און אומגעלומפערטע שפּרייזן.

ווען זיי האָבן זיך צוגעזעצט צום טישל, איז שוין איר חברטע ניט געווען. ראָזו האָט זיך געפילט געקרענקט צוליב איר ברוגזער חברטע. דער יונג אין סוועטער האָט געלאַכט דערפון, אויף אַלע גרויסע ציין.

— „דזשאַנק“, — האָט ער געענטפערט אויף דער מיידלס זאַרגן און מיט איין צי אויסגעזופּט דאָס גלאַז ארענדזש זאַפט, וואָס איז געבליבן אומגע- רירט נאָך דעם אַוועקגייענדיקן ברוגזן מיידל.

אין זעלבן אַוונט האָט דער יונג אין סוועטער גענומען ראָזו און אויף אַ ריזע איבער אַלע הוידעלקעס, גליטש-באַנען, שיפלעך, שווינדל-טרעפּ און אַלערליי אַנדערע טרייסל-וועגעלעך, וואָס שאַקלען די נשמה אַרויס. ראָזו האָט געשריגן, געקוויטשעט, געבעטן זיך ביי דעם יונג, ער זאָל זי אַרויסלאָזן, ווייל זי וועט חלשן, אַבער דער יונג האָט געלאַכט און זי פון די הענט ניט אַרויסגעלאָזט. ווי אַלע מאַטראָזן און הפּקר-יונגען, האָט ער זי געדריקט פעסט צו זיך, אַרומגענומען זי פאַר אַלעמען אין די אויגן און געקושט איר גלייך אין די ליפּן.

זי האָט אים אָפּגעשטויסן פון זיך, געשריגן אַז זי האַסט אים, און אַז מער וועט זי אים פאַר די אויגן ניט זען. אַבער דער יונג האָט געלאַכט, גע- ברומט: „דזשאַנק“, און געזאָגט, אַז זי וועט אים ווידער טרעפּן, ביים סאַבוועי לעבן דער אינזשינירערן שול, ווען ער גייט צוריק. און זי האָט אים געטראָפּן דאָרט, פונקט צו דער מינוט, ווען ער האָט איר אָנגעזאָגט צו זיין.

פון דאַמאַלט אָן האָבן זיי זיך אָפּט געטראָפּן, זי, אויסגעפּוצט לויט דער סאַמע לעצטער מאָדע, און ער אין די ברייטע סאַמעטענע הויזן און אין סוועטער מיטן נאַמען דזשאַרדזשי אויף דער ברוסט און אויף די פלייצעס.

ווען איינמאַל איז ראָזו געקומען צום סאַבוועי אַ בלאַסע און דערשראַקענע און אַריינגעוויינט אין דזשאַרדזשיס סוועטער אַריין, אויפן סאַמע אויסגענייטן נאַמען, אַז זי איז אומגליקלעך, אַז זי וועט דאָרפן זיך אין ים אַריינזאַרפן. און אַז די עלטערן וועלן זי פון שטוב אַרויסטרייבן, האָט דזשאַרדזשי קיין אַנדער ענטפער ניט געהאַט ווי אַ הילכיק, רוי און ווילד געלעכטער.

— דו לאַכסט? — האָט ראָזו געפרעגט אַ דערשראַקענע, און אין איר האַרץ האָט זיך עפעס אָפּגעריסן.

— „שור, טויך“, — האָט דער יונג געזאָגט און זיך נאָך שטאַרקער פאַנאַנדערגעלאַכט.

ראָזו האָט דערפילט אַ שוואַכקייט אין די קני, ווי די שלעסער וואַלטן אין זיי לויז געוואָרן. אין איין רגע האָט זי דערפילט, אַז אירע טאַטע-מאַמע

זיינען געווען גערעכט, וואַרנדיק זי אַזוי שטענדיק קעגן הפקר-יונגען. זי האָט געקוקט אויף דעם צעוואַקסענעם יונג מיט אַ פּלוצלונגדיקן האָס.
— לאַך נישט, נאַר! — האָט זי געשריגן, — איך גיי האָבן אַ בייבי, פאַרשטייט, אַ בייבי!

דער יונג האָט ניט אויפגעהערט צו לאַכן.
— „אַקעי“, — האָט ער געזאָגט, — אַ בייבי איז אַ בייבי.
ראַז האָט געעפנט די אויגן טאַפּלט גרעסער ווי שטענדיק.
— אָבער מיר זיינען ניט מאַן-און-ווייב! — האָט זי געשריגן היסטעריש, פאַרגעסנדיק גאַר, אַז מענטשן קענען זי הערן.
— „דושאַנק“, — האָט דושאַרדזשי געענטפערט. — מיר קענען עס זיין.
אויף ראַזעס פאַרוויינטע אויגן האָט אַ גליקלעכער שמייכל זיך אויס-געלייגט, כאַטש זי האָט דעם יונג ניט געלייבט. דושאַרדזשי האָט זי אַנגע-נומען מיט זיין גרויסער רויט-האַריקער האַנט און געפירט מיט זיך.
— האָסט עפעס געלט? — האָט ער געפרעגט, — גיב עס מיר. איך האָב בלויז אַ ניקל אויף דער סאַבוויי, און מען דאַרף צאָלן פאַר די לאַיסנס . . .
אַ דערשראַקענע, אַן איבעראַשטע, אַ גליקלעכע און אומראַיקע גלייכ-צייטיק, האָט ראַז נאַכגעטענצלט מיט דריבנע טריטלעך נאָך דעם יונגס גרויסע שפּאַנען און געטוליעט זיך צו זיין סוועטער.

אין די ברייטע צעקנייטשטע סאַמעטענע הויזן, אין אויסגעוואַקסענעם סוועטער, אויסגעריבן אין די עלנבויגנס, האָט דושאַרדזשי וועווריק געשוואוירן פאַרן גענעצדיקן באַאמטן, דעם מסדר-קדושין, אַז ער וועט זיין אַ געטרייער מאַן צו זיין ווייב ראַז באַקאַלייניק, אין גוטן ווי אין שלעכטן.
גלייך צומאַרגנס האָט ער אַוועקגעוואַרפן די ביכער, צייכענונגען און צירקלעך, וואָס ער האָט עטלעכע יאָר געשלעפט יעדן טאַג אין זיין צעריסענעם פאַרטפּעל, כאַטש ער האָט נאָך געהאַט איין יאָר צו ענדיקן אויף אינזשיניער, און אַרומגעפירט זיך ביי די הענט מיט זיין קליין ווייבעלע.
— האַלאַ, — האָט ער אָפּגעהאַלטן יעדן באַקאַנטן, וואָס ער האָט אַנ-געטראַפן אין גאַס, און פאַרגעשטעלט זיין ווייבל, — דאָס איז מיין ראַז . . .
קענסט אונדז גראַטולירן . . .

ראַז איז געווען דערשראַקן פון דעם, וואָס עס איז געשען. גענוג האָט איר דושאַרדזשי געמוזט אינריידן, זי זאָל מיטגיין מיט אים צו זיין טאַטע-מאַמע אין קעלער. דער יונג האָט זי מיט כוח אַריינגעפירט. נאָך דעם חלק, וואָס זי האָט געכאַפט פון דעם שווער אירן, דעם פאַרשטויבטן ייד אַרום אַלטן אייזן, האָט זי געציטערט אַריינצופירן דעם מאַן אירן אין אירע עלטערנס רייכער הויז. כאַטש זי איז געווען אַ בת-יחידה, האָט זי געוואוסט, אַז דער

טאטע אירער וועט איר די בושה, וואָס זי האָט אים אָנגעטאָן, ניט מוחל זיין, זי האָט אים גוט געקענט, דעם טאטן אירן. גענוג האָט אים געקאָסט ביז ער איז געוואָרן פּרעזידענט פון דער שול, אַ לייטישער באַלעבאָס, און ער וועט שפּרינגען פון דער הויט, וואָס אַנשטאָט אַן איידעם אַ דאָקטאָר און אַ מחותן אַ רעווערענד, וועט זי אים ברענגען אַ יונג אַ ליידיקגייער, אַ זון פון אַ דזשאַנק-דילער פון דער איסט-סאַיד.

מיט אַלע וויבערישע קונצן, וואָס נאָר זי האָט פאַרמאָגט, האָט זי גע-גרייט דזשאַרדזשין צו זיין שווערער באַגעגעניש אין איר הויז, זי האָט אים געפּוצט און געפּאָלירט, געטאָן אַלץ אין דער וועלט, עס זאָל אַראָפּ פון אים דאָס הפּקות. אַבער קיין זאָך אין דער וועלט האָט אים ניט געקענט ענדערן. דער אויסגעוואַקסענער קאָסטיום, וואָס האָט שיר ניט געפּלאַצט אויף זיין צעוואַקסענקייט, דאָס העמד מיטן קראַוואַט, אַפילו דער העלער הוט און די געלע שיד האָבן פאַר קיין גראַשן לייטישקייט ניט צוגעגעבן דעם רויט-האַריקן צעוואַקסענעם יונג, וואָס איז געוואוינט געווען תמיד צו ברייטע סאַמעטענע הויזן און אַ סוועטער, דורך אַלע קליידער האָט אַרויסגעקוקט דער הפּקרי-יונג.

מיט אַ קלאַפּעדיק האַרץ, מיט אַרונטערגעלאָזטע אויגן איז ראָוז אַרויף מיט דזשאַרדזשין צו איר היים.

— דזשאַרדזשי, — האָט זי אים געבעטן, — זיי גוט צו מיין פּאָ . . . איך האָב מורא . . .

דזשאַרדזשי איז געווען רואיק ווי שטענדיק און געלאַכט מיט אַ פול געלעכטער.

— האַלאַ! — האָט ער אַ פּריילעכער באַגריסט דעם שווער זיינעם, אַ רויט-באַקיקן שווערן ייד מיט אַרויסגעזעצטע שוואַרצע אויגן, בולטע און קיילעכ-דיקע, ווי זיי וואַלטן חשק געהאַט אַט-אַט אַרויסצולויפן פון פנים. דער רויט-באַקיקער ייד האָט אויפגעהויבן די אויגן זיינע איבער די העכער זעקס פיס פון יונגס דערוואַקסנקייט. ער האָט אים באַטראַכט פון דער פּיערדיקער רויטער טשופּרינע, וואָס פּאַלט אים שקאַציש אין די אויגן, ביז די לאַכנדיקע גרויסע ציין, ביז דעם ענגען קאָסטיום און די גרויסע געלע שיד . . .

— דאָס איז דזשאַרדזשי . . . דזשאַרדזשי, — האָט ראָוז געמורמלט אַ פאַרציטערטע — מיין מאַן, פּאַפּאָ . . . גיב אים די האַנט . . . אַנשטאָט אויסשטרעקן די האַנט צו זיין איידעם, ווי די טאַכטער האָט אים געבעטן, האָט דער ייד אויפגעהויבן די האַנט אין דער הייך און געוויזן צו דער טיר.

— „געט אַוט! באַם!“ — האָט ער געשריגן הייזעריק, — אַרויס פון מיין שטוב, טרעמפ, אַרויס!
 דזשאָרדזשי האָט אָנגענומען זיין ווייבל ביי אַ האַנט און גלייך ווי גאַר-
 ניט, אַרויס פון שטוב.
 — „דזשאָנק“, — האָט ער געברומט ווי שטענדיק.

4

דזשאָרדזשי וועווריק האָט שוין צוויי יינגלעך, גרויס-געוויקסיקע און רויט-האַריקע, ווי ער אַליין, וואָס גאַנצע טעג שפילן זיי זיך ווילד, לאַכן און מאַכן פול די גאַס מיט זיך, אַבער ער טראָגט נאָך אַלץ קורצע אויסגעוואַקסע-
 נע סוועטערס. פון וועלכע די לאַנגע הענט קריכן צופיל אַרויס פון די קורצע אַרבל. פונקט אזוי טראָגט ער אויסגענייט זיין נאָמען אויף דער ברוסט און אויף דער פלייצע. דערביי איז דער נאָמען זיינער ניט אַ פולער, ווי פאַר אַ טאַטן פון קינדער פאַסט, נאָר אַ יינגלשער. „קאַל מי דזשאָרדזשי“, שטייט אויסגענייט מיט ווייסע בוכשטאַבן אויף זיין סוועטער. דאָס זעלבע איז אַג-
 געשריבן אויף זיין קליין היטעלע, וואָס האָט אויך אויסגעמאַלט אַ קאַפּ פון אַ וואַלף אויף זיך. אַלע רופן אים טאַקע אזוי, ווי דער אויפשריפט שרייבט. אַבער צום נאָמען גיט מען אים אויך צו אַ טיטול — דאָקטאָר דזשאָרדזשי, — רופט מען אים.

דאָס איז דערפאַר, וואָס דזשאָרדזשי האָט אַן אייגענעם האָספיטאַל: אַבער ניט אַ האָספיטאַל פאַר קראַנקע ווייבער, ווי דער טאַטע זיינער האָט געהאַפּט, נאָר אַ האָספיטאַל פאַר קראַנקע אויטאָמאָבילן. „דזשאָרדזשיס אוי-
 טאָמאָביל האָספיטאַל“ איז אָנגעשריבן איבער זיין גאַראַזש, וואָס געפינט זיך אין אַ זייטיקער גאַס, ניט ווייט פון זיין שווערס רייכע הייזער אויף דער הויפט-גאַס. און פון אַרום און אַרום קומט מען צו אים מיט מאַשינען אויס-
 צוהיילן, די געפערלעכסטע קאַליקעס ברענגט מען צו אים, און ער היילט זיי אויס, דזשאָרדזשי. ער איז דער בעסטער מעכאַניקער אין דער געגנט, אַ מומחה איינער אין דער וועלט. דערצו איז ער נישט קיין באַרייסער. ער רעכנט אויף דער האָר, וואָס אים קומט פאַר אַן אָפּעראַציע, צום מייסטן קומען צו אים אַרעמע מענטשן מיט אָפּגעריבענע און צעקניטשטע אַלמע מאַשינדלעך, וואָס קוים די נשמה האַלט זיך אין זיי. אַט די לייט האָבן אים טאַקע אַ נאָמען געגעבן דאָקטאָר.

— האַלאָ, דאָקטאָר דזשאָרדזשי! — קלאַפּט מען אים אין פלייצע און מען איז אים מכבד מיט ביליקע ציגאַרן. — זיי אַ גוד-באַי און קוק מיר אַריין אין דער מאַשינקע, זי איז קראַנק. זע, וואָס איז דער מער, דאַק . . .

דזשארדזשי שטעקט אריין דעם רויטן קאפ מיטן קליינעם היטעלע אין מאטאָר אַריין, פאַרציט ערנסט דעם שטערן אין אַ סך קנייטשן, שפיצט אָן די אויערן, ווי ער וואָלט זיך צוגעהערט צום האַרץ פון אַ חולה-מסוכן.

כאַטש ער האָט אַ שוואַרצן אין זיין האַספּיטאל, אַ העלפּער אין דער אַר-בעט, געטרויט ער אים אָבער ניט צוצוגיין צו אַ קראַנקער מאַשין. ער ווייסט וואָסערע פּוילענצער און פאַרטאַטשעס עס זיינען דאָ צווישן די גאַראַזש-מענטשן. זיי האָבן ליב אָפּצופּטרן, מאַכן שלעכטע אַרבעט, און ער קען עס ניט ליידן. ביי דזשארדזשין איז אַ מאַשין ווי אַ לעבעדיק באַזעפעניש. אָן ערנסטער, ווי אַ דאָקטאָר צו אַ קראַנקן מענטש, אַזוי הערט ער זיך צו צו יעדער קראַנקער מאַשין, וואָס מען ברענגט אים. ער איז ניט יוצא בלויז מיט אַ לייכטן קוק, ווי אַנדערע אין זיין פּאָך; ער באַטראַכט יעדער רערעלע, שריי-פעלע און קישקעלע, ער הערט זיך גוט איין צו יעדן אַטעם פון מאַטאָר, ווי אַזוי ער אַרבעט, ווי ריין ער אַרבעט; ער צענעמט יעדער טייל, קלערט נאָך און זוכט אויס יעדן פעלער. און נאָך אַ גרויסן שווייגנדיקן ישוב, זאָגט ער אַרויס זיין מיינן צו די וואַרטנדיקע מענטשן, די באַלעבאַטים פון דער קראַנקער מאַשין. פּונקט אַזוי איז ער זיך גוט מיישב ביים אויסרעכענען דעם גענויסטן לויז, וואָס אים קומט פאַר זיין אָפּעראַציע. קיין סענט נעמט ער ניט מער ווי מען דאַרף פאַר זיין אַרבעט.

— נישט ווייניקער ווי אַ באַק מיט אַ קוואַדער, באַדי, — זאָגט ער ענדלעך נאָך אַ לאַנגן טראַכטן, אָפווישנדיק אין די אַוועראַלס די פאַרשמירטע רויט-האַריקע הענט.

די מענטשן דינגען זיך ניט מיט אים. מען ווייסט, אַז אויב דזשארדזשי זאָגט אַ פּרייז, איז עס אַ מציאה, וואָס מען וועט ערגעץ אַנדערש ניט קריגן פאַר דריי מאָל אַזוי פיל; און די אַרבעט, ווייסט מען, וועט אויך זיין אַ גוטע, די בעסטע וואָס קען נאָר זיין, מען קען דזשארדזשין אַרום און אַרום. מען ווייסט, אַז דזשארדזשי וועט ניט איינריידן מעשיות און אויסרעכענען טיילן, וועלכע מען דאַרף גאַרניט, ווי אַ סך טוען עס, כדי צו מאַכן אַ לייכטן טאַלער. מען ווייסט, אַז דזשארדזשי וועט אַפילו ניט אָפּנאָרן אַ גרינעם טרייבער, אויב ער וועט קומען צו אים אָן אומבאַהאַלפענער. ער נעמט ניט אויף זיכער די גרינע טרייבערס, כאַטש זיי ווייסן גאַרניט אין מאַשינען און מען קען זיי איינריידן אַ לונג-און-לעבער אויף דער נאָז.

— „דזשאַנק“, — זאָגט דזשארדזשי צו אַזאַ גרינעם טרייבער, — דיין מאַשין איז געזונט, מען דאַרף נאָר וויסן ווי אַזוי מיט איר אומצוגיין . . . און ווען דער גרינער פאַרשעמט זיך פאַר זיין עס-האַרצות און פרעגט,

וואָס עס קומט פאַר אַן עצה, מאַכט דזשאָרדזשי אַוועק מיט זיין גרויסער רויט־האַרטיקער האַנט און נעמט זיך צו אַן ערנסטער קראַנקער מאַשין.

— קויף מיר אַ זיגאַר פאַר אַ ניקל, — ברומט ער, — און אַקעי . . .

ראָוו, זיין ווייב, איז ניט צופרידן מיט דזשאָרדזשיס פירן די ביזנעס. כאַטש ער אַרבעט טאַג און נאַכט, גייט גאַרניט אַרויס פון זיין גאַראַזש, מאַכט ער קוים אַן אַרעם לעבן. און ווען ניט דער טאַטע אירער, וואָס העלפט איר אַרויס מיט געלט, וואָלט זי ניט געקענט פירן קיין לייטישע שטוב.

— ביזט אַ נאַר, אַ גרויסער אומגעלומפערטער אַקס, — זאָגט זי צו אים יעדער מאָל, ווען ער קומט אַהיים און גיט איר אַוועק אַלע צעקנייטשטע און אויסגעשמירטע באַנק־נאָטן, וואָס ער שלעפט פון די קעשענעס פון די אַוועראַלס, ביון לעצטן, — דו אַרבעטסט ווי אַ פּערד און פאַרדינסט אַ קרענק. דזשאָרדזשי ציט אַראָפּ פון זיך די אַוועראַלס, טוט אויס דאָס היטעלע מיטן אויסגעמאַלטן וואָלפֿן־קאַפּ און וואַשט אין באַד־צימער די הענט, וואָס זיינען איינגעגעסן מיט אויל, גאַזאַלין און שמוץ. ער ענטפּערט ניט קיין איין וואָרט אויף ראָוזעס טענות. ער האָט ניט וואָס צו ענטפּערן. ראָוזן פאַרדריסט יעדער מאָל אויף ס'ניי זיין שווייגן. זי איז אַליין אַ באַריידעוודיקע, אַ קוועק־זילבערדיקע; איר קליין מיילעכל, שטאַרק רויט אַנגעשמירט, איז באַוועגלעך, רירעוודיק און פאַרמאַכט זיך גאַרניט. קיין זאַך פאַרדריסט זי ניט אַזוי ווי אַז מען שווייגט, ווען זי רעדט.

— וויפיל מאָל האָב איך דיר געזאָגט, זאָלסט ניט קומען אין שטוב אַריין מיט די אַוועראַלס! — בייזערט זי זיך — איך קען ניט פאַרטראַגן דעם גערוד פון אויל און געזאַלין. עס מאַכט מיך קראַנק.

דזשאָרדזשי ציט אויס די בייזער נאָך די לאַנגע שעהן אַרבעטן און עפנט דעם אייז־באַקס, צו זען וואָס עס איז דאָרט דאָ צו עסן. זי גרייט אים ניט שטענדיק צו דאָס עסן, ראָוו. כאַטש זי איז שוין עטלעכע יאָר פאַר זיך, האָט זי זיך נאָך אַלץ ניט צוגעוואוינט צו קיין אַרבעט. זי ווערט באַלד מיד פון אַרבעט. אויך וויל זי זיך ניט אַ תל מאַכן פון די הענט. די הענט זיינען שטענדיק ביי איר געווען די שענסטע פון איר גאַנצן קערפּער. אַלע מענער האָבן עס איר געזאָגט, און זאָגן עס איר נאָך איצט אויך. און זי וויל ניט פטרן אירע שיינע הענט ביי די טעפּ און וואַשן טעלערס. גישקשה, דזשאָרדזשי האָט גרויסע געזונטע לאַפעס, וואָס זיינען געוואוינט צו שווערער אַרבעט, און ער מעג אַליין קאַכן און וואַשן. דער רוח וועט אים ניט נעמען.

דזשאָרדזשי פילט ביי זיך, אַז נאָך די שווערע שעהן אַרבעט אין גאַ־ראַדזש וואָלט ער געמעגט האָבן דעם פאַרגעניגן, ער זאָל קומען צו אַ גרייטן טיש, ניט אַליין זוכן אין אייז־באַקס שפייז און פאַרקען זיך ביי דער קיך.

אָבער ער וויל ניט מאַכן קיין טענות דערפון. ער האָט מורא פאַר זיין קליין ווייבעלע, מער פון אַלץ פאַר איר מיילעכל פאַר די שטאַרק אָנגעפאַרטע רויטע ליפעלעך, וואָס אָז זיי הייבן אָן צו ריידן, האָבן טענות און קלאַנג זיך, קענען זיי זיך שוין מער ניט פאַרמאַכן. דזשאַרדזשי ווייסט גאַרניט פון וואַנען עס נעמט זיך אַזאַ כוח צו אָט דעם קליינעם מיילעכל. ווי אַ מיכלל מאַלט עס, גיך, גיך, גאַרניט צו דעריאָגן. און ער שווייגט בעסער און גרייט זיך אַליין צו עסן. ער בייסט גרויסע ביסן פון ברויט, שלינגט מיט אַ שטאַרקן אַפעטיט די לעפל עסן, וואָס ער האָט זיך אַליין אָפגעקאַכט; אָבער ראָזו איז נאָך אַלץ ניט צופרידן.

— איך וויל ניט זאָלט מיר צוקומען צום הויז מיט דיין צעבראַכענער מאַשינקע! — כעסט זי זיך — עס איז מיר אַ חרפה פאַר די שכנים.

דזשאַרדזשי קוקט זי אָן מיט גרויסע גרינע אויגן. ער ווייסט ניט, וואָס זי האָט צו זיין מאַשינקע. די מאַשינקע, כאַטש ער האָט זי אָפגעקויפט פאַר אַ פינף-אָן-צוואַנציקער אינגאַנצן, האָט ער זי אַזוי אויסגעשטאַט, אָז זי לויפט ווי אַ רוח. די בעסטע מאַשינען יאָגט ער איבער מיט איר, און ער וואַלט זי איצט פאַר קיין הונדערטער ניט אַוועקגעגעבן, אַזויפיל אַרבעט האָט ער אין איר אַריינגעלייגט. אמת, זי איז ניט שייך זי איז אָפגעריבן, צעקנייטשט און פאַרראַסט; אָבער דאָס איז אַלץ פון דרויסן. דער מאַטאָר אירער איז ווי ניי, און די הויפט-זאַך ביי אַ מאַשין איז דאָך דער מאַטאָר, ווי אַ האַרץ ביי אַ מענטש. אָבער ראָזו האָט אָן אַנדער מיינונג אין די זאַכן. ביי איר, זאָגט זי, איז דער עיקר די אויסערלעכקייט. דאָס פנים פלאַמט איר פאַר חרפה, ווען ער שטעלט זיך אָפ פאַרן טויער מיט זיין אָפגעריבענער, קבצנישער מאַשינקע, וואָס פאַסט פאַר מיט-פירער.

— קענסט זי ניט אָפפאַרבן, אַמווייניקסטנס? — פרעגט זי אַ צאַרנדיקע. — אָפפאַרבן?

געוויס קען ער זי אָפפאַרבן. וואָס קען ער ניט, דזשאַרדזשי? ניטאָ די זאַך גאַר, וואָס ער זאל ניט קענען; אָבער ווער האָט צייט צו אַזעלכע זאַכן? אָז ער קומט אַזוי אויך נישט, אויס מיטן טאָג. פון פאַרטאָג אָן ביז שפעט אין דער נאַכט ליגט ער אָפ אין זיין האַספיטאל און ער קען אַלץ ניט אָפטאָן די אַרבעט.

— אַקעי! — זאָגט ער ענדלעך, כדי איינצושטיילן ביי זיין ווייבל איר מאַלנדיק מיילעכל. — איך וועל איבערבלייבן אַ נאַכט אין גאַראַזש און אָפ-פאַרבן די מאַשינקע. נו, וועסטו שוין זיין צופרידן?

אָבער זי איז ניט צופרידן דערמיט, ראָזו. זי זעט ערשט איצט איין, ווי גערעכט עס זיינען געווען אירע טאַטע-מאַמע, וואָס האָבן זי געוואַרנט קעגן

אפטאן א נארעשקייט. זיי האבן געוואלט איר גוטס, שאפן פאר איר א לעבן א באקוועמס, א פריילעכס; אבער זי איז געווען נארעש, ווי א ווילדע זיג, און זיי ניט געהערט, אָנגעכאַפּט זיך אין א גרויסן, ווילדן, נארעשן יונג. זיי האבן זי געבעטן, די עלטערן, געוואלט איר געבן א גוטן דאקטאר פאר א מאן, א גרויסן נדן, א טייערע מאשין קויפן, שיינע מתנות, אפילו א וואוינונג האבן זיי שוין געהאט צוגעגרייט פאר איר אין זייער הויז; אבער זי האט טאטע-מאמע ניט געפאלגט, אריינגעלאזט זיך אין עסקים מיט א הפקר-יונג. איצט האט זי אירס דערפאר, אַנשטאַט צו זיין א ווייב פון א לייטישן מאן, א דאקטאר, וואָס עס זאל זיין א כבוד זיך צו באווייזן מיט אים צווישן מענטשן, האט זי אן אויטאמאביל-„דאקטאר“, א פארהאָרעוועטן גאַראַנצ-יונג, אן אויסגעשמירטן, וואָס הערט זיך מיט גאַזאַלין און אויל אויף ווי ווייט. פון די פארשמאלצע-וועטע דאלערס, וואָס ער ברענגט אַהיים האט מען קוים אויסצוקומען אין דחקות.

זינט ער איז אריין אין גאַראַנצ דזשארדזשי, איז ער גאָר געוואָרן אן אַנדערער. עס איז ניט דער אַמאַליקער דזשארדזשי. ניט ער לאַכט, ניט ער וויל גיין ערגעץ, ניט מען זעט אים אין שטוב. טאָג און נאַכט איז ער אין האַספּיטאַל זיינעם, שטענדיק טרעפט מען אים ליגן אויסגעצויגן אויף דער ערד, אַרום די מאַטאַרס, אונטער די מאַשינען. ער קומט אַהיים שפּעט, ווען ראַוז שלאַפּט שוין. ניט קיין רוי-טאָג האַט ער, ניט קיין יום-טוב, ווי אן אלמנה קומט אויס ראַוזן צו גיין אַליין אומעטום. מענטשן האַבן רחמנות אויף איר; און עס איז טאַקע דאָ פאַרוואָס רחמנות צו האַבן. ער איז תמיד מיד, ווען ער קומט אַהיים. און אפילו ווען אין אים דערוועקט זיך שוין דער אַמאַליקער דזשארדזשי אויף א ווייל און ער נעמט זי אַרום מיט זיינע שטאַרקע גרויסע הענט, קען זי אים ניט פאַרטראַגן נאַענט לעבן זיך. דער גאַזאַלין מיטן אויל זיינען איינגעגעסן אין זיינע ביינער, עס איז גאַרניט זיי אַרויסצוטרייבן. עס איבלט איר דער גערוך, עס מאַכט זי קראַנק, צו די אַלע זאַכן איז ער אַזוי אַריינגעטאַן אין די מאַשינען, אַז קיין זאַך אין דער וועלט אינטערעסירט אים ניט. די מאַשינען זיינען ביי אים אַלץ, טייערער פון דער שטוב, פון ווייב. דעם טאַטן מיט דער מאַמען וואַלט ער אַוועקגעגעבן פאַר די מאַשינען, און פון דער גאַנצער אַרבעט זיינער, פאַר דער שווערער האַרעוואַניע קען ער אפילו רעכט קיין לייטיש לעבן ניט מאַכן. ביי לייטן ביי אַזאַ אַרבעט וואַלט מען אין גאַלד געאַנגען; מענטשן וואַלטן געטאַן די אַרבעט און אַליין וואַלט מען אַרומגעאַנגען ליידיק, אויסגעפּוצט. דער נאַרישער דזשארדזשי האַרעוועט ווי דער שוואַרצער, וואָס ער האַלט. און פון זיין אַרבעט, ווען ניט די עלטערן וואָס העלפן אַרויס, וואַלט מען קיין לייטישע שטוב ניט געקענט פירן.

זי טראכט וועגן דעם אָפּט, זיצנדיק אַליין אין איר וואוינונג, וואָס זי האָט אויסגעפּרופּט מיט אַלערליי קישעלעך, צאַצקעס, קריגעלעך און פּאַרביקער גלאַזוואַרג. זי האָלט איר לעבן פאַר פאַרשפּילט, אַפּילו די קינדער, די צוויי יינגלעך, וואָס זי האָט, זיינען ניט קיין טרייסט אין איר פאַרשפּילט לעבן. אמת, זיי זיינען גרויסגעוואוקסיקע, די קינדער, געזונטע און לאַכעדיקע; אָבער זיי זיינען פּונקט אַזוי ווילד און אומגעצוימט ווי זייער פּאָטער איז געווען, ווען זי האָט אים געזען דאָס ערשטע מאַל. זיי טומלען, שלאָגן זיך, דרייען איבער אַלע צאַצקעס און שיינע זאַכן אין שטוב, מאַכן שאַדנס, און נאָר זיי ווילן עסן, אַ גאַנצן טאַג וואַלטן זיי געגעסן. ראָז האָט ניט קיין כּוח צו זיי. זי איז צו קליין און שוואַך פאַר די מזיקים. זי קען גאַרניט גענוג אַרומגיין אַרום זיי, קאַכן פאַר זיי אַזוי פּיל, וויפּיל זיי וואַלטן געוואַלט אַריינעסן, און זי פאַרשטופּט זיי די מיינער מיט „פּראַנקפורטערס“, וואָס מען קען קויפּן גרייט און מען דאַרף ניט קאַכן. פּטור צו ווערן פּון זיי, שיקט זי זיי אַוועק צום פּאַטער, צו זיין גאַראַדוש, וואָס זיי האָבן אַזוי ליב. דאָרט קוקן זיי זיך צו צו די מאַשינען, צו די מענטשן, צום פּאָטערס אַרבעט. דער פּאָטער האָט זיי ליב, די צוויי ריטע יונגאַטשעס. אין מיטן דער אַרבעט באַפּאַלט אים אַזאַ ליבע צו די רויט-האַריקע יונגען, אַז ער ווישט אָפּ די הענט אין די אַוועראַלס און ער הייבט זיי אויף אין דער הייך איינעם נאָכן אַנדערן ביז איבער דעם קאַפּ.

— וואָס וועט איר זיין, באַיס אַז איר וועט עלטער ווערן? — פּרעגט ער זיי, פּונקט ווי זיין פּאָטער פּלעגט אים פּרעגן, ווען ער איז געווען אַ יינגל.

— אַ מעכאַניק, זאָגן ביידע מיטאַמאַל, — ווי דו, פּאַ. . .

דזשאַרדזשי לאַכט פּון נחת מיט אַלע זיינע גרויסע ציין. זיי זיינען אים ליב, אַזוי ווי ער האָט זיי ליב. ער טרייבט זיי ניט אַהיים. ער האָט ליב צו זען די צוויי ריטע קעפּעלעך, ווען ער ליגט אונטער אַ מאַשין ביי דער אַרבעט.

ראָז פאַרברענגט דערווייל די פּרייע צייט ביי אירע חבּרעס, וואָס זיינען געווען קליגער פאַר איר און חתונה געהאַט מיט דאָקטוירים און לאַיערס. ווי זייערע עלטערן האָבן געוואַלט. זי שפּילט אין קאָרטן, רעדט וועגן קליידער און לויפט איבער די דעפּאַרטמענט-סטאָרס איינהאַנדלען מציאות, אָדער אַנמעסטן קליידער, וואָס זי קויפט זיי גאַרניט, נאָר זי האָט בלוזי הנאה פּון אַנמעסטן זיי.

צום גאַראַזש קומט זי זעלטן, בלוזי אַמאַל אין דער וואַך, אין זונטיק, זי קומט ניט אומזיסט. אין דעם פּרייען טאַג ברענגט דאָקטאָר סטאַן זיין מאַשין צו דזשאַרדזשיס האַספּיטאַל, ער זאַל זי דורכקוקן. אמת, ער האָט אַ טייערע מאַשין, דאָקטאָר סטאַן, אַ צוויי-טויזנט דאָלערדיקע, וואָס ער האָט

געקראָגן צו דער חתונה זיינער, נאָכדעם ווי ראָוז האָט אים געלאָזט מיט אַ נאָז. אָבער עס שאַדט ניט אָפילו די בעסטע מאַשין צו לאָזן דורכקוקן פון צייט צו צייט; און יעדן זונטיק, איידער ער לאָזט זיך אַרויס אויף אַ שפּאַציר הינטער דער שטאָט, פאַרפאַרט ער צו דזשארדזשיס האָספּיטאל און ער זאָגט מיט אַ שמיכל צו דזשארדזשין:

— דאָק, כ'בין געקומען מיט אַ וויזיט . . .

יעדער מאָל אויף ס'ניי טוט אים הנאה פון זיין וויזן, וואָס ער מאַכט. דזשארדזשי באַטראַכט דעם מאַטאָר און ענטפּערט כמעט תמיד דאָס אייגענע:

— אָקעי, דאָק . . . אַ גוטע מאַשין, זייער אַ גוטע . . .

דאָקטאָר סטאָן הייסט אַנגיסן גאַזאָלין, וואַסער, אַנפּאַמפען לופט גענוג אין די רעדער. ווען דזשארדזשי, אַ פאַרשמירטער, אַן אויסגעפעטסטער אין אויל, גיסט אָן די גלאַנציקע מאַשין זיינע, אין וועלכער מען קען זיך שפּיגלען, כאַפט דערווייל דער דאָקטאָר סטאָן אַ שטילן שמועס מיט זיין אַמאָליקער פריינדיק, וואָס האָט אים אויסגעביטן אויף דזשארדזשין. ער ווייטט, אַז איר טוט באַנק דאָס, וואָס זי האָט אים פאַרביטן אויף אַן אַנדערן, האַרציק באַנק טוט איר. און ער איז צופרידן דערפון.

— וועל, — זאָגט ער מיט אַ ביז שמיכעלע אונטער זיינע שוואַרצע וואַגן-סעלעך, — ווי גייט עס, דיר ראָוז?

— נישט אינגאַנצן געזונט, דאָקטאָר, — זאָגט ראָוז, — זינט איך האָב זחונה געהאַט, בין איך ניט די אייגענע . . . אַלע מאָל לייד איך פון עפעס אַנדערש . . .

— הם, קום אַריין צו מיר אין אָפיס, ראָוז, — זאָגט דאָקטאָר סטאָן מיט אַ פּראָפעסאָרישן טאָן, — מיר וועלן זען, וואָס מיר קענען טאָן . . . ווי אַלע גרויסע פּראָפעסאָרן, רעדט ער וועגן זיך אין מערצאָל.

דזשארדזשי ווישט אַרום מיט צערטלעכקייט די טייערע מאַשין, פּוצט אויס דאָס גלאָז און דערלאָנגט דאָקטאָר סטאָן אַ רעכענונג. דאָקטאָר סטאָן באַצאָלט נאָכלעסיק פאַר אַלעם און ער וויל ניט נעמען די עטלעכע סענט אויס-גאַב, וואָס עס קומט אים.

— אָקעי, דזשארדזשי, — זאָגט ער הויך, אַזוי, אַז ראָוז זאָל הערן.

דזשארדזשי רויטלט זיך און קען ניט אַפּזאָגן.

— „טהענקס, דאָק“ — ברומט ער, כאַטש די עטלעכע סענט בריען אים די פינגער.

דאָקטאָר סטאָן, אַ צופרידענער, אַ שטאַלצער, סיי מיט זיין טייערער מאַשין, סיי מיט זיין גוטער פּראַקטיק, וואָס ער האָט, סיי מיט זיין עלעגאַנטן

אויסזען אין פאָרגלייך מיט דעם ליבעס-קאָנקורענט זיינעם, דעם אויסגע-
 שמירטן און פאַרפעטסטן, דרייט אויס די מאַשין און פאַרט אַ שטאַלצער אַרויס.
 — באַי-באָי, ראָוו, — זאָגט ער דורכן אָפענעם פענצטערל, — קום אַריין
 צו מיר אין אָפיס, וועלן מיר זען וואָס מיר קענען טאָן . . .
 ראָוו קוקט אים נאָך און זי זיפצט שווער אָפּ צום לויטערן הימל.
 — „גאָד!“ — מורמלט זי און קוקט מיט האַס אויף דעם הויכן, אויסגעצוי-
 גענעם מאַן אירן. — ווי גוט עס וואַלט געווען אַרויסצופאַרן אַזוי הינטער דער
 שטאַט אויף אַ שפּאַציר. אַזאַ הערלעך וועטער . . .
 — יע, הערלעך וועטער, — גיט דזשאָרדזשי צו און מייסטערעוועט ביי
 אַ מאַטאַר פון אַ קראַנקער מאַשין.
 דער זעצנדיקער רויך פון דער שלעכט-אַרבעטנדיקער מאַשין פאַרפעס-
 טעט די קלאַרקייט און פרישקייט פון דעם שיינעם הערלעכן זונטיק-טאָג.

א פרעמדער

אז די פויערים אין דאָרף לעשנאָוקע האָבן זיך אין דער פרי דער-
וואוסט, אז מ'האָט ביי זייער שכן רפאל דעם מילנער אַרויסגעפירט ביי-
נאכט ביידע פערד זיינע פון שטאַל אַרויס, האָבן אַלע געלאָזט שטיין די
אַרבעט אין פעלד און אַוועק צו דער מיל.

אויפן גרויסן פאַרמעליקטן הויף, איבער וועלכן הינער האָבן געפיקט
קערנער, איז די שטאַל געשטאַנען אויפגעפראַלט. די אייזערנע שטאַבע
אויף דער טיר פון שטאַל איז געווען איבערגעשניטן אויף דער העלפט.
רפאל דער מילנער, אַ ברייט-בייניקער ייד מיט אַ שוואַרצער באַרד, וואָס
איז פאַרוויסט פון מעל און מיט געצויגענע פלייצעס פון שלעפן זעק
תבואה, האָט געקוקט מיט אומעטיקע שוואַרצע אויגן פון זיין פאַרמעלט
פנים אַרויס און באַטראַכט די צוויי געשפאַנען, וואָס האָבן איבעריקע גע-
האַנגען אויף דער וואַנט. ביילע, זיין ווייב, אַ יידענע מיט אַ הויכן בויזם,
וואָס איז באַשטעקט מיט שפילקעס און נאָדל-פאַדעם, האָט געבראַכן די
הענט און געיאַמערט מיט אַ ניגון פון אַ באַוויינערקע:

— אַזאָ פאַר ליכטיקע פערד — האָט זי נאָכגעזאַגט שבחים און גע-
וויינט אין פאַרטעך אַריין — אַזאָ פאַר טייערע לייבן.

רפאלס הונט „בורעק“, אַ גרויסער ברוין-הויטיקער קלב, וואָס אַז
ער פלעגט אַריין אין צאָרן, פלעגט ער איבעררייסן די קייט מיט וועלכער
ער איז געווען צוגעבונדן, איז געלעגן אין מיטן הויף, אַ דערשטיקטער,
מיט אַ לאַנגער בלויער צונג אַרויסגעשטעקט. פליגן האָבן געזשומעט
און געדרייט זיך אין קאַראַהאַדן אַרום דער הינטישער צונג. די פויערים
האָבן מיט די שפיץ-שטייול צוגעגלעט די דערשראַקענע אויפגעשטעלטע
האַר איבער דעם הונטס רוקן און געשאַקלט מיט די קעפּ:

— אוי, ראַפּאַל, ראַפּאַל, אַ שווערע עוולה איז דיר געשען — האָבן
זיי אים באַדויערט.

רפאל איז געגאַנגען איבערן הויף און געזוכט סימנים פון די פער-
דישע פאַדקאָועס. אַבער קיין שום שפורן זיינען נישט געווען.

— סידן מיט כישוף זיי ארויסגעפירט — האָבן די גויעס געמורמלט
 — קיין סימן פון קיין טריט נישטאָ.
 — וואָס פאַר אַ כישוף? — האָט יאָן דער שמיד אַוועקגעמאַכט מיט
 דער פאַרקאַשערטער און אויסגעשמירטער האַנט — זיי האָבן די פיס
 מיט זעק אַרומגעבונדן, די הינטישע זיך, און ס'איז קיין סימן נישטאָ...
 פון דאָרף זיינען אַלץ נייע פויערים אַנגעקומען. די איבערגעשניטענע
 אייזערנע שטאַבע, דער געהרגעטער הונט אויפן הויף האָבן געוועקט צאָרן
 און מורא צוזאַמען אין די פויערישע הערצער:
 — שניידן לעבעדיקע פאַסן דאָרף מען פון די גנבים — האָבן רויזע
 קולות זיך געהערט.

— און דעדנאָך באַשיטן מיט זאַלץ — האָבן אַנדערע צוגעגעבן.
 זיי זיינען געווען אויסער זיך פון צאָרן, רפאל דעם מילנערס שכנים.
 ערשטנס, איז רפאל געווען אַן אייגענער אין דאָרף. ניט נאָר ער
 אַליין, נאָר אפילו דער פאַטער זיינער איז געבאָרן געוואָרן אין ליעש-
 נאָוקע. אַלטע פויערים האָבן נאָך אפילו זיין זיידן געדענקט, ווען ער איז
 געווען אַ פאַכטער ביים פריץ אין הויף. אויך האָט ער זיך געפירט ווי
 די פויערים אין דאָרף, רפאל, גאָר ווי קיין ייד נישט. נישט ער האָט
 אַ קרעמל געהאַלטן, נישט ער האָט זאָכן אויפגעקויפט. צוגלייך מיט אַלע
 לישנאָוקער באַלעבאַטים האָט ער אַליין באַאַרבעט די ערד זיינע, האָט
 האַלץ פון וואַלד געפירט, בהמות געהאַדעוועט. צוגלייך מיט די פויערטעס
 אין דאָרף האָט ביילע זיין ווייב געגראָבן קאַרטאַפּל, געמאַלקן די קי, און
 אויף יעדן יאָריד אין שטעטל געפאַרן צו פאַרקויפן גענדו, הינער און
 אייער. אין דער אַלטער ווינט-מיל זיינער, האָבן אַלע פויערים פון אַרום
 געמאַלן זייער קאַרן. רפאלס וואָג, האָט מען געוואוסט, איז אַ פינקטלעכע,
 מען קען זיך אויף איר פאַרלאָזן. אַחוץ דעם וואָס ער האָט ניט דערמאַנט
 אין רעדן די הייליקע מוטער, יעזוס-קריסטוס און זיינע הייליקע וואונדן,
 האָט ער גערעדט פויליש מיט אַלע פויערים גלייך. און אפילו אין כוחות
 איז ער נישט אָפּגעשטאַנען פון די שטאַרקסטע באַלעבאַטים אין דאָרף.
 זייער גרינג איז ער מיט אַ „קאַרץ“ תבואה געגאַנגען איבער די שמאַלע
 טרעפּ פון זיין מיל. זיי האָבן אים דערפאַר פאַר אַן אייגענעם געהאַלטן,
 פאַר אַ ליעשנאָוקער, און זיי האָבן זיין עוולה געפילט ווי זייערס אַן
 אייגענע.

צווייטנס, זיינען זיי אומראיק געווען פאַר זיך אַליין, דער איינציקער

אין דארף, וואָס האָט געהאַט אַן אייזערנע שטאַבע איבער דער טיר פון זיין שטאַל, איז געווען רפאל דער מילנער. אויך אַ הונט האָט ער געהאַט אַ גרעסערן און בייזערן פון אַלע אַנדערע שכנים אין דארף. אויב מען האָט פון זיין שטאַל געקאַנט די פּערד אַרויספירן, איז שוין דאָס דארף הפּקר, איז קיינער מיט זיין פּערדל נישט זיכער.

תחילת האָבן פּויערים גענומען טענהן, אַז דאָס האָבן ציגיינער גע-טאָן. זיי גנבענען שטענדיק פּערד, די שוואַרצע געצנדינער, און נאָר ביי זיי דארף מען זוכן. אָבער יאָן דער שמיד, דער חכם פון דארף, וואָס קען ליענען און שרייבן, האָט אַוועקגעמאַכט מיט דער פאַרקאַשערטער אויס-געשמירטער האָנט :

— נאַרעשקייטן רעדט איר, מענטשן — האָט ער געזאָגט מיט ווירדע, ווי תמיד, ווען ער, דער געלערנטער, רעדט צום פּראָסטן המון — ערשטנס, האָבן שוין ציגיינער לאָנג דאָ זייערע געצעלטן נישט פאַרלייגט. צווייטנס, האָבן ציגיינער ליב צו גיין אויף אַ לייכטער גנבה. שניידן אייזערנע שטאַבעס קענען זיי נישט, און דאָס איז נישט זייער אַרבעט.

— אויב אַזוי, האָט עס יונה דער שינדער געטאָן — האָט אַן אַלט פּויערל געפרוואווט טרעפּן — ער איז אַ שטאַטישער און ער ווייסט ווי אַזוי צו מייסטערעווען ביי אייזן.

יאָן האָט נאָכאַמאָל ערנסט באַטראַכט די איבערגעשניטענע שטאַבע און דעם געדאַנק וועגן יונה דעם שינדער אויך אָפּגעוואָרפּן :

— יונה קען אָפּדרייען אַ שלאָס — האָט ער געזאָגט — אָבער שניידן אַ שטאַבע קען ער נישט. דערצו וואָלט יונה זיך נישט אָנגעהויבן מיט קיין הונט. אַ ייד האָט פאַר אַ הונט מורא. באַקאַנט...

די פּויערים האָבן זיך געקראַצט די קעפּ:

— ווער דען האָט עס געקאַנט טאָן? — האָבן זיי געפרעגט ביים

שמיד — זאָג דו, יאָן...

יאָן האָט געלאָסן אויסגעלעט מיט די אויסגעשמירטע פינגער ביידע בלאַנדע וואַנצעס אויף רעכטס און אויף לינקס און גערעדט געלאָסן : — דאָס איז דעם בלינדן צעגעלעקס אַרבעט. ער איז אַמאָל אַ שמיד געווען. דערצו איז ער געזעסן אין קרימינאַל מיט שטאַטישע גנבים און זיי האָבן אים אויסגעלערנט שניידן אייזן.

— ריכטיק, יאָן — האָבן די פּויערים זיך דערפרייט — דאָס איז עס טאַקע. און מיט הינט קען ער אויך אומגיין, צעגעלעק, נאָך פון די

צייטן ווען ער איז אַ הונט־שלעגער געווען. אַזעלכע קענען דעם ברעסטן הונט בייקומען...

פון וועג איז דער עלטסטער פון דאָרף אַנגעקומען, דער „וואַיט“. ער איז געאַנגען מיט געלאַסענע טריט, ווי פאַר אַן עלטסטן פאַסט. דאָס בלעכל פון זיין אַמט איז געווען צוגעטשעפעט צו דער ברוסט. די פויערים האָבן זיך פאַנאָנדערגערוקט און געמאַכט אים אַ וועג צו דער שטאַל. ער האָט באַטראַכט די ליידיקע שטאַל און געלאָזט הערן זיין אַפּי־ציעל וואָרט:

— אַרויסגעפירט די פערד — האָט ער געזאָגט פּיערלעך, ווי ער וואַלט אַ ניס אַנטדעקט — און קיין צייכנס זיינען נישטאָ.

— מיר זיינען נישט זיכער מיט די פערד אין די שטאַלן.

— מען דאָרף זוכן ביי צעגעלעקן.

— מ'דאָרף צעגעלעקן איינזעצן.

— ס'אַנצע דאָרף ליידיט פון דעם גנב!

— לאַמיר גיין צו צעגעלעקן!

— לאַמיר גיין צו צעגעלעקן — האָט דער „וואַיט“ געזאָגט.

ער איז געאַנגען פּריעראויס. לעבן אים, יאָן דער שמיד און רפאל דער מילנער. נאָך זיי די פויערים, צו לעצט די וויבער און די קינדער, פון אַ זייט פון דאָרף, אַפּגערוקט פון אַלע הייזער, אויף אַ בערגל איז גע־שטאַנען צעגעלעקס הייזל, אַפּן צו אַלע ווינטן, אַן איין שטיקל פּלויט, אַן איין ביימל. פאַר דער טיר איז געשטאַנען צעגעלעק און געהאַקט אַ קרומען וואָרצל פון אַ בוים, וואָס ער האָט אויסגעגראָבן פון דער ערד. כאַטש ער האָט געזען די מענטשן דערנענטערן זיך צו זיין הויז, האָט ער נישט אומגעקוקט זיך אויף זיי און ווייטער געהאַקט האַלץ. ערשט ווען דער הונט זיינער האָט גענומען רייסן זיך אויף דעם קייטל און מיט וויל־דער רציחה בילן אויף די אַנקומענדיקע, האָט ער געלאָזט שטעקן די האַק אין האַלץ און איינגעשטילט דעם הונט.

— טשיכאָ, פּשאַ יוכאָ! (שווייג, הינטיש בלוט) — האָט ער אַנגע־

שריגן אויף דעם הונט און אים געוואָרפן אַ שטיקל האַלץ.

די פויערים האָבן זיך דערנענטערט, אַבער ניט באַגריסט אים מיט דעם געוויינלעכן „זאָל זיין געלויבט יעזוס כריסטוס“. צעגעלעק, אַ קורץ־געוואַקסענער, אַ שטאַרק־געבויטער, ווי אַ דעמבן־קלעצל, מיט אַ גרויסער גלאַטער טשופּרינע, וואָס פאַלט אים אין די אויגן אַריין, האָט מיט

פעסטע פיס אָנגעשפּאַרט זיך אין דער ערד און באַטראַכט די מענטשן מיט איין אויג, אַ שאַרפּט, אַ דורכדרינגלעכס און אַ קלוגס. דאָס צווייטע אויג איז געווען ביי אים אַן אויסגערונענס, אַ רויט שפעלטל בלוז. דער עולם האָט געוואַרט, ער זאָל אָנהייבן רעדן, אָבער צעגעלעק האָט געשוויגן. דער „וואַיט“ האָט זיך אויסגעהוסט, כאַטש ער האָט עס נישט געדאַרפּט, און אָנגעהויבן רעדן:

— צעגעלעק, מען האָט די נאַכט ביי רפּאל, דעם מילנער אַרויסגעפירט די פּערד פון שטאַל.

— נו? — האָט צעגעלעק אַ ברום געטאָן.

— נו, זאָגט מען, אז דאָס איז דיין אַרבעט, צעגעלעק.

אָנשטאַט געבן אַן ענטפּער, האָט צעגעלעק געלאָסן אַרויסגענומען פון אַ חזירשער בלאַז אַביסל מאַכאַרקע, ער האָט פּאַרדרייט אַ פּאַפּיראַס, אָנגעקלאַפט צוויי צינד־שטיינדלעך און פּאַרויכערט. ערשט נאָכן פּאַר־ציען אַ היפש ביסל רויך און אַרויסלאַזנדיק עס צוריק דורך דעם מויל און דער נאָז, האָט ער עטלעכע געציילטע ווערטער אַרויסגעזייעט:

— אַז איר וועט זיי געפינען ביי מיר, קענט איר זיי נעמען.

די פּויערים האָט אויפגעקאַכט זיין געלאַסנקייט:

— קיינער האָט זיי נישט גענומען, נאָר דו — האָבן זיי געשריגן — אַלע זאָגן אזוי.

צעגעלעק האָט ווידער אַריינגעצויגן אַ היפש ביסל רויך:

— זאָגן קען מען אויף יעדן — האָט ער גערעדט געלאָסן — אַפילו אויפן גלח אַליין. פון זאָגן ווערט מען נישט טראָגן... מען דאַרף געפינען אַדער האָבן עדות.

די פּויערים זיינען נאָך מער אויפגעקאַכט געוואָרן. טאַקע דערפאַר, וואָס ער האָט אזוי גלאַטיק גערעדט, און זיי האָבן נישט געהאַט וואָס צו ענטפּערן, זיינען זיי נאָך בייזער געוואָרן. דער „וואַיט“ האָט ברייט געעפנט צעגעלעקס אַרעמע שטאַל. אַ ציג האָט אויף אים געמעקעט פון דעם שטאַל אַרויס.

— אפשר איז דאָס דינע, ראַפּאַל? — האָט צעגעלעק געשפּאַט — נעם זי און מעלק זי אויס.

רפּאל האָט די שוואַרצע באַרד אויסגעקראַצט פון מעל:

— הער אויס, צעגעלעק — האָט ער געזאָגט — די פּערד זיינען ביי מיר טייערע, פינף און צוואַנציק רובל אין מוזמנים וועל איך געבן, אַז

מען וועט זיי מיר צוריק אריינשטעלן אין שטאל אריין. אלע מענטשן הערן.

צעגעלעק האָט אויף אים געפינטלט מיטן בלינדן אויגל.

— ביסט כײַטרע, ראַפּאַל, — האָט ער געזאָגט מיט האַס, — אָבער צע-
געלעק איז קליגער פון דיר. נישט איך האָב דיינע פּערד גענומען, נישט
איך ווייס ווער עס האָט זיי גענומען.

ער האָט אָנגעשפּיגן זיך אין ביידע הענט און גענומען האַקן ווייטער
דעם קרומען וואַרצל, נישט אומקוקנדיק זיך אויף די מענטשן מער.
די פּויערים זיינען אַוועק ביזע פון בערגל.

זינט עטלעכע יאָר האָבן זיי געהאַט פון צעגעלעקן אַ סך צרות אויס-
צושטיין. זינט ער איז צוריקגעקומען פון קרימינאַל און זיך אויפן בערגל
באַזעצט, איז קיין מנוחה נישט געווען אין דאָרף. דאָ איז אַ לאַפּאַטע
אַוועקגעקומען פון פעלד, אויב מען האָט זי פּאַרגעסן אַריינצונעמען; דאָ
איז אַ האַק פּאַרפּאַלן געוואָרן; דאָ האָט אַ קאַטשקע געפּעלט פון דער
סטאַדע וואָס איז געקומען פון טייכל. פּונקט ווי קליינע גנבות, זיינען
אויך גרעסערע גנבות אָנגעגאַנגען. אַמאָל פּלעגט אַ געשפּאַן פּאַרשווינדן
פון שטאַל אַרויס. איינמאָל האָט מען ביים פּרייך דאָס פּענצטער ביי-
נאַכט געעפּנט, און דעם גאַלדענעם זייגער אַרויסגעגנבעט; דער גלח
האַט זיך געקלאָגט, אַז אין דער קירכע פּעלט געלט פון דער פּושקע.
כאַטש דער „וואַיט“ איז אַלע מאָל נאָך יעדער גנבה אין דאָרף געגאַנגען
אויפּסניי זוכן ביי צעגעלעקן און אויפּסניי גאַרביט געפונען, האָבן אַלע
געוואוסט, אַז דאָס אַלץ שטאַמט פון זיין הויז; אַז די קליינע גנבות
מאַכן זיין ווייב און קינדער, און די גרויסע — צעגעלעק אַליין. פּריער
זיינען קיינמאָל אַזעלכע זאַכן ניט פּאַרגעקומען אין דאָרף.

טאַמער איז נאָך געווען ווינציק די גנבות, האָט צעגעלעק אויך אַלערליי
אַנדערע שאַדנס און שטיקלעך דעם דאָרף אַפּגעטאַן. איין מאָל האָט דער
יידישער קרעמער פון דאָרף געפונען אין דער פּרי, אַז עמעצער האָט
אויסגעבויערט אַ לעכל אין פּאַס נאַפּט, וואָס ער האָט געהאַט שטיין אין
פּעדער-הייזל, און דער גאַנצער נאַפּט האָט אויסגערונען. כאַטש מען
האַט קיינעם ניט געכאַפּט ביי דער האַנט, האָט מען געוואוסט אַז דאָס
האַט צעגעלעק געטאַן. דאָס האָט ער זיך נוקם געווען דערפּאַר, וואָס
דער קרעמער האָט נישט געוואַלט געבן אויף באַרג זיין ווייב אַ קוואַטירל
נאַפּט פּאַרן לעמפל. עס האָט געפּעלט אַ האַר, אַז דאָס גאַנצע דאָרף זאָל

אָפגיין מיטן פייער. אָן אַנדערש מאָל פלעגט ער אָנצינדן די ראַצן, וואָס ער האָט געכאַפט ביי זיך אין הויז, און לאָזן זיי ברענענדיקע לויפן איבער די פעלדער, און גראָד דאָן ווען די טריקעניש איז גרויס. אַ סך מאָל פלעגט ער גאָר חוזק מאַכן פון די פויערים, אָפנאַרן און מאַכן זיי צו לייטנס געלעכטער. פאַר די עטלעכע יאָר צייט האָבן די פויערים נישט איין מאָל געפאַ- דערט ביים „וואַיט“, ומען זאָל דעם צעגעלעק אַרויסטרייבן, די שוואַרצע קרעציקע שאָף פון דער ריינער סטאַדע אַרויסנעמען. אָבער דער „וואַיט“ האָט גאַרניט געטאָן דערצו.

— אַז מען האָט אים נישט געכאַפט ביי דער האַנט, קאָן מען גאָר- נישט ניט טאָן — האָט ער געטענהט — אַזוי איז דאָס געזען.
איצט, נאָך די פערד, וואָס מ'האַט אַרויסגעגנבעט פון רפאלס שטאַל אַרויס, האָט דאָס בלוט ביי אַלעמען געקאַכט פון צאָרן קעגן צעגעלעקן.
— וואָס פאַר אַן עלטסטער ביסטו? — האָבן זיי געשריגן צום „וואַיט“
— אַז דו קענסט דאָס דאַרף נישט אָפּהיטן פון שלעכטס?
— וואָס פאַר אַ באַלעבאָס ביסטו, אַז מיר זיינען נישט זיכער מיט די פערד אין די שטאַלן?

דער „וואַיט“ אַ פאַרלאָרענער, אַ צעטומלטער פון די געשרייען אויף אים, איז געשטאַנען מיט אַן אַרפאַגעלאָזענעם קאַפּ. פלוצלונג האָט ער אויסגעגליכן די ברוסט, אַרויסגעזעצט דאָס בלעכל פון זיין אַמט, און אַ קלאַפּ געטאָן מיטן שטעקן אין דר'ערד:

— וואָס שלעפּן זיך דאָ די „באַבעס“ מיט די קינדער הינטער די טריט? — האָט ער זיך גענומען בייזערן — מען קען קיין וואָרט נישט אויסרעדן — אַהיים, ווייבער, אַהיים!

די ווייבער האָבן אַ בליק געכאַפט צו די מענער, צו זוכן זייער הילף, אָבער די מענער האָבן זיי קיין הילף נישט געגעבן. זייערע אויגן זיינען געווען ביז. האָבן די ווייבער פאַרשטאַנען, אַז זיי זיינען איבעריק דאָ, און זיי האָבן גענומען די קינדער און אומויליק אַוועק אַהיים. אַז די ווייבער זיינען שוין געווען היפש דערווייטערט, האָט דער „וואַיט“ אויפּגעהויבן די האַנט און געגעבן אַ צייכן, מען זאָל אים הערן.

— מענטשן — האָט ער געזאָגט שטיל — די צונג צווישן די ציין האַלטן קענט איר?

— אַז מ'דאַרף, וועט מען האַלטן — האָבן קולות געענטפערט.
— הערט זשע, וואָס איך רעד צו אייך — האָט דער „וואַיט“ סודותדיק געזאָגט — איך קען צעגעלעקן גאַרנישט טאָן. איך האָב גאַרנישט גע- פונען. אָבער צו וואָס דאַרפט איר מיך? פויערים דאַרפן אַליין זיך

קענען אן עצה געבן מיט א גנב, איך וועל פון גארנישט ניט וויסן...
 איידער עמעצער נאך האט א ווארט אויסגערעדט, האט דער „וואַיט“
 זיך איינגעוויקלט אין זיין ברוינער קאפאטע און גיך אַוועק.
 די פויערים האָבן זיך איבערגעקוקט:
 — רייכטיקע רייד!
 — שוין לאַנג געדאַרפט טאָן.
 — אַז די פאַליציי גיט אונדז נישט קיין גערעכטיקייט, וועלן מיר
 אַליין זי נעמען.

— פויערישע גערעכטיקייט, ברידער!
 — צו ציגעלעקן צוריקגיין!
 — אַפּרוימען אים, דעם הינטישן זון!
 — די קישקעס אַרויסלאָזן!
 יאן דער שמיד האָט אויפגעוויבן אַ פאַרשמירטע פאַרקאַשערטע האַנט.
 — שרייט נישט אַלע ווי די גענדז — האָט ער געזאָגט — אַ זאך
 דאַרף מען טאָן באַרעכנט; קיינער זאָל נישט וויסן, און נישט מיט די
 בלויע הענט. צעגעלעק איז אַ שלעגער, מעגלעך, אַז ער האָט אַ ביקס
 אין שטוב.
 — ריכטיק — האָבן די פויערים צוגעגעבן — קלוגע רייד רעדסטו,
 יאן.

דער שמיד האָט אַ שמיכל געטאָן אין זיינע וואַנצעס אַריין פון די
 שבחים וואָס מען גיט אים, און געגעבן באַפעלן ווי אַן עלטסטער.
 — גייט יעדער צו זיך אַהיים — האָט ער באַפוילן — און רעדט
 קיין וואָרט נישט, אפילו פאַר די אייגענע ווייבער נישט. ביינאַכט, ווען
 די ווייבער און קינדער וועלן שוין שלאָפן, נעמט יעדער אין דער האַנט
 וואָס עס לאָזט זיך, אַ האַק, אַ מעסער אָדער אַ שטעקן און קומט זיך צונויף
 ביי רפאלס מיל. פון דאָרט וועלן מיר שטילערהייט אַוועק צו צעעגלעקן.
 אַז פאַליציי וועט צומאַרגנס קומען, זאָל קיינער פון אונדז נישט וויסן גאָר-
 נישט. געדענקט זשע ביי דער מיל טרעפן מיר זיך!

די פויערים זיינען שווייגנדיק זיך פאַנאָדערגעגאַנגען יעדער צו זיין
 היים, צו זיין אַרבעט. רפאל דער מילענר איז אַוועק צו זיך. אָבער אַג-
 שטאָט אַריינצוגיין אין מיל, איז ער אַריין צום ווייב אין קיך.
 — ביילע — האָט ער געזאָגט שטיל — אַ ניי אומגליק אויף מיין קאַפּ.
 ביילע האָט פאַרבראַכן די הענט, נאָך איידער זי האָט געוואוסט עפעס.
 רפאל האָט איר אַ דערשראָקענער דערציילט, וואָס מען האָט אים אַנגע-
 זאָגט נישט צו דערציילן.

— און מיך האָבן זיי גערופן מיט זיך — האָט ער מיט שרעק גערעדט — וואָס טוט מען?

רפאל און זיין ווייב זיינען געזעסן שווייגנדיקע. זיי האָבן גאַרנישט געוואוסט וואָס צו טאָן. פון שטענדיקן וואוינען אין די דערפער, האָבן זיי גוט געוואוסט וואָס פויערים קענען אָפּטאָן, ווען זיי טיילן אויס גע-רעכטיקייט. קיין שום רחמנות איז נישטאָ ווען זיי טראָגן אַרויס אַ משפט קעגן אַ זינדיקן, איבערהויפט זיינען זיי ביטער, ווען זיי פאַקן אַ פּערד-גנב, ביסלעכווייז דערהרגענען זיי אַזעלכן. און כאַטש רפאל און זיין ווייב האָבן גע-גלויבט, ווי די איבעריקע איינוואוינער אין דאָרף, אַז ניט קיין אַנדערער ווי צעגעלעק האָט זיי די פּערד אַרויסגעפירט פון שטאַל אַרויס, האָבן זיי אויפגעשוידערט פון געדאַנק בלויז, אַז מ'וועט אים דערהרגענען אין דער נאַכט.

— וויי איז מיר — האָט רפאל געזיפצט — אַ האַק האָבן זיי מיר אַנגעזאָגט מיטצונעמען.

כאַטש רפאל איז נישט געווען קיין גרויסער למדן, האָט ער געוואוסט, אַז רציחה איז דאָס ערגסטע אין דער וועלט. אין זיין גאַנצן לעבן האָט ער קיינמאַל קיין בלוט נישט פאַרגאַסן, נישט נאָר פון אַ מענטשן, נאָר אַפילו נישט פון קיין חיה. ער האָט אַפילו נישט רעכט פאַרטראָגן, ווען די שכנים פלעגן קוילן אַ חזיר און דער חזיר האָט ס'גאַנצע דאָרף מיט זיינע קולות פאַרטויבט. נאָך ווינציקער האָט ער געקענט ליידין, ווען די פויערים אין דאָרף פלעגן זיך אַמאַל שיכורע צעשלאָגן און מיט „קלאַ-ניצעס" פון די וואָגנס די קעפּ זיך עפענען. ביי זיין גאַנצן כוח, האָט ער געפילט אַן עקל צו בלוט. אפילו ווען ער פלעגט אַמאַל אַראָפּברענגען דעם שטעטלשן שוחט צו זיך אין דאָרף און שעכטן אַ קעלבל, האָט ער ניט געקענט צוקוקן זיך צו דער שחיטה. דער שוחט פלעגט אים אויס-רעדן:

— אַז מען מאַכט אַ ברכה, פילט די בהמה נישט קיין ווייטיק, ר' רפאל — האָט ער אים געזאָגט.

רפאל האָט דעם שוחט געגלויבט, אָבער קוקן פונדעסטוועגן ווי מען שעכט אַ קאַלב, האָט ער נישט געקאַנט. אַ חלשות פלעגט אויף אים אַנ-פאַלן. איצט האָבן די שכנים אים געהייסן קומען מיט אַ האַק, אָפּצו-רוימען אַ מענטשן ביינאַכט, די קישקעס אים אַרויסצולאָזן.

— „וואָס טוט מען? וואָס טוט מען?" — האָט ער געפרעגט זיך אליין, וויסנדיק גאַנץ גוט אַז ער האָט נישט קיין תשובה.

רעדן צו די פויערים וועגן רחמנות האָט ער נישט געקאַנט. ער האָט

געקענט די שכנים זיינע, געוואוסט, אז כאַטש זיי האַלטן פון אים, וועלן זיינע רייד קיין פעולה נישט האָבן. ער וועט זיך בלויז נאַרעש מאַכן, דאָס אַלץ. אַפּזאַגן זיך פון מיטגיין, האָט אוודאי קיין זין נישט געהאַט. זיי וועלן אים האַלטן פאַר אַ פּחדן, וואָס היט זיך די אייגענע פעל, ווען אַלע אַנדערע שטעלן זיך איין. דערצו האָבן זיי זיך אַנגענומען פאַר אים. צוליב זיינע פּערד וואָס מען האָט אַרויסגעפירט פון שטאַל, ווילן זיי צעגעלעקן אַפּרוימען. וואָס פאַר אַ פנים וועט עס האָבן, ווען ער וועט זיי אַזוי אַפּפּאַלן דערפאַר.

ביילע האָט אַרויסגענומען פון דער קיך אַ טאַפּ פאַרעדיקע קאַרטאַפּל און אַנגעשטאַטן אין לימענע שיסלען. זי האָט אַרויפגענומען פון קעלער קאַלטע זויער-מילך און אַוועקגעשטעלט אויף דעם טיש. דערצו האָט זי אויך אַ יונגע ציבעלעקע צעשניטן און פאַרבראַקט די הייסע קאַרטאַפּל. די געשמאַקע פאַרע איז זיך צעגאַנגען איבער דער קיך.

— רפאל — האָט זי געזאָגט — גיי צו עסן. האָסט נאָך היינט אין דיין מויל נישט געהאַט.

רפאל האָט נישט געקאַנט עסן. אַ שווייגנדיקער איז ער אַרויס אין דרויסן. אין הויף איז נאָך אַלץ דער געהרגעטער הונט געלעגן. רפאל האָט אים אַוועקגעשלעפט הינטערן הויף און אַ טיפּן גרוב פאַר אים אויסגעגראָבן. אַ מידער פון גראָבן און פון עגמת-נפש איז ער אין דער מיל אַריין און זיך אין די לידיקע זעק אַריינגעוואָרפן.

— גאַט — האָט ער גערופּן, אויפהייבנדיק די שוואַרצע אויגן צו די אויסגעפוילטע קראַקוועס — העלף מיר, טאַטע זיסער אין הימל. ער האָט זיך איבערגעדעקט מיט אַ זאַק און שווער איינגעשלאָפּן.

**

אַ גאַנצן טאָג און אַ שטיק אין אַוונט אַריין איז רפאל אַפּגעשלאָפּן אין מיל. ווען די הינט אין דאָרף האָבן אַנגעהויבן שטאַרק בילן אויף דער נאַכט, וואָס איז אַנגעקומען, האָט ער אויפגעעפנט די אויגן און אַרומ-געקוקט זיך אַרום זיך. דורך אַ נישט-פאַרלאַטעטן לאַך אין שינדל-דאָך האָט אַ שטיקל אויסגעשטערנטער הימל אַריינגעקוקט. רפאל האָט זיך דערמאַנט, אַז ער האָט דורכגעלאָזט אַ מנחה און אַריין אַ מרה-שחורה-דיקער אין שטוב. ביילע זיין ווייב האָט אים ווידער גערופּן עסן:

— רפאל, וועסט דאָך פאַלן פון די פיס — האָט זי געזאָגט — גיי צו און עס עפעס אַפּ.

— כיוועל דאַוונען מעריב — האָט רפאל געענטפערט, און ער האָט זיך געוואָשן די הענט.

אין מיטן דער שמונה-עשרה האָט ער דערהערט טריט, וואָס דער-
 נעענטערן זיך. ער האָט גיך אָפּגעזאָגט די שמונה-עשרה און אַרויס-
 געקוקט דורכן פענצטער. די ערשטע פּויערים האָבן גענומען אָנקומען
 און זיך אויסגעזעצט אויפן קלאַץ אין הויף. די פּייערלעך פון זייערע
 מאַכאַרקע-פּאַפּיראַסן האָבן געלויכטן און געלאָשן זיך אין דער טונקלקייט.
 — זיי קומען אָן — האָט ער געשעפטשעט — וואָס טוט מען, ביילע ?
 אַ וויילע איז ביילע געשטאַנען אַ פאַרשטיינערטע, מיט ביידע הענט
 פאַרלייגט אויף דער ברוסט. באַלד איז איר אַ געדאַנק איינגעפאַלן. פון
 איר באַבע דער אַרענדאַרקע האָט זי קינדווייז נישט איין מאָל געהערט
 ווי אַזוי זי פלעגט ראַטעווען דעם זיידן, ווען דער פּריץ פלעגט זיך אָב-
 שיכורן און געוואָלט אים שלעכטס טאָן. שטענדיק פלעגט זי אים אין
 בעט אַריינלייגן, אַ הייסע שטארץ צום בויך צולייגן און אָנגעזאָגט אים,
 ער זאָל קרעכצן, מיט אַלע כוחות קרעכצן. אַט דער באַבעס עצה איז ביילען
 איצט אין קאַפּ אַריין. זי האָט שנעל צערודערט דאָס שטרוי אין מאַנס
 בעט, עטלעכע קישנס אַוועקגעלייגט צוקאַפּנס, ווי געוויינלעך מען מאַכט
 פאַר אַ קראַנקן און רפאלן אַריינגעוואָרפן אונטער דעם איבערבעט.
 — ביזט קראַנק — האָט זי אים אָנגעזאָגט — הערסט ! קראַנק ביזטו,
 דער בויך טוט דיר וויי.

רפאל האָט זיך געשעמט :

— ביילע, גאָט איז מיט דיר — האָט ער געמורמלט — זיי האָבן
 דאָך מיך אין דער פּרי געזען.
 — רעד נישט און צי בעסער אַראָפּ די שטיוול פון די פּיס —
 האָט ביילע באַפוילן.

אינס און צוויי האָט זי אַ כאַפּ געטאָן אַ פּייערקע פון דער קיך, איינ-
 געוויקלט זי אין שמאַטעס און צוגעלייגט רפאלן צום בויך; דערנאָך
 האָט זי אים איבערגעדעקט און אַוועקגעזעצט זיך אויפן ברעג בעט
 לעבן אים.

— קרעכץ, — האָט זי אים געזאָגט, — ווי גאָט איז דיר ליב, רפאל,
 קרעכץ.

די שטימען אין דרויסן האָבן זיך אַלץ מער געהערט אויפן הויף.
 באַלד האָט זיך דורכגעשניטן אַ פּיף. אַז קיינער איז נישט אַרויס, זיינען
 די פּויערים אַריין אין שטוב.

— ראַפאַל — האָבן זיי גערופן — וואו ביזטו ?

ביילע האָט זיך געשטעלט לעבן בעט ווי אַ שוץ.

— רפאלן האָט דער בויך געכאַפט — האָט זי געזאָגט אַ קרעכצנדיקע

— כ'האָב אים שוין עטלעכע שטאַרצן צוגעלייגט און עס העלפט נישט.
 אַלץ פון עגמת־נפש איבער די פּערד, אָט ליגט ער.
 די פויערים האָבן געקוקט אויף דער שוואַרצער באַרד זיינער, וואָס
 האָט אַרויסגעקוקט פון בעטגעוואַנט אַרויס, און שווער געשוויגן. דער
 שמיד, מיט אַ שטיק אייזן אין האַנט, האָט אָפּגעדעקט די פּערענע.
 — דער בויך געכאַפט — האָט ער נאַכגעשפּעט ביילען — מיר קען
 מען אַזעלכע זאַכן נישט איינרעדן. איך פאַרשטיי מיך אויף יידישע קונצן.
 רפאל האָט דערפילט אַן אמתן ווייטיק אין די געדערים:
 — שכנים, — האָט ער געמורמלט, — האָב איך איך שוין אַמאָל
 אָפּגענאַרט?

יאָן האָט מיט כעס צוגעדעקט אים צוריק מיט דעם איבערבעט:
 — גלייבט אים נישט מענטשן — האָט ער געזאָגט צו די פויערים
 — דאָס וויל ער זיך אויסדרייען פון מיטגיין, דער ייד... אָפּטיילן זיך
 פון דאָרף ווי אַ פּרעמדער.

ביילע האָט ביידע הענט פאַרבראַכן:

— מענטשן האַרציקע — האָט זי אָנגעהויבן רעדן.

יאָן האָט איר איבערגעריסן:

— שווייג, ביילע — האָט ער געזאָגט מיט צאָרן — מיר'ן אַליין
 ניין. אָבער מירן עס געדענקען — קומט, מענטשן!
 — קומט! — האָבן די פויערים געזאָגט, און אַרויסגעשפאַרט זיך
 פון שטוב.

אין דער שטילער אויסגעשטערנטער נאַכט האָבן די פויערים פון
 ליעשנאָוקע צוויי משפּטים אַרויסגעגעבן איבער מענטשן, וואָס קענען
 ניט זיין מיט דער עדה: דעם גנב צעגעלעק האָט מען דערהרגעט, מיט
 דרענגער דאָס האַרץ אונטערגעהאַקט. רפאל דעם מילנער האָט מען מיט
 שטיינער די שוויבן פון שטוב אויסגעשלאָגן.

גלייך אויף צו מאַרגנס האָט רפאל גענומען זוכן אַ קונה אויף זיין
 מיל און די פעלדער.

— כוועל פאַרקויפן אין מקח — האָט ער געזאָגט צו די מעקלערס
 — כוועל אַריבער צו יידן אין שטאַט.

סענדער פראגער

1

מיטן טאג צוגלייך האָבן די וואַרשעווער שטאַרערס גענומען זאָמלען זיך אַרום דעם רויט־געפּאַרבטן רעסטאָראַן „פּראָגאַ“, וואו עס זיצן די אַקסנהענדלעך און די וואוילע יונגען פון דער געגנט.

אין די פּאַרלאַפּענע שווי־פענצטער פון רעסטאָראַן, וואו עס שטייט שטענדיק אַרויסגעשטעלט אַ געבראַטן גענדול מיט אַ שטעקעלע אַרייַן־געשטעקט אין בויך, אויף וועלכן עס איז צוגעקלעפט אַ קוויטעלע „כשר“, און אַ פּאַלימעסיק מיט עטלעכע ריזיקע פיש־קעפּ מיט מייערלעך אין די אַפּענע מיילער — איז דאָס מאָל געווען אויסגעהאַנגען אַ פּריילעכע בשורה פאַר אַרעמעלייט. מיט קרומע געכתיבהטע אותיות איז געווען אויסגעצייכנט שוואַרץ אויף ווייס:

„היערמיט ווערט געמאַלדן, דאָס צוליב דער מזלדיקער האַכצייט פון אייגנטימער פון רעסטאָראַן, סענדער פּראָגער, מיט זיין כּלה עדזשע באַ־רענבוים, וואָס שטאַטפּינדעט אין דער סאַליע ׳׳ווענעציע׳׳, בין איך מגדר אַ פּרייען מיטאַג פאַר אַלע אַרעמעלייט פון דער געגנט, מענער עט פּרויענ־צימער, פון צוויי ביז פיר אוהר. יעדער וועט באַקומען אַ טעלער הייס קרויט אונד אַ מוציא ברויט גיביטלט עט אַ פּאַרציאַן געפּילטע קישקע. קיינער זאָל נישט קומען פּריער און מען זאָל זיך נישט שטופּן, ווייל עס איז אַנגעגרייט פאַר אַלעמען גענוג. פון מיר דער חתן סענדער פּראָגער.“

כאַטש די מעלדונג אין פענצטער האָט דייטלעך געזאַגט, אַז קיינער זאָל נישט קומען פאַר צוויי אַזייגער און מען זאָל זיך נישט שטופּן, האָבן די אַרעמעלייט פון דער געגנט געזאַמלט זיך אַרום רעסטאָראַן פון באַלד אין דער פּרי אַן און געשטופּט זיך אַרום דער טיר, וואָס אירע שויבן זיינען געווען אַפּגעפּאַרבט ביז אין דער העלפט אַריין, מען זאָל נישט קענען אַריינקוקן אינעווייניק.

דער טאָג איז געווען אַ קאַלטער, אַ שנייאיקער, די מצבות אויפן נאַענטן בית־עולם זיינען געווען שטאַרק פּאַרשאַטן. די אַרעמעלייט האָבן געוואוסט, אַז אין אַזאַ טאָג קומט קיינער נישט אויף קבר־אבות. אַ חוץ

קראַען, זעט מען קיין לעבעדיקן נפש נישט דאָרטן. און זיי האָבן געקלעפט אַרום דעם רויטן רעסטאָראַן, ווי פליגן אַרום אַ פאַרבליבן שטיקל צוקער. — מזל טוב סענדערשי — האָט אַלעמאַל אַן אַנדער שנאָרערקע אַרייַנגעשריגן מיט הניפה אין דער געעפנטער טיר, ווען אַ גאַסט איז אַרויס פון שענק, מיטשלעפנדיק מיט זיך אַ זייל געדיכטע פאַרע, פול מיט ריחות פון געקעכטס — אַ גליקלעך מזל זאָלסטו האָבן, טאַטע געטרייער אין הימל.

„ברייטאָן“, דער גרויסער מאַפּס, וואָס האָט געהאַלטן וואַך ביי דער רעסטאָראַן-טיר, אויפהייבנדיק די אַראַפּגעפאַלענע אויערן יעדן מאָל, וואָס ס'גלעקל איבער דער טיר האָט זיך צעקלונגען, האָט מיט בייזע בלוט-פאַרלאַפענע אויגן געקוקט אויף די שנאָרערס, וואָס האָבן זיך פרובירט אַרייַנרייסן אינעווייניק, פון יאָרן האַדעווען זיך אין רעסטאָראַן, האָט ער געקענט אונטערשיידן פון אַ גאַסט ביז אַ בעטלער. און ער איז קיינמאַל נישט געווען צופרידן פון די אַפּגעריסענע לייט, וואָס קומען אין רעסטאָראַן נאָך גראַשנס. מער פון אַלע מאָל האָבן זיי דאָס מאָל זיך גע-שטויסן ביי דער טיר, אַרייַנגעקוקט, אַרייַנגעשטעקט די קעפּ, און דער הונט האָט בייז געכאַרכלט מיטן נידריקן גראַבן האַלדן און געשטשירעט די צוויי גרויסע שנייד-ציינער, וואָס האָבן אַרויסגעקוקט דורך זיין פאַר-דיסענער ליפּ. אים האָט גוואַלדיק געצויגן צו די לאַנגע קבצנישע פאַלעס און פאַרשומפערטע ווייבערישע קליידער, פולע מיט צויטן, אַפּצורייסן אַ שטיק, נאָר דער באַלעבאַס זיינער, סענדער פראַגער, דער חתן, פונקט אַזאַ קרעמפער, קורץ-האַלדזיקער און גראַב-ליפיקער ווי דער הונט זיינער, האָט אים אַפּגעהאַלטן ביים גראַבן געבויגענעם מאַפּסישן קאַרק.

— „ברייטאָן“, זיי גוט צו אַרעמעלייט — האָט ער אים געוואַרנט, קניפנדיק אים אין קאַרק — היינט ביינאַכט איז מיין חתונה, הערסטו, „ברייטאָן“?

האָט דער הונט אַראַפּגעשלונגען דאָס בילן, וואָס איז אים געשטאַנען אין האַלדן, און ער האָט פאַרגלייזט די רויטע בלוטיקע אויגן מיט אומ-ווילן און אונטערגעבייקייט, גאַווערנדיק פויל פון אַפענעם מאַפּסישן מויל אַרויס.

אין דער קיך פון רעסטאָראַן, וואָס ליגט אין קעלער און וואָס גלי-טשיקע, שטיינערנע און געדרייטע טרעפּ פירן דאָרט אַראַפּ, איז די פאַרע געווען אַזוי געדיכט, אַז מען האָט קוים אַנגעזען די פאַרשוויצטע רויטע עלעקטרישע לעמפלעך, וואָס האָבן דאָרטן געברענט בייטאַג. ביי די גרויסע קעסלען האָבן זיך געפאַרעט אַלע רעסטאָראַן-דינסטן, די יידישע ווי

די גויאישע. זיי האבן געשאטן גאנצע פעסלעך זויער-קרויט אין די קעסלען, פולע שיסלען מיט געדרייטע קישקעס. פאר כעס, וואָס זיי מוזן האָרעווען פאַר די שוואַרעס, האָבן זיי נישט אָפּגערייניקט ווי געהעריק די געדערים, האָבן זיי נישט אויסגעקליבן דאָס פאַרפּוילטע קרויט פּון גוטן. — זיי וועלן אַזוי אויך אויפּפּרעסן, די שוואַרעס — האָבן זיי געזאָגט מיט כעס — די כאַלעריע וועט זיי נישט נעמען...

די יידישע מוידן האָבן געווישט מיט די ברעגן פאַרטעכער די טרערן פּון די אויגן און זיך איינע די אַנדערער געגעסן די לעבער. — האָסט דיר איינגערעדט, אַז ער וועט גיין מיט דיר צו דער חופּה, סענדערל — האָבן זיי זיך קעגנזייטיק גערייצט — איצט שטיי און קאָך פאַר אַ פּרעמדער חתונה...

די גויאישע דינסטן, וואָס פּון לאַנג דינען אין יידישע הייזער, האָבן זיי גערעדט יידיש ווי די יידענס, האָבן געלאַכט פּון זייערע יידישע חברטעס אין קיך. די געלע מאַנקע, אַ קנאַכיקע שיקסע מיט גרינע משוגע-וואַטע אויגן, אַ לעכע און אַ צעלאַזענע, האָט פאַרלייגט ביידע הענט אויף די אויגן, ווי צו ליכט-בענטשן, און באַזונגען די וויינענדיקע יידישע דינסטן.

— כּלהשי, כּלהשי, וויין — האָט זי געזונגען מיט אַ ניגון פּון אַ בדחן — וועט מען דיר געבן צו עסן אַ טאַפּ מיט כּריין...

כאַטש זיי האָבן אויך געהאַט עסקים מיט סענדערן, זייער באַלעבאַס, ווי די יידישע דינסטן, האָבן זיי נישט פאַרגאַסן קיין טרער, וואָס ער איז געגאַנגען צו דער חופּה. פּון לאַנג דינען אין הייזער, האָבן זיי געוואוסט, אַז יעדער באַלעבאַס איז אַ חזיר, אַז יעדער זאַגט צו גליקן אַ דינסט און דערנאָך האָט ער זי אין דער ערד, דערקענט זי אַפּילו נישט. אַזוי זיינען די מאַנסבילן, ווי די הינט אין גאַס, און וויינען דערויף איז נישטאַ צוליב וואָס. אויף יידישע יונגען איז אוודאי נישטאַ וואָס צו קלאַגן. מען ווייסט פּריער, אַז פּון דעם קאַרן וועט קיין מעל נישט זיין. אַנדערש איז עס געווען מיט יידישע דינסטן אין סענדערס קיך. כאַטש זיי האָבן געהערט פּון פּריערדיקע מוידן וועגן סענדערס ליבעס, וואָס ער פּירט מיט אַלע דינסטן זיינע און נאַרט אַלעמען אָפּ, איינע נאָך דער אַנדערער, האָט יעדע פּון זיי געגלויבט ביי זיך, אַז מיט איר וועט ער זיין אַנדערש און גיין צו דער חופּה, ווי ער זאַגט עס צו, ווען מען איז מיט אים אויף אויף אויגן. ווי לאַנג טאַקע ער האָט מיט קיינער נישט חתונה געהאַט, האָבן זיי נאָך אַלץ גערעכנט אויף אים, האָט יעדע פּון זיי געהאַפּט, געוואַלט גלייבן, אַז ער וועט זי אַוועקנעמען פּון דער קיך און אַוועקשטעלן ביים

בופעט, ביי דער קאסע, ציילן געלט. איצט איז אַ פּאַפּיר געהאַנגען אין פענצטער, אַז היינט ביינאַכט גייט ער צו דער חופּה מיט עדושאַ באַרענ-בויים אין דער סאַליע „ווענעציע“. אפילו אַ מיטאַג פאַר אַרעמעלייט גיט ער, קרויט מיט געפילטע קישקע, וואָס זיי, די דינסטן זיינע, מוזן מיט די אייגענע הענט צוגרייטן, און זיי האָבן נישט געקענט איינהאַלטן די טרערן, וואָס זיינען געפלאָסן פון זייערע אויגן אין קרויט אַריין פאַר פאַרדרוס, חרפּה און קנאה.

— גאַטעניו — האָבן זיי געבעטן מיט פאַרריסענע אויגן צום נאַסן באַלקן, פון וועלכן טראַפּנס האָבן געטריפט ווי אין אַ באַד — זאָלסט אים נאָר באַצאָלן, ווי דו קענסט, פאַר אונדזער בושע... סענדער אליין האָט זיך אין קיך, אין קעלער, היינט נישט באַוויזן. קיין איין מאָל אפילו נישט אַריינגעשמעקט דאָרטן.

ערשטנס, איז ער שוין געווען יום-טובדיק אַנגעטאָן. אַ שטייפער, הויכער, שניי-ווייסער קראַגן האָט אַרומגענומען זיין נידעריקן פעסטן קאַרק, אויף וועלכן שוואַרצע פּלעסטערלעך האָבן תמיד זיך געשפּרייט. די אַנגעפאַקטע רויטע באַקן זיינע זיינען געווען אויסגעגאַלט ביזן וואַרצל, אַזש בלוי זיינען זיי געווען פון קראַצן. דער שוואַרצער קאַפּ האָר איז געווען שטאַרק צוגעגלעט און געגלאַנצט פון פאַמאַדע. דאָס קעלנישע וואַסער און די שמעקעדיקע זייפּן האָבן פאַרריסן מיט זייערע ריחות, און סענדער האָט נישט געוואָלט קריכן אין זיין יום-טובדיקייט אין דער שמו-ציקער פאַרעדיקער קיך. חוץ דעם האָט ער געפאַסט אין טאַג פון זיין חופּה, ווי דער דין איז. אַבער מער פון אַלץ, האָט ער אויסגעמיטן צו קומען אין קיך צוליב די דינסטן זיינע, וואָס זיינען געשטאַנען ביי די קעסלען און געקאַכט דעם אַרעם-מאַלצייט לכבוד זיין חתונה.

ער האָט זיך נישט געוואָלט טרעפּן מיט זיי אויג אויף אויג אין טאַג פון זיין חופּה. נישט מיט זיי, נישט מיט זיין „קאַנטאַרל“, וואָס איז אין קעלער, אין שכנות אַזוי דער קיך.

דאָס „קאַנטאַרל“ זיינס האָט זיך בלויז גערופן קאַנטאַרל, צוליב לייטישקייט וועגן. אַבער אַנשטאַט אַ שרייבטיש מיט ביכער, ווי אין אַ קאַנטאַרל דאַרף זיין, איז דאָרט בלויז געשטאַנען אַ רויט-פּליישענע סאַפע און איבער איר אַ ליטאַגראַפיש בילד פון אַ שטאַרק-בלאַנדער און שטאַרק ראַזע-קאַלירנדיקער שיינהייט, נאַקעט ווי די מאַמע האָט זי געהאַט. אויך עטלעכע פאַרביקע פּלעשער קאַניאַק און גלעזלעך זיינען דאָרט תמיד גע-שטאַנען גרייט. וואַרעם נישט אויף שרייבן און רעכענען האָט סענדער פּראַגער דאָס קאַנטאַרל געהאַלטן. ער איז נישט געווען קיין גרויסער

מזיק אין רעכענען, און שרייבן האָט ער אויך קיין סך נישט געקענט, קוים זיין נאָמען געקענט חתמענען אויף אַ פּאַפּיר. געהאַלטן דאָס קאַנטאַרל האָט ער פאַר זיינע פּילע ליבעס, וואָס ער האָט געפירט אין זיין לאַנג אַלט־בחוריש לעבן. אַלע דינסטן, וויפל נאָר עס זיינען דורכגעגאַנגען זיין רעסטאָראַן, גויאישע און יידישע, יינגערע און מיטליאַריקע, האָבן זיין קאַנטאַרל געמוזט דורכגיין. אַפּטמאַל פּלעגט ער אויך דאָרט שטילערהייט אַ פּריילעך ווייבל אַראַפּפירן, אַ ווייבל אַ שכנה, וואָס האָט נישט געקענט ביישטיין דעם רייץ פון זיינע גלאַנציקע שוואַרצע אויגן, וואָס זעען אויס, ווי מען וואָלט זיי נאָר וואָס אַפּגעפרעגלט אויף פּוטער, און דעם פעסטן קאַרק, וואָס תמיד איז ער באַקלעפט מיט שוואַרצע פּלעסטערלעך.

אַלע, נישט נאָר די מענטשן אין רעסטאָראַן, נאָר אויך די שטאַם־געסט, אפילו די שכנים אין גאַס, האָבן געוואוסט וועגן סענדערס קאַנטאַרל. מענער פון גענדזלערינס, קצבטעס און פּישערקעס, האָבן נישט געלאָזט אַליין גיין זייערע ווייבער, די סוחרטעס, אַפּצורעכענען זיך מיט סענדערן פאַר סחורה, מורא האָבנדיק, ער זאל זיי נישט פירן אין קאַנטאַרל. ווייבער אין די הויפּן האָבן אין זייערע מחלוקתן מיט שכנטעס, פאַרגעוואָרפן זיי הויך, אַז זיי זיינען געווען דינסטן ביי סענדערן אין רעסטאָראַן. די אַקסנהענדלערס, סענדערס שטאַם־געסט, האָבן אפילו אַ היימישן נאָמען פאַר סענדערס קאַנטאַרל געהאַט. סענדערס יחוד־שטיבל, האָבן זיי עס גערופן.

און סענדער האָט אויסגעמיטן צו באַגעגענען זיך מיט זיין קאַנטאַרל אין טאָג פון זיין חופּה. די אַקסנהענדלערס, וואָס זיינען געזעסן ביי די מאַרמאַרנע טישלעך, רויכערנדיק, טרינקענדיק און רעכענענדיק אויף די טישטעכלעך, האָבן גערופן סענדערן צו זיך.

— סענדער — האָבן זיי גערופן — קום צו, מאַך אַ שנעפּסל מיט אונדז. זיי נישט אַזאָ צדיק, איין שנעפּסל מעג מען נעמען אפילו אין אַ תּענית.

אַנדערע האָבן פרובירט מאַכן פעטע וויצן, ווי אַלעמאַל ערב אַ חתונה. — סענדער — האָבן זיי אים געפרעגט — די אונטערפּירערס האָבן דיך שוין אויסגעלערנט די דינים, סענדערל? ...

אַ דיקע יידענע, די איינציקע פּרוי צווישן אַלע מאַנסבילן, וואָס האָט געהאַנדלט מיט אַקסן, אַ הייעריקע פון שרייען און אַ רויטע פון די פּילע שנאַפּסן, וואָס זי מאַכט יעדעס מאָל ביים שליסן אַ מסחר, האָט דווקא געוואָלט וויסן, וואָס סענדער האָט בדעה צו טאָן מיט זיין קאַנטאַרל.

— סענדערשי, — האָט זי געשריגן, — האָסט שוין געכשרט דיין קאַנטאַרל, חתן-בחור? . . .

סענדער, וואָס האָט קיינמאַל נישט אָפּגעזאָגט זיך צוצוגיין צו אַ טישל און מאַכן אַ שנאַפּס מיט געסט, האָט נישט צוגערירט זיך צו קיין טישל דאָס מאָל. נישט ער האָט געוואָלט ברעכן דעם תענית, נישט ער האָט געוואָלט רעדן מיאוסע רייד, נישט ער האָט געוואָלט הערן די אַנצור-הערענישן וועגן זיין זינדיקן לעבן. ער האָט געוואָלט פאַסטן אין זיין חופּה-טאַג, תשובה טאָן, אַ סך תשובה טאָן.

— מאַריץ, — האָט ער שטיל גערעדט צום קעלנער זיינעם, דעם רויט-האַריקן פרישטשעוואָטן יונג מיטן שמוציקן פאַרטעכל אונטער דעם פאַרשמאַלצעוועטן שוואַרצן רעקל — מאַריץ, גיי אַראָפּ אין קיך און זע, מען זאָל דאָס קרויט פאַר די אַרעמעלייט מאַכן פעט. אַ סך מאַרד-ביינער אַריינלייגן דערין, זאָלן זיי הנאה האָבן. און געפילטע קישקע זאָל מען אָפּקאָכן אַ סך. נישט זשאַלעווען . . .

מאַריץ, אַ יונג אַ ממזר, וואָס פאַרשטייט זיך אויפן וואונק, האָט דאָס מאָל געמאַכט זיך תּמּעוואָטע. טאַקע דערפאַר וואָס ער האָט געוואוסט אַז דער באַלעבאַס זיינער האָט קיין חשק נישט געהאַט צו ווייזן זיך אין קיך צווישן די דינסטן, האָט ער אים דווקא געוואָלט אַראָפּפירן אַהין.

— זאָל דער „אַלטער“ אַליין זיי זאָגן — האָט ער גערעדט פּרום — מיך פאַלגן זיי נישט, די שמאַדערס, זיי טרייבן מיך פון קיך אַרויס מיט די נאַסע האַנטעכער. זיי וויינען . . . זאָל זיי דער „אַלטער“ גיין טרייסטן . . .

סענדער האָט חשק געהאַט צו געבן דעם יונג אַ שטויס אין הינטן, ער זאָל אויף אַלע פיר זיך אַראָפּלאָזן איבער די טרעפּ אין קיך אַריין, נאָר ער האָט זיך איינגעהאַלטן. ער האָט נישט געוואָלט אויפהייבן קיין האַנט אויף קיינעם אין טאַג, ווען ער דאַרף תשובה טאָן.

— מאַריץ — האָט ער גערעדט איידל — גיי, אַראָפּ, איך בעט דיך, און זע, ס'עסן זאָל זיין פעט, און אַ סך.

אין דעם, וואָס די אַרעמעלייט וועלן האָבן אַ סך עסן, פעט קרויט און גענוג קישקע, האָט ער געזען אַ פאַרגעבונג פאַר זיך, אַ פאַרגעבונג פאַר זיין זינדיקן לעבן.

דערנאָך איז ער צוגעגאַנגען צו דעם בופּעט וואו אין אַ ניי-פּליזשן רויט טלית-זעקל איז געלעגן זיין נייער טלית. ער האָט פאַנאָדערגע-וויקלט דעם נייעם טלית זיינעם, איבערגעציילט די ציצית, צי אַלע פעדעם זיינען דאָ, און גלייכגעלייגט אים פינקטלעך און אויפּמערקזאַם. דערנאָך

האָט ער דורכגעפירט די קורצע דיקע פינגער איבערן פליוש דערפילט די ווייכקייט דערפון און מיט מי איבערגעלייענט די אויסגענייטע לשון-קודשדיקע ווערטער, וואָס זיין כלה האָט אויסגענייט אויפן זעקל, צוזאמען מיט אַ מגן-דוד און עטלעכע בלימעלעך.

פון דער ווייכקייט פון פליוש און פון דעם נייעם לייש-גאָלד, מיט וועלכן דאָס אויסנייעכץ איז געווען געמאַכט, האָט ער דערפילט אַ וואַ-רעמקייט. אים איז געקומען אויפן געדאַנק די כלה זיינע, דאָס באַ-לעבאַטישע מיידל, וואָס וואָלט געקענט זיין זיין טאָכטער, און אים האָט געשראַקן און הנאה געטאָן גלייכצייטיק וואָס באַלד, אין עטלעכע שעה אַרום, וועט ער מיט איר גיין צו דער חופּה און אָנהייבן אַ ניי לעבן, אַ באַלעבאַטיש און אַ לייטיש.

— מאַריץ — האָט ער אַ רוף געטאָן דעם קעלנער — לאָז אַריין די אַרעמעלייט.

מאַריץ האָט פאַרריסן די אויגן צום פאַרלאַפּענעם וואַנט-זייגער.

— זאָל דער „אַלטער“ זען, ס'איז ערשט איינס אַזייגער.

— זאָל זיין — האָט סענדער געענטפערט — לאָז זיי אַריין פריער.

זאָלן זיי נישט שטיין אויף דער קעלט און וואַרטן.

דורך דער אַפּענער טיר האָט אַ קנול-שמאַטעס זיך אַריינגעשטויסן, טומלענדיק און בענטשנדיק.

2

פאַר די גאַנצע פיר און פערציק יאָר פון זיין לעבן איז סענדער פראַגער נישט געווען אַזוי אומזיכער און אומבאַהאַלפן, ווי ער איז עס געווען פאַר די עטלעכע וואַכן צייט, וואָס ער איז אַ חתן געוואָרן מיט עדושע באַרענבוים, אַ מיידל, אַ העלפט יינגער פון אים.

ער איז אַ חתן געוואָרן אומגעריכט, סענדער, פלוצלונג, פון זיינע לאַנגע אַלט-בחוריגע יאָרן, פון פראַקטיקעס מיט ווייבער אין זיין רעס-טאָראַן, האָט ער נישט קיין געהויבענע מיינונג געהאַט וועגן ווייבערישן מין. ער האָט זיי נישט שטאַרק געגלויבט, די ווייבער, נישט די חתונה-געהאַטע, נישט די מיידלעך, און ער האָט זיך שטאַרק געהיט נישט אַריינג-צופאַלן צו איינער פון זיי. די שכנים אין גאַס האָבן אים מיט גוואָלד געוואָלט חתונה מאַכן, מענער, וואָס האָבן אויסצושטיין קאַלט און וואַרעם פון זייערע ווייבער מרשעתן, האָבן אים נישט פאַרגונען דאָס לייכטע בחוריגע לעבן און אים כסדר גערעדט שידוכים. נאָך מער האָבן די ווייבער פון גאַס געאַרבעט מעשים, דעם יונג צו פאַרשלייערן. אין דעם,

וואָס סענדער האָט זיך געוואָלט אַרויסדרייען פון נעמען אַ ווייב, האָבן זיי געזען אַ פאַרשווערונג קעגן זייער מין, אַ בונט קעגן דער שוואַכער ווייב-בערישקייט, וואָס איר כוח ליגט אין פאַריאָכן דעם שטאַרקערן מין. — די סמעטענע וויל ער און די זויערמילך וויל ער נישט — האָבן די ווייבער גערעדט מיט צאַרן קעגן דעם יונג, וואָס ליבעס פירט ער, נאָר איינשפּאַנען זיך אין יאָך האָט ער קיין חשק נישט — נישטאַ אַזוי גוט אויף דער וועלט.

שדכנים האָבן אים די שוועלן פון רעסטאָראַן אָפּגעהאַקט. — נו, סענדער, גיב שוין אַ יידן פרנסה — האָבן זיי זיך געבעטן — וויפל איז דער שיעור צו רייסן זוילן צוליב דיר.

אַבער סענדער האָט זיך נישט געלאָזט כאַפּן אויף דער ווענדקע. — צו וואָס דאַרף איך אַ ווייב פאַר אַנדערע, אַז איך קען האָבן אַנ-דערע ווייבער פאַר מיר — האָט ער געטענהט מיט חוזק צו די מענטשן. יונגע אלמנות און גרושות, פעטע, פריילעכע וויבלעך, וואָס האָבן פון זייערע פריערדיקע מאַנען געירשנט שוין געלט אין מזומנים, צירונג, קליידער, בעטגעוואָנט, פולע קוישן מיט טייערע וועש און אַ סך געניט-שאַפט אין ליבע, האָבן אַלע זייערע ווייבערישע גבורות און רייצן אָנגע-שטעלט אויף סענדערן. זיי האָבן אַן אויג געהאַט אויף זיין רעסטאָראַן, וואָס האָט געשמט פאַר אַ שמאַליץ-גרוב, אי אויף אים אַליין, דעם פעסטן יונג מיט די גלאַנציקע אויגן און פעטע שוואַרצע האָר. זיי האָט שטאַרק געצויגן צו שטיין ביים רעסטאָראַן-בופעט, צווישן פלעשער שנאַפּס, גע-בראַטענע גענדולעך, מענערישן געלעכטער, און ציילן געלט מיט די פעטע אויסגעברילאַנטעוועטע פינגערלעך. זיי האָבן זיך געפּוצט פאַר דעם יונג, געדרייט זיך אויף די הויכע קנאַפּלס פון די שיכלעך, געוויגט מיט די רונדע היפטן, אויגלעך צו אים געמאַכט, פאַרחלשטע ציינדלעך פון צווישן שטאַרק רויטע ליפּן געוויזן, זינדיקע אָנצוהערענישן געגעבן, זיי האָבן אַלע פאַרפירערישע שטיק געפּראָוועט, וואָס לוסטיקע ווייבער האָבן אַזוי פיל אין זייער רשות צו פאַרנאָרן אַ מאַן, וועמען זיי ווילן.

סענדער האָט פון די זיסע ווייבערישע מתנות זיך נישט אָפּגעזאָגט, אַבער אָפּצאָלן מיט אַ תכלית דערפאַר האָט ער נישט געוואָלט. ער האָט געלאַכט פון דער וועלט. אין גאַס האָט מען שוין אָנגעהויבן מיאש זיין זיך אין אים.

— דעם יונג וועט מען שוין באַגראָבן אין אַ טלית-קטן, נישט אין קיין טלית — האָבן באַווייבטע מענער גערעדט וועגן אים מיט קנאה — אַ חכם אַ יונג, לאָזט זיך דעם קאַפּ נישט פאַרדרייען.

אבער אויפן פיר-און-פערציקסטן יאר זיינעם, ווען קיינער האט זיך נישט געריכט מער דערויף, און אמווייניקסטן פון אלע סענדער אליין, איז ער פלוצלונג א חתן געווארן, און דוקא דורך א שדכן, גאר ווי א בחור א סטאטעק.

ניין, נישט קיין פראסטער שדכן האט איינגעבראכן סענדערן. דאס האט דער רבי זיינער גענומען אים אין די הענט אריין, דאס יארטשעווער רבילע, וואס האט געוואוינט טאקע אנטקעגנאיבער סענדערס רעסטאראן.

כאטש סענדער איז קיין גרויסער צדיק נישט געווען, קיינער האט עס אויף אים נישט געקענט זאגן, האט ער פונדעסטוועגן מורא געהאט פאר גאט, געציטערט פאר דעם, וואס זיצט ערגעץ אין די פאררויכערטע הימלען וועלכע שפרייטן זיך איבער דער יידישער געגנט אין ווארשע. ספעציעל איז ער אומרויאק געווען פאר די הימלען אין די פארנאכטן, ווען די זון, א רויטע, א קיילעכדיקע און א גרויסע צעלייגט זיך א פאר-טיקע און צינדט אלץ ארום זיך אין רויט. סענדער האט געזען אין דעם דאס גהינום, דעם גרויסן און פלאקערדיקן, וואס סמאליעט פאר רשעים, אַזעלכע ווי ער אליין, סענדער, איו, און ער פלעגט זיך אפט אריינכאפן צום יארטשעווער רבילע, וואס האט געוואוינט אין שכנות און אין גאט האט מען אים געהאלטן פאר א הייליקן און אן אלץ-ווייסנדיקן. ביי אים, דעם קליינגעוויקסיקן עלטערן יידל מיט דער גרויסער לאנגער בארד, וואס שטענדיק איז ער איינגעהילט אין געלן פוטער — אין א געלן ספאדעק אויפן קאפ, אין א זשופיצע מיט געלן פוטער ביי די לאצן און ביי די ברעגן פון די ארבל — איז סענדער אלע גאטס זאכן דערגאנגען: ווען ער האט יארצייט נאך טאטע-מאמע, ווען עס פאלט אויס יום-טוב, ווען מען דארף מזכיר נשמות זיין און א סך אַנדערע דינים, וואס א ייד דארף וויסן, דערפאר פלעגט ער אים געבן אפטע פדיונות, פעטע און ברייטע, און אויך מיט מאַריצן דעם קעלבער א פעט געבראטן גענדזל אריינשיקן א מתנה, א געשמאקן געפילטן קארפ מיט א סך ציבעלעס און מייערלעך.

דאס יארטשעווער רבילע, דאס קליין-געוויקסיקע יידעלע, וואס אן ער זיצט אין א גרויסער פאטער-שטול, קען ער נישט דערלאנגען מיט די פיסלעך צו דער ערד, האט סענדערן אלע עבירות פארקוקט. נישט ער האט אים געפרעגט וועגן דער בארד, וואס ער גאלט, נישט וועגן תפילין צי ער לייגט, נישט אפילו וועגן שבת, וואס ער היט נישט אפ און דער רעסטאראן זיינער איז אפן אין הייליקן טאג. א פריילעך יידעלע, מיט רויטע באקן און גלאנציקע אויגן, פול מיט בטחון און שמחה, האט ער

פיינט געהאָט צופיל צו מוסרן די חסידים זיינע, אַלע פון פראַסטן שטייגער, באַלעגאַלעס, קצבים, דינסטמיידלעך און אפילו נישט גאַנץ כשרע לייט, ווי גנבות-אויפקויפערס און פעטערס פון הייזלעך. אָבער איין זאך, וואָס דאָס רבי'לע האָט נישט געקאָנט פאַרטראַגן, איז געווען דאָס, וואָס סענדער האָט נישט חתונה געהאַט און נישט געפירט זיך מיט מענטשן צוגלייך. דאָס יאַרטשעווער רבי'לע האָט געהאַלטן פון שמחות, פון חתונות, בריתן, תנאים, בר-מצוות, און וויפל מאָל סענדער איז צו אים אַרויפגעקומען, האָט ער אים אַוועקגעזעצט לעבן זיך און אים מיטן פינגער פון זיין קליין הענטל געוואָרנט.

— איי, סענדער, סענדער — האָט ער געזיפצט — לא טוב להיות האדם לבדו, נישט גוט איז אַ מענטש צו זיין אַליין, האָט גאָט געזאָגט, ווען ער האָט באַשאַפן אדם, אַ ייד דאַרף האָבן אַ ווייב, קינדער... וואָס וועט זיין דער תכלית פון דיר, סענדער? ...

— סענדער פלעגט דעם רבין ענטפערן ווי אַלעמען:

— רבי, אַז ס'איז נישטאָ קיין איינע קיין רעכטע.

אָבער דער יאַרטשעווער רבי האָט דערפון נישט געוואָלט הערן. ער האָט ביידע אויערן מיט די פוטערנע מאַנקעטן פון די אַרבל פאַרשטאַפּט. — סענדער, אַ ייד טאָר אַזוי נישט רעדן אויף יידישע טעכטער — האָט ער זיך געבייזערט — בנות ישראל כשרות הן, — זאָגט די הייליקע תורה, יידישע טעכטער זיינען כשרע.

סענדער האָט געלאַכט:

— רבי, פּרעגט מיך, יעדן ווייס בעסער. דער רבי מעג זיך אויף מיר פאַרלאָזן, און זאָל דער רבי נישט רעדן דערפון.

אָבער דער יאַרטשעווער האָט יאָ געוואָלט רעדן דערפון.

— סענדער, וואָס דו טוסט, טוסטו — האָט ער אים געמוסרט — אָבער אַז דו וועסט דיר נישט צוגרייטן אַ קדיש באַצייטנס, וועסטו פאַר-פאַלן ווערן אין גיהנום... מיין נישט, אַז ס'איז הפקר אַ וועלט... מען ברענט און מען בראַט דאָרט... און נאָר אַ קדיש קען ראַטעווען... גיב מיר די האַנט, אַז דו וועסט חתונה האָבן.

סענדער האָט פאַרן רביס רייד וועגן גיהנום מורא געהאַט, אָבער געבן אים די האַנט האָט ער נישט געוואָלט.

— אַז כ'וועל עלטער ווערן, רבי — האָט ער זיך אַפגעבעטן — דערווייל בין איך נאָך יונג און כ'ויל מיר דעם קאַפּ נישט פאַרדרייען. כ'על צייט האָבן ביי פופציק.

ביים פיר-און-פערציקסטן יאָר האָט סענדער דערפילט, אַז ער איז

נישט מער אזוי יונג ווי ער האָט געמיינט. אין די נעכט פלעגט ער פלוצ-
 לונג דערפילן אַ שטאַך אין אַ זייט, אַ קראַמף אין בויך, אַ ווייטיק אין
 רוקן. ער האָט די ווייטיקן פאַריאַגט מיט אַ כוסה, ווי זיינע געסט, די
 אַקסן־הענדלערס, פלעגן אים לערנען, אַז איין עצה איז דאָ פאַר אַלע
 קראַנקייטן, אַ שנאַפּס. אָבער דער שנאַפּס פלעגט נישט אַלעמאַל העלפּן.
 די ווייטיקן פלעגן אָנהאַלטן. סענדער פלעגט זיך פילן זייער אומרואיק
 אין זיין בחורשער וואוינונג איינער אַליין צווישן די אַלע קישעלעך און
 צאַקעלעך, וואָס ווייבער האָבן אים געגעבן מתנות. אין דער פרי, ביים
 צעקעמען זיך אין שפיגל, האָט ער אויך אין זיינע שוואַרצע האָר דערטאַפּט
 אַ גרויע. ער האָט זי אויסגעריסן, אָבער נאָך דער איינער אויסגעריסענער,
 האָבן זיך באַוווּזן צוויי אַנדערע. סענדער האָט געזען, אַז דאָס צופּן האָט
 קיין פעולה נישט. מען קען צופּן האָר, אָבער נישט קיין יאָרן.
 — ווערסט אַלט, סענדער — האָט ער געברומט צו זיך אַליין אין
 שפיגל.

דער שלאָף זיינער האָט אויך אָנגעהויבן ווערן אַביסל שוואַכער, ער
 איז שוין נישט אָפּגעשלאָפּן מער מיט איין צי אַ גאַנצע נאַכט ווי פריער,
 נאָר אינמיטן נאַכט זיך אויפגעכאַפּט און שווער דערנאָך צוריק אַנטשלאָפּן
 געוואָרן. לייענען האָט ער נישט געקענט, נישט געפילט קיין טעם דערין.
 ער האָט קיינמאַל נישט געלייענט. דאָס האָט אים נאָך מער געמאַטערט.
 אַלערליי שלעכטע געדאַנקען זיינען אים געקראַכן אין קאַפּ. ווען ער
 דערפילט זיך פלוצלונג נישט גוט, איז אים איינגעפאַלן אַ געדאַנק, וואָלט
 ער אפילו נישט געהאַט קיינעם, ווער עס זאָל אים אַביסל וואַסער דער-
 לאַנגען. מעשיות וועגן יענער וועלט זיינען אים געקומען אין זכרון. דער
 גיהנום, וועגן וועלכן דער רבי זיינער פלעגט אים אזוי אָפט דערציילן,
 איז אים געשטאַנען פאַר די אויגן, פול מיט פייערדיקע צונגען און פעסער
 קאַכעדיקן פעך, אין וועלכע שלעכטע מלאכים וואַרפן אַריין נאַקעטע
 רשעים, ווי ער איז. ווען ער זאָל פלוצלונג שטאַרבן, האָט אים געגעבער
 אין מוה, וואָלט אַלץ, וואָס ער האָט, געבליבן הפקר. פרעמדע וואָלטן זיך
 מיט זיין פאַרמעגן צעטיילט. יעדער וואָלט געכאַפּט, און קיינער וואָלט
 אפילו אים נישט דערמאַנט, קיין גוט וואָרט נישט געזאָגט נאָך אים, קיין
 קדיש, קיין יזכור, קיין מצבה אפילו נאָך אים נישט אַוועקגעשטעלט, ווי
 נאָך אַ הונט אין גאַס.

נאָך איינער אַזאָ נאַכט, אַ שלאָפלאָזער און אַ ביטערער, איז ער
 אַוועק צום רבין זיינעם, ווי תמיד בעת אַן עגמת־נפש. דער יאַרטשעווער
 רבילע האָט פאַרקאַשערט דעם געלן ספּאַדעק איבערן קאַפּ און געוווּזן מיט

א פינגער צום באַלקן, אויף וועלכן פליגן האָבן געזשומעט און געציגנט זיך. — דאָס איז אַ צייכן פון אויבן, סענדער — האָט ער פייערלעך גע־זאָגט — פאַלג מיר און גיב מיר אַ תקיעת־כֶּף. סענדער האָט זיך פרובירט וואַקלען. רבי, אַז כ'גלייב זיי נישט, די ווייבער, — האָט ער געמורמלט, — אַז כ'קען זיי.

דער רבי האָט נישט געוואַלט הערן.

— רייס מיר נישט איבער — האָט ער געצאָרנט, טופּנדיק אין דער לופט מיטן פיסל, וואָס דערגרייכט נישט צו דער ערד — נאָך פאַראַן יידישע כשרע טעכטער, געלויבט צו גאָט. אַזוי גרויס גאַלד זאָל איך האָבן. און איך וועל דיר רעדן אַ שידוך... איך אליין, גיב די האַנט, אַז וועסט אין אַלץ מיך פאַלגן, וואָס איכ'ל דיך הייסן.

סענדער האָט נישט געהאַט קיין כוח גענוג דאָס מאַל צו לאָזן הענגען דעם רבינס אויסגעשטרעקטע האַנט. ער האָט זיינע קורצע פולע פינגער אין רבישן ווייכן הענטל אַריינגעשטעקט. דער רבי האָט פאַר נחת עטלעכע שמעק טאַבאק גענומען איינעם נאָכן אַנדערן, גוט די נאָז אויסגעשנייצט מיט רחבות און נצחון, און געהייסן דעם שמש, ער זאָל שוין אַריבערגיין צו חנה דער אלמנה, דער שוחטקע, און זי הייסן קומען צו אים, למען־השם, און טאַקע באַלד, וואָרעם עס גייט אין אַ תוך־נאָך.

— איך גיב דיר אַ באַלעבאַטיש יידיש קינד, אַ שוחטס אַ טאַכטער — האָט דער רבי געזאָגט אַ פריילעכער — און וועסט קיין חרטה נישט האָבן, סענדער. זי איז אַ יתומה, אַרעם, אַבער אַ כשר קינד, הערסט!

נאָך אין דער זעלביקער וואָך, שבת פאַרנאַכט, האָט סענדער אָנגעטאָן דעם נייעם קאַסטיום, וואָס איז געלעגן ווי אויסגעגאַסן אויף זיין קרעמפן גוף, ער האָט זייער פינקטלעך אויסגעלעט דעם ברייטן שרונט אין שוואַרצן קאַפּ, נייע פלעסטערלעך, אָנגעקלעפט אויף דעם קאַרק און געלאָזט זיך קריכן פיר שטאַק שמוציקע טרעפּ צום בוידעם־שטיבל פון דער אלמנה, דער שוחטקע. אַ הויכע ברוינע יידענע, אַן איבערגעוואַקסענע און געבויגענע, אין ברייטע אַלטמאַדישע קליידער פון איר חתונה נאָך, האָט אים געעפנט די טיר און אַריינגלאָזט אין אַ שבתדיק צוגעראַמטער שטוב, וואָס האָט געשמעקט מיט זיס־ווייערלעכע ריחות פון טשאַלנט, שבתדיקער טיי, צוגע־לעגן אויבס און שלוש־סעודותדיקן אומעט.

אויפן טיש, לעבן די פאַרטריפטע מעשענע לייכטער, איז געשטאַנען אָנגעגרייט באַצייטנס כיבוד. אויף אַ בלו־געפאַרבטן טעלער מיט פייגל און בלומען זיינען געלעגן אויסגעלייגט עטלעכע רויטע צוגעפרוירענע עפל

און דארע ראזשינקעס, אַרומגעפּוצט אין די זייטן מיט קרום-געשניטענע שטיקלעך שטרודל. אַ קורץ-געוויקסיק מיידל מיט אַ צו-הויכן בוזים און מיט אַ פּאַר גרויסע שוואַרצע אויגן, ברייט געפּנטע און דערשראָקענע, ווי זיי וואַלטן נאָר וואָס אַן אויסטערלישע בשורה געהערט, האָט אים אויסגעשטרעקט אַ פּוכקע בלוי-און-בלוילעכע האַנט, וואָס זעט אויס ווי געפרוירן.

— כ'האב מיך די ערע פאַרצושטעלן — האָט זי געזאָגט, דרייענדיק זיך אויף די הויכע דינע קנאַפּלס — עדזשע באַרענבוים.

סענדער האָט געקוקט אַן איבערראַשטער אויף דער טונקעלער שבת-פאַרנאַכטיקער שטוב, וואָס דורכן אַריינגערוקטן בוידעם-פּענצטער קוקן אַריין אַ סך קוימענס און דעכער, און ער האָט נישט געוואוסט, וואָס צו רעדן. ס'ערשטע מאָל איז ער געווען אין אַזאַ שטוב, ס'ערשטע מאָל מיט אַזאַ מיידל זיך געטראַפּן. ער האָט נישט געוואוסט גענוי, צי זי איז אַ שיינע, צי אַ מיאוסע. נאָך ווייניקער האָט ער געוואוסט ווי אַזוי מיט איר צו רעדן. פון פאַרלעגנהייט האָט ער זיך איינגעקוקט אין אַן אַפּגעבליאָ-קעוועטער פּאַטאַגראַפּיע פון אַ ייד מיט אַ יאַרמולקע אויפן קאַפּ און מיט אַ בולבעוואַטער נאָז, וואָס קריכט אַרויס פון אַ גרויסע געדיכטעניש פון באַרד און פיאות.

— דאָס איז מיין טאַטעשי, עליו השלום — האָט דאָס מיידל גע-זאָגט — ער האָט זיך נישט געוואַלט פּאַטאַגראַפּירן, ר'איז געווען אַ שוחט. האָט מען אים אַראַפּגעכאַפּט, ווען ר'האָט נישט געוואוסט.

— אַ שיינער ייד, קיינע האַרע — האָט סענדער לייטיש גערעדט. נישט וויסנדיק, אַז וועגן אַ טויטן זאָגט מען נישט קיין עין הרע.

— יעדן על מעך נישט אַליין לויבן — האָט דאָס מיידל געזאָגט, אונטערהאַלטנדיק ווייבעריש די ברוסט מיט איר האַנט — אַבער יעדן בין אינגאַנצן איין אַנבליק מיט מיין טאַטעשי, עליו השלום. געניסן זי עפעס. די אלמנה, אין די אַלטמאַדישע קליידער, נאָך פון איר חתונה, האָט צוגעטראַגן אַ שבתדיק גלאַז טיי און גערעדט מיט אַן אלמנה-שטיים.

— אוודאי — האָט זי געזאָגט — ווען מיין מאַן, עליו השלום, וואַלט געלעבט, וואַלט איר גענומען פאַר מיין טאַכטער אַ לערנער. אַבער אַז גאָט האָט מיך געשטראַפּט, איז מסתמא אַזוי באַשערט.

דערביי האָט זי געלאָזט אַ טרער.

דאָס מיידל האָט געקוקט מיט דערשראָקענע שוואַרצע אויגן.

— שוין, ווינסט שוין, מאַמע! — האָט זי געבייזערט זיך — ס'איז

דאָך דאָ אַ מענטש אין שטוב.

די אלמנה האָט אויסגעווישט די טרער און ווידער גענומען רעדן מיט איר שטום פון אַ וויינערקע. זי האָט דערציילט וואָסער ליכטיק מוז זי האָט געהאַט ביים מאָן אירן דעם שוּחט, ווען ער האָט געלעבט, און זי האָט געשאַקלט מיטן קאַפּ אויף דער טאַכטער.

— ווען ער זאָל וויסן — האָט זי געוויזן אויף דער פּאַטאַגראַפיע — אַז אונדזער טאַכטער וועט מוזן זיין אויף אַ שטעלע אין אַ שפייזגעוועלבל, אַרויפּטראָגן יעדערן אַ פּעקל אין שטוב אַריין...

זי האָט ווידער געוואָלט וויינען, נאָר די טאַכטער האָט אויף איר אַ קוק געטאָן מיט די שוואַרצע דערשראַקענע אויגן, האָט זי זיך פאַרשאַרט אין אַ ווינקל און געלאָזט הערן אירע שבת-פאַרנאַכטיקע תפילות מיט אַ וויינענדיקן תחינה־ניגון, דאָס מיידל האָט כסדר אונטערגערוקט סענדערן דעם בלוי־געפאַרבטן טעלער מיטן כיבוד.

— זי געניסן גאַרנישט — האָט זי געזאָגט — עס מוז אין נישט שמעקן. גלייך נאָך שבת האָט מען געבראַכן טעלער. די חתונה איז אָפּגעלייגט געוואָרן אויף אַ חודש.

— צו וואָס אַפלייגן אין דער לאַנגער באַנק אַריין? — האָט געזאָגט דאָס יאַרטשעווער רבי'לע, וואָס האָט געשריבן די תנאים — ביסט נישט קיין בר־מצווה בחורל, סענדער.

סענדער האָט דעם רבין אַליץ געפאַלגט, ווי ער האָט אים די האַנט געגעבן. ער האָט געמאַכט פאַר דער כלה אַן אויסשטייער, בעטגעוואַנט, מתנות איר געקויפט. אפילו געלט אויף אַ טלית, וואָס כלהס צד דאַרף קויפן, האָט ער פון זיין קעשענע געגעבן. דער כלהס מוטער האָט ער געלאָזט אַ ניי שייטל מאַכן, אויך אַ קלייד אויף דער חתונה.

אַז ער איז מיט אַליץ געוואָרן פאַרטיק, האָט ער זיך נאָך אַריינגעכאַפט צו זיין שכן שאַיע איטשע דעם פעלדשער, ביי וועמען ער פלעגט זיך שערן און אויך היילן זיך, אַז ס'האַט זיך עפעס געמאַכט אין זיין בחוריש לעבן, שאַיע איטשע האָט איבערגעלאָזט אין מיטן אַרבעט אַ ניט־דערגאַלטן יונג און אַריינגעפירט סענדערן אין זיין פינצטערן אויפנעם-שטיבל, וואָס איז פול מיט פלעשער פאַרביקע פליסיקייטן, גלאַנציקע צווענגעלעך און פינצעטן. ער האָט אָנגעטאָן די פענסע אויף זיין לאַנגער נאָז, וואָס פאַר־קריכט אים מיטן שפיץ אויף דער אונטערשטער אַרויסגעזעצטער גראַבער ליפּ, און שפיציק געלאַכט.

— געכאַפט אַ פאַרציע פון דער מומע ליבע, סענדערל, האָ? — האָט

ער געפרעגט מיט הנאה — נו, מילא, ס'א יידישע זאך ... נישט ס'ערשטע
מאל ביי דיר. מירן זען, וואָס מיר קענען טאָן.

ער האָט גערעדט אין מערצאל און סענדערן האָט געקיצלט אין זייט.
ער האָט געוואָלט רעדן ניבול-פה. אָבער סענדער איז געווען ערנסט.
— ר' שאַיע איטשע — האָט ער אים איבערגעריסן — ס'איז מיר
גאַרנישט. נאָר כ'וויל חתונה האָבן מיט אַן אַרענטלעך מיידל. און כ'וויל
וויסן צי איך מעג. איר קענט דאָך מיר, רב שאַיע איטשע. זאָגט מיר.
האָט שאַיע איטשע אויפגעהערט צו לאַכן און גענומען זיך צו סענדערס
גוף, דעם גרויסן און צעוואַקסענעם.

— אפילו מיט אַ רבינס אַ טאַכטער מעגסטו גיין צו דער חופה —
האָט שאַיע איטשע געזאָגט — מעגסט זיך פאַרלאָזן אויף מיר.
סענדער איז אַוועק דינגען אַ חתונה-זאַל, דעם שענסטן אין דער געגנט.
ביים נאַענטסטן דרוקער האָט ער באַשטעלט חתונה-בילעטן, מיט גילדענע
ווערטער און מיט צוויי טייבעלעך, וואָס קושן זיך אין די שנעבעלעך. ער
האָט אויך אַ נייעם סורדוט ביים שניידער געלאָזט זיך אויפנייען, אַ בכבודיקן
און שיינעם, ווי פאַר אַ לייטישן חתן בחור פאַסט. אָבער רואיק אינגאַנצן
איז ער נישט געווען. די חסידישע שטוב, די וויינענדיקע מחותנתמע, וואָס
תמיד רעדט זי וועגן איר מאַן דעם שוחט, די משפחה פון כלהם צד, בער-
דיקע פרומע יידן, וואָס רעדן מיט לשון-קודש-ווערטער, זייערע ווייבער,
וואָס לאָזן גאַטס נאַמען פון מויל נישט אַרויס, און מער פון אַלץ די כלה
אַליין, די חסידישע טאַכטער, וועמעס טאַטע ער וואָלט געקענט זיין, און
וואָס קוקט אויף אים מיט גרויסע שוואַרצע דערשראָקענע אויגן, ווי זי
וואָלט נאָר וואָס אַן אויסטערלישע בשורה געהערט. דאָס אַלץ האָט אים
באַאומרויאַקט, געשראַקן און געהאַלטן געשפאַנט.

— כ'וואָלט שוין געוואָלט, עס זאָל זיין נאָך אַלעמען — האָט ער
אויסגערעדט זיך פאַר זיינע פריינט די אַקסנהענדלערס.

3

אַ גאַנצע גרויסע ווינטער-נאַכט, שיעור נישט ביזן גרויען טאָג אַריין,
האָט זיך געצויגן סענדערס חתונה אין שרייענדיק-באַלויכטענעם חתונה-
זאַל „ווענעציאַ“.

סענדער איז שעהן לאַנג געזעסן אַן אַנגעטווענער אין נייעם התן-סור-
דוט און אומגעדולדיק געוואַרט ביז צוויי אונטערפירערס פון כלהם צד
זיינען ענדלעך געקומען אים נעמען צום חתונה-זאַל. כאַטש דער זאַל איז

געווען נאָענט, האָבן זיי געהייסן סענדערן נעמען אַ דראַשקע, ווי עס פּאָסט נישט פאַר אַ חתן צו גיין צופּוס.

— נו, חתן, גרייט זיך. גיכער, גיכער, נישטאָ קיין צייט — האָבן די צוויי יידן אין אַטלעסענע קאַפּאַטעס און אין סאַמעטענע היטלען מחותניש געיאָגט, כאַטש זיי אַליין האָבן געלאָזט אויף זיך לאַנג וואַרטן.

סענדער האָט צונויפגערוקט זיך אין דער דראַשקע צווישן ביידע חסידים, וואָס קיינמאַל איז ער מיט אַזעלכע נישט געווען קיין מחותן. די יידן האָבן נישט אויפגעהערט רעדן צו אים וועגן יידישקייט, חתן-דינים, מנהגים, אַלץ אין פרעמדע לשון-קודשדיקע רייד, וואָס סענדער האָט אַ וואַרט נישט פאַרשטאַנען. זיי האָבן געוואַלט וויסן, צי ער פּאָסט כאַטש אין טאַג פון זיין חופּה, צי ער האָט צוגעגרייט זיך אַ קיטל, צי ער האָט אַריינגעמאַכט ציצית אין טלית. זיי האָבן אויך געוואַלט זען, צי דאָס קידושין-רינגל איז גלאַטיק און קיילעכדיק און גענוג שווער, ווי אַ רינגל דאַרף זיין לויטן דין, דערביי האָבן זיי זיך שרעקלעך געאיילט, אַליין נישט וויסנדיק פאַרוואָס. ס'האָט זיי פון אַרט געהויבן זיצנדיק אין דראַשקע.

— איי, וויי, שפעט, שפעט — האָבן זיי געברומט. — ביסט אַ מבין . . . סענדער האָט זיך געפילט שטאַרק געפאַלן זיצנדיק איינגעפרעסט צווישן אַט די צוויי חסידישע יידן. ער האָט מורא געהאַט אַ וואַרט אויסצוריידן, ער זאל נישט זאָגן, וואָס מען דאַרף נישט, ער זאל זיך נישט אַרויסכאַפּן מיט אַ שלעכט וואַרט.

נאָך געפאַלענער איז ער געוואָרן ביי זיך, ווען די צוויי יידן האָבן אים גענומען אונטער די הענט און אים אַרויפגעפירט מיט פאַראַד אין זאל איבער די אויסגערביבענע רויט-פּליושענע געדעקטע טרעפּ פון חתונה-זאַל.

— מזל-טוב, חתן, אין אַ שעה מוצלחת, שלום עליכם! — האָבן אים בערדיקע יידן אין צעשיטע אַטלעסענע און זיידענע קאַפּאַטעס באַגעגנט, שטרעקנדיק ווייכע מאַכטלאַזע הענט. דער ברוחן האָט אים גלייך גענומען אויפן צימבל, געשאַטן תורה ווי פון אַ זאַק אַרויס.

פון סענדערס צד איז זעלטן ווער געווען. קיין טאַטע-מאַמע האָט ער שוין לאַנג נישט געהאַט. אויך קיין משפּחה האָט ער נישט געהאַט אין דער פרעמדער שטאַט, אין וועלכער ער איז אַנגעקומען אַלס אַ שיק-יינגל אין אַ גאַר-קיך און אַרויפגעאַרבעט זיך צו אַן אייגענעם רעסטאָראַן. אַ סך פון זיינע חברים האָט ער מורא געהאַט איינצולאָדן, זיי זאלן נישט אַפּטאָן עפעס קיין שלעכטע זאַכן, ווען זיי וועלן נעמען אַן איבעריקע כּוּסה. די אַקסנהענדלערס זיינע האָבן נישט געהאַט קיין חשק צו רייבן זיך צווישן

די „אטלעסענע קאפאטעס“, וואָס מיינען, אַז די גאַנצע וועלט איז זייערע און קוקן פון אויבן-אַראַפּ אויף עס-האַרצים. דאָס גאַנצע רעדל האָט געפירט כּלהס צד. אַלעמאַל איז אַן אַנדער קרוב צוגעגאַנגען צום חתן, באַטראַכט אים פון קאָפּ ביז די פיס און געמורמלט:

— דאָס איז דער חתן? נו, מילא, זאָל זיין אַזוי, אַבי אין אַ מזלדיקער

שעה...

סענדער האָט זיך יעדן מאַל אויפּסניי גערויטלט, ווי אַ יינגעלע, הערן-דיק די רייד פון די שיינע יידן, די מחותנתטעס פון כּלהס צד, ווייבער אין אַנגעקאַברירטע שייטלעך, באַהאַנגען מיט צירונג, האָבן יחוסדיק געגוידערט זיך, געשאַקלט מיט די אוירינלעך אין די אויערן און געבלאַזן זיך ווי די אינדיקעס. וואָס זייער קרובה האָט זיך אַראַפּגעלאָזט און אַ פּראַסטן שידוך געטאַן.

— מסתמא איז אַזוי באַשערט — האָבן זיי געמורמלט, שנורעוונדיק

ליפעלעך — זאָל זיין אין אַ מזלדיקער שעה.

געברוינטע צרות האָט סענדער געהאַט אויסצושטיין פון דער כּלהס אַ פעטער און מומע, נגידיס און בכבודיקע לייט, דאָס שיינדל פון דער משפּחה. פאַר די עטלעכע וואַכן צייט, וואָס ער איז אַ חתן געוואָרן, האָט ער כּסדר געהערט רעדן פון פעטער שמואל לייב און פון דער מומע פעסעלע. אַט דער פעטער שמואל לייב, אַ דיקער ברייטבייכיקער געלאַסענער ייד, אַ גרויסהאַלטער און מיוחס, וואָס האָט קיין גראַשן נישט געוואָלט געבן צושטייער צו דער חתונה, האָט זיך שטאַרק געמישט אויף דער שמחה און דעם גאַנצן זאָל פול געמאַכט מיט זיך. אים האָט אונטערגעהאַלטן זיין לאַנגע אויסגעדאַרטע יידענע, וואָס האָט אויף קיין רגע נישט אַוועקגענומען דעם לאַרניאָן פון די פאַרוויינטע רויטע אויגן, געקומען זיינען זיי שפעט, די לעצטע, ווי פאַר מיוחסים שטייט אָן. די קלעזמער האָבן זיי אויפּגע-שפּילט מיט גרויס טאַראַראַם. דער בדחן איז זיך צעגאַנגען אין שבחים און אין לויב-לידער פאַר די אַנגעלייגטע געסט. ר' שמואל לייב האָט זיך גלייך אַוועקגעזעצט לעבן חתן, אויבנאָן, ווי עס וואָלט אים געקומען, און טאַקע גלייך גענומען סענדערן אויף אַ שטאַרקן פאַרהער.

— נו, מילא, סענדער — האָט ער גערעדט לאַנגזאַם, ציילנדיק יעדן

וואָרט, ווי רענדלעך — קיין למדן, ווי איך בין מיך משער, ביסטו נישט.

האַלט כאַטש פון יידישקייט, האָ?

און נישט וואַרטנדיק אויף קיין ענטפער, האָט ער ווידער גענומען פּרעגן קשיות. ער האָט געוואָלט וויסן, צי איז אין רעסטאַראַן זיינעם גענוג כּשר, צי היט ער אַפּ שבת, צי טוט ער אָן די תּפּילין יעדן טאַג.

צי פרעגט ער אַ שאלה, אַז עס מאַכט זיך און צי וויסט ער עפעס אין יידישקייט.

— דאַרפסט וויסן, חתן, אַז דיין שווער, עליו השלום, איז געווען נישט קיין ליאַדע ווער, אַ שוחט און אַ טייערער ייד...

— איי איז דאָס געווען א ייד — האָט די מומע פעסעלע צוגעהאַלפן איר מאַן, שטייענדיק אין אַ זייט און באַטראַכטנדיק דורך איר ליאַרניאַן דעם חתן פון קאַפּ ביז די פיס — מ'זעט גאַרנישט מער אַזעלכע יידן היינט... דערביי האָט זי זיך צעזיפצט, קוקנדיק אויף סענדערן, ווי זי וואַלט באַדויערט, וואָס אַזאָ יונג איז אַריינגעפאַלן אין זייער משפּחה אַריין.

סענדער וואָס איז געווען אַ בריה אין זיין רעסטאָראַן, אַ מוזיק צווישן די אַקסנהענדלערס און דינסטן, איז געזעסן ווי אַ פאַרשעמט יינגל צווישן אַט די שוואַכע אַטלעסענע יידן. דער שטייפער קראַגן האָט אים געשטיקט אין האַלדז. דער האַרטער הוט אויפן קאַפּ האָט זיך אים איינגעפרעסן מיט זיין שטייפיקייט. געוואוינט שטענדיק צו זיצן אין בלויון קאַפּ, האָט סענ-דער פּרוּבירט אַראָפּנעמען דעם נייעם הוט אויף אַ וויילע, אָבער באַלד האָט ער זיך געכאַפּט וואו ער איז און אים פעסטער אַרויפגעזעצט.

— ס'הייס — האָט ער געברומט, אַבי צו רעדן אַ וואָרט.

— נאָ דיר מיין יאַרמולקע — האָט דער פעטער שמואל לייב געזאָגט, און נישט פרעגנדיק סענדערן, האָט ער אים אַראָפּגענומען דעם הוט פון קאַפּ און אים אָנגעטאַן זיין ברייטע שמאַלציקע יאַרמולקע, וואָס איז אים אַריבערגעפאַלן איבער די אויגן.

דערפילט זיך אַביסל פרייער האָט סענדער, ווען פון זיין צד איז ענדלעך אָנגעקומען דער יאַרטשעווער רבילע, דאָס קליינע יידעלע מיט דער גרוי-סער באַרד, איינגעהילט אינגאַנצן אין געלן פוטער, האָט גלייך אַריינגע-בראַכט היימישקייט און פריילעכקייט צווישן אַט די אָנגעבלאַזענע יידן. ער האָט ווייבעריש געטונקען לעקעך אין בראַנפן, געקייט מיט גרויס הנאה דעם געווייקטן לעקעך און געפאַטשט האַנט אין האַנט.

— נו, חתן, ביסט הונגעריק? — האָט ער געפרעגט קיענדיק — נו, מילא, שוין נישט לאַנג צו וואָרטן, באַלד וועל איך מסדר-קידושין זיין, בלי נדר, אוודאי אַזוי.

דער פעטער שמואל לייב האָט גלייך געוואָרפן אַ פיינטלעכן בליק אויף דעם קליין-געוויקסיקן און פריילעכן רבילע, ווי יעדער חסיד, וואָס פאַרט צו אַ גרויסן רבין, האָט ר' שמואל לייב געקוקט מיט חוּק אויף די קליינע רבילעך, וואָס זייערע חסידים זיינען פּראַסטאַקעס און ווייבער. חוץ דעם האָט אים פאַרדראַסן, וואָס דאָס רבילע האָט זיך געגרייט מסדר-

קידושין זיין חתן-כלה. געוואוינט שטענדיק צו כיבודים. צו סנדקאות אויף בריתן, צו דאווענען פארן עמוד, צו בענטשן מזומן, צו אַלערליי אַנ-דערע כיבודים, איז ר' שמואל לייב אַליין געווען אַ בעלן מסדר-קידושין צו זיין. ער האָט געקענט פון אויסנווייניק אָט די אַלע זאַכן, געבן חופּה וקדושין, לייענען אַ כתובה, זאָגן שבע ברכות. ער האָט זיך געהאַט שוין געגרייט צו זיין דער מסדר-קידושין, ווי פאַר אַזאַ חשובן פעטער שטייט אָן, און ער איז געוואָרן אויפגעקאַכט, ווען דאָס קליינע יידעלע האָט אים געוואַלט אויסכאַפּן די מצוה.

— הם . . . סענדער איז דאָס אייער . . . אייער חסיד? — האָט ער געפרעגט ביי דעם יידעלע מיט חוּק — אַזוי, האָ?

און כדי צו ווייזן דעם רבילע ווער עלטער איז, האָט ער אים גענומען אויף אַ פאַרהער אין תורה, אויף אַ שאַרפן פאַרהער, אַזוי, אַז דאָס ווייבע-רישע רבילע איז אינגאַנצן אַ צעטומלטער געוואָרן.

— דער זיידע, זכרוננו לברכה, פלעגט זאָגן — האָט דאָס רבילע פרו-בירט איבערדערציילן עפעס אַ תורה פון זיין זיידן, כדי זיך אַרויסצודרייען פון דעם אַנגרייפנדיקן יידן. אָבער ר' שמואל לייב האָט זיך נישט געלאָזט פאַרדרייען.

— וואָס טויג מיר דאָרטן, וואָס דער זיידע האָט געזאָגט — האָט ער איבערגעריסן, — יעדן וויל בעסער וויסן, וואָס איר זאָגט, האָ?

סענדער האָט אַנגעשטרענגט זיך צוגעקוקט צו אָט דער מלחמה אין ווערטער, וואָס איז אַנגעגאַנגען צווישן דעם בייכיין פעטער און זיין רבין. אים איז אויסגעגאַנגען דאָס חיות, אַז זיין רבי זאָל דעם בעל-גאוהדיקן פעטער דערלאַנגען אַ חלק, מאַכן אים אויסצודרייען, אָבער דאָס רבילע איז בלויז קלענער געוואָרן ווי תמיד און נערווען געטונקען דעם לעקעד אין בראַנפן.

— כ'מיין, ס'איז צייט צו גיין צו דער חופּה — האָט ער געזאָגט, אַבי אַרויסצוקריכן פון דער געץ, אין וועלכער דער קעגנער זייער האָט אים געצויגן — חתן-כלה זיינען הונגעריק, זיי האָבן געפאַסט אַ גאַנצן טאָג . . . אַ רחמנות אויף יידישע קינדער . . .

ביי דער חופּה איז סענדער געווען אַזוי דערשראָקן, אַז ער האָט פאַר-געסן צו זאָגן ווי געהעריק דעם הרי-את, כאַטש ער האָט אַזוי פיל מאַל זיך דעם פּסוק איינגעהוּרט אויף אויסנווייניק, די יידן אַרום האָבן געזיפּצט, העכער פון זיי אַלע האָט געזיפּצט דער פעטער ר' שמואל לייב.

— נו אַ, הרי את — האָט ער אים געלערנט — כדת משה וישראל . . . די סעודה האָט זיך געצויגן לאַנג, דער פעטער ר' שמואל לייב האָט

געזונגען ווילדע חסידישע ניגונים און האַפקעס מיט אַ שמאַלציקער פעטער שטים. ער האָט זיך געגאַרגלט, אונטערגעהאַלטן זיך מיט אַ האַנט פאַרן אויער, באַלעקט זיך פון אייגענער אַנטציקונג איבער זיין קול נגינה, און אַלעמאַל אַנגעהויבן אַ נייעם ניגון, כאַטש קיינער האָט אים נישט געבעטן. ווען ער איז פאַרטיק געוואָרן מיטן זינגען, האָט ער געשאַטן מיט תּוּרה. וואָס דער יאַרטשעווער רבילע האָט געוואָלט זאָגן אַ וואָרט, האָט אים דער ברייטער ייד איבערגעריסן און אַליין געזאָגט.

פונקט ווי די יידן האָבן געזאָגט אַ סך תּוּרה און געזונגען אַ וועלט מיט זמירות, אַזוי האָבן זיי געגעבן ווייניק דרשה-געשאַנק, אַפּגעפּטרט זיך מיט קלייניקייטן. די שבע ברכות, וואָס דער פעטער ר' שמואל לייב האָט געפּראַוועט, האָבן זיך געצויגן ווי פעך. דאָס, וואָס ער האָט אַנגע-וואָרן ביי דער חופּה ביים סידור-קידושין, האָט ער זיך אַפּגענומען זיינס ביי די שבע ברכות און ביים בענטשן. ער האָט געזאָגט גאָר אָן אַ שיעור, געזונגען, געגאַרגלט זיך, אַז סענדערן האָט אַזש אַ שווייס באַגאַסן. דערנאָך ערשט האָבן אַלע חסידים גענומען טאַנצן דאָס מצווה-טענצל מיט דער כּלה. יעדערער האָט אַנגענומען אָן עק פּאַטשיילע און געדרייט זיך. מער פון אַלע האָט געדרייט זיך דער פעטער ר' שמואל לייב.

שוין פאַרטאַג, אַפּצאַלנדיק פון זיין אייגענער קעשענע די קלעזמער, די סאַרווערס, דעם ברוך, די דינסטן און אַלערליי שמישים און לאַפּיטוטן, וואָס דרייען זיך אויף יידישע חתונות, האָט סענדער גענומען זיין כּלה און אַהיימגעפאַרן מיט איר אין זיין נייער דירה, וואָס ער האָט געדונגען נישט ווייט פון זיין רעסטאָראַן.

די קאַלטע פאַרטאַגיקע לופט האָט אים אַפּגעפּרישט פון דער געדריקט-קייט און היץ. די דראַשקע האָט פּריילעך געהעצקעט זיך איבער די שלעכט-געפּלאַטערטע שפיציקע שטיינער.

— גיכער, קוטשער — האָט סענדער געברומט צו דעם באַלעגאַלע אין דער בלויער קאַפּאַטע און ער האָט גענומען זיין באַשערטע ביי דער האַנט, ס'ערשטע מאָל פאַר די עטלעכע וואָכן, וואָס זיי האָבן זיך געקאַנט. די שטוב איז געווען ניי. צווישן אַלע אַפּגעבליאַקעוועטע שכנישע טירן, איז די טיר פון סענדערס שטוב געווען פּריש געשמירט, געשמעקט נאָך פון פאַרב. פונקט אַזוי זיינען געווען די ווענט אינעווייניק, די טיר און פענצטער, די פּאַדלאַגעס. אַלץ האָט ער צוגעגרייט, סענדער. אַלץ שפּאַגל-ניי אַריינגעשטעלט. די בעטן, דאָס בעטגעוואַנט, די שאַפּעס, די טישן און שטולן, די שענקלעך און סאַפּקעלעך, אַלץ האָט געקנאַקט פון נייקייט, געגלאַנצט פון פּרישקייט. וועגן אַלץ האָט ער געדענקט, וועגן

כלים און גלאַזוואַרג, וועגן ראָזע טעפּיכלעך ביי די בעטן. ער האָט אויך נישט פאַרגעסן אַלערליי פאַרצעלייענע פיגורעלעך און מלאכימלעך אַנצור־שטעלן אויף די נאַכט־טישעלעך און אויפן שפיגל, און אַ גרינעם גראַמאַפּאַן מיט אַ סך פּלאַטן פון חזנים און אַקטיאָרן אַוועקצושטעלן אין מיטן שטוב. די בעטן זיינען געשטאַנען אויפגעבעט, די ראָזע אַבאַזשורן און שיינען פון די לאַמפּן האָבן אַלץ געהילט אין אַ געדעמפּטער ראַמאַנטישער שייך, ווי פאַר אַ וואוינוג פון אַ פאַרל נאָך דער חתונה פאַסט.

— ווי ניי אַלץ איז, ניי און שייך! — האָט די כלה געמורמלט שטיל.
— אויך אונדזער לעבן וועט זיין ניי — האָט סענדער געענטפערט אַ גליקלעכער — ניי און שייך.

פון געגילדעטן שטייגל, וואָס איז געהאַנגען אויף אַ גרינער שוור לעבן פענצטער, האָט אַ קאַנאַריק דאָס שנעבעלע אומגעריכט אַרויסגערוקט און פריילעך זיך צעוונגען. סענדער האָט מיט אַ פאַרכטיקער האַנט אַראַפּגע־נומען דאָס חופּה־קלייד פון זיין באַשערטער, ווי ער פלעגט אַראַפּנעמען דאָס מענטעלע פון אַ ספר־תורה אין ימים־נוראים אין יאַרטשעווער רבילעס בית־המדרש.

4

אַז סענדער האָט זיך איבערצייגט, אַז זיין כלה איז ווייט נישט געווען אַזאַ כשרע יידישע טאַכטער, ווי דער רבי זיינער, דער יאַרטשעווער, האָט אים צוגעזאָגט, האָט ער נישט אויסגעפרעגט זי, נישט געשריגן אויף איר. נישט קיין טענות געהאַט. ער האָט איר בלויו אַ פאַטש דערלאַנגט, ווי יעדער מאָל, ווען עמעצער טוט אים אַן עוולה, און ער איז אַ שווייגנדיקער אַוועק אין רעסטאַראַן צו זיך.

פאַרבייגייענדיק פאַרן באַזאַר, וואו ווייבער האָבן פאַרטויבט מיט זייערע קולות, האָט ער דערפילט אַ שלעכטן ריח פון פאַרלעגענע פיש. ער איז נאַכגעגאַנגען דעם ריח ביז צו אַ שטעל און אויסגעקליבן דעם סאַמע ערגסטן העכט, וואָס נאָר ער האָט געקענט קריגן. ער האָט דעם עיפּושידיקן פיש אַוועקגעטראָגן אין קיך און איבערגעגעבן אים דער געלער מאַנקע, זי זאל אים אַפּשאַבן און אַנפילן.

די געלע מאַנקע, די קנאַכיקע הויכע שיקסע, וואָס האָט ליב געהאַט סענדערן נישט ווייניקער פון זיינע קאַניאַקס, האָט אויפגעעפנט אַ פאַר גרויסע, גרינע מוּשוּגעוואַטע אויגן, פול מיט איבערראַשונג און ליבשאַפט גלייכצייטיק צום אויסגעפוצטן באַלעבאַס אירן.

— פאניע סענדער — האָט זי געמורמלט — מען האָט אייך די
 אמתע סחורה אַרײַנגערוקט ... כ׳גײ אים שוין אַרויסוואַרפן.

— פיל אים אָן מיט אַ סך צימערינג און פעפער, עס זאָל זיך גאַרנישט
 פילן — האָט סענדער שטיל באַפוילן — און רעד נישט פאַר קײנעם
 קײן וואָרט, הערסט, מאַנקע.

— כ׳הער, פאָניע סענדער, — האָט די שיקסע געזאָגט אַ גליקלעכע,
 עסנדיק סענדערן מיט די גרינע משוגעוואַטע אויגן.

ווען דער פיש איז געווען פאַרטיק, האָט אים סענדער אויסגעלייגט
 אויף אַ שײנעם פאַלימעסיק, באַפּוצט אים מיט מייערלעך, ציבעלעס און
 געווירצן און מיט מאַרין דעם קעלנער געשיקט אים צום יאַרטשעווער
 רבילע אַ מתנה צו שבע ברכות.

אַ גאַנצן טאָג איז סענדער נישט אָפּגעטראָטן פון דער שוײבן־טיר אין
 רעסטאָראַן, ער איז געווען אומגעדולדיק, ווי אַ יינגל, צו זען עפעס פון
 רבילעס הויז. שפעט אין אָוונט האָט ער זיך דערוואַרט. פון רבינס טויער
 איז דער שמש געלאָפן אַ צערודערטער און געשריגן הויך צום פעלדשער
 אַנטקעגנאיבער דער גאַס.

— רב שאַיע־איטשע, רב שאַיע־איטשע, דער רבי איז פאַרביי . . .
 קומט גיכער די געדערעם דרייען זיך אים איבער.

סענדער איז אַוועק אַ צופרידענער פון דער טיר און גענומען עט־
 לעכע קאַניאַקס, איינעם נאָכן אַנדערן.

אַהיים געקומען איז ער שפעט, דער לעצטער נאָך אַלע געסט אין
 רעסטאָראַן. זײן ווייב האָט אויף אים געוואַרט. מיט אויגן גרעסערע,
 שוואַרצע און דערשראַקענערע ווי שטענדיק, האָט זי געקוקט אים אין
 די אויגן אַרײַן, נאָכגעאַנגען זײנע פּוסטריט, חלשנדיק, ער זאָל צו איר
 אַ וואָרט אויסרעדן. סענדער האָט זיך אויף איר נישט אומגעקוקט.

— די מאַמע איז דאָ — האָט דאָס וויבל געזאָגט — זי וואָרט אין
 קיך. פון בײַטאַג אָן. זי וויל מיט דיר רעדן.

— איך האָב נישט מיט איר וואָס צו רעדן — האָט סענדער געענט־
 פערט — און זאָל זי זיך מער בעסער פאַר די אויגן נישט ווייזן, וואָרעם זי
 וועט האָבן בײַ מיר אַן עוולה.

ער איז צו צום קאַנאַריק און אויסגעפייפט פאַר אים אַ לידל, אונטער־
 צוגעבן אים חשק צו זינגען. אָבער דער קאַנאַריק האָט קײן חשק נישט
 געהאַט צו זינגען, האָט אים סענדער אָפּגעלאָזן און גענומען „בריטאַנען“
 צו זיך אויף דער שויס. דער הונט איז ווילד געוואָרן פון גדולה און זײן

באלעבאָס געלעקט און געצערטלט. אַנשטאַט דעם יונגן ווייבל, איז „בריי-טאָן“ געלעגן ביי סענדערס זייט אין בעט די נאַכט.
צומאַרגנס, באלד אין דער פרי, זיינען מומעס געקומען, פעטערס, שיינע יידן איינס אין איינס.

— סענדער, — האָבן זיי געבעטן — לאָז רעדן צו דיר. מאַכסט אַ בילבול אויף אַ יידיש קינד, אַ תומה.

— מיר קען מען נישט פאַרקויפן קיין קאַץ אין זאַק — האָט סענדער געענטפערט — איך בין נישט קיין ישיבה-בחור.

— סענדער, לאַמיר גיין צו אַ רב — האָבן די מענטשן געטענהט — וואָס דער רב וועט זאָגן, אזוי וועט זיין.

— איך פייף אויפן רב — האָט סענדער געענטפערט — כ'ווייס שוין וואָס רבנים זיינען.

די יידן האָבן נישט געקענט הערן אַזעלכע רייד.

— סענדער, האָב מורא פאַר גאַט, געדענק אַן יענער וועלט.

— איך לאָך מיך אויס פון יענער וועלט — האָט סענדער געזאָגט אין כעס.

ער האָט אין גאַרנישט מער נישט געגלויבט, סענדער. ניט אין דער וועלט, נישט אין יענער וועלט. נישט אין די הימלען, וואָס צינדן זיך אין רויטקייט, נישט אין גאַטס לייט, די צדיקים אין ספּאַדעקעס און אין זיי-דענע פוטערס. אויב די פרומע לייט האָבן אים געקענט אזוי אַפּנאַרן, איז קיין שום זאַך נישטאָ מער אויף דער וועלט.

אין די ערשטע טעג האָט ער זיך אַ לעבעדיקן אויפגעגעסן. ער האָט זיך נישט געקענט מוחל זיין, וואָס אים, סענדערן, האָט מען אזוי מיאוס געפירט אין באַד אַרײַן, פאַרשלייערט אים ווי אַ נאַרעש בחורל עפעס. נאָך מער געקרענקט האָט אים דאַס, וואָס ער איז אזוי געפאַלן פאַר אַט די פרומע לייט, אונטער זייערע טריט געלעגן. זיי האָבן אים באליידיקט, גע-קרעכצט איבער אים, געגרויסט זיך קעגן אים. ער האָט זיך אויסגעברענגט פאַר זיי, אַלץ אַליין געצאָלט. אפילו מיט זיינע חברים האָט ער זיך איינ-געריסן, נישט פאַרבעטן זיי אויף דער חתונה, אַלץ אַבי געפעלן צו ווערן די חסידאַקעס מיט די אַטלעסענע קאַפּאַטעס, און די ווייבער מיט די שייטלעך. די גאַנצע עטלעכע וואָכן דערנידערונג, געפאַלנקייט זיינען אים געשטאַנען ווי אַ בייץ אין האַלדז, נישט אַרונטערצושלינגען. ער האָט נישט געקענט שלאָפן אין די נעכט, נישט געקענט עסן אין די טעג.

— אַקס — האָט ער זיך אַליין געזידלט, קוקנדיק אויף זיך אין שפיגל —

יאָלד נאַרעשער ...

תחילת האָט ער שטאַרק חשק געהאַט אָנצונעמען אָט די חסידישע טאַכטער ביים קאַרק, אַרויספירן זי פון שטוב און דערלאָנגען איר אַזאָ שטויס פון הינטן, זי זאָל אויף אַלע פיר אַראָפּפאַרן פון די טרעפּ. נאָר דאָס, האָט ער געפילט, וואָלט אים געקילט זיין בלוט. זאָל זי נישט מיינען, אַז סענדער איז עפעס אַ יינגעלע, וואָס מען נאַרט אים אָפּ, וואָס מען רעדט אים איין אַ לונג און לעבער אויף דער נאָז. ניין, ער איז נישט פון די צוויי פאַר אַ דרייער. קיינמאַל האָט ער זיך נישט געלאָזט שפּיען אין דער קאַשע אַריין, אַפילו פון שטאַרקערע פון זיך. און פון גנבישע חסידיאַקעס וועט ער זיך אוודאי נישט לאָזן פירן ביי דער נאָז. אַלץ וועט ער ביי איר צונעמען, אַפילו די קליידער, וואָס ער האָט איר געלאָזט מאַכן פאַר זיין געלט, אַפילו דאָס רינגל פון פינגער און די אוירינגלעך פון די אויערן. מיט דעם, וואָס זי איז געקומען, מיט דעם קען זי גיין, און אַראָפּ פון מאַרק!

באַלד האָט ער גענומען טראַכטן, אַז ער וויל גאַרנישט פון אָט דער חסידישער קו. זאָל זי נעמען אַלץ, וואָס ער האָט איר געמאַכט. די קליידער מיט די שיק, מיט די אוירינגלעך, מיט די אַלע איבעריקע גוטע זאַכן. ער וועט איר נאָך צוגעבן אַפילו אַביסל געלט, אַבי זי זאָל אים אַפלאָזן. כאַפּט דער רוח דאָס געלט. ס'האַט געקאַסט אַזויפיל, זאָל קאַסטן נאָך. אַ רענדל אַרויף, אַ רענדל אַראָפּ, אַבי אַרויס פון עסק. גאַרנישט וועט ער איבערלאָזן פון דער שטוב. אַלץ, דאָס מעבל, דעם גראַמאַפאָן, דעם טלית, דעם התן־סורדוט, אַלע איבעריקע זאַכן, וואָס ער האָט איינגעהאַנדלט צו דער חתונה זיינער, וועט ער פאַר גראַשנס פאַרקויפן, אומזיסט אַוועק־געבן, און זאָל ער עס נישט האַבן מער פאַר די אויגן. ער וועט צוריק זיך אין זיין בחורשער וואוינונג אַריינציען, לעבן פריי, ווי פריער, און פאַרגעסן גאַר, אַז עפעס איז געשען אין זיין לעבן.

נאָך עטלעכע שלאָפלאָזע נעכט טראַכטן, האָט ער אַפגעמאַכט ביי זיך, אַז דאָס בעסטע וועט זיין גאַרנישט צו טאָן. לאָזן לויפן ווי עס גייט. צו וואָס מאַכן פון זיך לייטיש געלעכטער? דינסטן אין קיך וועלן נקמה נעמען. די וויבלעך אין גאַס, וואָס האַבן זיך געשדכנט צו אים, וועלן לאַכן אים אין די אויגן אַריין. די געסט וועלן ריידן פון אים ביי די טישלעך, פאַר אַ יאָלד וועט מען אים האַלטן, פאַר אַ לעקיש. ער וועט זיך צווישן מענטשן נישט קענען ווייזן. ניין, ער וועט קיינעם נישט אַנטאָן דאָס פאַרגעניגן. דאָס בעסטע איז צו לאָזן גיין ווי עס גייט. זאָל זי זיך אַרומדרייען אין הויז, די נאַרעשע גאַנדי, עלעהיי אַ דינסט אין שטוב, האָט סענדער אַפגעמאַכט ביי זיך.

און אזוי האָט ער זי טאַקע געלאָזט אַרומדרייען זיך.

נישט ער האָט גערעדט צו איר, נישט געביזערט זיך, נישט קיין טענות געהאַט, נישט אַפילו אומגעקוקט זיך אויף איר. ער האָט געהייסן אין די קראַמען, מען זאָל אַלץ אַרויפטראַגן צו אים וואָס מען דאַרף, און ער האָט זי געלאָזט אַליין אין דער ניִיאויסמעבלירטער שטוב.

סענדער האָט זייער אַ פריי לעבן גענומען פירן, אַ פיל פרייערס ווי אין די בחורשע יאָרן. ערשטנס, האָט ער געטרונקען. אויך פריער האָט ער פון קיין גלעזל זיך נישט אָפגעזאָגט, ווען די געסט זיינע פלעגן אים צובעטן צו זייערס אַ טישל. אָבער ער פלעגט זיך האַלטן אין דער מעלה, נישט אַריבערגעכאַפט די מאַס. ער האָט שטענדיק געוואוסט, ווען אָפצו־שטעלן זיך און נישט נעמען מער ווי מען דאַרף. איצט האָט ער אויפ־געהערט ציילן. ער איז כסדר געזעסן ביי די טישלעך מיט די אַקסנ־הענדלערס און וואוילע יונגען, גערעדט, גערויכערט, אין קאָרטן געשפּילט און מיט כוסות פאַרביסן. די יונגען האָבן פון אים אָנגעקוואַלן.

— סענדער בלייבט סענדער — האָבן זיי געזאָגט מיט צופרידנקייט, וואָס ער איז נישט געוואָרן קיין לייטיש באַלעבעסל ווי ער האָט זיך געשניטן דערויף פאַר דער חתונה.

אין איינעם אַ טאָג האָט ער אויך געהייסן מאַנקען, זי זאָל אויפ־רוימען זיין קאַנטאַרל, וואָס איז געשטאַנען פאַרלאָזן אַ צייט. מאַנקע האָט מיט גרויס פלייס די רויט־פּליושענע סאַפּע אויסגעקלאַפט, אַז דער גאַנצער שטויב זאָל פון איר אַרויס. זי האָט גוט אַרומגעוואָשן די ווענט, די פאַד־לאַגע מיט אַ טעפּיכל אויסגעשפּרייט, דעם שפּינוועבס פון דער נאַקעטער שיינקייט אַראָפּגענומען און שטילערהייט, פאַר אייגן געלט, וואָס זי האָט געהאַלטן אין זאַק, אפילו עטלעכע פאַפּירענע בלומען געקויפט און אַוועק־געשטעלט אויפן טישל. דערנאָך האָט זי זיך אַליין אָפּגעוואָשן, די דינע ליפּן אין רויט אָנגעשמירט, די בלאַסע באַקן מיט רוזש פאַררויטלט, מיט ביליקן פאַרפּוים זיך גוט אויסגעשפּריצט און אַריינגעפירט איר באַלעבאַס.

— שייך, פאַניע סענדער ? — האָט זי געפרעגט, וואָרטנדיק אויף אַ קאַמפּלימענט.

געטרונקען האָט מאַנקע נישט איין קאַניאַק, נאָר עטלעכע. נאָכן פינפטן גלעזל איז זי געוואָרן ווילד, ווי תמיד.

— איר מעגט מיך הרגענען, שלאָגן, פאַניע סענדער, אָבער אַוועקגיין פון דאַנען וועל איך נישט — האָט זי געשוואוירן זיך — ווי אַ הונט וועל איך דאָ ליגן . . .

סענדער האָט זי נישט געטריבן.

אָפּטער ווי אין די בחורישע צייטן, איז סענדער געגאנגען איבער די געדרייטע טרעפּ אין קעלער אַרײַן, וואו דאָס קאַנטאַרל זײַנס איז געווען. די דינסטן אין קיך האָבן געהאַלטן אין אײַן אַרומרײַסן זיך אַרום אים. פּונקט אַזוי האָבן זײ ווידער געקלעפּט צו אים די וויבלעך אין גאַס, וואָס האָבן נישט געקענט בײַשטיין דעם גלאַנץ פּון זײַנע אױגן און זײַן פעסטן קאַרק, וואָס תּמיד איז ער באַקלעפּט מיט פּלעסטערלעך. זײ האָבן פּאַר-שטאַנען, אַז ער האָט נישט אײַבעריק געטראָפּן מיט דער חסידישער טאַכטער, מיט וועלכער ער איז צו דער חופּה געגאַנגען, און מיט וויבערישער אויס-גערעכנטקייט און געדולד געמיט זיך אים געפּעלן צו ווערן, טאַמער וועט פּאַרט עפּעס אַרויסקומען דערפּון.

סענדער איז גראָב געווען צו די וויבער, געהאַסט זײ פּאַר זײַער פּאַלש-קײט, וואָס אַפּילו די בעסטע פּון זײ קען מען נישט געטרױען. ער האָט נקמה גענומען אָן זײ, ווען זײ זײַנען מיט אים פּאַרבליבן אַלײן, דערנײַדעריקט זײ, גראָבע רײד צו זײ גערעדט. אָבער וואָס מער ברוטאַל ער איז געווען צו זײ, אַלץ מער האָבן זײ זיך צו אים געקלעפּט.

אַהײמקומען פּלעגט ער שפּעט בײַנאַכט, שײר נישט פּאַרטאַג. אַ מידער, אַן אַנגעטרונקענער פּלעגט ער זיך אַרײַנוואַרפּן אין בעט אַרײַן, וואָס זײַן ווייב האָט אים אויסגעבעט, און אַפּשלאָפּן די עטלעכע שעה אין אײַן אַטעם. „ברײטאַן“, זײַן הונט, איז געלעגן אים צופּוסנס. ווי נאָר ער האָט זיך אויפּגעהויבן, איז ער צוגעגאַנגען צום קאַנאַריק און אים געשפּײט און געוואַשן.

— סענדער, איך האָב דיר געמאַכט אַנבײַסן — האָט זײַן ווייב געזאָגט אַן אונטערטעניקע.

— כּײַס אין רעסטאַראַן — האָט סענדער געענטפּערט, צופּענדיק בײַם שפּיגל די גרױע האָר פּון שוואַרצן קאַפּ.

— סענדער, דו האָסט געקרעכצט אין שלאָף — האָט דאָס ווייבל גערעדט — מוזט זײַן קראַנק.

— קענסט שלאָפּן אין דער אַנדערער שטוב, וועסטו נישט הערן — האָט סענדער איר געגעבן אַן עצה.

דאָס ווייבל האָט זיך פּאַנאַדערגעוויינט

— זידל מיך, שלאָג מיך, אַבי גײ נישט אום און שווייג — האָט זי געיאַמערט — ווי אַ הונט דרײַ איך מיך אַלײן אַרום אין שטוב, גאַנצע נעכט וואַרט איך.

— קענסט צוריקגיין צו דײַן מאַמען — האָט סענדער אַ ברום געטאַן

און פארהאקט די טיר פון זיין שטוב, די נייע פריש געפארבטע טיר, וואָס איז געשטאַנען צווישן אַלע שכנישע אָפּגעלאָזענע טירן, ווי אַ נגיד צווישן קבצנים.

אַ סך מאָל פּלעגט ער אינגאַנצן נישט קומען אַהיים נעכטיקן אויך. נאָכן שליסן זיין רעסטאָראַן שפּעט ביינאַכט, האָט ער זיך אַוועקגעלאָזט אין די גויאישע גאַסן צו די גרויסע רעסטאָראַנען, די העל-באַלויכטענע און פּריילעכע, און באַשטעלט קאַניאַקס איינס נאָכן אַנדערן.

— העי, ווי דערלאַנגסטו? — האָט ער זיך געביזערט אויף די אויסגעפּוצטע קעלנערס — נישט אַזוי דערלאַנגט מען צום טיש.

און מיט אַמאָליקער קעלנערישער געניטקייט האָט ער געוויזן ווי אַזוי מען באַדינט אַ גאַסט. די שאַנסאַנעטקעס האָבן אים אַנגענומען פאַר אַ גרויסן העכט און געקלעפט אַרום זיין טישל. סענדער האָט זיי מכבד געווען מיט קאַניאַקס און, ווי די פּריילעכע אָפּיצירן, געבראַכן גלעזלעך אין דער ערד.

אַהיימקומען פּלעגט ער מיטן טאַג צוגלייך און אָפּשלאָפּן אין אַנטוועכץ אויף דער סאָפּע זיינער אין קאַנטאַרל היפּש אין טאַג אַריין.

ווי פּריער דער יאַרטשעווער רבי, פּלעגט איצט שאַיע איטשע דער פּעלדשער, אָפּט מוסרן סענדערן פאַר זיינע זינד. יעדעס מאָל, וואָס סענדער איז אַריינגעקומען צו אים גאַלן זיך און אויסקלעפּן זיך דעם קאַרק מיט נייע פּלעסטערלעך, האָט אים שאַיע איטשע גענומען מיט די קאַלטע פינגער פאַרן דופּק און געקוקט אויף זיין ציבעלע-זויגער, וואָס ער האָט געקראָגן ביי „פּאַניען“ אַ ומתנה פאַר פּעלדשעריי.

— סענדער, ער קלאַפט גיך דער פּולס — האָט ער געמורמלט — צו גיך...

כאָטש סענדער האָט נישט געוואָלט, האָט אים שאַיע איטשע אַריינגעשלעפּט אויפּס כּוח צו זיך אין אויפּנעם-שטיבל, וואָס איז פּול מיט פּלעשער פאַרביקע פּליסיקייטן, צווענגלעך און פינצעטן, און צוגעלייגט זיינע גרויסע אויערן צו זיין ברייטער ברוסט.

— טרינק נישט, רויכער נישט און הולטאַיעווע נישט אַזויפיל, סענדער — האָט שאַיע איטשע געוואָרנט מיט אַ פינגער אין דער הייך — ביסט נישט מער קיין יינגעלע.

סענדער האָט פאַרוויכערט אַ פּרישן פאַפּיראַס אין דעם אויסגעברענטן און אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט.

— בלויו איינמאַל פּגרט אַ קאַזע, האָט ער געזאָגט אַ הייזעריקער.

5

די גרויע האָר אין סענדערס שוואַרצן קאַפּ האָבן געמערט זיך מיט יעדן טאָג. איבערנאַכט זיינען זיי אויסגעוואַקסן. סענדער האָט אַלץ פֿרוד-בירט זיי אַרויסצופען אין דער פֿריי ביים שפיגל, אָבער וואָס מער ער האָט געצופּט, אַלץ מער זיינען זיי געקומען. האָט ער אַ שפּיי געטאַן און געלאָזט זיי וואַקסן, ווי זיי ווילן. פּונקט ווי די האָר, האָבן אויך די אויגן זיינע פֿאַרלוירן זייער שוואַרצן גלאַנץ און איבערגעצויגן זיך מיט אַ טריבער פֿאַרלאַפּנקייט. זיי האָבן אָפּט געטרערט נאָך די נעכט פון שיכרות, רויך, אויסגעלאַסנקייט און וואַך זיין, די שטענדיקע ריינע וויסלען זיינען געווען רויט, דערבגעוועבט מיט בלוטיקע אַדערלעך.

אָפּטער ווי פֿריער האָט ער דערפּילט ווייטיקן אין די גלידער, אַלע מאָל אין אַן אַנדער זייט. ער האָט זיי פֿאַרטרונקען מיט שנאַפּס, ווי אויף צו להכעיס זיך אַליין, דעם אייגענעם שמאַרצנדיקן גוף האָט ער געגעסן אַלערליי גערויכערטע פֿליישן, געזאַלצענע פּישן, שאַרפע שפּייזן, וואָס האָבן געזויערט אין זיינע אינגעווייד. דאָס ברענעכץ פון האַרץ האָט ער ווידער מיט בראַנפן געלאָשן. פֿאַפּיראַסן האָט ער איינעם אין צווייטן פֿאַרויכערט. ער האָט געשלונגען אין זיך דעם רויך פון אין דער פֿרי, עפענענדיק די אויגן, ביז שפעט אין דער נאַכט אַריין, שליסנדיק זיי מיט אַ מונדשטוק אין מויל.

די מלבושים האָבן אָנגעהויבן ווערן ענג אויף זיינע אָנגעבלאָזענע גלידער. דער בויך האָט דאָס וועסטל צעשפּאַרט. די נאָז זיינע האָט גע-רויטלט זיך, דורכגעוואַרפן זיך מיט דינינקע ברוינע און בלאַע אַדערלעך. פּונקט ווי דעם קערפּער, האָט ער גענומען פֿאַרנאַכלעסיקן זיינע קליידער. דאָ האָט אַ קנעפל געפעלט אים אין וועסטל, דאָ זיינען די לאַצן זיינע פֿאַרשאַטן געווען מיט אַש, דאָ זיינען די שייך זיינע געווען נישט אָפּגעפּוצט ווי עס דאַרף צו זיין. ער האָט אפילו אויפּגעהערט צו ראַזירן זיך רעגל-מעסיק און אַרומגעגאַנגען אַ באַוואַקסענער, מיט שטעטיקע שוואַרצע לאַטעס אויף די באַקן, וואָס זיינען אַזש אַריינגעפּאַלן אין בלוי. די ווייבלעך אין גאַס האָבן גענומען פון אים ווייכן.

— גייען זיי, זיי זיינען אַן אַלטער מאַן — האָבן זיי אים אָפּגעשטויסן פון זיך ווען ער איז צוגעשטאַנען צו זיי ווי אַמאַל — און זיי שטעכן מיט דער באַרד ווי מיט אַ ריבאַיזן.

די דינסטן אין קיך האָבן אויפּגעהערט זיך אַרומצורייסן איבער אים. סענדער האָט זיי געלאָזט לויפן און אַריינגעלאָזט זיך אין עסקים מיט די גאַסן-מיידלעך, וואָס האָבן זיך אַרומגעדרייט אין ראַג, לעבן דעם רעס-

טאראן זיינעם. אפטמאל, ביים שליסן דעם רעסטאראן, האט ער מאַריצן דעם קעלנער פאר דער טיר אַרויסגעשיקט. ער זאל אים איינע פון זיי ברענגען צו זיך אין קאַנטאַרל.

— וועלכע רופן? — האָט געפרעגט מאַריץ, קענענדיק יעדע פרוי פון זיי מיטן נאָמען.

— אַלע זיינען זיי גלייך, די ווייבער — האָט סענדער געענטפערט מיט האָט — אין כפרה...

דעם רעסטאראן האָט ער אָפגעלאָזן, די קאַסע איבערגעלאָזט אָפט ביי מאַריצן אין די הענט. יעדעס מאל ביים אָפרעכענען זיך שפעטער, האָט סענדער געקנאַקט מיט דער פויסט איבער די מאַרמאַרנע טישלעך, גע-שריגן, אַז מאַריץ באַגנבעט אים. מאַריץ האָט געשוואָרן ביי טאַטע-מאַמע אין קבר, אַז ער האָט קיין איין גראַשן נישט אַראָפגעלאָזט. סענדער האָט אים געגעבן אין באַק, ווי יעדעס מאל ווען עמעצער טוט אים אָן עוולה, געשוואָרן, אַז קרענקען זאל ער, אויב ער וועט נאָך דעם יונג איינמאַל צולאָזן צו דער קאַסע. אָבער צומאַרגנס האָט ער אים ווידער געלאָזט ביים געלט און אַליין אַוועק אין די גאַסן אָדער געכראַפּעט אין קאַנטאַרל. אַז די ווייטיקן פלעגן אים אַזוי צודריקן, אַז ער האָט נישט געקענט אויפהייבן זיך, איז ער געבליבן ליגן אין בעט, שעלטנדיק, קרעכצנדיק און זידלענדיק.

— זאל איך גיין רופן אַ דאַקטאָר, סענדער — האָט זיין ווייב גע-פרעגט שטיל.

— איך דאַרף נישט קיין דאַקטאָר — האָט סענדער געענטפערט אַ ביזער.

— לאָז, וועל איך דיך אויסשמירן — האָט זי געמורמלט און פאַר-קאַשערט די אַרבל פון דער בלוזקע איבער די עלנבויענס.

— איך בין דיר מוחל דיין שמירעכץ — האָט סענדער געברומט.

— וואָס דען ווילסטו?

— דעם קאַניאַק דערלאַנג און אַ גלעזל.

אַ דערשראָקענע, מיט גרויסע שוואַרצע אויגן, וואָס אַ גאַנצע ווילט מורא איז דאָ אין זיי, האָט דאָס ווייבל געקוקט אויף איר טרינקענדיקן מאַן אין קראַנקן-בעט.

— סענדער — האָט זי געמורמלט — דער רעסטאראן איז אַליין —

איך וועל אַריבערגיין כאַפֿן אַ בליק — מ'וועט אונדז באַגנבענען.

— האָב נישט קיין מורא, ס'וועט דיר בלייבן גענוג נאָך מיך טויט

— האָט סענדער געענטפערט טרינקענדיק — גיי נישט אַהין, איך וויל נישט.

ער האָט מיט מי עטלעכע גרייזיקע ווערטער אויפגעשריבן מיט אַ בלייפעדער אויף אַ שטיקל פּאַפּיר, דאָס בריוועלע אַרונטערגערוקט „בריי־טאַנען“ אונטערן לעדערנעם האַלדזבאַנד און אים געשיקט אין רעסטאָראַן. — גיי, בריטאַן, אין קיך אַריין — האָט ער אים אַנגעזאָגט — און פאַמעלעך ביים אַריבערגיין די גאַס, מען זאָל דיך נישט איבערפאַרן. „ברייטאַן“, געוואוינט צו שליחותן, איז אַוועק מיט זיינע געזונטע שווערע מאַפּסישע טריט.

באַלד איז ער צוריקגעקומען מיט דער געלער מאַנקע, אַ קנאַכיקע, אַן אַנגעפאַרבטע, אַן אַנגעשמירטע, אַ צעלאָזענע, איז זי גלייך געוואָרן די באַלעבאַסטע אין שטוב. זי האָט געעפּנט די קרעדענצן, געקאַכט, גע־פאַרעט זיך, עסן סענדערן דערלאַנגט אין בעט אַריין און אים אויך מיט גרויס אייפער דעם האַריקן פליישיקן קערפער מיט האַרבע עסיקס גע־זשמירט. אין ווייבס אויגן האָט זי זיך געטוליעט צו אים און אים איבער די הענט געפאַטשט.

— שלאַפּן! — האָט זי באַפוילן ווי אַ מאַמע באַפעלט אַ געליבט צע־לאָזן קינד — שלאַפּן, שייגען, וואַרעם כ'על אַנפאַטשן גוט... מיט קעצישער רשעות אין די משוגענעוואַטע אויגן האָט זי געקוקט אויף סענדערס דערשראַקן ווייב, איר שפּאַט איר אַרויסגעוויזן און אַרומ־געטאַנצט פון איין שפיגל צום אַנדערן, וויקלענדיק גיך די לעקעלעך פון איר געלן קאַפּ אַרום די שפיצקע פינגער.

עדזשע האָט געוויינט אין קיך אויף איר ביטער מזל. ווי נאָר דער אַנפּאַל פלעגט אים אַפּלאַזן אַביסל, איז סענדער אַרויס פון בעט און ווידער אַנגעהויבן זיין טאַג־טעגלעך לעבן, דאָס צעלאָזענע און אומזיניקע.

— איינמאַל בלויז פּגרט אַ קאַזע — האָט ער געזאָגט צו די אַקסנ־הענדלערס ביי די טישלעך.

אין אַ שפּעטער סוף־ווינטער נאַכט, אין אַ טריבער און נאַסער, ווען פון אַלע רינעס און דעכער האָט נישט אויפגעהערט טריפּן און רינען און קעץ האַבן פאַריאַמערט מיט זייערע געוויינען, האָט סענדער דערפילט אַ שווינדל אין קאַפּ און אַ חלשות אין די פּיס. ער איז צו צו די שטייגערנע געדרייטע טרעפּלעך, וואָס פירן אין קעלער אַריין, כדי באַצייטנס זיך אַוועקצולייגן אויף דער סאַפּע אין קאַנטאַרל, אָבער ביים ערשטן טרעפּל האָט ער פאַרלאָרן דעם גלייכגעוויכט און אַראַפּגעקייקלט זיך איבער אַלע טרעפּלעך ביו דעם לעצטן.

מאָריץ דער קעלנער, וועלכער איז געשטאָנען אין דער האַלב־פּאַר־
מאַכטער טיר פון רעסטאָראַן און געפייפט צו די מיידלעך ביים לאַמטערן,
האַט דערהערט דעם טעמפּן קלאַפּ און אַראָפּ אין קעלער. ער איז געווען
זיכער, אַז דער באַלעבאַס זיינער איז געפאַלן פון שיכרות און ער האָט
אים געריסן ביי די אַקסלען.

— אַלטער, הייבט זיך אויף! באַלעבאַס, גיט אַ האַנט.

סענדער האָט זיך נישט אָנגערופן .

זעענדיק, אַז דער באַלעבאַס זיינער ווייסט נישט, וואָס עס טוט זיך מיט
אים, האָט מאָריץ אים גענומען זידלען:

— גראַבער טרעלבוך, ריר זיך! — האָט ער אים געריסן.

אַז סענדער האָט זיך אַלץ נישט אָפּגערופן, האָט אים מאָריץ גענומען
שלאַגן, בוכצען אים אין די זייטן, שטויסן מיט די פיס אַז ער זאָל דערפילן,
ווי עס באַדאַרף צו זיין. אָבער אויך דערויף האָט סענדער זיך נישט אָפּ־
גערופן. איז מאָריץ געוואָרן אומרואיק און געלאָפּן וועקן שאַיע איטשע דעם
פעלדשער, דעם שכן.

אַ פּאַרשלאָפענער, אַ צעשוּיבערטער, בלוזי מיט אַן אויסגעקראַכן
פוטערל אויף די אונטערוועש אַרויפגעוואָרפן, האָט שאַיע איטשע, צוזאַמען
מיט מאָריצן, שטאַרק געאַרבעט ביים אַרויפשלעפּן סענדערן אויף דער סאַפע.
אין זיין ציען צו דער ערד איז געלעגן די שווערקייט פון אַ מת.
— בלוט, בלוט — האָט מאָריץ גערופן אַ דערשראַקענער — פון קאַפּ
רינט עס.

— דאָס איז גאַרנישט — האָט שאַיע איטשע אַוועקגעמאַכט מיט דער
האַנט — כ'האַב מורא פאַר עפעס ערגערס.

ער האָט אַראָפּגעצויגן סענדערן די שיד פון די פיס און גענומען
שטעכן אים מיט אַ נאָדל די טריט. סענדער האָט זיך נישט אָפּגערופן.
שאַיע איטשע האָט נאָך טיפער געשטאַכן, אָבער סענדער האָט נישט באַוועגט
זיך. נישט ער האָט געקרקצט, נישט ער האָט מיט די פיס גערירט. שאַיע
איטשע האָט אַוועקגעלייגט די נאָדל און אַראָפּגעלאָזט די לאַנגע נאָז זיינע
ביז דער אונטערשטער גראַבער ליפּ.

— אויס סענדערך — האָט ער געזאָגט.

מאָריץ האָט אויסגעלאַצט אַ פאַר אויגן.

— ער לעבט נישט, ר' שאַיע איטשע?

— לעבן לעבט ער, אַז אַך און וויי — האָט שאַיע איטשע געזאָגט

— אָבער ער איז געליימט. רירט מיט קיין אבר נישט. מ'דאַרף רופן זיין
ווייב.

א פארלארענע, אן איבערראשטע, מיט אויגן מער שווארצע און דער-
שראקענע ווי שטענדיק, איז עדזשע געשטאנען ביי דער סאפע און געקוקט
אויף איר מאן א שווערן און צעלייגטן.

— סענדער! — האט זי גערופן — דאס בין איך ... איך ...

סענדער האט געגלאצט מיט א פאר אפענע אויגן, גרויסע און פאנאנ-
דערגעעפנטע, אבער גלעזערנע און שטארע. פון זיין אויסגעקרימט מויל
איז גערונען שפייעכץ, ווי ער וואלט געשפיגן אויף דער וועלט. עדזשע
האט גארנישט געוואוסט וואס צו טאן. דאס ערשטע מאל ווי זי איז אין
רעסטאראן געווען, ס'ערשטע מאל אין קאנטארל, אין קעלער, וועגן וועלכן
זי האט אזוי פיל געהערט, נאר קיינמאל עס נישט געזען. עפעס א זידן
וויבעריש העמד האט געהאנגען אויף אן ארם-בענדל אויף א טשוואק.
די ראזע נאקעטע שיינהייט האט אראפגעקוקט פון דער וואנט מיט פאר-
שייטע אויגן גלייך אויף איר. עדזשע האט זיך פארשעמט פאר זיך אליין.
— וואס טוט מען? — האט זי געמורמלט, נישט אין צער, נאר אין
פארלעגנהייט.

זי האט דערפילט, אז עפעס זייער וויכטיקס איז געשען אין איר לעבן
אין דער שפעטער נאכער נאכט, אבער וואס צו טאן אזוינס האט זי נישט
געוואוסט. זי איז אינגאנצן געווען צעטומלט. פונקט ווי זי איז געווען
פארלארן, איז מאריץ דער קעלנער געווען וואך, קלאך. קודם כל האט
ער ביים ליגנדיקן באלעבאס זיינעם אלע קעשענעס אויסגעליידיקט. פון
אלע זייטן, פון די הויזן, פון וועסטל, פון רעקל האט ער געלט ארויסגע-
צויגן, באנקנאטן צעקנייטשטע, קליין-געלט. דערנאך האט ער דעם גאל-
דענעם זייער און קייט אפגעשפיליעט פון וועסטל און דעם בריליאנטענעם
רינג אראפגעצויגן פון סענדערס פינגער.

— זאל די „אלטע“ עס נעמען — האט ער מער באפוילן ווי געראטן.
עדזשע האט אים געפאלגט.

דערנאך האט ער סענדערן אנגעטאן די שיד און געהייסן שאיע איטשען
ארויסרופן א קארעטע פון שפיטאל.

שאיע איטשע האט זיך געקווענקלט.

— נעמט אים בעסער אהיים — האט ער געזאגט — איך וועל ברענגען
א דאקטאר.

— צו וואס אהיים — האט מאריץ געזאגט פעסט — דאס בעסטע איז
אין שפיטאל אים אפצופירן.

שאיע איטשע האט געקוקט אויף דעם ווייבל, זי זאל עפעס זאגן.
אבער זי האט געשוויגן. זי האט געקוקט מאריצן אין מויל אריין. האט

שאַיע איטשע איינגעטוליעט זיך אין פוטערל און מיט אַ זיפּן אַוועק אַהיים. מאַריץ האָט אים נישט פאַרהאַלטן. מיט גרויס געשיקטייט האָט ער זיין באַלעבאַס אַוועקגעפירט אין שפיטאַל, פאַרשריבן דאַרט זיין נאַמען, עלטער, שטאַנד, אַלע איבעריקע זאַכן, וואָס מען האָט געדאַרפט.

— ווער איז די פרוי? — האָט דער שפיטאַל־מענטש געפרעגט אויף דער שווייגנדיקער עדושע.

דער שפיטאַל־מאַן האָט זי באַטראַכט מיט חידוש און אַ נאַכלעסיקן גענעץ געטאַן.

— צאַלן דאַרף מען פינקטלעך — האָט ער געלערנט — און באַזוכן דאַרף מען בלויז אין די באַשטימטע שעהן... איר הערט, פרוי?

— איך הער — האָט עדושע געענטפערט און אַראַפּגעלאָזט די אויגן אין בושא, אַליין נישט וויסנדיק פאַר וואָס.

ערשט ביים אַרויסגיין, שוין ביי דער טיר, האָט זי זיך דערמאַנט צו פרעגן וועגן דעם, וואָס זי לאָזט איבער דאָ.

— ווי אַזוי איז ער? — האָט זי האַסטיק אַ פּרעג געטאַן — נישט געפערלעך?

דער שפיטאַל־מאַן האָט אַ קרים געטאַן מיט דער נאָז. — אַ לאַנגע געשיכטע — האָט ער געברומט — געליימט ווי אַ שטיין. מיט דער זעלבער ענערגיע ווי פריער, האָט מאַריץ אַריינגעזעצט זיין באַלעבאַסטע אין אַ דראַשקע און אַהיים געפירט זי איבער די שלעכט־געפלאַסטערטע ביינאַכטיקע גאַסן. שווייגנדיק האָט ער זי אַרויפגעפירט אויף די טרעפּ, די טיר אויפגעשלאָסן און צוזאַמען מיט איר אַריינגעגאַנגען אין שטוב. אין דרויסן האָט שוין גענומען בלויען.

— מאַך טיי — האָט ער איר פּלוצלונג געזאָגט „דרי“.

זי האָט געטאַן וואָס ער האָט געהייסן.

מאַריץ האָט אַראַפּגענומען די פּלאַש קאַניאַק, וואָס איז געשטאַנען אויפן קרעדענס, און אַנגעגאַסן אין דער טיי אַריין צוערשט זיך, דערנאָך זיין באַלעבאַסטע.

— איך האָב עס נישט ליב — האָט עדושע געזאָגט.

— ס'גוט, ס'דערוואַרעמט — האָט מאַריץ געענטפערט — טרינק.

זי האָט געטרונקען.

נאָך עטלעכע גלעזלעך קאַניאַק, איז מאַריץ צו צו דער באַלעבאַסטע זיינער און זי פעסט אַריינגענומען אין זיינע אַרעמס.

— וואָס טוט איר? ניין... — האָט עדושע געמורמלט.

מאָריץ האָט נישט געענטפערט. ווי אַ מאַן אַ ווייב האָט ער זי גענומען.
 זי האָט זיך נישט געווערט.
 שפעטער אין מאָרגן האָט מאָריץ זיך אויפגעהויבן פון שלאָף. ער
 האָט אָנגעטאָן סענדערס מאָרגן-ראַק, וואָס איז געהאַנגען ביים בעט, די
 שטעקשיך, וואָס זיינען געשטאַנען ביים בעט און מיט דעם באַלעבאַס ראַזיר-
 כליים אויסגעגאַלט זיך דאָס פנים.
 — עדזשעלע — האָט ער גערופן אַן אָנגעזיפטער — טיי האָב איך
 ליב מיט מילך אין דער פרי, און אייער געפרעגלט.
 דערנאָך האָט ער גענומען די שליסלען און מיט עדזשען אַוועק עפענען
 דעם רעסטאָראַן.
 די דינסטן אין רעסטאָראַן האָבן געטומלט, גערעדט וועגן אומגליק.
 די געלע מאַנקע האָט געוויינט אויפן קול. מאָריץ האָט אַראַפגעוואַרפן פון
 זיך דעם מאַנטל און געמאַכט אַרדענונג.
 — וואָס איז דאָס פאַר אַ שטייעניש? — האָט ער געביזערט זיך —
 גייט אַראַפ אין קיך אַריין צו דער אַרבעט!
 די מוידן האָבן זיך איבערגעקוקט, אַבער זיי האָבן געפאַלגט.
 מאָריץ האָט אויסגעזוכט זיין קעלנער-פאַרטעד און אָנגעטאָן עס דעם
 געהילף זיינעם, וואָס האָט ביז איצט אַראַפגענומען פון די טישן. אַליין
 האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט ביים בופעט, ביים ביר און בראַנפן, וואו
 סענדער פלעגט שטענדיק שטיין. עדזשען האָט ער אַוועקגעזעצט ביי דער
 קאַסע און געלערנט זי ווי אַזוי אומצוגיין מיטן רעגיסטראַטאָר.
 — זעסט, דאָ דאַרף מען אַ דריק טאָן, ווען מען נעמט געלט — האָט
 ער איר אָנגעוויזן — וועסט הערן אַ קלונג.
 ביי דער שוועל איז געזעסן „ברייטאַן“ מיט אַן אַפן מויל, פון וועלכן
 אַ גאַנצער איז גערונגען, און טרויעריק געוואַיעט.

דאַרפֿס יידן

1

ווען רב אורי לוי שאַפיר, דער פריץ פון קריניוויץ, האָט ביסלעכווייז אַרום זיין גוט באַזעצט אַ צוויי מנינים יידן, — עטלעכע איידעמס אויף קעסט, אַ וואַלד־שרייבער, אַ פּאַר שינדלמאַכערס, אַ טעפּער, אַ קוילן־ברענער, אַ סמאַלע־ציער, אַ דאַרפישן מלמד און אַ פּאַר משרתים — האָבן אַרומיקע לומדישע יונגעלייטלעך, וואָס שניידן זיך אויף כלי־קודש, געוואָרפן אַן אויג אויף דעם ישוב.

דורכפּאַרנדיק מיט בוידן און וואַגנס איבער יאַמפּאַלע אויפן וועג צו אַן אַנדער יידישער שטאָט כלומרשט, האָבן די קעסט־איידעמלעך אַפּגעשטעלט זיך אויף אַ נאַכט אין קריניוויצער הויף, וואָס איז געלעגן אין אַ זייט צווישן אַזערס און וועלדער. אַנגעטאַן האַלב באַלעבאַטיש, האַלב רבניש, מיט ריפּסע־גע זשופּעצעס מיט די קעשענעס פון הינטן, מיט גרויסע רבנישע אויסגע־קרייזלטע פּיאַות, אָבער אַן פּליושענע קאַפּעליושן, נאָר בלויו מיט גרויסע סאַ־מעטענע היטלען אויף יאַרמעלקעס, זייגען זיי געזעסן ביי ר' אורי לוי'ס גרויסן דעמבענעם טיש, וואָס איז געווען באַלויכטן פון אַ מעשענעם בליץ־לאַמפּ אויף קייטן. זיי האָבן געגעסן לייטיש די פעטע גבירישע וועטשערע, געשאַטן מיט לומדות, און צווישן איין תורה און דער צווייטער, אַריינגעוואָרפן רייד וועגן אַ תּכּלית־זאַך.

— רב אורי לוי, — האָבן זיי געמאַכט לייכטע אַנצוהערענישן, — אייער דאַרף ווערט קיין עין־הרע אַ ישוב. ווען איר בוית אויס אַ בית־המדרש און זעצט אַריין אַ רב, וואַלט איר פּאַרשפּאַרט זיין אַ ישׁובניק און וואַלט געווען אַ שטאַטישער באַלעבאַס מיט באַלעבאַטים צוגלייך . . .

רב אורי לוי האָט צום וויפּלטסטן מאָל אויפּסניי אויסגעלייגט די זיל־בערנע באַרד, וואָס האָט אַזוי אויך געבלענדט פון זויבערקייט און ווייסקייט אַרום דעם אַפּגעברענטן און ווינטיקן פנים, און ער האָט געענטפּערט מיט אַ קאַטאַוועס, ווי זיין שטייגער איז געווען.

— עס לוינט מיר נישט דער עסק, יונגערמאַן, — האָט ער געזאָגט. —

אזוי בין איך מיר אורי לוי און דו, יונגערמאן — אן איידעמל אויף קעסט. גלייכע מחותנים. לאַמיר דיר אבער נאָר אַנטאָן אַ ספּאַדעקל, ווערסט דו שוין איבער מיר אַ כלי-קודש און איך מוז וואַרטן מיטן דאוונען ביז דיר וועט זיך פאַרגלוסטן אויסצוגיין שמונה-עשרה. נו, דאַרף איך עס, כ'פרעג דיך ?

ניט קענענדיק ביישטיין רב אורי לוי'ן אין חכמה, האָבן די יונגעלייטלעך פּרוּבירט אים נעמען מיט תורה. קרייזלענדיק די באַצייטנס גרויסע רבנישע פיאות, האָבן זיי מיט אַ וועלט מיט תורה אויפגעוויזן ווי בייטיק עס איז, און קריניוויץ זאל אויפהערן זיין אַ דאַרף און ווערן אַ קהילה-קדושה, מיט שטעט און שטעטלעך צוגלייך. גלעטנדיק ברייטלעך די באַרד, האָט רב אורי לוי פונקט מיט אזוי פיל תורה אויפגעוויזן, און קריניוויץ דאַרף דורכאויס בלייבן אַ דאַרף.

— אַ האַרטער בעל-דבר, — האָבן די יונגעלייטלעך געמורמלט, אַהיימ-פאַרנדיק אומצופרידענע פון די אומזיסטע הוצאות, וואָס זיי האָבן געמאַכט — אַ וויסטער עקשן.

און עקשן איז ער טאַקע געווען, רב אורי לוי, אַבער קיין האַרטער איז ער שוין גאַרנישט ניט געווען.

ביי זיין שווערן דעמבענעם טיש, וואָס האָט זיך געצויגן לענגאויס דער גרויסער עס-שטוב, איז תמיד געווען אַן עדה יידן, אַנגעפאַרענע פון גאַר דער וועלט. דאַרפס-גייער, מדינה-לויפער, נשרפים, טאַטעס פון דערוואַקסענע טעכטער, וואָס פאַרן אַרום זאַמלען אויף הכנסת-כלה, מחברים, אייניקלעך מיט זייערע גבאים, אַפילו אַ ירושלמי פון צפת מיט אַ זיידענעם טיזליק אין פאַסן — אַלע האָט מען געקענט טרעפן אין קריניוויצער הויף. יידן נצרכים האָבן זיך שוין איבערגעגעבן איינער דעם אַנדערן, און פון קריניוויץ פאַרט מען ניט אַוועק מיט ליידיקן. אי מען קריגט אַ פעטן מאַלציילט, אי נאַכט-לעגער אויף פּריש שטרוי, איבערגעצויגן מיט קילע, קלאַרע ליילעכער פון היימישער פויערישער לייוונט, אי מען כאַפט עטלעכע גילדן, אי מען ווערט דערנאָך אַפּגעפירט מיט אַ הויפּישן גוט-אויסגעאַרבעטן וואָגן ביז צום שליאַך אַרויס, וואו וועגן צעשיידן זיך אין אַלע זייטן. און כאַטש קריניוויץ איז געלעגן אין אַ זייט, פאַררוקט צווישן וועלדער און אַזערעס, באַרג אַרויף, היפּשלעך פאַר-וואַרפן פון יאַמפּאַלע, האָבן יידן געמאַכט אַן אומוועג און אַרויסגעפאַרן צום הויף. די פויערים אויף די וועגן האָבן שוין געוואוסט, וואוהיין יידן פאַרן, און זענענדיק אַ וואַנדערנדיקן ייד מיט אַ זעקל, אַדער אַ יידישע בויך שניי-דנביק זיך אין די זאַמדן, האָבן זיי אַנגעוויזן מיט אַ גראַבן פינגער צו דער זייט פון הויף.

— גלייך מיט דער נאָז, זשידקעס, — האָבן זיי געחזקט פון די „אומ-
גלויביקע“, — און איר וועט אַנקומען קיין קריניוויץ.

אורחים מיוחסים פלעגן אָפּזיצן טעג, און אָפּילו וואָכן אין הויף. מען
האַט זיי ניט געפרעגט ווער זיי זיינען, פון וואָנען זיי קומען און ווען זיי
פאָרן. קיינער, אַ חוץ די אַנטווישטע קעסט-איידעמלעך אין די ריפּסענע זשו-
פּיצעס, האָט ניט געקענט זאָגן, אַז רב אורי לוי איז אַ האַרטער בעל-דבר. אַז
רב אורי לוי איז אַן עקשן אַ ייד, דאָס האָט מען גראַד יאָ געוואוסט.

— שוין איינמאָל אַ קרומער האַקן, — האָט מען געמורמלט וועגן אים, —
און אַ קאָטאָוועסניק, סכנת נפשות . . .

מען האָט ניט גערעדט סתם אין דער וועלט אַריין. מען האָט וואויל
געוואוסט, וואָס מען רעדט. מילא, וואָס ער האָט ניט געוואָלט האָבן קיין
ספּאָדעקל ביי זיך אין הויף, כדי נישט צו וואַרטן צוליב שמונה-עשרה, האָבן
אים יידן אין יאַמפּאָלע ווי נישט איז מוחל געווען. אַ נגיד אַ ייד, האָט ער
זיך זיינע משוגענות. אַבער דאָס, וואָס ער האָט נישט געהאַלטן פון די גרויסע
ספּאָדעקעס, פון די סויבעלנע, וואָס צדיקים און גוטע יידן טראָגן, דאָס איז
שוין געווען צופיל. יידן חסידים איז עס געגאַנגען אין לעבן רב אורי לוי
זאָל „פּאַרן“ ערגעץ. צו וועלכן רבין ער וויל, אַבי ער זאָל „פּאַרן“.

— ר' אורי לוי, אַזאַ ייד אַ למדן און אַן עושר, קיין עין-הרע, ווי איר
זענט, דאָרף פּאַרן ערגעץ, — האָבן באַלעבאַטים אים געמוסרט. — אַ וועלט
מיט יידן פּאַרן, דאָרף מען אויך פּאַרן . . . זייט נישט קליגער פון דער
גאַנצער וועלט.

רב אורי לוי האָט יאָ געוואָלט זיין קליגער פון דער וועלט. אָפּילו
אַריבערכאַפּן זיך קיין טשאַרטקאָוו, וואָס דאָרט איז דער הויף שוין געווען
אַ פּריצישער, שיריים האָט מען ניט דערלאָנגט מיט דער האַנט, נאָר מיט
אַ זילבערנעם גאַפּל, און דער רבי אַליין איז אַרויסגעפּאַרן שפּאַצירן אין
אַ קאַטש מיט דריי פּערד נאַשפּיץ, אָפּילו דאָרט צוצופּאַרן, אויף טשיקאַוועס
בלוין, האָט ער זיך ניט געלאָזט צורייידן. יידן האָבן די העלדזער אויסגע-
טריקנט ריינדדיק, רב אורי לוי איז געבליבן ביי זיינס. פּונקט אַזוי האָט ער,
אַלע מעקלערס און פּאַכטערס צו-להכעיס, ניט געוואָלט לייען פּריצים קיין
געלט אויף פּראָצענט און היפּאָטעקן, כאָטש די יידן האָבן זיך געשוואוירן,
אַז ער קען מאַכן קורחס אוצרות, און אַז ער איז אַ גולן אויף זיך אַליין, פּונקט
אַזוי האָט ער ניט געוואָלט אויסגעבן די טעכטער צו זיין פון היימישע גבירים,
כאָטש שדכנים האָבן אים די פּאַלעס אָפּגעריסן, נאָר אויסגעזוכט איידעמס פון
הינטער די הריי-חושך, טייל פון יענער זייט גרענעץ, פון גאַליציען — גאַלדן-

בריליקע דייטש־קענער און גרויסהאלטערס; טייל פון רוסלאַנד, משכילים מיט צוגעשוירענע בערדלעך און מיט סורדוטן ביז די קניען. פונקט אזוי האָט ער פֿאַר קיין געלט אין דער וועלט ניט געוואָלט פֿאַרלאָזן קריניוויץ, כאָטש מען האָט געוואוסט, אַז ער דאַרף עס ווי אַ לאַך אין קאַפּ.

אַרומגערינגלט מיט וועלדער און אַזערעס, איז קריניוויץ פונדעסטוועגן געווען אומפרוכטבאַר און מאַגער. אין די פיל הונדערטער אַקער ערד איז געווען ליים און טאַרף און זאַמד און זומפן, און לאַנקעס אַ סך, אָבער תבואה איז דאָרט שלעכט געוואָקסן. אויפגעגאַנגען שפעט און שיטער, די עפֿל־קאַרשן־ און־פֿלוֹמען ביימער זיינען געווען נידעריק, אויסגעוהויקערט, קנאַכיק און צעדרייט. די פרוכטן זיינען שפעט צייטיק געוואָרן און אַרויסגעקומען נישט געראַטן. בלויז קאַרטאַפֿל זיינען געוואָקסן לרוב, און אין גראַז איז געווען אַ מזל־ברכה. די גראַזן זיינען אזוי הויך געוואָקסן, אַז מען האָט קוים אַרויס־ געזען די פערד, וואָס זיינען אין זיי אַרומגעקראַכן. די זומפן, וואָס האָבן זיך קיינמאָל ניט אויסגעטריקנט, האָבן געראַיעט מיט פרעש, פליגן, ווערעס און שרצים, זשומענדיק, קוואַקענדיק און ברומענדיק כסדר, באַזונדערס אין די נעכט. אין די זומער־נעכט האָבן לייכטנדיקע גלי־ווערעס געשלייכט זיך אין דער לופטן, פאַרפּוילטע וואַרצלען האָבן בלויע פאַספּאַר־פייערן געצונדן. קליינע וואַסער־פרעש האָבן געדיכט געקוואַקעט, ווערנדיק איבערגעריסן פון די מאַנאַטאַנע קלאַגענישן פון ווייכע גרויסע יבשה־פרעש. סאָוועס און גרילן האָבן געקלאַנגט אין די נעכט. אַ סך מאָל האָט זיך דער טאַרף אַליין אַנגע־ צונדן און געברענגט די לאַנקעס.

רב אורי לוי האָט פון דער קריניוויצער ערד גאַרנישט אַרויסגענומען. פאַרקערט, דאָס וואָס ער האָט פאַרדינט פון די וועלדער, האָט ער נאָך אַרייַן־ געבראַקט אין דער אומפרוכטבאַרער קריניוויצער ערד. יידן אין יאַמפּאַלע האָבן דעריבער ניט אויפגעהערט אַרייַנצורייַדן אין רב אורי לוי, ער זאָל פאַרקויפֿן דעם הויף.

— רב אורי לוי, פֿאַלגט אונדז און פאַרקויפט די זשאַבעשע מלוכה, — האָבן זיי אין אים אַרייַנגעטענהט, — ס'איז אַן אַרט פֿאַר גוים . . . צוליב די וועלדער דאַרפט איר נישט זיצן אין דאַרף, איר קענט וואוינען בכבוד אין יאַמפּאַלע, אַ ייד צווישן יידן . . .

רב אורי לוי האָט נישט געקענט הערן, ווי מע רעדט שלעכטס אויף זיין קריניוויץ.

וויסנדיק ביי זיך אין האַרצן, אַז די יידן אַרום זיינען גערעכט, האָט אים פונדעסטוועגן אונטערגעהויבן, וואָס זיי לאַכן פון זיין גוט, וואָס זיי רופן עס זשאַבעשע מלוכה, ערשטנס, האָט ער דאָס גוט געירשנט פון זיין טאָטן,

עליו השלום. צווייטנס, האָט ער דערין אַ סך געלט און מי אַריינגעלייגט. און ווי אַ מאַמע, וואָס האָט צום ליבסטן איר אומגעראָטן קינד, וואָס זי האָט דערויף אַ פאַרמעגן אויף דאָקטוירים און רפואות געפטרט, האָט רב אורי לוי ליב געהאַט דאָס אומגעראָטענע גוט, וואָס אַלע האָבן דערפון חוּק געמאַכט. די לייכטע געלטער, וואָס ער האָט געמאַכט אין די וועלדער, האָט ער כסדר אין הויף אַריינגעבראַקט. דאָ האָט ער אַ וואָסער-מיל אַוועקגעשטעלט. דאָ האָט ער אַ ציגל-פאַבריק אויסגעבויט, כדי פון ליים צו מאַכן ציגל. ער האָט אויך אַ שטיבל פאַר אַ ייד אַ טעפער אויסגעבויט, ער זאָל מאַכן טעפ פון ליים; אַן אַנדער שטיבל פאַר אַ סמאַלע-ייד אַוועקגעשטעלט, ער זאָל ברענען סמאַלע און צאַפן טערפענטין. ער האָט לאַנגע שינדל-דעכער אויף סלופעס אַנגעשפאַרט און שינדל-מאַכער אַראָפגעבראַכט, זיי זאָלן אויסאַרבעטן שינדלען פון האַלק. מיט געוואַלט האָט ער געוואַלט באַפעסטיקן דעם קריניוויצער הויף. און אויפ-געקאַכט פלעגט ער ווערן יעדעס מאָל, וואָס די יאַמפאַלער באַלעבאַטים האָבן חוּק געמאַכט פון זיין קריניוויץ און אים געראָטן, ער זאָל זיך אַריינציען קיין יאַמפאַלע.

— כ'וויל נישט יאַמפאַלע, — האָט ער געשריגן אויפן קול, גאַרנישט ווי פאַר אַ נגיד און למדן פאַסט, — כ'וויל נישט, יידן זאָלן מיר דאַסן אויף די ווענט . . .

יאַמפאַלע איז געווען באַליידיקט.

יאַמפאַלע האָט שטאַרק געוואַלט האָבן רב אורי לוי'ן אין שטאָט ביי זיך, ערשטנס, האָט יאַמפאַלע ניט געהאַט קיין גביר. עס זיינען אַפילו יאָ געווען עטלעכע גבירים אין מאַרק, אָבער נישט פון ריכטיקן אויסזען, אָן דעם גע-העריקן געשטעל. און יאַמפאַלע איז ניט אַנגעשטאַנען פאַר דעם שכנהשן שטעטל גלוסק, וואָס האָט געהאַט אַן אמתן גביר. וויפיל מאָל גלוסקער יידן אויף אַ יאָרד האָבן זיך באַרימט מיט זייער גביר, האָט יאַמפאַלע ניט געהאַט וועמען אַרויסצושטעלן פון איר צד. מיט רב אורי לוי'ן וואַלט מען שוין ניט געהאַט וואָס אַפצושטיין. צווייטנס, איז רב אורי לוי געווען אַ חשוב ביי פריצים, אויך ביים מלכות אין יאַמפאַלע. דער געל-בערדיקער נאַטשאַלניק אַליין פלעגט מיט אים פאַרן צוזאַמען אויף דער הויפישער בריטשקע. עס וואַלט דעריבער געווען אַ שטיק ישועה, ווען מען זאָל קענען צו אים אַריינגיין בעטן אַ טובה יעדעס מאָל, ווען מען האָט אַ צרה מיט מלכות. דריטנס, איז ניט געווען באַקוועם צו שלעפן זיך וויאַרסטן ווייט איבער זאַמדיקע וועגן, באַרג אַרויף, ביזן קריניוויצער הויף יעדעס מאָל, ווען מען האָט געדאַרפט אַ גרעסערן גמילת-חסד ערב אַ יאָרד, איינלייגן אַ נדן, בעטן עטלעכע סלופעס אויף אונטערצושפאַרן אַ הרובע נזלה, אַדער גלאָט פּרעגן אַן עצה. מידע,

ווישנדיק דעם שווייס און פרייכענדיק פון היץ, האָבן יידן געגעבן אויפסניי אַנצוהערן דעם קריניוויצער פריץ, אָז ער האָט זיך צו ווייט פאַררוקט פון קהל. — מען דאַרף דאָך צו אייך עולה־רגל זיין ווי קיין ירושלים, רב אורי לוי, — האָבן יידן געהאַט תרעומות — ווען וועט איר נישט שוין אַריבערציען קיין יאַמפּאַלע?

— וואָס דאַרף איך קומען קיין יאַמפּאַלע, אָז יאַמפּאַלע קומט צו מיר? — האָט רב אורי לוי געענטפערט מיט אַ קאַטאַוועסל.

מיט די אייגענע קאַטאַוועסן איז ער אָפּגעקומען יענטעלען זיין ווייב.

ווי די יידן אַרום, האָט אויך יענטעלע, די קריניוויצער פריצטע, געהאַט טענות צו איר מאַן. אַליין אַ צדקניות, אַ פרומע נשמה, האָט זי געהאַלטן אַ וועלט פון צדיקים און מיוחסים. כאָטש איר מאַן האָט נישט געקאַרגט קיין נדבות, האָט זי פונדעסטוועגן פון איר זייט באַזונדער, שטילערהייט, אַריינגע־רוקט שיינע נדבות צו די מיוחסדיקע אורחים, וואָס זיינען אַראָפּגעקומען אין הויף, איבערהויפט האָט זי זיך געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט פאַר די אייניקלעך, וואָס זיינען מיט בוידן, מיט אַ באַלעגאַלע און גבאי, פאַרפאַרן אין הויף אַריין. זי האָט געשיקט דעם משרת קיין יאַמפּאַלע צום שוחט, שעכטן יונגע הינדלעך, און געמאַכט יאָיכלעך אין דער וואַכן פאַר די יידן אין די ספּאַדעקעס. זי האָט זיי אַריינגעגאַסן האַלבע גלעזער שמאַנד אין דער מילך, טיי מיט איינגעמאַכטס זיי אַליין צוגעטראָגן, און פעטע פּדינות, אַלדשטיקלעך, זיי אַריינגערוקט. זי האָט דעריבער נישט געקענט ליידין, וואָס איר מאַן האָט אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט די צדיקים און מיוחסים. רב אורי לוי האָט ליב געהאַט חזק צו מאַכן פון די רבילעך, וואָס זיינען צו אים פאַרפאַרן, דווקא דערפאַר, וואָס זיי זיינען קנאַפע לומדים געווען, האָט ער מיט זיי פאַרפירט שמועסן אין תורה, געשאַטן מיט לומדות, קוועלנדיק אין דער באַרד אַריין, וואָס זיי פּלאַנטערן זיך ווי פּליגן אין שפינוועבס. כדי זיך צו ראַטעווען, האָבן די גוטע־יידלעך פרובירט דערציילן מופתים און מעשיות וועגן זייערע זיידעס די בעל־שמש, אין וואָס זיי האָבן זיך געפילט ווי ביי זיך אין דער היים, אָבער רב אורי לוי האָט זיי נישט געלאָזט אַרויסדרייען זיך פון דער נעץ, אַריינציענדיק זיי צוריק אין ים פון תורה. זיי האָבן געשוויצט ווי די ביבערס, די יידן אין די ספּאַדעקעס, אין דרייען זיך געדרייט. מער פון זיי האָט געליטן יסורים יענטעלע, רב אורי לוי'ס ווייב. זי האָט געציי־טערט, איר מאַן זאָל נישט ברענגען קיין צרה אויפן הויז דערמיט, וואָס ער שפילט זיך מיט פּיער.

— אורי לוי, — האָט זי געמורמלט אַ דערשראַקענע, ציטערנדיק מיט אַלע

גוידערלעך אין האַלדן, — זאָל שוין זיין גענוג געאַמפּערט זיך, לאַז דעם רבין, זאָל לעבן, באַקומען דאָס עסן.

אַבער רב אורי לוי האָט ניט אָפּגעלאָזט.

— וואָס טויג מיר דאָרטן מופתים? — האָט ער געזאָגט צו די יידן אין

די ספּאָדעקעס, — איך האַלט בעסער פון תורה... תורה...

גאָר אַ פאַרציטערטע פּלעגט יענטעלע ווערן, ווען רב אורי לוי האָט חוזק געעמאַכט פון די גרויסע גוטע יידן, די צדיקים, וואָס האָבן אייגענע הויפּן, און טויזנטער יידן פאַרן צו זיי. זי האָט נאָך מיט איר ווייבערישן שכל געקענט פאַרשטיין, אַז אַ ייד אַ למדן זאָל אַוועקמאַכן מיט דער האַנט קליינע ווייבערישע רבילעך, וואָס פאַרן אַרום מיט בוידן. אַבער, אַז אַ ייד זאָל זיך אָנהייבן מיט די גרויסע, דאָס איז שוין געווען איבער איר ווייבערישן שכל. וויפּיל מאָל עס איז עפעס געשען אין הויז, אַ קינד איז געוואָרן שווער קראַנק, אָדער עס האָט געהאַלטן ביי אַ פּריזיוו, אָדער ביי אַן אַנדער צרה, איז יענטעלע אויפּסניי צוגעשטאַנען צו איר מאַן, ער זאָל ניט זיין קיין חכם און אַריבערפאַרן צו אַ גוטן־ייד, צו אַ צדיק, צו וועמען אַ וועלט מיט יידן פאַרט. נישקשה, עס מעג אים, אורי לוי, אַנשטיין צו פאַרן. אַבער אורי לוי האָט איר אָפּגעפּטרט מיט אַ קאַטאַוועס, ווי ער האָט אָפּגעפּטרט די יאַמפּאַלער באַלעבאַטים.

— יידענע, וואָס דאַרף אורי לוי פאַרן צו די רבישע הויפּן, אַז די רביים

פאַרן צו אורי לוי אין הויף? — האָט ער געפּרעגט מיט אַ גמראַ־ניגון.

און ער האָט טאַקע געפירט אַ הויף, רב אורי לוי, אַ הויף מיט הויפּן גלייך.

זיין טיש איז געווען אַרומגערינגלט מיט עסערס, ווי אַ רבינס אַ טיש. איידעמט, טעכטער, אייניקלעך, משרתים, אורחים, סתם יידן, זיינען סיי אין די שבתים, סיי אין דער וואַכן, געזעסן אַרום ביידע זייטן פון גרויסן דעמבענעם טיש און מיט דרך־אַרץ צוגעהערט זיך צו רב אורי לוי'ס חכמות, גלייכווערטלעך, לעשיות און תורהס, וואָס האָבן געפּלאַסן פון אים ווי פון אַ קוואַל. שבת און יום־טוב האָט אַ מנין געדאַוונט אין רב אורי לוי'ס לערן־שטוב, וואו עס איז געשטאַנען אַן עמוד מיט אַ מעשענעם ששה־נרות, און אין אַ היימישן אַרון־קדוש האָבן זיך געטויליעט עטלעכע ספר־תורות.

בלויז דריי מאָל אין יאָר, צוויי מאָל צו טאַטע־מאַמעס יאַרצייט, און איין

מאָל אויף ימים נוראים, האָט רב אורי לוי געדאַוונט אין יאַמפּאַלע, מיט

אַ בריטשקע, געשפּאַנט אין אַ פאַר אויסגעפאַשעטע פּערד, געטריבן פון אַ

גרויס־וואַנסענדיקן פּויער, פּלעגט רב אורי לוי פאַרפאַרן ביז צום שול־געסל.

חדר־יינגלעך זיינען ניט אָפּגעטראַטן פון די הויפּישע פּערד, וואָס פון זאַט־

קייט און לייכטער אַרבעט האָבן זיי מער האַבער געוואָרפּן אַרום זיך, ווי

געגעסן. די הינער און די פייגל האָבן געאַרבעט מעשים אַרום זייערע פיס. כאַטש זיי האָבן מורא געהאַט צו ציען סטרונעס פון די פערדישע עקן, ווייל די הויפישע פערד האָבן זיך ניט געלאָזט קיין עוולה טאָן, איז עפעס אַנגעפאלן אַ פרייד אויף די חדר-יינגלעך, קוקנדיק אויף די זאַטע רונדיקע און הירזשנ-דיקע פערד פון יידישן הויף. פונקט אַזוי האָבן זיך געפילט געהויבן די יידן אין שטעטל מיטן קריניוויצער פריץ. זיין ווייסע רייזע-בורקע מיט די גרויסע קנעפ, ברייטע לאַצן, נאָכהענגענדיקע פעטלעך און שפיציקן קאַפּושאַן, האָט אַ העלע פריילעכקייט מיט זיך אין שטעטל מיטגעבראַכט. יידן באַלעבאַטים האָבן געטרונקען בראַנפן און לעקער, וואָס רב אורי לוי האָט געטיילט נאָכן קדיש-זאָגן אין בית-המדרש... אַרעמעלייט האָבן געקראָגן נדבות. מען האָט זיך דערפילט געהויבן.

מער נאָך דערהויבן האָבן יאַמפּאַלער יידן זיך דערפילט ווען רב אורי לוי פלעגט אַראָפקומען דאַוונען אין שטעטל אַריין אויף ימים-נוראים. ראש-השנה און יום-כיפור האָט רב אורי לוי ניט געדאַוונט אין דאָרף מיט זיין היימישן מנין, נאָר ער איז צוזאַמען מיט דער גאַנצער משפּחה, אַראָפּגעקומען קיין יאַמפּאַלע, ווי אַלע ישובניקעס אַרום. ערשטנס האָט ער אין די מוראדיקע טעג ניט געוואָלט זיין אין אַ דאָרף מיט אַ מנין דאָרפסלייט, נאָר צווישן אַ גרויסער עדה יידן, וואוּ מ'פילט זיך זיכערער ביים רבונ-של-עולם; צווייטנס, האָט ער פון לאַנגע יאָרן געהאַט אַ חזקה צו לייענען די תורה אין יאַמפּאַלער שול. און ער האָט געלאָזט שפּאַנען פערד און וואַגנס, געלאָזט מיטנעמען אַ סך עופות, פרוכטן, פיש און האַניק, און ער איז אַראָפּגעקומען אין שטעטל אַריין. די חדר-יינגלעך האָבן נישט נאָכגעשריגן נאָך די הויפישע וואַגנס — „פאַרפּלוקטע באַרלעך“, ווי זיי פלעגן נאָכשרייען אַלע ישובניקעס, וואָס זיינען געקומען אין שטאָט אַריין אויף ימים-נוראים. די נגידיים אין שול האָבן אַפּגעטראָטן זייערע שטעט אויף דער מזרח-וואַנט פאַר רב אורי לוי, זיין זון עוזר און פאַר די אויסגעפּוצטע איידעמס. מיט זיין ברייטן קיטל, מיטן טערקישן טלית, באַצירט מיט זילבערנע עטרות פון אויבן און אין דער מיט, מיט אַ זילבער אויסגעשטיקטער יאַרמעלקע אויפן קאַפּ און מיט דער צע-קעמטער גביריש-ווייסער באַרד, וואָס איז נאָך ווייסער געוואָרן אַרום דעם זון-פאַרברענטן און ווינטיקן פנים, האָט רב אורי לוי אַ סך יום-טוב און געהויבנקייט אַריינגעבראַכט אין דער געוועלבעטער אַלטער שול, אין וועלכער פייגל זיינען דורך די לעכער אין דאָך אַריינגעפּלויגן. גרעסער איז דער יום-טוב געוואָרן, ווען רב אורי לוי האָט געלייענט די תורה, ווי זיין חזקה איז געווען, אַ בעל-דקדוק, אַ לשון-קודש קענער, האָט ער אַ סך מי אַריינגעלייגט אין לייענען, ער פלעגט אַזוי פּייערלעך אויסזינגען דעם טראַפּ, אַזוי באַטעמט

אריינלייגן די ווערטער אין מייל אריין, און אפילו עם-הארצים האבן פארשטאן נען די ווערטער. דערביי איז זיין קול געווען אזוי זאפטליך און מענלעך ברוסטיק, און ווייבער אין ווייבער-שול האבן די קעפ דורך די פארהענגלעך ארויסגע-שטעקט, דערפילנדיק זינדיקע מחשבות אין די טאמע הייליקע טעג.

— ואדוני פקד את שרה כאשר אמר — האָט ער אויסגעזונגען די מעשה וועגן שרהס פאָרגיין אין טראָגן מיט אזוי פיל האַרץ און ניגון, און אין שול האָט אַ שמעק געטאָן מיט לאַנד כנען, מיט מילך און האַניק, מיט שאַף און רינדער, און מיט אַ סך הבטחות פון גאָט צו אברהמען, און זיינע זוימען וועלן זיין ווי דאָס זאָמד אויפן באַרטן פון ים, ניט צו ציילן.

קינדעריש צעשפילט איז דער עולם געוואָרן, ווען רב אורי לוי פלעגט נאָך דער עליה, וואָס ער האָט געהאַט, לאָזן דעם שמש מאַכן אַ וועלט מיט מי-שברכס — פאָרן רב, פאָרן בית-המדרש, פאָרן הקדש, פאָר אַרעמעלייט, מנדר זייענדיק געלט, ליכט, האַליק, קאַרטאָפּל און אַלערליי אַנדערע גוטע זאַכן פאָר יאַמפּאָלע, דער קהילה און אירע אַרעמעלייט. דער שמש האָט אַלע מאָל אויפסניי צוגעלייגט דאָס אויער צו רב אורי לויס מורמלענדיקע ליפן און אויסגערופן פייערלעך, מיט אַ ניגון :

— בעבור שיתן עגלה עצים לבית המדרש... בעבור שיתן עגלה אם תפוחי ארץ לאביונים... בעבור שיתן פרוכת חזש לספר תורה... בעבור שיתן נרות לבית הכנסת... עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן... יידן האָבן זיך דערפילט תקיפער ביי זיך. נישקשה, ס'איז וואויל דאָ אַ גאָט אין הימל און זיינע גוטע שליחים אויף דער ערד.

ביי דער מזרח-וואַנט, אַריינקוקנדיק אין גאַלד-געליישטן מחזור, איז געשטאַנען עוזר, רב אורי לויס איינציקער זון צווישן אַלע טעכטער, וואָס ער האָט געהאַט, און געגרויסט זיך מיט זיין טאַטן, מקנא-זייענדיק אים דערביי זיין גרויס-געראַטנקייט, הדרת-פנים און גדלות, וואָס ער האָט געשפּרייט אַרום זיך. אַ קאַפּיע פון פּאַטער מיטן פנים און געשטעל, האָט אָבער עוזר בלוז גענומען ביי אים די איינגעשפּאַרטקייט און טראַציקייט, אָן אַ סימן פון זיין שמחה און רחבות, אַ שווייגער, אָן איינגעזעסענער אין זיך, אַ צוריקגעהאַל-טענער און אַ שעמעוודיקער, האָט עוזר זיך פאַרלוירן צווישן מענטשן, געענט-פערט מיט ברומען מער ווי מיט רייד. אַפילו קיין ברעקל פון פּאַטערס קול האָט ער ניט געירשנט. זיין ברכה ביי דער תורה איז אַרויסגעקומען שטיל, טרוקן, קוים מען האָט געהערט אַ וואָרט. און פונקט ווי דאָס מזל איז רב אורי לויין נאָכגעלאָפּן, אין די הענט אַריין אים אַריינגעפּאַלן, אזוי האָט עס פון עוזרן זיין זון געווייכט. אַ טאַטע פון קינדער שוין, האָט ער אַלע יאָר אויפסניי געמוזט אַנקומען צום פּאַטער, ער זאָל אים געבן אַ נייעם נדן אויף צו קויפן

א שטיקל וואָלד, צו וועלכן ער האָט מערסטנס דערלייגט. און כאָטש רב אורי לוי האָט דעם איינציקן זון זיינעם מכבד געווען, איבערגעטריבענעם כבוד צווישן מענטשן אים אַרויסגעוויזן, געלט אומגעציילט אים אין די קעשענעס אַריינגעשטופט, האָט עוור פונדעסטוועגן געפילט אַ באַהאַלטענע קנאה צום פאַטער דעם בעל־מוצלה. צוזאַמען מיטן גרויסן דרך־ארץ צו אים, ווי אַ יינגל פאַרן טאַטן, האָט די קנאה אָנגעפילט זיין האַרץ, אויפגעפרעסן אים אַ לעבעדיקן.

2

אַז רב אורי לוי'ס פערד האָבן זיך פלוצלונג דערשראָקן פאַר אַ פאַרביי־לויפנדיקן הירש אין וואָלד און איבערגעקערט די בריטשקע, האָט אַנטעק דער קוטשער אונטערגעהויבן מיט די פלייצעס דעם וואַגן, וואָס איז געלעגן אויף אים און גערופן זיין באַלעבאַס, ער זאָל דער ערשטער אַרויסקריכן. — ליכטיקער האַר, — האָט ער ניט פאַרגעסן צו רופן דעם באַלעבאַס זיינעם מיטן פולן טיטול, וואָס אַ פריץ קומט, — קריכט איר אַפער דער ערשטער . . .

רב אורי לוי האָט זיך ניט אַפגערופן.

דער קוטשער האָט מיט אַלע כוחות געהאַלטן די משא אויף זיינע פלייצעס. — ביי גאַטס זון און זיינע הייליקע וואונדן, — האָט ער גערופן מיט כעס שוין, — קריכט אַרויס, האַר, איך וועל נאָך אַפלאָזן די בריטשקע. אַבער רב אורי לוי האָט אַלץ ניט געענטפערט. איז דער קוטשער לאַנג־זאַם אַרויסגעקראַכן פון אונטער דער משא און פאַרזיכטיק אַפגעוואַרפן די איבערגעקערטע רעדער אין אַ זייט.

— יעזוס מאַריאַ, — האָט דער גוי געברומט, אויפהייבנדיק דעם צוגע־דריקטן באַלעבאַס פון דער ערד, — עפעס אַ טייוול האָט ער געמוזט זיין, ניט קיין הירש . . . האַלט מיך צו מיט די הענט, האַר . . . נעמט מיך אַרום ביים האַלדו, וועל איך איך אַרויפלייגן אויף דער בריטשקע . . .

אַבער רב אורי לוי איז געווען ניט נאָכגעביק, שווער, און געצויגן זיך צו דער ערד. דער גוי האָט דערזען דערין אַ שלעכטן סימן. מיט די לעצטע כוחות האָט ער דעם שווערן אַלטן מאַן אַרויפגעשלעפט אויף דער בריטשקע. כאָטש ס'איז געווען וואַרעם, האָט דער גוי אים אַרומגעדעקט מיט דער האַ־ריקער דעקע, מיט וועלכער מען דעקט צו די פערד אין רעגן. ווי דערמיט וואַלט ער וועלן אים ראַטעווען. שמייסנדיק מיט רציחה די פערד, אויף וועלכע ער האָט קיין מאַל קיין בייטש ניט אויפגעהויבן, האָט ער ניט אויפגעהערט צלמען זיך, זידלען און שעלטן.

— וויאָ שדים פאַרשאַלטענע, די מגפה זאָל אייך נאָר אויסדישען, —
האַט ער געשאַלטן די גאלאָפּירנדיקע פּערד, — נאָט אייך אין די פעל, טייוולאָ-
נים אומריינע, פאַר איבערדרייען אַ בריטשקע . . . נאָט אייך, נאָ, נאָ!
ער האָט געשמיסן איבער די פּערדישע הינטנס ניט נאָר מיט דער קני-
פיקער בייטש, נאָר מיטן לאַנגן שטעקן. דעם גאַנצן בלוטיקן כּעס און שרעק
האַט ער אין די שמיץ אַריינגעלייגט.

מיט דער אייגענער רציחה האָט ער געיאָגט די פּערד צוריק קיין יאַמ-
פּאַלע ווי נאָר מען האָט רב אורי לוי'ן אַראָפּגענומען פון וואַגן און אים
אוועקגעלייגט אין בעט.

— טרייב, אַנטעק, — האָט עוזר גערופן דורך דער אָפּענער טיר, — יאַג
די נשמה אַרויס און קום גיך מיטן דאָקטאָר.
יענטעלע, עוזר, די טעכטער, די איידעם, אַלע זיינען געשטאַנען אַרום
בעט אומבאַהאַלפּענע און געבעטן ביים חולה איין געבעט, ער זאָל עפּענען די
אויגן.

— דאָס בין איך, אורי לוי, איך — האָט יענטעלע געבעטן, — הערסט
אורי לוי? קוק מיך אָן . . .

— טאַטע, האַלט דיך ביז דער דאָקטאָר וועט קומען, טאַטע — האָבן די
טעכטער געבעטן זיך רחמים — הערסט, טאַטע טו עס פאַר אונדז . . .
אַבער רב אורי לוי האָט קיין אויג נישט געעפּנט. פון דער וויסער באַרד,
וואָס האָט אַ צעקנייטשטע און פאַרבלאַטיקטע, געהויבן זיך אַרויף און אַראָפּ,
האַט מען געזען אַז ער אַטעמט שווער. פּלוצלונג האָט ער געעפּנט די אויגן,
אַ קוק געטאָ אויף אַלע מיט שטוינונג, ווי ער וואַלט זען פּרעמדע מענטשן
אַרום זיך, און אָפּגעשטעלט זיין בליק אויף דעם איינציקן זון.
— עוזר, — האָט ער געמורמלט, — זאָלסט בלייבן אין קריניוויץ, הערסט,
כּוּר מיינער.

עוזר איז צוגעפּאַלן צום פּאַטער.

— טאַטע, מירן זיין מיט דיר צוזאַמען . . . צוזאַמען . . . — האָט ער
גערופן מיט אַ פּרעמד קול.

רב אורי לוי האָט אַ קרומען שמייכל געטאַן אין דער באַרד אַריין, ווי זיין
שטייגער איז געווען צו שמייכלען ווען עמעצער רעדט נאַרעשקייטן, און צו-
ריק פאַרמאַכט די אויגן און ס'מױל. די טעכטער האָבן פאַרשטאַנען די סכּנה
און גענומען מונטערן אים, אָפּשרייענדיק ווייבעריש דעם גזר. רב אורי לוי
האַט זיך מער ניט אומגעקוקט. עטלעכע מאָל האָט די באַרד שטאַרקער זיך
געהויבן און געבליבן פאַרשטעקט אין דער הייך, אויסגעשפיצט. אַ פּאַר-
גייענדיקע זון האָט זיך אוועקגעלייגט אויף רב אורי לוי'ס פנים, ווי אַ חתימה

איבער זיין פארענדיקט לעבן. אפילו די משכילישע נישט-גלויביקע איידעמס האבן דערפילט א פרומען פחד פארן טויט.

נאך דער שבעה האט זיך אָנגעהויבן ס'כאַפעניש, ווי תמיד אין נגידישע שטובן, וואו עס בלייבן אַ סך יורשים.

די גאַליציאַנער איידעלע יונגעלייטלעך אין גאַלדענע ברילן, וואָס האָבן די גאַנצע צייט פון עסן קעסט ניט אַרויסגעלאָזט שילערן און לעסינגן פון מויל; די צוגעשוירענע רוסישע משכילים, וואָס האָבן געזונגען שבחים צו דער הימלישער טאַכטער, דער השכלה, זיינען פלוצלונג זייער וואַכעדיקע לייט געוואָרן און געכאַפט נאָכן געשטאַרבענעם שווער אַלץ וואָס איז זיי גע- קומען אונטער דער האַנט: זילבערנע לעפל און גאַפּל, בעכערס, לייכטער, בשמים-ביסקן, הנוכה-לאַמפּן, מנורות, גאַלדענע זייגערס, טאַבאַק-שקעטלעך. אַפילו אויף די עטלעכע ספר-תורהס, וואָס זיינען געשטאַנען אין רב אורי לוי'ס לערן-שטוב, באַצירט מיט זילבערנע קרוינען, בלעכן, עץ-חיימס און ידן, האָבן די קעסט-איידעמס געוואָרפן אַן אויג. מיט אַלץ האָט מען זיך געטיילט, מיט די ספר-תורות, מיט די מגילות אין זילבערנע שיידן, מיט די אתרוגים-פּוש-קעס און פּסחדיקע קערות; דינגענדיק און אַרומרייסנדיק זיך איבער יעדער חפץ.

עוזר, דער איינציקער זון, מיט אַ פּרישן קריעה-ריס אין לאַץ פון זיין גוט-גענייטער אַלפאַקענער געהאַקטער קאַפּאַטע, האָט זיך אַרומגעדרייט אַ ברוגזער איבער די פילע שטובן, וואָס זיינען פלוצלונג געוואָרן הפּקר, אַבער געווערט זיך קעגן דעם כאַפעניש האָט ער ניט. ער איז געווען צופיל מיוחס, האָט צו שטאַרק געהאַלטן פון זיך, ער זאָל זיך אַריינלאָזן אין אַ מחלוקה מיט די מאַנען פון זיינע שוועסטער צוליב שטוב-זאַכן, וואָס זיי כאַפּן. אַבער דעם פאַרדראָס דערפון האָט ער געפילט, אַ פאַרדראָס און אַ באַליידיקונג. און ווי זיין שטייגער איז געווען, ווען ער האָט געפילט זיך באַעוולט, איז ער אַרומגעגאַנגען אַ ברוגזער, ווי אַ מענטש, וואָס ווייסט ביי זיך, אַז די גערעכט-טיקייט איז אינגאַנצן אויף זיין זייט, און פאַרביסן געשוויגן. בלויז פון צייט צו צייט האָט ער אויסגעזוכט עפעס אַ פאַרוואַלגערט חפץ, אַ בעכער אַדער אַ זאַלץ-מעסטל, און צוגעטראָגן עס פייערלעך צו די שוואַגערס.

— אַט וואַלגערט זיך נאָך אַ שטיקל זילבער, — האָט ער שטיל געזאָגט, —

אַן עבירה איבערצולאָזן . . . נעמט עס . . . נעמט, נעמט. . .

פונקט אזאָ ברוגזער און נאָכגעביקער איז ער געווען, ווען עס איז געקומען

דערנאָך צו דער גרויסער צעטיילונג, צו דער ירושה פון פאַרמעגן.

קינער פון די איידעמס, וואָס האָבן יאָרן לאַנג געגעסן קעסט, האָט

קיין חשק ניט געהאַט צו בלייבן שטעקן אין דאָרף. זיי האָבן געוואַלט געלט.

מזומנים, און וואָס מער, כדי באַצייטנס זיך אַריבערצוכאַפֿן אין שטאַט און אַריינקריכן אין מסחר. עוזר איז געוועסן גאַנצע טעג און נעכט מיט די שוואַגערס ביים גרויסן דעמבענעם עס־טיש, רעכענענדיק, שרייבנדיק און מעקנדיק. אַ וועלט מיט פּאַפירן זיינען געווען דורכצווען, חשבונות, קאַנ־טראַקטן, וועקסלען, ביכער, ביכעלעך, פאַרשריבענע קאַלענדאַרן, רוסישע פּאַפירן, פּוילישע פּאַפירן, לשון־קדושדיקע פּאַפירן, דייטשע פּאַפירן, האַלב־יידישע און האַלב־לשון־קדושדיקע פּאַפירן, און צעטעלעך, קליינע און גרויסע און גאַר פּיטשינקע, אַנגעפיקעוועט מיט ראשי־תיבות, מיט רמזים, אַנצוו־הערענישן, צושרייבענישן, און ציפּערן, און ציפּערן . . . צוזאַמען מיט די געעשפּטס־בריוו פון אַלערליי יאַרן, האָבן זיך געוואַלגערט פאַרגעלטע בויגעלעך פּאַפיר, פאַרשריבענע מיט געדיכטע געציקלטע אותיותלעך אין האַלב־רונדיקע בויגן־אַרטיקע שורות. דאָס זיינען געווען חידושים, וואָס רב אורי לוי האָט מחדש געווען, אי צו דער תורה, אי צו דער גמרא, אויך באַטראַכטענישן וועגן וועלט און מענטשן, וואָס ער האָט געהאַט אַ טבע צו פאַרצייכענען אויף שטיקלעך פּאַפיר און אַריינשוואַרפֿן אין אַלע שיפּלאַדן פון די טישן און שאַפּעס. ניט עוזר, ניט די שוואַגערס זיינע, די משכילים, האָבן געקענט דערגיין אַ טאַק אין די אַלע חשבונות און פּאַפירן און ציפּערן. פונ־דעסטוועגן האָט יעדער באַזונדער גוט דורכגעקוקט יעדער פּאַפירעלע, יעדער שורה. אַנגעזאַטלט מיט אַ פּאַר זילבער־גערעמטע ברילן אויף דער שטאַרקער אַדלער־נאַז, וואָס ער האָט פרי גענומען טראַגן ביים ליינענען צוליב זיין שטאַר־קער ווייטזיכטיקייט האָט דער ברוגזער עוזר צוגערקוקט יעדער שטיקל פּאַפיר צו די שוואַגערס זיינע, זיי זאָלן עס גוט דורכקוקן איידער ער לייגט עס אַוועק. די שוואַגערס, נאַרעשלעך פאַרשעמטע פון זייער כאַפּעניש, האָבן אַוועקגע־מאַכט מיט די הענט.

— מיר גלויבן דיר, עוזר, — האָבן זיי געברומט, — מ'דאַרף דיר נישט נאַכקוקן.

אַבער עוזר האָט זיי ניט געוואַלט צוליב טאָן און גענייט זיי, יעדן באַ־זונדער, זיי זאָלן אים נאַכקאַנטראַלירן יעדער וואָרט.

— כּווייל ניט מ'זאָל מיר גלויבן, — האָט ער גערעדט אַן אַנגעברוגז־טער, — נאַט, זעט.

די ווייבער אין שטוב, אין שטעקשיך און אין אַפּגעלאַזטע קליידער, אַ זכר נאָך פון דער שבעה, פון וועלכער זיי זיינען אַלץ ניט אַרויסגעקראַכן, האָבן צוגעטראַגן גלעזער טיי מיט מילך, גערופן די מענער עסן.

— גייט שוין אַמאָל אַוועק פון די פּאַפירן, — האָבן זיי זיך געבעטן, — ס'נעמט דאָך גאַר קיין סוף ניט.

אבער עוור איז ניט אפגעטראָטן, בלויז אַז עס איז געקומען צו מנחה און מערב, האָט ער מיטן מנין אָפּגעדאָונט אין שטוב, קדיש אָפּגעזאָגט און באַלד ווידער אַריינגעקראַכן אין די חשבונות. נאָך עטלעכע וואַכן האָט ער אַלעמען אויסגעצאָלט די אַלע גדנס, משכנות, איינגעלייגטע געלטער און אָפּ-שפּאַרונגען, וואָס יאָמפּאַלער יידן האָבן געהאַלטן ביי זיין פּאַטער אין פעל-געדעקטן, אייזן-געשמידטן קופּערט אויף רעדלעך.

די שטעטלשע יידן און ווייבער, וואָס זיינען באַלד נאָך דער שבעה געקומען צולויפן אַז אַטעם אין הויף אַריין, פול מיט זאָרג וועגן זייערע אָפּגעשפּאַרטע עטלעכע קערבלעך, האָבן גלייך, ווי עוור האָט יעדן אויסגעצאָלט זיינס, חרטה געקראַגן אויפן אָרט פּאַרוואָס זיי האָבן זיך צוגעאיילט.

— זאָל עס ליגן ביי אייך געזונטערהייט, רב עוור, — האָבן זיי גע-בעטן, — זאָלן מיר דאָס פּאַרמאַגן, וואָס מיר געטרוען אייך.

עוור, אַ ברוגזער דערפּאַר, וואָס מען איז אָנגעלאָפּן אויף אים מיט אַזאַ בהלה, האָט ניט געוואָלט האַלטן קיין איין מינוט מער די פרעמדע פּאַרמעגנס. ער האָט אויסגעליידיקט דעם פעל-געדעקטן קופּערט ביזן דנאָ, איבערלאָזן-דיק אין אים בלויז די ריחות פון דומפיקייט און מאַל. פונקט אַזוי ליידיק איז געבליבן דער הויף נאָכדעם ווי אַלע זיינען זיך צעפּאַרן, איבערלאָזנדיק אַ מבול מיט געזעגענישן, ווינטשענישן, טרערן און קושעריי. אין הויך-אויסגעבעטענע הויפישע וואָגענס, באַגלייט מיט פעק, זעק, זיינען זיי אַרויס-געפּאַרן ביז צו דער ווייטער באַן — די מענער און די ווייבער, די קינדער און די דינסטן. אין אַ שוואַרץ-אבליים-טוך אויפן קאַפּ, אַ דערשראָקענע און פּאַר-לוירענע פּאַרן נייעם לעבן אין אירע אַלטע יאָרן, איז מיטגעפּאַרן די אלמנה יענטעלע. עוור האָט זי געוואָלט פירן באַזונדער מיט דער בריטשקע, אָבער זי האָט נישט געוואָלט אַוועקזעצן זיך אויף דער בריטשקע, מיט וועלכער עס איז געשען דאָס אומגליק מיט איר מאַן. אַזוי האָט זי נישט געוואָלט פּאַר-בלייבן מער אין הויף, וואו זי האָט פּאַרברענגט אירע יאָרן, ניט געוואָלט בלייבן אין דער שטוב, פון וואָנען אורי לוי איז אַוועק.

עטלעכע טעג צייט איז אין הויף געהאַנגען אַ בהלה אין דער לופט, אַ הפּקרת ווי תמיד נאָך אַ געשעעניש. די ערד איז געווען פול מיט סמנים פון די אָפּפּאַרנדיקע. אַלע צעקנייטשטע ווייבערישע קאַפעליושן, פּאַרפּוצטע מיט פּאַרביקע פייגל, שטיקער פישביין פון ווייבערישע קליידער, בענדלעך, שלייעלעך, שמאַטעס, צוזאַמען מיט אַלערליי פלעשעלעך און פודעלעך פון רפואות, האָבן זיך געוואָלגערט אין הויף, צוזאַמען מיט פּערדיש מיסט און צעשאַטענע קערנער. די באַרוועסע שקאַצים און שיקסלעך, די קינדער פון

די הויפישע „פאַראַבקעס“, האָבן גערויעט אין די פאַרבליבענע מציאות, ווי די הינער האָבן זיך גערויעט אין די בערגלעך פּערדישן מיסט.

איבער די ליידיקע שטובן האָבן עוזרס טעכטערלעך, מאַליע און דאָליע, אַרומגעשלענדערט זיך. כאַטש זיי זיינען שוין ניט קיין קינדער געווען ביידע, מאַליע, די עלטערע, אַ מיידל פון אַ יאָר זעכצן, און דאָליע יינגער פון מאַליען מיט איין יאָר בלויז, זיינען זיי מיט קינדערשער פרייד אַרומגעלאָפן איבער דעם אויסגעליידיקטן הויף, ניט ווי נאָך אַ טרויער, נאָר ווי עפעס נאָך אַ שמחה. די אויסגעליידיקטע שטובן נאָך די מומעס, די פּלעקן אין די ווענט נאָך די שאַפעס, קאָמאָדן און סאָפעס, וואָס מען האָט אַרויסגענומען, די סימנים פון אַראַפּגענומענע ריינדלעך און פּאַנען אויף די בלויזלעך געקאַלכטע ווענט, די הפּקות פון שטובן, וואָס בלייבן פּלוצלונג פריי נאָך לאַנגע יאָרן פון איינ-געזעסנקייט, — דאָס אַלץ האָט אָנגעפילט מיט אומפאַרשטענדלעכער פרייד, מיט פרייקייט און אומבאַשטימטע האַפּנונגען אויף עפעס, וואָס דאָרף קומען. זיי האָבן איינגעפלאַכטן אין זייערע פּעך-שוואַרצע צעפּצקענישטע זיידענע סטענגעס, וואָס זיינען נאָך די מומעס פאַרבליבן, זיי האָבן זיך איינגעשטייפט אין אַלטע קאַרסעטן, וואָס האָבן זיך פאַרוואַלגערט אין די ווינקלעך, און זיי האָבן גערופן מיט אומפאַרשטענדלעכע קולות אין די פּוסטע שטובן, כדי צו הערן די רויע ווידער-קולות, וואָס זיינען פול אין אויסגעליידיקטע הייזער. אַליין ניט וויסנדיק פאַרוואָס, האָבן זיי געלאַכט, געלאַכט הויך, ווילד.

דערנאָך איז געוואָרן מאַדנע שטיל און אומעטיק אין גרויסן קריניוויצער הויף, וואָס איז פּלוצלונג טאַפּלט גרעסער געוואָרן. דאָס מעקען פון די בהמות האָט זיך געטראָגן מיט בענקשאַפט אין דער פּוסטקייט.

עוור איז גאַנצע טעג ניט געווען אין דער היים. פון מאַגטיק אין דערפרי ביז פרייטיק צו ליכט-צינדן איז ער אַרומגעפאַרן מיט דער הויפּישער ברייטש-קע איבער שטעטלעך און דערפער. נאָך די שוואַגערס, וואָס ער האָט באַזאָרגט, האָט ער איצט געהאַט אַ וועלט מיט עסקים, ביי פּריצים, ביי אַדוואַקאַטן און נאַטאַריוסן, ביי אַסעסאָרס, וואַלד-פּערשטער און בעלי-חובות. אין דעם ווייסן רייזע-כאַלאַט מיט אַ קאַפּושאַן פון הינטן און מיט אַ גרויס האַלב-יידיש און האַלב-פּריציש היטל, האָט ער זיך כּסדר געהאַצקעט אויף דער היי-אויס-געבעטער ברייטשקע, פאַרפאַרנדיק צו פּריצישע הויפּן און צו פאַרדומפּענע מלוכהשע אַמטן. און פון יעדער קאַנצעלאַריע איז ער אַרויסגעקומען אַלץ מער ברונזער און שווינגנדיקער. גאַרנישט קיין גוטס איז געווען צו הערן פון די אַלע מענטשן, וואָס דער פּאַטער האָט מיט זיי עסקים געהאַט. די אַדוואַקאַטן האָבן אָנגערעדט אַ וועלט מיט שווערע אויסלענדישע ווערטער, נאָר קיין געלט פון זיי איז נישט געווען צו קריגן. פאַרקערט, זיי האָבן פאַרלאַנגט אַלץ מער

נייע און פרישע הוצאות, צו פירן די פראצעסן מיט פריצים און מיט דער מלוכה. די נאטאריסן האבן געפאדערט אן א שיעור פאפירן און קאפיס אונטערזשרייבן און אן א שיעור מארקעס אויף די פאפירן אַנצוקלעפן. עוזר האט גארניט אויפגעהערט צו שלעפן אסיגנאציעס פון גרויסן לעדערנעם בייטל. די גויאישע בלאַנדע שרייבערלעך האבן מיט נודנער וויכטיקייט געציקלט די ווערטער אויף די קאזיאַנע פאפירן, ניט געאיילט זיך, און עוזרן טעג גאַנצע געהאַלטן אין די פאַרשטויבטע פינצטערלעכע קאַנצעלאַריעס און אַרכיוון. די פריצים, די בעלי-חובות, האבן געצויגן די וואַנסן, אַנגעזאַגט אַ סך שבחים וועגן פאַרשטאַרבענעם, וואָס כאַטש אַ ייד, איז ער געווען אַ פיינער מענטש, אָבער אַפגעבן די חובות האָבן זיי זיך ניט געאיילט.

— שווערע צייטן, הינטיש בלוט, — האָבן זיי זיך געקלאַגט, פילנדיק דערביי זיך שטאַרק געהויבן אין זייער פרייצשקייט, וואָס זיי גיבן קיין געלט ניט צו דעם ייד אין וויסן רייזע-כאַלאַט.

— איר וועט שוין מוזן צוואווארטן פאַניע שאַפיר, — האָבן זיי געזאַגט, — אַ יידיש קעפל וועט שוין בעסער זיך אָן עצה געבן אין געלט ווי אַ פוילישער שליאַכטיש . . .

עוזר האָט איצט אַפּטמאַל אַהיימגעשיקט בריוועלעך צו זיין ווייב אין קריניוויץ, זי זאל זיך נישט זאָרגן וואָס ער וועט מוזן אַפילו די שבחים פאַר-ברענגען אין דער קרייז-שטאַט.

נאָכדעם ווי ער האָט איר אַנגעשריבן אַ גרויסן לשון-קודשדיקן טיטול: „לזוגתי היקרה, הצנועה והמיוחסת מרת חנה שתחיה“, האָט ער איר אין אַ פאַרדייטשמערישטן יידיש, ווי פון אַ בריוונשטעלער אַרויסגענומען, קורצע עטלעכע ווערטער געשריבן, אַז זי וועט מוזן מאַכן קידוש פאַר זיך אַליין און אַז זי זאל אַכטונג געבן אויף די קינדער, זיי זאלן זיך גוט לערנען. אונטער געשריבן האָט ער זיך: „בעלך עוזר בן ר' אורי לוי ז"ל שאַפיר“.

חנה, רב עוזרס ווייב, האָט געלייענט די קורצע טרוקענע בריוועלעך, איבערגעדרייט זיי אויף דער צווייטער זייט, כאַטש זי האָט געוואוסט פריער אַז דאָרט וועט גאַרנישט זיין צוגעשריבן, און זי האָט געפילט אויפסניי אַ שטאַך אין דער ברוסט פון ווייבערישן צער, וואָס זי האָט ניט געפונען קיין חן אין איר מאַנס אויגן.

היפשע יאָרן שוין נאָך דער חתונה, אַ מאַמע פון אונטערגעוואַקסענע קינדער, האָט זי, ווי אין די סאַמע ערשטע וואָכן נאָך דער חופה, נאָך אַלץ ניט געקענט זיך מוחל זיין, וואָס עוזר זאלט איר ניט אַפּ מיט דער ליבשאַפט, וואָס זי האָט צו אים. די קורצע טרוקענע בריוועלעך, מיט די גרויסע טיטולן, אָבער אַן איין ליבלעך וואָרט דערביי, האָבן באַליידיקט איר ווייבערישן שטאַלץ.

עטלעכע מאָל אויפסניי האָט זי זיי איבערגעלייענט, כדי צו געפונען אין זיי דאָס וואָס עס האָט געפעלט. כדי זיך אַליין צו פאַרשרייען, האָט זי גענומען פּלוצלינג רופן ביידע טעכטערלעך, צו דערציילן זיי אַז דער טאַטע וועט ניט קעגען קומען אויף שבת.

— מאַליע, דאַליע! — האָט זי גערופן דורך דער אָפּענער טיר אין הויף אַריין, — קינדער קומט אַריין, וועט איר לייענען דעם טאַטנס גרוס.

— מאַליע און דאַליע האָבן גאַנץ גוט געהערט דער מוטערס רוף. זייערע קליינע אויערן, פאַרדעקט מיט שוואַרצע קרייזלעך, געוואוינט צו דאַרפישער שטילקייט, האָבן דעם מינדסטן שוואַך פון ווי ווייט אויפגעכאַפט, ווי די באַר שפּענשן אין הויף. פונדעסטוועגן האָבן זיי זיך ניט אָפּגערוּפּן. זיי האָבן ניט ליב געהאַט דער מוטערס רופן, ווייל שטענדיק זיינען זיי געווען פול מיט מוסר קעגן זייער אומלייטישקייט, מיט שטראַף־רייד קעגן זייער געלעכטער. זיי האָבן זיך דעריבער אַריינגעגנבעט אין סטויג היי, פון וועלכן די פאַרביי־גייענדיקע בהמות האָבן שטיקער אַרויסגעכאַפט אויספּרעסנדיק אַ היפשן לאַך דערין. זיכער אין באַהעלטעניש, אַז די מוטער וועט זיי ניט זען, הגאָה האָבנדיק פון קול, וואָס האָט אומזיסט אַלץ שוואַכער דורכן היי זיך דורכ־געטראָגן, האָבן זיי זיך ביידע פּלוצלונג אָנגעקוקט, ווי זיי וואַלטן זיך דערזען ס'ערשטע מאָל אין לעבן, און צוזאַמען אַרויסגעשאַסן אין אַ געלעכטער, אין אַ קלינגענדיק מיידלעריש געלעכטער, וואָס לאַזט זיך גאַרניט אָפּשטעלן. דערנאָך האָבן זיי זיך אָנגענומען פאַר די הענט און פליגן און געשיקט, ווי יונגע הירשלעך, געלאַזט זיך לויפן איבער די לאַנקעס, ווייט, ווייט, ביז צו דער פּוסטער ציגל־פאַבריק, וואו אַ פאַרקאפּטשעטער קוימען האָט זיך פון קורצע דעכער אויף סלופּעס צום רונדן בלויזען הימל געריסן.

גערוקט איינע פון דער אַנדערער מיט אַ יאַר, זיינען זיי געווען ווי אַ צווילינג. ביידע האָבן זיי געהאַט דעם טאַטנס פּעך־שוואַרצע האַר און גע־דיכטע ברעמען און וויעס, און דער מאַמעס גרינלעכע אויגן, ברייט־געעפּנטע און פאַרחידושטע, ווי זיי וואַלטן נאָר־וואָס אַן אויסערגעוויינלעכע בשורה דערהערט, און ווי מיט זייערע ענלעכע פאַרצויגענע נעמען, צום גראַם, זיינען זיי ענלעך געווען צו זיך מיט אַלעס איבעריקן, מיט דער געוויקסיקייט, מיט די דינע לאַנגע פיס, מיט די דיקע שוואַרצע צעפּ, און מער פון אַלץ מיטן געלעכטער, וואָס איז זיי שטענדיק געשטאַנען אין האַלדו, גרייט אַרויסצו־שיסן יעדע רגע אַז אַ פאַרוואָס און אַז אַ פאַרווען. כאַטש עס איז גאַרנישט געווען קיין לאַכעדיקס אין דעם, וואָס זיי האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אין היי פאַר דער מוטער, זיינען זיי אַריינגעפאַלן אין אַ ווילד געלעכטער דערפון.

אויף דעם ליימיקן שטיק פעלד, וואָס איז געווען פאַרוואַרפן מיט צע־

בראָכענע ציגל, שטיקלעך גלאָז און שערבלעך, האָבן מחנות קראָען חתונות געפראָוועט. שפּרינגענדיק, שוועבנדיק, דרייענדיק און אַרומשמייענדיק ווי מחותנתטעס ביי אַ שמחה, האָבן די שוואַרצע פייגל פאַרעקשנט געקראַקעט. מאַליע און דאַליע האָבן זיך אָנגענומען ביי די הענט און אַזוי לאַנג געטאַנצט. ביז זיי זיינען אַוועקגעפאַלן אויף דער ליימיקער ערד.

— באַטשאַן המלך, דער חתן קומט צופליען, — האָבן זיי גערופן צו די פייגל.

דער פּוסטער פאַרלאָזענער פּלאַץ האָט מיט אַ סך ווידער־קולות נאַכגע־שפּעט די קלינגענדיקע מיידלערישע געשרייען.

די מוטער אין שטוב, נישט קענענדיק זיך דערוואַרטן אויף די מיידלעך, האָט זיך אין איר איינזאַמקייט צוגעזעצט צום שלאַפּנדיקן קינד אין וויגל און געקוקט דערויף מיט אַזוי פיל מאַמעשער דורכדרינגלעכקייט, אַז דאָס קינד האָט עס דערפילט אין שלאַף און געעפנט די אייגלעך. חנה איז צו־געפאַלן דערצו מיט אַ גוואַלדיקן ברען.

— אוצר, גליק, נחת, זיסקייט, נחמה — האָט זי געדיכט געשעפטשעט, באַדעקנדיק עס מיט קושן פון קעפל ביז די פיסלעך. אַפילו אין הינטער־חלקל האָט זי עס ניט פאַרגעסן צו קושן.

אַ פרוי פאַר די פּערציקער, גרייט נאָך צו טראָגן און האָבן, האָט זי גע־פילט צום קינד אַזאַ איבערגעטריבענע ליבשאַפט, ווי עס וואַלט געווען דאָס לעצטע פאַר איר פאַרוועלקן. גאַנצע צוועלף יאָר האָט זי געוואַרט דערויף נאָך דאַליען. דערצו איז עס געווען אַ יינגל, דאָס איינציקע יינגל, און קושנדיק הייס דאָס קינדערשע פּוכקע לייב, האָט זי פאַרגעסן אין אַלע צרות פון מאַנס פרעמדקייט, די טעכטערס אָפּגעזונדערטקייט, און דאַרפישער איינזאַמקייט.

— עלעניו, האָסט ליב די מאַמע? — האָט זי געפרעגט ביים קינד אומ־אויפהערלעך, — עלעשי, האָסט שטאַרק ליב די מאַמע? זאָג עלענקע ...

ס'קינד האָט געקייכט פון געלעכטער יעדער מאָל ווען די מוטער האָט עס געקיצלט מיט די ליפּן אין ווייכן געפאַלדעוועטן העלדזל.

3

די אויסגעשניטענע ליניע פון רעדער, וואָס האָט געפירט אויפן שמאַלן וועג פון יאַמפּאַלע קיין קריניוויץ, האָט זיך אַלץ מער אָפּגעווישט, איז פאַר־שאַטן געוואָרן מיט זאַמד.

עוזר שאַפיר, דער איינציקער יורש, וואָס איז געבליבן ביים גוט, האָט מיט קיינעם אין יאַמפּאַלע זיך ניט אַריינגעלאָזט אין קיין מחזקות, נישט דער־ציילט וועגן זיינע שלעכטע בעלי־חובות, פאַרדרייטע עסקים, און אָנגעהאַלטן שטאַט, ווי פאַרן קריניוויצער הויף פּאַסט. אַבער יידן אין יאַמפּאַלע האָבן

ניט געדארפט מען זאל זיי אריינלייגן א פינגער אין מויל. זיי האבן שוין אליין דערשנאפט, אז דער גייער קריניוויצער יורש איז ניט ווערט קיין שמעק טאבאק, און אז נישט ער האלט דעם הויף, נאָר דער הויף האלט אים.

די פאָר נגידיים אין שטעטל, וואָס האָבן ניט ליב געהאַט דעם קריניוויצער הויף, ווייל ער האָט זיי קאַליע געמאַכט די נגידישע מערכה אין יאַמפּאַלע, האָבן אַוועקגעמאַכט מיט די הענט יעזן מאָל, ווען עוזר אין וויסן רייזע-כאַלאַט איז פּריציש פאַרפאַרן מיט די פּאַר פּערד און בריטשקע צום גויאַישן אַדוואָקאַטס הויז.

— עוזר דלים הושיעה נא. — האָבן זיי געזונגען מיט אַ שמחת-תורהדיקן ניגון, אַן אַנצוהערעניש אויף עוזר דעם דלפון.
— אפילו די בייטש איז נישט זיין אייגנס. — האָבן מעקלערס־קבצנים געהנפהט די נגידיים — אַ וועלט ווייטט וואויל.

דאָס ערשטע האָבן יאַמפּאַלער באַלעבאַטים אויפגעהערט דראַפען זיך באַרג אַרויף צום הויף. נאָך דעם האָבן רבילעד, נשרפים, הכנסת-כלה־זאַמלער, מחברים און מגידיים אויפגעהערט אַנלייגן וועג פון יאַמפּאַלע קיין קריניוויצע. עוזר האָט קיינעם נישט געטריבן. פאַרקערט, נאָכגייענדיק דעם פּאַטערס וועגן, הלשנדיק צו זיין דער אמתער יורש פון טאַטן, האָט ער שיינע נדבות אַרעמע־לייט געגעבן, מער וויפיל ער האָט געקענט. אויך האָט ער איינגעלאָדן פרעמדע צו זעצן זיך אַרום דעם גרויסן דעמבענעם טיש, נאָכטלעגערס אויפן פּרישן ווי געהייסן אויסבעטן פאַר אורחים. אָבער די מענטשן האָבן ניט געפילט קיין נאָענטקייט אַרום זיך, קיין וואַרעמקייט, ווי מען האָט עס געפילט יאָרן־לאַנג ביים פּאַטער. ווי אַ ברוגזער איז עוזר געזעסן ביים טיש. און כאַטש ער האָט צוגעמורמלט, מען זאל עסן, איז דער ביטן געבליבן די פרעמדע שטעקן אין האַלדז. און איינער נאָכן אַנדערן האָט אויפגעהערט קומען. בלויז פּראַסטע הייזער־גייער מיט טאַרבעס האָבן זיך געברענגט צו שלעפּן. דער שמאַלער זאַמדיקער וועג באַרג אַרויף איז געוואָרן פּאַרוואַרלאָזט, באַוואַקסן מיט שי-טערע גראַזן. מיט דער צייט האָט עוזר אליין אויך אויפגעהערט דורכשניידן דעם וועג. עס איז ניט געווען צוליב וואָס אַרומצופאַרן מיט דער בריטשקע צו קאַנצעלאַריעס און הויפּן. מער ווי דאָס לעבעדיקע אויפן טויטן האָט מען נישט געלייגט. חוץ דעם האָט מען אי די פּערד, אי דעם קוטשער גע-דארפט אין הויף צו דער אַרבעט, און עוזר האָט אַוועקגעהאַנגען דעם ווייסן רייזע־כאַלאַט אין דער שאַפע, זעלטן אַראַפּנעמענדיק אים.

דאָס ערשטע יאָר, ווי לאַנג ער האָט געדארפט קדיש זאָגן, האָט ער נאָך אַלץ אַ מנין געהאַט יעדן טאָג אין פּאַטערס לערן־שטוב, וואו איין ספר-תורה איז נאָך פאַרבליבן אין אַרון־קודש. די עטלעכע שינדל־מאַכער, דער טעפּער,

דער קוילן־ברענער, דער סמאלע־ציער, דער דאָרפֿישער מלמד זיינען זיך פון אַלע ווינקעלעך צונויפגעקומען צוויי מאָל אַ טאָג אין עוורס הויז. מיט קעשענע־פּאַטשיילעס אַרומגעבונדן די לענדן אָנשטאַט מיט גאַרטלען, מיט פאַרקאַפּטשעטע און אויסגעשמירטע פּנימער פון דער שווערער, פּראָסטער אַרבעט, האָבן זיי, אָנרייבנדיק די מאָזאַליסטע הענט אין די שוויבן פון די פענצטער, געברומט זייערע מידע תּפּילות, נאַכזאַגנדיק פרומע אמנס נאָך עוורס קדישים פאַר רב אורי לוי'ס נשמה. נאָכן יאָר, האָבן זיי איינער נאָכן אַנדערן פאַרלאָזט קריניוויץ. צום ערשט זיינען אַוועק די שינדלמאַכער. עוורן איז עס קיינמאָל ניט געגאַנגען מיט די וועלדער. ווען דער פּאַטער האָט גע־לעבט, האָט ער אים אַלע יאָר אויפּסניי אַ נדן געגעבן, כדי ווידער צו פרובירן דאָס מזל. איצט איז נישט געווען ווער עס זאָל געבן געלט. די שינדלמאַכערס האָבן איבערגעלאָזט דאָס הייזל, וואָס רב אורי לוי האָט געהאַט אויפּגעבויט פאַר זיי. זיי האָבן אויך איבערגעלאָזט שיינע עטלעכע טויזנט שינדלען, אָנגעשני־טענע שטיקלעך האַלץ, שפענער און אַ סך געקרייזלטע הובלעכטס, און אַוועק מיט די העק, פיגעס, מעסערס און שטאַמפּן. מאַליע און דאַליע האָבן זיך גאַרנישט געקענט גענוג אַנלאַכן, ווען זיי האָבן צוגעטשעפּעט צו זייערע האָר ביי די שליפּן די הילצערנע קרייזלען, וואָס האָבן אויסגעווען ווי גרויסע רבנישע פּיאַות.

— אוי, מיני, שמיני, ביני, — האָבן זיי זיך געמאַכט לערנען גמרא, שאַקלענדיק זיך פּרום ווי רבילעך, וואָס פּלעגן אַמאָל פאַרפאַרן אין הויף אַריין. חנה איז געוואָרן אויפּגעקאַכט, זעענדיק די נאַרעשע שטיק פון די מיידלעך.

— מאַליע, דאַליע שעמען מעגט איר זיך אין אייער ווייטן האַלדז אַריין אַזוי זיך נאַרעש צו מאַכן, — האָט זי גערעדט מיט צער און פאַרדראָס. — מיר אין אייער יאָרן האָט מען שוין שידוכים גערעדט, און איר, נאַרעשע מוידן, קריכט אויף די גלייכע ווענט. גייט אַריין מאַכן די לעקציעס, דער מלמד זוכט אייך אַרום . . .

מאַליע האָט געוואוסט, אַז די מוטער איז גערעכט. וואָרעם כאַטש זי איז לאַנג געכיכיקעט ביז זייערע גרויסע אויגן האָבן אַזש גענומען טרערן. דער מוטערס כּעס איז אַריבער אין באַליידיקונג. געפאַלן ביי זיך צוליב דעם מאַנס פּרעמדקייט צו איר, האָט זיך איר אויסגעדאַכט, אַז אַלע מאַכן פון איר חוזק, אַפּילו די אייגענע קינדער.

— אַלץ דו, מאַליע, — האָט זי געשטראַפּט די עלטערע טאַכטער, — דו ביסט אַליין קאַליע ביזן און מאַכסט פון דאַליען אויך אַ תּל . . . הער

אויף לאַכן, זאָג איך דיר. וואָס איז דער געלענדער אַנגעפאלן אויף דיר?
אָזוי גוט איז אונדז?

מאַליע האָט געוואוסט, אַז די מוטער איז גערעכט. וואָרעם כאָטש זי איז
בלויז עלטער געווען פון דאַליען מיט איין יאָר, און מיט קיין האָר ניט גרעסער
פון איר, האָט פונדעסטוועגן די ייִנגערע שוועסטער אַרויפגעקוקט צו איר,
און נאַכגעטאָן אַליץ, וואָס זי האָט געטאָן. זי האָט פאַרשטאַנען, אַז ווי אַן על-
טערע, דאַרף זי פאַר דאַליען זיין אַ מוטער פון לייטישקייט, קענעוודיקייט
און דערציאונג. זי האָט אויך געוואוסט, אַז אין הויף איז גאַרניט אָזוי פויגלדיק
און אַז פאַר אַ מיידל פון איר עלטער פאַסט ניט צו מאַכן זיך נאַרעש און לאַכן
אַן אַן אויפהער.

— מע, — האָט זי געזאָגט, אַרומנעמענדיק זיך ביי דער טאַליע, — נו,
זיי נישט ברוגז... איך וועל שוין מער נישט... זאָל איך אָזוי לעבן...
מיט אַלע כוחות האָט זי זיך געוואַלט איינהאַלטן פון געלעכטער, וואָס
איז איר געשטאַנען אין האַלדז. זי האָט זיך ספּעציעל דערמאַנט אַן זיידן, כדי
צו ווערן ערנסט. זי האָט זיך אַפילו אַ קניפ געטאָן אין דער האַנט, עס זאָל
איר וויי טאָן, נאָר קיין זאָך האָט ניט געקענט פאַרטרייבן די פרייד, וואָס האָט
אַרויסגעקוועלט פון איר.

— נו, וואָס זאָל איך טאָן, מאַמע, אַז איך קען מיך נישט איינהאַלטן, —
האָט זי אויסגעשאַסן אין אַ ניי געלעכטער, אַ קלינגענדיקס און אַ געזונטע.
דאַליע, ווי אַ ווידער-קול, האָט אונטערגעהאַלטן דער עלטערער שוועס-
טער. חנה איז אַוועק אַ ברוגזע, אַן אַנטוישטע. אַרומקוקנדיק זיך אויף דעם
ליידיקן הייזל, אַרום וועלכן עטלעכע שמוציקע פאַפירענע קעלנערלעך האָבן
זיך געוואַלגערט נאָך די פאַרשוואונדענע שינדל-מאַכער, האָט זי דערפילט דעם
גאַנצן עלנט, וואָס רוקט זיך אַן אויפן הויף.

מ'לויפט, — האָט זי טרויעריק געמורמלט, — אַלע מאָל עמעץ אַנדערש.
נאָך די שינדל-מאַכער איז דער סמאַלע-ציער אַוועק, דער קוילן-ברע-
נער. דער איינציקער איז פאַרבליבן אַשר דער טעפּער. ער איז געווען צו
אַרעם צו דינגען אַן אַלקער אין יאַמפּאַלע, אַפילו אין אַרעמסטן געסל, און ער
איז געבליבן אין זיין הייזל אין עק פון הויף צוואַמען מיט זיין משפּחה און
מיט די ליימענע טעפּ, וואָס ער האָט יעדן דאַנערשטיק אַרויסגעטראָגן אין
אַ קויש היי צום שטעטלשן מאַרק. נישט נאָר אין דער וואַכן, נאָר אַפילו אום
שבת איז מער קיין מנין אין הויף נישט געווען. די ספר-תורה אין אַרון-קודש
איז געשטאַנען פאַרלאָזט אין רב אורי לוי'ס לערן-שטוב. פונקט אָזוי זיינען
געשטאַנען די לעדער-געבונדענע ספרים, וואָס זיינען געבליבן אין די שאַפּעס.
עזר האָט ניט געהאַט ניט קיין צייט, ניט דעם קאַפּ צו לערנען. ער האָט

שוין געוואוסט קלאָר איצט, אַז פון אַלע פאַרמעגנס וואָס מען האָט געשאַצט דעם פּאַטער, איז קיין צעבראַכענער שילינג ניט געבליבן מזומנים. דאָס איינציקע, וואָס איז פאַרבליבן, איז געווען דער הויף: די געביידעס, בהמות, די פערד און וואָגנס און די ערד, די הונדערטער אַקער ערד, וואָס האָבן ליים און זאַמד און טאַרף, אַבער ווייניק ברויט. און עוזר האָט זיך אַרויפגעוואָרפן אויף דער ערד, וואָס איז אים פאַרבליבן, מיט די נעגל זיך געדראַפּעט אין איר. יידן מעקלערס, איינגייערס צו פריצים, האָבן געלאַכט פון אים. מיט פאַרלייגטע הענט הינטער די קאַלאַטלעך, מיט פאַכענדיקע שטעקעלעך אין די הענט פון אייביקן אַרומגיין פוסט און פאַס, זיינען זיי געקומען אין הויף, אַריין, אַרומ-געשמעקט מיט די נעזער, געטאַפט די ווענט, און געגעבן אַנצוהערן, אַז פאַר אַ ביליקן פרייז, אין מקח, וואָלטן זיי געקענט געפינען פריצים בעלנים, וואָס וואָלטן אָפּגעקויפט דאָס ביסל ליים און זאַמד משטיינס געזאַגט.

— ס'איז ניט פאַר אייך, רב עוזר, — האָבן די מעקלערס געטענהט, — איר וועט דאָ פאַרפאַלן ווערן. . . . דאָס איז אַן עסק פאַר עשון, פאַלגט וואָס יידן זאָגן אייך, און פאַרקויפט די ערד. . . . פאַרן ביסל געלט, וואָס איר וועט קריגן, וועט איר עפענען אַ שניט־קראַם אין יאַמפּאַלער מאַרק און לעבן ווי אַלע יידן.

עוזר האָט ניט געוואָלט הערן. ערשטנס, האָט ער געוואָלט האַלטן די צוואה, וואָס דער פּאַטער האָט אים אויפן טויטן־בעט אַנגעזאַגט. צווייטנס, האָט ער פיינט געהאַט מסחרים. אַפילו צום וואָלד האָט ער זיך ניט שטאַרק אויסגעטויגט. פון שניט־סחורה, ביטן און דינגען האָט ער גאַר ניט פאַר-שטאַנען. דריטנס, האָט ער ניט געקענט סובל זיין יאַמפּאַלע, נישט אירע ריחות און נישט אירע באַלעבאַטים. געבוירן און דערצויגן אין קריניוויץ, פלעגט אים פאַרכאַפן דער אַטעם, ווען ער האָט אַמאָל געדאַרפט פאַרברענגען דאָרט עטלעכע שעה. אַזוי האָט ער ניט געקענט אויסקומען מיט די מענטשן דאָרט. ער האָט מער געברומט ווי גערעדט מיט זיי. אָפּאַטעמען פרייער פלעגט ער, ווען די פערד פלעגן אַרויס צו די אָפענע וועגן. און ער האָט ניט געוואָלט הערן די מעקלערישע גליקן.

— כּווייל ניט קיין שניט־קראַם אין יאַמפּאַלער מאַרק, — האָט ער גע-ברומט אַ ברוגזער צו די מעקלערס. — גייט אייך געזונטערהייט, יידן, פון וואָנען איר זענט געקומען.

אין די ערשטע צייטן האָט ער זיך אַרומגעדרייט איבערן גרויסן שטח ערד און געבאַלעבאַטעוועט מיט דעם צענדליק גויים און גויעס, וואָס האָבן געאַרבעט אין הויף. מיט אַן אויסגעפעכעלטער שוואַרצער באָרד, צוגע-שוירן בגנבה אין די שפיצן, זי זאָל זיין רונדיק, מיט אַ שניי־ווייסן געפרעסטן

קראַגן און מיט דער גילדערנער חתן-קייט, פאַרוואַרפן איבער ביידע קעשענעס פון סאַמעטענעם געשפרענקלטן וועסטל, איז ער געקראַכן צווישן די קאַרטאַפּל בייטן און תבואה-פעלדער, איבער די טיפע לאַנקעס און ליימענע פּלעצער און מיט אַ פּריצישן פּויליש, אַ גראַבריישיקן און באַפעלערישן, קאַמאַנדעוועט מיט די באַרוועסע גויים און גויעס, זיי זאָלן צולייגן אַ האַנט. ביסלעכווייז האַט ער אַראַפּגעוואַרפן די פּריצישע מלבושים, צוערשט דעם געפרעסטן קראַגן, דערנאָך דאָס סאַמעטענע וועסטל, און אַליין צוגעלייגט אַ האַנט צו דער אַרבעט. אים צו הילף זיינען נאָכגעגאַנגען ביידע מיידלעך, מאַליע און דאַליע, אַרבעטנדיק, לאַכנדיק און זינגענדיק. דער דאָרפישער מלמד האַט געהאַט טענות, אַלמאי זיי שרייבן נישט איבער מיט אַ שיינער האַנטשריפט די אויס-געציקלטע שורה-גריזלעך, וואָס ער האַט פאַר זיי אָנגעשריבן. די מוטער האַט אַפּגעוויינט די יאָרן, אַז פון די מיידן וועט אויסוואַקסן אַדאָס בייז, חלילה, צווישן די פּויערים און די שיקסעס. זי האַט זיי געוואַלט לערנען היימישע זאַכן, וואָס בכבודע יידישע טעכטער דאַרפן קענען: אויסנייען און שטריקן, העפטן און צערעווען. די מיידלעך האָבן ניט געוואַלט איבערשרייבן די שורה-גריזלעך פון דאָרפישן מלמד, נישט אויסנייען בלומען און בלעטער אויף ליוונט. מיט איינגעפלאַכטענע קרענצלעך פון וויסע פעלד-בלימלעך אין די פעך-שוואַרצע קעפּ, באַרוועסע, צוגלייך מיט אַלע הויפּישע שיקסלעך, מיט פאַרקאַשערטע קליידלעך ביז די קניען, זיינען זיי אומעטום געווען פּול. זיי האָבן אַפּער גענומען אייער פון הינערישע נעסטן, אָנגעטרונקען די קעלב-לעך ביי דעם הויפּישן ברונעם, געמאַלקן די קי אין די שטאַלן און געגראַבן קאַרטאַפּל אין די פעלדער.

און אַפּילו אין די אַונטן פּלעגט דער מוטער אָנקומען מיט צרות זיי אַריינצורופן אין שטוב. יעדן פאַרנאַכט פּלעגט דער הינקעדיקער פּאַסטעך באַליעק אַרויסטרייבן די פּערד אין די לאַנקעס, ווייט ביים סאַמע גרענעץ פון פּאַלוואַרק. מיט אַ הילצערנעם פּוס, געשמידט מיט אייזן, האַט דער אַלטער באַליעק זייער גיך געיאַגט זיך נאָך די פּערד. פענטענדיק זיי די פּאַדערשטע פּיס זיי זאָלן ניט פאַרקריכן צו ווייט, האַט ער זיי אַריינגעטריבן אין די פּייכטע טאַלן, וואו זיי האָבן זיך קוים פון די הויכע געדיכטע גראַזן אַרויס-געזען. אַליין האַט ער זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ בערגל, אויסגעשניטן פּייפלעך פון צווייגן און צעצויגענע אומעטיקע פּאַסטעך-לידער געזונגען.

און מאַליע און דאַליע האָבן געקלעפט צום הינקעדיקן אַלטן באַליעק, צו אים אין די פאַרנאַכטן צו די לאַנקעס אַרויסגעקומען און אים פאַרבלי-בענע שבתדיקע חלה פון שטוב מיטגעבראַכט. באַליעק האַט מיט די עטלעכע פאַרבליבענע צייטן אין מויל געגעסן גיריק די יידישע חלה און מיט אַ פאַר-

דומפטן קול דערציילט מעשיות פון אמאל. א וועלט מיט מעשיות האָט באַליעק געהאַט צו דערציילן. פון דער מלחמה, וואו ער האָט אַ פוס פאַרלוירן, פון אַלערליי פריצים, וואו ער האָט געדינט, פון זייערע הויפן, בעלער, טעכטער, הינט און פערד. אָבער מער פון אַלץ האָט ער געוואוסט צו דערציילן פון די פעלדער, וועלדער און לאַנקעס אַרום. באַליעק האָט געוואוסט, אַז די גליי-פליגן, וואָס שוועבן אַרום לייכטנדיקע איבער די קריניוויצער לאַנקעס, זיינען ניט קיין ברענענדיקע ווערעם, ווי מען מיינט, נאָר פאַרבלאַנדזשעטע נשמות, וואָס האָבן אַ סך געזינדיקט אויף דער וועלט און דעריבער קענען זיי נישט אַנקומען אין גן-עדן, נאָר זיי בלאַנדזשען אַרום אין דער לופטן; אין די זומפן, וואו אַלערליי פרעש קוואַקען, האַלטן זיך שדים אויף, וואָס לוייערן אויף מיידלעך, וועלכע גייען פאַרנאַכט אַרויס אָן פאַרטעכער, און אויף פערד, וואָס פאַשען זיך אויף די לאַנקעס. די פערד-שדים זיינען זייער שעדלעכע און לצים גרויסע. זיי האָבן ליב אויספלעכטן צעפלעך אין פערדישע גריוועס און אין טאַרף האַלטן זיך ביזע נשמות אויף. דערפאַר טאַקע קען מען זען דעווען זיי אַזוי לאַנג, ביז זיי ציען די קאַפיטעס אויס. און אַפילו פעלד-מיז זיינען אויך ניט קיין פראַסטע נאַכט-באַשעפענישן, נאָר טייוולאַנים אַזעלכע, וואָס האָבן ליב זיך אַריינצוכאַפן אין האָר פון מיידלשע קעפּ, צו מאַכן קאַלטנס פון זיי. אַדער אין פערדישע גריוועס. אויך אין פאַרפּוילט האַלץ און אין טאַרף האַלטן זיך ביזע נשמות אויף. דערפאַר טאַקע קען מען זען ווי אַ בלוי פייער גייט אויף פון זיי. כאַטש קיינער האָט זיי ניט אונטער-געצונדן, אַפילו דעם טאַרף צינדן זיי אָן. פון די שדים איז באַליעק אַריבער צו גולנים אין די וועלדער, צו ציגייער, מכשפים און מכשפות. מאַליע און דאַליע האָבן געקראַגן גרעסערע און גרינערע אויגן, הערנדיק דעם אַלטן פאַסטעכס מעשיות. כאַטש זיי האָבן עס שוין ניט איינמאַל געהערט, האָבן זיי געוואַלט וויסן נאַכאַמאַל אויף סיני, פאַרוואָס באַליעק איז געבליבן איינער אַליין אויף דער וועלט.

— אַלץ איבערן פוס, מיידלעך, — האָט באַליעק געברומט, — די דאַר-פישע מיידלעך האָבן מיך ניט געוואַלט קענען. הילצערנער פוס, האָבן זיי מיך גערופן, און איך בין שוין אַזוי געבליבן איינער אַליין . . . פון גאַט אַוודאי אַזוי באַשערט געווען . . .

חנה האָט געמוזט אַ סך מאַל שרייען אין דער שטילער דאַרפישער נאַכט; צענדליקער מאַל גערופן מאַליע און דאַליע, ביז די מיידלעך האָבן זיך אַפ-געריסן פון אַלטן באַליעק און זיינע מעשיות. אומעטיק פלעגט ווערן אין קריניוויץ אין די שבתים און אין ווינטער, דערהויפּט אין די רעגנדיקע האַרבסט-טעג.

חנה האָט פּונקט ווי פּריער, ווען דער שווער האָט געלעבט, אויסגע-
 שפּרייט אַ ווייס טישטעך איבערן גרויסן דעמבענעם עס-טיש, געבענטשט ליכט
 אין די זילבערנע לייכטער, וואָס נאָך אַלע כאַפּענישן, זיינען נאָך אַלץ היפש
 געבליבן אין שטוב. אויך האָט זי אויף זיך לכבוד שבת אַלע פּערל אַנגעהאַנגען
 די גרויסע אוירינגען אין די אויערן פאַרשטעקט. אָבער דאָס דאַוונען אָן
 אַ מנין האָט קיין שבתדיקן טעם ניט געהאַט. עוזר האָט זיך וואַכעדיק אַרומ-
 געדרייט הין און צוריק איבער דער שטוב און שטיל, קוים וואָס מען האָט
 אַ וואָרט געהערט, געברומט די לכה־דודים. דער דאַרפישער מלמד אין אַ
 שבתדיק היטל, נאָר אין אַ וואַכעדיקער קאַפּאַטע, האָט מיטגעהאַלטן דעם
 באַלעבאַס אין זיין וואַכעדיקן ברומען. פּונקט אַזוי אומעטיק איז צוגעגאַנגען
 דאָס עסן ביים טיש. עוזר איז געזעסן אויפן פאַטערס שטול, אָבער דער קידוש
 זיינער איז געווען אָן שבתדיקן ניגון און ריח. דריי פּערטל פון טיש איז געווען
 פּוסט. דער דאַרפישער מלמד האָט אָפט אונטערגעקערעכצט. אַמאָל, אַז אַ
 הייזער־גייער האָט זיך פאַרבלאַנדזשעט אין הויף און געבליבן איבער שבת,
 האָבן מאַליע און דאָליע געהאַט אַביסל פאַרגעניגן. כאַטש זיי האָבן זיך גע-
 מיאוסט צו עסן פון דער חלה, פון וואָנען די אַרעמעלייט האָבן געשניטן מוציאס
 מיט זייערע ברודיקע גרויס־נעגלדיקע הענט, האָבן זיי זיך מחיה געווען פון
 די האַוואַיעס, וואָס די הייזער־גייער האָבן געמאַכט ביי דער אכילה.

אויסגעהונגערטע, מיט רימענס אַרומגעגאַרטלט די אָפּגעשליסענע קאַפּאַ-
 טעס אין די לענדן, אָפטמאָל קאַליקעס, הויקערס, שטאַמלער אָדער טויבע,
 האַריקע, פאַרקאַלטנטע, האָבן זיי געכליאַפּטשעט ביים עסן, געכאַפּט גרויסע
 ביסנס, געקייט ווי בהמות, אויסגעלעקט די טעלערס און ניט אויפגעהערט
 ברומען צו זיך אַליין אומפאַרשטענדלעכע רייד. מאַליע און דאָליע האָבן זיך
 געקניפט איינע דער אַנדערער, שטיקער פון זיך געריסן, און כאַטש זיי האָבן
 זיך איינגעהאַלטן מיט אַלע כוחות צו זיצן לייטיש ביים טיש, האָבן זיי ביידע
 אויסגעשאַסן אין אַ געלעכטער פון די בעטלערישע שטיק. עוזר מיט זיין ווייב
 האָבן זיך גלייך אַנגעקוקט.

די מיידלעך ווערן פאַרווילדעוועט אין דאָרף, — האָט חנה געזיפּצט —
 זיי האָבן גאָר קיין דרך ארץ ניט.

— מאַליע! דאָליע! — האָט עוזר געברומט אַ ברוגזער, — שבת! . . .
 די פיר און צוואַנציק שעה שבת זיינען געווען אַן אָפּקומעניש. ניט מען
 האָט געטאַרט עפעס טאָן, ניט מען האָט געטאַרט אַרומלויפן. צו וואָס מען
 האָט זיך ניט צוגערירט, האָט מען מחלל־שבת געווען, געטאַן אָן עבירה.
 חנה האָט אויפגעמישט דעם טייטש־חומש און מיט אַ ניגון געלייענט פאַר די
 טעכטער. אָבער מאַליע און דאָליע האָבען שוין די אַלע מעשיות געוואוסט

פון פאראיאָרן, פון פאר צווייאָרן, און זיי האָבן זיך איינגעהאלטן מיט אַלע כוחות ניט אַרויסצולאָכן פון די פאָרצייטישדיקע רייד, וואָס די מוטער האָט געזונגען מיט אַ פרומען ניגון. איבערהויפט האָט זיי געמאַכט לאַכעדיק דער רבינו בחיי. יעדעס מאָל, וואָס די מוטער האָט געזאָגט: — דער רבינו בחיי זאָגט, — איז אויף זיי אַ ווילד געלעכטער אַנגעפאַלן. חנה איז געוואָרן רויט פון צאָרן:

— וואָס איז דאָס פאַר אַ מין לאַכן פון אַ צדיק? — האָט זי געוואָלט וויסן. — וואָס איז דאָ צו לאַכן פון רבינו בחיי?
די מיידלעך האָבן זיך געבוֹיגן אין דרייען.
— כ'ווייס ניט, אָבער ס'איז זייער לאַכעדיק, — האָט מאַליע געענטפערט און געכיכיקעט.

— זייער לאַכעדיק, — האָט דאָליע נאָכגעזאָגט ווי אַ ווידער־קול.
נאָך אומעטיקער ווי אין די שבתים איז געווען אין ווינטער, איבערהויפט אין די רעגנדיקע טעג פון האַרבסט. די ליימיקע ערד איז געוואָרן ווייך, קלע־פיק, אַזוי אַז מען איז אַריין מיט אַ פוס, האָט מען אים קוים געקענט אַרויס־שלעפן. שטיקער ליים האָבן געקלעפט צו די שיך פון די הויפישע מענטשן, צו די באַרודעסע פיס פון די פויערים און פויערטעס, צו די האַריקע פיס פון די בהמות. די שטרויענע דעכער האָבן געטריפט מיט רעגן. ווינטן האָבן געדרייט מיט די ביימער, געפייפט, געקלאָגט. פון די לאַנקעס און טאָרף־פעלדער זיינען געדיכטע נעפלען און דעמפענישן אויפגעאַנגען. דער ניט־רויכערנדיקער קוימען פון דער פאַרלאָזענער ציגל־פאַבריק האָט זיך עובר־בטלדיק געשטרעקט אין דער הויך. די קראַען, וואָס האָבן זיך אין אים פאַר די רעגנס אויסבאַהאַלטן, האָבן גרילציק געקראַקעט. מאַליע און דאָליע זיינען אַרומגעקראַכן אין די רעגנס, אויסגעשמיסן זיך אין די ווינטן, דורכגענעצט זיך ביזן ביין. מיט זיי זיינען מיטגעלאָפן די צוויי הויפישע הינט, בורעק און בריטאַן, אַ מאַמע און זון, וואָס האָבן געלעבט ווי אַ הונט און אַ צויג. דורכ־געווייקטע, אַז אַ פאַרע איז אַזש געגאַנגען פון זייערע האַריקע פעלן, האָבן זיי זיך ניט אויפגעהערט אַרומשמעקן, שפילן זיך, בייסן זיך, איבערקוילן זיך און שפרינגען אַלע וויילע מיט ליימיקע פיס אויף מאַליעס און דאָליעס נאָסע קליידלעך. פונקט ווי די הינט, האָבן ביידע שוועסטער, דורכגעווייקטע, פאַ־רעדיקע, געשטויסן זיך איינע די אַנדערע, געיאָגט זיך איבער דער ליימיקער ערד, פאַר די האַר זיך געריסן, ביי די הענט זיך געכאַפט, געקושט זיך און געלאַכט. אויסגעהונגערטע ווי די וועלף, פלעגן זיי אַריינפאַלן מיט די ליימיקע שיך אין שטוב אַריין.

— מאַמע, עסן!

חנה האָט פֿאַרבראַכן מיט די הענט, זעענדיק די אויסגעוויקטע און פֿאַר־
ליימיקטע טעכטער.

— ניט אַנדערש, די מיידן זיינען משוגע געוואָרן, — האָט זי געקרעכצט.
מאַליע און דאַליע האָבן געריסן שטיקער פֿון די מוציאס ברויט מיט
פוטער און געלאַכט.

אין די אַוונטן זיינען זיי אַוועק צו אָשר דעם טעפּער.

ביי אַ קליין נאַפּט־לעמפל, וואָס האָט געוואָרפֿן מער שאַטן ווי ליכט,
איז געזעסן אָשר דער טעפּער מיט פֿאַרקאַשערטע באַרוועסע פּיס איינגע־
טונקען אין ליים און גיך געדרייט ביים רעדל, ציענדיק מיט די הענט שטיקער
ליים, וואָס ער האָט אויסגעדרייט אין אַלערליי טעפּ, שיסלען און קרוגן. פֿרוי־
טשע זיין זון, אַ שוואַרץ־האַריקער און שוואַרץ־אויגיקער יונג, ענלעך צו אַ
צייגינער, און אַ שווייגער אַ גרויסער, איז געזעסן דערלעבן מיט פֿאַרקאַשערטע
צעריסענע הויזן, איבער וועלכע אַ קליין ציצה־כנפות'על האָט זיך געבאַמבלט,
און געהאַלט דעם טאַטן אין דער אַרבעט.

— דריי, דריי, ריר מיט די פּיס, פֿרויטשע — האָט אַשר געמונטערט דעם
זון, ציענדיק בריהש דאָס ליים אַרום דעם פּלאַקן.

ביים גרויסן אויוון, וואָס האָט פֿאַרנומען אַ האַלבע שטוב, איז געשטאַנען
כאַשע די אַשרעכע אין אַן אונטער־הייבל מיט רויטע בענדער אויפֿן געשווי־
רענעם קאַפּ און מיט פֿאַרקאַשערטע הענט געטריקנט די טעפּ אין אויוון.
טאַטע און מאַמע האָבן גערעדט. גערעדט פֿון טעפּ, וואָס זיינען וואַלוול און
פֿון שפּייז פֿאַר די טעפּ, וואָס איז טייער; גערעדט פֿון דעם ווייטן מהלך, וואָס
מען האָט צו שלעפּן די טעפּ אין קוישן היי פֿון קריניוויץ ביז יאַמפּאַלע, און
פֿון דער מזל־ברכה אין טעפּער אויפֿן מאַרק, אַזוי אַז עס זיינען שוין דאָ מער
טעפּ ווי קונים.

— וואָס קען זיין גוט, — האָט באַשע אַרויסגעשריגן פֿון אויוון, — אַז
יעדער פּויער מאַכט אַליין טעפּ?

פֿרויטשע איז געזעסן אַ טונקעלער, מיט בינטלעך פעכיקע האַר, וואָס
האָבן זיך געריסן פֿון אַלע זייטן פֿון אונטערן קליינעם טוכענעם היטעלע און
מיט קיין איין וואָרט זיך ניט אָפּגערופֿן. מאַליע און דאַליע האָבן געוואַלט מיט
אים ריידן, געצויגן אים ביי דער צונג, אָבער זיי האָבן קיין וואָרט פֿון אים
ניט געקענט אַרויסקריגן.

— פּויער, וואָס ענטפּערסטו ניט, רב עוזרס טעכטער ריידן דאָך צו דיר?
— האָט דער פֿאַטער אים געמוסרט, — ביסט שטום?

פֿרויטשע האָט געשוויגן, ער האָט בלוזן גיכער געדרייט מיט די פּיס

אין ליים. אויף מאַליען איז אָנגעפאַלן אַ געלעכטער, אַליין ניט וויסנדיק פאַר וואָס.

— פרויטשע, ווילסט מיך פאַר אַ כלה? — האָט זי געפרעגט לאַכנדיק.

דאַליע האָט זיך געבויגן אין דרייען.

איבער די קליינע שייבלעך, פאַרשטופטע אין די אויסגעבראַכענע ווינקלען מיט שמאַטעס, האָט אַ קרומער האַרבסטיקער רעגן געפאַטשט און צעפלאָ-סענע טראַפנס האָבן איבערן טונקל-באַלויכטענעם גלאַז געוויינט. די הינט פאַר דער שוועל אין דרויסן האָבן געבילט, מען זאָל זיי עפענען די טיר.

4

אַז מאַליע און דאַליע האָבן אַזוי אַרױפגעשאַסן אין דער הייך, אַז די מוטער האָט זיי דערגרייכט צום אַקסל, האָט חנה גענומען אַרומגיין אַרום איר מאַן מיט פאַרזיכטיקע טריט, זוכנדיק אַ גוטע מינוט, ווען עוזר איז אויפגעלייגט, כדי צו ריידן מיט אים וועגן תכלית-זאַכן.

די מיידלעך זיינען אומעטום געווען איצט אין חנהס אויגן מיט זייער געוויסקייט און ווייבערישער רייפקייט. איבערהויפט האָבן זיי געבלענדט מיט זייערע הענט און פיס, לאַנגע און שלאַנקע, אין וועלכע זיי האָבן אַ גוואַל-דיקע מזל-ברכה געהאַט. אַרומשלייכנדיק זיך מיט זייערע שלאַנקע בויגיקע קערפערס אין די קורצע ציצענע קליידלעך, וואָס זיי האָבן זיך אַליין אויפ-גענייט, און פון וועלכע די נאַקעטע הענט און פיס האָבן זיך אַרויסגעריסן, האָבן זיי אויסגעזען ווי זיי וואַלטן פון בלויז הענט און פיס באַשטאַנען. חנה האָט כסדר אַט די לאַנגע הענט און פיס געהאַט פאַר די אויגן.

— מאַליע, דאַליע — האָט זי געמוסרט, — דעקט זיך צו, אַ בושה

פאַר די גוים.

מאַליע האָט געלאַכט, ווי תמיד, און דאַליע האָט איר אונטערגעהאַלטן. מער נאָך ווי די טעכטערס צעוואַקסנקייט, האָט חנה געעגעבערט אין קאַפּ די פלוצלונגדיקע קאַפּ-ווייטיקן, וואָס פלעגט די מיידלעך באַפאַלן און אַנ-האַלטן שעהן גאַנצע און אַפילו טעג. די ערשטע האָט מאַליע דערפילט די שטאַרקע קאַפּ-ווייטיקן. זי האָט מיט אַ ווייס טיכל אַרומגעבונדן דעם שטערן, איבער וועלכן די פּעך-שוואַרצע האַר זיינען נאָך שוואַרצער געוואָרן און פיערדיקער. זיי האָבן אויסגעזען ווי זיי וואַלטן ברענען אין זייער שוואַרצ-קייט. נאָך מאַליע, ווי אַ שאַטן, האָט דאַליע אַנגעהויבן אַרומגיין מיטן ווייסן טיכל אַרומגעבונדן דעם קאַפּ. זייערע אויגן, שטענדיק ברייט-צעעפנטע און פאַרהידושטע, ווי זיי וואַלטן נאָר וואָס אַן אויסערגעוויינלעכע בשורה דער-הערט, האָבן כסדר זיך געביטן. אַט זיינען זיי שטאַרק פריילעך און שקאַציש

צעשפילט געוואָרן, ברענענדיק די לופט אַרום זיך און באַלד מיט אַ פּיינלעך פּאַרזעלשטן טרויער זיך פּאַרצויגן, פּונקט אַזוי איז געווען זייער געמיט — אַט שטיפּעריש צעלאָזן, באַלד פּיינלעך טרויעריק, חנהן האָבן די וויסע טיכלעך אַרום די מיידלשע קעפּ און די ווילדע ענדערונגען איר מאַמעשן געמיט צע-טרייסלט. כאַטש זי האָט געוואוסט, אַז זי האָט קיינמאַל קיין גרויס נהת ניט פּון אַריינלאָזן זיך אין דיבורים מיט עוזרן, האָט זי זיך געדרייט אַרום אים, געקוקט אים אין די אויגן, זוכנדיק אַ געלעגנהייט צו ריידן צו אים וועגן דער שטוב.

— עוזר, — האָט זי געזאָגט שטיל, מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאַפּ, ווי זי וואָלט שולדיק געווען אַן דעם, וואָס זי האָט צו זאָגן, — עוזר, מאַלע איז שוין געוואָרן צוואַנציק יאָר ביז הונדערט און צוואַנציק.

— נו? — האָט עוזר געפרעגט טרוקן.

חנה האָט גענומען גלעטן דעם קאַפּ ביים בן-יחיד אירן, וואָס זי האָט אים שטענדיק געהאַלטן ביי איר פּאַרטעך, ווי אַ סימן אויפן קדיש, וואָס זי האָט איר מאַן געבוירן נאָך די טעכטער.

— דאַלע איז אויך קיין עין-הרע שטאַרק אויסגעוואַקסן, — האָט זי גע-זאָגט. — זיי וואַקסן ווי אויף הייוון, די מיידלעך.

— דעריבער? — האָט עוזר געברומט, כאַטש ער האָט געוואוסט, צו וואָס חנה צילט.

פּון נאָך דער חתונה אָן, זינט דער פּאַטער זיינער האָט אים חתונה גע-מאַכט מיט חנהן, כאַטש ער איז שטילערהייט געווען פּאַרליבט אין אַ ווייט-געשוועסטער-קינד, האָט ער קיינמאַל ניט גערעדט גלייך צו זיין ווייב, נאָר ברוגזלעך, מיט קורצע ענטפּערס, פּון אויבן אַראָפּ. חנה האָט זיך יעדער מאָל אויפּשטיי דערפּילט זייער נאַרעש פּון מאַנס טראַציקע ענטפּערס און פּון שפּאַ-טיקן טאָן.

— קריניוויץ איז נישט קיין אַרט פּאַר דערוואַקסענע טעכטער, — האָט חנה געמורמלט.

עוזר איז געוואָרן אויפגעקאַכט.

— וואָס-זשע, זאָל איך מיך אפשר אַריינציען קיין יאַמפּאַלע אין מאַרק? — האָט ער געפרעגט.

כאַטש חנה האָט ניט געזען קיין עוולה דערין, האָט זי ניט געוואַגט עס צו זאָגן איר מאַן.

— ווער רעדט פּון יאַמפּאַלע? — האָט זי זיך פּאַרענטפּערט. — כ'מיין בלויו, אַז מ'דאַרף טראַכטן . . . ביסט דאָך אַ טאַטע . . . עוזר האָט אויסגעבאַרשט די צוגעשוירענע באַרד, וואָס ער האָט געהאַלטן

אין פריזישער ריינקייט און אָפגעפטרט חנהן מיט אַ ביטול, ווי זיין שטייגער
איז געווען.

— ס'ברענט נישט, יידענע, — האָט ער זיך געבייזערט, — כ'זאל אַזוי
האַבן אַ זאָרג מיט אַלע אַנדערע זאַכן, ווי כ'האַב אַ זאָרג מיט די מיידלעך . . .
גיי, גיי . . .

כאַטש ער האָט געוואוסט ביי זיך, אַז חנה רעדט ווי אַ מענטש, וועגן
תכלית-זאַכן, האָט ער ניט געקענט פאַרטראַגן, וואָס זי טראַגט אַן ווייבערישע
דאגות אויף זיין קאַפּ. ער האָט פיינט געהאַט דאגות, עוזר, פיינט געהאַט
טראַכטן תכלית-זאַכן. זיין שיינער שוואַרצער קאַפּ האָט אנשטאַט קלערן ליב
געהאַט זיך ברוגזן און חלומען: ברוגזן זיך אויף דער וועלט, וואָס גיט ניט
עוזר שאַפיר אַלץ וואָס ער וויל, און חלומען וועגן אומגעריכטע גאַלדענע צייטן,
וואָס וועלן זיך סוף-כל-סוף אַנטראַגן קיין קריניוויץ און באַשענקען אים מיט
אַלעם גוטן. ליגנדיק בייטאַג נאָכן מיטאַג אויף דער פּליושענער קאַנאַפּע,
אונטערגעשפּאַרט דעם קאַפּ מיט אַ קישעלע, אויף וועלכן חנה האָט כלה-ווייז
אויסגענייט אַ גראַם אין דייטשע-גאַטישע בוכשטאַבן, אַז מאַרגן-שטונדע האָט
גאַלד אים מונדע, האָט עוזר ניט אויפגעהערט חלומען וועגן דעם קריניוויצער
הויף, וואָס וועט אינגיכן אויפגעריכט ווערן און וועגן דער גרויסער פּריזיש-
קייט, וועלכע ער וועט נאָך פירן.

עס איז ניט געווען בלויז אַ גלויבן אין די לאַטערי-צעטלעך, וואָס ער
האַט שטענדיק געהאַלטן, אָדער אין פאַטערס חובות, וואָס פּריצים וועלן פּלוצ-
לונג אַנהייבן באַצאַלן, אָדער אין די פאַרשלעפטע פּראַצעסן, וואָס אַדוואָקאַטן
וועלן מיט דער צייט געווינען ביים מלכות. עס איז געווען וועגן דער באַן-
ליניע, וואָס מען האָט גערעדט, אַז זי וועט אינגיכן דורכגעפירט ווערן דורך
דער קריניוויצער ערד און מ'וועט אים, עוזרן, אַ שלל מיט גאַלד באַצאַלן פאַר
לאָזן דורכפירן די באַן איבער זיין גרונט. כאַטש מען האָט יאָרן לאַנג שוין
גערעדט דערפון, און ס'איז גאַרנישט אַרויסגעקומען, האָט עוזר שטאַרק גע-
גלויבט אין אַט דער באַן-ליניע, וויפל מאָל אים איז אויסגעקומען צו זיין
אין יאַמאַפּלע, האָט ער נישט פאַרגעסן אַריינצוגיין צום געל-בערדלדיקן נאָ-
טשאַלניק, כדי אים איבערצופּרעגן וועגן דעם. דער פעטער נאַטשאַלניק מיט
די שמאַלציקע אויגן, אַ כאַבאַרניק, אַ זולל-וסובאַ און אַן עולם-הזנהיק, וואָס
האַט ליב צו לעבן און לעבן לאָזן, האָט יעדן מאָל אויפּסניי צוגעזאַגט עוזרן,
אַז אין פעטערבורג טראַכט מען דערפון, זייער ערנסט טראַכט מען דערפון,
און מען דאַרף רואיק וואַרטן, עס וועט קומען. עוזר פּלעגט אַהיימקומען אַן
אויפגעהייטערטער און וואָכן לאַנג דערנאָך טראַכטן דעריבער אויף דער וויי-
כער פּליושענער קאַנאַפּע.

מיט הנהגה האָט ער ווייניק גערעדט דערפון. ערשטנס, איז ער געווען אַנ-געשטויסן אויף איר אַלץ נאָך דערפאַר וואָס זי האָט אים געשטערט אין דער שטילער ליבע, וואָס ער האָט בחורוויז געהאַט מיט אַ ווייט געשוועסטער-קינד. צווייטנס, האָט זי אים ניט מיטגעזאַלטן אין זיינע חלומות. מיט ווייבערשער פראַקטישקייט האָט זי געשאַקלט מיטן קאַפּ איבער זיינע פאַנטאַזיעס. ווי מע באַדויערט אַ קינד, וואָס רעדט נאַרעשקייטן. עוזרן האָט אונטער-געהויבן די דאָזיקע יידענישע קליינקעפּלדיקייט. אָבער פאַר די טעכטער האָט ער זיך געלאָזט וואוילגיין. אַ שוויגער בטבע, איז ער געוואָרן זייער ריידעוודיק, ווען עס איז געקומען אויסצודערציילן, ווי אַזוי קריניוויץ וועט אויסזען, ווען די גוטע שעה וועט קומען און מ'וועט דורכפירן די באַן-ליניע. מאַליע און דאַליע, וואָס האָבן פון פאַטער ניט גענומען זיין ברוגה, אָבער דערפאַר האָבן זיי אים איבערגעשטיגן אין זולמות-שפיגעריי, האָבן גערן זיך צוגעזעצט צום פאַטערס קאַנאַפע יעדן מאָל, ווען ער האָט זיי גערופן כדי זיך אויסצוריידן פאַר זיי.

אַרומזעצנדיק זיך לעבן אים צוקאַפּנס און צופוסנס, גלעטנדיק אים און פּוצנדיק זיין באַרד, האָבן די צוויי דערוואקסענע מיידלעך, פולע מיט הענט און פיס, צוגעהערט זיך מיט מויל און אויערן צום פאַטערס זיסע רייד.

— נאָר נישט זאָרגן זיך, מיידלעך — האָט עוזר גערעדט, פלאַמעדיק מיט

די שוואַרצע אויגן — איר וועט נאָך זען וואָסער הויף קריניוויץ וועט זיין. אַ שטענדיקער מרוק, אַ מענשט, וואָס ברומט מער ווי ער רעדט מיט מענטשן, איז עוזר געוואָרן אַ קוואַל פון זיסע רייד, ווען ער האָט פאַר די טעכטער אָפּגעמשלט די קריניוויצער מלוכה, וואָס וועט אויפבליען ווען די גוטע שעה וועט אַנקומען. די באַן וועט אַ פאַרמעגן מיט געלט אָפּצאלן פאַר די טאַרף-פעלדער און פאַר די לאַנקעס, וואָס ער וועט פאַרקויפן, כדי דורכצו-ציען די ליניע. פאַר דעם געלט וועט מען קויפן נייע פּערד, מאַשינען, צוליב דער נייער ליניע וועט יעדער אייל הויפישע ערד ווערן מיט גאַלד צוגלייך. די ציגל-פאַבריק, וואָס שטייט און פוסטעוועט, ווייל עס איז שווער צו פירן ציגל אויף די זאַמדיקע וועגן אין גרעסערע שטעט, וועט צוריק אָנהויבן אַרבעטן און אַרויסגעבן וואָגאַנען ציגל יעדן טאַג. די חרובע וואָסער-מיל וועט ווידער אָנהייבן מאַלן מעל. געלט וועט זיך שיטן, דעמאָלט וועט מען איבערבויען די בנינים אין הויף, מען וועט גיין, שייך מעבל ברענגען צופירן פון שטאָט. שניידערס וועט מען אַראָפּברענגען אין הויף אַריין, זיי זאָלן שיינע קליידער אויפנייען פאַר אַלעמען. מען וועט אויך אַ קאַרטע קויפן, נייע געשפאַנען פאַר די פּערד. דער קוטשער וועט שפאַנען די פּערד יעדער מאָל ווען מען וועט נאָר וועלן און מיט גאַלאַפּ זיך לאָזן אין שטעטל אַריין. יאַמפּאַלע

וועט די היטלען אַראָפּנעמען, ווען פון קריניוויצער הויף וועלן די מענטשן אין אַ קאַרטע פאַרפאַרן. דערנאָך וועט מען חתנים נעמען פאַר ביידע, צום ערשט פאַר מאַליען און דערנאָך פאַר דאַליען; די רייכסטע און שענסטע בחורים וועלן חלשן משדך צו זיין זיך מיט קריניוויץ.

פאַנטאַזיאַרקעס, צעשפילטע פון פאַטערס רייד, האָבן מאַליע און דאַליע געקראָגן אַזעלכע גרויסע אויגן, פול מיט חידוש און גליק, אַז דער פאַטער אַליין איז געוואָרן פאַרגאַפּט איבער דער שיינקייט פון זיינע טעכטער.

— אסור אויב ביי גראַף גאַטאַצקין אין פּאַלאַץ זענען דאָ אַזעלכע טעכטער ווי אין קריניוויץ, — האָט ער געזאָגט מיט שטאַלץ.

מאַליע און דאַליע האָבן זיך אָנגעקוקט, ווי זיי וואַלטן זיך געזען ס'ערשטע מאָל און אויסגעשאַסן אין אַ געלעכטער, אין אַ קלינגענדיק קוואַלנדיק געלעכטער. איבערפולט מיט גליק, וואָס איז צו שווער געווען צו פאַרטראַגן, האָבן ביידע מיידלעך גענומען די לאַנגע פיס אין די הענט און געלאָזט זיך לויפן אַרויס צו די לאַנקעס, זיך אָנצולאַכן און אָנצוקושן איינע די אַנדערע. חנה האָט געשאַקלט מיטן קאַפּ פאַר צער, וואָס דער פאַטער מאַכט די מיידלעך משוגע מיט זיינע פאַנטאַזיעס, פירט זיי פון גלייכן וועג אַראָפּ.

וויפּל מאָל זי האָט פרובירט אַרייַנוואַרפן עטלעכע ווערטער פאַר די מיידלעך, אַז זיי זיינען נישט קיין קינדער מער, אַז זיי דאַרפן זיך האַלטן אין דער מעלה, וואַרעם מ'דאַרף זאָרגן וועגן אַ תכלית און קיין נדן איז נישטאַ. האָבן די מיידלעך געלאַכט פון איר. פונקט אַזוי האָבן זיי געלאַכט פון די שדכנים, וואָס פלעגן אַמאָל אַרויסקומען פון יאַמפּאַלע אין הויף אַריין, פון די חתן-בחורים, אויף וועלכע חנה האָט געהאַט אַן אויג.

חנה האָט גענומען די זאַך אַליין אין די הענט אַריין, זעענדיק, אַז מיט עוזרן איז נישטאַ וואָס צו ריידן, ניט ער הערט זי, ניט ער טראַכט וועגן אַ תכלית, נאָר האָט שטעקן דעם קאַפּ אין נאַרעשע חלומות, האָט זי אַליין גענומען זאָרגן וועגן אַ תכלית פאַר די איבערגעוואַקסענע טעכטער. צווישן די חשובערע אורחים, וואָס פלעגן נאָך אַמאָל פאַרבלאָנדזשען און האַלטן שבת אין קריניוויץ, צווישן די וואַלד-שרייבערס און בראַקאַרעס פון די אַרומיקע וועלדער, וואָס פלעגן אַמאָל פאַרפאַרן צום הויף, האָבן זיך אָפּט געפונען יידן בר-דעתן, וואָס קענען אַ וועלט און אַ וועלט קען זיי. חנה האָט מיט לייכטע ווייבערשע אַנ-צוהערענישן פרובירט אויסטאַפן וועגן עפעס אַ לייטישן שידוך פאַר דער עלטערער, מאַליען, אַזוי עפעס אַ וואוילן בחור, וואָס יאָגט זיך ניט אַזוי נאָך געלט, ווי נאָך אַ שיין געראַטן מיידל פון אַ יחוסדיקער, בכבודער שטוב. די יידן האָבן פאַרשריבן אין די ביכלעך און זיי זיינען אַ בעלן געווען אָנצוקוקן ס'כלה-מיידל, צו וויסן מיט וועמען מ'גייט צום טיש. חנה האָט געוואַלט,

אז מאַליע זאָל לייטיש צוטראַגן כיבוד צום טיש און פירן זיך בכבוד ווי פאַר אַ כלה-מיידל, וואָס שטייט אין שידוכים, שטייט אָן. אָבער מאַליע האָט זיך ניט געפירט בכבוד ווי די מוטער האָט געוואָלט. אָנגעטאָן אין אַ היימיש-אויפֿ-גענייט ציצן קורץ קליידל, פון וועלכע די הוילע הענט און די באַרוועסע פיס האָבן אַרויסגעקוקט, ניט פאַרקעמט, נאָר מיט צעפלאַסענע שוואַרצע האַר, איז זי שקאַציש פאַרבייגעלאָפֿן די שטובן, זינגענדיק פּויערשע לידלעך און צופייפנדיק. די יידן האָבן אַנטוישטע געקוקט אויף איר.

— אַזוי, — האָבן זיי געזאָגט, ציענדיק שפיצן באַרד, — דאָס איז זי טאַקע, ס'כלה-מיידל, רב אורי לוי'ס אייניקל? נו, מילא, נו, מ'עט זען . . .

חנה האָט געקראַגן רויטע פלעקן אין פנים.

— מאַליע, וואָס איז דאָס פאַר אַ הילוך? — האָט זי געפרעגט מיט פאַר-דראָס, — מ'קען דאָך מיינען, אַז דו האָסט קיין קליידל ניט.

מאַליע האָט זיך צעלאַכט די מענטשן אין די אויגן. דאָליע האָט איר צוגעהאַלפֿן.

נאָך ערגער האָט זי זיך אויפגעפירט, ווען די יונגע וואַלד־שרייבערס פלעגן פאַרפאַרן אין הויף.

חנה האָט זייער שיין אויפגענומען די יונגע וואַלד־שרייבערס. אָפּגע-ברענטע, געוויקסיקע בחורים, מיט הויכע שטייול און מיט געלע אינגעלייגטע קוביקן צו מעסטן האַלץ, האָבן זיי שטאַרק געקלעפט צום קריניוויצער הויף, וואו דערוואַקסענע מיידלעך האָבן זיך געהאַדעוועט. צווישן זיי זיינען געווען עטלעכע נגידישע קינדער, וואָס האָבן ביי זייערע פאַטערס, וואַלד־סוחרים, גע-אַרבעט, און שדכנים האָבן זיי וועלטן מיט שידוכים געשדכנט, איינעם בעסער פון אַנדערן. חנה האָט מיט איר מאַמיש אויג געזען, אַז די אָפּגעברענטע בחורים קומען ניט גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין אין קריניוויצער הויף, נאָר אַז זיי מיינען תכלית. זיי גייען אויס נאָך רב אורי לוי'ס אייניקלעך. זי האָט דעריבער פאַר זיי שטאַרקע שמעקעדיקע טיי געמאַכט, טעלערס מיט איינגעמאַכטס אָנגעשטעלט, און גערופן די מיידלעך צום טיש, זיי זאָלן זיך באַווייזן אין זייער גאַנצער שיינקייט און געראַטנקהייט.

— מאַליע, טאַכטער, — האָט זי זיס גערעדט צו דער עלטערער, ווי תמיד עס ריידן מאַמעס צו טעכטער, וואָס דאַרפן געפֿעלן ווערן, — וועסט צוטראַגן צום טיש איינגעמאַכטס, וואָס דו האָסט געמאַכט.

דאָס איז געווען אַ אָנצוהערעגיש צו די וואַלד־בחורים וועגן מאַליעס בריהשאַפט אין מאַכן איינגעמאַכטס אַליין, אָבער מאַליע האָט קאַליע געמאַכט דער מוטערס מערכה.

— מיינסט אַוודאַי, דיין איינגעמאַכטס, מאַמע, — האָט מאַליע פּאַר-
ריכט דער מוטערס ליגן. — איך קען קיין איינגעמאַכטס ניט מאַכן.
חנה איז געוואָרן רויט פון שייטל ביז דעם פאַרמאַכטן האַלדז.
— רב אורי לויס אייניקל, — האָט זי געזאָגט, דראַענדיק מיט אַ פינגער
אין שפּאַס, כדי צו פאַררייבן די אומאַנגענעמע געשיכטע. — גאַר מיט קאַ-
טאָועס, ווי דער שווער, אַ ליכטיקן גן-עדן זאָל ער האָבן.

מאַליע האָט געגעסן לעפל איינגעמאַכטס פון טעלער, גאַרנישט ווי פאַר
אַ כלה-מידל פּאַסט, באַלעקט זיך פון זיסקייט, און פול געווען מיט אירע
גרויסע הענט און פיס אומעטום. בשום אופן האָט זי ניט געוואָלט אַנטאָן
זיך דאָס קליידל, כאָטש די מוטער האָט כסדר געוואונקען צו איר מיט די
אויגן, זי זאָל עס טאָן. אזוי האָט זי ניט געוואָלט ריידן איידעלע רייד פון די
ביכלעך אַרויס, כאָטש זי האָט אַ סך פוילישע ביכלעך געשלאנגען. אנשטאַט
שיינע רייד, האָט זי געלאַכט, אַנגעזאָגט נאַרעשקייטן און אַפילו קאַטאָועס
געטריבן מיט די שעמעוודיקע בחורים. די בחורים האָבן נאַרעשלעך גע-
שמייכלט, אַליין ניט וויסנדיק וואָס צו טאָן מיט זיך. צווישן די כלה-מידלעך,
מיט וועלכע מען האָט זיי געהאַט צונויפגעפירט אויף זעענישן, איז קיין איינע
ניט געווען ווי די קריניוויצער טעכטער. זיי האָבן דעריבער ניט געוואוסט, וואָס
צו ריידן, וואָס צו טאָן מיט זיך אין דער פרעמדער שטוב. דאָנקענדיק צופיל
מאָל דער באַלעבאַסטע פאַר די נייע טעלערלעך כּיבוד, צו וועלכע זיי האָבן אין
לייטישקייט זיך ניט צוגערירט, האָבן זיי געפילט זיך איבעריק און נאַרעש
לעבן די צוויי לאַכעדיקע מיידלעך, וואָס מען האָט ניט געקענט דערגיין
פאַרוואָס זיי לאַכן אזוי פיל. אַפגעשמויסענע און פאַרכאַפטע גלייכצייטיק האָבן
זיי זיך גיך אַפגעזענגט, כדי אַפצואַטעמען פרייער פון יענער זייט הויף.

— ס'איז געווען זייער אנגענעם, — האָבן די בחורים געזאָגט, שטעקנדיק
די הענט און טאַפנדיק ביי די דאַשקעס פון די היטלען, ניט וויסנדיק צי
דאַרפן זיי אַראַפנעמען די היטלען, צי נישט.
חנה האָט אַרויסגעפלאַצט אין אַ געווייזן ווי נאָר זי איז געבליבן אַליין מיט
די טעכטער.

— לאַכטס, לאַכטס, — האָט זי גערופן, — לאַכן וועט דער וואָס וועט לאַכן
צום לעצטן.

כאָטש זי האָט מורא געהאַט פאַר עוזרן צו מאַכן טענות מיט אים, האָט
זי זיך נישט געקענט איינהאַלטן און אַרויסגעלאָפן אים געבן אַ חלק פאַר די
טייערע טעכטער זיינע, וואָס ער מאַכט זיי משוגע מיט זיינע גענג.

— די מידן וועלן פאַרזיצן ביזן גרויען צאַפ, — האָט זי געוואַרנט, —
הלוואי זאָל איך זיין אַ ליגנעריין . . .

מאליע מיט דאליען זיינען אַרויס אין פעלד און זיך שטיקער פלייש אויס-
געקניפט איינע דער אַנדערער אין ווילדן געלעכטער.

נאָכמאָנדיק די פאַרשעמטע בחורים, זייער איבערגעטריבענע לייטישקייט
ביים פאַרוזוכן דאָס איינגעמאַכטס, זייערע שטאַמלענדיקע רייד, האָט מאַליע
זיך געבויען ביז דער ערד אין געלעכטער, וואָס האָט זי געשטיקט.

— זיי זיינען געווען שרעקלעך קאַמיש, דאליע, — האָט זי געכיקעט.

דאליע האָט געווישט די טרערן פון די אויגן, וואָס איר געלעכטער האָט
אַרויסגעקוועטשט.

— האָסט געדאַרפט זען די מאַמען, — האָט זי דערמאַנט. נאָכמאָנדיק דער
מוטערס שאַקלען מיטן גוידערל.

חנה, אַ באַליידיקטע, אַ פרעמדע צווישן מאַן און די טעכטער, האָט
געטוליעט זיך צום בן-יחיד אירן, באַדעקנדיק מיט הייסע קושן זיינע אָנגע-
בלאַזענע באַקן.

ער איז געווען שטאַרק ענלעך צו דער מאַמען, דער קליינער עליע, אַ
וויכער און אַ לייטישער, גאַרנישט ווי די עלטערע שוועסטער זיינע.

אויך האָט ער געקלעפט צו דער מאַמען, און פון פאַטער זיך געהאַלטן
פון דערווייטנס, מורא געהאַט פאַר אים. חנה האָט דעריבער איר גאַנצע טרייסט
אין בן-יחיד געזען. כאָטש ער איז נאָך אַ יונג יינגל געווען, האָט זי שוין
געחלומט הויכע זאַכן וועגן אים. אים וועט זי נישט האַלטן אין דאַרף, האָט
זי געהאַט אָפגעמאַכט ביי זיך, מעג עוזר זיך איינשפאַרן וויפל גאָר ער וויל,
צו גוטע מלמדים וועט זי אים שיקן, צו טייערע לערערס. אַ מענטש וועט
ער אין שטאַט אויסוואַקסן, אַ טרייסט פאַר אַלע אירע צרות אין לעבן וועט ער
זיין. און זי האָט איר מאַמעש האַרץ אין יינגל אַריינגעלייגט.

— דו האָסט ליב די מאַמען, עליעשי? — האָט זי געשעפטשעט הייס, —

דו ביסט דער מאַמעס זון, עליע-לעבן, דער מאַמעס אוצר, דער מאַמעס נחמה...

5

זייער גיך, איידער מען האָט זיך אומגעקוקט, האָבן יאַמפּאַלער שדכנים
אַנגעהויבן ריידן, אַז פון עוזר קריניוויצערס טעכטער וועלן זיי קיין נחת
ניט האָבן און ס'איז אַן עבירה די פיס און די רייד, וואָס מע פטרט אויף זיי.

— פון דעם קאַרן וועט קיין מעל ניט זיין! — האָבן די יידן געזאַגט

אייער צום אַנדערן, — זיי ווייסן ניט וואָס זיי ווילן.

— פאַריסענע קבצנים און גרויס-האַלטערס, — האָבן וויבער גערעדט

אין מאַרק.

צו דער אייגענער מסקנא זיינען אויך געקומען די בחורים פון די אַרומיקע שטעטלעך. זיי האָבן אויפגעהערט אַראָפּצוכאַפּן זיך אין הויף אַרײַן. עוזר האָט זיך קײן סך ניט געמאַכט דערפּון. די האָפּענונגען אויף דער באַן-ליניע, וואָס אָט, אָט דאַרף זי ווערן דורכגעפירט דורך זײן קריניוויץ, האָבן אַלץ אָנגעפילט זײן שײנעם קאַפּ. יעדער יאָר אויפּסניי האָט ער געוואַרט דערויף, געזען דאָס גליק, וואָס וועט פּלוצלונג אָנקומען. מאַליע און דאַליע האָבן געלאַכט. יעדער מאַל אויפּסניי, וואָס שדכנים זײנען געקומען, מחותנת-טעס זײנען פאַרפאַרן אָנקוקן און חתן-בחורים האָבן גערויטעלט זיך ביים עסן אײנגעמאַכטס, האָבן זײ געהאַט אויפּסניי אַ לעבן אויף אַ לאַנגער צײט, אויף לאַכן, קניפּן זיך אײנע די אַנדערע, נאַכמאַכן און נאַכקרימען. די אײנציקע, וואָס האָט געזען ס'אומגליק, איז געווען חנה. אַבער זי האָט געשוויגן. זי האָט שוין געזען, אַז צווישן מאַן און די טעכטער וועט זי בלייבן דער שטענדיקער נאַר, און זי האָט אָפּגעמאַכט בײ זיך ניט צו רײדן. בלויז מיט ווייבערישער פּראַקטישקייט האָט זי געקוקט אויפּן גרײטן, געזען ווי די מיידלעך קוילענען זיך אַליין.

אַלץ איז געגאַנגען מיטן אַלטן שטענדיקן גאַנג, ווי תמיד בײ אײנגע-רעדטע מיידלעך, וואָס האַלטן פון זיך אַ וועלט. חנה האָט געזען אַזעלכע זאַכן. צום ערשט, ווען די נגידישע וואַלד-בחורים זײנען געקומען און געחלשט פאַר די מיידלעך, האָבן מאַליע און דאַליע געהאַלטן זיך הימל-הויך און געלאַכט. די בחורים האָבן חתונה געהאַט און שטאַלצע מיט זײערע ווייבער ספּעציעל אַמאַל פאַרבייגעפאַרן דעם קריניוויצער הויף. מאַליען האָט די בחורשע חוצפּה פאַרדראָסן, כאַטש זי האָט זיך אויסגעלאַכט פון די קאַמישע בחורים, וואָס זײנען געזעסן אַזעלכע פאַרשעמטע בײ זײער טיש, ניט געטראַכט וועגן זײ, האָט זי זיך געפילט געטראַפּן, וואָס אָט די בחורים האָבן אַזוי גיך אָפּ-געשאַקלט זיך פון קריניוויץ און געאַיילט זיך צו פאַרבינדן מיט אַנדערע. די ווייבערישע געפאַלנקייט האָט, צוזאַמען מיטן כעס אויף די מאַנסבילן, אַרויס-גערופּן אויך אַן אָפּשײ צו זײ. דער גאַנצער קאַמיוז זײערער איז אויסגערוגען, ווען זײ זײנען ברייטע און זיכערע פאַרפאַרן מיט זײערע אויסדערוויילטע צום הויף.

— ווייסט, דאַליע זײ זײנען גאַרניט אַזוי נאַרעש, — האָט מאַליע אײנגע-רוימט דאַליען ערנסט, און גאַרנישט געלאַכט דערבײ.
— טאַקע נישט, מאַליע, — האָט דאַליע נאַכגעזאָגט, ווי שטענדיק ווען די עלטערע האָט עפּעס געזאָגט.

שפּעטער זײנען אַנדערע בחורים פאַרפאַרן, אַבער מיט אַ שטאַפל נידע-ריקער שוין פון די ערשטע, וואָס מיט אַ פאַר יאָר צוריק, חנה האָט זײ

אויך געבעטן צום טיש און געהייסן מאליען אַנשטעלן אַ סך כבוד. מאליע, אין איר באליידיקונג, האָט אפילו רעכט ניט געוואָלט ריידן מיט אַט די צווייט־ראַנגיקע בחורים.

— מאַמע, — האָט זי געזאָגט מיט אַ געבייזער שוין, — כּוּויל נישט יעדער גאַרנישט זאָל מיך קומען אַנקוקן. שיק זיי פון וואָנען זיי זיינען געקומען. כּדי צו פאַרשרייען איר געפאַלנקייט, האָט זי גענומען מאַכן חזוק פון די נייע פאַרשוניגען פאַר דאָליען און לאַכן אויפן אַלטן שטייגער, ביז טרערן זיך פאַרגאַנגען אין געלעכטער. דאָליע האָט מיטגעהאַלטן דער שוועסטער. מיט יעדן יאָר ווייטער, זיינען אַלץ ערגערע און ערגערע בחורים פאַרפאַרן. אַז ס'איז גאַרנישט אַרויסגעקומען, האָבן שדכנים און בחורים גאַר אַ שפּיי געטאַן און געלאָזט קריניוויץ לויפן. איינמאַל איז נאָך יאָ אַ לייטישער חתן־בחור פאַרפאַרן, אַ בכבודיקער און פון אַ גוט הויז, אָבער ער האָט מער גע־קוקט אויף דאָליע, דער יינגערער, ווי אויף איר עלטערער שוועסטער מאַליען. דאָליע איז געווען אַזוי באַליידיקט צוליב איר עלטערער שוועסטער, וועמען זי האָט פאַרגעטערט, אַז זי האָט דעם בחור געוויזן אַ ביז פנים און אפילו מיט אים קיין צוויי ווערטער ניט געוואָלט אויסריידן. מאַליע האָט געמוסרט די יינגערע שוועסטער.

— ביזט אַ נאַרעש מיידל, דאָליע — האָט זי איר געזאָגט, — דער בחור האָט דיך מיט די אויגן געגעטן, און ער איז אַ שיינער אויך. — אַזא אידאַט! — האָט דאָליע ניט געקענט זיך מוחל זיין, וואָס אימעצער האָט געוואָגט אויסצומיידן מאַליען, איר מאַליען, וואָס איז די שענסטע, די געראַטנסטע, די קליגסטע אין דער וועלט.

ווי תמיד האָט עס זיך פאַרענדיקט מיט נאַכקרימען, קושן זיך איינס ס'אַנדערע און מיט לאַכן, לאַכן אַז אַן אויפהער.

דערנאָך זיינען אַוועק יאָרן פּוסטע און שטילע, ענלעך איינס צום אַנדערן, ווי אַ טראַפּן וואַסער. עוור האָט געצופּט ביים שפיגל די ווייסע האַר פון דער שוואַרצער באַרד, אָבער אויף יעדער איין־אויסגעצופּטער, זיינען אַנגעוואַקסן אַ טויף אַנדערע גרויע האַר. האָט ער זיי געלאָזט גיין ווי עס גייט און מער זיי ניט געטשעפעט. חנה איז געווען פאַרטאָן מיט איר בן־יחיד עליע. דער מלמד איז שוין מער ניט געווען אין קריניוויץ. ניט מען האָט אים געדאַרפּט, ניט מען האָט אים געקענט צאָלן. עליע האָט געלערנט ביי לערער אין דער גובערניע־שטאָט, און חנה האָט אים געהאַלטן אין איין שיקן פעקלעך פון דער היים: קיכעלעך, פּוטער, דאַרע קעולעך, פלעשלעך האַניק און אפילו שנירלעך מיט שוואַמען, וואָס זי האָט געטריקנט יעדן זומער. צו די פעקלעך האָט זי אים צוגעשריבן בריוו, לאַנגע בריוו, אַנגעפיקעוועט פון אַלע זייטן, פּולע

מיט בקשות, ער זאל זיך למען־השם גוט לערנען, ער זאל עסן צו דער צייט, ניט לאזן זיך, חלילה, פארזחלשן דאס הארץ; און דער עיקר, ער זאל זיך חברן מיט לייטישע קינדער פון זיין גראד, ניט אריינלאזן זיך מיט שלעכטע חברים; וואָרים ער איינער איז דער מאַמעס טרייסט, דאָס שוואַרצאַפּל פון אויג און די איינציקע האַפּענונג אין איר ביטער לעבן.

מאַליע און דאַליע האָבן געאַרבעט, געלייענט ביכלעך, אַליין זיך קליידלעך אויפגענייט, איבערגעמאַכט די קליידלעך, איבערגעשניטן, לענגער געמאַכט, קירצער געמאַכט און געלאַכט.

חנה האָט דאָס געלעכטער ניט געקענט פאַרטראַגן.

— וויפל איז דער שיעור צו לאַכן? — האָט זי ניט פאַרשטאַנען. —

אַזוי גוט איז אייך?

מאַליע האָט דער מאַמען געגעבן אַ חלק.

— יא, אַזוי גוט איז אונדז, — האָט זי זיך געבייזערט. — און קרעכץ

ניט איבער אונדז.

חנה האָט געקראַגן רויטע פלעקן אין פנים.

— עזרס טעכטער, — האָט זי געמורמלט, — אַ קלייניקייט, די קרוין

אַנגערירט.

מאַליע האָט זיך אָנגענומען דעם טאַטנס עוולה:

— יא, יא, עזרס טעכטער, — האָט זי געזאָגט מיט צאַרן, — און מיר

לאַכן פון יאַמפּאַלע מיט אַלע אירע פאַרראַצטע בחורים... פאַרשטייסט!?

מיט פאַרריסענע קעפּ זיינען ביידע שוועסטער אַרויס צו די פעלדער און

אַריינגעוואָרפן זיך אין דער אַרבעט.

זיי האָבן אַ סך אַרבעט געהאַט צו טאָן, מאַליע און דאַליע. מיט יעדן יאָר

מער איז אַן אַנדער פויער אַוועק פון הויף צו אַנדערע אַרומיקע פריצים.

עזרס האָט ניט געהאַט מיט וואָס צו צאָלן. קיין געלט איז ניט געווען. די

געביידעס זיינען געוואָרן אַלט, אַפּגעלאָזן, און עס איז ניט געווען מיט וואָס זיי

צו פאַרריכטן. די קי זיינען געוואָרן אַלט און ניט געמעלקט זיך מער. די

פאַרבליבענע פויערים און פויערטעס זיינען געוואָרן פויל און אַפּגעלאָזן אין

דער אַרבעט. עזרס איז געוואָרן עלטער, שוואַכער. ער האָט נאָך אַלץ ניט

אויפגעגעבן זיינע חלומות, ליגנדיק אויף דער פליושענער קאַנאַפע, פון וועל-

כער די דראַטן און פערדס האָר זיינען שוין אַרויסגעקראַכן. אָבער קיין

איבעריקן מוט האָט ער שוין ניט געהאַט. ער האָט ניט געקענט אַזוי פריציש-

באַפעלעריש מונטערן די גויים זיי זאָלן צולייגן אַ האַנט. און מאַליע און דאַליע

האָבן דעם גאַנצן הויף געהאַלטן אין די הענט. זיי האָבן געהאַלפן מעלקן די

קי, אויסשלאָגן פוטער אין די פוטער־פעסלעך, אַכטונג געגעבן אויף די הינער,

גענדו, קאַטשקעס און אינדיקעס און אפילו אין שניט־צייט געבונדן גארבן אין פעלד, אויסגערייניקט די קאַרטאָפֿל־פעלדער פון ווילד־גראָז. די פויערים און די פויערטעס האָבן מער חשק געקראָגן אין דער אַרבעט זעענדיק די מיידלעך פאַרנומען אין די פעלדער פון פאַרטאָג ביז זון־אונטערגאַנג.

צו דעם אַלעם האָבן זיי נאָך געפּוצט די שטוב, פאַרגלעט און פאַרשמירט דעם דלות, וואָס האָט זיך געקלעפט צום אָפּגעפאַרענעם מעבל, געפרעסט קראַנגס און מאַנקעטן פאַרן פּאַטער. אין זיין גאַנצער געפאַלנקייט האָט ער נאָך אַלץ אָפּגעהיט זיין אַלטע פּריצישיקייט, געבאַרשט די באַרד, געפּוצט די שיך אויף אַ גלאַנץ און געטראַגן געפרעסטע קראַנגס און מאַנקעטן אין דאַרף. די מיידלעך האָבן די גאַנצע ליבשאַפט צום פּאַטער אַריינגעלייגט אין די גע־פרעסטע העמדער זיינע. פּונקט ווי זיי האָבן דער מוטער קיין הויך וואָרט ניט געלאָזט אויסריידן, אַרומגעריסן זיך מיט איר פאַר יעדער קלייניקייט, אַזוי האָבן זיי פאַרן פּאַטער גרויסן אָפּשיי געהאַט, ווי ווען זיי זיינען נאָך קליינע מיידלעך געווען.

און כאַטש זיי האָבן מער ניט געגלויבט אין זיינע חלומות וועגן די קאַ־רעטן, וואָס ער וועט קויפן פאַר זיי, האָבן זיי עס אים ניט געזאָגט. זיצנדיק צופּונסנס ביי דער קאַנאַפע, האָבן זיי אויסגעהערט זיינע מעשיות וועגן דער באַן־ליניע, וואָס מען וועט דורכפירן, און וועגן דעם גרויסן שטאַט, וואָס ער וועט נאָך פירן.

— נאָר נישט זאַרגן, מיידלעך, — האָט ער גערעדט, — קוקט און זעט דאָס גרייטע. איך גיב אייך מיין וואָרט דערויף, איך עוזר שאַפיר.

— מיר גלויבן דיר, טאַטע, — האָבן זיי אים צוגעבאַמקעט.
זיי האָבן אים ליב געהאַט פאַר זיין שטאַלץ, פאַר זיין ניט וועלן אַריבער־קלייבן זיך קיין יאַמפּאַלע און מער פון אַלץ פאַר זיין ניט ריידן צו זיי וועגן תּכּליתים און חתנים, ווי די מוטער טוט עס.

אין איינעם אַ זומער, אין שניט־צייט, ווען די זון האָט געבאַקן די גאַרבן אויף די קריניוויצער שיטערע קאַרן־פעלדער און די בהמות זיינען אַרומ־געגאַנגען און מיט חשק געצופּט די שטעכעדיקע פּריש־אָפּגעשניטענע פעלדער, האָט זיך אַ בריטשקע מיט אַ פאַר שוואַרצע פּערד, געשאַפּנט אין אַ רוסיש געשאַפּן מיט אַ סך לעדערלעך און רימענס, דורכגעשניטן דורכן שמאַלן, זאַמ־דיקן, פאַרלאָזטן וועג און אָפּגעשטעלט זיך ביי די טאַרף־פעלדער פון קרי־ניוויצער הויף. די מענער, מיט קנעפלעך אויף די היטלען, האָבן געקוקט מיט שפּאַקטיוון, געצייכנט אויף פּאַפּירן און געמאַסטן.

די פויערים האָבן אָנגעשפּאַרט די שנייד־מעסערס אין דער ערד און

אַראַפּגענומען די גרויסע שטרויענע געלעכערטע קאַפעליושן. די וויבער האָבן אַרויפּגערוקט די רויטע טיכלעך איבער די שטערנס און פאַרלייגט הענט צו די העלע אויגן כדי בעסער צו זען. די פּויערישע האַלב־נאַקטע קינדער זיינען גיך געלאָפּן אין הויף אַריין אָנזאָגן דעם באַלעבאַס די בשורה. עוזר האָט געכאַפט אויף זיך די אַלפּאַגענע געהאַקטע קאַפּאַטע, אָן איבעריק מאַל אויסגעבערשטלט די באַרד מיט די פינגער און געאַילט צו די פעלדער. מאַליע און דאַליע האָבן אַראַפּגעלאָזט די פאַרקאַשערטע קליידלעך און פאַרריכט די האָר. אַפילו חנה, וואָס האָט קיינמאַל נישט געגלויבט, אָז אימעצער וועט אַמאַל אַראַפּקומען צו דער פאַרלאָזענער קריניוויצער ערד, ווי איר עוזר האָט איר אייניגערעדט, איז אומרואיק און איבערראַשט געוואָרן דערהערנדיק וועגן די מענער, וואָס מעסטן די פעלדער, און זי איז אַרויס צו די טאַרף־פעלדער.

— שטילער, נאַרעשע כלבים! — האָט זי אינגעשטילט די הינט, וואָס האָבן ווילד זיך צעהאַווקעט, דערשמעקנדיק פרעמדע לייט אין דאַרף.

מאַליע און דאַליע האָבן זיך שווייגנדיק אָנגעקוקט מיט די גרויסע אויגן, וואָס זיינען אינגאַנצן געווען איצט איין גרויסער חידוש, און זיך פּאַנאַנדער־געלאַכט. עוזר איז געשטאַנען אַ פּיערלעכער און געוואַרט, אָז די מענער זאָלן אים רופן. כאַטש אים איז אויסגעגאַנגען ס'חיות צוצוגיין נעענטער און הערן דאָס, אויף וואָס ער האָט געוואַרט אַ גאַנץ לעבן, איז ער פונדעסטוועגן געשטאַנען און אויף זיין אָרט, אַריינרוקנדיק און אַרויסנעמענדיק כסדר די הענט פון די קעשענעס פון זיין אַלאַפּאַגענער געהאַקטער קאַפּאַטע. ער האָט בלויו נאָכ־געפּאַלגט פון דערווייטנס יעדער באַוועגונג פון די פרעמדע לייט, יעדן ריר זייערן. אַפילו די ווייטע געדרייטע רויכעלעך פון זייערע פאַפּיראַסן האָט ער אָנגעשטרענגט מיט די אויגן באַגלייט. דער פּריץ איז אים נאָך אַלץ געלעגן אין די ביינער, און ער האָט נישט געוואַלט אַרויסווייזן זיין אומרואיקייט.

נאָך אַ היפש ביסל קוקן, צייכענען און מעסטן זיינען די מענער איינגע־זעסן אין בריטשקע און אזוי גיך פאַרשוואונדן ווי גיך זיי זיינען אָנגעקומען.

מיט עטלעכע טעג שפעטער זיינען אָנגעקומען מחנות זעלנער אין כאַקי העמדלעך, מיט איינגעלייגטע שינעלן איבער די אַקסלען, אויפהויבנדיק זיילן שטייב מיט זייערע שווערע סאַלדאַטסקע שטייול. זיי האָבן צעטראָטן דאָס קאָרן, וואָס איז נאָך נישט געווען אַראַפּגענומען פון טייל פעלדער, און אויסגע־גראָבן גריבער אין דער ערד. דערנאָך האָבן זיי צוגענומען דאָס האַלץ, וואָס איז געלעגן אין הויף, געמאַכט פּלאַקנס דערפון און זיי אַריינגעקלאַפט אין דער ערד. איבער זיי האָבן זיי שטעכעדיקן דראַט דורכגעצויגן.

די מלחמה איז אָנגעקומען קיין קריניוועץ.

6

עטלעכע יאָר צייט האָבן סאָלדאַטן אין אַלערליי מונדירן געשלאָגן זיך און געטויט איבער דער זאַמדיקער, ליימיקער און זומפיקער קריניוויצער ערד. צום ערשט זיינען געקומען די גרוי־שינעליקע רוסן מיט די ברייט־נעזיקע שטיוול. דערנאָך זיינען אָנגעקומען די העל־בלוי מונדירטע עסטרייכער מיט אַ סך בלעכלעך אין די רונדע היטעלעך און מיט וויקל־בענדער אַרום די פיס. דערנאָך זיינען ווידער אָנגעלאָפֿן די גרוי־שינעליקע אויף אַ צייט, שפעטער ווידער די בלוי־מונדירטע. דערנאָך זיינען די גרין־מונדירטע פּאָליאַקן מיט שפיציקע היטלעך, ווי המן־טאַשן, אויף פּויערשע לייטער־וואַגנס אָנגעפּאַרן. דערנאָך זיינען ווידער די גרוי־שינעליקע אָנגעקומען, אָבער אנשטאַט עפּאָ־ליעטן האָבן זיי רויטע שליפלעך געטראָגן. צולעצט זיינען ווידער די גרין־מונדירטע מיט די המן־טאַשן אויף די קעפּ אָנגעקומען.

יעדער מאָל אויפּסניי האָבן די באַוואַפּנטע מענער צעגראָבן די קריני־וויצער ערד, די ביימער אויסגעהאַקט, די פּערד פּון די שטאַלן אַרויסגעפירט, די קי פּון די לאַנקעס אַרפּגענומען, די עופּות פּון די קעמערלעך אַרויסגע־יאַגט, די תּבואה און דאָס היי פּון די שייערס אויסגעליידיקט, געבנדיק דער־פּאַר קוויטלעך, רעקוויזיציע־קוויטלעך מיט רוסישע אַדלערס, מיט עסטריי־כישע אַדלערס, מיט פּוילישע אַדלערס. יעדער מאָל אויפּסניי, ווען ביקסן האָבן אָנגעהויבן קנאַלן, ווי פּאַרקאַנעס וואַלטן זיך געבראַכן, און מאַשין־געווערן האָבן אָנגעהויבן קרעקן זיך, ווי אַ ביין וואַלט זיי געשטאַנען אין האַלדן, האָט עוזר גענומען ווייב און קינדער, איינגעפּאַקט בעטגעוואַנט, שבתדיקע לייכטער, מלבושים און כלים און אַנטלאָפֿן קיין יאַמפּאַלע, כדי איבערצובידעווען אין שטעטל ביז דער צאָרן וועט אַריבער. און יעדער מאָל אויפּסניי, ווי גאָר עס איז שטיל געוואָרן און די זיגער האָבן איבערגעמאַלט די וועגווייזערס און די שלאַגבאַנען אויף זייערע פּאַרבן, האָט עוזר געפּאַקט די זאַכן און צוריקגעפּאַרן קיין קריניוויץ.

די יאַמפּאַלער באַלעבאַטיים, ווייטע קרובים, פּריינט, — אַלע האָבן גע־שאַקלט מיט די קעפּ אויף עוזרן יעדער מאָל אויפּסניי, ווען ער האָט זיך געלאָזט צוריק צום גוט זיינעם.

— עוזר, ס'אָ מעשה אָן אַ סוף, — האָבן זיי געטענהט, — בלייבט אין יאַמפּאַלע צווישן יידן, וואָס ס'וועט זיין מיט כל ישראל, וועט זיין מיט רעב ישראל. זאָל קריניוויץ ברענען.

חנה האָט געוויינט יעדער מאָל ווען מען האָט אויפּסניי גענומען פּאַקן די פּעק בעטגעוואַנט.

— עוזר, גענוג געשלעפּט זיך ווי די ציגיינער, — האָט זי געיאַמערט, —

אין א צייט פון סכנה דארפן יידן זיין צווישן יידן. גאט וועט אונדז ניט פארלאזן.

עוור האט ניט געוואלט הערן.

די טעג אין יאמפאלע, וואו ער האט געמוזט איבערליגן, זיינען געווען פאר אים אן אפוקומעניש. ער האט ניט געקענט פארטראגן די לופט, די ריחות, די מענטשן, די רייד זייערע, די תנועות. ער איז רעכט פאר דער טיר נישט ארויסגעגאנגען. אפילו דאווענן אין בית-המדרש האט ער אויסגעמיטן צו גיין און געדאוונט ביחידות אין שטוב. כאטש' די באלעבאטים אין שטעטל האבן אים דעם גוט-מארגן אנטקעגנגעטראגן און אפילו געחנפעט טייל מאל, האבן זיי פונדעסטוועגן באהאלטן א חווק צו אים אין זייערע בערדעלך, ווי צו אן אפגעקומענעם, א יורד. חוצפהניקעס האבן אפילו קאטאוועסלעך געמאכט. עוורן האט דאס בלוט צוגעשלאגן צו די אויערן און ער האט דערפאר אויס-געמיטן מענטשן. גאנצע טעג איז ער געלעגן אויף דער קאנאפע און געווארט אויף גוטע ניס פון קריניוויץ. צום וויפלען מאל אויפסניי האט ער איבער-געציילט די רעקוויזיציע-קוויטלעך מיט די אדלערס, וואס ער האט געהאלטן אין זיין גרויסן טייסטער. יאמפאלע האט ניט שטארק געהאלטן פון די קוויטלעך מיט די אדלערס.

— גאט איך א שמעק-טאבאק פאר די אשר-יצר-פאפירלעך, — האבן שטעטלשע באלעבאטים געטענהט.

עוור האט די פאפירלעך געהיט ווי אן אויג אין קאפ. ווי אמאל ווען ער האט געגלויבט אין דער באן-ליניע, האט ער איצט געגלויבט אין די פאפירלעך וואס מלכות האט ארויסגעגעבן, מיט חתימות געחתמעט און מיט אדלערס באצירט. זאל זיך נאר איינשטעלן א מאכט, און ער וועט אלץ אפגעמען פאר דעם וואס מען האט צוגענומען ביי אים.

פונקט אזוי זיינען מאליע און דאליע געזעסן אין שטוב פארשטעקט הינט-טער די פארהאנגען, וואס זיי האבן אנגעהאנגען אויף די פענצטער און הינט-טער די בלומען-טעפ, וואס זיי האבן געדיכט אויף אלע פענצטער-ברעטלעך אנגעשטעלט. זיי האבן קיינמאל ניט פארגעסן מיטצונעמען די בלומען-טעפ יעדעס מאל ווען מען האט געדארפט אנטלויפן.

יאמפאלע האט גראד חשק געהאט צו זען די הויפישע טעכטער, וואס מען האט גערעדט וועגן זיי, אז זיי האבן אפגעמאכט ביי זיך צו פארזיצן. חנה וואס האט אין דארף זיך שוין אנגעהויבן מיאש צו זיין פון דערלעבן אמאל נחת פון די איינגעקעשנטע טעכטער, האט אין יאמפאלע צווישן יידן ווידער בטחון אין רבונרש-עולם געקראגן. זי האט אנגעהויבן ארומשמעקן צווישן מענטשן. שדכנים זיינען געקומען צו איר אין הויז.

— ר' עזרס ווייב, — האָבן זיי געדונגען זיך וועגן די נישט־געוהיבענע חתנים, וואָס זיי האָבן פאַרגעלייגט, אלמנהס און גרושהס, — פאַרגעסט ניט, אָז ס'איז מלחמה־צייט. יעדער שטיקל מאַנטביל איז מיט גאָלד צוגלייך. און אייערע טעכטער, נעמט ניט פאראיבל, זיינען מער ניט קיין מיידלעך . . . כאַפּט אַריין איידער ס'ווערט שפעט.

חנה האָט שטאַרק זיך געוואַלט באַווייזן מיט די טעכטער אירע, וואָס האָבן נאָך אַלץ מיט זייער שיינקייט און געשטעל פאַרדעקט אַלע יאָמפּאָלער באַלעבאַ־טישע טעכטער. אָבער מאַליע און דאָליע האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אין שטוב, ווי דער פּאָטער זייערער, אויסקונדיק אויף גוטע בשורות פון דאָרף.

און ווי נאָר אַ מאַכט האָט זיך איינגעזעצט, האָבן זיי גיך געפּאַקט די פּעק בעטגעוואַנט, ניט פאַרגעסן די בלומען־טעפּ אַראָפּצונעמען פון די פענצ־טער, און צוריקגעפּאַרן אַהיים.

מיט פּולע ברוסטן האָבן זיי אַריינגעצויגן די דאָרפישע לופט, די ריחות פון גראַז, וואַסער און פאַרפּוילטע וואַרצלען, וואָס האָבן זיך געטראָגן פון די וועלדער, פעלדער און טייכן. און מיט באַנייטע כוחות, אָנגעזאַמלטע אין די פּוסטע טעג, האָבן זיי זיך אַרויפגעוואַרפן אויף דער פאַרוואַרלאַזטער היים און ערד.

אַ סך אַרבעט איז געווען צו טאָן אין דעם אָפּגעלאַזטן גוט. אויף די פעלדער האָבן שטיינער, אויסגעשאַסענע קוילן, בלעכערנע פּודעלעך פון קאָנ־סערוון, שמאַטעס, צעבראַכענע ביקסן און צינערנע טרינק־פלעשלעך זיך געוואַלגערט. די אויסגעגראַבענע גריבער זיינען געווען פּול מיט מיסט און אומריינקייט. דאָס שטעכעדיקע דראָט האָט דורכגעשניטן די ערד, געוואַלגערט זיך אומעטום אונטער די טריט. די נידעריקע דעכער פון דער ציגל־פּאַבריק, וואו מען פלעגט אַמאָל טריקענען ציגל, זיינען געווען האַלב פאַרברענט. בלויז דער געשפּאַלטענער הויכער קוימען איז געבליבן ווי פריער. און אויף די טאָר־פעלדער איז אַ קליין זעלנעריש בית־עולמל געבליבן, אַרומגעצוימט מיט דראָט און באַזעצט מיט קליינע צלמלעך, צוזאַמענגעקלאַפט פון קרוימלעכע סאַס־נע־צווייגן. די שטובן זיינען געווען פּול מיט שמוץ, פּאַפּירן, שמאַטיקע באַנ־דאָזשן; די שויבן אויסגעבראַכן; די ווענט באַדעקט מיט מיאוסע צייכענונגען און ווערטער אין אַלערליי שפּראַכן.

מאליע און דאָליע זיינען פון פאַרטאָג. ביז שפעט אין אָונט אַרומגעקראַכן אין זייערע פאַרשטעקטע קליידלעך און גערייניקט. עזר ניט די עטלעכע פּויערים, וואָס זיינען צוריקגעקומען, האָבן געאַרבעט ביי די פעלדער. די אַרומיקע שכנים, וואָס האָבן אין דער בהלה געכאַפט עפעס פון הויף, אַ קעלבּל, אַן עוף, אַדער אַ געשפּאַן, האָבן צוריקגעבראַכט דאָס וואָס זיי האָבן גענומען.

אויך אָשר דער טעפּער איז צוריקגעקומען מיט זיין ווייב און זיך אַריינגעצויגן אין זיין הייזל ביים עק פון הויף. בלויז פרויטשע זייער זון, וואָס האָט געהאַלפּן אַמאָל קנעטן מיט די פּיס אין ליים ביים מאַכן טעפּ, האָט געפּעלט. ער איז פאַרבליבן מיט די גרויע רוסישע שינעלען און ניט געלאָזט פון זיך הערן. די פּויערים האָבן אָפּגערייניקט די ערד, צעגראָבן זי און פאַרזיט. עוזר האָט אַרויסגענומען פון באַהעלטעניש דאָס ביטל זילבער — די לייכטער, בעכערלעך, גאַפּל און לעפּל — וואָס איז געבליבן נאָכן פּאַטער; אויך חנהס כלה־מתנות, די פּערל, ציטער־נאָדלעך, בראַשקעס, פינגערלעך און אוירינגלעך, און צוזאַמען מיטן גאַלדענעם חתן־זיגער זיינעם איינגעפּאַקט אין אַ טיכל און אַוועק־געפּאַרן דערמיט אין דער גובערניע־שטאָט צו פאַרקויפּן. פאַר דעם געלט האָט ער פּערד איינגעהאַנדלט אויפן יאַמפּאַלער יאַריד, קי עטלעכע, עופות. די פּויערים האָבן די פאַרראַסטעטע אַקער־אייזנס און שנייד־מעסערס מיט נאָפּט גערייניקט. קריניוויץ האָט אָנגעהויבן אויסזען ווי פּריער.

שטיל, אָפּגעוונדערט און פאַרוואָרפּן איז צוריק געלעגן די קריניוויצער ערד, איבער וועלכער מענער אין אַלערליי מונדירן האָבן זיך געשלאָגן און געטויט. די פרעש אין די זומפּן, די קראַען אַרום דעם געשפּאַלטענעם קוימען, די סאַוועס אויף די ביימער האָבן אָנגעהאַלטן זייער אייביק מאַנאַטאַן געזאַנג. מאַליע און דאַליע זיינען אין די אַוונטן אַרומגעקראַכן אַרום די טאַרף־פעלדער און מיט מורא און נייגעריקייט באַטראַכט די צלמלעך אַרום דעם בית־עולם. אונטער וועלכע מענער פון גאַר דער וועלט זיינען געלעגן.

די אומגעקומענע יונגע מענער האָבן אַ טרויער צוזאַמען מיט אַ היי־מישקייט אָנגעטראָגן אין דעם העק, וואו מען האָט קיין מענטש ניט געזען. אַלעמאָל אויפּסניי האָבן די מיידלעך איבערגעלייענט די פרעמדע נעמען פון די אומגעקומענע, וואָס זיינען מיט צעדרייטע שלעכט־געשריבענע אותיות אויף די צלמים געווען אָנגעשריבן. אין מיטן לאַכן פּלעגן פּלוצלונג טרערן אָנהויבן רינען פון די מיידלשע גרויסע אויגן, טרערן אויפן גורל פון אומ־געקומענע יונגע מענער אויף פאַרוואָרפענער ערד, טרערן אויפן אייגענעם אומקומענדיקן לעבן. די גלי־פּליגן, וואָס באַליעק דער פּאַסטעך האָט געזאַגט, אַז דאָס זיינען פאַרוואָגלטע נשמות, האָבן געלויכטן אין דער פינצטערניש. פּוילעכטס האָט געגליט מיט בלויזען פּאַספּאַר־פּיער אין די שוואַרצע סאַ־מעטענע נעכט.

ווען די פּוילישע זעלנער אין די המן־טאַשן היטלען האָבן די לעצטע פרעמדע מונדירן פאַרטריבן פון דער געגנט און אַלע סלופּעס איבערגעפּאַרט מיט רויטע און ווייסע פּאַסן, באַצירט מיט ווייסע אדלערס, האָט עוזר מער פון דאַרף זיך ניט גערירט. שלום איז געקומען צוריק אויף דער ערד. די

באָוואַפנטע מענער האָבן אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דאָס געווער. צוזאַמען מיט אַלע שכנישע יונגען, וואָס זיינען צוריקגעקומען אַהיים צו זייערע דערפער, איז אויך עזרס בן־יחיד, עליע געווען. אַן אָפּגעברענטער פון דער זון, אַ פאַרהאַרטעוועטער, מיט צעוואַקסענע הענט פון גראָבן גריבער און אַרבעטן מיט דער ביקס עטלעכע חדשים צייט, וואָס ער איז אין פעלד געווען, איז ער אין איינעם אַ טאָג אין אַ קורצן אויסגעוואַקסענעם מונדיר און מיט צעריסענע געלע זעלנערישע שיך צופוס קיין קריניוויץ אָנגעקומען.

חנה, עזר, מאַליע און דאַליע, די הינט אין הויף, אַלע זיינען זיי אים באַפאַלן, געקושט, אַרומגעטאַפט און ניט דערקענט. אָפּגעריסן בלויז אויף עטלעכע חדשים פון דער לערע אין שטאַט, איז ער געווען פרעמד אי מיט זיין פּלוצלונגער אויסגעוואַקסנקייט, אי מיט זיין קול, וואָס איז פאַרגרעבט געוואָרן, אי מיט דעם ריח פון לעדער, שטויב און רויך, וואָס האָט געווייעט פון אים. חנה האָט אים געטוליעט צו איר ברוסט, ווי אַ קינד.

— עליעשי, עליע לעבן, קינדס מיינס, — האָט זי געפּליסטערט מאַמעש צו דעם יונג אין די זעלנערישע קליידער, — מיר זאָל זיין פאַר דיין מינדסט נעגעלע.

עליע, דער פּאַטער, די שוועסטער, אַלע האָבן זיך פּאַנאַנדערגעלאַכט פון די מאַמעשע פּיעשטשענדיקע רייד, וואָס די יידענע האָט געשעפּטשעט צו דעם פאַרהאַרטעוועטן זעלנער.

נאָך עטלעכע וואַכן רו, האָט עליע אַראָפּגעוואָרפן דעם זעלנער פון זיך און צוריק אַריין אין די לערנ־ביכער, פון וועלכע מען האָט אים אָפּגעריסן אויף עטלעכע חדשים און אים אין זעלנערישע קליידער אַריינגעפאַקט. ער האָט צוריק געלאָזט אַנוואַקסן די טשופּרינע, אויסגעהיילט די בלאַזן אין די הענט, און גאַנצע טעג געמאַכט מאַטעמאַטישע אויפגאַבן אין די העפטן. ער איז געווען דער מאַמעס זון, עליע. ער האָט פּיינט געהאַט דאָס דאַרף, קיין אַרט זיך ניט געקענט געפּינען דאָ. אים האָט געצויגן צו דער שטאַט, צו שולן און ביכער. חנה האָט אים אָנגעבאַקן אַ סך קיכעלעך, פּלעשער מיט קאַרשן־זאַפט אים אָנגעגאַסן, האַניק פון בינשטאַק, דאַרע קעזלעך, אויסגעקאַכטע אייער און עפל אָנגעפאַקט אין זיין רייזע־טעשל און מיט אַזוי פּיל שפּייז באַוואָרנט, עס זאָל אים געניגן אויף וואַכן לאַנג.

— אוצר, נחת, טרייסט מיינער, — האָט זי געפּליסטערט צו אים, קושנדיק אים אומצאָליקע מאָל אין די אויסגעפּילטע באַקן. — דו איינער, מיין קינד, וועסט מיר אָפּצאָלן פאַר אַלע פּיין.

עזר האָט זיך באַזעצט איצט אויף פעסט אין קריניוויץ.

ער האָט ניט מער געוואָרט איצט אויף אומגעריכטע גליקן, ווי אַמאָל.

ניט אויף באַן-ליניעס, ניט אויף גוטע באַלוינונגען פאַר די רעקוויזיציע-קוויטלעך, וואָס מען האָט אים אָנגעגעבן. ער האָט שוין איצט געזען, אַז מיטן שווייס פון זיין פנים וועט מען מוזן ציען חיונה פון דער אומפרוכטבאַרער קריניוויצער ערד. אָבער ער האָט געפילט די גוטס פון רו נאָך די אַלע וואַגלע-נישן און שלעפענישן. און ער האָט פאַרשטאַפּט די אויערן יעדן מאָל, וואָס חנה האָט פרובירט אויפסניי אַריינצואַרפן אַ וואָרט וועגן יאַמפּאַלע.

— דאָ בין איך געבוירן געוואָרן און דאָ וועל איך שטאַרבן, — האָט ער געענטפּרט פעסט.

ער האָט זיך געגרייט צו אַ לעבן אַ האַרטס, אָבער אַ רואיקס, ווייט פון מענטשן און טומל, צו אַ לעבן פון טאַטעס און זיידעס, אויף ערד אין מנוחה. אָבער אין שטילן פּוסטן קריניוויץ איז מער קיין מנוחה ניט געווען זינט די פּויערשע זין פון אַרום זיינען אין זייערע שפּיציקע פּוילישע היטלען און אין פּראַנצוויזשע געלע שיד פון די שלאַכט-פעלדער צוריקגעקומען. זיי האָבן ניט, ווי עליע, עוורס זון, אַראַפּגעוואָרפן פון זיך די זעלנערישע קליידער; זיי האָבן זיי געטראָגן אויף זיך, ניט אַרויסגעקראַכן פון זיי. פּונקט אַזוי האָבן זיי געטראָגן מיט זיך די זעלנערישע הפּקות, ליידיקייטעריי, חשק צו רציחה און רויב, צום שטוינען פון זייערע אונטערטעניקע, אַרבייטזאַמע טאַטעס און מאַמעס.

צום ערשטן האָבן זיי זיך גענומען צו זייער שכן זלמן סמאָלאַריק, וואָס האָט געהאַלטן אַ קרעמל אין שכנישן דאָרף דאָמבראווקע, וואָס ליגט אויפן וועג צווישן קריניוויץ און יאַמפּאַלע. ביים שייד-וועג, וואן אַן אַלטער אויס-געבויענער צלם שטייט אונטערגעשפּאַרט, באַהאַנגען מיט אַ נאַקעטן יויזל, באַצירט מיט פּאַפּירענע בלומען, האָט זלמן, דער קריניוויצער סמאָלע-ציער, וואָס האָט ביי רב אורי לויץ אין הויף אַמאָל געוואוינט, אַן אַפּגעברענט הייזל געהאַט שטיין, אַן אַ פּלויט און צוימל, נאַקעט צו אַלע ווינטן און סכּנות אויס-געשטעלט. מיט אַן אַפּגעברענטן דאָך פון די פּאַרביילויפּנדיקע קוילן אין די מלחמה-יאָרן, מיט צוגעסמאַליעטע קראַקוועס אַרום דעם אַרויססטאַרטשענדיקן דינעם קוימען, פּריי פאַר שטורעמס און רעגנס, איז דעם יידס הייזעל אין פּראַנט געשטאַנען, באַצירט מיט אַ קליין שילדל, אויף וועלכן אַ פּאַס מיט נאַפט איז געווען פּאַרטאַטשיש אויסגעמאַלט.

אין דעם קליינעם שטיבל, וואו עס זיינען געשטאַנען צוויי בעטן, אַ שאַקל-דיק טישל מיט צעבראַכענע בענקלעך, און אויף אַ פּאַליצע זיינען געלעגן טלית און תּפּילין, שבתדיקע מעשענע לייכטערלעך, געטריקנטע קעזלעך און שלאַפּעדיקע הינער, האָט דער ייד געהאַלטן אַ פּאַס נאַפט, אַ זעקל זאַלץ, גרינע שטיקער זייף, אַ קעסטל טשוועקעס און אַ ביסל פּליגן-באַשפּרענקלטע

פעקלעך טיטון און פאפיראסן. די פארלאטעטע טיר איז געווען פארשריבן מיט קרייד, פול מיט ציפערן פון די חובות וואס די ארומיקע פויערים האבן גע- מאכט, נעמענדיק סחורה אויף בארג.

אויף אט דעם זלמן סמאלארניק, וואס האט שטענדיק געטראגן א צע- קנעפלט ציגן כאלאטל פול מיט פלעקן און ריחות פון נאפט, הערינג, זייף און דזשיעגאכץ, האבן די אויסגעדינטע דארפישע יונגען אין די זעלנערישע קליידער זיך שטארק פארלייגט. ניט נאר האבן זיי ניט באצאלט פאר די פאפיראסן, וואס זיי האבן אנגעקויפט ביי אים, נאר זיי האבן אויך אנגע- שריבן מיאוסע ווערטער מיט קרייד אויף זיינע ווענט, אנגעצייכנט צלמים און שפאט-בילדער. טייל פון זיי האבן געווארפן שטיינדלעך אין די שויבן און זיי אויסגעהאקט. יעדן מאל אויפסניי איז זלמן אַוועק אין יאמפאלע און גע- בראכט דעם גלעזער מיטן קעסטל גלאז, ער זאל אריינשטעלן נייע שויבן, יעדן מאל אויפסניי האבן די אויסגעדינטע יונגען זיי אויסגעהאקט. דערנאך האבן זיי אים אנגעטאן אנדערע צרות, געווארפן שטיינער אין די לאַדנס ביינאכט, פאראומרייניקט די שוועל פאר דער טיר, אנגעשמירט די קליאמקע מיט סמאלע. זלמן סמאלארניק האט אראפגענומען דאס פארפעסטע היטל פון קאפ און אן געבייזער, הכנעהדיק זייער און שטיל, געפרעגט ביי די היימישע באקאנטע יונגען, וואס זיי האבן צו אים.

— גארנישט, יידיק, — האבן די יונגן געענטפערט. — נאר דו דארפסט דא נישט זיצן אין דארף. מיר ווילן דיך גיט.

— וואוהין זאל איך גיין? — האט זלמן הכנעהדיק געפרעגט.

— קיין פאלעסטינע, — האבן געענטפערט די דארפישע יונגען, וואס אין דער מלחמה האבן זיי זיך קלוגע זאכן וועגן נייע לענדער אויסגעלערנט, — אדער קיין יאמפאלע גיי, צו די אנדערע יידן. . . .

זלמן איז געבליבן, וויפיל צרות מען האט אים ניט אנגעטאן, האט ער געשוויגן. ער האט בלויז אראפגענומען דאס פארשמאלצעוועטע היטל פאר די אויסגעדינטע יונגען, ווי פאר פריצים. אבער אז אין איינער א נאכט האבן די יונגען די טיר פון זיין קרעמל געעפנט, דעם צאפן פון פאס נאפט ארויס- גענומען און דאס זעקל זאלץ מיטן זייף, טאבאק און מעל מיט דעם אויס- גערונענעם נאפט פאראגאסן, האט זלמן סמאלארניק איינגעפאקט דאס ביסל ארעמקייט זיינס, וואס איז אים פארבליבן, געדונגען א פויעריש וועגעלע און אַוועקגעפארן קיין יאמפאלע, איבערלאזנדיק דאס הייזל אויף הפקר.

איינער פון די אויסגעדינטע יונגען האט דאס הייזל אויספארריכט, זלמנס נאמען אויף דעם שילדל מיט פארב פארשמירט און דערויף אנגעשריבן „קריסטלעך געוועלב“. דערנאך האט ער א זעקל זאלץ פון שטעטל געבראכט,

א פאס נאפט, אויך קאלבאסן און חזיר-פעטס. אויף דער וואנט האט ער אויס-
 געהאנגען א הייליק בילד, עטלעכע גענעראלן, א פאפירן פענדל פון
 רויטער און ווייסער פארב, און ער האט גענומען האנדלען. די אנדערע יונגען
 זיינען טעג און נעכט אפגעזעסן אין דער נייער קראם, גערויכערט, געטרונקען,
 אויף הארמאשקעס געשפילט, מיט מוידן געטאנצט, און רעדעס געהאלטן,
 רעדעס, ווי זיי האבן געהערט פון גאסן-רעדנער אין די גרויסע שטעט, דורך
 וועלכע זיי זיינען דורכגעגאנגען.

פון אַט דער קראם האבן די אויסגעדינטע יונגען אַפט אין קריניוויצער
 הויף זיך גענומען ווייזן. תחילת האבן זיי זיך אַרומגעדייט שווינגדיקע
 באַטראַכט אַליק, געבעטן זיך געבן וואַסער צו טרינקען און אַן אַ דאַנק אַוועק.
 וואָס ווייטער האַבן זיי אַנגעהויבן זיך פּילן היימישער אין יידישן הויף, ווי
 ביי זיך אין די כאַטעס. באַלד האַבן זיי גענומען אַרויסטראַגן פון הויף, צום
 ערשטן מאל אַ ביסל ציגל, וואָס איז נאָך געלעגן קופּעסוויי אַרום דעם גע-
 שפּאַלטענעם קוימען; באַלד אַ ביסל שינדלען, ברעטער, און וואָס עס האַט
 זיך געלאָזט. עוזרן האַט צוגעשלאָגן דאָס בלוט צו די אויערן.

— העי, צוריקלייגן פון וואַנען מען האַט גענומען! — האַט ער באַפוילן.

די יונגען האַבן פון אים געלאַכט. אַנדרייענדיק אַ פּאַלע פון אַ זעל-
 נערישן רעקל. ווי אַ חזיריש אויער, האַבן זיי געמאַכט מיאוסע האַוואַיעס צום
 קריניוויצער פּריץ, — מ'ע'ע, — האַבן זיי געמעקעט ווי ציגן, אַן אַנצו-
 הערעניש אויף דעם יידנס באַרד. אַז דאָס איז זיי אַפּגעגאַנגען, האַבן זיי זיך
 גענומען צו גרעסערע זאַכן. זיי האַבן אַריינגעלאָזט די בהמות אין די קרי-
 ניוויצער לאַנקעס, אַריינגעטריבן די חזירים אין די קאַרטאַמל-פעלדער, די
 פּערד פּאַריאַגט אין האַבער אַריין, און אַפּילו אין קאַרן. מאַליע און דאַליע האַבן
 מורא געהאַט אַרויסצוגיין אין די אַוונטן צו די לאַנקעס, ווייל די יונגען האַבן
 זיי מיאוסע ווערטער אַריבערגעשריגן, געיאַגט זיך נאָך זיי. פּלוצלונג האַבן
 שטיינער אַנגעהויבן פּליען אין אַוונט אין די פענצטער, ווי פּריער ביי זלמן
 דעם סמאַליאַרניק.

חנה איז געבליבן זיצן אַ בלאַסע, אַן איין טראַפּן בלוט אין פנים, ווען
 דער ערשטער שטיין האַט אַ שויב אין עס-שטוב אויסגעהאַקט. אירע אויגן
 זיינען געווען אַזוי שטאַר, ווי די שטיקלעך גלאַז, וואָס זיינען געווען צעשפּריצט
 אויף דער פּאַדלאַגע.

— עוזר, — האַט זי געמורמלט, — לאַמיר אַריבערציען זיך אין שטעטל.

איך האַב מורא.

עוזר איז געוואָרן אַן אויפגעקאַכטער. כאַפּנדיק אַ שטעקן אין איין האַנט

און אַ לאַמטערן אין דער אַנדערער, האָט ער זיך געלאָזט אַרויסלויפן פֿאַר דער טיר.

— די קעפּ וועל איך עפענען, אַז כ'על פֿאַקן איינעם פון זיי! — האָט ער געשריגן.

אַבער ער האָט קיינעם ניט געפֿאַקט. ווי פון אונטער דער ערד איז דער שטיין געקומען. אַפילו די הינט האָבן קיינעם ניט דערשמעקט.

צומאָרגנס איז עוזר געגאַנגען צו די שכנים אַרום, געקלאָגט זיך אויף די עוולות. די פויערים האָבן אויסגעהערט, אַבער מער ווי שאַקלען מיט די קעפּ האָבן זיי גאַרניט געקענט טאָן.

— זיי האָבן פֿאַר גאַט ניט קיין מורא, עוזר, — האָבן זיי געברומט, — טאַטע־מאַמע זיינען ווי הינט ביי זיי, זינט זיי זיינען צוריקגעקומען פון די קאַזאַרמעס.

נאָך די שויבן האָבן די יונגען זיך גענומען צו די ווענט פון עוזר'ס הויז. נישט מיט קרייד, נאָר מיט סמאַלע, נישט אַפצואוואַשן, האָבן די אויסגעדינטע יונגען פֿאַרשמירט עוזר'ס הויז, די שיערן און שטאַלן. זיי האָבן אויסגע־מאַלט שענדלעכע בילדער, מיאוסע רייד אויף די מיידלעך אַנגעשריבן, צלמים אַנגעצייכנט, און דראָאונגען אַנגעקלעפט, אַז זיי זאָלן זיך אַרויסציען וואָס פרייַער, די יידן, ווייל מען וועט דעם הויף מיטן רויך אַוועקלאָזן.

חנה איז אַרומגעגאַנגען אַ דערשראָקענע אין שטוב, די הענט האָבן איר כסדר געציטערט. יעדן מאָל, וואָס זי האָט געהערט אַ שאַרף אין דער נאַכט, האָט זי געוועקט דעם מאָן.

— עוזר! — האָט זי גערופֿן, קלאַפּנדיק אַ צאָן אַז אַ צאָן, — איך הער טריט . . . מאַליע און דאַליע, שטייט אויף . . .

עוזר האָט אַפגעלאָזט די הינט פון די קייטן, געלאָזט איינעם פון די פויערים זיינע ער זאָל האַלטן וואָך; אַבער חנה האָט ניט געקענט איינשלאָפֿן. זי האָט אים כסדר געוועקט פון שלאָף. זי האָט געוויינט אין די נעכט:

— עוזר, מירן מיטן לעבן באַצאָלן פֿאַר דיין עקשנות . . . לאַמיר אַוועק פון דאָרף . . .

עוזר האָט זיך אומגעדרייט צו דער וואַנט.

— שלאָף, יידענע, און קלאָג ניט איבער מייע יאָרן, — האָט ער זיך גע־ביזערט — אַפילו די גאַנצע וועלט זאָל זיך אויפן קאַפּ שטעלן וועל איך פון קריניוויץ נישט אַוועק. דאָ בין איך געבאָרן און דאָ וועל איך שטאַרבן. ער איז געפֿאַרן קיין יאַמפֿאַלע, אַנקלאָגעס צו דער פֿאַליציי געשריבן, און אַפילו שטילערהייט אַ רעוואָלווער זיך איינגעהאַנדלט און געהאַלטן אים אונטערן קישן.

— זאלן זיי נאָר קומען, — האָט ער געוואָרנט, פּאָכנדיק מיטן רעוואַל-
ווער פאַרן שלאָפן גיין, — איך וואַלט עס וועלן!
זיי זיינען געקומען.

אין איינער אַ נאַכט האָבן די הויפּישע הינט גענומען בילן מיטאַמאַל,
רייסן זיך מיט באַנומענע קולות. חנה האָט זיך אויפגעכאַפט אַ דערשראַקענע
און גענומען וועקן דעם מאַן, די טעכטער. פון דעם הינטישן וואַיען האָט עוזר
פאַרשטאַנען, אַז דאָס מאָל איז עפעס. צוזאַמען מיטן געבילעריי האָט אַ מאַדנע
ליכטיגקייט אַריינגעריסן זיך דורך די שפּאַרעס פון די לאַדן, כאַטש עס איז
נאָך געווען ווייט צו טאַג און די הענער האָבן ניט געקרייט. עוזר איז אין
העמד אַרויס פאַר דער טיר. דער קעגנאיבערדיקער שייער האָט געזעצט
מיט רויך. פייערדיקע צונגען האָבן זיך געריסן צום דאָך, אַ לויף צו טאַן
צום שטרוי. די אויפגעוואַכטע הענער האָבן פּלוצלונג אַנגעהויבן קרייען. פון
די שטאַלן האָבן די בהמות געברומט אין שרעק.

די אויפגעוועקטע פויערים, עוזר מאַליע און דאָליע האָבן איינער נאָך
דעם אַנדערן עמערס וואַסער פון ברונעם געשעפט און אויפן פייער געגאַסן,
פאַרלעשנדיק עס באַצייטנס.

אַבער אַז חנה האָט שפּעטער זיך אַוועקגעזעצט אין איר כּלה-זשאַקעט
ביי דער שוועל פון דער טיר און געשוואָרן ביי אירע געשטאַרבענע עלטערן,
אַז אַזוי וועט זי זיצן ווי לאַנג עוזר וועט ניט אַוועק פון קריניוויץ, האָט עוזר
אַנגעוואָרן זיין עקשנות און בלויז שווייגנדיק באַטראַכט זיינע טעכטער. זיי
האָבן געשוויגן, מאַליע און דאָליע, קיין איין וואָרט נישט געזאַגט קעגן דער
מוטער. בלויז שרעק איז געלעגן אין זייערע גרויסע פאַרחידושטע אויגן. עוזר
האָט געזען, אַז אַפילו אין זיי האָט ער מער קיין אַנהאַלט ניט, און ער האָט
זיך אונטערגעגעבן.

צוזאַמען מיט דער יאַמפּאַלער פּאַליציי, וואָס איז מיט אַ פויערישער פּור
געקומען אין הויף אַריין, כדי צו מאַכן אויספאַרשונגען און פּראַטאַקאַלן, זיינען
אַרומיקע פויערים אַראַפּגעקומען, בעלנים אויף קויפן עטלעכע אַקער ערד אַ
מציאה. גויאישע מעקלערס, וואָס צוזאַמען מיט די פּרנסות האָבן זיי איבער-
גענומען באַצייטנס אַלע מעקלערישע תּנועות פון די יידן, האָבן אַרומגעדרייט
זיך פּוסט-און-פּאַסט איבערן הויף. זיי האָבן געקאַפּעט מיט די שפיץ שטיינער
אין דער ערד, געשנעלט מיט די נעגל אין די ווענט פון די געביידעס און גע-
מאַכט צו קליינגעלט דעם יידנס פאַרמעגן.

— פאַרפּוילט האַלץ, — האָבן זיי געברומט, — פאַר זייער ביליק געלט
קען מען קרייגן בעלנים.

עוזר האָט געפילט, אַז ס'בלוט שלאַגט אים צו די אויערן פון דעם באַציי-
טיקן באלעבאָטעווען פון די פרעמדע לייט.
— מירן דורכקומען, — האָט ער אַ ביזער געענטפערט.

7

אין אַ גרויסן פיר-עקיזן וואַרשעווער הויף, אין וועלכן אַן איינצלנער
קראַנקער, אויסגעהוויקערטער בוים שטייט איינגעקוועטשט אין שטיין און
אין צעמענט, און ווייבער הענגען וועש אויף זיינע צעדרייטע צווייגן, וואוינט
שוין אַ צייט-לאַנג דער קריניוויצער פריץ עוזר שאַפיר.
צווישן אַלע פאַרשטויבטע פענצטער אין הויף שיינען אַרויס די לויטערע
אויסגעפּוצטע פענצטער פון עוזרס וואוינונג, באַלאַדענע מיט בלומען-טעפּ,
וואָס זיינען אונטערגעשפּאַרט מיט הילצערנע לייטערלעך, זיי זאָלן האַלטן
גלייך. די ציבעלע פּלאַנצן זיינען מיט רויטע בענדער אַרומגענומען, זיי זאָלן
זיך ניט צופיל צעשפּאַרן.

פונקט ווי מיט די פענצטער און די בלומען-טעפּ, טיילן זיך אויס די קרי-
ניוויצער איינוואוינער מיט זייער שטילקייט און אַפּגעזונדערטקייט פון גאַנצן
גרויסן געדיכט-באַוואוינטן הויף. דער הויף איז אַ רוישיקער, אַ טומלידיקער,
אַלטוואַרג-הענדלער, מאַרק-ווייבער, קונצנמאַכער און בעטלער שרייען און
רופן פון פאַרטאָג ביזן אַוונט. פון אַפענע פענצטער, אָן פאַרהאַנגען, אויסגע-
שטעלט פאַר אַלעמענס אויגן, קלאַפּן ניי-מאַשינען, קריגן זיך פאַר-פּאַלקן, זינ-
גען מיידלעך, וויינען קינדער, רייסן זיך גראַמאַפּאַנען. מען קען דאָ איינער
דעם אַנדערן, מען ווייסט וואָס ביי יעדן אין טעפּל קאַכט זיך, יעדנס ליידן און
פריידן. פון אַלע פענצטער קוקט מען צו די לויטערע שויבן, פאַרשטעלט מיט
בלומען-טעפּ, כדי צו דערגיין ווער עס זיינען די פרעמדע, וואָס האַלטן זיך
אַפּגעזונדערט פון הויף. אָבער מען קען גאַרניט דערגיין. גאַרניט איז צו
זען דורך די לויטערע שויבן, אַ הויז די בלומען און פּלאַנצן, אונטערגעשפּאַרט
מיט הילצערנע לייטערלעך און אַרומגענומען מיט רויטע בענדער. פונקט
אזוי איז די טיר צו דער אַפּגעזונדערטער וואוינונג אַנדערש פון אַלע טירן
אַרום — אַפּגעוואַשן, אַפּגעפּוצט און שטענדיק פאַרשלאָסן פון אינעווייניק.
כאַטש אַ מזוזה איז צוגעשלאָגן צום ביישטידל, וואַקלען זיך אַרעמעלייט, וואָס
גייען נאָך נדבות, אַנצוקלאַפּן אין טיר, ווי אַ שטייגער צו אַ גויאישער דירה.
זיי זיינען גוואַלדיקע שטוב-זיצערס, די קריניוויצער מענטשן, פון זינט זיי
זיינען געקומען אין דער גרויסער שטאָט.

עוזר גייט זעלטן אַרויס. כאַטש ער וואוינט שוין אַ צייט אין שטאָט, קען
ער קיינעם כמעט ניט, גייט ער ניט אין ערגעץ. אַפילו דאַוונען גייט ער ניט
אין שול אַריין. ער דאַוונט פאַר זיך, ווי פריער אין דאָרף, אין דער וואַכן און

אפילו אום שבת. בלויז אין דער פרי גייט ער זיך איבער צום זאקסישן גארטן, אַנצוקוקן אַ שטיקל גראַז אין דער שטאַט פון שטיין און צעמענט. מיט אַ האַלב־פּריציש און האַלב־יידיש היטל, מיט אַ גלאַנציקער אַלפּאַגאַנער קאַפּאַטע, וואָס גרייכט אים ביז צו די קני, ווי אַ ראַק, מיט די שטענדיק־געפּרעסטע מאַגן־קעטן און קראַנג, וואָס ווערן נאָך ווייטער אַרום זיין ברוין אַפּגעברענטער הויט, מיט אַ שטעקן מיט אַ ביינערנעם קאַפּ אין דער האַנט, גייט ער דורך מיט אַזאָ אויסגעגלייכטן טראַט דעם הויף, אָן איינוואוינער האַבן ניט די העזה אים אַפּצושטעלן און אַריינציען אים אין אַ שמועס. דער סטרוזש פון הויף, וואָס זינט ער דינט אין אַ יידיש הויז, האָט ער זיך אַפּגעוואוינט אַראַפּצונעמען דאָס היטל פאַר שכנים, טאַפּט מיט די פינגער ביים דאַשעק פון זיין פאַרשמאַלצער־וועט היטל, אַליין ניט וויסנדיק, צי דאָרף ער אַראַפּנעמען ס'היטל פאַר דעם מאַדנעם שכן, צי ניט . . .

ווייניקער פון פּאָטער באַווייזן זיך מאַליע און דאַליע אין הויף. גאַנצע טעג זיינען זיי פאַרנומען אין הויז מיט רוימען, פּוצן נייען, שטריקן און לייענען ביכלעך. כאַטש עס איז קיינער ניטאָ אין שטוב, וואָס זאָל צעשטערן די זוי־בערקייט, האַלטן די מיידלעך אין איין אויסגלייכן און צוגלעטן.

— זאָל שוין זיין גענוג געפּוצט, — קען חנה ניט ליידן.

די מיידלעך הערן זי ניט, ווי זיי האַבן זי קיינמאַל ניט געהערט, און טוען ווייטער זייער אַפּשטויבן, באַרשטן און ווישן. מער פון אַלץ היטן זיי אַפּ די בלומען־טעפּ אויף די פענצטער. זיי באַגיסן די ערד, רייניקן אויס די פּאַר־טריקנטע בלעטער, קאָכן טאַבאַק אין וואַסער, מיט וועלכן זיי באַשפּריצן די פּלאַנצן, אָן ווערעם זאָלן זיך אין זיי ניט אַריינכאַפּן. דאָס איז דאָס איינציקע, וואָס דערמאַנט זיי אין דאָרף, אין קריניוויץ. בלויז אין די פּאַרנאַכטן טוען זיי זיך אָן אין די שטאַטישע קליידער, פאַרלייגן היטעלעך אויף זייערע קעפּ, נעמען שירעמלעך אין די הענט און גייען געאַרעמט איבער די שיינע גאַסן, באַקוקנדיק אין די גרויסע שווי־פענצטער די נייע קליידער, היט און דאַמען־וועש. כאַטש זיי זיינען ניט באַזונדערס אויסגעפּוצט, בייגן זיך שכנים אַרויס פון די פענצטער, צו כאַפּן אַ בליק אויף די צוויי פּרעמדע, וואָס גייען מיט איילנדיקע טריט פאַרביי דעם הויף. אויף זייערע פּנימער ליגט נאָך אַלץ די פּרישקייט און געזונטקייט פון דאָרף. דערצו זיינען זיי הויך געוואַקסן, שטאַרק אויסגעגלייכט און טרעטן פעסט אויף דער ערד, גאַרנישט ענלעך צו די קרענקלעך־אויסגעפּוצטע שטאַטישע אַרבעטער־מיידלעך און פאַרקויפּער־רינס, וואָס קוים זיי האַלטן זיך אויף די הויכע שמאַלע קנאַפל פון די אויס־געשניטענע שיכלעך. נאָך מער קוקט מען פון די פענצטער ווען זיי קומען צוריק, פּונקט אַזוי געאַרעמט, ווי זיי זיינען אַרויסגעגאַנגען.

קיינמאָל קומען זיי נישט באַגלייט פון בחורים, ווי מערסטנס הויפישע מיידלעך. און דאָס ברענגט גאָר דעם הויף פון געדולד אַרויס. מען קען ניט דערגיין וואָסערע מין מענטשן דאָס זיינען.

דער אייניקער מאַנסביל, וואָס קומט צו דער מאַדנער שטוב, דאָס איז עליע. זיין קליין סטודענטיש היטעלע, וואָס ליגט אים אויפן שפיץ־קאָפּ, האָט אַן אויסגעהאפטענעם מאַגן־דוד מיט עטלעכע גאַלדענע בלעטער, וועלכע גלאַנצן שטאַרק יעדעס מאָל ווען ער גייט דורך דעם הויף. גאַרנישט גלאַנצדיק איז זיין ביליקער געלבלעכער רעגן־מאַנטל, וואָס ער טראָגט סיי זומער, סיי ווינט־טער. תחילת, ווען דער בחור אין קליינעם סטודענטישן היטל האָט זיך גע־וויזן, האָבן ווייבער געהאַלטן אַן אויג אויף אים. זיי זיינען געווען זיכער, אַז ער איז אַ חתן, און זיי האָבן געוואָלט וויסן וועמעס פון די שוועסטער ער איז. אָבער דער סטרוזש פון הויף האָט זיי אויסגעזאָגט, אַז דאָס איז אַ ברודער, און די ווייבערישע נייגעריקייט איז אָפּגעפאַלן. אָבער די אָנגעשפיצטיקייט צו די אויסטערלישע מענטשן איז נאָך אַליץ פאַרבליבן.

מען זאָגט אויף זיי פאַרשידן. טייל האַלטן, אַז זיי זיינען גבירים, וואָס עסן פון גרייטן, אַנדערע טענהן, אַז זיי האָבן רייכע קרובים אין אַמעריקע, וואָס שיקן זיי פון אַלעם גוטן; אַ סימן, אַז דער בריוו־טרעגער קומט אָפט צו זיי מיט אַ פּאַק בריוו. און אַנדערע דרינגען גאָר, אַז זיי זיינען מענטשן פאַר־דעכטיקע, אָנזעצערס, אָדער אונטערצינדערס, וואָס היטן זיך אויס פון מענטשנס אויגן.

אזוי ווי די שכנים אין הויף, וויסן אויך ניט די איינוואוינער אין הויז וועגן זיך אַליין, וואָס עס וועט ווערן פון זייער זיצן דאָ אין דער פרעמדער שטאָט, וואָס וועט זיין דער תכלית פון זייער לעבן.

דאָס אָפּגעשפּאַרטע געלט, וואָס עוזר האָט געקראָגן פאַר זיין קריניוויץ, ווערט אַליץ ווייניקער און ווייניקער אין דעם פעל־געדעקטן, אייזן־געשמידטן קופּערט, אין וועלכן דער אַלטער רב אורי לוי האָט אַמאָל געהאַלטן יאַמפּאַ־לער נדבס און אָפּשפּאַרונגען. יעדן טאָג אויפּסניי, ווען מען נעמט אַרויס געלט אויף דער הוצאה, זיפצט חנה אזוי הויך, אַז עס רייסט שטיקער האַרץ אויס.

— עוזר, וואָס וועט זיין דער תכלית? — פרעגט זי דעם מאַן, וואָס ליגט גאַנצע טעג אויף דער קאַנאַפּע, פאַרטיפּט אין צייטונגען.

עוזר ענטפּערט ניט. ער האָט ניט וואָס צו ענטפּערן. אין די ערשטע צייטן, אַז ער איז נאָר וואָס אָנגעקומען אין דער פרעמדער שטאָט, האָט ער געלאָזט פירן זיך פון חנה צו אַלערליי קראַמען מציאות, וואָס זיינען געווען צו פאַרקויפּן. אָבער תמיד זיינען עס געווען שפּייז־קרעמלעך, וואן פאַרמעליקטע קרעמער אין כאַלאַטלעך האָבן פאַרזאָרגטע זיך אַרומגעדרייט פּוסט און פּאַס,

אויסקוקנדיק אַ קונה, אָדער נאָפּט און זיף־קראָמען, וואָס האָבן די נאָז פאַר־
 כאַפּט מיט זייערע ריחות. עוזרן האָט גלייך אַ שלאַג געטאָן צו חלשות פון אַט
 די ריחות. ער האָט זיך דערמאַנט אין זלמן סמאָלאַרניק, וואָס תמיד האָבן פון
 אים ריחות פון נאָפּט, הערינג און זיף געיאָגט. ווי אַ געליימטער איז ער
 געשטאַנען, אויסהערנדיק די הייסע רייד, וואָס די קרעמער האָבן אין אים
 אַריינגערעדט, אַז ער כאַפּט אַ מציאה, אַז ער קויפט אַ ברויט מיט אַ מעסער...
 — נו, וואָס זאָגסטו, עוזר? — האָט חנה געוואָלט וויסן.

— מ'וועט זען — האָט עוזר געענטפערט, אַבי אַרויסצוקריגן זיך וואָס
 ביכער פון די שלעכטע ריחות און הייסע קרעמערישע רייד. — איך וועל קומען
 אַן אַנדערש מאָל.

ער איז קיינמאָל ניט געקומען.

שפעטער האָט ער אַפילו שוין ניט געוואָלט מער גיין אַנקוקן די מציאות.
 ער איז בלויז געלעגן טעג גאַנצע אויף דער קאַנאַפע, גראַבנדיק די שוואַרצע
 גרויסע אויגן אין די צייטונגען, פון שורה צו שורה. אויף אַלע טענות חנהס
 וועגן אַ תכלית האָט ער געשוויגן. אַזוי האָט ער אויך געשוויגן אויף די טענות
 פון זיין בן־יחיד, עליע.

ווי די מוטער זיינע, האָט אויך עליע געוואָלט וויסן וואָס דער תכלית וועט
 זיין פון אים.

פאַר די היפשע יאָרן אָנגעשטרענגטן לערנען אין די הויך־שולן, זוברע־
 ווען אין די ביכער און צייכענען אין פאַפירן, האָט ער שוין אַלערליי געביטן אין
 אינזשינעריע דורכגעמאַכט, עלעקטריע, מאַשינען־בויעריי, אַרכיטעקטור אַפילו.
 אָבער גאַרניט איז געווען צו דערוואַרטן פאַר אים אין לאַנד, וואו הונדערטער
 ווי ער האָבן זיך אַרומגעדרייט ליידיק, אָדער אַרומגעשלעפט זיך איבער די
 קראָמען פאַרקויפן עלעקטרישע לעמפלעך. איינגעשפאַרט, מיט אַן איינעסנ־
 דיקער עקשנות, איז ער זייער פינקטלעך געגאַנגען אין פאַליטעכניקום, דורכ־
 געטראָגן באַליידיקונגען פון די גויאישע סטודענטן, געכאַפּט קלעפּ, אַפילו
 אַרויסגעוואַרפן געוואָרן פון מאָל צו מאָל, ניט דוכלאַזנדיק דערביי קיין אין
 לעקציע, ניט פאַרפעלנדיק קיין טאַג. מיט דערזעלבער עקשנות איז ער געזעסן
 אין דער היים, געצייכנט, געלערנט, געחזרט אויף אויסנווייניק. אָבער ער האָט
 גאַנץ גוט געוואוסט, אַז סיי דאָס לערנען, סיי די בזיונות, סיי די געלטער, וואָס
 די עלטערן לייגן אויף אים אויף לערע און ביכער, זיינען אַרויסגעוואַרפן. גאַר־
 ניט וועט עס ברענגען פאַר אים, דעם מענטש מיטן נאָמען עליע שאַפיר, פון
 משהס גלויבן. און אין מיטן צייכענען ליניעס אויף די בלויע פאַפירן, איז אויף
 אים פלוצלונג אַזאַ יאוש אָנגעפאַלן, אַז ער האָט מיט כעס אַוועקגעוואַרפן די

צירקלען און די בליישטיפטן און געריסן דעם פּאָטער פון זיינע צייטונגען אַרויס.

— נאָר דו לייענסט, טאַטע, — האָט ער געהאַט טענות, — וואָס וועט זיין דער סוף פון מיר, וויל איך וויסן? וואָס? . . .

וויסנדיק גאַנץ גוט, אַז דער פּאָטער איז דאָ גאַרניט שולדיק, אַז ער האָט קיין תשובה ניט אויף זיינע פרעגענישן, האָט ער פונדעסטוועגן ניט געקאַנט ליידן, וואָס דער פּאָטער ליגט אַזאַ שווייגעדיקער, פאַרקאַכט אין די צייטונגען. ער האָט כאַטש געוואָלט אַ וואָרט פון אים הערן, אָן איינציקן וואָרט, וואָס זאָל אים מאַכן גרינגער זיין געמיט.

עוור האָט אים ניט געענטפערט, ווי ער האָט ניט געענטפערט זיין ווייב, און איינגעגראָבן נאָך טיפער זיינע שוואַרצע אויגן אין די קליינע געדיכטע שורהלעך. זיי זיינען געווען פול, די צייטונגען, געדיכט מיט ידיעות פון דער גאַנצער וועלט, וואו נאָר יידן וואוינען, איינע ביטערער פון דער אַנדערער. עוור האָט געלייענט וועגן גירושים, בילבולים, באַליידיקונגען, גזירות, דראָאונגען, באַגרענעצונגען, ידיעה נאָך ידיעה, בלאַט נאָך בלאַט. און ער האָט פאַרגעסן אין זיך, זיין ווייב און קינדער, די פרעמדע וואוינונג צווישן פרעמדע מענטשן.

ווי אַמאָל אין דאָרף, ווען ער האָט געוואָרט אויף אומגעריכטע ישועות, וואָס דאָרפן אַנקומען, האָט ער אויך געוואָרט איצט אויף אומגעריכטער הילף, וואָס דאָרף קומען פאַר די, וואָס די וועלט האָט זיך אויף זיי פאַרלייגט, עפעס אַ גרויסע אומגעריכטע הילף. ער איז ניט געווען איבריסק פרום, עוור, ער האָט ניט געגלייבט מער ווי יינגלווייז, אַז אין מיטן טאָג וועט אַ שופר אָנהויבן בלאָזן, אַ בת-קול וועט רופן, אַז די גאולה איז געקומען און אַלע יידן וועלן זיך אויפֿ־זעצן אויף אַ וואַלקן און פאַרן צום פאַרשפראַכענעם לאַנד. אָבער ער האָט אויך ניט געקענט גלויבן, אַז אַלץ אויף דער וועלט איז הפקר, אַז ס'איז ניטאָ קיין זין און קיין דיין. ווי יעדער דאָרפס מענטש, וואָס איז אויסגעוואַקסן אויף דער ערד, האָט ער געזען גאָט'ס האַנט אין יעדער זאָך, אין שפראַצן פון די גראַזן, אין די אויפגאַנגען פון זון און שטערן, אין יעדער שטורעם און גע-וויטער, אין אויפבליען און פאַרוועלקן פון שפראַצונגען, חיות און מענטשן, אין יעדן וואונדער פון דער ערד און אירע ברואים.

— ניין, אַזוי קען עס ניט אַנגיין — האָט ער געברומט יעדן מאָל, ווען ער האָט אַוועקגעוואָרפן די בלעטער נאָכן איבערלייענען זיי פון אויבן ביז אַרונטער, — עפעס וועט מוזן קומען . . . ס'וועט מוזן . . .

ווי זייער פּאָטער האָבן אויך מאַליע און דאַליע געוואָרט אויף עפעס אָן אויסערגעוויינלעכער זאָך, וואָס וועט אַנקומען.

גאַרניט טוענדיק אויף אַריינצולעבן זיך אין דער גרויסער שטאַט, אויס-

מיידנדיק מענטשן און אנטלויפנדיק פון יעדן מאַנסביל, וואָס פּרובירט זיי פּאַרטשעפּען אין גאַס, גערעגט פון זייער דאַרפישער פּרישקייט און בויגעוו־דיקער ווייבערישקייט, האָבן זיי אַלץ ניט געקענט איינלעבן זיך מיטן געדאַנק, אַז אַזוי וועט עס טאַקע בלייבן, אַז אַזוי וועט זייער לעבן פאַרבייגיין. ווי זייערע קערפּערס, פּרישע און זאַפטיקע, כאַטש באַלאַדן מיט יאָרן, זיינען אויך געווען זייערע הערצער יונג, צאַפּלדיק און פּול מיט האַפּענונגען. און ווי אַמאָל אין דאָרף, ווען זיי זיינען נאָר קינדער געווען און אַרומגעלאַפּן איבער די לאַנקעס, לאַכנדיק פון גאַרניט אין דער וועלט, האָבן זיי אויך איצטער פּלוצלונג זיך אָנגעקוקט איינע די אַנדערע, באַטראַכט זיך מיט די גרויסע צעעפנטע אויגן, וואָס זיינען פּול מיט חידוש, און אַרויסגעפּלאַצט אין אַ געלעכטער, אין אַ קלינגענדיקן מיידלשן געלעכטער.

חנה איז אויפגעשפרונגען פון שטול, וואו זי איז געזעסן פאַרטיפּט אין צערעווען זאַקן, אַרויפגעצויגן אויף אַ גלאַז.

— וואָס איז דאָס געלעכטער? — האָט זי ניט פאַרשטאַנען, — אַזוי גוט

איז אונדז?

מאַליע און דאַליע האָבן זיך נאָכאַמאָל אָנגעקוקט, ווי זיי וואַלטן זיך זען ס'ערשטע מאָל, און נאָך העכער און קלינגענדיקער צעלאַכט זיך אין דער שטילער שטוב.

פון אַלטן וואַנט-זייגער האָט אַ הילצערנע קוקן אַרויסגעשטעקט דאָס קעפל און אויסגעקלאַפּט די שעהן.

אין די בערג

1

די באַרגיקע ערד אין אָקוויל איז האַרט, דורכגעקניפט מיט וואַרצלען פון אויסגעהאַקטע ביימער, פאַרזייט מיט שטיינער, מיט ברוך פון מאַשינען, מיט פאַרראַסטעטע בלעכלעך. דאָ און דאָרט בלייבט זיך אַרויס אַ קינבאַק פון אַ פּערדישן שאַרבן, שוואַרצט זיך אַ פאַרדאַרטער פּגּר פון אַ געפּאַלענעם פּויגל.

עס איז פאַרטאָג, פאַר זון־אויפגאַנג.

דער ברייטער, קיילעכדיקער הימל איז גרינלעך־בלוי און קאַלט. ביי די ברעגן זיינע, וואו ער פאַרטשעפּעט די בערג־שפיצן, איז ער אַרומגע־זוימט מיט פאַרביקע פּאַסן, גראַנאַטענע, רויטע און געגילדעטע. די בערג־שפיצן רויכערן. פּישטשענדיקע שפּערלינגען שניידן־דורך די לופט אין מחנות און ביחידות. צוריקגעקומענע רויט־ברוסטיקע ראַבין־פייגל זינגען האַפּערדיק, אַנזאַגנדיק בשורות פון פּרילינג. זי איז נאַקעט. בלויז דאָ און דאָרט שפּרייט זיך אַ ביסל גראַן, אַבער דאָס איז אַן איבערבלייבעניש פון פאַראַיאַריקן זומער, און עס איז מער געל ווי גרין, אויסגעפרוירן. אונטער געדיכטע דעמבעס, וואו די זון האַט קיין צוטריט ניט, ליגן נאָך פאַרשוואַרצטע ביסלעך שניי. קראַען דרייען זיך אין הקפות אַרום די לעצטע שניי־בערגלעך, טאַנצן־אויס אויף זיי פּאַנטאַסטישע געמעלערייען מיט זייערע עופּישע פּיסלעך, קראַקענדיק דערביי מיט אינגעקשנטע קראַקערייען. פון צייט צו צייט שפּרינגט אַ וועווריק פון ערגעץ אַרויס, קוקט זיך אַרום מיט חידוש און כאַפּט זיך גיך אַרויף אויף אַ בוים.

אויף דער משופּעדיקער ערד, פון אונטן אַרויף, שלעפּן צוויי דאַרע ברוינע פּערד אַן אַקעראַייזן. זיי גייען געבויגן אין שפּאַן, פּאַכען מיט די אויסגע־דאַרטע זייטן, דורך וועלכע מען קען ציילן יעדע ריפּ, און טרעטן פאַרויכטיק, אויסצוהיטן זייערע טלאַיען פון שטיינער און שטרויכלונגען. הינטער זיי, אַרומגעבונדן די פאַרדאַרטע לייצעס אַרום דער פּלייצע, אַנגעשפּאַרט מיט ביידע הענט אַן אַקער, גייט־נאָך זייער אַנטרייבער, שלום מעלניק. זיין הויכער בייגערדיקער קערפּער איז אַ ביסל איבערגעבויגן, ווי געוויינלעך

ביי מענטשן, וואָס האָרעווען צופיל אין זייער לעבן. זיינע האַרדיקע הענט, צו-שווערע, נישט פראָפּאַרציאָנעל צום ביינערדיקן גוף, זיינען פּאַקאַשערט. זיין שוואַרץ-האַרדיקער קאַפּ איז דורכגעוואָרפן מיט גרויע בינטלעך האָר. די ווייסע אַווערלאַס זיינע, צו-ברייטע און לויזע, זיינען באַדעקט מיט אַלערליי פאַרב-פּלעקן, סימנים פון די פּילע יאָרן, וואָס שלום מעלניק האָט זיי גענוצט ביים שמירן ווענט אין ברוקלין. גראַבנדיק טיף דעם אַקעראַיזן אין דער האַרטער ערד, גיט ער אונטער חשק זיינע פּערד אין אַ געמיש פון ענגלישע, יידישע און פּוילישע ווערטער.

— וויאָ, קינדערלעך, גידיאַפּ, ווישטאַ, העי, — רעדט ער צו זיי, צו קנאַקנדיק מיט דער צונג אין גומען, — העיטאַ, וויאָ!
די פּערד, כאַטש אויפגעהאַדעוועט אין די קעטסקיל-בערג, פאַרשטייען זייער באַלעבאַט' לשון, אַנגעשפּיצט די אויערן צו יעדן באַפּעל זיינעם, גייען זיי אין שפּאַן מיט אַלע כוחות. אַבער די וואַרצלען אין דער ערד, די שטיינער האַלטן אַפּט אַפּ דעם אַקעראַיזן. שלום מעלניק ציט מיט די פּלייצעס די לייצן אויף צוריק.

— טפּררר, האו, — וואָרנט ער די פּערד, זיי זאָלן זיך אַפּשטעלן באַצייטנס און נישט צעברעכן דעם אַקעראַיזן אָן אַ שטיין.
אויב דער שטיין איז ניט צו גרויס, גראַבט ער אים אויס מיט די הענט פון דער ערד און טראַגט אים אַוועק אין אַ זייט. אויב ער איז ניט צום רירן פון אַרט, גייט ער אים אַרום מיטן אַקעראַיזן. די פּערד בויגן דערווייל אַראָפּ די קעפּ, כדי אַ שמעק צו טאָן די עטלעכע פאַרבליבענע געלע גראַזן פון פאַראַיאָרן זומער.

אַפּגערוקט אַ היפש שטיק פון פּאַטער גייט שלום מעלניקס זעכצן-יאָרי-קער זון, בען. ער טראַגט גרויסע שווערע פאַרמער-שיך, צו-גרויסע פּאַר זיינע יינגלשע פּיס. ער רייניקט-אַפּ די ערד פון שטיינער, בלעכלעך, שמאַטעס און שטיקער שטעכיקן דראַט, וואָס וואַלגערן זיך אויף טריט און שריט.

— פּאַ! — רופּט ער פון ווייט — העי, דעד!

— וואָס איז, בנימין? — ענטפּערט דער פּאַטער צוריק אויף אַ קול.

— „דהער איז עי דעד סקאַנק“, — דערציילט בען אין ענגליש. כאַטש דער פּאַטער רעדט תמיד צו אים יידיש.

— מאַך אַ בורא מיני בשמים, קדיש מיינער, — גיט אים דער פּאַטער

אַן עצה.

בען פאַרשטייט ניט די לשון-קודש ווערטער, ניט דעם קאַטאַוועס,

און ער איז אומצופרידן, ווי תמיד ווען דער פאָטער רעדט צו אים אומ-
פאַרשטענדלעכע רייד.

— „די אַלד סטאַף“, — ברומט ער, איבערגייענדיק מיט אַ שפיץ שוך
איבער דער פעל פון דער פגירה.

די בערג אַרום ענטפערן אַפּ מיט הילכיקע ווידער-קולות יעדער וואָרט
פון די מענטשן, די יידישע, ווי די ענגלישע.

בען פאַרעט זיך אַרום דעם טויטן טכויר. ער האָט ליב אַלע באַשעפענישן,
בען, ניט נאָר די אייגענע פּערד, קי, דעם הונט „טשאַק“, און די קעץ אין
דער קו-שטאַל, נאָר אויך יעדן האָז, קראַליק און קראַט. און אַפילו צו פגירות
האָט ער אַ וואַרעמקייט אין זיין יינגלישן האַרץ. מיט צערטלעכקייט שלעפט
ער אַוועק דעם טכויר ביי די פיסלעך און טרייבט אַפּ דעם הונט „טשאַק“,
וואָס וואַרפט זיך מיט אַ גוואַלדיקן כּעס אויף דעם טויטן באַשעפעניש.

— „טשאַק, סטאַפּ איט“, — שרייט ער צום שעפּער-הונט, וואָס דרייט
זיך אין אַ רעדל אַרום טכויר, פול מיט רציחה אין די אויפגעשטעלטע האַר
פון זיין קאַרק, גרייט צו פאַרצוקן, — „קאַט איט אַאוט, פילטי מאַט!“

כאַטש עס איז אַ פגירה, קען בען ניט ליידן, אַז דער הונט זאַל זי צע-
רייסן. איבעריקס, טראַכט ער, אַז מען קען האָבן אַ נוצן פון דער פעל און
עס איז כּדאי דעם טכויר צוצושלעפּן צום שפיץ-באַרג, וואו עס וואוינט דער
אַלטער דע-לוקאַס, אַ שינדער און אויסשטאַפּער פון חיות און פויגל. „טשאַק“
קען גאַרנישט איינשטילן זיין רציחה. זיינע געדיכטע בילערייען טראַגן זיך
אַ צייט-לאַנג איבער די בערג; די בערג בילן-מיט.

שלום מעלניק הייבט אַן צו אַקערן אַ נייע בייט אין דער האַרטער ערד.
מחנות פייגל גייען אים נאָך אין זיינע פיס-טריט, פיקענדיק די פריש-צעאַקערטע
ערד, אין וועלכער זיי זוכן ווערעמלעך. זיי דרייען מיט די עקלעך, האַצקען זיך,
שאַרפן די שנעבעלעך און זינגען געדיכט אין דער פאַרטאַגיקער לופט, וואָס
ווערט רויט באלויכטן פון די ערשטע שטראַלן פון דער אויפגייענדיקער זון.
מיטאַמאַל גיבן זיי זיך אַלע אַ לאַז פליען, ווי זיי וואַלטן אַ זייער וויכטיקע
שליחות געהאַט אַפּצוטאָן. דאַס שוועבעריי פון זייערע פליגעלעך טראַגט זיך
אין דער שטילקייט פון פרימאַרגן, ווי אַ וויכע כוואַליע פון אַ טייך. שלומען
ווערט פּלוצלונג אַזוי גוט אויפן האַרץ אי פון פייגל-געזאַנג, אי פון דער
פיייערדיקער זון, וואָס צינדט די בערג-שפיצן, אַז ער שטעלט אַפּ אויף אַ וויילע
די פּערד אין זייער גאַנג.

כאַטש ער איז שוין אַ יאָר צייט אין די בערג, קען ער נאָך אַלץ ניט

אויפהערן זיך חידושן איבער דער שיינקייט פון די באגינענס און זון-אויפ-גאנגען, וואָס צענעמען אים אינגאַנצן, יעדער מאָל אויפסניי. און הגם ווייט ניט קיין אָפּגעהיטער ייד מער, וואָרעם זינט ער איז געקומען פון גראַביצע אין דער גאַלדענער מדינה, האָט ער גלייך גענומען מחלל-שבת זיין — דער-פילט ער אַ פרומקייט אין זיין האַרץ. זעענדיק די פייערדיקע זון און די רויכערנדיקע בערג. עס קומען אים אויפן זכרון אַלטע זאַכן פון חדר, פון באַרג סיני, אויף וועלכן גאָט האָט געגעבן די תורה.

„וההר עשן“, און דער באַרג האָט גערויכערט, — דערמאָנט ער זיך ווי דער מלמד רב יעקב קורטשעווער האָט מיט אים געלערנט.

דער הימל צינדט זיך אַליץ מער אָן און דערמאָנט אים אין הייליקן פייערדיקן טייך דינור, וואָס, ווי די יינגלעך אין חדר פלעגן זאָגן, גאָט אַליין טובלט זיך אין אים יעדן פרימאַרגן. שלום מעלניקס גרינע אויגן, איינגעראַמט אין געדיכטע שוואַרצע ברעמען און וויעס, הויבן פלוצלונג אָן זען געשטאַלטן, וואָס ער האָט קיינמאָל פריער ניט באַמערקט. אָט איז עס אַ משונהדיקער שטיין מיט אַ פנים פון אַ מענטש, אָט איז עס אַ בוים אַ פאַרזעעניש, וואָס מיט זיינע צעקרימטע צווייגן און אַרויסקריכנדיקע וואַרצלען דערמאָנט ער אָן אַ מכשפה; באַלד איז עס אַ יונג ביימל, וואָס האָט זיך אַרויפגעכאַפט אויפן רוקן פון אַן אַלטן איינגעפאַלענעם דעמב, פון וועלכן ער צייט חיונה און כוחות; און פלוצלונג איז עס אַ געדיכטעניש פון ביימער-וואַרצלען, וואָס אין דראַנג נאָך וואַקסן און אויסשפרייטונג, ברעכט ער זיך דורך אַ שטאַרקן פעלז און צעלעכערט זיינע שטיינערנע אינגעוויידן, דער איבערגעבויגענער מענטש אין די צו-לויזע אוועראַלס דערזעט אין דעם גרויסע געטלעכע כוחות, וואָס זיינען ניט פאַר זיין קאַפּ צו פאַרשטיין. עס גלוסט זיך אים שטאַרק זאָגן אַ יידיש וואָרט, אָט אַ שטייגער ווי ווען ער איז געווען אַ יינגל און ער פלעגט מאַכן אַ ברכה איבער אַ דונער אָדער איבער אַ רעגנבויגן. אָבער ניט קענענ-דיק קיין וואָרט אַרויסברענגען איבער דער געטלעכער גרויסקייט אַרום זיך, שרייט ער בלויז אָן אויף די פּערד, זיי זאָלן גיין צוריק אין שפּאַן.

— גידיאַפּ, וויאַ, — בייזערט ער זיך, גלייך ווי זיי, די פּערד, וואָלטן שולדיק געווען אין אומזיסטן שטיין — רירט זיך, פּויליאַקעס.

בייט נאָך בייט קערט ער איבער די האַרטע ערד אויף דער לינקער זייט. ווען די זון קריכט-אַרויס היפש ווייטער פון די בערג-שפיצן אין הימל אַריין און שלום דערפילט אַ נאַנעניש ביים גריבל פון האַרץ, שטעלט ער אָפּ דעם אַקער אין מיטן בייט, איינגעגראַבן אין דער ערד. ער נעמט אַרויס די צוים-קייטעלעך פון די פּערדישע מיילער, זיי זאָלן קענען באַקוועם עסן

דאָס ביסל היי, וואָס ער שפּרייט פאַר זיי אויס, און ער שרייט אַריבער צום זון זיינעם, וואָס קלייבט שטיינער און ברוך.

— בנימין, הער אויף קלייבן די אוצרות. קום אַהיים אָפעסן.

מיט שווערע לאַנגזאַמע טריט גייען טאַטע און זון באַרג-אַראָפּ צום טאָל, וואו עס שטייט זייער הויז, האַלב פון שטיין, האַלב פון האַלץ, אַרומגערינגלט מיט אַ גרויסן שייער, אַן אַלטן און פאַרלאַטעטן, מיט שטאַלן, קעמערלעך און הינער-שטייגן. טשאַק לויפט פאַראויס, יאַגנדיק זיך נאָך פייגל. אויפן וועג גייט שלום דערווייל אַריין אין שטאַל צו די קי. פאַרטאַג האָט ער זיי אַרויס-געטריבן אויף דער לאַנקע; ניט דערפאַר ווייל עס איז געווען וואָס צו עסן פון דער נאַקעטער ערד, נאָר דערפאַר, זיי זאָלן זיין אויף דער פרישער לופט. אָבער די טראַגעדיקע בהמות, אַרומשמעקנדיק די הוילע ערד אַן גראַז, האָבן קיין חשק ניט געהאַט אַרומצוגיין גלאַט אַזוי אַן תכלית, און פוילע צוריק אויסגעלייגט זיך אין שטאַל, מרוקענדיק אין בענקשאַפט צו די קעלבער, וואָס זיי האַלטן אַ ליאַדע-טאַג ביים ברענגען אויף דער וועלט. שלום טרייבט זיי צוריק פון שטאַל אַרויס.

— געראַרי, פוילע קימפעטאַרינס, — זידלט ער די שווערע בהמות.

שטויסנדיק לייכט אין זייערע שאַרפע רוקנס — פאַשלאַ! . . .

בען גייט-אַריין צו די הינער אויסצוזוכן עטלעכע אייער. קיין סך אייער זיינען נישטאַ. די האַלבע מאה הינער זיצט מערסטנס און בריט-אויס הינדלעך. בען טרייבט-אָוועק אַ דאַרן האַן, וואָס פירט מלחמה מיט אַ קריגערישער קוואַקע צוליב אַן אויסגעברייט איי, וואָס ער האָט חשק צו צעפיקן, און זאַמלט-אַן אין היטל זיינעם געציילטע אייער, וואָס וואַלגערן זיך צווישן שטרוי און קערנער.

אין שטוב זיינען די בעטן צעוואַרפן, מיט אויסגעפרעסטע סימנים פון די מענטשן, וואָס זיינען ביינאַכט געלעגן אין זיי. שלום גלייכט-צו די בעטן מיט מאַנסבילישער אומגעשיקטקייט אין ווייבערישער אַרבעט, און גייט אַריין אין דער אָפּגעלאָזענער קיך צוצוגרייטן אַנבייסן פאַר זיך און פאַרן זון. אויף די פאַליצעס און אין די שיפלעדלעך איז גאַרניט נישטאַ, נישט קיין פוטער, נישט קיין מילך. די טראַגעדיקע בהמות גיבן גאַרנישט. שלום זוכט-אויס אַ בלעכן קענדל, פון וועלכער ער שיט-אויס אַביסל ברוינע בעבלעך, וואָס ער דערוואַרעמט, און שניידט-צו אַלט-געבאַקן ברויט. בען עסט אַ חשק די בעבלעך מיט ברויט.

— אפשר דיר אָפּקאָכן אַן איי בנימין? — פרעגט דער פאַטער.

— נאָ — ענטפערט דאָס יינגל קורץ, אומצופרידן דערפון, וואָס דער פאָטער רופט אים נישט „בען“, ווי אַלע רופן אים.

שלום קאָכט-אויף קאווע אויף דעם שוואַרצן אייזערנעם אויוו, און רעדט וועגן דער אַלטער היים, וואו זיין פאָטער, עליו השלום, האָט געהאַט עטלעכע אַקער ערד.

— אין גראַביצע וואַלט מען געלאַכט, מען זאָל הערן, אַז אַ פאַרמער עסט געקענטע בעבלעך און געקויפט ברויט, אַלץ האָט מען דאָרט געהאַט אייגנס.

— פאַרוואָס ביסטו אַהערגעקומען, אַז אַלץ איז געווען אַזוי גוט אין יוראַפּ? — פרעגט בען, באַליידיקט דערפון, וואָס מען שטעלט העכער אַ פרעמדע וועלט איבער אַמעריקע, איבער זיין אַמעריקע.

שלום גיסט אַן צוויי טעפלעך קאווע און שיט אַריין אין זונס קאווע מיט איין לעפעלע צוקער מער ווי אין זיין אייגענער קאווע. בען גיט זיך אַ וואַרף.

— פאַ, איך בין נישט קיין מיידל, — ברומט ער, — איך דאַרף נישט מער צוקער ווי דו.

— דו דאַרפסט ערשט וואַקסן, — זאָגט שלום זופנדיק די קאווע, — איך וואַקס שוין אַראָפּ.

בען טרינקט זיין קאווע אַן אַנגעכמורעטער און לאָזט זיך נישט אייננעמען פון פאָטער אויף וועמען ער האָט אַ האַרץ.

ער האָט ליב דעם פאָטער, בען, שטאַרק ליב, טאַקע דערפאַר, וואָס ער האָט אים אַזוי ליב, האָט ער איבערגעלאָזט די האַי-סקול אין ברוקלין און אַרויסגעקומען צו דער פאַרם צוצוהעלפן אים אין דער אַרבעט. אָבער ער האָט פאַרדראָס אויפן פאָטער, פילט אַפילו אַ פאַראַכטונג צו אים דערפאַר וואָס ער לאָזט זיך קריכן אויפן קאַפּ פון דער מוטער, וואָס ער דערלאָזט דערצו, אַז די מוטער זאָל זיצן אין ברוקלין, איבערלאָזנדיק אויף הפקר דאָס הויז אין דאַרף. נאָך אַ טאַג אַרבעט איז קיינמאַל קיין לעפל וואַרעמס נישט צוגעגרייט. מערסטנס עסט מען קאַנסערווירטע שפייזן, דער עיקר בעבלעך, וואָס קריכן שוין פון האַלדן. אויך איז די שטוב אַפגעלאָזט, אומהיימלעך. אַ גאַנץ יאָר צייט, זינט מען האָט די פאַרם געקויפט, פייניקט מען זיך אַזוי, אַז אַ באַלעבאַסטע אין שטוב. און בען קען עס נישט מוחל זיין דעם פאָטער. וואָס ער קען נישט נעמען אַ ווייב אין די הענט אַריין, ווי אַ מאַן דאַרף. דער פאָטער ווייסט דעם יינגלס געדאַנקען, כאַטש יענער זאָגט זיי נישט אַרויס, און ער פרובירט אים אייננעמען.

— זאָרג זיך נישט, בנימין, מאַמע וועט קומען אינגיכן. עס דאַרף דויערן ביז אַ געבוירענע פון וויליאַמסבורג זאָל זיך צוגעוואוינען צו אַ דאַרף.

דערמאָנענדיק זיך אין אַ לשון־קודש וואָרט, וואָס ער פלעגט אַמאָל הערן
בחוץ־ווייז פון אַ מגיד אין בית־המדרש, זאָגט ער עס איבער פאַר בענען.
— כל התחלות קשות, שטייט געשריבן. דו ווייסט דאָך אוודאי, למדן
מיינער, וואָס דער טייטש דערפון איז?

בען מאַכט אַוועק מיט דער יינגלשער האַנט, וואָס איז זיך צעוואַקסן און
פאַרהאַרטעוועט געוואָרן אויף דער פאַרם, ווי תמיד, קען ער ניט פאַרטראַגן דעם
פאַטערס לשון־קודש ווערטער און די תורות.

— „די אַלד סטאָף“, — מורמלט ער — וואָלסט בעסער געלערנט זיך פון
די פאַרמערס ווי אַזוי צו האַלטן אַ ווייב אין די הענט, מאַכן איר אַרבעטן.
שלום פאַרשעמט זיך פאַר זיין טאַטעשער חשיבות, וואָס ווערט געטראַטן
מיט די פיס.

— קדיש מיינער, ווי אַזוי רעדסטו וועגן דער מאַמען? — פרעגט ער מיט
אַ פאַרוואַרף.

בען ענטפערט ניט און שאַקלט בלויז צו מיטן קאַפּ, ווי אַן אַלטער מאַן
שאַקלט מיטן קאַפּ איבער אַ יינגערן און נאַרעשערן פון זיך וואָס מען איז
זיכער, אַז ער וועט שוין גאַרניט לערנען און יעדער איבעריק וואָרט איז
אַרויסגעוואַרפן.

— כּוועל אַריבערשלעפן דעם טכויר צום אַלטן דע־לוקאַס אויפן באַרג. —
זאָגט ער און גייט אַרויס פון שטוב.

שטאַק לויפט אים נאָך מיט אַ פריילעך בילעריי.

שלום קלאַפט די פאַרשטאַפטע קורצע ליולקע אין גרויסן שטיין, וואָס
שטייט ווי אַ דענקמאָל אין מיטן הויף, ער רייניקט אויס דעם פאַרשטאַפטן
טאַבאַק און אַש, און ער קוקט מיט ברייט־צעעפנטע אויגן אויף דער אָפּגע־
לאַזענער פאַרם. צוזאַמען מיטן כעס, וואָס ער פילט צו זיין בעטי, וואָס זי
ווייל ניט העלפן אים אין זיין ניי לעבן אויף דער פאַרם, אין וועלכן ער איז
שוין איינגעשפאַנט אַ גאַנץ יאָר צייט, — פילט ער אויך אַ בענקשאַפט צו
איר, צו איר און צום טעכטערל זינס, לויט, וואָס איז צוזאַמען מיט דער
מוטער אין שטאַט. ער בענקט נאָך דעם באַטעמטן ווייבל זינס, וואָס זייט
העכער אַ יאָר האָט ער ניט געפילט איר ווייבערשע וואַרעמקייט. ער איז אויך
ניט גאַנץ רואיק איבער איר אין דער גרויסער שטאַט, וואו זי איז דאָרט.
אַן אים.

— אַיי, גאַט, גאַט, — מורמלט ער אַרויסלאַזנדיק דעם רויך פון דער
ליולקע, וואָס גייט אין קרייזלעך אַרויף, אַ סימן אַז דאָס וועטער וועט זיין שיין.
פון די הינער־שטייגן קאַראַדאַטשען די קוואַקעס געדיכט און פאַרעקשנט.

אָנזאָגנדיק דער וועלט אַ בשורה, אַז זיי טוען זייער חוב און ברען אויס נייע הינערישע דורות.

2

כאַטש שלום מעלניק טרייסט זיין בן־יחיד, אַז די מוטער וועט סוף־כל־סוף באַזעצן זיך אין דער פאַרם און פירן אַ הויז ווי אַלע ווייבער אין דער שכנה־שאַפט, איז ער גאַרנישט אַזוי זיכער ביי זיך, אַז עס וועט אַזוי גיך קומען דער־צו. ער ווייסט אַליין, אַז ער לייגט זיך פייגעלעך אין בוועם.

שוין העכער אַ יאָר צייט ווי עס איז ניטאָ קיין שלום־בית צווישן דעם פאַרמער מעלניק און זיין ווייב בעטי.

קיין גרויס שלום־בית איז אייגנטלעך קיינמאָל ניט געווען צווישן מאַן און ווייב, אַפילו ווען ער, שלום, האָט נאָך ניט געטראַכט צו באַזעצן זיך אין אַ העק אין די בערג, נאָר ער האָט געוואוינט אין וויליאַמסבורג און גע־מאַכט אַ לעבן פאַר ווייב און קינדער פון פאַרבן ווענט. צו שווערע מחלוקות און אַפילו צו אַ ברוך אין צוזאַמענלעבן איז געקומען, ווען שלום מעלניק, קראַנק ווערנדיק פון בליי־פאַרגיפטונג, אַ חולאת וואָס ער האָט אַפגעשפאַרט פון אַרומגיין יאָרן־לאַנג אַרום פאַרב, האָט אַוועקגעוואָרפן זיין אַרבעט, אַפגע־קויפט אַ פאַרלאָזענע פאַרם אין די בערג און ניט אַנדערש געוואַלט. נאָר אַז זיין ווייב זאָל זיך באַזעצן דאָרט מיט אים און מיט די קינדער, יעדער מאָל אויפסניי, ווען מאַן און ווייב באַגעגענען זיך פון צייט צו צייט, ווערט די מחלוקות אָנגעהויבן פון ס'ניי. שלום פאַרלאַנגט פון בעטי, זי זאָל זיין אַ ווייב צו אים און אַ מאַמע צו די קינדער זיינע און ניט צעברעכן אַ שטוב אויף צוויי טיילן. בעטי שווערט ביי טאַטע־מאַמע, ביי אַלעם הייליקן, אַז זי וועט ניט נאַכגיין איר מאַנס משוגעת און זיך ניט באַגראָבן יונגערהייט אין אַ העק. עס איז איר גענוג ביטער און פינצטער, וואָס ער, דער מאַן אירער, האָט דעם יינגל פאַרדרייט דעם קאַפּ, אַוועקגענומען אים פון דער לערע און באַגראָבן אין אַ פאַרם. זי, בעטי, וועט זיך ניט לאָזן באַגראָבן אין אַ קבר ביים לעבן, ניט זיך און ניט איר טעכטערל, ליזסי.

אין די שלעכטע ווינטער־חדשים, ווען עס רעגנט און שנייט, שמעקט בעטי אַפילו ניט אַריין אין מאַנס פאַרם. זי שרייבט בלויז בריוולעך פון שטאַט, ניט אַזוי צום מאַן, ווי צום יינגל, וואָס האַלט מיטן פאַטער. אין יעדן בריוול באַ־שרייבט זי אויפסניי ווי ליכטיק און לעבעדיק עס איז אין שטאַט, וואָסערע שיינע פילמען זי און ליזסי האָבן געזען און זי רופט בענען, ער זאָל ניט זיין קיין גולם און אַהיימקומען צו דער מאַמען און צו דער שטאַט. בלויז פון בענס ענטפערס, געשריבן מיט אַ בלייפּעדער אויף ניט־ריין און צעקנייטשט פאַפּיר,

ווערט איר קאלט אין די ביינער. ניט נאָר בלאָזן מיט קעלט בענס ברוגזע אַפּוּזאַגענישן, נאָר אַפילו דאָס פּאַפּיר און דער קאַנווערט, וואָס קומען פון די פאַרשנייטע בערג. ווען די נאַסע חדשים גייען פאַריבער און אויף די שטאַ- טישע גאַסן פאַרקויפן בלומען-הענדלער די ערשטע ווערב-ריטלעך מיט זילבערנע בערשטלעך, כאַפּט זיך בעטי אַרויס, צוזאַמען מיט איר טעכטערל, אויף אַ זונטיק אין אַאַקוויל, כדי צו זען זיך מיט בענען, דעם טאַטנס זונדל.

מאַט-הויטיקע מיט גלאַנציקע אויגן, ווי אַפּגעפּרעגלט אויף פּוטער, פּולע און וויבעריש באַטעמט, פּאַלן ביידיע, מאַמע און טאַכטער, אַריין אין דער פאַרם ווי מענטשן פון אַ פּרעמדער וועלט. זייערע געלע מאַנטלען און היטעלעך, זייערע שלייפלעך און בענדלעך שרייען אַרויס נאָך שטאַרקער מיט זייער פאַרביקייט אין דער גרויקייט פון דער נאַקעטער פאַרם. בעטי, די מוטער פון צוויי קינדער, איז אויף קיין האַר ניט גרעסער פון איר פּופּצן-יאַריקער טאַכטער לויט. זי איז אויך אַזוי פּריש און אויסגערונדיקט און פאַרפּוצט אַזוי, אַז זי זעט גיכער אויס ליוסיס אַן עלטערע שוועסטער, איידער איר מאַמע. די פּעקלעך, וואָס זיי טראַגן, געפּאַקט אין זייער פאַרביקע פּאַפּירן, די געלע קליידער זייערע, דאָס שטאַטישע געלעכטער זייערס, מאַכט די פאַרם נאָך אַרעמער און גרויער. שלום און בען, אין זייערע געלאַטעטע אַווערלאַס און אין די שווערע פאַרבלאַטיקטע שיד, האַבן אַ פּנים לעבן זיי ווי קנעכט לעבן האַרענטעס.

— בען, בענעלע! — רופּט בעטי אויס מיט אַ וויבעריש קוויטשל און שטרעקט אויס אירע פּולע ברוינע הענט צום שווינגנדיקן זון. — בענעלע, גיב אַ קוש מאַ, נאָר שמיר מיך ניט אויס.

— העלאָ, מאַ! — ענטפּערט בען ברומענדיק און רירט קוים אַן מיט די ליפּן דער מוטערס שטאַרק אַנגעפּודערטע און אַנגעפּאַרבטע באַקן. ליוסי לאַכט געדיכט ווען דער פּאַטער הייבט זי אויף אין דער הייד און קושט איר אויס דאָס פּנים עטלעכע מאַל נאַכאַנאַנד.

— אַאָטש, קיצלסט מיט דער שטעכיקער באַרד, פּאַ, — זאַגט זי כּי- כּיקענדיק, — און עס פּילט זיך פון דיר מיסט.

אַפּפּוצנדיק איר מאַנטעלע פון פּאַטערס באַרירונג, גייט ליוסי צו צו בענען און דערלאַנגט אים די באַק אירע, ער זאַל איר אַ קוש טאָן. זי טוט עס מיט דער וויכטיקייט און געדיקייט ווי זי זעט גרויסאַרטיקע דאַמען טוען עס אין די פּילמען. בען שאַרט זי אַוועק מיט דער יינגלשער אויסגעאַרבע- טער האַרטער האַנט, אויף וועלכער ער איז זייער שטאַליק.

— „נאָ קיסינג, לאַליפּאַפּ“, — ענטפּערט ער מיט אַ געמיש פון אַ סאַפּראַ- נאָ און באַס.

ער איז נאך אין די יארן, ווען דאס קול בייט זיך, און ער רעדט אט יינגלעריש-קוויטשיק, אט ברוסטיק-מענדלעך, ווי דער פאטער. אפטמאל פארענדיקט ער מיט א קריי, מיט וואס ער שעמט זיך שטארק, איבערהויפט פאר מיידלעך. און כאטש ליזסי איז זיין אייגענע שוועסטער, שעמט ער זיך פאר איר, פילט זיך פרעמד מיט איר, באזונדערס זינט זיי זיינען ניט צוזאמען. כדי ניט ארויסצואווייזן זיך מיט זיין פארלוירענקייט, מאכט ער זיך גראב און רופט זי מיט א צונאמען „לאליפאפ“, אן אַנצוהערעניש אויף איר זיס-קייט. ליזסי בלאזט זיך אן ווי א באליידיקטע בת-מלכה און ווייזט אים א ראזע קעצישע צונג.

— „הארסרעדיש!“ — רופט זי אים פאר זיין הארטקייט און הארבקייט. —
 קום, ווייז מיר ווי הינדלעך קריכן ארויס פון אייער.
 בעטי קושט זיך אינגאנצן ניט מיטן מאן. זי פרעגט אים בלויז וואס ער מאכט און ווארט אפילו ניט אויף קיין ענטפער.

— ביסט געקומען מיט דער באן? מיטן באס? — פרעגט שלום.
 — ניין, א מאן האט אונדז מיטגענומען מיט זיין מאשין, — זאגט בעטי פריילעך, — כ'האב מיר איינגעברענגט עטלעכע דאלער.
 שלום קלאפט אויס די פארשטאפטע ליולקע אין שטיין, וואס שטייט אין מיטן הויף ווי א דענקמאל, ער שטופט זי אן מיט טאבאק און פאררויכערט. תמיד טרעפן איר ניסים, ווייסט ער, תמיד קריגט זי שוין א מאן, וואס נעמט זי מיט מיט זיין מאשין און ברענגט איר איין עטלעכע דאלער. אבער ער זאגט עס ניט. ער שווייגט. בעטי פאקט אויס די בלעכענע קענדלעך שפיין, וואס זי האט איינגעקויפט אין שטאט, קענדלעך מיט זופ, גרינסן און פרוכטן; זי נעמט ארויס פון די שאַכטלעך די נייע גאז-טיכלעך און אונטער-וועש, וואס זי האט מיטגעבראכט פאר דעם זון א מתנה, און זי דערציילט וועגן די גליקן, וואס זי מאכט אין שטאט ביים פארקויפן ווייבערישע זאקן און וועש אין די הייזער פון אירע פארמעגלעכע חברטעס און פריינדינס.
 — וואו איך קום, קויפט מען ביי מיר. מען נעמט מיך שייך אויף און מען איז מיך אפילו מכבד מיט קאווע, — בארימט זי זיך פאר איר מאן. —
 א סך מאל מוז איך אויך פארבלייבן צו דינער. מען לאזט מיך גאר ניט אוועק-גיין, אזוי פרייט מען זיך מיט מיר.

שלום הערט אויס מיט ניט קיין איבעריקן גלויבן די גליקן פון זיין ווייב, וועמען ער מוז אפט אוועקשיקן די לעצטע עטלעכע דאלער אויף דער הוצאה אין שטאט, און ער וויל וויסן, צי ער זאל עפעס אַפּקאַכן פאר איר און פאר ליזסין. בעטי שאַקלט זיך אָפּ פון איר מאַנס איינלאַדונג ווי פון אַ מיאוסן פאַרשלאַג. ניט נאָר מיאוסט זי זיך צו עסן אין דער פאַרמושבטער

שטוב, נאָר אַפילו זיך אַוועקזעצן אויף אַ שטול. זי האַלט אין איין אָפּבלאָזן פון אַ שטול, זי פּוצט די עלענבוֹיגנס, וואָס זי האָט אין פאַרגעסענערהייט אַנ־געשפּאַרט אויף אַ טיש, און זי ניסט פון דער בלוֹזער לופט, וואָס שמעקט מיט שימל און אָפּגעלאָזנקייט. אירע קורצע ברויך־הויטיקע און פּוכקע פינגער, באַדעקט מיט אַ סך פינגערלעך, האַלטן אין איין רייניקן און פּעכלען זיך. איר פּלוטעוואַט נעזל, ווייס פון פּודער, פּלאַטערט מיט די קליינע רונדע נאָז־לעכער, איבערהויפט ווען זיי שמעקן צום נישט־פּרישן בעטגעוואַנט פון בענס בעט.

— כּוואַלט געקענט וועטן איינס צו פינף, אַז די האַסט נאָך קיין איין מאַל ניט אויסגעלופּטערט דעם באַיס מאַטראַץ, — זאָגט זי, פאַרקרימענדיק זיך. — אַרעמער בען!

— אַז דו ביזט אַזאַ געטרייע מאַמע, זיצט מען דאָ און מען גיט אַכטונג אויף אַ זון, — זאָגט שלום, ניט קענענדיק מער איבער־ראַגן בעטיס אָפּע־בעם עקל צו אַלץ אַרום זיך.

בעטי וואַרט נאָר אויף דער גוטער געלעגנהייט אַנצוהויבן אויפּסיי די אַלטע מחלוקה, וואָס ציט זיך שוין אַ צייט.

— כּוועל ניט באַגראַבן ליוסין דאָ צוליב דיינע משוגעות, — זאָגט זי מיט איבערגעטריבענער מאַמעשער געטריישאַפט, גלייך ווי זי מיינט ניט זיך אַליין, נאָר איר קינד, — ווען דו וואַלסט געווען אַ טאַטע ווי ביי לייטן טאַטעס, וואַלסטו גאַרניט פאַרלאַנגט פון אַ מיידל אַזאַ משוגעת. ווען די וואַלסט געווען אַ טאַטע, אַ מענטש, וואַלסטו אויך ניט געלאָזט בענעלען אויסוואַקסן אַ פּויער און אַ קבצן. וואַלסט אים געלאָזט ענדיקן האַי־סקול און גיין אין קאַלעדזש ווי אַלע יינגלעך.

אַנפּודרענדיק אויף גיך דאָס קליינע נעזל, וואָס איז איר רויט געוואָרן פון אויפּרעגונג אין דער מחלוקה, אַפּווישנדיק מיט דעם באַוועגליכן צינגל די פאַרב פון די ליפּן, כדי אַנצושמירן זיי מיט פּרישער פאַרב, פאַריכטנ־דיק כּסדר די שווערע לאַקנס אין איר קאַפּ, וואָס זיינען אַזש בלוי פון שוואַרצקייט, הערט זי ניט אויף ריידן, מאַלן ווי אַ מיל באַוויינדיק אירע פּערלדיקע ציין, רויטע ביי די ברעגן פון ליפּסטיק.

— אַן אַגענט האָט מיר אַנומלט געוויזן אַ לאַנטשאַנעט אין וויליאַמס־בורג — זאָגט זי שמיכלענדיק, — אַ גאָלדענע ביזנעס.

זי באַלעקט זיך מיטן שפיץ צינגל, ווי זי וואַלט באַצייטנס געפילט דעם גוטן טעם פון דער גאָלדענער ביזנעס און זי קוקט מיט די גלאַנציקע פּוטער־אויגן גלייך אין מאַנס גרינע אויגן, באַברעמטע מיט שווערע, שוואַרצע ברע־מען און וויעס. שלום, וויסנדיק צו וואָס זי צילט, ענטפּערט ניט און רויכערט

געדיכט זיין לילקע. בעטי נעמט אים אן ביים אַרבל, צו מאַכן אים ווייכער און גייט אָן מיט אירע רייד, גלאַטע און קיילעכדיקע, וואָס שיטן זיך ווי אַרבעס פון איר קליין מיילעכל.

— קום אַרויס אויף אַ טאַג און זע די ביזנעס, — רעדט זי הייס, — אַ קוק טאַן מעגסטו דאָך.

שלום רויכערט נאָך געדיכטער די לילקע און שווייגט. בעטי טרייבט אַפּ דעם שלעכטן לילקע־רויך מיט איר טיכעלע, אַ פּיצעלע אויסגעהאַפּטן טיכעלע, און נעמט זאָגן דעם מאַן נביאות.

— וועסט אויסציען די קאַפּיטעס ביי דער גאַלדענער פאַרם דיינער, — וואַרנט זי, ווייזנדיק אַ גרויסן אַפּגעטאַקטן שפּיציקן נאַגל גלייך אין מאַנס אויגן אַריין, וועסט רואינירן דיך און בענעלען. פּאַלג מיך, פאַרקויף די הזירשע פאַרם, קום צוריק אין שטאַט אַריין און מירן נעמען אַ סטאַרקע. מירן לעבן ווי אַלע יידן אין ניו יאָרק. שלום גייט אַרויס פון געדולד.

— כּוֹזיל נישט קיין סטאַרקעס, — שרייט ער — כּ'האַב אַ פאַרם און כּ'על זיצן אין איר. ביז דער לעצטער רגע פון מיין לעבן וויל איך בלייבן דאָ. בעטי שאַקלט אויף אים מיטן קאַפּ. אַלע לעקעלעך אירע טרייסלען זיך אין באַדויערונג איבער די אומזיניקע רייד פונם מענטש אין די אויסגע־שמירטע אַוועראַלס.

— ווייל ביסט אַן אַקס, אַ באַק אַן איינגעשפּאַרטער, — זאָגט זי אים, — ביי לייטן ווייבער האָבן מאַנען מענטשן. איך האָב אַ מאַן אַ באַק . . . ווי תמיד לייגט זי צו איר קליין אויסגעהאַפּטן טיכעלע צו די ברענענדיקע שוואַרצע אויגן, וואָס טראַכטן אַפּילו גיט פון וויינען, און זי באַדויערט איר אומגליקלעך לעבן, פאַרגלייכנדיק עס צום גוטן לעבן פון אַנדערע ווייבער ביי זייערע מאַנען. ביי לייטן ווייבער האָבן אַלדאַסגוטס ביי זייערע מאַנען, די ביזנעסלייט . . . ביי לייטן — מענער, אין ברוקלין . . .

שלומען אַרט גיט אַזוי דאַס, וואָס זיין ווייב רופט אים אַקס און באַק, ווי דאַס, וואָס זי הערט גיט אויף ריידן פון ברוקלין, וואוהין ער דאַרף זיך אומקערן.

— נישטאַ קיין ברוקלין! — ברומט ער, קלאַפּנדיק מיט דער פּויסט אַן טיש — פאַרברענט געוואָרן ברוקלין . . . אַפּגעווישט ווי סדום און עמורה . . . ער ציט אויס אַ האַנט צו דער זייט וואו ניו יאָרק ליגט, צו באַווייזן ווי אַזוי די שטאַט איז נישטאַ מער, אַפּגעווישט פון דער ערד.

בעטי קוקט אויף אים מיט דעם גרעסטן ביטול און פאַראַכטונג, וואָס ווייבער האָבן צו מענער, וועלכע טויגן זיך גיט אויס צו דער וועלט, און זי

באווייזט מיט א פוכקען פינגער אויפן שטערן, א סימן, אז דער מאן אירער
איז ניט ביי די קלאַרע געדאַנקען.

— ליוסי, מאַמעלע — נעמט זי רופן איר טעכטערל מיט אַזאָ בהלה,
ווי עס וואָלט געווען פאַר דער קליינער אַ טכנה צו בלייבן אַפילו אַן איבעריקע
מינוט ביי אַזאָ צעדרייטן טאַטן. — ליוסי, לאַמיר פאַרן אַהיים. שוין לאַמיר
פאַרן!

ווי אַלעמאַל, פּרובירט זי שוין אין איין וועגס אויך מיטנעמען בענען.
— ביי לייטן באַיס גייען אין קאַלעדוזש, — זאָגט זי אים, — וואַקסן אויס
דאַנטיסטן . . .

— כ'וויל נישט אויסוואַקסן קיין דאַנטיסט, — ברומט בען.
— האַסט דאָך אַפילו קיין האַי־סקול ניט געמאַכט, — רעדט בעטי וויי-
טער, — מאַך כאַטש האַי־סקול.

— כ'דאַרף נישט קיין האַי־סקול, — ברומט בען צוריק.
— וואָס דען דאַרפסטו? אַרומגיין מיט די בהמות? ווייך זיך אין מיסט?
— יעפּ, — ענטפערט בען מיט דעם לשון פון די פאַרמער־יונגען אַרום.
דער קורצער גראַב־יונגערישער ענטפער פילט שוין אויף אַן אמת אַן
בעטיס אויגן מיט טרערן. זי כאַפט זיך צום קליינעם אויסגעהאַפטענעם טי-
כעלע. בען, וועלכער האַסט טרערן מער פון אַליך אין דער וועלט, לאַזט זיך
גיין צום שטאַל.

— פיר אונדז צו מיט דער מאַשין צום סטעיִשאַן, „האַרסרעדיש“, — זאָגט
ליוסי, ביז אויף דעם ברודער, וואָס רעדט גראַב צו דער מאַמען.
— גיי צופוס! — גיט איר בען אַן עצה. ס'איז בלויו אַ פאַר מייל. דו
קענסט צוגיין, די מאַמע אויך.

דאָס איז שוין צופיל פאַר בעטין און זי קריגט אַזעלכע רויטע פלעקן אין
פנים, אַז זי פאַרווייט זיי מיט אַ היפש ביסל פודער.

דעם טאַטנס זונדל! — זאָגט זי, קוים איינהאַלטנדיק די טרערן, און זי
טוליעט צו צו זיך ליוסי, צו ווייזן, אַז אויב זי האַט ניט קיין לייטישן מאַן
און זון, האַט זי כאַטש אַ טאַכטער אַ לייט, דאַנקען גאָט.
— קום, מאַמעלע. קום, לאַמיר גיין צופוס, — איילט זי דער קליינער, —
קום, קום.

שלום וויל איינהאַלטן די צעקאַכטע בעטי.
— וואָס איז דאָס לויפן? — פּרעגט ער באַליידיקט, — מאַרגן אין דערפרי.
פאַר איך סיי־וויי־סיי צום סטעיִשאַן, וועל איך דיך מיטנעמען.
ער לאַזט אַראַפּ דערביי דעם קאַפּ, כדי בעטי זאָל ניט זען די רויטקייט
זיינע, וואָס האַט אים באַגאַסן, ווי אַ יונג בחורל, וואָס וויל צוריינדן זיין גע-

ליבטע צו אן ערשטער זינד. ער שעמט זיך צו קוקן אין די אויגן אריין דער אייגענער ווייב זיינער, וואָס ער באַגערט זי מיט דער אויסגעהונגערטקייט פון אַ מאַן, וואָס האָט צו־לאַנג קיין ווייב ניט געהאַט. בעטי פאַרשטייט צו וואָס ער צילט און זי וויל אַפילו ניט הערן זיינע רייד.

— שוין וועל איך מיך אַריינלייגן אין דיינע האַרטע בעטן, — זאָגט זי מיט עקל. — ליוסעלע וועט ניט קענען שלאָפן אַ גאַנצע נאַכט.

שלום לאַזט אַראָפּ נאָך טיפער דעם קאַפּ, ווי אַ חדר־יינגל, וואָס האָט געוואַלט אויסנארן עפעס מיט שלויקייט, נאָר מ'האַט זיך דערויף פאַרשטאַנען, און ער גייט אַרויס אַנוואַרעמען די מאַשינקע זיינע, כדי אַוועקצופירן זיין ווייב און טאַכטער. דאָס אַלטע פאַרדל זיינס, וואָס ער האָט אַפגעקויפט צוזאַמען מיט דער פאַרם, וויל זיך ניט אַזוי גיך דערוואַרעמען נאָך אַ מעת־לעת שטיין אין דער קעלט. דער מאַטאָר ניסט, הוסט און קרעכצט ביז ער קומט צו די כוחות. שלום עפנט אויף דאָס טירל, וואָס קוים עס האַלט זיך, און הייסט די פרויען אַריינקריכן אינעווייניק.

— בנימין, געזעגן זיך מיט דער מאַמען און מיט ליוסין און גיב אַכטונג אויף די בהמות, — גיט ער באַפעלן, כדי צוצוגעבן זיך אַביסל חשיבות אין זיין געפאַלנקייט, — איך קום באַלד צוריק.

בען געזעגנט זיך שנעל מיט דער מוטער, קושט זי פון יוצא וועגן אין דער אַנגעפּוּרדעטער באַק, פּטרט אָפּ ליוסין מיט נאָך ווייניקער צערעמאַניע, און לאַזט זיך לויפן צו דער שטאַל, פּילנדיק צום פּאַטער רחמנות און פאַר־אַכטונג גלייכצייטיק פאַר זיין שוואַכקייט. ער קען אים ניט מוחל זיין וואָס ער פּטרט צייט און געזאַלין אומזיסט, אין דער צייט, ווען מ'קען מאַכן עטלעכע מייל צופּוס איינס און צוויי. ביי אים וואַלטן זיי שוין געגאַנגען צופּוס, ווען ער וואַלט געווען אויפן פּאַטערס אַרט, טראַכט ער גייענדיק צו דער שטאַל. בעטי זעצט זיך אַריין מיט עקל אין איר מאַנס צעפאַרענער טאַראַטאַקע, וואָס דאָס געזעס־איז באַדעקט מיט שטויב און שמאַטעס.

— מאַמע! — רופט זי אויס יעדן מאָל, ווען די מאַשינקע גיט זיך אַ העצקע איבער די בערגלעך און גריבלעך פון דעם שלעכטן ניט־געפּלאַסטערטן וועג, וואָס פּירט פון דער פאַרם צום הויפט וועג אַרויס. — ליוסעלע, האַלט זיך אָן אַן מיר.

שלום האַלט איין די שלעכטע „ברעיקס“, בייט דעם צו־לויזן „גיער“ און פאַרטיידיקט זיין קבצנישע מאַשינקע:

— כ'פאַר מיט איר אין די גרעסטע שנייען, אַפילו ביינאַכט, און ס'האַט נאָך, חלילה, גאַרנישט געטראָפן מיט איר. הלוואי ווייטער נישט. ס'איז נישטאָ וואָס זיך צו שרעקן.

ביי דער באַן־סטנציע, אַרום וועלכער מען זעט קיין לעבעדיקן מענטש נישט אין דער צייט פון יאָר, שלעפט שלום אַרויס עטלעכע צעקנייטשטע דאלארן פון זיין הינטערשטער קעשענע אין די אַוועראַלס, פון וואַנען עס קוקט תמיד אַרויס אַ שרויפן־ציער, און ער דערלאַנגט זיי שווייגנדיק זיין ווייב. ביזן לעצטן דאלער גיט ער איר אַוועק. בעטי וואַרפט נאַכלעסיק אַריין די פאַפּירלעך אין איר גרויסן בייטל און איילט צו איר טעכטערל.

— גענוג געקושט זיך, — זאָגט זי צו דער לאַכעדיקער מיידל וועמען דער פאַטער הערט ניט אויף באַדעקן מיט קושן. — קום אַריין אין וואַגאָן, ליזסי.

אַנפֿודערנדיק זיך צום לעצטן מאָל, פאַרריכטנדיק מיט די פּוכקע, געניטע פינגער יעדן לאַקעלע פון איר שוואַרצן קאַפּ, אַנפאַרבנדיק די ליפּן אויף גוט אַזוי, אַז זיי זאָלן שוין האַלטן ביז איבער דער רייזע, באַשפּריצט זיך בעטי מיט עטלעכע טראַפּנס פאַרפּיום, אַפּצואווישן יעדן שלעכטן גערוך פון דער פאַרם און פון די מענטשן אַרום, און זי שמייכלט מיט אַ באַהאַלטענער וויי־בערשער הנאה פון איר קונציקן אַרויסדרייען זיך צו בלייבן נעכטיקן אַ נאַכט מיט איר מאַן.

— גאַט אין הימל; ווי אַזוי האָט זי געקענט אַמאָל ליב האָבן אַט דעם מאַן אירן? — קען זי אין קיין פּאַל ניט באַגרייפּן. — וואו זיינען אירע אויגן געווען?

כאַטש עס איז שוין אַ געשיכטע פון גאַנצע זיבעצן יאָר, זינט זי האָט חתונה געהאַט מיט איר מאַן, קען זי אַלץ ניט פאַרגעסן די עוולה וואָס איז איר געשען, צו זיין דאָס ווייב פון שלום מעלניק, פון גרויס רחמנות צו זיך אַליין. פילט זי אַ באַדערפעניש צו ווערן באַדויערט פון עמעצן.

— ליזסי, גיב אַ קוש מאַן, — זאָגט זי, אויסשטעלנדיק דאָס קליינע אַנג־געפאַרבטע מיילעכל — און נעם מיך אַרום, מאַמעלע.

ליזסי, אַ בעלנית אויף צערטלען זיך, קושט די מוטער הייס און אומרויאיק,

— וואָס איז דער מער, מאַמאָ דאַרלינג? — פּרעגט זי דערשראַקן.

— מאַמאָ איז אומגליקלעך, — באַדויערט זיך בעטי און נעמט זיך צום קליינעם אויסגעהאַפטענעם טיכעלע. — מאַמאָ איז זייער אומגליקלעך.

ווען זי פאַרט אַריבער די בריק און דערזעט די ערשטע ליכט פון די וויליאַמסבורגער באַלויכטענע פּילם־טעאַטערס און דראַג־סטאַרס, הייבן אירע שוואַרצע אויגן אָן גלאַנצן מיט אַלע פּריילעכע פייערלעך, וואָס שפּיגלען זיך אין זיי. כאַטש זי איז דאָ געבוירן און דערצויגן געוואָרן אין אַט דער אַרעמער געגנט, ווערן איר גאַרנישט מיאוס די געדיכטע וויליאַמסבורגער גאַסן און

הייזער. זי איז פאַרליבט אין זיי. אַלע חנען אין דער וועלט האָבן זיי פאַר איר איצט, נאָך דער גרויקייט אויף איר מאַנס פאַרם.
— גאַש, ווי ליכטיק עס איז, — קוועלט זי אָן, ווי זי וואַלט געזען די געגנט ס'ערשטע מאָל אין איר לעבן.

3

דער איינציגער אין דער משפּחה, אַ חוץ בענען, וואָס איז אויף שלום מעלניקס צד אין די מחלוקת מיט זיין ווייב, איז דער שווער זיינער — דער אייני-בינרער נח פעפערמיניץ, פון וויליאַמסבורג. יעדער מאָל, ווען זיינע אַלע אויס-געגעבענע טעכטער קומען זיך צוזאַמען צו אים אין הויז און ריידן צום הונד-דערסטן מאָל אַרום די מחלוקת צווישן בעטין און איר מאַן, שטייט מר. פע-פערמיניץ שטאַל און אייזן פאַר דעם איידעם זיינעם:

— שלום איז גערעכט, — טענהט ער, רייניקנדיק מיט אַ מעסערל די פאַרפאַטע נעגל, וואָס לאָזן זיך קיינמאָל ניט אויסרייניקן פון דעם איינגע-געסענעם קלעפּאַכטס. — אזוי שטייט געשריבן אין דער תּורה: והוא ימשול בה — און ער דאַרף געוועלטיקן איבער איר.

די טעכטער זיינע, אַלע געבוירענע אין ברוקלין, גלוסט זיך זיי לאַכן אי פונעם אַלטנס לשון-קודש רייד, אי פון זיינע המצאות, אַז אַ מאַן דאַרף הערשן איבער זיין ווייב.

— אַ, דאָס איז געשריבן געוואָרן פון גרינהאַרנס אין יוראַפּ, פאַפּס — גיבן זיי אים צו פאַרשטיין, — אין אַמעריקע טוט אַ מאַן וואָס זיין ווייב וויל, לעידיס פּוירסט, אַלד־מען . . .

זעענדיק, אַז זיינע פּסוקים נעמען ניט שטאַרק אויס ביי די טעכטער, פרובירט ער זיי נעמען מיט וועלטלעכע זאַכן, וואָס ער ווייסט פון האָבן צו טאָן מיט ביכער אין זיין אַרבעט.

— וואָס זשע דאַרף מען מער, אַפּילו צווישן באַשעפענישן גייט אויך די נקבה נאָך דעם זכּר — טענהט מר. פעפערמיניץ. — אַפּילו צווישן נאַרעשע עופות גייט דער האָן פאַראַויס און די הינער גייען אים נאָך, וויל דאָס איז דער שטייגער פון דער וועלט אזוי . . . נעיטשער . . .

אַבער דאָ כאַפּט ער אַזאַ חלק פון הענען, זיין ווייב, אין די אויגן פון אַלע טעכטער, אַז ער פאַרזאָגט זיך ניט צו ריידן מער אַזעלכע רייד.

— גיי, גיי, גרויסער פאַרדינער מיינער, — טרייבט אים הענע פון שטוב, — גיי אין שולכל צו דייע לאַנדסלייט, וועסטו זיי דערציילן דייע חכמות וועגן טשיקענס. אַז כּוועל דיך דאַרפן, וועל איך שיקן נאָך דיר, מר. פע-פערמיניץ . . .

דערמיט דערמאָנט זי אים, ער זאָל וויסן ווער ער איז — אָן איינבינדער, אַ קבצן, וואָס דער קאַפּ ליגט אים מער אין שולכל ווי אין ביזנעס, און ער דאַרף דעריבער ניט מישן זיך אין תכלית-זאַכן, בפרט ניט דעמאָלט ווען זי, הענע, האַלט זיך אָן עצה מיט אירע אַמעריקאַנער טעכטער.

— געהערט אַ משל? ער פאַרגלייכט דאָך אונדז גאָר צו טשיקענס — קען זי נישט פאַרגעבן דעם מאַנס העזה — קוקט אים נאָר אָן, דעם בריהשן האָן — געפערמינץ . . .

מר. פעפערמינץ גלייכט אויס מיט די פאַרפאַסטע פינגער דאָס גרויע בערדל, ווי עס וואַלט זיך צעשויערט פון הענעס קולות, און ער גייט אַוועק אין אַ ווינקל ליענען די שבתדיקע צייטונג, פון וועלכער ער קען גאַרניט אַרויסקריכן אַ גאַנצע וואָך.

— פיר דו די גרענדע, — ברומט ער צום ווייב, — צערייט אַ שטוב, דערפיר צו אַ גט, שאַלטעווע און וואַלטעווע . . .

הענע צעשניידט דעם גרויסן קיכן, וואָס זי האָט אַפּגעבאַקן לכבוד אירע טעכטער, וואָס אַלע זיינען זיי, גאָט צו דאַנקען, גליקלעך אויסגעגעבן און פאַרמעגלעך, און זי באַדויערט אויפן קול די יינגסטע טאַכטער, בעטי, די „בייבי“ אין שטוב, וועמען ס'מזל האָט ניט צוגעשפילט און זי איז אַרייַנגעפאַלן צו שלום מעלניקן.

— כ'וועל ניט לאָזן אַפהאַקן מיין קינד דעם קאַפּ יונגערהייט — טענהט זי, גלייך ווי דער איידעם אירער וויל ניט אַנדערש ווי נאָר אַפהאַקן זיין ווייב דעם קאַפּ דאָרט אויף דער פאַרם—און טאַמער וועט ער זיך וועלן גטן, וועל איך מיך ניט אַוועקזעצן וויינען. אַזאַ מציאה ווי שלום מעלניק וועט זי נאָך קריגן, זי איז ניט קיין פאַרפוילט עפעלע.

אַלע טעכטער זיינען מסכים מיט „מאָדהער“. עסנדיק מיט הנאה דער מוטערס היימיש-געבאַקענעם קוכן, וואָס אַזעלכן קריגט מען אַפילו ניט אויף סאַמע איסטערן פאַרקוועי, וואו זיי וואוינען, זיי שאַקלען צו צו יעדן וואָרט, וואָס די מוטער זאָגט, און זיי באַדויערן שטאַרק די יינגסטע שוועסטער זייערע, וואָס איז, נעבעך אַזוי אַריינגעפאַלן.

— „פור בייבי“, — רופן זיי זי, גלעטנדיק און קושנדיק זי.

בעטי דערפילט זיך זייער געהויבן אין איר מאַרטירערשאַפט און קריגט גרויס רחמנות אויף זיך אַליין. אַנשפאַרנדיק דעם קאַפּ אויף דער מוטערס גרויסער צעוירענער ברוסט, וואָס האָט אַ סך קינדער געוויגן, פיעשטשעט זיך ווי אין די קינדערשע יאָרן.

— אַ מאַמע, פאַרוואָס איז בעטי אַזוי אומגליקלעך? — פּרעגט זי, אָנ-

רופנדיק זיך אליין ביים נאָמען אין איר זעלבסט-באָדויערונג — פאָרוואָס, מאַמע טייערע?

מר. פעפערמינץ קען שוין מער ניט רואיק איינזיצן ביי זיין אַלטגעבאָ-
קענער צייטונג און ער וואַרפט ווידער אַריין זיין וואָרט, כאַטש ער האָט אָפּ-
געמאַכט ביי זיך מער זיך ניט צו מישן.

— וואָס האָט איר זיך אַוועקגעזעצט קלאַנגן איבער איר, ווי איבער אַ
מתז? — שרייט ער צום ווייב און די טעכטער, — וואָס איז דער אומגליק, אָז זי
וועט זיצן מיטן מאַן אויפן דאַרף?

הענע גיט אויף אים אַ שטעל אָן אויגן, ציין און נעגל, ווי אַ פרומע
קאָץ, וואָס ווערט באַפאלן פון אַ בייזן קלב.

— דאָס האָסט דו געקוילעט דאָס קינד אָן אַ מעסער — שיפעט זי אין
איר צאָרן, — דאָס האָסט דו אַריינגעפירט דעם גרינהאַרן אין שטוב אַריין,
דו, דו, דו . . .

כאַטש אליין ניט קיין געבוירענע דאָ אין לאַנד, נאָר אָן אַריינגעוואַנדערטע
פון פוילן, האַלט אָבער הענע זיך פאַר אָן אמתע אַמעריקאַנערקע צוליבן
זכות פון די טעכטער אירע, וואָס אַלע זיינען זיי געבוירן געוואָרן אין וויליאַמס-
בורג, און נאָך מער צוליב זייערע מאַנען, אַמעריקאַנער דושענטלמענער,
איינס אין איינס. און קיין גרעסערע באַלידיקונג ווי „גרינהאַרן“, האָט זי
גאַרניט פאַר די, צו וועמען זי פילט פאַראַכטונג. מיט דעם נאָמען רופט זי
תמיד דעם ניט געראַטענעם איידעם, שלום מעלניק. מיט דעם נאָמען רופט
זי אויך איר אייגענעם מאַן, ווען זי האָט אויף אים אַ האַרץ. וואָרעם כאַטש
ער איז דער פאַטער פון אירע אַמעריקאַנער-געבוירענע טעכטער און דער
שווער פון זייערע מאַנען, האַלט הענע פונדעסטוועגן איר מאַן פאַר אַ גרינהאַרן
צוליב זיינע אַלטמאָדישע דרכים, צוליב זיין קבצנישער מלאכה, ביי וועלכער
ער איז געבליבן, צוליב זיין ווייקן זיך אין שולכל איבערן קאַפּ, צוליב זיין
הילוך און אויסזען און אַפילו צוליבן אַלט-פרענקישן נאָמען זיינעם — נח פע-
פערמינץ. זי, הענע, איז זיכער ביי זיך, אַז אויב אירע טעכטער האָבן, אָן אַ
פעני נדן, גענומען גוטע מאַנען, ביזנעסלייט, איז עס נאָר איר פאַרדינסט. דאָס
האָט זי געפירט אַ לייטישע שטוב, די קינדער גוט דערציגן און זיי אַרויפ-
געשטופט צו אַ שטאַפל העכער פון זיך. פונקט אזוי זיכער איז זי, אַז אין דעם,
וואָס בעטי איז געגאַנגען אַראָפּ און פאַרדרייט זיך דעם קאַפּ מיטן גרינהאַרן
שלום מעלניק — איז אינגאַנצן שולדיק דער מאַן אירער, וואָס עס ציט אים
תמיד צום קעלער.

— איין גרינהאַרן ציט צום צווייטן, — זאָגט הענע איר מאַן, וואָס נעמט

זיך אָן פֿאַר דעם איידעם קעגן דער אייגענער טאַכטער. — ווען די דו, וואָלט צום אומגליק ניט געקומען.

אַלע טעכטער, גליקלעך דערפון, וואָס זיי האָט ניט געטראָפֿן בעטיס גורל, שאַקלען צו צו „מאָדהערס“ רייד.

— מאַמע איז גערעכט, — טענהן זיי. — ווי קומט ער גאָר, דער גרינהאַרן.

צו בעטין?

כאָטש עס איז שוין גאַנצע זיבעצן יאָר גאָך בעטיס חתונה, קען מען עס זיך בשום אופן אין דער משפּחה ניט מוחל זיין, וואָס בעטי האָט חתונה געהאַט מיט שלום מעלניק, דעם גרינהאַרן און ווענט־שמירער. ווייניקער פון אַלע קען עס מוחל זיין בעטיס מוטער, הענע.

וואָרעם ליבער פון אַלע איבעריקע טעכטער איז תמיד געווען ביי הענען בעטי, די בייבי אין שטוב. אַזוי האָט זי זי אויך געהאַלטן פֿאַר דער שעג־טטער און געראַטנסטער און אַ גרויסע בעל־מזלניצע, און זי האָט דעריבער גרויסע מאַמעשע האַפֿנונגען געלייגט אויף איר און צו אַ וועלט מיט נחת זיך געגרייט.

אַ ברוי־הויטיקע, אַ שוואַרץ־אויגיקע, אַ זאַפטיקע, פול מיט פֿאַרפֿי־רערישן רייך, וואָס נאָר שוואַרץ־הנעוודיקע יפת־תוארס האָבן, האָט בעטי פון קינדווייז אָן אַ סך מזל געהאַט ביי מענטשן, שוין ווען זי איז געגאַנגען אין פֿאַבליק־סכול און אַרומגעיאָגט זיך אין דער פֿרייער צייט אויף רעד־לעך איבער אַלע געדיכטע וויליאַמסבורגער גאַסן, האָבן דערוואַקסענע איר אויסגעקניפט די באַקן אין באַוואַנדערונג און מיידלעך האָבן געקלעפט צו איר. ווען זי איז נאָר אַביסל אונטערגעוואַקסן, האָבן שוין יינגלעך איר צו־געשיקט ליבע־בריוולעך און באַשריבן די ווענט פון הויז, וואו די פעפער־מינצס האָבן געוואוינט, מיט אָן אַ שיעור הערצער און נעמען. מער דרייסטע האָבן זי איינגעלאָדן צו אַלבערטס דראַג־סטאָר אין ווינקל גאַס אויף אָן אייז־קרים סאָדאַ, אַדער גאָר אין דער שכנישער מואווי, וואו זיי האָבן געזוכט צו האַלטן איר האַנט אין דער פינצטער. צו פופצן יאָר האָט זי שוין געהאַט אמתע ליבע־דערקלערונגען פון אַכצן־יאָריקע סטודענטן, וואָס האָבן אַפילו גערעדט פון אַנטלויפן און חתונה האָבן. ווען זי איז אַלט געוואָרן זיבעצן יאָר און געענדיקט האַי־סכול, האָט ניט קיין אַנדערער ווי אַלבערט דער דראַגיסט, ביי וועמען זי פלעגט זיצן אויף אַ הויך בענקל און טרינקען סאָדאַס דורך אַ שטרויעלע — אַט דער אַלבערט אַליין האָט גענומען קלעפן צו איר און ריידן ערנסטע תכליתדיקע רייד.

הענע, וועמען די טאַכטער פלעגט אַלע מיידלשע סודות דערציילן, האָט געשיינט פון נחת ווען בעטי פלעגט אַריינקריכן ביינאַכט צו איר אין בעט

אריין און איר דערציילן וועגן די ליבע־רייד, וואָס דער דראַגיסט אַלבערט זאָגט איר ביי זייערע באַגעגענישן. ערשטנס, איז דער אַלבערט געווען דער כל־זלך אין דער גאַס. ניט נאָר האָט מען באַשטעלט ביי אים מעדיצינען, נאָר מען האָט אויך געפרעגט ביי אים אַלערליי דאָקטאָרישע עצות ביי אַ לייכ־טער קראַנקהייט, און אַלבערט האָט תמיד צוגערטראָפֿן וואָס מ'דאַרף טאָן. צווייטנס, איז מען געקומען צו אים אַפילו מיט עצות, וואָס האָבן קיין שייכות ניט געהאַט מיט זיין פּראָפעסיע. מ'האַט אים געגעבן איבערצוליינען בריוו, אַפצושאַצן אַ פאַרמאַכטן קאַנווערט וויפיל מאַרקעס ער דאַרף, ווי אַזוי צו האַנדלען מיט אַ לענדלאַרד אַ חזיר, וואָס טוט אַן צרות, און אין וועלכער באַנק אַפצושפאַרן אַ פאַר דאלער. אַ פלינקער, אַ באַלאַדענער מיט אַ פאַר דיקע אויגן־גלעזער, וואָס אומעטום קוקן זיי אַריין, אומעטום זיינען זיי פול און אַלץ זעען זיי און באַמערקן זיי, אַ בחור אַן אַ גאַל, אַ געדולדיקער און אַ שמייכ־לענדיקער, איז אַלבערט געווען דער ליבלינג פון דער גאַס. מאַמעס פון טעכטער האָבן זיך געשפּיגלט אין אים און מקנא געווען דער, וואָס וועט אים אַנקריגן. מען האָט אויך אין גאַס געוואוסט, אַז כאַטש דער דראַגיסטאַר געהערט ניט צו אים, נאָר צו זיינעם אַ קראַנקן אַנקל, וואָס קען מער ניט אַרבעטן, איז ער אַבער, דער אַלבערט, דער גאַנצער באַלעבאַס פון דער גוטער ביזנעס און אַז מיט דער צייט וועט ער ירשנען דאָס געשעפט.

— בעסעלע, זאָלסט אים ניט לאָזן גיין צו־ווייט, ווייל אַ מאַנסביל איז אַ חזיר — האָט הענע, אַ געניטע אין מאַן־און־ווייב ענינים, געלערנט דער טאַכטער, — אַבער זאָלסט זיין גוט צו אים, און אַז גאַט וועט העלפֿן, וועסטו נאָך זיין די באַלעבאַסטע פון אַ דראַגיסטאַר . . .

אַט דאָס איז עס טאַקע געווען, אַ דראַגיסטאַר, אין וועלכער זי האָט געוואַלט זען איר געראַטענע בייבי. הענע נאָך פון אירע קינדער־יאָרן אין דער אַלטער היים געדענקט די אַפטייק פון איר שטעטל, וואו יידן האָבן געמוזט אַראָפּנעמען דאָס היטל און מען האָט זיך ניט געטאַרט דינגען מיט דער פריצה דער אַפטייקערשע, פון וועלכער עס האָט געווייעט מיט רפואות, שטאַלץ און גדלות. און דער געדאַנק אַז איר טאַכטער וועט זיין אַן אַפטייקערשע, האָט זי באַצייטנס אָנגעפילט מיט שטאַלץ. מיט אַמאָל, ווען עס האָט שוין געהאַלטן אַט־אַט ביי אַ תכלית, האָט איר מאַן, דער איינבינדער, געבראַכט דאָס אומגליק אין שטוב אַריין. אין איינעם אַן אַוונט, ווען ער איז צוריק־געקומען פון שולכל זיינעם נאָך מנחה און מעריב, האָט ער מיטגעפירט אַ הויכן בחור אין אויסגעשמירטע אַוועראַלס פון אַ ווענט־שמירער און אים געוויזן דאָס איבעריקע צימערל אין שטוב, וואָס איז געשטאַנען ליידיק און מען האָט געזוכט דערויף אַ בעלן, וואָס זאָל צושטייער געבן צום דירה־געלט.

הענע האָט אָפּילו רעכט זיך ניט אומגעקוקט אויף דעם לאַנגן יונג אין די אַווערזאַלס, וואָס האָט באַצאָלט מיט עטלעכע אויסגעשמירטע דאלערס פאַר אַ חודש דירה־געלט אין פאַראויס. איר מאַן האָט זיך דווקא שטאַרק צערײסן אין שבחים וועגן דעם בחור, וואָס קומט אין זײן שולכל קדיש זאָגן יעדן אַוונט. ער האָט גאָר גענוג ווערטער ניט געהאַט פאַר אים, דעם שלום מעלניק, וואָס איז אַן אַרנטלעכער בחור, אַ שטילער בחור, אַ פלייסיקער אַרבעטער און דערצו אַ היימישער בחור, ניט לאַנג פון יענער זײט.

דאָס אַליין איז געווען גענוג פאַר הענען, זי זאָל קוקן אויף דעם פרעמדן מיט ביטול, ווי אויף אַלע גרינע. ניט זי האָט אים געפרעגט ווען ער איז אַוועקגעגאַנגען באַלד אין דער פרי צו דער אַרבעט, ניט זי האָט געטענהט מיט אים ווען ער איז אין אַוונט צוריקגעקומען אַן אויסגעשמירטער פון דער אַרבעט. אַזוי האָט זי ניט צוגעהערט זיך צו די רײד, וואָס איר מאַן האָט אַריינגערעדט אין דעם בחור, רײד וועגן יענער זײט ים און אַנדערע אַזעלכע גרינע ענינים, וואָס זײנען פאַררעכנט געווען בײ איר פאַר הוילן אומזין און צײט־פאַרלוסט, אויף וואָס עס איז אַ שאַד די עלעקטריע, וואָס מען פטרט דערויף שפעט אין דער נאַכט אַרײן. זי איז בעסער אַרײן זיך לײגן אין איר בעט באַצײטנס, אַזוי, אַז זי זאָל נאָך קענען אויסהערן די לעצטע סודות פון איר בײבי וועגן אירע עסקים מיטן דראַגיסט אַלבערט. אָבער ווי גרויס איז געווען איר חידוש, אַז אַנשטאַט צו רײדן וועגן דראַגיסט אַלבערט, האָט בעטי גאַר גענומען רײדן וועגן דעם מר. מעלניק, דעם ווענט־שמירער.

— ווייסט, מאַמע, ער האָט וואונדערבאַרע גרינע אויגן, דער מיסטער מעל־ניק, — האָט בעטי אײנגערוימט דער מוטער, — גרינע אויגן, אײנגעראַמט אין קויל־שוואַרצע געדיכטע ברעמען. ווי געפעלט דיר דאָס, מאַמע?

הענע האָט קיין חשק ניט געהאַט צו הערן דער טאַכטערס פלאַפּלערייען, ערשטנס, האָט זי קײנמאַל ניט געהערט, אַז גרינע אויגן זאָל זײן אַ מעלה, און נאָך דערצו בײ אַ מאַן. צווייטנס, האָט זי גלאַט קײן חשק ניט געהאַט צו רײדן וועגן אַנדערע מענטשן, אויסער וועגן דעם דראַגיסט אַלבערט.

— די אויגן מוזן אים זײן גרין פון פאַרב — האָט זי געמאַכט אַ וויץ — ער איז אינגאַנצן אַ גרינער; ניטאָ אויף וואָס צו קוקן, טאַכטער.

אָבער בעטי האָט יאָ גענומען קוקן אויף דעם גרינעם בחור, מיט יעדן טאַג אַלץ מער. זי האָט אים אויך גענומען אויפֿרוימען דאָס צימערל זײנס, באַהענגען עס מיט פאַרהענגלעך, פאַרפּוזן זײן בעט מיט דער בעסטער דעקע, וואָס איז געווען אין שטוב, און אָפּילו אַרױפֿגעלייגט דערויף אַ ליאַלקע, אַ גרויסע אויסגענייטע ליאַלקע, וועלכע זי האָט אַנגעטאַן אין פאַרביקע זײדנס און סאַמעטלעך ווי אַ צײגינערין. יעדן בײנאַכט, ווען זי איז אַרײנגעקראַכן

צו דער מוטער אין בעט, האָט זי פאַר איר אַנטפלעקט אַנדערע שפּאַגל-נייע מעלות, וואָס זי האָט אויסגעפונען אין מר. מעלניק. נאָך די גרינע אויגן זיינע, האָט זי דערזען, אַז ער איז שלאַנק געבויט, אַז די קנייטשן אין זיין פנים זיינען שאַרף, איבערהויפט די, וואָס שניידן זיך פון דער נאָז צום מויל, אַז די שטים זיינען איז מעגלעך און ברוסטיק און האָט אין זיך אַ סך מעטאַל.

— מעטאַל? — האָט הענע איבערגעפרעגט אין שטוינונג, דערפילנדיק מיט איר מאַמעשן חוש, אַז עפעס טראַגט זיך אָן אַ צרה אין שטוב — רייד בעסער ניט קיין נאַרעשקייטן, ביסט ניט קיין קינד מער, נאָר אַ יונגע ליידי. שעמען מענסטו זיך אַרומצוגיין אַזויפיל אַרום אָן אויסגעשמירטן יונג.

אַבער בעטי האָט זיך ניט געשעמט און נאָך מער אַרומגעגאַנגען אַרום דעם הויכן שווייגנדיקן בחור און אַריינגעצויגן אים אין שמועסן, אויף וואָס ער איז קיין גרויסער בריה ניט געווען אי צוליב זיין שעמעוודיקייט, אי צוליב דעם לשון פון לאַנד, וואָס ער האָט ניט רעכט געקענט.

צי דאָס זיינען געווען דעם בחורס גרינע אויגן, וואָס האָבן אַרויסגעקוקט פון אונטער געדיכטע שוואַרצע ברעמען מיט אַ מיסטעריעזן בליק, ווי זיי וואָלטן געזען זאַכן, וואָס קיינער זעט ניט; צי דאָס איז געווען זיין געזעצטע סאַלידקייט, וואָס האָט זיך ניט געלאָזט ברעכן פון בעטיס אַלע חנדלעך און קאַקעטעריע, מיט וועלכע זי פלעגט אַזוי לייכט באַזיגן יונגעלייט; צי דאָס איז געווען זיין הויכע ביינערדיקע פיגור, וואָס איז נאָך דעמאָלט ניט געווען איבערגעבויגן, און דורכגעשניטן זיך מיט גבורה דורך די אויסגעשמירטע צו-לויזע אַווע-ראַלס — בעטי האָט אַליין ניט געוואוסט גענוי, וואָס אַזוינס עס האָט זי באַ-זונדערס פאַרכאַפט אין אים אַבער געוואוסט האָט זי, אַז ער האָט זי געמאַכט אומרויאַק, זינט זי האָט אים דערזען ביי זיי אין שטוב, אומרויאַק און ערנסט און געפאַלן ביי זיך, אַ געפיל, פון וואָס זי האָט קיינמאַל פריער ניט געוואוסט. שטייענדיק לעבן אים אויף די שפּיץ-פינגער, ווי געוויינלעך קליינע פאַר-ליבטע מיידלעך שטייען, ווען זיי קוקן אַרויף צו זייערע געוויקסיקע געל-בטע, האָט בעטי דורך אַלע זיינע פאַרב-פלעקן און טערפענטין געזען אין אים אַ פרינץ. ווען ער פלעגט פרייטיק פאַרנאַכט אַפּוואַשן פון זיך די פאַרב און טערפענטין, אויסגאַלן אויף גלאַטיק זיין שאַרף פנים, אַרומוואַשן זיך מיט שמעקעדיק וואַסער און אַנטאָן זיך אין נייעם פון קאַפּ ביז פיס, פלעגט זי גאָר משוגע ווערן פאַר אים און פון אים גיט אַפּטרעטן. זי האָט אויפגעהערט אַרומלויפן מיט אירע באַקאַנטע יינגלעך און מיידלעך אין גאַס, זי האָט אויס-געמיטן אַריינצוגיין נאָך אַ סאַדאַ אין אַלבערטס דראַג-סטאָר און אַפילו ניט מיטגעגאַנגען מיט דער מוטער אויף אירע וויזיטן צו די אויסגעגעבענע טעכ-טער, אַבי צו קענען בלייבן אַליין מיט דעם פרעמדן בחור, אַבי צו זיצן מיט

אים שעהן-לאנג אין זיין קליין צימערל. וואָס מער צוריקגעהאלטן ער איז געווען, וואָס מער ער האָט געקוקט אויף איר ווי אַ דערוואקסענער קוקט אויף אַ קינד, וואָס מאַכט זיך נאַרעש, אַלץ מער האָט ער זי אָנגעצונדן.

— ווייסט, מאַמע, — האָט בעטי אײנגערוימט איר מוטער אין בעט — ער איז אַ פּרינץ.

— אַ פּרינץ? — האָט הענע איבערגעפרעגט, ניט גלויבנדיק אירע

אויערן.

אַ ווילע האָט זיך איר געגלוסט לאַכן פון דעם אומזין. באַלד איז איר פאַרגאַנגען דאָס געלעכטער. מער ווי אַלץ האָט איר דאָס ווילדע וואָרט „פּרינץ“ אַ שלאַג געטאַן אין קאַפּ, אַז די צרה איז פאַרטיק און אַז די אַפטייק, וואָס זי האָט שוין אין די הענט געהאַט, גליטשט זיך איר אַרויס ווי אַ גליטשיק פּישל, וואָס מען כאַפט אָן אין וואַסער.

— נה, — האָט זי גענומען האַסטיק וועקן איר מאַן פון זיין בעט, ווי אַ שטייגער עס וואָלט אויסגעבראַכן אַ שרפה אין שטוב, — נה, כּווייל ניט האַבן דעם גרינהאַרן, וואָס דו האַסט מיר אַריינגעפירט אין שטוב, — מאַך אים צו מופּן, שוין! שוין!

אַבער דאָ האָט בעטי גענומען קושן איר מוטער איבער די הענט, איבער

די באַקן.

— מאַמע, איך האָב אים ליב — האָט זי גערעדט מיט פּיער — ווייסט

גאַרנישט, מאַמע, ווי ליב איך האָב אים.

ביי דער גאַנצער ליבשאַפט צו איר „בייבי“ האָט הענע ניט געקענט פאַר-טראַגן אירע ווילדע קושן, ניט הערן אירע הייסע רייד. צו ווילד איז עס געווען צו טראַכטן אַפּילו, אַז בעטי, איר אויג אין קאַפּ, איר בייבי, וואָס אַליין דער דראַגיסט אַלבערט חלשט נאָך איר, זאָל אײנבעטן זיך ביי שלום מעלניק, אַ גרינהאַרן, אַ ווענט-שמירער, וואָס איז נאָך דערצו שוין אַ בחור אין די יאָרן, מיט אַמווייניקסטנס צען יאָר עלטער פון איר. דאָס איז געווען מער ווי זי האָט געקענט איבערטראַגן. ווילד איז זי געוואָרן, ווען דער מאַן האָט גענומען זאָגן דעות פון זיין בעט אַרויס און אײגשטעלן זיך פאַר דעם, וועמען ער האָט אין שטוב אַריינגעבראַכט.

— וואָס שטייט דיר אַזוי ניט אָן, מיסעס דזשיקאַב שיף? — האָט מר.

פעפּערמינץ געפרעגט — אַזאַ יאָר אויף מיר, וואָסער וואוילער בחור מר. מעל-ניק איז, און מיטן יחוס זיינען מיר אויך קוויט . . .

הענע איז גרייט געווען. אין איר צאָרן, אַרויסצויאָגן אויפן אַרט דעם מאַן צוזאַמען מיטן „אומגליק“. אַבער דאָ איז בעטי געוואָרן היסטעריש און גע-נומען שלאַגן זיך מיט ביידע פּויסטעלעך אין די מיידלשע בריסטן.

— מאמע, איך וועל ניט לעבן אן אים, — האָט זי געדראַט יאָמערידיק, —
איך וועל מיך וואַרפן אונטערן „על“. אָט דאָ אַ וועל איך מיך וואַרפן.
זי האָט געוויזן מיט דער האַנט דורכן פענצטער, דורך וועלכן מען האָט
געזען דעם „על“ פאַרביילויפן.

האָט הענע מער ניט גערעדט און בלויז פאַרבראַכן מיט די הענט אויף
איר אומגליק, וואָס האָט זי געטראָפן ווי אַ דונער־שלאַג אין מיטן העלן טאַג.
ביי נישט קיין גאַנצע אַכצן יאָר איז בעטי געשטאַנען אונטער דער חופּה
מיט שלום מעלניק, וועמען זי האָט אָפּילו ניט רעכט צום אַקסל דערגרייכט,
כאָטש זי האָט אָנגעטאָן שיך מיט די העכסטע קנאַפּל. די חתונה איז געווען
אַ שטילע, בלויז ביים היימישן רב פון מר. פעפּערמינצס שולכל. הענע האָט
ניט געוואָלט באַווייזן זיך מיט דער בושה אין אַ גרויסן חתונה־זאַל, וואו זי
פלעגט, געוויינלעך, אויסגעבן אַלע טעכטער. מר. פעפּערמינץ האָט זיך דוקא
משמח געווען און זיך אָפּילו פאַרשנאשקעט פון ערשטן גלעזל, וואָס ער האָט
גענומען. הענע האָט אים אָפּגעגאַסן מיט קאַלט וואָסער.

— וואָס איז די שמחה אויף דיר, גולם? — האָט זי אים געגעסן די לע־
בער — ס'קינד האָט זיך געקוילעט אָן אַ מעסער . . . אינגיכן וועט זי רייסן
פון זיך די הויט פאַר חרטה, וועסט זען מיין נביאות.
און הענעס נביאות איז מקוים געוואָרן.

פריער אָפּילו ווי די מוטער האָט עס דערוואַרט, איז געקומען אויף בעטן
די חרטה, די גרויסע חרטה, וואָס קומט געוויינלעך נאָך גרויסע דערוואַרטונגען.
אָנגעהויבן האָט עס זיך מיטן גיכן טראָגן, אין וועלכן בעטי איז פאַרגאַנגען
איידער זי האָט זיך רעכט אומגעקוקט. ווי אַלץ ביי דער קאַכעדיקער בעטי,
איז אויך איר טראָגן געווען ראַשיק און שטורמיש. זי האָט געחלשט אָפּט
אין די ערשטע חדשים, געהאַט שווערע קאַפּ־ווייטיקן און געפּילט זיך דער־
שלאַגן און אומבאַקוועם. ווען דאָס האָט זיך איינגעשטעלט, האָט איר קליין
ווייבעריש קערפּערל גענומען שנעל זיך אויסקיילעכן און דאָס בייכל איז איר
אַרויסגעוואקסן מיט אַ שפיץ, אַזוי אַז אַלע קורצע קליידלעך אירע האָבן
זיך פאַרריסן, און ווייבער אין גאַס, און אָפּילו מענער, האָבן נאָכגעקוקט מיט
חידוש דעם קינדערשן ווייבעלע, וואָס האָט אויסגעזען יינגער פון אירע יאָרן.
בעטי האָט זיך געשעמט מיט איר צושטאַנד און זי האָט דערפּילט אַ שנאה צום
מאָן, וואָס ער, דער עלטערער פון איר מיט גאַנצע צען יאָר, האָט ניט פאַרהיט
זי, אין איר יונגקייט און אומוויסנקייט, פון דעם פריען עול און פּיין. שלום
מעלניק האָט אין זיין פשטות ניט פאַרשטאַנען די פאַרוואַרפן, וואָס מען האָט
אים געמאַכט, און ער האָט גענומען צערטלען מיט זיינע האַריקע הענט זיין
קליין ווייבעלע. אָבער בעטי האָט זיינע צערטלערייען ניט געוואָלט מער. ער

איז ניט מער געווען פאר איר קיין פרינץ, נאָר אַ מאַן, און אַ מאַן וואָס האָט זי ניט געשוּינט און אָנגעוואָרפן אַ יאָך אויף איר. דערצו האָבן זיינע הענט, אויסגעווייקטע פון פאַרב און טערפענטיין, גערייצט איר נאָז און האַלב־אַפענע ליפן. ס'האָט איר געשלאָגן צו חלשות. אַט דער ריח זיינער פון פאַרב און טערפענטיין, וואָס האָט פאַר דער חתונה איר געשמעקט, איז איר איצט נאָכ־געגאַנגען פון אין דער פרי ביז נאָכט. זי האָט אים געפילט אין די קליידער, אין מעבל אין שטוב, אין עסן און אָפילו אין נייעם פאַמיליען־בעט.

— ניין, האָט זי גענומען מורמלען און אַוועקדרייען זיך פון מאַן יעדעס מאָל, ווען זיינע קרעפטיקע הענט האָבן זי גענומען צערטלען אין דער פינצטער, — לאָז מיך אָפּ, שמעקסט מיט טערפענטיין.

מער ווי דער מאַן, איז איר געווען אַן עול דאָס קינד זיינס, וואָס זי האָט אין גרויס פיין — דאָס ערשטע אין איר לעבן, — געבוירן צו ניין חדשים נאָך דער חתונה.

עס איז נישט געווען דערפאַר, וואָס דאָס קינד זאל האָבן געווען אַ ניט־געראַטנס. ניין, דאָס יינגל אירס איז געקומען אויף דער וועלט אַ גרויס, מיט גרינע אויגן, מיט אַ ברוינער הויט, און אָפילו מיט אַ גרייט בינטל שוואַרצע האָר פון פאַרנט, אינגאַנצן דער טאַטע. אָבער בעטי האָט זיך ניט געקענט קיין עצה געבן מיט איר ערשט־געבוירענעם, האָט ניט פאַרטראָגן דעם קינדס געוויינען און באַדערפענישן און רייסן זיך אין די נעכט, גראַד ווען איר שלאָף איז געווען דער סאַמע זיסטער.

— נאָדיר, האַלט זיך דערמיט, — האָט זי אין איר כעס געוועקט דעם מאַן פון שווערן שלאָף און צוגעוואָרפן אים דאָס וויינענדיקע קינד זיינס — איך ווייס ניט ווי אַזוי עס איינצושטילן.

שלום פלעגט געלאָסן און רואיק צושאַקלען דאָס עופעלע ביז עס איז איינגעשלאָפן. די געלאָסנדיקע זיינע האָט, אנשטאַט באַרואיקן בעטיין, נאָך מער זי אויפגעקאַכט. זי האָט אים ניט געקענט פאַרגעבן דעם יאָך, אין וועלכן ער האָט זי איינגעשפאַנט, ווען זי אַליין איז נאָך אַ קינד געווען. אַן אמתן האָט האָט זי דערפילט צו אים, ווען זי האָט, צו איר גרויסן שרעק, געכאַפט זיך פלוצלונג, אַז זי איז אינגיכן ווידער מעוברת געוואָרן, איידער זי האָט אָפילו רעכט באַוויזן דאָס ערשטע קינד צו שטעלן אויף די פיסלעך. די ערשטע טעג האָט זי באַגראָבן דעם קאַפּ אין קישן און בשום אופן ניט געוואַלט אויפשטיין פון בעט. די מוטער און די שוועסטער, וואָס זיינען געקומען צו איר, האָבן איר בלויז געהאַלפן אויפלאַקערן־וואָס שטאַרקער די שנאה צו דעם גרינהאַרן, וואָס האָט גאַרניט געלערנט אין דער נייער גרויסער וועלט. נאָך עטלעכע טעג ביסערן און וויינען, האָט בעטי זיך אויסגעוואָשן גוט דאָס צוגעלייגטע פּנים,

אנגעקארבירט די שווארצע לאַקן, אַנגעטאָן דאָס קירצסטע קליידל, וואָס האָט איר ביז די סאַמע קניען דערגרייכט, און אינגאַנצן צוגעוואָרפֿן דאָס קינד אירס דעם מאָן.

— בעטי, וואו גייסטו? — האָט שלום געפרעגט ביים אויסגעפּוצטן ווייבעלע.

— אַ, האָבן אַן אייז־קרים סאָדאָ אין אַלבערטס דראַג־סטאָר, — האָט בעטי געענטפּערט גלייכגילטיק, ניט ווי זי וואָלט געווען אַ מאַמע פון איין קינד, און אין די ערשטע חדשים מיט אַ צווייטס, נאָר ווי אַ האַי־סקול מיידל, וואָס גייט אַרויס נאָך אַ נאַש און אַ פּלירט.

די באַקאַנטע מיידלעך און יינגלעך, וואָס זיינען געזעסן אויף הויכע בענק־לעך און געזופּט סאָדאָס דורך שטרויעלעך, לאַכנדיק, טומלענדיק און שפּאַס־דיק, האָבן באַגעגנט בעטין מיט שמחה און איר אַריינגענומען אין מיטן. אַל־בערט דער דראַגיסט אַליין איז איבערגעגאַנגען פון זיינע מעדיצינישן צום סאָדאָ־טיש און געמאַכט פאַר בעטין דעם בעסטן געמיש פון אַ טרונק. בעטי האָט געלאַכט און געשפּאַסט און געקאַכט זיך און געפּלירטעוועט אויף רעכטס און לינקס ווי אין די אַלטע גוטע צייטן, און אַפילו נאָך רושיקער. נאָך דעם יאָר פון ווייבערישן און מאַמעשן יאָך איז די מיידלערישע פרייהייט געווען אומגע־הויער זיס, אַלע טעמים האָט זי געהאַט. פונקט אַזוי האָט בעטי גענומען גיין אַפט אין דער מאווי, אַנטקעגן אַלבערטס דראַג־סטאָר, אַרומלויפֿן מיט די מיידלעך און יינגלעך, לאַכן, שטיפֿן און ברענען אַ וועלט. זי האָט געוואָלט אַריינכאַפֿן ווי לאַנג ס'איז צייט געווען, ווי לאַנג מען האָט אויף איר קליין געשיקט פיגורל ניט אַנגעזען קיין סימן פון אומגליק אין איר קערפּער. דאָס קינד האָט זי געלאָזן ביי דער פרוי, וואָס האָט געוואוינט אַנטקעגנאיבער דער גאַס, אַ מיט־יאָריקער שכנה, וואָס האָט הנאה פון באַנייען מאַמעשאַפט אין די וועלקנדיקע יאָרן, און מער פון אַלעמען — איר מאָן. ניט נאָר אין די שבתים און יום־טובים האָט בעטי אים איבערגעלאָזט דאָס קינד אין ווע־געלע, נאָר אויך אין די אוונטן, ווען ער איז געקומען פון דער אַרבעט, און אין די טעג, ווען ער האָט קיין אַרבעט ניט געהאַט. שלום האָט מיט הנאה אַרויס־געפּירט דאָס קינד אין וועגעלע און צוגעשטופּט עס ביזן ברעג איסט־ריווער, וואו ער האָט ליב געהאַט צו זיצן און צוקוקן זיך צו די שיפֿן און באַרוזשעס, וואָס גייען איבער דעם וואַסער. דעם קינדס בריוו פנימל האָט גערויטלט זיך פון זון, לופט און וואַסער, וואָס עס האָט איינגעאַטעמט אין זיך. שלום האָט געקוואָלן אין פאַטערשן נחת, קוקנדיק אויף דעם קינד, וואָס איז ממש געוואַקסן אונטער זיינע אויגן, און ער האָט געפּילט זיך טאַטיש געהויבן ווען פאַרכייגענדיקע ווייבער האָבן באַוואונדערט די בייבי און געסמאַטשקעט

דערצו מיט די ליפן. אזוי האָט ער מיט צופרידנקייט אָנגענומען די ווייבערס אָנערקענונג פֿאַר זיין אַרומגיין אַרום אַ קינד, אַן אָנערקענונג, וואָס עלטערע ווייבער גיבן זיי גערן צו געטרייע טאַטעס און מענער, אין וועלכע זיי זענען דעם קיום און אָנהאַלט פֿון זייער ווייבערישן מין. שעהן האָט ער געקענט אזוי אָפּזיצן ביים ברעג טייך, קוקן אויפֿן שפּיל פֿון זון מיט וואַסער, באַטראַכטן אַ שטיק שווימענדיק האַלץ, אַ פּליוסק פֿון אַ פּיש, אַ פּלי פֿון אַ מעווע, דאָס גרינען פֿון גראַז, וואָס רייסט זיך דורך דורך דעם שטיינערנעם שטאַטישן באַדן. נאָך די געדיכטע וויליאַמסבורגער גאַסן, נאָך דעם שמירן ווענט פֿון שווערע טונקעלע מויערן, האָט די רחבות, זון, טייך און ווינט באַזונדערס געגלעט זיינע ווייטזיכטיקע גרינע אויגן אונטער געדיכטע קויל־שוואַרצע ברעמען. און כאַטש די רויטע שווערע שפּייכלערס אַרום ברעג און דער אָפּקלאַנג פֿון דער ציטערנדיקער בריק האָבן מיט גאַרניט געקענט דערמאַנען זיין געבורטס־שטעטל גראַביצע, פֿון וואָנען ער איז ניט־לאַנג געקומען, האָט זיך אים כּסדר אויסגעדאַכט, אַז ער איז צוריק דאָרט אין זיין געבורטס־אַרט, נאָך וועלכן ער האָט ניט אויפֿגעהערט בענקען.

די פּיש־פּאַנגער זיינען דאָ, פּונקט ווי אין זיין געבורט־שטעטל ביים טייך, געשטאַנען שווייגנדיקע און רואיקע שעהן לאַנג, אָנגעבויגן איבער זייערע ווענדקעס. דער הימל איז דאָ געווען פּונקט אזוי היימיש און געמיטלעך, דורכ־געוואָרפֿן מיט ווייסע און בלויע וואַלקענדלעך. אזוי זיינען געווען די פּייגעלעך, וואָס זיינען אַרומגעשפּרונגען אויף דער ערד, טאַנצנדיק און פּישטשענדיק, די וועש, וואָס אַ פּישער־ווייב האָט אַרויסגעהאַנגען אויף אַ שיף צו טריקענען, האָט דערמאַנט אָן די היימישע העמדער און לייבלעך, וואָס די מוטער זיינע פּלעגט אַרויסהענגען אַ פּרייטיק אין דער פּרי אויף דעם פּלויט, אויסצוטריקע־נען זיי אויף שבת.

ווען בעטי האָט אים געבוירן דאָס צווייטע קינד, אַ מיידעלע, האָט שלום בלויז צעטיילט דאָס קינדער־וועגעלע אויף צוויי העלפטן און ביידע קינדער צוזאַמען אַרויסגעפירט אויף זיינע שפּאַצירן, ווען נאָר ער האָט געהאַט אַ פּרייע פֿאַר שעה.

נאָכן צווייטן קינד האָט בעטי זיך באַרואיקט. זי האָט איינגעזען, אַז צוריקקומען צום מיידלשן לעבן איז אוממעגלעך, אַז זי דאַרף צאָלן פֿאַר איר נאַרעשקייט, קעגן וועלכער די מוטער האָט זי אזוי שטאַרק געוואָרנט, און זי האָט דערפֿאַר ניט געוואָרפֿן זיך מער אין בעטגעוואַנט וויינען, ווי פּריער, ניט געשפּרונגען מיט נעגל דעם מאַן אין די אויגן, זי האָט זיך בלויז אויסגעהיט ווי געהעריק ניט אַריינצופּאַלן אַ דריטן מאַל אין אירע יונגע יאָרן. זי האָט אויך געזען צו פירן אַ לייטישע שטוב פֿאַר די אויסגעשמירטע דאָלאַרן, וואָס

דער מאן האָט איר אוועקגעגעבן יעדע וואָך ביו צום לעצטן דאלער. ווי פריער אין פֿלירטן, אַזוי האָט זי איצט דעם גאַנצן קאַפּ אַריינגעלייגט אין די שמאַכטעס אין שטוב. עס איז איר גאַרניט מיאוס געוואָרן אַנצוקויפן אַלערליי שענקעלעך און טישעלעך און פאַרביקע לאַמפּן און גלאַזוואַרג און טעלערס און פאַרצעלייענע פיגורעלעך און זיידענע קישעלעך, מיט וועלכע זי האָט אַנגעשטופּט איר קליינע וואוינונג אין וויליאַמסבורג. אַזוי האָט זי געהאַלטן אין איין אויסנייען פאַר די קינדער אירע אַלערליי העמדעלעך און לייבעלעך און טשיפעלעך, איבערהויפּט פאַר דער מיידעלע, וואָו איז געווען געראַטן אין איר, דער מאַמען און האָט אויסגעזען מער ליאַלקע ווי לעבעדיק קינד. אָבער צו קיין גרויס שלום-בית צווישן מאַן און ווייב איז שוין ניט געקומען מער. כאַטש בעטיי איז געווען די, וואָס איז מיידלווייז שלומען נאַכגעלאַפּן, ניט ער נאָך איר, האָט זי זיך געפילט באַעוולט, ווי דער מאַן וואַלט איר צוגעזאַגט אַ מלכות און אַפּגענאַרט שפעטער.

יעדער מאַל, ווען זי איז פאַרבייגעגאַנגען אַלבערטס דראַג-סטאָר און געזען ווי זיין יונג ווייבל, מיט וועלכער ער האָט ניט לאַנג חתונה געהאַט, זיצט ביי דעם געלט־רעגיסטראַטאָר און וואַרפט אַריין אין אים געלט, געבנדיק אַ פּריי־לעכן קלונג דערביי, האָט זי אויפּסניי דערפילט די עוולה, די שווערע עוולה, וואָס עס איז איר געשען. אַזוי האָט זי עס געפילט, ווען זי פּלעגט גיין צו גאַסט צו די עלטערע שוועסטער אירע, וואָס אַלע האָבן זיי געוואוינט אין גרויסע שיינע וואוינונגען, געהאַט פּולע שאַפּעס מיט קליידער און שיך, און אַפילו מאַשינען.

שלום האָט קיינמאַל ניט געוואַלט מיטגיין מיט איר אויף אירע וויזיטן און ער האָט אויסגעמיטן צו זיין ביי זיך אין דער היים, ווען די שוועגעריןס און די שוואַגערס פּלעגן אַפּשטאַטן וויזיטן ביי אים. די שוועגעריןס האָבן שוין צוהויך באַוואונדערט בעטיס ביליקע מציאות אין שטוב, ווי דערוואַק־סענע מאַכן חווק איבער אַ ווערטלאַזע שפּילצייג, מיט וועלכער אַ קינד באַרימט זיך. נאָך אַפּענער האָבן די שוואַגערס אַרויסגעוויזן זייער ביטול צו זיין שטוב און צו אים אַליין, שלום מעלניק. אַראַפּוואַרפנדיק פּון זיך די רעק און אַנג־רויכערנדיק אַ פּולע שטוב מיט ציגאַרן־רויך, האָבן זיי ניט אויפּגעהערט צו ריידן וועגן זייערע ביזנעס, זעען זייער בריהשקייט און ״מאַכן געלט״ און וועגן די מאַשינען זייערע, וואָס זיי האָבן געקויפּט אַדער פאַרקויפּט. עס איז זיי גאַרנישט מיאוס געוואָרן צו ריידן וועגן מאַשינען, געזאַלין, שנעלן טרייבן און צוזאַמענשטויסן. שלום מעלניק האָט גאַרניט געהאַט וואָס צו דערציילן פּון זיינע ווענט, וואָס ער האָט געשמירט. און אַפילו דאַס, וואָס ער האָט גע־האַט צו דערציילן, האָט ער אויך ניט דערציילט, ווייל ער האָט זיך ניט געפילט

ביי זיך אין דער היים מיטן ענגלישן לשון, וואָס אַלע אַרום אים האָבן אַזוי פליסיק און גלאַטיק גערעדט. אין די עטלעכע גרייזיקע יידישע ווערטער, וואָס די משפּחה האָט צוליב אים, דעם גרינעם, אַריינגעוואָרפּן, איז געווען חוזק און ביטול. מיט דעם גרעסטן השק, ווי אַ יינגל אַנטלויפט פון אַן אומבאַקוועמער שטוב, האָט שלום, ביי אַזעלכע געלעגנהייטן, אַרויסגעכאַפט זיך פון הויז, גע-
 נומען דאָס וועגעלע מיט די קינדער און אַוועק צום ברעג טייך, דעם עיר-מקלט זיינעם. דאָס אייגענע פלעגט ער טאָן, ווען אויף בעטן פלעגט אַנפאַלן פון צייט צו צייט אַ שלעכטע שעה און זי פלעגט אים נעמען עסן, גריזשען, און דערגרייך די יאָרן, פאַרוואָס ער איז ניט ווי ביי לייטן מענער זיינען. ביי לייטן מענער אַרבעטן זיך מיט דער צייט אַרויף, ווערן פון אַרבעטער באַלעבאַטימ, אָדער קריגן זיך אַריין אין אַ יוניע און דערשלאָגן זיך צו עפעס. ער, דער מאַן אירער, האַלט זיך אַ גאַנץ לעבן ביי זיין עמער און פענזל, שלעפט קוים מיט צרות צו-
 נוף עטלעכע טאָלער ביי אַרבעטן פאַר עמעצן, און אַ סך מאָל האָט ער אַפילו קיין אַרבעט נישט. ביי לייטן מענער גיבן אַ גוט לעבן זייערע וויי-
 בער, קויפן זיי פוטערס און צירונג און טייערע קליידער און שיקן זיי אויף זומער- און ווינטער-פלעצער און קויפן זיי אַפילו מאַשינען, נאָר זי, בעטי, קען קיינמאָל ניט קויפן קיין זאַך אין שטוב, גייט אָן אַ קליידל, נאַקעט און באָר-
 וועס. שלום מעלניק פלעגט אַנטלויפן וואָס פריער פון שטוב, ניט אַזוי צוליב
 ניט קענען איבערטראַגן דאָס ווייבערישע גריזשעניש, ווי צוליב מורא פאַר זיך אַליין, ער זאָל ניט אַרויס פון די כלים און אַפטאָן אַ שלעכטע זאַך. מער פון
 אַלץ האָט אים אַנגעצונדן דאָס בלוט בעטיס טענות וועגן דער נאַקעטקייט און
 באַרוועסקייט אירער, אין דער צייט ווען די עטלעכע שאַפעס אין שטוב האָבן
 זיך שיר ניט צעשפאַרט פון אירע פילע קליידער, מאַנטלען, שיד און היטע-
 לעך. שלום האָט געוואוסט, אַז אַ סך איבער-שעהן און שווערע נאַכט-אַרבעט
 זיינע זיינען געלעגן אין די אַלע קליידער און שיד.

מיט דעם איינציקן פון דער משפּחה, מיט וועמען שלום מעלניק פלעגט
 קענען אויסריידן אַ וואָרט, איז געווען דער שווער זיינער, דער איינבינדער,
 וואָס פלעגט פון צייט צו צייט אַריינפאַלן אין אַ שבת. לייצענדיק די צייטונג
 נאָך פון יענער וואָך, פלעגט מר. פעפערמינג אַלעמאָל אויפסניי איבעררייסן
 אין דער מיט און אַרומריידן מיט זיין איידעם היימישע זאַכן, ווי תמיד, איז ער
 אַרויפגעקומען צו מאַן און ווייב עסקים, פון וואָס ער האָט אַליין געליטן אַ
 לעבן-לאַנג, און משער געווען זיך, אַז דעם איידעם גייט עס אויך ניט בעסער
 דערין.

— ווייסעך וואָס, — האָט ער גערעדט גיך, ריינקנדיק מיט די נעגל דאָס

קלעפאכטס פון די פינגער, — אזוי זינן זיי שוין, די וויבער . . . מינע איז אויך אזוי, פונדעסטוועגן האָבן מיר אָפגעלעבט אזוי אַ לעבן . . . ס'בעסטע איז ניט צו ענטפערן זיי . . .

ש'לום מעלניק האָט זיך טאַקע אזוי געפירט — אָפגעלעבט אַ לעבן און ניט געענטפערט. קיין גרויסן טעם האָט דאָס לעבן אַזאַס ניט געהאַט. עס איז געווען נישט אַהין, נישט אַהער, נישט אינגאַנצן שלום, נישט אינגאַנצן ברוגז, אַבער עס האָט זיך געשלעפט אזוי טאַג נאָך טאַג, יאָר נאָך יאָר. שלום האָט געפונען דאָס ביסל גליק, וואָס אַ מענטש מוז האָבן, אין די קינדער, וואָס זיי נען געוואַקסן ווי אויף הייוון. בעטי האָט געפונען איר גליק אין דער „מואווי“ קעגנאיבער דער גאַס, אין וועלכער זי האָט זיך אַריינגעכאַפט ווען נאָר זי האָט געקענט. ווי מיידלויז, האָט זי מיטגעלעבט מיט די העלדן און העלדינס אויפן לייזונט. אין דער שיינקייט און רייכקייט און יום־טובדיקייט פון די בילדער האָט זי פאַר־געסן איר וואַכעדיק גרוי לעבן. לעבנדיק אזוי ווי אויף דערוויל, אַמאָל אין מער שלום און אַמאָל אין ווייניקער, האָבן ביידע, מאַן און ווייב, איינגעוואוינט זיך מיט זייער לעבן, וואָס איז געוואָרן ווי אַ נאַטירלעכע זאַך. אַלץ איז געוואָרן נאַטירלעך — די רייסענישן און די אויסגלייכונגען, די ברוגז און די איבער־בעטענישן, און אַפילו דאָס שלאָפן אין איין פאַמיליען־בעט, ווייל דאָס שלאָפ־ציימער איז געווען צו־קליין צו האָבן צוויי בעטן, און אַפילו דאָס מאַן און ווייב צוזאַמענלעבן אין נעכט, ווען עס איז צו קיין מחלוקת ניט געקומען.

גאַנצע זעכצן יאָר איז דאָס דאָזיקע לעבן אזוי אַנגעגאַנגען און וואַלט זיך שוין אזוי אוודאי געצויגן ביז דעם סוף, ווען ניט דאָס, וואָס מיטאַמאָל האָט שלום מעלניקס בלוט גענומען פלוצלונג בונטעווען זיך קעגן דעם בליי־גיפט, וואָס עס האָט יאָרן־לאַנג אין זיך איינגעזאַפט. און דאָקטוירים האָבן געהייסן דעם חולה אַוועקלייגן עמער און פענזל, אויב ער וויל ניט יונגערהייט גיין פון דער וועלט.

נאָך פופצן יאָר פון שטוביקער מאַנאַטאַניע, פון פאַרגליווערטער איי־ביקער אומצופרידנקייט, פון פאַרלאַרענע האַפענונגען, האָט איצט אי ביי בעטי, אי ביי שלום מעלניק, אויפגעוועקט זיך עפעס, האָבן אויפגעבליט נייע האַפענונגען, נייע וואונטשן.

בעטי, וואָס האָט אַלעמאָל פאַראַכט דעם מאַנס אַרבעט און עס האָט זי געצויגן צו אַ ביזנעס און צו אַ לוסטיקער ביזנעס דערצו, האָט גלייך גע־נומען טראַכטן וועגן עפענען אַ לאַנטשאַנעט אין אַ קאַרנער, אַדער אַמוויי־ניקסטנס אַ „סטעיִשאַנערי“ מיט ציגאַרן, שרייב־געצייג און געטראַנקען. דער חשק צו אַ טומלידיקער ביזנעס מיט אַ סך פאַרביקע סחורות, אַ סך עלעקטרי־

שער ליכט, א סך פריילעכע קונים און א גלאנצנדיקן געלט־רעגיסטראַטאָר, וואָס קלינגט פריילעך ביים שלינגען געלט, איז אַלעמאַל געווען גרויס ביי בעטיגן, נאָך פון די מיידלשע יאָרן, ווען זי פלעגט זיצן מיט כאַפּטעס יונגוואָרג אין אַלבערטס דראַג־סטאָר, זי האָט, אמת, שוין צו אַזאָ נאָך ניט געקענט דער־גרייכן מער, ווייל, אין איר אומפאַרגעבלעכער נאַרעשקייט האָט זי איר לעבן און גליק פאַרשפּילט. אַן אַנדערע איז געזעסן אויף איר אָרט ביים געלט־דעגיסטראַטאָר אין אַלבערטס פּלאַץ. אַבער וועגן אַ קלענערער ביזנעס האָט נאָך אַלץ בעטיגט ניט אויפגעהערט צו חלומען. און איצט, אַז דער מאַן האָט ענדלעך געמוזט אַוועקוואַרפן זיינע אויסגעשמירטע אַוועראַלס, האָט זי דער־זען אַז איר חלום קען מקוים ווערן. מיט גרויס ענערגיע האָט זי אַליין, נישט פּרעגנדיק אַפילו איר מאַן, גענומען זוכן לידיקע געשעפטן אין יעדער ווינקל גאַס, ליינען ביזנעס־אַנאַנסן אין די צייטונגען און ריידן אַפילו מיטן בראַקער פון דער געגנט וועגן אַפּקויפּן אַ גוטע ביזנעס פאַר ווייניק געלט. דער פּלינקער מעקלער האָט זי געפירט פון גאַס צו גאַס, פאַרזיכערט איר פּריעראַויס, אַז אַזאָ שוין ווייבעלע, ווי זי, איז ווי באַשאַפּן געוואָרן פאַר אַזאָ ביזנעס און אַז אַלע יונגעלייט פון דער געגנט וועלן קלעפּן צו איר לאַנטשאַנעט ווי פּליגן צו איינגעמאַכטס. בעטיג האָט מיט אַ פּיצעלע בליישטיפּטל פאַרשריבן מיט פּיצעלעך אותיות אין איר פּיצל ביכעלע די אַדרעסן פון די געשדכנטע ביזנעס.

מיט דער זעלביקער ענערגיע האָט זי גענומען אַפּשטאַטן וויזשן ביי אירע אויסגעגעבענע פאַרמעגלעכע שוועסטער און אַריינריידן אין זיי און אין זייערע מאַנען, זיי זאָלן איר אַרויסהעלפּן מיט הלוואות וואָס זי וועט אַפּגעבן מיט דאַנק ווי נאָר זי וועט איינשטעלן אַ ביזנעס און קומען צו די ערשטע געלטער. — איצט איז די געלעגנהייט, טייערע, — האָט זי גערעדט הייס צו די שוואַגערס, חנדלענדיק זיך מיט אַלע ווייבערישע חנדלעך, וואָס זי האָט פאַר־מאַגט אין אירע אויגן, ציין און לאַקן.

די שוואַגערס האָבן זיך געדונגען, דערציילט וועגן דעם ווי „סלאָו“ עס איז מיטאַמאַל געוואָרן אין ביזנעס, אַבער זיי האָבן איינגעווייליקט אונטער־צוהאַלטן זייער שוועגערין.

בעטיג איז געווען אַזוי באַגייסטערט, אַז זי האָט אויסגעקושט די שוואַגערס מיט אירע שטאַרק־אַנגעפאַרבטע ליפעלעך, צום באַהאַלטענעם פאַרדראַס פון אירע עלטערע שוועסטער. מיט נאָך שטאַרקערע קושן האָט זי באַדעקט איר פּערצן־יאַריקער ליזסי, וואָס איז געווען ווי איין טראַפּן וואַסער אַ קאַפּיע פון איר, פון בעטיגן. זי האָט אַ סך גערעכנט אויף דער קליינער ליזסי, וואָרעם ווי יונג זי איז געווען, איז זי שוין געווען אַזוי לעבעדיק און לאַכעדיק און ליבלעך צו מענטשן, ווי זי, בעטיג, וואָס דאָס איז אַ גרויסע מעלה ביים צוציען

יונגע מענטשן. אויב זי האָט ניט קיין סך דערוואַרט פון איר מאַן, דעם מרוק, און פון בענען, דעם איבערגעוואקסענעם זון, וואָס איז געווען אַזאַ שווייגער און צוריקגעהאַלטענער ווי דער טאַטע, האָט זי עס דערוואַרט פון דער טאָכטער, וואָס האָט געהאַלטן תמיד מיט איר, דער מוטער. זי האָט שוין אַפילו געהאַט אויסגערעכנט ווי אַזוי די אַרבעט איינצוטיילן. דער מאַן און דער זון וועלן טאָן די פּראָסטע אַרבעט, אין וועלכער מען קומט ניט אין באַגעגעניש מיט קונים. זי און ליזסי וועלן אַרומגיין מיט מענטשן, באַדינען געסט, נעמען געלט. ווען דאָס געשעפט וועט זיך אַרויפאַרבעטן, וועט מען צונעמען מענטשן צו דער אַרבעט, און זי, בעטי, וועט בלויז זיצן ביים געלט־רעגיסטראַטאָר. בעטי האָט זיך באַצייטנס אַוועקגעטראָגן גאָר הויך אין אירע דערוואַרטונגען. פונקט אַזוי האָט שלום מעלניק אַרומגעטראָגן זיך מיט אייגענע פּלענער פאַר זיין ניי לעבן, פאַר וועלכן ער איז געשטעלט געוואָרן פּלוצלונג.

האַבנדיק פרייע טעג איצט, לאַנגע פרייע טעג, וואָס ער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט זיי, פּלעגט ער אַוועקגיין פון הויז ניט נאָר צום ברעג טייך, ווי ער פּלעגט עס טאָן פאַר אַלע יאָרן, נאָר אַ סך ווייטער, וואו נאָר די אויגן האָבן אים געטראָגן. ניט פאַרטראָגנדיק די שטאַט, צו וועלכער ער האָט זיך ביי קיין פּאַל ניט געקענט צוגעוואוינען אַפילו נאָך יאָרן וואוינען אין איר, האַבנדיק אַ ווידערווילן צו מויערן, צום „על“ פון זיין גאַס, צו געדיכטקייט, מענטשן־געדראַנג, טומל, גאַסן־באַוועגונג, איילעניש, און מער פון אַלץ צו ווענט, צו גרויע ווענט, וועלכע ער האָט יאָרן־לאַנג געשמירט מיט פאַרב און זיין בלוט דערביי פאַרסמט, — פּלעגט ער אַוועקקריכן צו פרייע פּלעצער, צום ברעג ים, צו פאַרקן, צו דער בעטערי, וואו שיפן גייען אָפּ, באַגלייט פון מעוועס. פון ווייט האָט זיך געהויבן די גרויסע אייזערנע פרוי מיטן פאַקעל אין דער אויפגעהויבענער האַנט. שיפן האָבן געברומט, אַנזאַגנדיק בשורות פון ווייטע לענדער, צו וועלכע זיי גייען. אַרום ברעג האָבן טויבן אַרומגעשמאַיעט, געוואַרקעט, געשטעלט זיך שלומען אַרום די פיס, אַפילו אויף אַן אַקסל, די פרישע ווינטעלעך, דאָס ווייכע אַנשלאַנג פון די כוואַליעס אין ברעג, דאָס וואַרקען פון די טויבן, דאָס שרייען פון די מעוועס פּלעגט אים פאַרוויגן, איינשלעפּערן. שלום פּלעגט זיך אויסציען אויפן גראָז, אַ זאָך, וואָס ער האָט שוין ניט געהאַט געטאָן זייט יאָרן, פון דעם טאָג ווען ער האָט פאַרלאָזט זיין שטעטל, און איינשלאַפן אין מידער זיסקייט. גלייך ווי די אויגן האָבן זיך אים צוגעמאַכט, איז ער באַלד געווען צוריק ביי זיך אין דערהיים, אין גראַ־ביצע. ער האָט געזען זייער הייזל, וואָס כאַטש דער דאָך איז געווען געדעקט מיט שינדלעך, ווי מערסטנס שטעטלשע יידישע הייזלעך, איז עס פונדעסטוועגן געשטאַנען אַרויסגערוקט, נעענטער צום דאָרף, ווי צום שטעטל. איין העלפט

פון הויז, וואו די קי שטייען, איז אפילו געדעקט מיט שטרוי, ווי אלע פויערשע הייזלעך. ביים הויז פון הינטן וואקסן הויכע געבויענע רויזן-קערן. אויף שטעקעלעך וויקלען זיך געקרויזלטע בעבלעך-פלאנצן, ווי געקרייזלטע רבנישע פיאות. גלייכע בייטן פון קארטאפּל, קרויט, מערן, ציבעלע, פעטרישקע און אנדערע גרינסן ציען זיך איינס נאָכן אנדערן. די מאַן-קעפלעך בייגן זיך אויף זייערע דינע שטענגלעך. איבער די גרינסן שטייען זיינע שוועסטער, מיט פאַרשטעקטע קליידלעך, אויסרייסנדיק ווילד-גראַז און איבערגראַבנדיק ערד. אויף יעדן פּלאַקן פון זייער פּלויט טריקנט זיך אַן ערדענער טאָפּ אַדער אַן אויסגעוואַשן העמד, וואָס די מוטער האָט אַרויסגעאַנגען. ער, שלום, האָקט אַן האַלץ פאַר דער שטוב. פאַרנאַכט גייט ער אַרויס אַנטקעגן דעם פאַטער, וואָס טרייבט געוויינלעך אַהיים די קו, וואָס ער האָט אָפּגעקויפט ביי אַ פּויער אין אַ דאָרף. דער פאַטער גיט אים איבער דאָס שטריקל, וואָס איז צוגעבונדן צו דער בהמהס הערנער. פאַר דער טיר זיצט שוין די מוטער אויף אַ קליין בענקעלע און מעלקט אויס די בהמות. דאָס שפּריצן פון מילך אין מעלק-שעפל קלינגט ווייך און פרידלעך אין שטילן פאַרנאַכט. זומער דינגט מען אָפּ דעם סאָד ביים גלח. ווי נאָר די ערשטע קאַרשן נעמען זיך רויטלען, ציט מען זיך איבער אין סאָד-וואו מען וואוינט אין אַ בודע. ביינאַכט גייט ער, שלום, אַרום מיט אַ שטעקן אין האַנט, היט דעם סאָד און פייפט הויך, כדי אָפּצושלאַגן חשק ביי גנבים אַריבערצוקלעטערן דעם געפלאַכטענעם פּלויט. אַ נאָגעניש ביים האַרץ פּלעגט שלום מעלניקן אַרומנעמען ווען ער פּלעגט זיך אויפכאַפּן פון זיין שלאָף און חלומות און דאַרפן צוריקגיין קיין וויליאַמסבורג.

אין איינעם אַ טאָג, ווען די גראַזיקע ערד האָט באַזונדערס גערייצט אים מיט איר ריח פון צוגעפּוילטע וואַרצלען און אייביקער מנוחה, איז ביי אים קלאַר געוואָרן אין קאַפּ, אַז ער דאַרף צוריקגיין צו איר, דער ערד, לעבן אויף איר, באַאַרבעטן זי און ציען חיונה פון איר ברכה, ווי זיינע עלטערן די דאַרפס-יידן האָבן עס געטאָן, ווי ער אַליין האָט עס געטאָן אויף יענער זייט ים.

אין אַנהייב האָט ער זיך אַליין דערשראַקן פאַר זיין דרייסטן געדאַנק אַנצוהויבן אַ ניי לעבן נאָך אַזויפיל יאָרן פון שטאַטישן יאָך. אָבער וואָס מער ער האָט געטראַכט וועגן דעם, אַלץ מער איז אים דער דרייסטער איינפאַל געוואָרן נעענטער און אייגענער. ער האָט אַפילו דערזען אַ גאַסס-זאָך אין דעם, וואָס זיין בלוט איז קאַליע געוואָרן, אַ ווילן פון אויבן, אַז ער, שלום מעלניק, זאָל גיין אויף אַ נייעם וועג. ווי ביי יעדן געזעצטן מענטש, וואָס ס'קומט אים אַן שווער צו דערטראַכטן זיך צו עפעס, אָבער אַז ער דערטראַכט זיך ענדלעך, בלייבט עס שוין שטעקן ביי אים אין קאַפּ, ווי איינגעשלאַגן מיט טשוועקעס, אַזוי איז עס אויך געווען מיט שלום מעלניק, ווען ער האָט זיך אַריינגענומען

אין קאפּ צו גיין צוריק צו דער ערד. נישט פרעגנדיק קיינעם האָט ער זיך אַרויס־געלאָזט אין די בערג. אַרומגעשמעקט די געגנט, אָפּגעשטעלט זיך ביי אַרויס־געהאַנגענע שלעכט־געשריבענע אויפשריפטן וועגן פאַרמס, וואָס זיינען צו פאַרקויפּן, גערעדט מיט פאַרמערס פאַר די טירן פון זייערע שפייכלערס. פאַרם־מעקלערס האָבן דערשמעקט אין אים אַ קונה און גענומען אים אַרומ־פירן פון פאַרם צו פאַרם. שלום האָט געזוכט וואָס מער זייטיקע געגנטן, וואָס מער פאַרוואַרפענע, אָפּגערוקט פון מענטשן און געדיכטעניש. יעדער קריי פון אַ האָז, יעדער ביל פון אַ הונט, יעדער ברומ פון אַ קו האָט אים אָנגעפילט מיט בענקשאַפט און פרייד. מיט דער וואַרעמסטער צערטלעכקייט האָט ער געגלעט די הינטנס פון צעוואַקסענע פערד, האָט ער אויסגעשטרעקט די האַנט־פלאַך צו קעלבערישע צונגען נאָך אַ לעק. נאָך טעג אַרומשמעקן, אַנקוקן, באַטראַכטן און ישובן זיך, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ פאַרם אין אָקווייל, וואָס איז מער פון אַנדערע פאַרמס געלעגן באַזונדער, פאַררוקט אין דער הייד.

בסוד פון אַלעמען איז ער אויך אַריינגעגאַנגען אין דער געזעלשאַפט, וואו ער האָט פון זיין חתונה אָן געצאָלט פאַר אַ פאַליסי, צו פאַרזיכערן ווייב און קינדער, און אויסגעליען עטלעכע הונדערט טאלער. ווי זיין פּאָטער ביי קויפּן אַ בהמה, אַזוי האָט שלום אַ סך מאָל געפּאָטשט דעם פאַרמער אין דער האַנט, ביז ער האָט אים אויסגעצאָלט פינף הונדערט דאלער אין מזומנים און אויף דעם איבעריקן געלט איבערגענומען אַ מאַרטגעדוזש. די עטלעכע גלעזער סיידער, מיט וועלכן די פאַרמערקע האָט אים מכבד געווען צו פאַרטרינקען דאָס מולדיקע געשעפּט, האָבן אים שטאַרק אויפּגעהייטערט. ווי נאָר ער איז אַריבערגעקומען די שוועל פון זיין שטוב שפּעט אין אַוונט, האָט ער אויפ־געבונדן דעם קראַוואַט וואָס האָט געשטיקט זיין פריידיקן גוף, און דערציילט זיין ווייב, וואָס ער האָט אָפּגעטאַן.

— ווייסט, בעטי, כ'האָב געקויפט אַ פאַרם, — האָט ער געזאָגט אַזוי געלאָסן, ווי ער וואַלט אַ שטייגער געקויפט עפעס אַ קליינעם חפץ פאַר דער שטוב.

כאַטש בעטי האָט געקענט איר מאַן, אַז ער איז ווייט פון טרייבן קאַטאַ־וועס מיט איר, האָט זי זיך פונדעסטוועגן פאַנאַנדערגעלאַכט פון זיין פּלו־צ־לונגדיקן שפּאַס.

— אַבי ניט די וויליאַמסבורגער בריק — האָט זי צוריקגעזאָגט אַ חכמה, צעשניידנדיק דערביי אַ זאַפטיקן טאַמאַט איבער אַ טעלער. אַבער שלום האָט ניט געלאַכט, נאָר אָנגעגאַנגען מיט זיין ערנסטן ריידן.

— ס'איז אין אַקוויל, — האָט ער געזאָגט געלאָסן, — און ס'איז אַ מציאה דערצו. כ'האָב עס היינט פאַרענדיקט, מיט מזל . . .

האָט בעטיי איינגעזען, אַז דער מאַן מיינט עס טאַקע, און זי איז געבליבן אַזאַ פאַרשטיינערטע, אַז זי האָט ניט געקענט אַרויסלאָזן ניט די טאַמאַטע פון דער לינקער האַנט, ניט דאָס מעסער פון דער רעכטער האַנט.

— מאַמע — האָט זי גענומען רופן אין שרעק, כאַטש די מוטער האָט געוואוינט אַנטקעגן דער גאַס און ניט געקענט הערן אירע רופן — מאַמע!

די קליינע ליוסי האָט קוים אַרויסגעקראָגן ביי דער מוטער דאָס פאַר-קלעמטע מעסער פון דער האַנט. בעטיי האָט זיך געוואָרפן אין בעט, ווי דע-מאַלט, ווען זי האָט זיך געכאַפט, אַז זי איז טראַגעדיק מיט אַ צווייט קינד ביי ניינצן יאָר. ליגנדיק מיטן קאַפּ אין קישן, האָט זי געקלאָגט אויף אירע פאַרלוירענע האַפענונגען, אויף דעם לאַנטשאַנעט, אויף די עלעקטרישע לאַמפּן, אויף די פריילעכע געסט, אויף דעם רעגיסטראַטאָר און אויף אַלע איבעריקע זאַכן, וואָס זיינען שוין ביי איר אין די הענט געווען און פּלוצלונג אויסגערונען. — גאַט, פאַרוואָס בין איך אַזוי אומגליקלעך? — האָט זי געפרעגט אין איר ווייבערישן צער — פאַרוואָס? פאַרוואָס?

ליוסי האָט זי געטרייסט, געקושט, געצערטלט. אָבער זי האָט זיך ניט געלאָזט אייננעמען, אינגאַנצן צעגאַנגען איז זי זיך אין טרערן, ווען בען, דער זון אירער, האָט זיך געשטעלט אויפן פּאָטערס זייט, קעגן איר, דער מוטער.

— סטאַפּ איט, מאַ, — האָט בען, אַ שונא פון ווייבערישע טרערן, גענומען שרייען אויף איר מיט אַ רוגזע און פעסטקייט, וואָס איז געווען פרעמד צו זיינע יינגלשע יאָרן — הער אויף, זאָג איך!

גלייך נאָכדעם איז ער צוגעגאַנגען צום פּאָטער און אים אַ קלאַפּ געטאָן חבריש איבער דער פלייצע.

— האָסט גוט געטאָן, פּאַפּאַ, — האָט ער אים געלויבט, — און איך וועל

פאַרן מיט דיר.

פון דעם טאָג אָן האָט זיך אָנגעהויבן די גרויסע מחלוקה אין דער מעל-ניק-משפּחה, וואָס איז צעריסן געוואָרן אויף צוויי העלפטן — פון איין זייט איז געשטאַנען שלום מיט זיין זון בען אין פאַרוואָרפענעם העק אין די בערג; פון דער אַנדערער זייט איז געשטאַנען בעטיי מיט איר טאַכטער ליוסי אין וויליאַמסבורג. וויפיל פּראָבן שלום האָט ניט געמאַכט צו פאַראייניקן צוריק זיין משפּחה אויף דער ערד פון אַקוויל, האָט ער עס ניט געקענט דערגרייכן. יעדע נייע באַגעגעניש מיטן בעטין האָט זיך געענדיקט מיט אַ ניער רייסעריי און ברוגז.

4

הגם מר. פעפערמינץ, דער איינבינדער, האָט ווייט קיין דעה ניט געהאַט אין שטוב, ניט ביי זיין ווייב הענע, און ניט אַפילו ביי זיינע טעכטער, האָט ער פֿונדעסטוועגן ניט אויפגעהערט ריידן און טענהן און ברענגען פסוקים, אַז עס איז ניט קיין תכלית חרוב צו מאַכן אַ שטוב, אַז עס איז אַ זינד אַפצורייסן מאַן פון ווייב, קינד פון קינד.

— הענע, דער מזבח וויינט אויף אַזעלכע זאַכן, — האָט מר. פעפערמינץ געטענהט.

הענע האָט, ווי אַלע מאַל, ניט געוואָלט הערן די תורהס פון איר מאַן, וואָס האָבן אין אירע אויגן אויסגעזען אַפגעשטאַנען און גריין, און זי האָט אים געשיקט אין שולכל זיינעם, וואו ער געהערט. אָבער מר. פעפערמינץ איז ניט נתפעל געוואָרן פון ווייבס חלק און ער האָט זיך געהאַלטן ביי זיינס. יעדן מאַל, ווען די טעכטער פלעגן זיך צונויפקומען צו אים אין שטוב, האָט ער אויפסניי גערעדט און געבעטן זיך און געבראַכט ראיות פון ביכלעך און אַנג־געזעצט זיך אויף זיי, זיי זאָלן אַריינלייגן זיך אין דער זאַך און מאַכן שלום צווישען מאַן און ווייב, וואָרעם אַז ניט וועט, חלילה, קומען צו אַ גט. הענע, אין פאַרטידיקונג פון איר „בייבי“, האָט אין די אויגן פון איר אייגענעם מאַן און די טעכטער, אַראָפגעגנבעט גאַנצע פינף יאָר פון בעטיס יאָרן, כדי אויפ־צואווייזן וואָסער גוטן שידוך די טאַכטער וועט נאָך קריגן ווי נאָר זי וועט פטור ווערן פון איר גרינהאַרן.

— נישקשה, אַ ווייבל פון דרייסיק יאָר וועט נאָך קריגן אַ לייטישן מאַן — האָט זי געטענהט, — מ'עט זי אויסכאַפן.

— דרייסיק צי פינף־און־דרייסיק, — האָט מר. פעפערמינץ געמאַכט אַן אַנצוהערעניש אויף דעם האַלבן צענדליק אַראָפגעגנבעטע יאָרן — אָבער אַ מאַמע פון צוויי דערוואַקסענע קינדער איז ניט קיין מיידעלע אין שידוכים. . . . זי וועט צעברעכן זיך, אַ מאַן און די קינדער.

אין שבת־צו־נאַכטסן פלעגט ער זיך אַפילו אַראָפכאַפן צו די אַמעריקאַנער־געבוירענע איידעמס זיינע און אַריינטענהן אין זיי, זיי זאָלן זיך אַריינמישן אין דער זאַך. די איידעמס, פאַרנומענע ביזנעסלייט, האָבן בלויז כדי פטור צו ווערן פון אַלטנס וויזטן, רייד און תורהס, אַ רייד געטאַן מיט זייערע ווייבער, אַז „דהי אַלד מען“ איז גערעכט און בעטי דאַרף פאַרן צו איר מאַן. ווי גוטע ביזנעסלייט, האָבן זיי דערביי אויך אין זיינען געהאַט, אַז עס איז געזינטער פאַר זיי אַז די אַרעמע שוועגערין זייערע זאָל האָבן אַ שפייזער און ניט פאַלן צו־לאַסט אויף רייכער משפחה. הענע האָט ניט געוואָגט קעגנצושטעלן זיך אירע פאַרמעגלעכע איידעמס און זי האָט זיך געבראַכן אין איר עקשנות. נאָך

לאַנגע רייד און סכסוכים און טענות און מענות, האָט מר. פעפערמינג דער-
פירט צו אַן אויסגלייכעניש צווישן דער טאַכטער און דעם איידעם.

אין אַ שיינעם זונטיק אין דער פרי, ווען די פּרילינג-זון האָט אַביסל
צו-פרי אַ באַק געטאָן די ברוקלינער מויערן און שטיינער, האָבן די איידעם
אַרויסגענומען זייערע מאַשינען, אַריינגעזעצט די וויבער, בעטיק, שווער און
שוויגער, און אַרויסגעלאָזט זיך אַלע אין די בערג, כדי איינמאַל פאַר אַלעמאַל
אַליין אַנצוקוקן דעם שלום מעלניקס פאַרם און דערפירן צו שלום צווישן
מאַן און ווייב.

ווי געוויינלעך שטאַט-מענטשן, האָבן זיך בעטיס שוואַגערס צוגעכאַפט
מיט גרויס הנאה צו די עטלעכע שעה דאַרפישן לעבן, וואָס איז געווען אַן
אַפרו נאָך דעם שטאַטישן טומל און גערודער. מר. פעפערמינג האָט געאַרבעט
מעשים מיט דער נאָז זיינער ביים אַריינציען די שאַרפע באַרגיקע לופט, וואָס
ער האָט געטאַן אויפן קול און מיט גרויס רחבות.

— איר פילט כאַטש די גאַלדענע לופט? — האָט ער געהאַלטן אין אין
פרעגן מיט התפעלות, כדי אַפצוטויבן ביי ווייב און טעכטער זייער קרימעניש
אויף דער אַפגעלאָזנקייט אין דער פאַרם, — אַ שטיק חיות קומט-צו.

— פאַפּאָ איז גערעכט — האָבן צוגעגעבן די איידעם, די ביזנעסלייט,
אין וועלכע עס האָט זיך דערוועקט יינגלשער חשק צו פרייהייט און שטיפעריי
און לאָזן זיך וואוילגיין.

אין זייער אויפגעהייטערטקייט און צעשפילטקייט, האָבן זיי אַפילו גע-
נומען ווערן משפחהדיק-היימיש מיט דעם שוואַגער זייערן, אויף וועלכן זיי
האָבן אין שטאַט זיך ניט רעכט אומגעקוקט, און געקלאַפט אים אין פלייצע.

— דאַכט זיך, אַ גרינער, און איז קליגער פון אונדז, אַמעריקאַנער —
האָבן זיי געטענהט, — ער לעבט זיך דאָ רואיקער, ווי מיר אין שטאַט.

שלום האָט זיך געשעמט ווי אַ יונג חתן-בּחורל, וואָס ווייסט גיט ווי
אזוי איבערצובעטן זיך מיט זיין ברוגזער כלה, און ער האָט אין פאַרלענגקייט
גערייניקט די פלעקן אין זיינע אַוועראַלס.

— אַ סך אַרבעט דאָ צו טאָן, — האָט ער געזאָגט, — אָבער אַז מען וועט
אַריינאַרבעטן, וועט מען מיט דער צייט קענען עסן ברויט מיט פוטער. מען זאָל
נאָר אויסצאָלן דעם מאַרטגעדזש.

די שוואַגערס האָבן צוגעשאַקלט מיט די ציגאַרן צו די ווייבער, אַז דער
גרינער רעדט מעשה-מענטש. הענע האָט געשוויגן אין איר דרך-אַרץ פאַר
די איידעם, אָבער בעטי האָט זיך נאָך אַלץ געבונטעוועט און געקרימט.
אָבער דאָ איז איינעם פון די שוואַגערס, דעם עלטסטן און פאַרמעגלעכסטן,

איינגעפאלן אַ סוחרישער געדאַנק. ווי אַ געניטער ביזנעסמאַן, וואָס האָט אומע-
טום דערשמעקט געלט, האָט ער עס אויך דאָ דערשנאַפּט.

— בעטי, איך אויף דיין אָרט וואָלט דאָ געמאַכט אַ שטיקל זומער־האַ-
טעל — האָט ער אַרויסגעלאָזט אַ געדאַנק צוזאַמען מיט אַ געדיכטן קנויל ציי-
גאַרן־רויך — בין איך ניט גערעכט, באַיעס?

איידער די „באַיעס“, די שוואַגערס, האָבן נאָך באַוווּיזן צו געבן אים גע-
רעכט, האָט ער גלייך גענומען אַלעמען און אַרומגעפירט אַרום די פּוסטע
בנינים פון דער פּאַרם, ווי זי וואָלט געווען זיין אייגענע, אַנווייזנדיק וואו מען
וואָלט געקענט אַפּצוימען צימערן, וואו מען וואָלט געדאַרפט צובויען, צו-
שטעלן, פּאַריכטן. באַגייסטערט פון דעם גוטן איינפאַל זיינעם, האָט ער, דער
עלטסטער און דער פּאַרמעגלעכסטער פון די איידעמס, גענומען אַפּילו אַרויס-
וווּיזן ברייטקייט אויך.

— אַזאַ יאָר אויף מיר, ווי מען קען דאָ מאַכן געלט, — האָט ער גע-
טענהט, — און טאַמער וועט מען דאַרפן צושטעלן אַ פּלייצע, איז ניט גע-
זאַרגט, בעטעלע, יעדערער פון אונדז וועט טאָן זיינס. נישט אַזוי באַיעס?
די „באַיעס“ האָבן צוגעשאַקלט צו די רייד פון דעם עלטסטן און פּאַר-
מעגלעכסטן שוואַגער.

בעטיס אויגן האָבן אויפגעלויכטן, דאָס ערשטע מאל פאַר דער גאַנצער
צייט. דאָס איז שוין ניט געווען מער קיין קאַכן עסן און רוימען שטובן אין אַ
פאַרוואַרפענער פּאַרם, נאָר אַ ביזנעס, אין וועלכער מען האָט צו טאָן מיט
מענטשן, מיט אַלעמאַל נייע געסט; אַ לוסטיקע ביזנעס, פּול מיט לעבן און
ליכט און באַוועגונג. דאָס איז שוין כמעט געווען ווי וויליאַמסבורג, ווי אַ לאַג-
טשאַנעט אין אַ ווינקל־גאַס, צו וואָס עס האָט געצויגן איר האַרץ זינט יאָרן.
שלום האָט געשוויגן, אימרוויק איבער דעם שוואַגערס רייד. מר. פעפּערמינץ
האָט מיט איין האַנט אַנגענומען דעם איידעמס גראַבע, אויסגעאַרבעטע האַנט,
מיט דער צווייטער האַנט — זיין טאַכטערס פּוכקע הענטעלע און ביידע הענט
פאַראייניקט.

— זאַל זיין מיט מזל און אויף לאַנגע יאָרן — האָט ער געוואונטשן הויך,
ווי ווען מען מאַכט תּנאים צווישן התן־כלה.

אַלע שוועסטער האָבן זיך צעקושט מיט דער מוטער און מיט בעטיין.
— מזל טוב! — האָבן די איידעמס צוגעוואונטשן אין יידיש, ווי זיי
וואָלטן זיך אַראַפּעלאָזט, און אַרויס צו די מאַשינען, כדי אוועקצופאַרן פון
דער פּאַרם, אין וועלכער עס האָט זיי שוין גענומען ווערן נמאס בלויז נאָך
עטלעכע שעה, און עס האָט זיי אַ צי געטאָן אין שטאַט אַריין מיט סכּנת-
נפשות.

קיינער פון זיי האָט ניט געוואָלט הערן אַפילו פון מיטנעמען בעטיגן אין זיין מאַשין, נאָר איז באַשטאַנען דערויף, אַז זי זאָל בלייבן איבערנעכטיקן אין דער פּאַרם. געזעגענענדיק זיך, האָבן די שוואַגערס פעטע וויצן געמאַכט וועגן דעם איבערגעבעטענעם פּאַרל, ווי מ'מאַכט אַזעלכע ביי איבערלאָזן חתן-כלה אין דער חופּה-נאַכט. די ווייבער האָבן געלאַכט אויפן קול פון דעם מענערישן נבול-פה. שלום מעלניק האָט זיך גערויטלט, ווי אַ חתן-בחורל.

נאָך אין דער זעלבער וואַך האָט בעטיגן אַריבערגעצויגן זיך אויף פעסט אין מאַנס פּאַרם, און אַריבערגעפירט אַלע אירע זאַכן, מלבושים, געפעס, צאַצ-קעס, שמאַכטעס און מציאות, וואָס האָבן זיך אַנגעזאַמלט פאַר יאָרן. צוזאַמען מיט איר איז מיטגעקומען די אומרויאַקייט.

קודם-כל האָט בעטיגן גלייך אין די ערשטע טעג איינגעשפּאַנט די מענער, שלומען ווי בענען, אין דער גרויסער הויז-רייניקונג. זי האָט אַן אמתע גענע-ראַל-רייניקונג דורכגעפירט, איידער זי האָט באַוויליקט אַנטרויען דעם דאַרפישן הויז זיך אַליין, ליוסי, און אירע זאַכן. אַנשטאַט אַרומגיין אַרום דער פּאַרם, האָט שלום געוואַשן ווענט, גערייניקט פּאַדלאַגעס, געפּוצט שויבן. בען האָט ניט אויפגעהערט שלעפּן חפצים היין און צוריק. בעטיגן האָט פאַר קיין פּאַל ניט געקענט אַנטשליסן זיך ביים אויסשטעלן די זאַכן אירע, ביים אויספּוצן די צימערן מיט די אַלע גלאַזוואַרג, פּאַרהאַנגען, פיגורלעך, טעפּיכלעך און קי-שעלעך. וואו זי האָט די זאַכן ניט אַוועקגעשטעלט, האָט זיך איר אויסגע-דוכט, אַז אין אַן אַנדער ווינקל וועלן זיי בעסער זיך אַריינפאַסן, שענער אויסזען. ווען שלום און בען האָבן געמוזט אַרויסגיין צו די בהמות און עופות, איז בעטיגן געבליבן זיצן ממש אַ פּאַרלאָרענע, זי איז אויך געווען באַליידיקט.

— אַז די קי זיינען ביי זיי טייערער ווי איך, — האָט זי זיך געקלאַגט פאַר דער טאַכטער.

שלום האָט זיך אַנגענומען פאַר די קי.

— אַ מענטש קען וואַרטן, — האָט ער געטענהט, — אַ בהמה קען מען ניט לאָזן וואַרטן.

בעטיגן האָט דעם מאַנס ווערטער ניט באַנומען, און זי האָט גענומען ריידן וועגן אַ שוואַרצער, וואָס זאָל איר אַרויסהעלפּן אין דער שטוב-אַרבעט, ווי זי פלעגט אַריינעמען אַזאַ אין וויליאַמסבורג פון צייט צו צייט.

— ניטאָ דאָ קיין שוואַרצע, — האָט שלום געזאָגט.

בעטיגן איז געווען אזוי איבערראַשט דערפון, וואָס דאָ זיינען קיין שוואַרצע נישטאָ, ווי ווען מען וואַלט איר, אַ שטייגער, געזאָגט, אַז עס איז דאָ נישטאָ קיין לופּט צו אַטעמען?

— וואָס דען טוט מען דאָ? — האָט זי געפרעגט, קוקנדיק מיט דער-
שטוינטע אויגן אויפן מאַן.

מען טוט אַליין, — האָט שלום איר אויפגעקלערט.
בעטי האָט ניט געגלויבט אירע קליינע אויערן מיט די גרויסע אוירינגלעך.
— יאָ, — האָט זי מסכים געווען, — אָבער שווערע אַרבעטן ווער טוט?
ווער וואָשט וועט?

— אַלץ אַליין, — האָט שלום איר געלערנט די מנהגים פון דער געגנט—
אַז אַ מאַן האָט צייט, העלפט ער צו, פאַרשטייט?

בעטי האָט עס ניט פאַרשטאַנען, ניט געוואָלט פאַרשטיין. שלום האָט
קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט, ווי אַוועקנעמען בענען פון דער אַרבעט און
אים שיקן באַרג-אַרויף צו דעם הויז, וואו דער חיות-אויסשטאַפער דע-לוקאַס
האָט געוואוינט, כדי צו דינגען זיין טאַכטער, אַפּאַל, אויף עטלעכע שעה, זי
זאָל אַרויסהעלפן בעטין אין דער שטוב-אַרבעט. בען האָט, ווי אַלעמאַל, גע-
פילט צום פּאַטער אַ רחמנות און אַ פאַראַכטונג גלייכצייטיק דערפאַר, וואָס ער
קען ניט האַלטן אַ ווייב אין די הענט און איינשפּאַנען זי אין דער אַרבעט.
אַבער ער איז פונדעסטוועגן גערן געגאַנגען צו דעם אַלטן דע-לוקאַסעס הייזל,
ווי תמיד, ווען ער האָט אַ געלעגנהייט געהאַט דערצו, ווי אַלע מאַל, האָט מען
אים באַגעגנט מיט שמחה אין דעם הויז פון די דע-לוקאַסעס, צו וועלכע קיי-
נער אין דער געגנט האָט ניט אַריינגעשמעקט.

זיי האָבן געהאַט אַ שלעכטן נאָמען אין דאָרף, די דע-לוקאַס-לייט, וואָס
נישט מען האָט געוואוסט פון וואָנען זיי זיינען אַראָפּגעקומען קיין אַקוויל,
ווער זיי זיינען, וואָס זיי זיינען און ווי אַזוי זיי לעבן. קיין ערד האָבן זיי ניט
געהאַט, און אַפילו דאָס שטיקל ערד אַרום הויז, וואָס זיי האָבן יאָ פאַרמאַגט,
האָבן זיי עס ניט באַארבעט, אַפילו קיין ביסל גרינס האָבן זיי ניט פאַרזעצט.
הויכע, שטאַרק-אויסגעגלייכטע, מיט שוואַרצע אומעטיקע אויגן און מיט פולע
פנימער, וואָס האָבן געהאַט אין זיך אי טיפע אומבאַהאַלפענע נאַרעשקייט, וואָס
גרענעצט זיך שוין מיט משוגעות, אי אַריסטאָקראַטישע העכערקייט איבער אַלע
אַלע פאַרמער-לייט אַרום, — האָבן זיי זיך אויפגעפירט ווי פרעמדע מענטשן
אין דער געגנט און אומצוטרוי צו זיך געוועקט. פרעמד איז געווען זייער
אויסזען, זייער באַנעמונג און אַפילו די העפלעכע שפּראַך זייערע, וואָס זיי
האָבן גערעדט מיט אַ קאַנאַדישן אַקצענט און מיט ווייכע פּראַנצויזישע קלאַנגען.
אַזוי פרעמד זיינען געווען זייערע באַשעפטיקונגען. דער אַלטער דע-לוקאַס,
הויך, אויסגעשטרעקט-גלייך און מיט יונגע אויגן, פרעמדע צו זיין אַלט אַפ-
געטראַגן באַוואַקסן פנים, האָט אויסגעשטאַפט חיות און פיגל. לעבן זיין האַלב-
איינגעפאַלענער חורבה, אין וועלכער ער האָט זיך באַזעצט, האָבן זיך תמיד

אַרומגעוואָלגערט פּגירות פון טכורין, וועווריקעס, שלאַנגען און פייגל אַלערליי. פון אים האָט תמיד געשמעקט מיט נבלה, און די פאַרמערישע הינט פלעגן זיך וואַרפן אויף אים מיט גרויס רציחה און בילעריי, ווען ער פלעגט פאַרבייגיין אין זיינע כאַליעוועס, וואָס ער פלעגט טראָגן זומער און ווינטער, אין רעגנס און אין שיינע טעג צוגלייך. זיינע זין, אַזעלכע הויכע און דינע ווי ער אַליין, נאָר מיט פּעך-שוואַרצע גלאַטע פאַסמעס האָר, וואָס פלעגן זיי פאַלן פון אונטער די ברייטע שוואַרצע צעקנאָדערטע קאַפעליושן ביז אין די מטורפדיקע אויגן, פלעגן אויך פאַרנעמען זיך מיט אויסטערלישע באַשעפטיקונגען. אַדער זיי האָבן זיך אַרומגעשלעפט אין די וועלדער, וואו זיי האָבן פאַרלייגט פאַסטקעס אויף פוקסן און קראַליקעס, געשאַסן אויף זיות אפילו אין די צייטן פון יאר, ווען יאָגד איז ניט דערלויבט, און דערפאַר געהאַט צו טאָן מיט דעם שעריף, און אפילו פון צייט צו צייט געגאַנגען אַפּויצן אַ קורצן טערמין; אַדער זיי האָבן געטאָן אַמאָל אַ טאָג אַרבעט אין די זומער-האַטעלן, אַלערליי אַרבעטן, וואָס עס האָט זיך געמאַכט — פון גראָבן גריבער, ביי אויסשניידן ביימער, ביז אויסרייניקן שמוץ פון פאַרשטאַפטע קאַנאַליזאַציע-רערן. ווי פון פאַטער זייערן, האָט אויך געשמעקט מיט חיה און שמוץ פון זיי און פון זייערע אַוועראַלס, וואָס זיי האָבן קיינמאָל ניט געביטן. אָבער זייערע געשטאַלטיקע קערפערס האָבן דורך אַלע שמאַטעס און שמוץ געטראָגן מיט זיך אַ העכערקייט, אַ שטאַליק, אַזוי שטאַליק און גלייך האָט זיך געטראָגן די איינציקע שוועסטער זייערע, אַפּאַל, אַ מיידל פון אַ יאָר זעכצן-זיבעצן סך-הכל, וואָס האָט אָבער שוין גע-אַרבעט ווי אַ פרוי אין די יאָרן, געקאַכט און געוואַשן פאַר אַלע מענער אין שטוב.

קיינער אין דעם געגנט האָט ניט אָנגעהאַלטן קיין נאַענטקייט מיט אַט דער פרעמדער דע-לוקאַס משפּחה. ניט מען האָט געוואַלט זיך דערנענטערן צו די לייט, וואָס זיינען געווען אַנדערש פון אַלעמען, ניט מען האָט געקענט זיך דערנענטערן צו זיי, ווייל כאַטש העפלעכע און מיט גוטע מאַניערן, צו-גוטע פאַר מענטשן פון זייער שטאַנד, האָבן זיי אויסגעמיטן אַריינצולאָזן זיך אין מחזקות מיט שכנים, און בלויז העפלעך געגריסט יעדן און געשמייכלט, גע-שמייכלט אָן אומבאַהאַלפּענעם נאַרעשן שמייכל, וואָס איז אייגן האַלב-צעדרייטע און שוואַכזיניקע. ניט זיי האָבן זיך באַגעגנט מיט די יונגע מענטשן אין דער געגנט, ניט מיט די מיידלעך. מען פלעגט זיי אויך ניט וועלן געבן אויף באַרג אין דער דאַרפישער „סטאַר“ אין שווערע ווינטער-טעג, ווען זיי פלעגן בלייבן אָן שפייז, און מען האָט זיי געקוקט אויף די הענט, ווען זיי זיינען פאַרביי-געגאַנגען אַ פאַרם, אין מורא, זיי זאָלן ניט עפעס נעמען. אַזוי האָבן די פאַר-מער-מיידלעך און די יונגען געהאַלטן זיך פון דערווייטנס פון דעם יונגן דע-

לוקאס מיידל, אפאל, כאטש זי איז געווען שלאגן און הויך און אירע שווארצע האר, פארפלאכטן אין לאנגע צעפ, האבן צוגעגעבן א סך שיינקייט איר איל-בערט-קאלירענעם ווייכן פנים. מען האט אויך גערעדט שלעכטע זאכן אין דער געגנט אויף דער דע-לוקאס משפחה. מען האט געזאגט, אז זיי גייען ניט זונטיק אין קירך, אז זיי טרייבן שנאפס געהיים און אז די ברידער, וואס אלע זיינען זיי און וויבער אדער כלות, לעבן מיט זייער איינציקער שוועסטער. און דערע האבן עס אויך געזאגט אויפן אלטן דע-לוקאס אליין, וואס כאטש ער איז אין די יארן, האט ער נאך זייער יונגע שווארצע אויגן, טריבע און פאר-רעכטיקטע. ווי מען האט פיינט געהאט די משפחה, האט מען פיינט געהאט זייער הונט, דאס איינציקע שטוביקע באשעפעניש, וואס זיי האבן פארמאגט. פארמערס האבן מיט שטיינער פאריאגט דעם דע-לוקאס הונט, וואס פלעגט קומען א שמעק טאן צו די דארפישע צויגן. שלום מעלניק, דער נאענטסטער שכן פון די דע-לוקאסעס, האט אויך מיט זיי קיין עסקים ניט געהאט. דער איינציקער אין דער געגנט, וואס פלעגט אריינקומען פון צייט צו צייט צו די דע-לוקאס מענטשן, איז געווען בען.

כאטש דער פאטער פלעגט אים אפהאלטן פון גיין צו דער האלבער חורבה, זאגט בען אריבערגעכאפט זיך אהין ביי יעדער געלעגנהייט. ער האט ליב גע-האט צוצוקוקן זיך צו דער ארבעט פון אלטן ביים אויסשטאפן טויטע בא-שעפענישן, אויסצוהערן זיינע אומצאליקע מעשיות וועגן חיות, פייגל און שלאנגען, די איינציקע ברואים, וועגן וועלכע ער האט גערעדט. וועלטן מיט מעשיות האט ער געהאט צו דערציילן, דער אלטער מאן מיט די יונגע אויגן, און אין זיין שטענדיקן אומגעזעטיקטן הונגער נאך רייך, פלעגט ער זיך צוכאפן צו בענען, אין וועמען ער האט געפאקט א צוהערער. ווי צום אלטן אליין, האט בען זיך צוגעהערט צו די רייך פון זיינע זין, די אויסגעגלייכטע יונגען מיט די גרויסע שווארצע האר און מטורפדיקע אויגן. אין זייערע מעשיות וועגן יאגד און „טרעפינג“, דערציילט אין זייער אויסלענדישן הויך-שפראכיקן ענגליש, איז געווען א געמיש פון העכערער אינטעליגענץ און אומבאהאלפענער קינד-דערשקייט, וואס האט פארכאפט און צוגעשמידט. זיי האבן גערעדט צו בענען נישט ווי דערוואקסענע ריידן מיט א יינגל, נאך ווי מיט זייערס גלייכן, ווי גערסטנס עס טרעפט מיט נישט-דערבאקענע מענטשן, וואס ציט זיי צו קינדער. זיי האבן זיך אויך געפרייט מיט אים, דעם איינציקן מענטש אין דער געגנט, וואס איז אריינגעקומען אין זייער הויז, און געשמייכלט צו אים דעם אייביקן צופרידענעם שמייכל פון שוואכזיניקע. מער פון אלע איבעריקע אין דער דע-לוקאס משפחה האט געשמייכלט צו בענען די יונגע אפאל, די איינציקע פרוי אין שטוב צווישן אלע מאנסבילן. זי האט ניט גערעדט, קיין מעשיות

ניט דערציילט, נאָר כסדר געפאַרעט זיך ביי די שוואַרצע טעפ אַרום דעם שוואַרצן איינערנעם אויוון. בלויז ווען זי האָט געדאַרפט מען זאָל איר אַג- האַקן אַ ביטל האַלץ אָדער טאָן פאַר איר אַן אַנדער אַרבעט, וואָס געהערט צו אַ מאַן, האָט זי אין אַ העפלעכן ענגליש, אַרויסגערעדט מיט פּראַנצויזישע ווייכע קלאַנגען, געבעטן ביי די ברידער, זיי זאָלן עס טאָן פאַר איר. אָבער אַפילו ווען קיינער פון די ברידער האָט זיך אין זיין פּויליקייט ניט אויפגעהויבן פון אַרט צו העלפן איר אין איר אייביקער אַרבעט, האָט זי זיך ניט גע- בייזערט. זי האָט געשמיכלט איר שמיכל פון שוואַכזיניקע. בענען האָט ממש צענומען אַט דער קינדערשער שמיכל פון דעם מיידל אין די אַפּגעטראַגענע קליידער. עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז דאָס שמיכלט זי בלויז פאַר זיינע- וועגן. אזוי האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז בלויז צו אים קוקן אירע ווייכע שוואַרצע אויגן, אַז בלויז פאַר אים טראַגט זי זיך מיט אַזאַ גראַציע איבער דער חושדיקער שטוב. אַפילו דעם אַפטן חנעוודיקן וואַרף מיטן קאַפּ, וואָס זי גיט, אַריבערצואוואַרפן אויפן רוקן די שוואַרצע צעפּ, וואָס שטערן איר אין דער אַרבעט, איז בען געווען זיכער, אַז זי טוט עס נאָר פאַר אים און פאַר זיין הנאה וועגן. פון צייט צו צייט פלעגט זי אויך פּלוצלונג אַ באַהאַלטענעם בליק וואַרפן צו זיין זייט און זיך פּאַנאַנדערלאַכן אויפן קול.

— וואָס לאַכסטו, אַפּאַל ? — פּלעגט בען זי פּרעגן.

— אַ גאַרנישט, עס גלוסט זיך מיר לאַכן — פּלעגט דאָס מיידל ענטפּערן

און נישט ריידן מער.

אין איר פּלוצלונגדיקן געלעכטער איז געווען שוואַכזיניקייט, אָבער צו- זאַמען דערמיט קלינגענדיקע קינדערשע פּרייד, וואָס האָט דערפּרישט אין דער עיפּושידיקער שטוב, ווי קיל וואַסער אויף הייסן מידן לייב. בלויז צו הערן אַט דאָס אומזיניק-קינדעריש געלעכטער, פּלעגט בען נאָך אַ שווערן טאָג אַרבעט זיך שלעפּן באַרג-אַרויף צו דער דע-לוקאַס חורבה. ביים שוואַכן שיין פון נאַפּט- לעמפל, וואָס מען האָט געברענט אין דער שטוב, האָבן די פּאַרשאַטענע טונ- קעלע געזיכטער פון דער איינזאַמער משפּחה אויסגעזען סודותדיקער ווי ביי- טאָג. אַלע סודות אין דער וועלט זיינען געלעגן אין יעדן קנייטש און פּאַלד פון אַפּאַלס לויזע אַפּגעטראַגענע קליידער, אין די לאַנגע שוואַרצע צעפּ אירע. דאָס ערשטע מאָל איז עס איצט געווען, וואָס בען איז געקומען צו זיי אין מיטן העלן טאָג, אין אַרבעטס-שעהן, און אויך ניט צו-גאַסט, נאָר מיט אַ שליחות פון פּאַטער צו דינגען אַפּאַלן אויף עטלעכע שעה אַרבעט. ער האָט זיך גע- שעמט מיט דער דאָזיקער שליחות פון אַ ברויטגעבער, וואָס זוכט אַ דינסט אויף אַרבעט. דער אַלטער דע-לוקאַס האָט אויסגעהערט דעם יינגלס פאַר- שעמטע רייד מיט אַ שמיכל, ווי תּמיד.

— גיי-מיט, אפאל, און טו גוטע אַרבעט פאַר בענס מוטער — האָט ער איר באַפוילן.

אזוי גוטמוטיק האָט עס אויפגענומען אַפאל. פאַרפלעכטנדיק בעסער די צעפּ, וואָס זעלטן אַ מיידל אין אירע יאָרן האָט נאָך געטראָגן אַזעלכע אין דער געגנט. האָט זי זיך געלאָזט מיטגיין מיט בענין צו זייער פאַרם. דער אייביקער שמייכל אירער איז ניט אַראָפּ אויף קיין וויילע פון איר איילבערט-קאַלירענעם פנים ביים טאָן די שווערע אַרבעט פאַר בעטיין. בעטי האָט באַ-וואונדערט די כוחות פון דעם יונגן מיידל.

— אַפאל, איז עס ניט צו-שווער? — האָט זי געפרעגט, זעענדיק ווי דאָס מיידל רוקט-איבער שווערע מעבל-שטיקער.
— „נאַ, מעדעם...“ — האָט אַפאל געענטפערט אין איר פרעמד-קלינגענ-דיקן העפלעכן ענגליש.

וויפיל מאָל זי פלעגט זיך טרעפן מיט בענען אויפן הויף, האָט זי ניט געקענט איינהאַלטן זיך פון געלעכטער, וואָס איז איר ביי יעדן מאָל אויפסניי באַפאלן.

אינגיכן האָט בען גענומען גיין אין שליחותן צו די דע-לוקאַסעס ניט נאָר נאָך אַפאל, נאָר אויך נאָך די ברידער אירע. בעטי האָט איצט אָפט געמאַכט רייזעס קיין ברוקלין און צוריק. ווי פריער, ווען זי פלעגט אַרומגיין צו באַקאַנטע ווייבלעך אירע פאַרקויפן זיי זיידענע זאַקן, איז זי איצט גע-גאַנגען צו זיי ריידן וועגן דער פאַרם אירער, אין וועלכער זי גייט אינאַרדענען אַ זומער-האַטעל, און דערפאַר דאַרפן די פריינדיגס אירע זיין אירע געסט איבער די הייסע זומער-וואָכן אזוי פלעגט זי אויך גיין צו די שוואַגערס אירע און נעמען ביי זיי די הלואות, וואָס זיי האָבן צוגעזאָגט איר צו געבן ביים שלום-מאַכן צווישן איר מיט איר מאָן. בעטי האָט ביי קיין פאַל ניט געלאָזט די שוואַגערס אַרויסדרייען זיך פון זייערע הבטחות, ניט אָפּטרין זיך מיט די אייביקע תירוצים פון נגידיים וועגן די אייביקע שלעכטע צייטן, וואָס זיי האָבן „סלאָו“ צי נישט „סלאָו“, זיי האָבן געמוזט איר לייען די געלטער, וואָס זי האָט פאַרלאָנגט. בעטי האָט דערפאַר גענומען מאַכן אַן אמתן האָטעל פון איר הויז; זי האָט אויפגעפּוזט צימערן, איינגעהאַנדלט בעטן און קאַמאַדעס און טישלעך און כלים. פאַר דעם געלט האָט זי אויך גענומען אָפּצוימען צימער-לעך, מאַכן פון בוידעמס — וואוינונגען, פון קעמערלעך און גאַניקעס — קליינע שטיבלעך. שלום האָט אָפט געמוזט איבערלאָזן די אַרבעט אין פאַרם און אַרויספאַרן צום סטיישאַן נאָך זיין בעטיין, וואָס פלעגט צוריקקומען פון שטאַט באַלאָדן מיט פעק און פעקלעך. נאָך אַ צייט-לאַנג ניט צורירן זיך צו קיין פאַרב, האָט ער ווידער געדאַרפט שמירן די ווענט פון זיין הויז, פאַרבן

גאנדיקעס, באַלקאָנען, דעכער. די גאַנצע פאַרם־אַרבעט איז געפאַלן אויף בענען. ווי אַפּאַל האָט געהאַלפּן בעטין אין שטוב־אַרבעט, האָבן אירע ברידער געהאַלפּן שלום מעלניקן אין זיין צוגרייטן דאָס הויז. אויסגעגלייכטע, דינע, אין בלויזע אַוועראַלס פאַרשטעקט אין די איבערגעלייגטע כאַליעוועס פון זייערע גומענע אויסגעטראַטענע שטייול, מיט שוואַרצע צעקנאָדערטע קאַפעליושן, פון וועלכע גלאַטע שוואַרצע פּאַסמעס האָר פּאַלן ביז אין די אויגן אַריין, האָבן זיי מיט גרויס בריהשקייט געטאַן יעדער אַרבעט, פאַרלייגט קאַנאַליזאַציע־רערן און פאַרריכט דעכער, צוגעבויט הייזקעס און געצויגן עלעקטרישע דראָטן. זייער הונט, וואָס מען האָט אים געטריבן פון די פאַרם־הייזער, האָט זיך פּריילעך אַרומגעיאָגט מיט בענס הונט טשאַק. בעמיס שוואַרצע אויגן האָבן געלויכטן מיט אַלע שטראַלן פון דער זון, וואָס האָבן זיך געשפיגלט אין זיי. זי האָט גע־האַלטן אין איין איבערשטעלן זאַכן אין שטובן, זיי זאָלן פּאַסן וואָס בעסער און שענער. ווי איר שאַטן איז איר נאַכגעגאַנגען ליוסי, באַגייסטערט פון יעדן שריט, וואָס די מוטער האָט געטאַן.

ווען די ערשטע היצן זיינען אָנגעקומען און נייע שטאַטישע אויטאָמאָבילן האָבן גענומען אַרויפּדראַפּען זיך איבער דעם שלעכטן באַרגיקן וועג, וואָס האָט געפירט צו בעמיס זומער־פּלאַץ, אויטאָמאָבילן מיט אויסגעפּוצטע ברוק־לינער ווייבלעך און זייערע קינדער — האָט בעטי באַגעגנט די נאַענסטע געסט מיט הייסע קושן און געלעכטער. איר אַלטער חלום פון אַ פּריילעכער ביזנעס איז געווען ענדלעך פאַרווירקלעכט. צו דערפילן איר גליק, האָט זי איינגע־האַנדלט אין שטאַט אַ גענוצטן, אָבער גלאַנציקן געלט־רעגיסטראַטאָר, וואָס האָט פּריילעך געקלונגען יעדן מאָל, ווען מען האָט אַריינגעוואָרפּן מטבעות אין אים.

5

וואָס מער צימערלעך מען האָט צוגעבויט צו דעם פאַרמער־הויז אויפן באַרג אין אָקווייל, אַלץ ווייניקער פּלאַץ איז געווען פאַר בעמיס פילע פּריינ־דינס, וואָס זיינען אַרפּגעקומען פאַרברענגען די זומער־חזשים ביי איר. בעמיס פּוכקע פינגער, באַדעקט מיט פינגערלעך, האָבן מיט שמחה גע־וואָרפּן געלט אין קלינגענדיקן געלט־רעגיסטראַטאָר. פאַר די גוטע ריווחים האָט זי ניט נאָר איינגעקויפט מיט יעדן טאַג אַלץ מער און מער נייע הפּצים און שמאַכטעס אין הויז אַריין, נאָר זי האָט אַפילו גענומען אויסצאָלן אירע שוואַגערס די ערשטע ראַטעס. איר קליין, באַוועגלעך אָנגעפאַרבעט מויל האָט אָפט און געדיכט אַריינגערעדט אין טעלעפּאָן, וואָס האָט דאָס פאַרוואָרפּענע ווינקל פאַראייניקט מיט ברוקליין. אַזוי געדיכט און פלינק האָט זי גערעדט מיט אַלערליי פאַרבייפּאַרנדיקע אָגענטן און פאַרקויפּער, וואָס זיינען צוגע־

פארן צו איר זומער-פלאץ, אין וועלכן זיי האבן דערשמעקט ביזנעס. ווען איינער אן אגענט האט איינמאל אריינגעשטעלט ביי איר אין הויז א פארביקע „סלאט-מאשין“ מיט א סך עלעקטרישע לעמפלעך, וואס האבן זיך אָנגעצונדן יעדן מאל, ווען מען האָט געוואונען דאָס גרויסע געווינס פון אַ קוואַדער; און אַ צווייטער האָט איבערגעלאָזט אויף קרעדיט קיי-גומי, ציגאַרעטן, שאַקאַלאַד און מאַגאַזינען, צוזאַמען מיט פאַרביקע פלאַקאַטן דערצו, — איז צו בעטיס גליק גאַר קיין גרענעץ ניט געווען. זי האָט זיך געפילט ווי זי וואַלט גאַנץ וויליאַמס-בורג געהאַט ביי זיך אין הויז. אַזוי גליקלעך איז אויך געווען ליאָסי. בלויז מיט די מענער אין הויז איז געווען צרות, מיט שלומען ווי מיט בענען.

שלום מעלניק האָט ביי קיין פאַל ניט געוואַלט אַריינפאַסן זיך אין טומל-דיקן און רוישיקן שטאַט-לעבן, פון וועלכן ער איז אַנטלאָפן. ער איז ניט געווען העפלעך צו די געסט. ניט נאָר האָט ער ניט באַגעגנט יעדן מיט אַ פריילעכער באַגריסונג און מיט באַריכטן וועגן שיינעם וועטער, ווי בעטי האָט אים געלערנט עס צו טאָן, נאָר ער האָט אַפילו קוים געענטפערט, ווען מען האָט צו אים גערעדט. ער האָט ניט געוואַלט צופירן צום נאָענטן שטעטל די וויבער און זייערע קינדער, וואָס האָבן ניט געהאַט קיין געדולד איינצו-זיצן אויף אַן אַרט און רק געוואַלט צופאַרן צום אַ ישוב און קויפן מציאות. די קי און די הינער זיינען ביי אים געווען פריער ווי די געסט. אַזוי האָט ער ניט געוואַלט פאַרדינגען די פערד זיינע צו די יינגלעך און מיידלעך, וואָס האָבן געוואַלט לערנען זיך רייטן אויף זיי. בעטי האָט געהאַט אַ סך אַרבעט צו פאַרגלעטן פאַר די געסט דעם מאַנס שלעכטער אויפפירונג. נאָך ערגער איז עס געווען מיט בענין. ער האָט געטריבן פון שטאַל די שטאַטישע קינדער, וואָס האָבן חשק געהאַט צו זען ווי אַזוי ער מעלקט קי, פוצט פערד און וואַשט בהמהשע אייטערס. ער האָט ניט צוגעלאָזט ווייבלעך אין די הינער-שטייגן אויסצוקלייבן וואַרעמע אייער פאַר זייערע בייביס, און אַפילו אויסגעמיטן ליאָסין און אירע חברטעס. די מיידלעך האָבן געזוכט די פריינטשאַפט פון דעם הויכן שוואַרץ-האַרדיקן בחורל מיט די גרינע אויגן. זיי האָבן געוואַלט מיט אים שפאַצירן אין די אַוונטן אין די בערג, אַדער טאַנצן מיט אים צו דער מוזיק פון דער ראַדיאָ. בען האָט זיי גראַב אַפגעזאַגט, פאַרוואָס ליאָסי האָט אים דערפאַר גערופן „האַרסרעדיש“. די איינציקע וועמען ער האָט צוגעלאָזט צו זיך, איז געווען אַפאַל, וואָס האָט געאַרבעט אין בעטיס קיך. נאָך אַ טאַג שווערער אַרבעט, פלעגט זי אַריינגיין צו אים אין שטאַל, שפילן זיך מיט די קעץ, וואָס האָבן זיך אויפגעהאַלטן לעבן די בהמות, און שמייכלען שווייגנדיק איר אייביקן שמייכל פון שוואַכזינקע.

— ביסט מיד, אַפאַל? — פלעגט בען זי פרעגן.

— אַ ניין, — האָט זי געענטפערט, און זיך פּאַנאַנדערגעלאַכט, גלייך ווי אַ טאַג שווערע אַרבעט וואָלט געווען די פּריילעכסטע זאַך אין דער וועלט.

בעטי פּלעגט מוסרן איר זון פאַר זיין גראַב צו די שטאַטישע מיידלעך, שיינע, קלוגע און געבילדעטע מיידלעך, און פאַר אַפּזיצן שעהן מיט דער לאַכנדיקער נאַרעשער דאָרף-שיקסע. מער מוסר פּלעגט זי זאָגן איר מאַן פאַר זיינע שלעכטע דרכים, וואָס פאַרטרייבן מענטשן פון דער פּאַרם. ווי תמיד, האָט זי אים געבראַכט משלים פון דעם ווי ס'פירט זיך ביי לייטן. ביי לייטן מענער זיינען גליקלעך, ווען זייערע ווייבער פירן אַ ביזנעס און ברענגען-אַריין פּרנסה אין שטוב. ביי לייטן מענער אין זומער-פלעצער שוינען זייערע געסט, זיינען העפלעך צו זיי, טראָגן זיי אַנטקעגן דעם גוט-מאַרגן, זעען צופרידן-צושטעלן אַ גאַסטס וואונטשן און באַגערן, און הערן אַפילו אויס טענות און פאַרוואורפן, ווייל אַ גאַסט איז תמיד גערעכט. שלום פּלעגט ניט ענטפערן אויף די אייביקע ווייבערשע טענות און אַנטלויפן צו זיינע אַרבעטן, ווי ער פּלעגט אַמאָל אַנטלויפן אין וויליאַמסבורג צום ברעג טייך. בעטי האָט דער-פאַר גענומען ווייכן פון אים. זי האָט אַפילו אויפגעהערט שלאָפן מיט אים אין ברייטן פאַמיליען-בעט, וואָס זי האָט געהאַט אַריבערגעפירט פון שטאַט.

— גיי, גיי, רו זיך בעסער אויס — האָט זי אים געזאָגט מיט כלומרשטער געטריישאַפט, ווען ער האָט פּרובירט אַמאָל אין אַ נאַכט דערנענטערן זיך צו איר ניט-דרייסט, ווי זי וואָלט געווען אַ פּרעמדע, ניט זיין ווייב.

שלום פּלעגט אַוועקגיין אין שייער און זיך אַריינוואַרפן אין היי איבער-צושלאָפן די עטלעכע געציילטע שעה, וואָס ער האָט געקענט אַשפּאַרן אויף רו. ליגנדיק אין היי, פּלעגט ער אויפכאַפן די געלעכטערן פון די שטאַטישע מענטשן, וואָס ווייסן גאַר פון קיין נאַכט ניט. די העכסטע געלעכטערן פּלעגן זיין ליוסיס און בעטיס, ווען אויפן צווייטן יאָר האָבן בעטיס ברוקלינער פּריינ-דינס נאָך מער גענומען קומען קיין אַקווייל אויף זומער, און בעטי האָט זיך קיין עצה ניט געקענט געבן מער אַליין, אַן דער הילף פון אַ געניטן האַטעל-מענטש, איז זי אַריינגעפאַרן קיין ברוקלין אויף אַ פאַר טעג און אויסגעזוכט אַ מאַן, אויף וועמען זי זאָל קענען זיך פאַרלאָזן.

דאָס מאָל האָט זי ניט אַפּגערופן שלומען, ער זאָל אַרויספאַרן זי באַגע-גענען ביי דעם סטעישאַן. דער האַטעל-מענטש, וועמען זי האָט אויסגעזוכט אין שטאַט, האָט זי געפירט מיט זיין מאַשינקע; אַ צוויי-געזעסיקע מאַשינקע, אַפּגעפאַרעט מיט היימישער שרייענדיק-געלער פאַרב. אין הינטערשטן געזעס זיינען געווען אַנגעלייגט די פילע פּעקלעך, וואָס בעטי האָט איינגעהאַנדלט, ווי דעם טרייבערס וואַליזעס, אַ סאַקסאַפּאָן און אַ פויק, איינגעפאַקט אין העלע ליוונטענע ציכלעך. ניט אַרויסלאָזנדיק קיין ציגאַרעטל פון מויל אַפילו אויף

א וויילע, האָט דער האָטעל-מענטש אויפן גאַנצן וועג ניט אויפגעהערט צו דערציילן וואונדער פון זיך און פון די פילע גרויסע זומער-פלעצער — זומער אין די בערג און ווינטער אין פלאַרידא. — וואו ער פלעגט אַליין אַרבעטן. בעטי האָט אים באַצייטנס דערציילט וועגן דעם קליינעם זומער-פלאַץ אירן, אַזוי אַז ער זאָל זיך שפעטער ניט אַנטוישן. דער האָטעל-מענטש האָט גע-טריבן געשיקט מיט איין האָנט די געלע מאַשינקע זיינע איבער די געפערלעכ-סטע וועגן און שאַרפע ווינקלעך, און מיט דער צווייטער האָנט געגלעט דאָס שמאַלע ברוינע וואַנצעלע, וואָס איז ווי אַ פאַדעמל געלעגן איבער זיין אויבער-שטער ליפּ.

— כיוויל דעם זומער אַרבעטן אין אַ קליינעם פלאַץ — האָט ער באַ-רואיקט בעטין מיט דער גדלות פון איינעם, וואָס לאָזט זיך אַראָפּ — דערצו זענט איר מיר געפּעלן געוואָרן. מיסיס מעלניק, פון ערשטן בליק אָן.

בעטי האָט קאָקעטיש געדראָט מיט אַ פּוכקע פינגער פאַרן יוגנמאַנס נאָן. — איר אַרבעט צו שנעל, מיסטער — האָט זי אים געזאָגט לאַכעדיק. — איך טו אַלץ שנעל — האָט דער מאַן מיטן דינעם וואַנצעלע געענט-פערט און אַ שאַרפן דריי געטאָן מיט דער מאַשינ, אויסצומיידן אַן אויטאָמאָביל פון אַ זייט — און רופט מיך האַראַלד . . . אַזוי רופט מיך יעדערער . . . מיט דער זעלבער שנעלקייט און געשיקטקייט האָט ער, גלייך ביים צו-פאַרן צו דער פאַרם, געמאַכט זיך הימיש, ווי ער וואַלט שוין דאָ געווען אַן אייגענער מענטש זייט יאָרן. נאָך איידער בעטי האָט באַוווּזן דערציילן איר מאַן וועמען זי האָט געבראַכט פון שטאָט, האָט ער, דער פרעמדער, אַליין אַפּגעהאַלטן דעם פאַרמער מעלניק און דערציילט ווער ער איז. — רופט מיך האַראַלד, — האָט ער געזאָגט, — און טראָגט אַריין אין הויז אייער פרויס פעקלעך און מיין סאַקסאַפּאָן און פויק.

ער האָט עס געזאָגט מיט אַזאַ זיכערקייט און זעלבסטפאַרשטענדלעכקייט. ווי דאָס אַראָפּטראָגן אַ פעקל איז געווען אַ זאָך, וואָס ער האָט קיינמאַל אין זיין לעבן ניט געטאָן. שלום מעלניק האָט אים געפּאָלגט.

מיט דער זעלבער זיכערקייט און באַפעלערישקייט האָט דער פרעמדער גענומען באַלעבאַטעווען אין קיך. אומעטום איז ער געווען, אומעטום האָט ער אַנגערויכערט מיט זיינע ציגאַרעטן, וואָס האָבן ווי געקלעפט צו זיין אונטער-שטער ליפּ. מיט גרויס בריהשקייט האָט ער פאַרפּוצט די טישלעך אין עס-צימער, באַצירט די גרעיפּ-פּרוכט מיט קאַרשעלעך, פאַרביק אויסגעלייגט גרינס אויף טעלערס. ווי אַן אַקטיאָר ביים איבערטאָן זיך גיך, האָט ער אויך אין איין מינוט אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דעם שטאַטישן אנצוג און אַרויפגעצויגן אויף זיך אַ פאַרביקן קעלנער-יוניפּאָרם פון וויין-קאַליר, באַצירט מיט גרעלע

קנעפ, בענדעלעך און לאמפאסן. ניט גייענדיק, נאָר שוועבנדיק, האָט ער זיך אַרײַנגעגליטשט אין קליינעם עס-צימער און צערעמאַניאַל זיך פאַרגעשטעלט פאַר די געסט ביי די טישלעך.

— רופט מיך האַראַלד, ליידים — האָט ער געבעטן די ווייבער, וואָס זײַ-נען גלייך באַגײסטערט געוואָרן פון דעם פלינקן, שמיכלענדיקן און טאַנצנ-דיקן פאַרשוין.

ווי געשיקט ער האָט צוגעטראָגן די טעלער מיט קונצנמאַכעריי, אַזוי געשיקט האָט ער געמאַכט קאַמפלימענטן די ווייבער ביי די טישלעך. אין איין מינוט האָט ער געדענקט יעדן נאַמען. באַלד איז ער געוואָרן אויס קעלנער און פאַרוואַנדלט זיך אין אַ וואַדעוויל-מענטש. ווי דורך אַ נס זײַנען אים פּלוצ-לונג אויסגעוואַקסן אַ פאַר ברילן פאַר די אויגן, און די נאָז זײַנע איז געוואָרן טאַפלט גרויס און רויט. מיט אַט דעם געענדערטן אויסזען האָט ער זיך צוגעגליטשט צו זײַן סאַקסאַפּאָן און פויק און גענומען אַרבעטן מעשים ביים שפילן אויף ביידע אינסטרומענטן גלייכצײטיק. זײַנע הענט זײַנען מיט גרויס געשיקטקייט געלאָפן פון סאַקסאַפּאָן צו דער פויק און צוריק. ניט נאָר די קינדער, נאָר אויך די דערוואַקסענע זײַנען געווען אויסער זיך פון באַוואונ-דערונג. גאַר אַרויס פון די כלים זײַנען די ווייבער, ווען דער פאַרשוין האָט גענומען זינגען קופלעטלעך, שמאַלציקע קופלעטלעך וועגן אַלטע מענער און יונגע ווייבלעך, וועגן אַלטע באַסעס און בלאַנדע סעקרעטאַרינס. אין מיטן זינגען האָט ער אַ גליטש זיך געטאַן צו דער ערשטער בעסטער פרוי און זי גענומען אויף אַ טאַנץ. די פאַרזאַמלטע האָבן אים הויך אַפלאַדירט.

— בראַוואַ, האַראַלד, בראַוואַ!

האַראַלד האָט איינגעלאָדן איין ווייבל נאָך דער אַנדערער. אַפילו מיט קליינע מיידלעך געטאַנצט. לענגער ווי מיט אַלע אַנדערע האָט ער געוויגט זיך אין זײַנע טאַנגאַס מיט דער באַלעבאַסטע זײַנער. דרייענדיק זיך אין אַלערליי משונהדיקע פיגורן, צווינגענדיק בעטן נאַכצוגיין אַלע זײַנע משוגעתן און אומדערוואַרטעטע דריידלעך, האָט ער איר דערביי געזאַגט קאַמפלימענטן מיט אַזאַ בריהשקייט, אַז די ווערטער האָבן צו קיינעם ניט דערגרייכט, אַ חוץ צו דער, צו וועמען זײַ זײַנען אַרויסגעזאַגט געוואָרן, ווי זיי וואַלטן געקומען פון אַ בויך-רעדנער. בעטי האָט אים, ווי פריער, לאַכנדיק געוואָרנט, אַז ער אַרבעט צו-שנעל. דער טאַנצנדיקער יונגערמאַן איז ניט נתפעל געוואָרן פון אירע וואַרענישן.

— רוף מיך האַראַלד, — האָט ער געזאַגט, — איך וועל דיך רופן בעטי ביזטיפּול.

איידער מען האָט זיך אומגעקוקט, איז דער נייער מענטש געווען דער

באלעבאָס פון פלאַץ. ער איז געווען אומעטום פול. וואו מ'האַט אים ניט געזיט, איז ער אויסגעוואַקסן. ער האָט געבאלעבאָטעוועט מיט די אַרבעטער און צוגעהאַלפן ביים איינקויפן. ער האָט געשפילט מיט די ווייבלעך אין קאַרטן און פאַרוויילט די קינדער מיט קונצן ביים מאַכן פון צוויי טיכלעך איינס, און ביי דרייען אַ גלאָז וואַסער אויף אַ שפיץ־פינגער, ניט אויסצוגיסן דערביי אפילו אַ טראָפן. ער האָט אויך צו יעדער צייט געלאָזט אין גאַנג זיין צוויי־געזעסיקע געלע מאַשינקע. ווען נאָר ווייבלעך האָבן געקראָגן חשק צוצופאַרן אין שטעטל עפעס איינקויפן, אָנשטאַפנדיק אַ פולע מאַשינקע מיט ווייבלעך פון הינטן און פאַרנט, האָט ער ווי אַ רוח זיך געיאָגט איבער בערג און טאַלן, די ווייבלעך האָבן געשריגן פון שרעק און הנאה גלייכצייטיק.

— האַראַלד, וועסט אונדז דערהרגענען.

— האַראַלד האָט נאָך קיינמאַל אין זיין לעבן קיין עקסידענט ניט גע־ האָט — האָט דער פריילעכער טרייבער באַראַיקט, ניט אַרויסלאָזנדיק דערביי דאָס אייביקע ציגאַרעטל פון זיין מויל — פאַרלאָזט זיך אויף מיר, ביזטיפילס...

דאָס איז געווען דאָס וואַרט, וואָס ער האָט דערמיט יעדע פרוי גערופן פון פופצן ביז פופציק. די ווייבער האָבן אים דערפאַר געגעבן גרויסע טיפס, וואָס זיי האָבן קיינמאַל פריער אַזעלכע קיין קעלנער אין אַ האַטעל ניט געגעבן. האַראַלד האָט נאָכלעסיק געוואַרפן אין קעשענע די באַנקנאָטן, ווי געלט וואַלט ביי אים גאַרניט געמיינט. ווי די געסט, האָט אויך בעטי אים געצאָלט טייערער ווי מען צאָלט געוויינלעך מענטשן פון זיין פאך. אָבער עס איז ווערט געווען. ער האָט די גאַנצע שטימונג ביי די געסט אויפגעהויבן זינט ער איז געקו־ מען. ווייבלעך, וואָס האָבן פריער געהאַט בדעה אַוועקצופאַרן אין אַנדערע פלע־ צער, וואו עס איז דאָ מער פריילעכקייט און לעבן, זיינען פאַרבליבן לענגער ווי זיי האָבן פלאַנירט. האַראַלד האָט אויך געלערנט בעטי, ווי אַזוי צו שפאַרן אין קיך, ווי אַזוי צו דערלאָנגען ווייניקער צום טיש און דאָך צופרידנצושטעלן די געסט.

— לאָז עס צו האַראַלדן, ביזטיפול — האָט ער געטנהט, — איך ווייס ווי אַזוי מיט געסט אָנצוגיין.

מיט אַ בלויון שמיכל האָט ער איינגעשטילט די קאַפּריסוטע ווייבער, די גרעסטע מפונקטעס, וואָס פאַרמאַטערן געוויינלעך קעלנערס אין זומער־ פלעצער ביים שיקן צוריק אין קיך די בעסטע פאַרציעס עסן. מיט אַ בלויון שפאַס האָט ער אַנטוואַפנט אויפגעקאַכטע ווייבלעך, וועמען ער האָט אין ברען פון סעזאָן אַריינגעפאַקט צופיל נייע געסט אין זייערע ענגע צימערלעך, אָנגע־ שטופט בעט אויף בעט.

— שמייכלען, ביוטיפול, — האָט ער געגעבן אַן עצה ווייבלעך אין זייער צאָרן, — שמייכלען, שיינינקע.

די ווייבלעך האָבן אים געפּאָלגט און געשמייכלט.

הענע פעפּערמינץ, בעטיס מוטער, וואָס פּלעגט אַמאָל זיך אַראָפּכאַפּן צו דער טאַכטער אויף אַ שבת, האָט אַנגעקוואַלן פּון דעם האַראַלדן, אין וועמען זי האָט געזען אַלע מעלות פּון אַן אַמעריקאַנער מענטש.

— דער יונג האָט אַ טריפענעם מזל ביי מענטשן — האָט זי געזאָגט בעטיץ — זאָלסט נאָר זען, אַז אַנדערע האָטעלן זאָלן אים דיר ניט אויסכאַפּן פּון אונטער דער האַנט. זאָלסט אים האַלטן, בעטילע.

בעטי האָט ניט געלאָזט אויסכאַפּן אים פּון אונטער דער האַנט. זי האָט אים געלאָזט באַלעבאַטעווען און הערשן, ווי ניט זי וואָלט געווען זיין באַלעבאַטע, נאָר ער איר באַלעבאַט. זי האָט פאַרקוקט, ווען ער פּלעגט אין די אַוונטן ביים קאַרטן־שפּילן אַפּגעוויינען דאָס גאַנצע געלט ביי די ווייבלעך, און ווען ער פּלעגט אַריינשלאָפּן ביז שפּעט אין פּרימאַרגן אַריין אַזוי, אַז מען פּלעגט אַפּילו פאַרשפּעטיקן מיטן פּרישטיק. זי האָט אַפּילו ניט גערעדט, ווען עס פּלעגט אויף אים פּלוצלונג אַנפּאַלן אַ בענקעניש נאָך אַ הוּליע־טאַן אויפּן גרויסן שטייגער און ער פּלעגט אַוועקטרייבן אין אַ נאָענטער שטאַט אויף אַ גאַנצער נאַכט און צוריקקומען דערנאָך אַן איין דאלער אין קעשענע, מיט רויטע אויגן און מיט אַ שלעכטער לוינע, וועלכע ער האָט צו אַלעמען אויס־געלאָזט, אַפּילו צו די געסט. אַזוי האָט זי אים אויך קיין קרום וואָרט ניט געזאָגט, ווען ער איז נאַכדעם געוואָרן צופּיל זיס און גוט און פּאַמיליאַר מיט יעדער ווייבל און מיידל אין איר הויז, און מער ווי מיט אַלע, איז ער עס געווען מיט איר, בעטיץ אַליין, און דווקא פאַר אַלעמען אין די אויגן.

— משוגענער, — האָט זי אים בלוין גערופן, ווען ער האָט זי אַ כאַפּ געטאַן פאַר דער טאַליע ביים טאַנצן, אַדער אַפּילו אַ קוש געטאַן איר אין ברוינעם פּולן ווייכן האַלדז.

בלוין ווען ער פּלעגט ווערן צו היימיש מיט ליזסי, האָט בעטי אים ערנסט געגעבן אַ חלק דערפאַר. האַראַלד האָט דערפאַר אויסגעמיטן די טאַכטער און געהאַלטן זיך לעבן דער מאַמען, וואָס האָט אויסגעזען ווי איר טאַכטערס אַן עלטערע שוועסטער. אייפּערזיכטיקע ווייבלעך האָבן גענומען מאַכן שפּאַסן דערפּון און אַפּילו געקיעצט שלום מעלניקן דעריבער, ווען זיי האָבן אים געזען פאַרבייגיין אין הויף.

— מר, מעלניק, היט די מיסעס — האָבן די ווייבלעך געטענהט צו אים לאַכנדיק.

שלום מעלניק האָט אויף די ווייבערשע רייד קיין וואָרט ניט געענטפּערט

און אָנגעגאַנגען מיט זיין אייביקער אַרבעט, פון וועלכער עס איז גאַרניט געווען אַרויסצוקריכן. אַזוי האָט ער קיין וואָרט ניט געזאָגט בעטן פאַר איר אויפֿ-פירונג, וואָס איז אים געווען דערווידער און פייגלעך. ער האָט ניט געדאַרפט, אַז די ווייבלעך זאָלן אים דערציילן וועגן איר. ער האָט אַליין אַלץ געזען און גע-הערט. פאַרנומען אין זיינע אַרבעטן ביי דער ערד און ביי די בהמות, האָט ער מיט זיינע ווייטזיכטיקע גרינע אויגן דערזען יעדער מאָל, וואָס בעטי איז דורכגעגאַנגען מיט דעם פרעמדן מאַן איבער דעם הויף, יעדער מאָל, וואָס זי האָט זיך אַריינגעזעצט צו אים אין זיין געלער מאַשינקע און צוגעפאַרן אין שטעטל איינקויפן. ער האָט געזען איר שטענדיקן פּוצן זיך און פּודערן זיך און אַרבעטן כּסדר מיט די פינגער אין די לאַקן, וואָס אין דעם לייגן ווייבער אַריין אַלע זייערע כּוחות געפעלן צו ווערן. אַזוי האָבן זיינע אויערן אויפגעכאַפט אירע געזאַנגען און געלעכטערן, וואָס זיינען אויף איר אָנגע-פאַלן די לעצטע צייטן. שאַרפּער ווי בייטאַג, האָט ער געהערט די געזאַנגען און געלעכטערן אירע אין די נעכט. ליגנדיק ביי זיך אין שייער אויפן היי, האָט שלום מעלניק צווישן אַלע ווייבערשע קולות אויפגעכאַפט בעטיס יעדן וואָרט, געלעכטער און געזאַנג. באַגלייט פון האַראַלדס באַסיקע רייד און לוסטיקע פייפּערייען. ניט איינמאָל פּלעגט ער דערפילן אַזאָ ווייטיק און בושע און כּעס פון די פאַרשייטע קולות אין דער נאַכט, אַז ער פּלעגט האָבן חשק צו כאַפּן די ערשטע בעסטע האַק אָדער היי-גאַפּל, וואָס איז אים געלעגן אונטער דער האַנט, אַרויסלאָזן זיך דערמיט און פאַרטרייבן פון זיין פאַרם אַלע מיט אַנאַדער. דעם פרעמדן יונג, בעטן און אַפילו די ווייבלעך און מיידלעך, די געסט. אין מורא פאַר זיך אַליין, ער זאָל ניט אַפּטאַן אַ זאָך, וואָס אַ ייד דאַרף ניט טאָן, האָט ער די אייגענע פּויסט אַריינגעשטופּט אין מויל און איינגעביסן די ציין אין איר ביז בלוט. אויסגעשעפּט פון דער אייגענער מלחמה מיט זיך אַליין, האָט שלום מעלניק, ווי תמיד, איינגעזען, אַז זיין לעבן איז אַ פאַרשפּילט, אַז עס איז ניט כּדאי צו שרייען און ריידן און האָבן טענות, ווייל אַזוי איז שוין זיין ביטער מזל אוודאי, ווייל אַזוי איז אים שוין באַשערט פון הימל, וואו אַלץ ווערט געוואויגן, געמאַסטן און פאַרשריבן.

פון דרויסן האָט אַ קלאַנגדיקע סאָוע אָנגעהויבן אירע נאַכט-קינות, אַפּגעשטעלט זיך און ווידער פאַרגאַנגען זיך ווי זי וואַלט אויך מסכים געווען צו די פינצטערע מחשבות פון מענטש אין שייער.

דער איינציקער, וואָס האָט זיך קעגנגעשטעלט דעם האַטעל-מענטש האַ-ראַלד אין דער מעלניק-פאַרם, איז געווען בען.

האַרְאָלד האָט ווי מיט אַלע אַנדערע, פּרובירט אויך שאַפן זיך מיט בענען. זעענדיק פאַר זיך אַן אויסגעצויגן בחורל אין גרויסע פאַרמער־שיך, צו־גרויס פאַר זיינע יינגלערישע פּיס, און אין אויסגעוואקסענע און אויסגע־מיסטיקטע אַווערְאָלס, — האָט האַרְאָלד אים פאַרהאַלטן מיט דער גדלות פון אַ שטאַטישן עלעגאַנט ביים ריידן צו אַ „יאַקל“, אַ פּויערן־יונג.

— העי, מאַיק! — האָט ער אים אַ רוף געטאַן מיטן ערשטן בעסטן נאָ־מען, וואָס איז אים געקומען אין מויל. — פּוץ מיר אָפּ מיין „סטודיבעיקער“; אָבער גוט, ער זאָל גלאַנצן.

בען, אַנשטאַט נעמען זיך צו דער פאַרשטויבטער געלער מאַשינקע, האָט אַרויפגעשאַרצט די שוואַרצע האַר, וואָס זיינען אים געפאַלן איבער דעם שטערן, און מיט גרינע אויגן באַטראַכט דעם אויסגעפּוצטן פאַרשוין פאַר זיך. שוין פון פּריער האָט ער דעם פּרעמדן געהאַט געזען פון דער ווייטנס און אַ קרום אויג אויף אים געוואַרפן. אים איז ניט געפּעלן געוואָרן ניט יענעמס חוצפּה־דיקער אַריינפאַר אין דער פאַרם, בעת וועלכער ער האָט שיר אַ הון ניט אַוועקגעהרגעט, ניט דער אופן ווי ער האָט געהייסן דעם פּאַטער אַראַפּטראַגן די פּעקלעך און ווייניקער פון אַלץ דאָס צו־פּאַמיליאַרע אַננעמען די מוטער אונטער דער סאַמע פּאַכווע, ביים העלפן איר אויסשטייגן פון דער מאַשין. איצט האָט ער אים געוואַלט זען פון דער נאָענט. אַפּמעסטנדיק אים פון קאָפּ ביז די פּיס, פון זיין צוגעגלעטן שרונד אין קאָפּ ביז די געלע שיך און רויטע זיידענע זאַקן, האָט ער אים גלייך אַראַפּגעוואַרפן פון זיין הויכער מערכה.

— ווער, צום טייוול, ביסטו צו געבן מיר באַפּעלן?— האָט ער אים אַ פּרעג געטאַן מיט אַ טיפּער ברוסט־שטים, וואָס האָט זיך אים שוין אַ צייט געהאַט איינגעשטעלט נאָך דעם יינגלערישן שטים־בייטעניש.

דער פּלוצלונגדיקער ווידערשטאַנד פון אַן אויסגעשמירטן פאַרמער־יונג, און נאָך פון אַזאַ שנעק דערצו, האָט אינגאַנצן צעטומלט דעם זעלבסט־זיכערן האַטעל־מענטש. אין זיין פאַרלוי־רנדיקייט איז אים די גאַנצע גדלות מיט איינמאַל אויסגערובען.

— אַ, איך האָב בלויז געמאַכט אַ שפּאַס, יונגערמאַן, — האָט ער געזאָגט, שמיכלענדיק זיין פאַרפּירערישן שמיכל, מיט וועלכן ער באַזיגט געוויינלעך די צאַרנדיקסטע ווייבער. — לאַמיר זיין פּריינט.

דערביי האָט ער אויסגעשטרעקט צו בענין זיין האַנט, אַ דיגע האַנט מיט לאַנגע פינגער און מיט פאַרשפּיצטע פּאַלירטע נעגל. בען האָט זיך געמאַכט נישט־זענענדיק די אויסגעשטרעקטע שטאַטישע האַנט און ניט צוריקגעגעבן זיין פאַרמיסטיקטע האַנט, פּול מיט מאַזאַליעס, קראַצן און שניטן. אַזוי האָט ער ניט אויסגעשטרעקט די האַנט זיינע נאָך דעם ציגאַרעטל, וואָס דער פּרעמ־

דער האָט אים מכבד געווען פון זיין זילבערנעם באַמאַנאַגראַמטן פאַרסטטיגאַר אַרויס.

— רויכערסט נישט, פריינט — האָט האַראַלד געפרעגט מעשה בכבודי-
קער מענטש, וואָס טוט אַ טובה אַ יינגל אין שליסן פריינטשאַפט מיט אים.
— איך רויכער יאָ, — האָט בען טראַציק געענטפערט.
— פאַרוואָס דען ווילסטו נישט נעמען קיין ציגאַרעט פון מיר?
— ווייל איך וויל נישט און פאַרטיק! — האָט בען געענטפערט נאָך
טראַציקער.

די טאַפלטע באַליידיקונג איז שוין געווען צופיל פאַר האַראַלדן און ער
האָט פרובירט באַשיצן זיין געפאַלענעם כבוד.
— „טאָף קיד, הע?״ — האָט ער געפרעגט, אויסגלעטנדיק דאָס דינטיקע
וואַנצעלע.

— יעפּ! — האָט בען מסכים געווען און אַוועקגעשפאַנט צו דער שטאַל,
איבערלאַזנדיק דעם פרעמדן אין מיטן געשפרעך.

האַראַלד איז גלייך אַוועק צו בעטין און פאַרמסרט פאַר איר דעם פיינעם
זון אירן פאַר זיין גראַבקיין. ער האָט אים דאָס אמתע פוס-בענקל צוגעשטעלט.
בעטי איז אַוועק אין שטאַל און אַ לאַנגע דרשה געהאַלטן פאַר דעם זון אירן,
וואָס טרייבט מענטשן פון פלאַץ. מיט גרויסע שוואַרצע אויגן, וואָס האָבן גע-
שיט פייער, מיט באַוועגלעכע נאָלעכער, האָט זי לאַנג און הייס געוואַרפן אירע
שטראַף-רייד אויף איר זון, וואָס איז אַליין קיין מענטש ניט און קען מיט אַנ-
דערע מענטשן ניט אויסקומען. זי האָט גערעדט גיך און געדיכט, ווי זי וואַלט
אַרויסגעשיט אַרבעסלעך פון איר קליין אַנגעפאַרבט און באַוועגלעך מיילעכל.
בען האָט אויף איר געקוקט מיט זיינע ווייטזיכטיקע גרינע אויגן און געשוויגן.
— וועל, אויב ער איז אַ מאַן, זאָל ער עס אויספאַיטן מיט מיר, אַנשטאַט
גיין פאַרקלאַגן מיך פאַר דער מאַמען, — האָט ער בלוז געענטפערט אויף
דער מוטערס מוסר-רייד. — און אויב ער האָט מורא, זאָל ער מיך בעסער
אויסמיידן, וואַרעם איך וועל אים אַפרעכן זיינע גלאַנציקע נעגל. . .

בעטי, ווי יעדע מוטער, וואָס זעט אין איר דערוואַקסענעם זון אַ קינד
בלויז, האָט אַ דערשראָקענע אַ קוק געטאָן אויף דעם אויסגעצויגענעם יונג,
וואָס רעדט פון שלאַגן זיך און פון אַפברעכן נעגל. אַלץ אין אים איז פלוצלונג
איר געווען פרעמד: זיין גראַב קול און וואַקס, זיינע צעוואַקסענע הענט
און דער עקשנותדיקער מעגלעכער נאַקן. פרעמדער פון אַלץ איז געווען זיין
אַפענער ווידערווילן צו איר, דער אייגענער מוטער זיינער. קיינמאַל איז זיין
ווידערווילן צו איר ניט געווען אַזוי האַרט און אַפן, ווי איצט, וואָס האָט זיך
געגרענעצט שוין מיט שנאה, וויסנדיק גאַנץ גוט ביי זיך, אַז די פלוצלונדיקע

שנאה ביי בענען קומט ניט פון דער הוילער וואַנט, נאָר פון איר אַננעמען זיך פאַר דעם פרעמדן מאַן, פאַר וועמען זי האָט אין איר ווייבערישן אייפער שוין אַ ביסל צו־הייס זיך איינגעשטעלט, — האָט בעטי פונדעסטוועגן זיך ניט געוואָלט נאָכגעבן, אַז זי האָט אליין אַרויסגערופן די בן־סור־רומרהדיקייט אין איר זון, נאָר בעסער געוואָלט פילן זיך די געקרויודעטע מוטער און מאַרטירערין.

— דעם טאַטנס זון, — האָט זי געזאָגט, צו באַליידיקן בענין.
 — יעפּ! — האָט בען מסכים געווען, גאַרנישט צו באַליידיקן זיך דערפון. ווי אַלע מאַל, האָט דער גראַב־יונגערישער „יעפּ“ בעטן אויפגעקאַכט, ווי זי וואָלט דערין געזען די גאַנצע ירידה פון איר בן־יחיד, אויף וועמען זי האָט אַמאָל געהאַפט, אַז ער וועט אויסוואַקסן אַ לייט, געחלומט צו זען אַמאָל אין אים אַ דאַנטיסט אָדער אַפילו גאָר אַן אמתן דאָקטאָר.
 — זאָלסט נישט זאָגן „יעפּ“ צו מיר! — האָט זי געשריגן אין איר צאָרן. —
 כּווייל עס נישט הערן, דו הערסט?

— יעס, מעס! — האָט בען פּלוצלונג גענומען טיטולירן די מוטער, אָבער דערין איז ניט געווען קיין כבוד, נאָר שפּאַט.
 בעטי האָט, ווי תמיד אין אַ פּאַל פון הילפּלאַזיקייט, גענומען צו הילף איר ווייבערישע כּל־זיין — טרערן.

— גאָט, פאַרוואָס קומט עס מיר? — האָט זי געפרעגט, אויפהייבנדיק אירע פּיערדיקע אויגן צו די שוואַרצע קראַקוועס, פון וועלכע שטיקער שפּינוועכס האָבן אַראַפּגעהאַנגען.

אירע פּוכקע פינגער האָבן גערוועזן געזוכט דאָס טיכעלע, דאָס פּיצניקע אויסגעהאַפטע טיכעלע, כדי צו פאַרהאַלטן די טרערן, וואָס האָבן איר צוגעשפּאַרט. בען, אַ שונא פון טרערן, האָט זיך באַצייטנט אַראַפּגעבויגן צו דעם רינשטאַק אין דער צעמענטענער פּאַדלאַגע און גענומען אַרויסוואַרפן דאָס פּרישע בהמהשע מיסט.

— געראַרי, געלי! — האָט ער געטריבן די קי פון שטאַל אַרויס. —
 העי, סעידי! . . .

בעטי איז אַרויסגעלאָפן פון שטאַל, באַליידיקט פון די האַר־נאָדלען אין קאַפּ ביז די הויכע קנאַפל. זי האָט געברענגט פון צאָרן קעגן דעם זון אירן. אָבער צוזאַמען דערמיט האָט זי געפילט אַ פּלוצלונגדיקע מורא פאַר אים, אַ מורא פאַר זיין פרעמדקייט, ווידערווילן, און מער פון אַלץ פאַר זיין פאַרדאַכט אויף איר, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון זיינע אויגן, באַליידיקט פון דעם זונס שלעכטן פאַרדאַכט, וואָס זי האָט באַטראַכט פאַר געמיין און מיאוס און אומ־געהערט, האָט זי צוזאַמען דערמיט טיף אין האַרצן געוואוסט, אַז עס איז דאָ

א גרונט פאר אַט דעם שלעכטן פאַרדאַכט קעגן איר, וואָס האָט זי נאָך מער דערצאַרנט, באַאומרואיקט און געשראַקן כדי צו באַרואיקן איר מורא, האָט זי פרובירט אַוועקמאַכן מיט דער האַנט די גאַנצע אומזיניקע געשיכטע.

— אַ נאַרעש יינגל, פאַרווילדעוועט צווישן די בהמות, האָט זי גע- זאָגט לאַנדדיק צו האַראַלדן, — אָבער ער האָט פון מיר געכאַפט זינס, ער זאָל וויסן נאָכאַמאָל ווי אַזוי צו רייזן מיט אַ מענטש.

— אַז ער וועט זיין גראַב, וועל איך אים אַנדרייען אָן אויער, — האָט האַראַלד פון זיין זייט זיך באַרימט פאַר בעטיק, וויסנדיק גאַנץ גוט ביי זיך, אַז ער וועט מער אַפילו ניט וואַגן צוצוגיין נאָענט צו דעם איבערגעוואקסענעם פאַרמער-יונג, פון וועמען עס קוקט אַרויס עקשנות און כוח ווי פון אַ יונג ביקל.

כאַטש ביידע האָבן ניט גערעדט מער דערפון, ווייל עס איז זיי גאַרניט אַנגעשטאַנען צו רייזן וועגן דעם „יינגל“, האָבן זיי זיך געפילט אומרואיק איבער דעם אויסגעוואקסענעם שווייגנדיקן יונג אין די קורצע אַוועראַלס. זיי האָבן זיך אויסגעהיט פאַר אים מיט זייער נאָענטקייט מער ווי פאַר יעדן אַנדערן אין דער פאַרם, אַפילו ווי פאַר שלומען אַליין. זיי האָבן אויסגעמירן פאַרבייצוגיין די שטאַל, ניט אַנגעקוקט די לאַנקע, אויף וועלכער בען פלעגט אַרויסטרייבן די בהמות. בעטי פלעגט אַפילו יעדן מאָל, ווען זי האָט גע- דאַרפט אַרויספאַרן מיט האַראַלדן צום נאָענטן שטעטל, אומקוקן זיך פריער איבערן הויף, צי בען איז ניטאָ אַמאָל דערביי. זי פלעגט זיך אַריינכאַפן אין דער מאַשין אַריין גיך און אומרואיק, ווי ווען מען טוט אָפ אַ פאַרבאַטענע זאַך. ניט צו ווייזן עס פאַר בעטיק, האָט עס אויך געטאָן האַראַלד. אָבער זי האָט סאַי ווי סאַי געזען זיין מורא, פונקט ווי ער האָט זי געזען ביי איר. שעמענדיק זיך פאַר אַט דער שטילער מורא, וואָס איז זיי ניט אַנגעשטאַנען, באַהאַלטנדיק זיך מיט איר איינער פאַרן אַנדערן, האָבן זיי ביידע געוואוסט ביי זיך, אַז די מורא שטעקט אין זיי, אַז יעדער זעט זי אויך ביים אַנדערן, און געפילט זיך דערפאַר נאַרעשעוואַטע און אומבאַקוועם. אָבער וויפּל זיי האָבן זיך ניט אויסגעהיט, האָט בען זיי געזען, און אַפילו געוויזן זיי, אַז ער זעט זיי. פון אַלע ווינקלעך און באַהעלטענישן האָט ער זיי דערטאַפט מיט זיינע ווייט- זיכטיקע גרינע אויגן; ביים מעלקן די בהמות און ביים אַנגיסן וואָסער אין דער קאַרעטע, ביים אַרומגיין ביי די עופות און ביים אַנהאַקן האַלץ פאַר דער קיך. אַפילו אין די אַוונטן, ווען האַראַלד פלעגט אַרויסגיין מיט בעטיקן אויף אַ שפאַציר איבער דעם פינצטערן וועג, וואָס בלויז גליי-פליגן האָבן אים באַ- לויכטן מיט זייערע פייערלעך, פלעגט ער אויסוואַקסן פּלוצלונג, ווי פון דער ערד אַרויס, און דורכשניידן זיי דעם וועג. ניט זעענדיק זיין פנים, האָבן

בידע, בעטי און האַראַלד, געפילט זיין איבערגעוואקסן געשטאַלט, אויפגעכאַפט זיינע טריט, זיין נאַכטיק פייפן. זיי האָבן אים אויך געזען אַפילו ווען ער האָט גאַרניט אין זיינען געהאַט זיך צו ווייזן, בלויז דער שאַטן זיינער איז זיי נאַכגעגאַנגען, פאַרפאַלגט. אינגיכן האָבן אויך גענומען געשען נאַכטיקע ניסים מיט דעם צוויי-געזעסיקן געל-געפאַרבטן „סטודעביקער“, וואָס איז געשאַטען אין הויף. איינמאַל האָט האַראַלד אין דער פרי אויסגעפונען, אַז אַ נאַגל האָט געשטעקט אין „טאַיער“ פון זיין מאַשין; אַ צווייטן מאָל איז די לופט געווען אַרויסגעלאָזט פון די שינעס; אַ דריטן מאָל איז די געלע פאַרב געווען אַפגעקראַצט. אין איינעם אַ טאַג האָט די מאַשין גענומען אזוי עיפּושן, אַז די ווייבלעך, וועלכע האַראַלד האָט געפירט צום נאַענטן שטעטל, האָבן אין מיטן וועג געהייסן אַפּשטעלן זיך און אַרויסלאָזן זיי בעסער גיין אַהיים צופּוס. די ווייבערשע געלעכטערן, געשרייען און שפּאַסן האָבן האַראַלדן אינגאַנצן פּריטשמעלעט. ער האָט מיט נערוועזע פּינגער זיין גלאַטן שרונד אין קאַפּ צעשוּבערט, צו דערגיין דעם עיפּוש פון זיין מאַשינקע, וואָס ער האָט זי גע-וואָשן, געצירט און גערייניקט ווי זיך אַליין. ערשט נאָך לאַנגע זוכענישן, האָט ער אויסגעפונען אַ געפּרטע קאַץ פאַרשטעקט אין אַ באַהעלטעניש, אונטערן סאַמע הינטערשטן געזעסל. האַראַלד איז אויף קיין רגע אַפילו ניט מסופּק געווען, אַז דאָס איז בענס אַרבעט, און אין זיין כעס האָט ער געשוואוירן, אַז ער וועט דעם ראַצעוואַטן יונג אַ ביין איבערברעכן, אַלע זיבן ריפּן אים אונטער-האַקן, די ציין אויסשלאָגן; אַבער ווייטער ווי פון שווערן זיך איז עס נישט געגאַנגען. בען האָט זיך אַפילו ניט אויסבאַהאַלטן פאַר האַראַלדן, נאָר אָפּן אים אין די אויגן אַריינגעקוקט, ווען נאָך אים איז אויסגעקומען פאַרביי-צוגיין פאַר אים. האַראַלד האָט אים אַפּגעטראַטן דעם וועג. ער האָט גוט געזען, אַז דער יונג קריכט פון דער הויט אַרויסצופירן אים פון געדולד און דערפירן אים צו אַ געשלעג, און ער האָט ניט בדעה געהאַט עס אים נאַכצוגעבן. ניט ער האָט חשק געהאַט אַרויסצוקומען מיט אַן אונטערגעשלאָגן אויג, מיט אַ ריס אין זיידענעם העמד, אַדער אַפילו מיט אַ פּגם אין זיינס אַ פאַלירטן נאַגל; נישט ער האָט געפילט די כוחות דערצו אין זיינע פלינקע שטאַטישע הענט. אין וואָס, וואָס, נאָר אין געשלעגן זיינען זיינע כוחות ניט געלעגן, האָט האַראַלד זיך ניט גענאַרט. ווי געוויינלעך עס איז דער פאַל מיט שוואַכע, האָט ער זיך אַליין אין זיינע אויגן אַוועקגעשטעלט פאַר העכער און קליגער פון קעג-זער, מיט וועמען עס שטייט אים גאַרניט אַן קיין עסקים צו האָבן. ער האָט גלאַ-טיק אַראַפּגעשלונגען אַלע בזיונות פון יונג. אין בעטיס פאַרערונג האָט ער געפונען זיין פאַרגיטיקונג.

איבעריקנס, האָט ער שוין סאַי ווי סאַי ניט געהאַט לאַנג צו זיצן דאָ.

אין דער קליינער פארם, נאָר געגרייט זיך אַרויסצולאָזן אַ ליאָדע טאָג מיט זיין „סטודעבעיקער“ איבער דער גרויסער וועלט, פאַרפאַרן אַזש ביז פּלאַרידאָ, וואו ער האָט ניט אינמאַל געאַרבעט דאָרט אין האַטפּעלן, און בדעה געהאַט אויך איצט צו פאַרברענגען דעם קומענדיקן ווינטער אין טומל און אין פּריילעכקייט.

די טעג אין אַקוויל האָבן גענומען איינשרומפּן און די נעכט אויסציען זיך. די ביימער האָבן אַראָפּגעוואָרפּן פון זיך די זומערדיקע גרינקייט און אַנ-געטאָן זיך אין האַרבסטיקע קאַלירן פון רויט, געל און גאַלד. פון צווייגן און דעכער, פון יעדן פּלאַקן און פּלויט, האָבן ווייסע געוועבן זיך נאָכגעשלעפט, סימנים פון האַרבסט. ווינטער־עפּל זיינען כּסדר געפאַלן פון ביימער. אָפּט האָבן זיך אויך געדיכטע וואַלקנס גענומען טשעפען צו די בערג־שפיצן, אַרומ־געדרייט זיך אַרום זיי, אַראָפּלאָזנדיק זיך אַלץ נידעריקער און נידעריקער און צעגאַסן זיך מיט איינגעגעסענע שווערע רעגנס, אומאויפהערלעכע גוס־רעגנס, וואָס האָבן מיטגעשלעפט פון די בערג ערד, ליים און ברעקעלדיקן שטיין. מענטשן האָבן מורא געהאַט אַרויסצושטעלן אַ פּוס אין דרויסן. בלויז דער הונט טשאַק האָט זיך אַרומגעיאָגט אין דרויסן מיט דעם דע־לוקאַס הונט אין זייער אייביקער יאָגעניש.

בעטיס פּריינדיגס פון ברוקלין זיינען מערסטנס אַוועק צוריק אין שטאַט. בלויז אייניקע פאַרבליבענע געסט האָבן זיך נאָך געהאַלטן אין דער פאַרם, טוליענדיק זיך אין זייערע סוועטערס. אין די קאַלטע אַוונטן האָט מען אין עס־צימער אַפילו שוין געהייצט אין אומגעלומפּערטן גרויסן אַלט־מאָדישן קאַמין, וואָס איז געווען געבויט פון רויע שטיינער. האַראַלד האָט מיט אַלע זיינע קונצן און חכמות פאַרהאַלטן די עטלעכע פאַרבליבענע ווייבער, שפּילנדיק קאָרטן מיט זיי ביים שייך פון פּלאַקערדיקע שייטן האַלץ אין קאַמין. האַרט לעבן זיין זייט, אַריינקוקנדיק אין זיינע קאָרטן, וואָס אין דעם איז געלעגן די גאַנצע נאַענטקייט אירע צו אים, ווי ווען עס איז שוין אַפילו קיין סודות מער ניטאָ צווישן מאַן און פּרוי, איז געזעסן בעטי אין איר אויסגעפרעסטן סוועטער, דורך וועלכן אַלע רייצן פון איר זאַפטיק־ווייבעריש גופל האָבן אַרויסגעשטיילט זיך. לויט, פאַרליבט אין איר מוטער, האָט פאַרוואָרפּן אירע מיידלשע אַרעמס אַרום דער מאַמעס וואַרעמען האַלדז און געוואַרעמט זיך אין איר הייס לייב, ווי אַ קעצל אין זוכעניש נאָך צערטלעכקייט און וואַרעמקייט.

ווען פון די בערג האָבן אין די אַוונטן אומגעריכטע ווינטן גענומען זיך אַפּרייסן און טראָגן זיך מיט אַ פּייפּעריי צווישן צווייגן פון ביימער און אין שפּאַרעס פון לויזע שויבן, פּלעגן די עטלעכע פאַרבליבענע ווייבער ווערן באַזונדערס אומרואיק און גענומען פאַקן די קליידער אין זייערע וואַליוועס.

אומרואיקער פון אלע איז געווען בעטי, וואָס האָט אין די ווינטן געהערט אַן אַנזאָג פון אַ לאַנגן, איינזאַמען ווינטער, אַן מענטשן און ליכט, אַן פרייד און באַוועגונג; און ערגער פון אַלץ — אַן האַראַלדן, אַן וועמען זי האָט זיך מער קיין לעבן ניט געקענט אויסמאַלן. ווי תמיד, אין איר מורא פאַר איינ-זאַמקייט, צו וועלכער זי האָט ביי קיין פאַל ניט געקענט זיך צוגעוואוינען, האָט זי גענומען ריידן מיט שלומען אויפסניי וועגן איר אַריבערפאַרן אין שטאַט איבערן ווינטער, צוזאַמען מיט ליוסין. פון רייד איז געקומען צו טענות און מענות, צו ווייבערשישע ביטערנישן און טרערן. האַראַלד, וואָס האָט איצט אַפט באַטראַכט זיין מאַשינקע, זי גערייניקט און געפוצט און געמיסטערעוועט ביי איר מאַטאַר, ווי פאַר מאַכן אַ ווייטע רייזע, האָט געהאַלטן אין איין ריידן וועגן זיין נסיעה קיין פלאַרידאַ נאָך דעם זומער אין דעם העק, האָט אים די פריילעכע געגנט באַזונדערס העפטיק אַ צי געטאַן, און ער האָט אויך שטאַרק צוגערעדט בעטין, זי זאָל מיטפאַרן מיט אים אין זיין מאַשין צום ים-ברעג, וואו עס איז תמיד זוניק און וואַרעם און ליכטיק. ער האָט אויך געהאַט אַ פלאַן וועגן אַן אייגענעם קליינעם האַטעל, וואָס ער זאָל אַפדינגען דאָרטן, אין שותפות מיט איר, מיט בעטין, אַזוי אַז ווינטער זאָלן זיי אַרבעטן צוזאַמען ביים ים און זומער צוריקקומען צו דער פאַרם. האַראַלד האָט געזען דערין באַצייטונג אַ סך געלט און דערפאַלג. אין זיין פאַנטאַזיע האָט ער אַפילו אַנגעשלאָגן גאַנץ הויך אין דער צוקונפט, אין וועלכער ער האָט פאַראויסגע-זען אַ גרויסן ערשט-קלאַסיקן האַטעל, וואָס זאָל מיט פייערדיקע אותיות אַראַפ-שרייען מיט די נעמען האַראַלד און בעטי. אַ סך פון זיינע באַקאַנטע האַטעל-מענטן האָבן אַנגעהויבן קליין און מיט דער צייט אַרויף אין די הויכע פענצטער, און ער האָט ניט איינגעזען פאַרוואָס עס קען אויך מיט אים און בעטין דאָס ניט געשען.

בעטיס הייסע אויגן זיינען געוואָרן טאַפלט גרויס און גלאַנציק פון האַ-ראַלדס זיסע רייד און נביאותן. וואָס העלער ער האָט געמאַלן פאַר איר דאָס ווייטע און אומבאַקאַנטע לעבן, אַלץ גרויער און אומעטיקער האָט גענומען אויסזען פאַר איר דער אייגענער העק אין די בערג, פון וועלכן יעדער שפור פון לעבן איז פאַרשוואונדן. מיט יעדן טאַג מער, ווי אין די אַלטע צייטן, האָט זיך אויפסניי דערוועקט אין איר די אַלטע חרטה אויף דער יוגנטלעכער נאַרעש-קייט אירער, ביי וועלכער זי האָט איר לעבן פאַרשפילט. אין חרטה אויף די יאָרן, וואָס זיינען שוין אַוועק און מען קען זיי מער ניט צוריקגעווינען, האָט זי זיך געקלאַמערט אין דעם אוצר, וואָס איז איר נאָך פאַרבליבן, אין די לעצטע פאַר יאָר פון ווייבערשישער צעבליטער רייפקייט פאַרן וועלכן: זי איז געווען אומרואיק און גליקלעך, הפקרדיק צעשפילט און ווייבעריש געפאַלן. ברענענדיק

צו אַ געוואָגטן שריט אין איר לעבן, אַ פאַרבאַטענעם און געוואָגטן, האָט זי אויך מורא געהאַט פאַר אַט דעם שריט. זי האָט זיך געצאַפּלט אין זיסער שרעק, ווי זי פּלעגט זיך צאַפּלען אין אירע בערג־רייזעס מיט האַראַלדן, בעת ער פּלעגט צו־הפּקרידיק זיך לאַזן איבער די געפּערלעכע שאַרפע ווינקלען, אַט־אַט אַראַפּצוקייקלען זיך אין אַן אַפּגרונט.

צו־שוואַך פאַר אַט די גרויסע איבערלעבענישן, וואָס האָבן געשווערט איבער איר קליין גופּל, האָט זי אויסגעלאָדן פּון זיך דעם פּלאַנטערדיקן יאָך אין אַפּטע געלעכטערן און געוויינען, און מער פּון אַלץ אין אירע רעדענישן און גריזשענישן און רייסענישן מיט איר מאַן. זי האָט דערמאַנט אַלטע עוולות, פאַרגעסענע קלייניקייטן. עס האָט גאַר קיין סוף ניט גענומען צו אירע טענות און מענות און זעלבסט־באַדויערנישן און מאַרטירעריי. וואָס מער שלום האָט געשוויגן אויף אַלע אירע רייד, אַלץ היסטערישער איז זי געוואָרן אין איר קלעם. זי האָט אויך באַצייטנס אויפּגעהערט פאַרנעמען זיך מיט דער שטוב, ניט אַכטונג געגעבן אויף דער קיך, ניט צוגעגרייט קיין מאַלצייטן פאַר שלומען און בענין נאָך זייערע לאַנגע שעהן פּון אַרבעט. זי האָט געהאַלטן אין איין צופאַרן היין און צוריק צום נאַענטן שטעטל מיט האַראַלדן און ליזסיין, געלעבט מיט כאַפּן סענדוויטשעס אין וועג־רעסטאָראַנען. ווי אין ערשטן יאָר אויף דער פאַרם, האָט שלום ווידער געמוזט איצט קאַכן אַליין פאַר זיך און פאַרן זון, אַדער גאַר דערנערן זיך מיט קאַלטע שפּייזן פּון בלעכלעך, מערסטנס מיט ברויע בעבלעך. פּאַטער און זון האָבן געשוויגן ביי אַט די איינזאַמע סעודות. שלום האָט זיך געשעמט אַ וואָרט צו דערמאַנען וועגן דעם, וואָס איז אַנגעגאַנגען אין זיין הויז. בען האָט ניט געדאַרפט מען זאָל עס אים זאָגן. פּון שטאַל אַרויס האָט ער אַלץ געזען און געהערט און געוואוסט. ווי תּמיד, האָט ער רחמנות געהאַט אויפּן טאַטן, געפּילט זיך באַליידיקט צוליב דער פּאַטערלעכער ווירדע זיינער, וואָס ווערט געטראַטן מיט די פּיס. אַבער צוזאַמען מיט רחמנות, האָט ער אויך געהאַט פאַראַכטונג צו אים דערפאַר, וואָס ער קען ניט באַשטיין אויף זיין מאַנסבילישן רעכט, ווי אַ מאַן דאַרף.

אין איינעם אַ טאַג האָט בען גענומען די רעכט אין זיינע הענט און גע־האַנדלט ווי אַ מאַן דאַרף.

אין דעם טאַג איז אַ גרויס געשעעניש געשען אין שלום מעלניקס שטאַל; אַ געשעעניש, וואָס האָט דעם איבערגעוואַקסענעם פאַרם־יונג אין די צו־קורצע אַוועראַלס אַנגעפּילט מיט גרויסער מאַנסבילישער חשיבות, שטאַלץ און גבורה. אין קאַלטן באַגינען, ווען די שפּיצן פּון די בערג זיינען נאָך געווען פאַר־

שלייערט אין הימלישן געוועב, ווי אין גרינלעכע שלאַפמיצן, און אפילו אין די פארמישע הייזער האָט זיך נאָך קיין סימן פון לעבן ניט געזעהן, קיין שפור פון אַ רויך אין אַ קוימען, — האָט זיך אין דער חורבה פון חיות־אויסשטאַפער דע־לוקאַס די איינציקע טאַכטער, אַפאַל, אויפגעהויבן, שטיילערהייט זיך פון הויז אַרויסגעשלייכט און באַגלייט פון שטוביקן הונט, צו שלום מעלניקס פאַרם זיך געלאָזט. אַריינגייענדיק אין דער שטאַל, האָט זי מיט שוועריקייט, וואָס איז געווען פרעמד צו איר יוגנט, אַרויפגעדראַפּעט זיך צום היי און צוגע־זעצט זיך שווינגנדיק לעבן בענין, וואָס איז געלעגן אויף זיין געלעגער, איבער־געדעקט מיט אַ דעק, מיט וועלכער מען דעקט צו פערד אין אַ רעגן. כאַטש זי האָט ניט געוועקט בענען, נאָר בלויז געקוקט אויף אים מיט אירע ווייכע שוואַרצע אויגן, האָט דער יונג דערפילט איר בליק אויף זיך און זיך אויפ־געכאַפט. עפענענדיק די אויגן, האָט ער געקוקט מיט שטוינונג און שרעק אויף דעם מיידל לעבן זיך. עס איז ניט געווען דערפאַר, וואָס עס זאָל האָבן געווען אַ נייס פאַר אים צו זעהן אין שטאַל די דע־לוקאַס מיידל, אַפאַל. זי פלעגט ניט איינמאַל, נאָך אַ לאַנגן טאַג אַרבעט אין בעטיס קיך, אַריינקומען צו אים אין די אַוונטן אין שטאַל און אַפּוּיצן שעהן אין שוויגעניש, שפּילנדיק זיך בלויז מיט די קעץ און שמיכלענדיק איר שמיכל פון שוואַכזיניקע. מיט דער צייט האָט זי אויך גענומען פאַרויצן זיך ביז טיף אין די נעכט אַריין, טייל־מאַל ביז איבער האַלבער נאַכט. אַבער דאָס מאָל האָט זי שוין אַ צייט מער ניט אַרויסגעהאַלפן אין בעטיס קיך. דערצו איז זי געקומען פאַרטאַג, ניט אין אַ שעה ווען אַ מיידל קומט צו אַ יינגל. נייך, ניט צוליב מיידלשן באַגער צו אַ בחור איז זי אַוועק אין דעם פרייען קאַלטן באַגינען פון איר פאַטערס הויז. זי איז אַוועקגעגאַנגען טאָן אַ ווייבערשן חוב, אַ שווערן און אַן אומפאַרמיידלעכן. נאָך לאַנגע חדשים פון זיין נאַענט מיט דעם יונג אין שטאַל, האָט זי אין דער קאַלטער האַרבסטיקער נאַכט דערפילט די ערשטע ווייטיקן אין איר יונג לייב. אַ גאַנצע נאַכט האָט זי זיי געפילט, מיט הפסקות פון מנוחה צווישן איין פיין און אַ צווייטער. אַבער זי האָט געשוויגן אין אירע פיין, די ערשטע אין איר לעבן, כדי נישט אויפצואוועקן די מענער אין שטוב, צווישן וועלכע זי איז איין־איינציקע פון איר מין געווען. ווי נאָר עס האָט גענומען בלאַען, ביים ערשטן שפּראַץ פון טאַג, האָט זי פאַרלאָזט די שטוב. ווי אַ חיה, וואָס זוכט זיך אויס אַ באַהעלטעניש און שוץ פאַר איר געבורט, ווייט פון אויגן, וואָס זאָלן זי זעהן, האָט אויך די דאַרפישע מויד זיך דערווייטערט פון הויז פון איר פאַטער און ברידער און איז אַוועק צו דעם, וואָס האָט זי באַפרוכפערט. ער זאָל איר העלפן, באַשיצן און אויסבאַהאַלטן.

— לאַז מיך צושפאַרן זיך אין היי, בען, — האָט זי געזאָגט צום פאַר־

שלאפענעם יונג, ניט קרעכצנדיק, נאָר שמייכלענדיק איר שמייכל פון שוואַכ־
זיניקע, — און דעק מיך צו, מיר איז קאַלט.

אירע אויגן, אַפענע, ווייכע און גרעסערע ווי תמיד, האָבן געקוקט אויף
אים מיט גרויסער בקשה און הכנעה, אַ הכנעה, וואָס האָט געזאָגט, קענסט
מיך אַרויסטרייבן, אַוועקיאָגן, שלאָגן אַפילו, אָבער איך וועל דיך סאַי ווי
סאַי ליב האָבן, דיך און די זוימען דיינע, וואָס איך גיי ברענגען אויף דער וועלט.
אַ וויילע האָט זיך בען דערשראַקן פאַר דעם וואָס איז געקומען, ריכטנדיק
זיך דערויף, האָט ער אָבער מורא געקראָגן פאַר דעם, וואָס איז ענדלעך גע-
קומען. אין דער ערשטער רגע האָט זיך אַפילו דערוועקט אין אים אַ יינגלשער
געזאַנק — צו אַנטלויפן, אַנטלויפן פון דער סכנה, כדי זי ניט צו זען, באַלד
אָבער איז אויף אים אַנגעפאַלן אַ רחמנות אויף דעם מיידל לעבן זיך, וואָס אירע
ווייכע אויגן האָבן אַלץ ניט אויפגעהערט צו שמייכלען זייער אייביקן שמייכל.
אויף איר איילבערט־קאַלירענעם פנים איז געלעגן אויסגעגאַסן אַ לייטזעליקייט,
אַ גרויסע לייטזעליקייט פון אַנקומענדיקן גליק. אַט די לייטזעליקייט וואָס איז
פלוצלונג איבערגעצויגן געוואָרן מיט אַ פיין פון שולדיקייט און מורא. האָט
בענען צענומען.

— עס טוט דיר וויי, אַפאַל ? — האָט ער געפרעגט שטיל, גלעטנדיק מיט
זיינע האַרטע הענט אירע ווייכע איילבערט־קאַלירענע באָקן.
אנשטאַט מודה זיין, האָט זי בלויז געגלעט זיינע הענט, שמייכלענדיק
אין איר פיין איר שמייכל פון שוואַכזיניקע. דאָס האָט דעם יונג איבערגעוועל־
טיקט פון קאַפּ ביז די פיס. ער האָט זיך דערפילט שולדיק לעבן איר. די שולד
איז אים געלעגן אין יעדער האָר פון זיין אַראָפּגעפאַלענער טשופרינע, וואָס
האָט געוויינלעך געהאַט אין זיך טראַציקייט און עקשנות. אַ צייט איז ער
געשטאַנען לעבן איר און געוואָרט. דער סוד פון געבורט איז ניט געווען קיין
גייס פאַר אים. זינט ער איז געווען מיטן פאַטער אין דער פאַרם, פלעגט ער
זיין אין שטאַל ביי יעדער געבורט, וואָס אַ קו פלעגט געבן. ווי יונג ער איז
געווען, האָט ער שוין אויך געוואוסט ווי אַזוי אַפילו צוצעהלפן אַ בהמה אין
איר ערשטן געבוירן, ווען עס איז איר צוגעגאַנגען שווער. אַזוי האָט ער גע-
וואוסט ווי אַזוי אַנצוגיין מיט ערשט־געבוירענע קעלבלעך, ווי אַזוי זיי צום
לעבן צו ברענגען, אויב זיי קומען אַרויס צו־שוואַך, ווי אַזוי זיי אויסצוזאַלצן
און שטעלן אויף די פיסלעך. ער האָט דעריבער געהאַלטן אַן אויג אויף דעם
מיידל אין היי, צוקוקנדיק זיך מיט מיטלייד און נייגיר צו איר פיין פון
געבורט. ער האָט ניט גערירט זיך צו רופן עמעצן, אין מורא אַרויסצוגעבן זיך
און איר אין זייער סוד. אַפאַל האָט געקוקט אויף אים מיט אירע גרויסע
דאַנקבאַרע אויגן און איינגעהאַלטן זיך מיט אַלע כוחות נישט אַרויסצושרייען

איר פייך. מיטאַמאַל האָט זי גענומען אַראָפּוואַרפן פון זיך דעם צודעק און געטריבן פון זיך דעם, וועמעס שוין זי האָט ביז איצט געזוכט.

— גיי אַוועק! קוק נישט! — האָט זי זיך געבייזערט.

גלייך דערויף האָט זי גענומען שרייען, אַרויסשרייען איר גרויסן ווייטיק, וואָס זי האָט מער ניט געקענט דערשטיקן.

דער פּלוצלונגער געשריי האָט בענין אַזוי אויפגעטרייסלט, אַז ער האָט אויף איין רגע פאַרגעסן יעדער מורא און בושא און גענומען לויפן צו דעם הויז, וואו די מוטער איז געשלאָפן.

— מאָ, — האָט ער גערופן, אויפרייסנדיק די טיר פון איר שלאָפּשטוב — מאָ, הייב זיך אויף! גיך הייב זיך אויף!

צום ערשט האָט בעטי, אין איר אויפגעריסענעם שלאָף און שרעק, אַ גאַנצע מינוט צייט ניט געקענט דערגיין וואָס אַזוינס בען רעדט צו איר און רופט. ווען זי האָט ענדלעך באַנומען, איז זי געוואָרן צופיל געליימט אין איר ווייבער־רישן צאָרן און וואוט, זי זאָל זיך רירן פון אַרט.

— זאָל זי גיין צו איר חורבה — האָט זי געשריגן, — איך וויל זי דאָ ניט האָבן! . . . איך וויל ניט . . . איך וויל ניט!

בען האָט אָנגענומען די מוטער ביי אַ האַנט און מיט צוואַנג זי אויפ־געהויבן.

— קום! — האָט ער באַפוילן.

אין זיין האַנט, ווי אין זיין וואָרט, איז געווען אַזאַ אומגעריכטע גבורה און אַנטשלאַסנקייט, וואָס בעטי האָט זינט זי לעבט אַזעלכעס ניט געפילט אויף זיך פון אַ מאָן, זי איז ווייבעריש דערשראָקן געוואָרן פאַר אַט דער מעגלעכער גבורה און הערשערישקייט און זי איז שווייגנדיק און הכנעהדיק באַכגעגאַנגען דעם זון, געפירט פון זיין האַנט, וואָס האָט זי ניט אָפּגעלאָזט. ווען זיי זיינען אַריינגעקומען אין שטאָל, איז אָפּאל געווען שטיל. זי האָט געהאַלטן אין אירע הענט דאָס נפש, וואָס זי האָט פון איר לייב אַרויסגעבראַכט. בעטי האָט עס איבערגעגעבן אין זונס הענט אַריין, און זי אַליין האָט זיך אי־בערגעבויגן איבער דעם היי־געלעגער, צו העלפן דער געווינעדיגן אין אירע באַכווייען. כאַטש דאָס ניי־געבוירענע נפש אין זיינע הענט איז געווען אומ־ריין, האָט אויסגעזען ווי אַ פאַרזעעניש, אַלט און צעקנייטשט, האָט ער דער־פילט אַ גרויסע וואַרעמקייט, געהויבנקייט, שטאַלץ און מעגלעכע גבורה. — ס'איז מיינס — האָט ער געשריגן צו דער מוטער, ווי אַ יינגל, וואָס געפינט אַ מציאה — מיינס.

קיין ברעקל פאַרלוירנקייט, קיין סימן פון בושא איז מער ניט געווען אין אים. פאַרקערט, דער שטאַלץ, די געהויבנקייט און די גבורה זיינען גע־

וואָקסן אין אים, מיט יעדער מינוט מער. מיט צערטלעכער לייכטקייט האָט ער איבערגעטרעגן פון הייגעלעגער אין שטוב אַריין די שלאָפנדיקע אָפּאַל, איינגעוויקלט אין דער פּערדישער דעקע, קוקנדיק מיט אויפגעריסענע אויגן אויף דעם נייגעבוירענעם אין דער מוטערס הענט.

ער איז געגאַנגען מיט אַ געהויבענעם קאַפּ און מיט שטאַלצע טריט. ער האָט פאַר קיינעם ניט אויסגעהיט זיך אין וועג, ניט פאַרן פּאַטער, ניט פאַר ליזסיין, ווי אַ פּויגל אַ זכר, איז ער געשטאַבען אויף דער וואַך צו באַשיצן זיין זיווג און שפּראַצלינג, ניט נאָר פאַר יעדער שלעכטס, נאָר פאַר יעדן קרום וואָרט און געלעכטער. ער האָט געפּילט כּוחות אין די הענט, ווי קיינמאַל ניט פּריער, גרייט צו פאַרמעסטן זיך קעגן אַ וועלט. אין זיין טשופּרינע איז ווידער געווען טראַציקייט און ווילן צו מלחמה, ווי אין אַ קאַם פּון אַ קעמ-פּערישן האָן; אין יעדער האָר איז עס געלעגן.

האַראַלד האָט עס אין זיין פאַרבלענדקייט ניט געזען.

הערנדיק פּון דעם, וואָס איז געשען אין שטאַל, האָט ער געוואַלט זען דעם, וואָס האָט צו דער חרפה דערפּירט, אַנקוקן אים אין זיין גאַנצער שאַנד, ווי ער איז זיכער געווען צו זען אים. דאָס ערשטע מאַל האָט ער ניט אויסגעמידן צו טרעפּן זיך פּנים-אל-פּנים מיט דעם אויסגעצויגענעם יונג אין די קורצע אַוועראַלס. פאַרקערט, ער האָט אים אָפּגעווארט, כדי צו טרעפּן זיך ענדלעך מיט אים. ווי נאָר ער האָט אים דערזען, האָט ער אים דורכגע-קרייצט.

— מוזל טוב — האָט ער אים געוואונטשן אין יידיש און אַנגעלאַכט אים פּולע אויגן — צו וועמען איז עס ענדלעך — צו דיר אָדער צום טאַטן אירן? בען האָט דערפּילט אַ צופּלוס פּון בלוט אין די הענט-פּלאַכן, וואָס האָט געקיצלט אַ שטויס צו טאָן. ניט וואָרטנדיק קיין איבעריקע רגע, האָט ער געגעבן דעם שטויס גלייך איבער האַראַלדס וואַנצעלע, וואָס איז געלעגן ווי אַ פּאַדעמל איבער זיין גלאַט-אויסגעגאַלטער אויבערשטער ליפּ.

— שלאָג זיך! — האָט ער אויפגעפּאָדערט דעם קעגנער.

האַראַלד האָט אָפּילו ניט פּרובירט צוריקצושלאָגן, נאָר גערוקט זיך הינטער זיך. בען איז אים נאָכגעגאַנגען אין זיינע פּיס-טריט.

— טראָג זיך אָפּ פּון דאַנען! — האָט ער באַפוילן, — די מינוט לאַז זיך

אין וועג אַריין!

האַראַלד האָט אים געפּאַלגט. מיט גיכע נערוועזע הענט האָט ער געוואָרפּן די זאַכן זיינע אין די וואַליזעס, אַרויפגעצויגן די ציכלעך אויפּן סאַקסאַפּאָן און דער פּויק, וואָס ער האָט געוואָרפּן אין הינטערשטן געזעס פּון זיין «סטו-דעבעיקער». אין זיין געשלאָנגנקייט, איז ער אָפּילו ניט אַריינגעגאַנגען גע-

זעגענען זיך מיט בעטיק, פאר וועמען ער האָט געהאַט באַצייטנס צוגעגרייט אַ געזעס לעבן זיך. ניט ער האָט געוואגט אַריינצוגיין צו איר, אין זיין מורא פאַר דעם זון אירן, ניט ער האָט געוואָלט זען איר, דער באַבע פון אָן איי-ניקל, וואָס האָט מיט איינמאַל פאַרלוירן אין זיינע אויגן יעדע ווייבערישע ווערט. ער איז אַרויסגעפאַרן פון דער פאַרם מיט אַזאַ בהלה, ווי ער איז אַריין אין איר, איבערשרעקנדיק אַלע עופות אין הויף.

בעטי האָט נאָכגעקוקט דעם רויטלעכן שטויב, וואָס דער אויטאָמאָביל האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך, און געווען צופרידן, וואָס דער אַוועקפאַרנדיקער מאַן האָט זי ניט געזען אין איר גרויסער ווייבערישער ירידה. שטייענדיק לעבן איר טאַפלטן פאַמיליען-בעט, אין וועלכן עס איז איצט רואיק געשלאָפן די געווינערין מיט איר קינד, האָט זי געוואוסט, אַז אַלץ אין איר ווייבעריש לעבן איז געענדיקט, אַז אַלע אירע ראַנגלענישן, קאַנוואולסיעס און פאַרשפּע-טיקטע האַפנונגען זיינען איצט אַפּגעהאַקט, און אַז פאַר איר שטייט אַ ניי לעבן, אַ לעבן פון אַ ווייב, מוטער און באַבע.

דאָס עופעלע האָט זיך פּלוצלונג אויפגעכאַפט און גענומען וויינען, רייסן זיך מיט אַלע כוחות, ווי אַנזאָגנדיק, אַז עס איז דאָ און עס הייבט אָן אַ ניי לעבן. די גרויסע בערג האָבן מיטגעשריגן מיט אויסגעצויגענע ווידער-קולות יעדער געשריי פון ניי-געבוירענעם קינד.

א באשערטע זאך

1

אין וואָס־וואָס, נאָר אין יידן מיט געלע אָדער רויטע בערד איז אין דאָלינעץ, ביי דער ווייסל, קיין דוחק נישט געווען. אפילו באַלעבאָטיים מיט טונקעלע פּיאַות האָבן אָפּט געהאַט ליכטיקע בערד, גאַנץ רויטע, געלע, אָדער, לכל־הפּחות, געלעוואַטע. פּישל מאַיאַדאַניקערס באַרד איז געווען די רויטסטע צווישן בערד. זי האָט ממש געפּלאַקערט אַט די באַרד, די אויגן געבלענדט מיט איר פּלאַמיקער רויטקייט, איבערהויפּט ווען די זון האָט זיך געשפּילט מיט איר. און עס האָט אויסגעזען, ווי די דאָלינעצער זון וואַלט תּמיד געשטיפּט מיט אַט דער רויטער, געדיכטער, פּירעקיקער און געזעצ־טער באַרד.

ווי גרויס שפּע דער ייד האָט געהאַט אין זיין האַרטיקייט, אַזוי גרויס שפּע האָט ער אויך געהאַט אין זיין גוף, נישט אַזוי אין דער הויך, ווי אין דער ברייט. דאָס איז געווען אַ קורצלעכער ייד, אַבער אַ געפּאַקטער, אַ סאַלידער, ווי אַ שווער־אַנגעפּילטער זאַק, אין וועלכן מען האָט אַ סך כּוחות אַריינגעלייגט ביים אַנשטאַפּן אים. זיינע הענט, באַקן, קאַרק, אַנגעאַסענע מיט בלוט, ווי נאָר וואָס פּון אַ שוויץ־באַד אַרויס, זיינען געווען באַדעקט מיט אַ נעץ פּון זומער־שפּרענקעלעך. אַ שטערן האָט דער ייד, אַפּנים, געמוזט האָבן, ווייל יעדן זונטיק אין דער פּרי, ווען ער פּלעגט נישט גיין איבער די דערפּער און קומען דאַוונען אין בית־המדרש, האָט ער דעם של־ראש פּון די תּפּילין — אַ גרויסן פּאַרפּעסטן של־ראש, מיט צו ברייטן שפּאַלטן צווישן די „בתים“ — אַנגעטאַן נישט אויפּן שיידל פּון קאַפּ, נאָר אויפּן שטערן. אַבער געזען דעם שטערן זיינעם האָט קיינער נישט. ער איז געווען צו נידעריק, הויך דעם, איז ער געווען פּאַרדעקט מיט אַ פּאַר צעשויבערטע פּלאַם־פּיערדיקע ברעמען, וואָס האָבן גיכער אויסגעזען ווי אַ פּאַר צעוואַקסענע וואַנצעס. אַבער פּון אונטער אַט די מוראדיקע ברעמען האָבן אַרויסגעקוקט אַ פּאַר שטילע הילפּלאַזע אויגן, וויכע, שעפּסענע, פּול מיט תּמימות און גרענעצלאַזער גוטסקייט. לויט דער עשירותדיקער באַרד, לויט דעם יוסטן געשטעל זיינעם,

איז דעם ייד אָנגעשטאַנען צו זיין דער נגיד פון שטעטל, דער ראש-הקהל, אָדער אַמווייניקסטנס אַ באַלעבאַס פון אַ מויער אין סאַמע מאַרק. אויפן ערשטן אָנבליק וואָלטן אים פרעמדע מענטשן טאַקע אָנגענומען פאַר אַזעלכן, ווען נישט די אייביקע מלבושים זיינע, וואָס האָבן אים גלייך אַרויסגעגעבן. וואָרעם סיי ווינטער, סיי זומער, סיי אין וואַכן-טעג, סיי אין שבתים און יום-טובים האָט פישל מאַידאַניקער געטראָגן איין און די זעלבע קאַפּאַטע, אַ קאַפּאַטע פון אַ שווערן געוואַנט, וואָס האָט מסתמא אַמאָל געהאַט אַ באַשטימטע פאַרב, אָבער וואָס יאָרן, זון, רעגן און שטויב האָבן פון איר יעדע מראה אויסגעזויגן און פאַרוואַנדלט זי אין אַ שטאַף פון אַן אייגנאַרטיקן קאָליר פון קאָלירלאָזיקייט. אָט די שווערע קאַפּאַטע, וואָס איז געווען פאַרקנעפלט מיט קנעפ פון יעדער גרויס און פאַרב, איז אויך געווען אייביק צוגעפעסטיקט אין די לענדן מיט אַ שמאַלן פאַרדאַרטן רימען. די אַרבל, וואָס האָבן פון ענגשאַפט זיך געריסן פון די אַרעם-לעכער, זיינען געווען פאַרשטשאַבעט מיט גראָבן זאַק-פּאַדעם, קרום גענייט, ווי פון אַ נישט-גענייטער מאַנסבילשער האַנט. אַזוי קאָלירלאָז און אַלט איז געווען דעם יידס היטעלע, אַ פיצעלע אָפּבלאַקירט טוכן-היטעלע, אַרומגעזוימט מיט פּלאַם-פּיערדיקע רויטע קרייזלעך פון זיין זעלטן-געשוירענעם קאַפּ. דער איינציקער אונטערשייד צווישן שבת און דער וואַכן אין דעם יידס זון-מערדיקער הלבושה איז געווען אין די שטייול. אין דער וואַכן פלעגט ער אַרומגיין באַרוועס און אַנטאָן די קורץ-כאָליעוודיקע פאַרלאַטעטע שטייול נאָר צום דאַוונען; שבת איז ער געגאַנגען אין די שטייול אַ גאַנצן טאַג.

ווי אייביק עס זיינען געווען פישל מאַידאַניקערס מלבושים, אַזוי אייביק איז געווען דער ריה, וואָס האָט זיך געטראָגן פון זיי, — אַ שווערער ריה, וואָס איז געווען באַזונדערס איבלדיק פאַר יידישע נעזער, ווייל ער האָט געשטאַמט פון חזיר. דער ייד האָט, חלילה, נישט געגעסן קיין חזיר, און אפילו נישט געהאַנדלט מיט דעם טריפה פלייש. ער האָט בלוזי אויפ-געקויפט ביי די פויערים אין די דערפער די האָר פון חזירים, וואָס די וויכע האָט ער פאַרקויפט צו בערשטער, און די האַרטע — צו שוסטערס, וואָס האָבן געמאַכט פון זיי נאָדלען צו דראַטוועס. די פאַסטעכער פון די דערפער פלעגן אפילו דערציילן אין שטעטל, אַז נישט אַלעמאָל קויפט דער ייד די חזיר-האַר פון די פויערים, נאָר אַז ער באַפאַלט אַמאָל אַ חזיר אין אַ ווינקל און רייסט פון אים אויס לעבעדיקערהייט די האָר פון רוקן, וואָס זיינען באַזונדערס טייער. צוליב דעם, פלעגן זיי זאַגן, האָבן זיי אים נישט איין מאָל די רויטע באַרד אויסגעריסן. אָבער פישל האָט די שלעכטע רייד אָפּגעלייקנט. אויב זיי זיינען אים באַפאַלן, די גוים, האָט ער געטענהט,

איז עס געווען דערפאר, ווייל ער האָט זיך נישט געוואָלט צורירן צום חזיר־שמאַלץ, מיט וועלכן זיי האָבן אים געוואָלט פּאַרטרפהן די ליפּן. ווי די זאָך זאָל נישט האָבן געווען, האָט ער געהאַט עסקים מיט חזירים און תמיד געטראָגן אויף זיך אַ זאַק מיט חזיר־האַר, אַ שווערן געלאַטעטן זאַק, וואָס האָט ביי קיין פּאַל נישט געקענט איבערבוֹיגן זיינע פעסטע גלייכע פּלייצעס. די חזיר־האַר האָבן אויך באַדעקט פּישלען אַליין פון קאַפּ ביז די פּיס. זיי זיינען געלעגן אין זיין רויטער באַרד, ברעמען, אין די קרייז־לעך אַרום קאַרק, אין די אויערן, אין יעדן קנייטש פון זיין האַרטער קאַפּאַטע, אַפילו אין טלית און תּפּילין, וואָס ער האָט געטראָגן אין זאַק. בכבודיקע באַלעבאַטים אין בית־המדרש פּלעגן טענהן, אַז זיי קריגן גלייך אַ פּאַר־שטאַפּטע נאַז פון דעם טרייפּענעם ריח, וואָס דער דאַרפ־גייער טראָגט אָן אין מקום־קדוש אַריין. ווייבער פּלעגן אים נישט אַריינלאָזן איבער דער שוועל, איבערהויפּט יונגע מעבורתע וויבלעדן, וואָס זיינען גרינג אויף חלשן. יעדן שבת האָבן יידן געהאַט פּאַרשטערטע טישן איבער אַט דעם רויטבערדיקן געפּאַקטן יידן.

וואָרעם כאָטש פּישל מיאָדאַניקער איז זינט יאָרן געקומען פון די דערפער האַלטן שבת אין דאָלינעץ, איז ער אָבער אַלץ נישט געווען קיין שטעטלשער תּושב, נאָר אַן אורח, אַן אייביקער אורח, וואָס האָט זיך צוגע־קלעפּט צו איין ישוב. און הגם ער האָט געדאַוונט אין אַן אַלטן צעריסענעם טלית, האָט ער אָבער קיין ווייב נישט געהאַט. וואָס אַזוינס דער ייד פון דאָרף מאַיאָניק איז געווען — אַן אלמן, צי אַ גרוש — האָט מען ניט געוואוסט, און מען האָט עס אויך נישט רעכט געקענט דערגיין פון אים אַליין. ער איז געווען שווער אויפן לשון, די צונג זיינע איז געווען אַ קלויצעדיקע, וואָס אַרויסברענגען אַ וואָרט איז איר אָנגעקומען מיט סכּנת־נפּשות. דערצו איז זיין מויל געווען שטאַרק פּאַרפּאַנצערט מיט אַ געדיכ־טעניש פון באַרד און וואַנסן. אויב עטלעכע ווערטער האָבן זיך שוין יאָ דורכגעריסן דורך אַט דעם האַריקן פּאַנצער, זיינען זיי געווען אַזוי פּיל מיט צונג און באַרד, אַז מען האָט נישט געקענט אויספּלאַנטערן איין וואָרט פון אַנדערן. אַזוי ווי קיין איבעריקן חשק איינצואַטעמען אין זיך זיינע ריחות־ניחוחות האָט מען אויך נישט געהאַט, האָבן יידן אין בית־המדרש אים געלאָזט שטיין אין מיט פון זיין שטאַמלען. — מילא, אַן אלמן, צי אַ גרוש, אַבי ער דאַוונט אין אַ טלית, — האָבן זיי געזאָגט, און גענומען איי־נער פון אַנדערן אַ פעסטן שמעק־טאַבאַק צו פּאַרהיטן זיך פון אַ נאַז־קאַטאַר. ערגער דערפון איז געווען דאָס, וואָס דער פרעמדער, אַפּנים צוליב דער שווערער צונג זיינער, האָט קיינמאַל נישט געקענט אַפּשפּאַרן פון אַ וואָך

אַרבעט אפילו צוויי גילדן אַנצודינגען זיך אויף שבת אין אַן אַרעמער שטוב, נאָר ער האָט געמוזט אַנקומען צו פרעמדע טישן.

כאַטש נישט קיין בעטלער, נאָר אַ דאָרפס-גייער, פלעגט אָבער פישל מאַדאָניקער אַוועקשטעלן זיך יעדן פרייטיק צו נאַכטס ביי דער סאַמע שול-טיר, לעבן קופערנעם האַנטפאַס, וואו עס שטייען געוויינלעך אורחים הייער-גייער. אַ שווערער, מיט קורצע פעסטע פיס און פאַרלאַטעטע שטייול, מיט אַ טשוויק-רויטער באַרד, אין וועלכער אַלע ברענענדיקע ליכט פון די מעשענע הענגליכטערס און העסעס האָבן פריילעך געפינקלט, פלעגט ער קוקן מיט זיינע שעפסענע אויגן אין צעריסענעם סידורל און מעלויצען שווער און ביטער די האַרטע שבתדיקע עכרי. מען האָט בלויז געהערט זיינע פאַרדומפענע ברוד-אתהס, וואָס ער האָט צו אָפט געזאָגט, מער ווי מען דאַרף. די חדר-יינגלעך האָבן פון זייערע פאַלעס געמאַכט אַ חזירשן אויער, אַן אַנצוהערעניש אויף זיין מסחר; די געזעלן האָבן אים געזאָגט נובל-יפה רייד וועגן דעם, וואָס ער איז אַן אַ ווייב. ער האָט גאַרנישט געענטפערט און בלויז הילפלאַז געקוקט מיט זיינע שעפסענע אויגן, תמימות-דיקע און גוטע. קיין באַליידיקונג האָט ניט געקענט צעשטערן זיין גרענעצ-לאַזע רואיקייט. אַזוי רואיק איז ער געבליבן, ווען קאַפל שמש פלעגט אַ פאַטש טאָן אין שולחן און איינבעטן זיך ביי די באַלעבאַטיים מען זאַל אים, דעם מאַדאָניקער אורח נעמען צו זיך אויף שבת.

קאַפל שמש פלעגט זיך פאַרשעלטן די יאָרן יעדן פרייטיק צו נאַכט, ביז ער האָט מיט גרויסע צרות באַשטאַט אַט דעם אייביקן אורח. מיט קיין אַנדער פרעמדן איז קיין עול נישט געווען. מיט בכבודיקע אורחים איז עס דעם שמש גאָר לייכט אַנגעקומען. באַלעבאַטיים האָבן זיך אפילו געריסן איבער אַ מגיד, אַן ארץ-ישראל ייד, אַדער אַ זעלנער; שווערער פלעגט עס אַנקומען מיט פראַסטע מדינה-גייער, די אורחי-פורחי, דער עיקר מיט די קאַליקעס צווישן זיי — קרומע, לאַמע און קראַנק-אויגיקע. פינצ-טערע פלעגן זיי שטיין אין דער העל-באַלויכטענער שול, יעדער מיט זיין מום אַרויסגעשטעלט פאַר קהל, און מיט הונגעריקע בליקן נאַכגעפאַרשט צו וועמען זיי וועלן אַריינפאַלן און וואַסערע שבתים זיי וועלן האָבן. אָבער קאַפל שמש האָט שוין געקראַגן פאַר יעדן פון זיי זיין באַלעבאַס. אַנגעהויבן די צרות האָבן זיך פאַר קאַפלען, ווען ער איז געקומען צו פישל מאַדאָניקער. באַלעבאַטיים האָבן גלייך גענומען זיך איילן פון שול, כדי נישט דאַרפן אַהיימפירן דעם חזיר-האַר-ייד און פאַרשטערן דעם טיש זיך אַליין און ווייב און קינדער. דער שמש האָט דעם עולם נישט געלאָזט זיך צע-קריכן.

— יידן, כ'על די שול נישט פארשליסן, אז מען וועט מיר נישט צו-
נעמען דעם מאַידאַניקער אורח. — האָט ער געדראָט, טראַסקנדיק מיט
דער האַנט אין שולחן, — יידן, כ'וועל נישט אַהיימגיין קידוש מאַכן, אז
איר וועט אים מיר צואוואַרפן... וואו איז יהדות? ...

דאָס דינגעניש האָט זיך אָנגעהויבן יעדן מאָל אויפסניי.

— ר' לייזער-לייב, נעמט איר דעם ייד. איר האָט שוין לאַנג קיין
אורח נישט גענומען, — האָט גערופן דער שמש, וואָס האָט געהאַלטן חשבון
פון אַלע באַלעבאַטים.

— פאַרוואָס איך? פאַרוואָס זאָגט איר נישט ר' טעוועלען? — האָט
ר' לייזער-לייב געטענהט.

ר' טעוועל האָט אָפגעשיקט צו ר' שעפּסלען, און ר' שעפּסל — צו
ר' זעליקן. נאָך לאַנגע דינגענישן פלעגט קאָפּל שמש קריגן אַ באַלעבאַט
פאַר דעם מאַידאַנעקער אורח, מערסטנס אַ ייד אַ באַלמעלאַכע, וואָס איז
נישט אַזאַ מפּונק אויף שלעכטע ריחות ווי עס זיינען די לומדים און נגידים.
אַבער מיט דעם האָבן זיך דעם שמש קאָפּ-דרייענישן נישט געענדיקט.

די צרה מיט דעם חזיר-האַר הענדלער איז געווען, וואָס אַחוץ דעם, וואָס
ער פלעגט פאַרשטערן אַ שבת מיט די טרייפּענע ריחות זיינע, פלעגט ער אויך
אַ תל מאַכן פון זיין אַרעמען מכניס-אורח, אָפעסן אים ווי אַ היישעריק. אַט
דער קורצער געפאַקטער דאַרפּסגייער, וואָס אין גרויס מורא פאַר טריפות
האָט ער אַפילו קיין לעפל הייס וואַסער ניט אָנגענומען פון קיין גויע אין
די דערפער און אָפגעקומען אַ גאַנצע וואָך מיט ברויט און קנאַבל און וואַסער
פון ברונעם, האָט זיך שבת און יום-טוב אָפגענומען פאַר אַ גאַנצער וואָך
און צעלאָזט זיך ביי פרעמדע טישן מיטן גאַנצן געבענטשן אָפעטיט, וואָס ער
האָט געהאַט אין זיין קרעפטיקן גוף. ניט נאָר פלעגט ער אַפּרוימען די אייגענע
אורח-חלה, וואָס מען האָט אַוועקגעלייגט פאַר אים צו דער ברכה, נאָר אויך די
אָנגעהויבענע חלה פון באַלעבאַט, אַלע מוציאס און שטיקלעך, וואָס זיינען
געלעגן אויפן טיש. אַזוי האָט ער אויסגענויגט די טעלערס, קיין איין טראָפּן
ניט איבערצולאָזן פאַר דרד-אריץ. ער פלעגט אויך אין זיין געוואַלדיקער
פאַרטועניקייט אין דער אכילה ניט דערציילן קיין מעשות פון די וועגן, זוי
אַנדערע אורחים טוען עס, כדי נושא חן צו זיין ביי די באַלעבאַטים; אַפילו ניט
צוגעהאַלפן דעם באַלעבאַט ביי די זמירות, מורא האַבנדיק מפּסיק צו זיין
אין קייען, ער האָט געריבן די סעודה באַזאַכט, מיט גרויס ערנסט, און ניט
פאַרגעסן אויסצוקלייבן די ברעקלעך פון זיין געדיכטער רויטער באַרד, כדי
זיי אַריינצואוואַרפן אין מויל אַריין, קיין שום אַרעמער באַלעבאַט האָט ניט
געקענט אויסטראַגן אויף זיך אַט דעם פישל, וואָס מען האָט געזאַגט אויף אים,

אז ער האָט אַ קישקע אָן אַ באַדן. קאַפּל שמש פּלעגט אים דעריבער מוזן איינטיילן אויף צוויי באַלעבאַטיים — צו איינעם אויף פּרייטיק-צונאַכטס, און צו אַ צווייטן אויף שבת אין דער פּרי. און ער האָט דעם עולם ניט געלאָזט אַהיימגיין, ביז ער האָט אים ניט געשאַפּן ביידע מאַלצייטן אין פּאַראַאָיס.

— יידן, אַ פּרייטיק-צונאַכטס האָב איך שוין, — האָט ער גערופּן מיט אַ ניגון ווי ביים פּאַרקויפּן עליות, — ווער גיט אַ שבת אין דער פּרי, יידן?
 באַלעבאַטישע יידן האָבן איינגעהאַלטן מיט אַלע כוחות זייער געלעכטער, כדי ניט מבייש צו זיין דעם מענטש, וואָס איז געווען אויסגעשטעלט צו חוכאַטולולאַ. אָבער די שניידער-יונגען, די טאַנדעטניקעס, און דער עיקר די צוויי ברידער שמעון און לוי, וואָס מען האָט זיי גערופּן די שבּטים — זיי האָבן געמאַכט אַן אמתע העצע אין מקום-קדוש יעדער פּרייטיק-צונאַכטס, ווען מען האָט פּאַרקויפּט דעם רויט-בערדיקן ייד פון בעלעמער אַראַפּ. אויס-געפּוצטע אין קורצע טוכענע געהאַקטע קאַפּאַטקעלעך, מיט זיידענע לאַצן, אין ניי-געקויפטע פּאַפּירענע קעלנערלעך און הערצלעך, אין ממזריש-קליינע היטעלעך מיט בענדעלעך, מיט אויסגעצוואַגענע שוואַרץ-גלאַנציקע קעפּ און מיט אויסגעוואַשענע פּנימער און הענט, פון וועלכע דער ריח פון שמעקע-דיקר זייף האָט פּאַרריסן די שול — האָבן די „שבּטים“ געאַרבעט מעשים, צום וואוילגעפעלן פון אַלע געזעלן.

— פישעלע שור-הבור, איר זאָלט ניט אויפעסן שיסל און טעלער ביים טיש, — האָבן זיי אים געגעבן עצות, — איר זאָלט למען השם ניט אַמאַל אַראַפּשלינגען די לייכטער, פישל-לעבן . . .
 די חדר-יינגלעך זיינען געשפרונגען, ווי יונגע בעק, פון נחת. צעהיצטע פון די פילע ברענענדיקע ליכט אין שול, צעשפילטע פון רויטן וויין, וואָס דער חזן האָט זיי געגעבן צו טרינקען פון גרויסן זילבערנעם שול-בעכער, איבער וועלכן ער האָט געמאַכט קידוש פאַר גאַנץ קהל נאָך קבלת שבת — זיי-נען זיי אַרומגעשפרונגען הינטערוויילעכטס אַרום דעם געפּאַקטן האַריקן גיבור, ווי הינט וואָס באַפּאַלן אַ בער, בילן אויף אים, נאָר האָבן מורא זיך צו אים צו דערנענטערן, ער זאָל זיי ניט צערייסן מיט אַ לאַפּע.

— ויקהל פּקודי — האָבן זיי אים גערופּן, אַן אַנצוהערעניש אויף די צוויי שבּטים, וואָס מען מוז אים שאַפּן אין איין שבת — תּזריע-מצורע . . .
 דער רויטער ייד אין זיין וואַכעדיק מלבוש, אַרומגעגאַרטלט מיט אַ רימען, האָט ניט נאָר ניט פּרובירט אויפהויבן אַ פינגער קעגן די אַפּשפטער זיינע, נאָר ער האָט אַפילו קיין קרום וואַרט זיי ניט געזאָגט. ער איז געשטאַנען שווער אין זיינע צעפּאַרענע שטייול, אַנגעפילטע מיט פּיס, און געגלאַצט

מיט שעפסענע אויגן, תמימותדיקע און גרענעצלאָזע גוטע, ביז קאָפל שמש האָט געגעבן דעם לעצטן קלאַפּ אין שולחן, אַ סימן, אַז אַלץ איז דורך בשלום.

— געדענק-זשע פישל, אַז איצט גייסט-מיט מיט ר' ישראל חיים איינ-בינדער; מאַרגן אין דער פרי, אם ירצה השם, דאַרפסטו מיטגיין מיט ר' יידל היטלמאַכער. פאַרבייט ניט אַמאָל די יוצרות, הערסט!

— כ'מייק, רב קאָפל, — האָט פישל מיט גרויס מי אַרויסגעלאָזט עטלעכע ווערטער דורך זיין האַריקער פאַרפאַנצערונג, און מיט געלאַסענע טריט נאָכ-געגאַנגען זיין באַלעבאַס, עטלעכע טריט הינטער אים.

די חדריינגלעך און די „שבטים“ האָבן אים באַגלייט איבערן שולגעסל, ווי צו אַ חופּה.

— פישל, עסט ניט אויף דעם פאַפּ, מיט וואָס דער איינבינדער קלעפט די ספרים, — האָבן זיי אים אָנגעזאָגט.

דער רב, וואָס פלעגט ניט אַוועקגיין פון שול ביז מען האָט ניט גע-קראָגן שבת פאַרן לעצטן אורח, האָט ניט געקענט צוהערן דעם קלות-ראש און ליצנות, וואָס איז אָנגעגאַנגען הינטער זיינע פלייצעס, און ער האָט געמוסטרט דעם עולם:

— נו, אַ בחורים, עט פע, — האָט ער געטענהט, אויסדרייענדיק דעם קאַפּ הינטער זיך, — שבת!

אַבער די יונגען האָבן זיך אַפילו ניט אָפּגערוקט. זיי האָבן געוואוסט, אַז דער רב איז אַזוי שוואַך אויף דער ראייה, אַז ניט נאָר זעט ער ניט פון דער-ווייטן, נאָר אַפילו ניט וואָס עס טוט זיך אים פאַר די אויגן. די ווייבער אין שטעטל פלעגן דערציילן, אַז יעדן מאָל ווען ער דאַרף אויפשיינדן אַ פופיק, אין וועלכן מען געפינט אַ נאָדל, פאַרקריכט ער שיר-ניט מיטן מעסער זיך אין די אויגן אַריין. יידן וויצלער האָבן אַפילו געשמועסט, אַז ער דערקענט ניט די אייגענע רביצין און פאַרבייט זי אויף דעם שמש זיינעם. צי ס'איז טאַקע געווען אַזוי, ווי מען האָט געזאָגט, צי דער עולם האָט אַביסל מגום געווען, אָבער איינס איז געווען קלאַר, אַז דער פאַסטעך פון דער עדה זעט ניט ווייטער פון דער נאָז, און די יונגען האָבן אָפּגעטאַן אַלע שקאַצעררייען פאַר זיינע אויגן. גרעסער איז צווישן די יונגען געוואָרן די שמחה, ווען דעם רבס בן-יחיד, מיכל-דוד אַליין, האָט זיך אַוועקגעשלייכט פון דעם האַלב-בלינדן טאַטנס סאַמע רעכטער זייט זיינער און צוגעשטאַנען צו דער חברה אין זייער העצע אויף דעם חזיר-האַר ייד. כאַטש שוין אַ גמרא-יינגל, מיט אַ פאַר גרויסע פלאַק-סענע פּיאַות, גרעסערע ווי אַלע אַנדערע יינגלעך האָבן געטראָגן, און מיט אַ לאַנג זיידן זשופּיצל, איבערגעמאַכט פון דער רביצינס אַן אַלט חתונה-קלייד, האָט דער רבנישער בן-יחיד ניט געקענט אָנהאַלטן דעם כלי-קודשדיקן שטאַט

און, צוזאמען מיט אלע באלמעלאַכישע יינגלעך, באַגלייט דעם שווער־טרעטנ־דיקן אורח צו זיין שבתדיקער סעודה.

— פֿרה־אדומה, — האָט ער אים נאָכגעשריגן מיט הנאה פֿון טאָן אַ פֿאַר־באַטענע זאָך, — פֿישל לוי־תן.

דער אורח איז געגאַנגען גלייך זיין וועג, קלאַפֿנדיק מיט די געקאָוועטע פֿאַדקאָועס פֿון זיינע שטיוול איבער די שפיציקע שטיינער פֿון שול־געסל. קיין זאך אין דער וועלט האָט ניט געקענט צעשטערן די גרענעצלאָזע רואי־קייט פֿון זיינע תּמימותדיקע שעפּסענע אויגן.

אינמאָל האָבן די אייביק־רואיקע שעפּסענע אויגן פֿאַרלאָרן זייער רו־אינקייט אין אַ פֿרייטיק־צו־נאַכטס, און ניט אין אַ געוויינלעכן שבת, נאָר אין אַזעלכן, וואָס איז אויסגעפֿאַלן אום סאַמע ערב־פֿטח.

2

קיינמאָל פֿריער, זינט דאָלינעצער זקנים האָבן עס זיך נאָר געקענט דער־מאַנען, איז די ווייסל ביים שטעטל ניט געשטאַנען אַזוי שפּעט אין איז, ווי אין אַט דעם ווינטער; קיינמאָל פֿריער איז זי אויך ניט אַנגעשוואַלן געוואָרן אַזוי הויך מיט צעגאַנגענעם שניי און אייז ביים ברעכן זיך, ווי דאָס מאָל. די קריעס זיינען געלאָפֿן מיט שטורעם איבער די אַנגעשוואַלענע וואַסערן, רוישיק און ברעכנדיק מיט באַנומענע קולות און פֿיפּערייען, איבערהויפּט אין די נעכט. די פּויערים אַרום די ברעגן האָבן, ווי יעדער יאָר צו פֿרילינג, אַרייַנגעקלאַפּט אין אַוונט פֿלעקער ביים ברעג, פֿלעקער מיט אויסגעקאַרבעטע צייכנס, וואָס זאָלן ווייזן ווי הויך דער טייך שטייגט איבער נאַכט. אָבער ווען זיי זיינען געקומען פֿאַרטאָג באַטראַכטן די צייכנס, האָבן זיי ניט נאָר די סימנים, נאָר אויך די פֿלעקער אַליין ניט געפונען מער. דאָס וואַסער האָט זיי איבער־געדעקט. מיטאַמאָל האָט זיך דער טייך אַ הייב געטאָן פֿון אַרט און אַרויס מיט אַזאַ רוגזא פֿון זיינע ברעגן, אַז איידער די פּויערים האָבן זיך אומגעקוקט, זיינען די באַלעבאַטישקייטן זייערע שוין געשטאַנען אין וואַסער. גלייך פֿון די דערפער האָט די פֿאַרפֿלייצונג גענומען טראָגן זיך ווייטער און געגאַנגען אויף דאָלינעץ אַליין, וואָס איז געלעגן היפּשלעך אָפּגערוקט פֿון ברעג און זעלטן פֿאַרגאַסן געוואָרן.

אומגעריכט איז דאָס וואַסער געקומען, ווי יעדער אומגליק, און נאָענט צו פּסח, ניט מער ווי סך־הכל צוויי וואַכן פֿאַר יום־טובּ.

די פֿרילינג־זון האָט מיט גרויס פֿאַרשווענדער־שישקייט אין וואַרעמקייט

און אין ליכט געטריקנט און געווארעמט די דאלינעצער בלאטעס און די דורכ-
געווייקטע דעכער נאך דעם לאנגן שווערן ווינטער. די צוריקגעקערטע שוואלבן
האָבן פאַרריכט די פאַראַיאַריקע נעסטן אונטער קראָוועס, אַנפילנדיק די לופט
מיט פלאַטעריי און געזאַנג. די שטיקלעך גלאַז, וואָס רב מרדכי גלעזער
האַט אַוועקגעוואָרפן ביים צושניידן נייע שויבן אין דאלינעצער פענצטער,
האַבן, ווי די טייערסטע איידלשטיינער, געבלישטשעט אין די זון-שטראַלן.
פון יונתנס בעקעריי האָבן זיך געטראָגן די באַטעמטע ריחות פון די ערשטע
מצות, וואָס נגידיים האָבן באַצייטנס גענומען באַקן. אין חדר ביים שול-
געסל האָט רב סאַנע מלמד געלערנט מיט אַ ניגון זיינע תלמידים דאָס אויס-
ריידעכץ פון שיר-השירים. זיצנדיק אָן דער קאַפּאַטע, בלויז אין אויסגע-
שטעפטן שפענצער און אין גרויסן טלית-קטן, און פירנדיק מלחמה מיט די
ערשטע פליגן, וואָס האָבן זיך באַוווּזן אין די וואַרעמע טעג און געשוושעט
אַרום חדר-טיש, האָט ער מיט אַ פסחדיקן ניגון איינגעזחזרט מיט די יינגלעך
דאָס געזאַנג פון אַלע געזאַנגען.

— אַן אַנדער געזאַנג איז געזונגען דורך אַ מלך, — האָט רב סאַנע מלמד
געצויגן די ווערטער, — דאָס געזאַנג איז געזונגען דורך אַ מלך בן מלך;
אַן אַנדער געזאַנג איז געזונגען דורך אַ נביא, דאָס געזאַנג איז געזונגען דורך
אַ נביא בן נביא; אַן אַנדער געזאַנג איז געזונגען דורך אַ חכם, דאָס געזאַנג
איז געזונגען דורך אַ חכם בן חכם. זאַגט-זשע, קינדער, מלך בן מלך, נביא
בן נביא, חכם בן חכם . . .

אַן אַט אַזאַ שעה, ווען מען האָט געהאַלטן אין סאַמע מיטן אויסרעכענען
אַלע מעלות פון שיר-השירים, זיינען מאַמעס אַנגעלאָפן אין חדר אַריין און,
ברעכנדיק די הענט, אַנגעזאַגט די בשורה וועגן געוויסער, וואָס גייט אויפן
שטעטל.

— קינדער, לויפט גלייך אַהיים און העלפט ראַטעווען די זאַכן אויפן
ביידעם אַרויף, — האָבן מאַמעס געליאַרעמט, כאַפּנדיק זייערע קינדער ביי די
הענט — גאַטס צאַרן האָט זיך אויסגעגאַסן אויף יידישע קעפּ . . .

כאַטש אַלע תלמידים אָן אויסנאַם האָבן גלייך מורא געהאַט פאַר רב
סאַנעס לאַנגן, האַרטן קערשענבוים-ציבעק, וואָס ער פלעגט באַנוצן פאַר אַ
קאַנטשיק ביים איינפלאַנצן תורה און דרך-אָרץ, האָבן זיי ניט געקענט איינ-
האַלטן זיך פון געלעכטער, וואָס די מאַמעס זייערע האָבן דאָס געוויסער
אַנגערופן גאַטס צאַרן. אויב גאַט האָט אַמאָל געקענט אַראַפּשיקן אַ ברכה
אויף יידישע קינדער אין דאלינעץ, איז דאָס געווען אַט דאָס געוויסער, וואָס
האַט פאַרענדיקט דעם ווינטער-זמן אין חדר מיט גאַנצע צוויי וואַכן פאַר דער
צייט. נאָך איידער רב סאַנע האָט אַ ווייז געטאַן מיטן ציבעק צו דער טיר,

אז מען קען גיין, האָט יעדערער געכאַפּט זיין חומש און סידור און געלאָזט זיך לויפן מיט שמחה איבער די שטעטלשע בלאַטעס, וואָס האָבן אויסגעדעמפּט זיך אין דער זון.

די בהלה אין מאַרק איז שוין געשטאַנען ווי אין קורצן פרייטיק פאַר ליכט־צינדן. מאַרק־זיצערקעס זיינען געלאָפּן אַהיים מיט זייערע קוישן און מולטערס גרינוואַרג. קרעמער האָבן פאַרהאַקט די שווערע טירן פון זייערע קראַמען, פאַרלייגנדיק אייזערנע שטאַבעס איבער זיי. ווייבער האָבן זיך גע־יאָגט נאָך פּסחדיקע הינער, גענדז און אינדיקעס, כדי צו ראַטעווען זיי פון דער פאַרפלייצונג, אויף וועלכער מען האָט זיך געריכט יעדע מינוט. אַרעמע באַלעבאַטים האָבן געשלעפּט ביי די הערנער זייערע איינגעשפאַרטע ציגן, וואָס האָבן פאַר קיין פאַל ניט געוואָלט אַהיימגיין אין אַזאַ פריער שעה אין טאָג. בלויז דער קהלשער באַק, לעמל דער בכור, האָט זיך אַרומגעדרייט הפּקר איבערן מאַרק און מיט הנאה געריבן די קאַרטאַפּל, מערעלעך און פעטרישקעס, וואָס די מאַרק־ווייבער האָבן פאַרלאָרן אין דער בהלה. יידן אין די בלויזע תּחתונים און אין טליתים־קטנים האָבן געשלעפּט פאַרוואַלגערטע לייטערס צו בוידעמס, אַרויפגעשלעפּט אויף זיי יעדער שטיקל האָב און גוטס, ווייבער און קינדער, — אַלץ נאָר, וואָס האָט זיך געלאָזט אַרויפפירן. מאַנסבילישע באַפעל, ווייבערישע יאַמער־יען, מיידלשע געלעכטערס, יינגלשע יובעלערייען, ברועמרייען פון קיך, מעקעריי פון ציגן און קאַרדאַטשעריי פון עופות האָבן זיך צוזאַמענגעמישט אין איין גרילצנדיקן געפילדער. מאַמעס, קריצנדיק מיט מורא איבער טרייסלענדיקע לייטער־שטאַפּלען, האָבן ניט געקענט פאַרטראָגן די שמחה פון יינגלעך, און אויסגעלאָזט צו זיי זייערע ביטערע הערצער.

— וואָס איז דאָס געלענדער אויף אייערע קעפּ, שמדניקעס — האָבן זיי געפרעגט אין ביטערניש, — וויינען דאָרף מען אויף דעם גרויסן בראַך . . . יינגלעך האָט זיך בלויז נאָך שטאַרקער געגלוסט לאַכן, אַרויסשרייען פון זיך די פרייד, וואָס האָט צוגעשלאָגן צו העלדזער. דאָס קריכן אויף לייטערס אין מיטן העלן טאָג, ווען מען דאָרף לערנען אין חדר, דאָס באַזעצן זיך אויף בוידעמס, וואָס זיינען פול מיט שטרוי, ברעטער, פּסחדיק געפעס און אַלערליי בעבעכעס, צו וועלכע הערצער גייען אויס תּמיד — דאָס אַלץ האָט צופיל איבערגעוועלטיקט מיט פרייד, מע זאָל זי קענען דעשטיקן אין זיך. גרעסער דערפון איז געווען דער נח־רוח צו זען ווי טאַטעס און מאַמעס, וואָס האַלטן תּמיד אין איין לערנען קינדער דרך־אָרץ און לייטישקייט און מענטשלעכ־קייט, מוזן מיטאַמאַל פאַרלאָזן זייערע קראַמען און בתי־מדרשים און שטובן, און ווי יינגלעך־שקאַצים קריכן אויף בוידעמער. אין זייער געפילדער און געשריי איז געווען אומבאַהאַלפּנקייט, פאַרלאָרנקייט און פּחד, וואָס האָט ניט

צוגעפאסט צו זייער דערוואקסענקייט און וויכטיקייט, און האָט אי באַליידיקט, אי געהויבן יינגלשע געמיטער. מיטאַמאַל איז אַלץ שטיל געוואָרן, אַ געדעמפטע אַנשטרענגונג איז געשטאַנען אין דער לופט און געשווערט אויף הערצער. אַפילו הינט האָבן אויפגעהערט בילן. ווייבער, טוליענדיק עופהלעך צו זייערע בריסטן, האָבן געהויבן אויגן צו קראַקועס, פון וועלכע שפינוועבערישע בערד זענען געהאַנגען, און מיט קוים-באַוועגנדיקע ליפן געבעטן ביי די הימלען רחמים. די אַרומיקע איינגעהאַלטענע שטילקייט האָט געפרעסט די שפאַנונג ביו צום פלאַצן. פלוצלונג האָבן יינגלעך דערזען פון גאַר ווייט אַ גייענדיקע כוואַליע, און זיי האָבן איבערגעריסן די שטילקייט:

— טאַטע, מאַמע, זי קומט אָן! — האָבן זיי אַנגעזאַגט די בשורה זייערע

עלטערן — זי דערנענטערט זיך . . .

באַלד האָבן זי געקענט זען עלטערע מענטשן, אַפילו זקנים מיט שוואַכע אויגן. זי איז געגאַנגען, די כוואַליע, שטיל, אָן קיין סימן פון פריערדיקן רוישן און ברעכן, אָבער ווי שטיל זי איז געגאַנגען, אַזוי שנעל האָט זי גערוקט זיך פאַראַויס, פאַרגיסנדיק אַלץ אַרום זיך. גלייך דערויף האָט מען דורך די שפאַלטן אין די בוידעמס דערזען אַנקומען אַלערליי פויערישע האַב-און-גוטס — אַ שטרױען דעכל פון אַ כאַטקע, אַ קאַריטע, אַ גראַבליע, און אַפילו אַ דבר-אַחר, וואָס האָט בלויו אַ שפיצל שנוק פון וואַסער אַרויסגעשטעקט, שרייענדיק מיט באַנומענע קולות פאַר זיין חזיריש לעבן. דאָס וואַסער איז געוואָקסן מיט יעדער מינוט. אינגיכן האָט מען אויך דערזען דערויף היימישע שטעטלשע חפצים, קאַטשערעס, לאַפעטעס, לאַקשן-ברעטער, זאַלץ-ברעטלעך און אַנדערע מכשירים, וואָס מען האָט אין איילעניש פאַרגעסן פאַר טירן. צוזאַמען מיט זיי האָט זיך אויך גענומען דורכטראַגן אַ פאַרלוירענע הונד, אַ האַלדערנדיקער אינדיק. פון דאָ און דאָרטן האָט זיך אַ באַלעבאַטיש אַפּטריט פון דער ערד אַפּגעריסן און געלאָזט זיך שווימען אויף הפקר, טאַקע מיט דעם שלעסעלע אויף דעם טירל און מיט די אויסגעשניטענע לעכער אין פאַרם פון אַ האַרץ. כאַטש עס איז שוין געגאַנגען די סדרה ויקרא, האָט מען זיך דערמאַנט אַן מבוּל, אַן די איינגעזאַמלטע וואַסערן פון פרשת נח, וועגן וועלכע מען האָט געלערנט אין אָנהייב ווינטער.

ווי נח אין זיין תּבה, זיינען איבער די איינגעזאַמלטע וואַסערן פון דאָלי-נעץ אַרומגעשוואַמען די קצבים און באַלעגאַלעס, אַרומשיפּנדיק זיך אין אַלץ וואָס האָט נאָר געקענט שווימען, אין באַלעיעס, אין מולטערס און אין „טראַטוועס“ פון צונויפגעקלאַפטע ברעטער, רודערנדיק מיט קאַטשערעס און לאַפעטעס און פלאַקנס. מיט פאַרקאַשערטע הויזן איבער די קני, מיט פאַר-שאַרצטע אַרבּל פון שפּענצערס און העמדער, האָבן זיי צוגעפירט עסן צו

וויבער און קינדער אויף בוידעמער, נאכגעיאגט זיך נאך אַזעקשווימענדיקע הפצים, געבראַכט ידיעות וועגן צופלוס פון וואַסער.

— האָפּ, האָפּ, — האָבן זיי גערופן מיט עכאַדיקע קולות, ווי פליטן־פירער, וואָס דאָס האָט צוגעגעבן אַ סך חשיבות צו זייער געוויינלעכן נישט־איבעריק געהויבענעם שטאַנד אין דער קהילה.

מער ווי אַלע אַנדערע האָבן זיך געלאָזט הערן די שניידער־ברידער שמעון און לוי, וואָס מען האָט זיי גערופן די שבטים.

ברוין־הויטיקע, מיט שוואַרצע צעקרזיילטע טשוּפּרינעס, מיט ברענענדי־קע שוואַרצע אויגן, מיט ווייסע לאַכנדיקע ציין, פלינקע רירעוודיקע, און אַזוי ענדלעך איינער צום אַנדערן, אַז מען האָט ביי קיין פּאַל ניט געקענט דערגיין ווער פון זיי עס איז שמעון און ווער לוי — האָבן זיי זיך, ווי די רוחות, אַרומ־געטראַגן אין אַ שיפל, וואָס זיי האָבן ערגעץ ביי אַ גויאישן פישער געפּאַקט, און אַנגעפילט דאָס פּאַרגאַסענע שטעטל מיט טומל, געלעכטער און געזאַנג. זיי האָבן געבראַכט גרוסן פון איין אָפּגעריסענער משפּחה צו דער אַנדערער, גע־פירט שליוחות, געטראַגן פּאַטשטן און אַנדערציילט אַ וועלט מיט פּריילעכע מעשיות, פּאַסירונגען און פּליאַטקעס.

פון זיי האָט מען זיך דערוואוסט, אַז דער ווינט האָט אַראַפּגעיאַגט ביים רב דעם ספּאַדעק פון קאַפּ און ער וואָלט אוודאי אים געטריבן איבערן וואַ־סער ביזן ים אַריין, ווען ניט זיי, די ברידער, יאַגן אים נאָך און כאַפּן אים באַצייטנס. פון זיי האָט מען זיך דערוואוסט, וואָסערע צרות די מלמדכע האָט געהאַט מיט איר מאַן רב סאַנע, וואָס צוליב דעם געברייך זיינעם האָט ער ביי קיין פּאַל ניט געקענט אַרויפקריכן אויפן בוידעם, אַזוי אַז די יידענע זיינע האָט געמוזט רופן מענטשן צו־הילף. פון זיי האָט מען זיך אויך דערוואוסט וועגן דעם קהלשן באַק לעמעל, וואָס איז אומגעקומען אין דער פּאַרפלייצונג, ווייל קיינער האָט אים ניט געראַטעוועט. צוזאַמען מיט אמתע מעשיות, האָבן זיי אויך אַנגעטראַגן אַלערליי וויסטע ידיעות און שקרים, פול מיט חוזק און אַפּשפּעטעריי און ליצנות.

כאָטש די באַלעבאַטישע יידן האָבן תמיד אויסגעמיטן די צוויי שניידער־יונגען, די כל־בוניקעס, וואָס האָבן קינד־און־קייט געהאַט אין זייערע מיילער, יעדן צונעמען געגעבן, וועגן יעדן לידלעך געזונגען און כל־ערליי שמד־שטיק אַפּגעטאַן אין שטעטל, האָבן זיי איצט אויסגעהערט מיט באַהאַלטענער הנאה זייערע שקאַצער־יען און קאַטאַוועסלעך. דאָס האָט אַריינגעטראַגן אַ ביטל אויפהייטערונג אין די שפּלדיקע שעהן פון זיצן פּאַרשטעקט אויף אַ בוידעם. — שוין איינמאַל שבטים, — האָט מען געברומט וועגן זיי, — דער טאַטע

זייערער, דער שניידער, קער זיך דאָרט איבעררדייען אין קבר פון די צוויי קדישים, וואָס ער האָט איבערגעלאָזט.

אַפן אָנגעקוואַלן פון די יונגען האָבן די דערוואַקסענע מיידלעך, און אַפילו די יונגע ווייבלעך. כאָטש די מוטערס האָבן זיי געטריבן פון די געעפנטע בוידעם־טירלעך, זיי זאָלן ניט הערן די פאַרשייטע רייד פון די כל־בולייט, האָבן די טעכטער ניט אויפגעהערט לאַכן און אַנקוועלן פון די לוסטיקע שניידער־יונגען, וואָס האָבן פון שטאַט־אומגליק אַ וויסטע העצע, אַ פורים־שפיל געמאַכט. נאָך די טאַטעשע קרעכצלעך און מאַמעשע זיפצער־ייען, איז עס געווען אַ דערפרישונג צו הערן די קלינגענדיקע געלעכטערס פון די ברוי־הויטיקע בחורים, וואָס האָבן געשפרודלט מיט לעבן און לוסט. אַזוי גוט איז געווען צו זען זייערע יונגע מאַט־הויטיקע פאַרקאַשערטע אַרעמס ביים אַוועקרודערן זייער שיפל, זייערע צעקרייזלטע קויל־שוואַרצע טשופרינעס און ממזרישע ציצה־כנפותלעך, די קלענסטע נאָר וואָס קענען זיין, פלאַטערן אין ווינט.

— זיי האָבן אַ טרייפּענעם טעם, — האָבן מיידלעך געזאָגט שטיל, מאַמעס זאָלן ניט הערן.

פונקט ווי דאָס וואָסער איז אָנגעקומען קיין דאָלינעץ אומגעריכט, אַזוי איז עס אַוועק פון שטעטל אומגעריכט.

אין איינעם אַ פרימאַרגן, ווען יידן האָבן זיך אויפגעכאַפט פון זייערע שלעכטע בוידעם־געלעגערס, האָבן זיי צוריק דערזען די גרונטזיילן פון די היזלעך, דורכגעווייקטע פון די וואַסערן, אין וועלכע זיי האָבן געשטעקט. אויף דער ערד איז געשטאַנען אַ שווערער זומפ, איבער וועלכן אַ ווינטל האָט גע־טריבן דעם פלאַכן שיכט וואַסער, וואָס האָט אים לייכט באַדעקט אין נידעריקע פּאַרטער. דאָ און דאָרט האָבן זיך געוואַלגערט פאַרבליבענע חפצים, פגרים פון הינט און קעץ, שטיקער האַלץ, שמאַטעס. די אויפגייענדיקע זון האָט געוואַרפן סנאַפעס זילבער אויף יעדער פגירה, מיסט און זומפ. שפּערלינגען און שוואַלבן האָבן אָנגעפילט די וואַרעמע לופט מיט בשורה און געזאָנג. יידן האָבן אויפגעוועקט ווייבער און קינדער און אַראָפּ פון די בוידעס.

איינטונקענדיק די הענט אין דעם לעצטן ביסל וואַסער, וואָס האָט זיך נאָך דאָ און דאָרט געהאַלטן אויפן באַדן, האָבן ווייבער פאַרהויבן די אויגן צום זילבער־פאַרגאַסענעם הימל און געמורמלט דאַנקען צום באַשעפּער.

— געלויבט צו גאָט פאַר זיין חסד, — האָבן זיי פרום געשעפטשעט — געמיינט, אַז עס וועט, חלילה, אויסקומען צו האַלטן פסח אויפן בוידעם.

אַבער ווי נאָר זיי זיינען אַריין אין די שטובן, האָבן זיי גלייך גענומען קרעכצען, און זיפצן און ברעכן הענט אויף די היזקות, וואָס דאָס געוויסער האָט דורך דער קורצער צייט אָנגעאַרבעט. די ווענט זיינען געווען נאַס, דער

קאלך אונטערגעשווענקען, די באק-איוונס צעווייקט. פסחדיקע פעסלעך מיט איינגעזייערטן באַרשטש זיינען געווען פאַרשווענקט אין די פעדערהיילעך, וואו זיי זיינען איבערגעבליבן אין דער בהלה. אין קעלערס זיינען די קאַרטאַפּל געווען פאַרפּוילט. ערגער פון אלע חיזקות איז געווען דאָס, וואָס ביי יונתן בעקער זיינען אַ סך זעקלעך פסחדיק מעל פאַרנעצט און חמצדיק געוואָרן. די אָפּגעראַטעוועטע זעקלעך מעל זיינען געווען צו ווייניק צו באַזאַרגן גאַנץ קהל מיט מצות. עס איז אויך ניט געווען גענוג צייט אָנצובאַקן פאַר אַלעמען, אַזוי אַז מען האָט געמוזט איינטיילן יעדן באַלעבאַס קוים אַ העלפט פון דעם, וואָס מען האָט געדאַרפט. אפילו נגידיים האָבן ניט געקענט אָנגרייטן גענוג מצות אויף פסח. דאָס, וואָס מען האָט יאָ אָנגעבאַקן, האָט מען געהאַלטן ווי אַ אבן-טוב, פאַרפאַקט אין ליילעכער און אויפגעהאַנגען אויף אַ האַקן ביים סאַ-מע באַלקן, אַז קינדער זאָלן ניט קענען דערלאַנגען. ווייבער האָבן זיך שיר-ניט צעריסן אין איילעניש ביים קאַלכן שטובן, ביים רייבן און שייערן טישן און בענק, ביים כשרן כלים, ביים שמירן קיכן מיט ליים, ביים פּוצן קופּער און מעש, ביים וואַשן און רייניקן חדרים, כלים און מכשירים, ווי אויף צו-להכעיס האָט גראָד געדאַרפט ערב-פסח אויספאַלן אין שבת, וואָס דאָס האָט גורם געווען איבעריקע אַרבעט און הוצאות און יאָגעניש. אי עס איז געבליבן אויף יום-טוב, אי עס איז געווען צרות מיטן קאַכן, אי מען האָט געמוזט אָנגרייטן אויף אַן איבעריקן טאַג, ווייל מען האָט ניט געקענט פאַרברענען דאָס חמץ אין סאַמע ערב-פסח, נאָר פרייטיק בייטאַג. די ווייבער האָבן זיך די יאָרן פאַרשאַלטן איבער דעם ערב-פסחדיקן שבת, אין וועלכן עס וועט אויסקומען הונגער צו ליידין, ווייל ניט מען וועט קענען אָפּעסן חמץ אין דער פרי, ניט מען וועט מעגן עסן מצה פאַרן סדר.

— אַז גאַט גיט, גיט ער גישט אַ ביסל, נאָר אַ פּולע שיסל — האָבן זיי געביטערט אויף די צרות, — קידער וועלן, חלילה פאַרהונגערט ווערן.

מאַנסבילן זיינען אַרומגעגאַנגען פאַרטאַנענע אין פאַריכטן שאַדנס נאָך דעם געוויסער, אין יאָגעניש נאָך אַ פאַרדינסטל אויף יום-טוב, אין זוכעניש איינצוקויפן אַ זעקל קאַרטאַפּל, אַ ביסל בורעקעס אין מאַרק, צו וועלכן עס איז זעלטן אַ פּויער פון אַ שכנישן דאַרף פאַרפאַרן. די וועגן צום שטעטל זיינען געווען זומפיק און ווייך נאָכן געוויסער, אַזוי אַז רעדער זיינען געבליבן שטעקן אין זיי, ניט אַרויסצוקריכן. יידן היזער-גייער, וואָס האָבן זינט יאָרן גע-האַט אַ חזקה צו האַלטן פסח אין דאָלינען, האָבן געענדערט זייערע בעטלע-רישע מאַרשרוטן, אויסגעמיטן די קהילה, אין וועלכער זיי האָבן מורא געהאַט פאַרהונגערט צו ווערן, און אַזעק אין אַנדערע שטעטלעך, וואָס ליגן באַרג-אַרויף אַדער ווייט פון אויסגיסנדיקע טייכן, דער איינציקער אורח, וואָס איז

אריינגעפאלן אין שטעטל, איז געווען פישל מאידאניקער, און אריינגעפאלן איז ער אין דער סאמע לעצטער מינוט, טאקע אין פרייטיק-צונאכטס אליין, שוין היפש נאך ליכט-צינדן, מיט א היפשן שטאך אין שבת אריין.

שפעט אין אוונט, ווען יידן אין דער דאלינעצער שול זיינען שוין געווען ניט נאך נאך מנחה, נאך אפילו נאך שיר-השירים, און געווארט יעדע מינוט, אז דער חזן זאל זיך נעמען צו קבלת-שבת, האט זיך באוויזן אין שול-געסל דער מאידאניקער דארפס-גייער, און אזוי ווי ער איז געגאנגען און געשטאנען, מיטן זאק חזיר-האר אויף די פלייצעס און מיט א קרומער צווייג אין האנט, געשפאנט צו דער שול. ערשט ביים פאליש האט ער אוועקגעשטעלט זיין זאק און שטעקן און אליין אריין אינעווייניק צום האנטפאס, וואס איז געווען זיין ארט זינט יארן.

יידן זיינען געבליבן שטיין מיט אפענע מיילער און אויסגעלאצטע אויגן. — שבת! — האבן זיי גערופן מיט פארווארף צו דעם פארשפעטיקטן אורח — חילול-שבת!

מער פון אלע אנדערע האט קאפל שמש געברענט פון רוגזה, מאכנדיק א ווארע פאר דעם שפעטן אנקומער, האט ער אים גערופן מיט א פינגער צו דער מזרח-וואנט.

— גייע צו צום חזן און זאג אים, אז מען מעג שוין אנהויבן לכו-נרננה — האט ער געזאגט, — קהל האט דאך געווארט אויף דיר מיט קבלת-שבת . . . פישל מאידאניקער איז געשטאנען א רויטער און הילפלעזער, ווי שטענ-דיק, זיין אייביקע קאפאטע איז געווען איצט נאס און פארדריפעט ביזן קאלנער. זיינע קורץ-כאליעוועדיקע שטייול זיינען געווען אויסגעשמירט אין ליים. פון זיין רויט פנים זיינען גערונען עמער שווייס. צו די אייביקע ריחות זיינע פון חזיר-האר, האט ער צוגעטראגן אין מקום-קדוש אריין אנדערע גויאישע ריחות פון פארדומפן וואסער, זומפיקער ערד און צוגעפולטע ווארצ-לען, וואשנדיק זיינע אויסגעשמירטע הענט אין די שמאלע שנירלעך וואס סער פון האנטפאס, האט ער אין אויסגעשייערטן גלאנציקן קופער פון ביי-כיקן כיוור געזען דעם גאנצן שיינעם הילוך זיינעם, וואס איז געווען איין שטיק פארשוועכונג פון הייליקן שבת. זיינע שעפעסענע אויגן, תמימותדיקע און גוטע, האבן געקוקט מיט מוראדיקער הילפלעזיקייט אויף דער אויסגעפוצטער יום-טובדיקער שול, אויף די גלאנציקע מעשענע הענג-לייכטער און העסעס, אין וועלכע קאפל שמש האט אלע כוחות אריינגעלייגט אין אויספוצן, אויף דעם יום-טובדיקן טונקל-רויטן סאמעטענעם און גאלד-אויסגעשטיקטן פרוכת פארן ארון-קודש, אויף די אויסגעוואשענע, אויסגעוואאגענע און יום-טובדיקע

יידן, וואָס זיינען געווען אינגאַנצן באַנייט, האָלב באַנייט אָדער על כל־פנים עפעס באַנייט אין זייער הלבשה לכבוד פסח.

שווערער ווי תמיד איז דעם נאַסן און קויטיקן מענטש אַנגעקומען אַרויס־צוברענגען פון זיין מויל די רייד, וואָס האָבן זיך געפלאַנטערט הינטער דער געדיכטער האַריגקייט זיינער, צו פאַרענטפערן זיך פאַר די יום־טובדיקע מענטשן פאַר פאַרשוועכן דעם הייליקן שבת. ער האָט געהאַט אַ סך צו דער־ציילן דעם עולם וועגן דעם, וואָס איז פאַרלאָפן מיט אים אין וועג בעתן געוויסער, דערציילן וועגן דער סכנה, אין וועלכער ער איז געווען שיר ניט דערטונקען צו ווערן צוזאַמען מיט זיין זאַק; וועגן דעם, ווי ער האָט זיך אין דער לעצטער מינוט געראַטעוועט אויף אַ בוים, אויף וועלכן ער איז איבערגע־זעסן העכער אַ מעת־לעת צייט; און וועגן דעם, ווי ער האָט דערנאָך געבראַ־דעט אין וואַסערן און אין זומפן, טאָג און נאַכט געדראַפּעט זיך, אַבי ניט צו בלייבן שטעקן פסח אין וועג און אַנקומען אויף יום־טוב צו יידן. אַ גאַנצן וועג האָט ער אַנגעהוזרט זיך די ווערטער אַזוי, אַז ער זאָל זיי געדענקען. אָבער זעענדיק איצט פאַר זיך די יידן אין שול, יום־טובדיקע און באַנייטע און ביזע פאַר זיין שפעטן אַנקומען, איז ער אַזוי צעמישט געוואָרן, אַז ער האָט ביי קיין אופן ניט געקענט אַרויסברענגען אַט די אַלע רייד פון זיך. ער האָט בלויז געשטאַמלט שווער, געקלאַפּט זיך מיט דער פּוּיסט איבערן האַרץ, ווי ער וואַלט תחנון געזאָגט, און ווייזנדיק מיט פאַרבלאַטיקטע הענט אויף זיין הילוך, נישט אויפגעהערט איבערצוזחורן ווידעראַמאָל און אָבעראַמאָל די איי־גענע בולבעוואַטע רייד.

— געמיינט, כ׳ע שוין בלייבן צ׳ישן „גאַיעם“ אויף פסח — האָט ער געזאָגט, אַלעמאָל אויפּסטיי — ביז צום רימען איבער פאַרגאַסענע וועגן גע־בראַדיעט . . . קוים אַנגעקומען, קוים . . .

פּראַסטע יידן, געוואוינט צו האַרטקייט פון לעבן און צו סכנות פון וועגן, האָבן געשאַקלט אין באַדויערן מיט די קעפּ אויף די רייד פון דעם קויטיקן מענטש. אָבער די שיינע יידן און די לומדים האָבן ניט גערן אַנגענומען די תירוצים פון דאַרפּס־גייער.

— האָסט דאָך לכל־הפחות געקענט איבערלאָזן דעם זאַק און שטעקן גלייך ביים אַנקומען אין שטאַט, ניט טראָגן אים אין שול אַריין — האָבן זיי געפרעגט קשיות.

פישל מאַיאַדאַניקער האָט ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן דערויף, און בלויז געשטאַמלט די עטלעכע פאַרדומפענע רייד.

— געמיינט, כ׳ע שוין בלייבן צ׳אישן גאַיעם איבער פסח, געמיינט . . . יידן באַלעבאַטיים האָבן אַוועקגעמאַכט מיט די הענט, אַ סימן, אַז עס

איז ניטאָ מיט וועמען צו ריידן, און געשטעלט זיך מקבל־שבת זיין מיט אַ באַזונדערן ברען און מיט אַ באַזונדערער צופרידנקייט פון אייגענער אַפֿ־געיהיטענער יידישקייט און לומדות.

— אַרבעים שנה אַקוט בדור ואמר — האָבן זיי זיך געציקלט אין דער גרויסער עכאַדיקער שול, פילנדיק דערביי אַ טאַפלטן טעם פון אַ פרייטיק־צונאַכטס, וואָס חוץ דער אייביקער שבתדיקער קדושה זיינער, האָט ער נאָך אין זיך אַ באַזונדערע קדושה פון אַן ערב יום־טוב.

פישל האָט שווערער ווי תמיד געהאַרעוועט ביים מעלויצען די האַרטע עברי אין זיין צעריסן סי־דורל. ער איז כסדר געבליבן הינטערשטעליק און גיט געקענט אַניאָגן דעם חזן. די געדיכטע רויטע באַרד און וואַנסן זיינע האָבן געהויבן זיך און געציטערט שווער. די אמתע צרות זיינע האָבן זיך אַנגעהויבן נאָכן דאַוונען, ווען קאַפּל שמש האָט אים גענומען פאַרקויפן פון בעלעמער אַראָפּ אויף גאַנץ פסח מיט איין מאָל, אַזוי אַז ער, קאַפּל, זאל האָבן אַ רואיקן יום־טוב און גיט דאַרפן שאַפן אים אַלעמאַל אַן אַנדער טאַג.

— יידן, ווער גיט דעם ערשטן טאַג יום־טוב? — האָט קאַפּל גערופן מיט אַ ניגון פון עליות־פאַרקויפן און געקלאַפט אין טיש — יידן, ווער גיט דעם צווייטן טאַג יום־טוב? יידן, מאַכט עס גיכער, וואָרים כּעל גיט אַוועק־גיין פון שול, ביז כּעל נישט האָבן גאַנץ פסח פאַר דעם אורח, יידן.

ביטערער ווי אַלעמאַל איז עס דעם שמש אַנגעקומען דאָס מאָל. אין דעם גרויסן דוחק אין מצות, אין קאַרטאַפּל און באַרשטש און אין אַלערליי אַנדערע ירקות, האָט קיין באַלעבאַס קיין איבעריקן חשק גיט געהאַט אַוועקצוזעצן ביים טיש דעם מאַידאַניקער אַכלער, וואָס אַפילו אין זאַטע געוויינלעכע טעג איז אים אוממעגלעך אַנצוועטיקן. דאָס, וואָס דער ייד איז נאָך אַריינגעפאַלן, מיטן זאַק און שטעקן, אַזוי שפעט אין שטעטל און מחלל־שבת געווען בפרהסיא, הגם בשוגג, האָט מער ווי אַלעמאַל אַפגעשלאָגן דעם אַפעטיט צו אים. אַבער דאָס ערגסטע איז געווען דאָס, וואָס דער דאַרפֿס־גייער האָט זיך גיט גע־רייניקט און געוואַשן לכבוד פסח, אַפילו די קאַפּאַטע פון חמץ גיט אויסגע־שאַקלט, אַזוי אַז ער איז עלול געווען חמצדיק צו מאַכן אַלץ, צו וואָס נאָר ער וועט זיך צורירן.

— וואַלסט כּאַטש אַנגעקומען באַצייטנס צו גיין אין מרחץ און אויס־שאַקלען די שיינע בגדים דיינע — האָט קאַפּל שמש אים געמוסרט פון בעלעמער אַראָפּ — ווער וועט דיך וועלן אַריינלאָזן אין אַ יידישער שטוב, אַז ביסט איין שטיק חמץ, האָ?

פישל מאַידאַניקער האָט גאַרנישט געענטפערט דערויף. אַזוי האָט ער גאַרניט געענטפערט אויף די ליצנותן פון די חדר־יינגלעך און די שניידער־

ברידער שמעון און לוי, די שבטים, וואָס האָבן אים אָנגעזאָגט, ער זאָל נישט זאָגן די קינות אנשטאָט דער הגדה, און ער זאָל ניט אויפּעסן פּרעהס מכות. נאָך גרויסע דינגענישן, בעת וועלכע יעדער איינער האָט פּרוּבירט אַנוואַרפן דעם אורח עמעצן אַנדערש, האָט קאָפל שמש צונויפּגעשטעלט דעם גאַנצן פּסח פאַר פּישל מאַידאַניקער.

— יידן, ווער עס גיט ניט אַ טאָג, זאָל ללל-הפחות זיך מתחייב זיין צו־ צושיקן אַ מצה צושיטייער דעם מכניס-אורח — האָט קאָפל גערופּן — מ'קען נישט לאָזן אַ ייד, חלילה, הונגערן אין יום-טוב. ווער עס האָט אַ העמד, אַ קאַפּאַטע, אַ טלית-קטן, זאָל געבן, וועט דער אורח גיין מאַרגן אין מקווה און זיך איבערטאָן, לכבוד פּסח.

ביי קיין פּאָל האָט קאָפל ניט געקענט קריגן פאַר פּישלען צוויי באַלעבאַטיים פאַר פּרייטיק-צו־נאַכטס און שבת אינדערפרי. צוליב דעם, וואָס מען האָט ניט געקענט עסן אין אַט דעם שבתדיקן ערב־פּסח ניט קיין חמץ, ניט קיין מצה, איז גאַרניט געווען וואָס אָפּצושפּאַרן פאַר דעם פּרעמדן, און יידן באַלמעלאַכעס האָבן אים מורא געהאַט אַהיימצופירן.

— מיין יידענע וועט מיך אַרויסטרייבן מיט דעם אורח צוזאַמען — האָט אין באַלעבאַס געזאָגט.
— וואָס זאָל איך אים געבן, — זמירות צו קייען? — האָט אַ צווייטער געפּרעגט.

ר'עט מיר די טעלערס חמצדיק מאַכן, — האָט אַ דריטער געטענהט.
קאָפל שמש האָט גאַרניט געהאַט וואָס צו ענטפּערן אויף אַט די גערעכטע טענות. אויב פאַר דעם מעת-לעת צייט ביז צום ערשטן סדר, האָט נאָך דער אורח געקענט גיין אין מקווה אין דער פרי, אָנטאָן אַן אויסגעבעטלט מלבוש, אַרומוואַשן זיך, האָט ער עס ניט געקענט טאָן איצט, ווען מען האָט שוין געדאַרפט אַהיימגיין צו דער סעודה. ווי מען האָט דעם פּרעמדן מורא גע- האָט אַהיימצונעמען צום טיש, האָט מען אויך מורא געהאַט צו געבן אים אַ נאַכטלעגער אין אַ פּסחדיקער שטוב. אַפילו יונתן בעקער, וואָס פּלעגט געוויינלעך לאָזן פּישל מאַידאַניקער איבערנעכטיקן ביי זיך אין דער בעקעריי אין אַ ווינקל צווישן די זעק, האָט אים ניט געוואָלט האָבן דאָס מאָל.
— קנאַפּ צרות געהאַט מיטן פּסחדיקן מעל, וואָס איז מיר חמצדיק געוואָרן אין געוויסער, דאַרף איך נאָך, אַז פּישל זאָל מיר דעם אויוון חמצדיק מאַכן? — האָט ער געטענהט — זאָל אַן אַנדערער טאָן אַ מצווה, איך טו עס ענוג אַ גאַנץ יאָר.

קאָפל שמש האָט געזען, אַז ער וועט גאַרניט מאַכן דאָס מאָל, אַז ער וועט בלויז פּטרן צייט אומזיסט, ביז די ליכט וועלן אויסגיין אין יידישע

הייזער, און ער האָט אָפּגעמאַכט, אַז דאָס מאָל זאָל דער פּרעמדער האַלטן שבת און נעכטיקן אין בית־מדרש ביי דער שול, און באַלעבאַטים זאָלן אים צושיקן וואָס נאָר עמעצער וועט קעגען אָפּשפּאַרן.

— האָסטו געקערט קומען אין צייט, ניט אַריינפּאַלן צו קבלת־שבת מיטן גאַנצן חמץ, — האָט ער באַרעכטיקט זיך פאַר דער עוולה — קומט, יידן . . .

דער עולם האָט זיך אָנגעהויבן אַרויסשלייכן, פישל מאַיִדאַניקער איז געשטאַנען אַ פינצטערער אין דער גרויסער שול, וואָס איז כּסדר גרעסער געוואָרן נאָך יעדן געזעמל יידן מער, וואָס האָט זי פּאַרלאָזן. די ליכט אין ששה־ברות, הענגלייכטער און העסעס האָבן גענומען טריפּן. די אויסגעשטיקטע גאַלדענע ווערטער און מגן־דוד אויפן טונקל־רויטן סאַמעטענעם פּרוכת האָבן זיך געהילט אין שאַטנס. פון שפיץ געשניצטן הויכן אַר־ן־קודש האָבן די רויטע אַרויסגעשטעקטע צונגען פון די אָפענע לייב־מיילער געבויגן זיך אין סודותדיקער טרויעריקער הייליקייט. אַלע צוועלף אויסגעמאַלטע מזלות אויף די ווענט, אַפילו דאָס בלימל פאַר מזל־בתולה, האָבן געקוקט מיט שטרענגע בליקן אויף דעם איינזאַמען פאַרבליבענעם מענטש. אויף זיינע ברייטע פלייצעס האָט זיך שווער געלייגט דער גאַנצער אומעט פון אַ גאַטס הויז, וואָס ווערט איבערגעלאָזן אַליין אויף אַ לאַנגער פינצטערער נאַכט, פריי צו דער אייגענע קדושה און צו נשמות פון מתים. מיטאַמאַל איז דער רב צוגעגאַנגען צום קויטיקן מענטש און, איינקונדיק זיך אין אים מיט קורצ־זיכטיקער גאַענטקייט, ווי ער וואַלט אים געזען דאָס ערשטע מאָל, אים אָנגענומען פאַרן האַרטן אַרבּל פון זיין פאַרדריפּעטן מלבוש.

— ר' פישל, קומט מיט מיר. איר וועט עסן ביי מיר שבת, אויך איבער־נעכטיקן.

די געציילטע געבליבענע באַלעבאַטים האָבן זיך פאַרשעמט פאַרן רב זייערן. אַזוי פלעגן זיי זיך פאַרשעמען פאַר אים יעדן יאָר, ווען מען פלעגט דאַרפן אויפּרופן עמעצן צו דער תּוכחה, און אַזוי ווי קיינער האָט די דאָזיקע אומגעוואונטשענע עליה ניט געוואַלט אָננעמען, פלעגט ער, דער רב, זי אָננעמען, כּדי אויסצומיידן מחלוקת. פאַר גרויס בושה האָבן זיי גענומען מורמלען וועגן די טעלערס עסן, וואָס זיי וועלן הייסן זייערע ווייבער צושיקן פאַרן אורח.

— זאָג דער רביצין, אַז זי זאָל זיך ניט זאָרגן, — האָבן באַלעבאַטים גע־נומען ריידן מיטן רבס יינגל, ווי מען רעדט צו אַ דערוואקסענעם בר־דעת — מירן, חלילה, ניט לאָזן קיינעם פאַרהונגערט ווערן. וועסטו עס געדענקען צו זאָגן, מיכל־דוד ?

מיכל-דוד האָט געשאַקלט מיט די גרויסע פּלאַקסענע פּיאַות, אַ סימן, אַז ער וועט געדענקען, און ניט אויפגעהערט שטיקן זיך פון געלעכטער איבער דעם אורח זייערן, וואָס האָט געטשאַפּעט שווער אין דער בלאַטיקער ערד און געברומט צו זיך אַליין אומפאַרשטענדלעכע רייד. וויפּל מיכל-דוד האָט ניט באַמיט זיך צו האַלטן שטאַט, ווי עס פּאַסט פאַר אַ רבניש יינגל, וואָס טראַגט שוין אַ זיידן זשופּיצל, האָט ער אים ניט געקענט אָנהאַלטן. דער יצר-הרע פון חזק און שקאַצעריי איז אים געלעגן אין די ביינער. דער פּאַטער האָט אים כּסדר געמוסרט.

— מיכל-דוד, שבת, שבת! . . .

אינגאַנצן איז מיכל-דוד אַרויס פון די כלים, ווען די מוטער זיינע האָט דעם חזיר-האָר ייד געגעבן דעם פּאַטערס אָן אַלט רבניש מלבוש אָנצוטאָן צום טיש. דער מאַידאַניקער אורח האָט, אין גרויס אָפּשיי, בשום אופן ניט גע-וואָלט אַריבערטעטן די שוועל פון דער רבנישער שטוב און לאַנג געווישט די פּיס אין בעזעם און שווער געשאַקלט די קעשענעס פון זיין קאַפּאַטע. אָבער וואָס מער וואַכעדיקע און חמצדיקע זאַכן ער האָט אַרויסגעשלעפּט פון זיי, אַלץ מער איז דאָרט געווען. עס האָט גאָר קיין סוף ניט גענומען צו די שטריק, שטיקלעך דראַט און אייזן, פאַרדאַרטע שטיקער ברויט, בינטלעך חזיר-האָר און אַלערליי אַנדערע זאַכן, וואָס דער ייד האָט אַלץ געהאַט ליגן אין די ריזיקע קעשענעס פון זיין פאַרדריפּעטן מלבוש. האָט די רביצין גאָר געהייסן אים אַראַפּוואַרפן פון זיך די טרייפּענע קאַפּאַטע, פאַרשטעקן זי אין ווייטסטן ווינקל, וואו דאָס האַלץ ליגט, און אַנטאָן צום טיש דעם רבס אָן אָפּגעטראַגן מלבוש. אַט דאָס רבנישע מלבוש, וואָס איז געווען האַלב שלאַפּראַק, האַלב זשופּיצע, אָן אַ שפּאַלט און מיט קעשענעס פון הינטן, איז ניט געווען געמאַכט פאַר פּישל מאַידאַניקערס צעוואַקסענע פּלייצעס. ערגער דערפון איז געווען דאָס, וואָס דער חזיר-האָר הענדלער האָט שוין צופּיל מורא געהאַט פאַר אַט דעם אידעלן מלבוש, וואָס האָט ניט געפּאַסט צו זיין טשוויק-רויטן פנים און הענט, און ער האָט זיך געפּילט דעריין ווי איינער, וואָס מען האָט אים פאַרשטעלט לכּבוד פורים. מיכל-דוד האָט ביי קיין פּאַל ניט געקענט פאַרענדיקן במנוחה דעם קידוש, קוקנדיק אויף דעם צעוואַקסענעם עם-הארץ אין רבנישן מלבוש. אַזוי האָבן זיך ניט געקענט איינהאַלטן פון לאַכן די אָנקומענדיקע יינגלעך און מיידלעך, וואָס האָבן געטראַגן שפּייז פאַרן אורח, ווער אַ שטיקל פּיש, ווער אַ טעלער מערן, ווער אַ שיסעלע פּאַסטערנאַק, כאַטש דער אורח האָט געלאַסן אָפּגערוימט די טעלערלעך מיט עסן, האָט דער רב אים כּסדר אונטערגעגעבן חשק צו דער אכילה, כּדי צו פאַרדעקן דערמיט דאָס שקאַצישע געלעכטער פון די קינדער און פון זיין אייגענעם בן-יחיד.

— עסט, עסט, ר' פישל, — האָט ער אים געמונטערט, — איר האָט אוודאי

א גאַנצע וואָך ניט געגעסן.

פלוצלונג האָט דער אורח אוועקגערוקט פון זיך אַ טעלערל מערן־צימעס און גענומען ווישן מיטן רבנישן אַרבעל די טרערן פון די אייביק־רואיקע אויגן, טרערן שווערע און טריבע, וואָס זיינען אים געפלאָסן איבער די רויטע באַקן און פאַרפאַלן געוואָרן אין דער פייערדיקער באַרד. מיכל־דוד איז געבליבן מיט אַ קנויל געלעכטער פאַרשטיקט אין גאַרגל, דערזעענדיק די מאַנסבילשע טרערן פון דעם גבור, וואָס קיין בושא און באַליידיקונג האָבן קיינמאָל זיין רו ניט צעשטערט. פון גרויס פאַרלעגנקייט האָט ער גענומען הוסטן און קרעקן זיך. באַלד האָט דער מאַידאַניקער אורח גענומען כליפען, כליפען הויך, שטאַרק, דער רב האָט אַ דערשראָקענער איבערגעריסן די זמירות.

— רב פישל, איר וויינט? — האָט ער געפרעגט מיט שרעק — אין

שבת?

פישל מאַידאַניקער האָט מיט אַלע כוחות געוואַלט אַפּשטעלן דאָס כליפען זיינס, אַבער ניט געקענט. דאָס געוויין האָט זיך געריסן פון אים, ווי דאָס אַנגעזאַמלטע וואַסער פון אַ טייך, וואָס ברעכט־איבער אַלע דאַמבעס און פאַרצוימונגען.

— רבי, כ'בין אַ שטיין — האָט ער אַרויסגעכליפעט, שלאָגנדיק זיך מיט

דער האַנט איבער דער ברייטער ברוסט, ווי מען שלאָגט זיך ביי ווידוי.

דער רב האָט מיט קורצזיכטיקער אומגעשיקטיקייט צוגעשפּאַרט זיך צו נאַענט צום וויינענדיקן מאַנסביל און, גלעטנדיק זיינע מעכטיקע אַקסלען, איינגענומען אים ווי אַ קינד.

— וויינט ניט, ר' פישל — האָט ער זיך געבעטן ביי אים, — מ'טאַר

ניט אום שבת.

באַלד האָט ער געהייסן דערלאַנגען מיט־אחרונים און אַנגעגאַסן אַ בעכער

פּסחדיקן וויין אין זילבערנעם בעכער.

— רב פישל, כ'בין אייך מכבד מיט בענטשן, — האָט ער געזאָגט און

צוגעטראָגן צו זיינע הענט דעם בעכער, פאַרגיסנדיק וויין אויפן טישטעך.

פישל מאַידאַניקער האָט מורא געהאַט אַנצוגעמען דעם זילבערנעם בע־כער, ווי דעם כיבוד.

— שעמט זיך ניט, ר' פישל, בענטשן מזומן קומט אַן אורח — האָט ער

אים געלערנט — און וועגן דעם, וואָס איר זענט אַליין וועל איך זען צו טאָן

עפעס, בלי נדר. איך האָב שוין לאַנג געדאַרפט טראַכטן דעריבער.

דעם יידס שעפּסענע אויגן האָבן גלייך גענומען שמייכלען אין זייער

פארטרערטקייט, ווי די אויגן פון א וויינענדיק קינד, וואָס די מוטער האָט עס איינגענומען. די אויסגייענדיקע שבת־ליכט האָבן געפינקלט אין דעם אורחס פייכטע גליקלעכע אויגן, געשפילט זיך מיט יעדער האָר פון זיין פייער־דיקער באַרד.

3

גלייך דעם ערשטן טאָג חול־המועד פסח האָט דער רב געשיקט רופן קאָפּל שמש צו זיך אין בית־דין שטוב און איינקונדיק זיך אין אים מיט זיינע שטאַרק קורצזיכטיקע אויגן, ווי ער וואָלט אים געזען דאָס ערשטע מאָל אין לעבן, געהייסן אים אויסרעכענען אַלע אלמנות און פאַרזעסענע מיידלעך פון געמיינעם שטאַנד, כדי אויסצוקלייבן פון זיי אַ ווייב פאַר דעם מאַידאַניקער דאַרפֿס־גייער. וויגנדיק דאָס אייביקע ציגאַר־שפיצל זיינס, וואָס איז געווען אַפּגעגריזשעט ביים מונדשטיק, און אַנפילנדיק אַ פולע בית־דין שטוב מיט וואַכעדיקן רויך פון זיין ביליקן טאַבאַק, האָט קאָפּל שמש ניט אויפגעהערט אַבעראַמאָל און ווידעראַמאָל אויסצורעכענען אויף די פינגער פון זיין לינקער האַנט די עטלעכע פריי־ליידיקע ווייבער פון דאָליבען, די סאַמע אַרעמסטע, וואָס זאָלן זיין אַ בעלזן צו נעמען דעם מאַידאַניקער אורח. נאָך לאַנגן פיפקען און בייסן דאָס ציגאַר־שפיצל, איז קאָפּל שמש געקומען צו דער מסקנא, אַז קיין בעסערער און גלייכערער שידוך פאַר דעם מאַידאַניקער תּם איז נישטאַ, ווי יאָכוועד, ביילע דער טוקערינס פאַרזעסענע מויד.

— רבי, ס'איז אַ זיווג פון ששת ימי בראשית — האָט ער געטענהט, — מיר שיסן צוויי האָזן מיט איין שאָס.

— כ'פאַרשטיי גאַרניט, פאַרוואָס כ'בין שוין לאַנג ניט געפאַלן אויף דער המצאה — האָט געענטפערט דער רב, פול מיט חידוש אויף זיך אַליין. אַן איין איבעריקע מינוט צו פאַרלירן, האָט קאָפּל שמש גלייך זיך אַרויס־געלאָזט צו ביילע דער טוקערין, צו ריידן מיט איר תכלית. דורכגייענדיק דעם מאַרק, האָט ער זיך אַפּגעשטעלט ביי יעדער בכבודער קראַם און דערציילט וועגן דער שליחות־מצווה זיינער. פרומע יידן, נאָך מער זייערע ווייבער, די אשת־חילס, האָבן אים געוואונטשן דאָס אייביקע לעבן פאַר דער מצווה.

חוץ דעם, וואָס דאָליבעצער באַלעבאַטים זיינען שוין געווען מיד פון געבן שבתים און יום־טובים דעם אייביקן אורח, זיינען זיי אויך ניט געווען אינגאַנצן רואיק איבער אים, דעם אומבאַוויבטן ייד, וואָס איז געווען איין שטיק כוח און מאַנסבילשע גבורה. ניט נאָר איז מען ניט געווען גאַנץ זיכער מיט אים, ער זאָל סוף־כ־ל־סוף ניט אַמאָל געשטרויכלט ווערן צווישן די גויעס אין די דערפער, נאָר מען האָט אויך מורא געהאַט, אַז די גויים זאָלן אים אַמאָל ניט

אָפּשלאַגן פון יידן, אָנריידן אים, חלילה, צו דער שמד, ווי עס האָט זיך זיי שוין ניט איינמאַל איינגעגעבן צו פּוּעלן אָזעלכע זאַכן ביי שווערע אַרעמע עם-האַרצים, וואָס זיינען תמיד צווישן ערלים.

אַזוי איז מען אויך נישט רואיק געווען איבער יאָכוועדן, ביילע דער טוקערינס פאַרזעסענע מויד.

קיין מורא פאַר איר, זי זאָל אָפּטאָן עפעס אָן עבירה, האָט מען, אמת, נישט געהאַט, ווייל ניט נאָר איז די יאָכוועד געווען היפש אין די יאָרן און ניט קיין איבעריקע יפת-תואר, נאָר זי האָט נאָך צו די אַלע מעלות געהונקען אויף אַ פּוס, שטאַרק געהונקען, אַזוי אַז יעדער מאָל, וואָס זי האָט געמאַכט אַ טראַט, איז איין דאַרער היפט אירער אַרויסגעקראַכן מיט אַ שאַרפּן שפיץ פון אַ זייט, ווי ער וואָלט געהאַט אַ טענה צו דער וועלט. קיינער האָט אָפּילו קיין חשד ניט געהאַט, אַז אַט די מויד וועט קענען אַראַפּפירן עמעצן פון דרך-הישר. אָבער מען איז געווען אומרואיק פאַר איר פאַרזעסנקייט און מצב. וואָרעם כאַטש אַליין אַ מויד, האָט די יאָכוועד אַרויסגעהאַלפּן איר מוטער ביי איר טוקערישער אַרבעט אין באַד, אַרומגעאַנגען אַרום יונגע ווייבלעך און כלהס ביי טבילה גיין. ווייבער האָבן זיך געפילט אומבאַקוועם מיט דער מויד, וואָס גייט תמיד אַרום פרעמדע און בלייבט אַליין פאַרזעסן, מען האָט אויך מורא געהאַט פאַר איר אַלט-מוידישער פאַרביטערטקייט, פאַר אירס אַ שטילער קללה, אַ שלעכט אויג.

— רב קאַפּל, גאַט אַליין האָט אייך צוגעשיקט דעם גוטן רעיון, — האָבן ווייבער געזאָגט שבחים דעם שמש — גייט גלייך צו ביילען, און מיטן רעכטן פּוס.

מער פון אַלע אַנדערע ווייבער, האָט ביילע די טוקערין אַליין צוגעלייגט אַ פאַרשטענדלעכן אויער צום שמשס רייד. אָן אויסגעצויגענע, אויסגעטריקנע טע אלמנה, אַ האַרטע ווי אַן אויסגעהאַרעוועטער מאַנסביל, אַ געפּראוועטע אין דאָגות-פּרנסה און אין צער גידול-בנים, האָט די יידענע איינס און צוויי באַנומען דעם ענין און ניט געלאָזט דעם שמש פּטרן אומזיסטע שדכנישע איינריידענישן און התנצלות.

— צו וואָס אומזיסטע רייד, רב קאַפּל? — האָט זי געזאָגט טרוקן, איבער-שלאַגנדיק אים מיט איר אַדערדיקער, אויסגעהאַרעוועטער מאַנסבילישער האַנט — כּווייס וואויל ווער מיין יאָכוועד איז, זאָל ער צוקומען מיט אייך צו מיר. פון מיין זייט קען מען ברעכן טעלער אין חול-המועד נאָך.

איידער ביילע האָט-רעכט באַוויון אויסצושיטן די פּאָדלאָגע מיט געל זאַמד און אויסצושרייטן אַ טישטעך איבער די עטלעכע פּסחדיקע ברעטער אויפן הינקעדיקן טיש, איז שוין קאַפּל שמש געקומען מיטן רויט-בערדיקן חתן, וואָס

האָט שוין געהאַט אויסגעטאָן פון זיך די רבנישע זשופיצע און צוריק גע-
טראָגן זיין אייביקע קאָפּאַטע, פול מיט ריחות פון חזיר-האַר.
— זאָג אַ גוטן-מועד, — האָט אים קאָפּל געלערנט.

פישל האָט אַ ברום געטאָן „אַ גוטן מועד“, און שווער זיך אַוועקגעזעצט
אויף דעם אויסגעשייערטן בענקל, וואָס האָט געקנאַקט אונטער זיין משא. זיינע
שעפּסענע אויגן, תּמימות־דיקע און גרענעצלאַז גוטע, האָבן געקוקט אומבאַ-
וועגלעך, ווי קיין זאָך אין דער וועלט וואַלט זיי ניט אָנגעגאַנגען. גאַנץ אַנדערש
איז עס געווען מיט די ברייטע נאַזלעכער פון זיין קורצער פליישיקער נאַז,
וואָס זיינען געווען פול מיט באַוועגונג און גיריקייט און להוט אויף ריחות
פון געקעכטס. אָט די באַוועגלעכע נאַזלעכער האָבן גלייך דערשמעקט,
אַז אין די שוואַרצע אייזערנע טעפּ אויף דער ליים-אויסגעשמירטער קיך קאָכט
זיך עפעס פּסחדיקס און געשמאַקס. באַלד האָבן זיי בפּירוש דערפּילט דעם
ריח פון קאַרטאַפּל, פּרעגלענדיק זיך אין באַשמעלצטע ציבעלעס, ווי אויך
דעם זיס-זויערלעכן טעם פון ראַסל-באַרשטש. פישלס מויל האָט גלייך גע-
נומען וואָסערן פון אָט די רייצנדיקע ריחות. דורך דער באַוועגלעכער באַרד
און וואַנצן האָט מען געקעגט זען, ווי ער שאַרפט באַצייטנס די ציין צו דער
אַכילה, ווי אַן עוף שאַרפט דעם שנאַבל ביים אָנזען פון קערנער. יעדער מאָל,
וואָס די אלמנה האָט איבערגעביטן אַ טאַפּ אין דער פּליטע, האָט דאָס אַרויס-
זעצנדיק פּייער אַ פּריילעכן שטיף געגעבן מיט פישלס רויטער באַרד, פאַר-
וואַנדלענדיק זי אין ריינסטן גינגאַלד.

די אַלמנה האָט געקוקט אויף אים מיט אַ מביניש אויג, ווי אַ בר-דעת
קוקט אויף אַ נישט-דערבאַקענעם, אָבער זי איז אויך געווען גנעדיק צו אים.
ווי אַ בר-דעת איז צו אַזעלכן.

— נו, וואָס, רב פישל, באַשטייט איר דערויף, וואָס רב קאָפּל האָט אייך
אַנגעשלאַגן? — האָט זי געפרעגט מיט אַ מאַנסבילישער שטים, מישנדיק
דערביי מיטן הילצערנעם קאָכלעפּל אין טאַפּ.

פישל האָט נאָך טיפּער אַריינגעצויגן די ריחות פון די געברענטע ציין-
בעלעס, וואָס האָבן פון מישן אַלע זאַפטן פון זיך אַרויסגעגעבן, און געלאָסן
געענטפּערט איין וואָרט אויף דער אלמנהס רייד.

— כ'מיי . . . — האָט ער געשטאַמלט דורך דער געדיכטער האַריקייט
זיינער.

גאַרנישט אַזוי לייכט, ווי דאָלינעץ האָט זיך משער געווען, איז עס צוגע-
גאַנגען ביילען מיט איר טאָכטער. וויפּיל זי האָט זיך ניט געבעטן ביי איר,
זי זאָל צוטראָגן דעם גאַסט אַ גלאַז פּסחדיקן באַרשטש, וואָס דאָס זאָל זיין
דער ערשטער שריט צו אַ דערנענטערונג, האָט די מויד עס ניט געוואַלט טאָן.

— מאַמע, לאָז מיך אָפּ — האָט זי אָנגעבייזערט זיך אויף דער מוטער, און באַיך אָפּן נישט געוואָלט אויפהייבן זיך פון דער באַנק, אויף וועלכער זי איז געזעסן אין ווינקל ביי דער טיר, ניט קענענדיק דערגרייכן מיטן קירצערן פוס צו דער פּאָדלאָגע.

אין די ערשטע עטלעכע מינוטן האָט קאַפּל שמש זיך ניט אַריינגעמישט צו מוטער און טאָכטער. זיכער זייענדיק ביי זיך, אָז דאָס חנדלט זיך אַזוי די כלה-מויד, האָט ער איר געלאָזט וואויל באַקומען איר מיידלישן אָנשטעל, הגם ער איז ניט געווען איבעריק צוגעפאַסט צו אירע יאָרן און שטאַנד. — זעסט, פישל, זי שעמט זיך, די כלה — האָט ער געזאָגט דעם חתן, כדי אים ניט צו לאָזן ויצן אין זיין תּמעוואַטן שווייגעניש — אַזוי זייענען שוין די נקבות.

אַבער אָז די דינגענישן צווישן דער מוטער און טאָכטער האָבן שוין גע-
נומען צו-לאָנג זיך פאַרציען, און די מויד האָט אַלץ פון אַרט זיך ניט גערירט, האָט קאַפּל געלאָזט פאַלן זיין וויכטיק שמיש וואָרט.

— נו, כלה-מיידל, ווילסט גאַרניט מכבד זיין קיין געסט אין שטוב?
— האָט ער געפרעגט מיט לייכטן חזק — סע פאַסט גאַרניט פאַר דיר, יוכבד, ער האָט זי גערופן נישט יאָכוועד, נאָר מיטן פולן לשון-קודשדיקן נאָמען יוכבד, ווי ער וואָלט זי, אַ שטייגער, שוין אויפגערופן צו אַ געהויבענער צע-
רעמאַניע, צו תנאים אונטערשרייבן אַליין. אַבער די מויד איז אויך דערפון נישט נתפעל געוואָרן און זיך ניט גערירט פון איר אַרט. שאַקלענדיק מיטן קירצערן פוס, וואָס דערגרייכט ניט די פּאָדלאָגע, האָט זי בלוזי שלעכט און פאַרביסן געקוקט אַרום זיך, ניט ענטפערנדיק אַפילו מיט קיין איין וואָרט אויף די תּכליתדיקע רייד פון די מענטשן. קאַפּל שמש האָט מער ניט גע-
קענט איבערטראַגן דער מוידס פאַרביסן שווייגעניש, און ער האָט גענומען ריידן צו איר האַרטע רייד, גאַרנישט ווי מען רעדט צו אַ כלה-מיידל.

— קערסט מיינען, אָז ביסט נעכטן געבוירן געוואָרן, מיידל — האָט ער איר דערמאַנט אירע יאָרן אין די אויגן פון חתן — זיי נישט קיין נאָר און קום-צו צום טיש.

די אַלמנה האָט מיט מאַנסבילישער האַרטקייט געקוקט אויף דער טאָכטער און געשאַקלט איבער איר מיטן קאַפּ, אַ סימן, אָז זי איז מסכים צו יעדן וואָרט פון קאַפּל שמש רייד. אַז יאָכוועד האָט אויך דערויף נישט געענטפערט און אָנגעהאַלטן איר פאַרביסן קוקעניש און שווייגעניש, האָט שוין קאַפּל פאַרלוירן דאָס געדולד און גענומען בייזערן זיך אויף איר, ווי ניט ער וואָלט געווען אַ שדכן, נאָר דער מוידס אייגענער פּאַטער.

— לעמעל באַק — האָט ער זי גערופן מיטן נאָמען פון קהלשן באַק,

וואָס איז אומגעקומען אין געוויסער — גענוג עקשנות געפראָוועט. גיי אַראָפּ פון דער באַנק און קום־צו צום טיש, זאָג איך דיר!

דאָס מאָל האָט די מויד געפאַלגט. זי איז אַראָפּ פון דער באַנק. אַבער אנשטאַט צו גיין צום טיש, האָט זי גיך אַרויסגעהונקען צום פעדערהייל, אויסברעכנדיק אין אַ געוויין אין דער סאַמע טיר. וויפל די מוטער האָט ניט שכלדיק איינגעטענהט מיט איה, אַז זי לאַזט אַרויס די לעצטע געלעגנהייט פון דער האַנט, ווייל קיינמאַל מער וועט איר אַזאַ באַשערטע זאָך ניט אונטער־קומען ביי אירע יאָרן און מצב, האָט די מויד זיך ניט געלאָזט איבערריידן.

— מאַמע, אַז עס ווערט מיר נישט גוט פון אים — האָט זי גערעדט וויי־גענדיק — אַז די גאַל קערט זיך מיר איבער פון אים . . .

קאַפל שמש האָט געכאַפט האַסטיק פישלען ביים האַרטן אַרבל און, אַרויס־וואַרפנדיק פון מויל דאָס לעצטע שטיקל געוויקלטן פאַפיראַס, האָט ער שוין אין איינוועגס אַרויסגעוואַרפן צוזאַמען דערמיט אַ ביזן שפיי אויף דער סאַמע שוועל פון פעדערהייל.

— נישט אַנדערש, נאָר אין דער מויד איז אַ קליפה אַריין, נישט פאַר קיין יידישער טאַכטער געדאַכט, — האָט ער געזאָגט צו דער אלמנה — אַנדערש איז עס ניט צו פאַרשטיין.

נאָך שאַרפערע ווערטער קעגן דער מויד האָט קאַפל באַנוצט שוין זייענדיק פון יענער זייט טיר.

— אַז מען בעט אַ פאַרן צום מנין, נעמט ער זיך איבער, — האָט ער גע־טענהט מיט כעס.

פישל מאַידאַניקער איז נאָכגעגאַנגען דעם שמש מיט שווערע געזעצטע טריט פון זיינע געקאָוועטע שטיוול, און אַליין צוגעגעבן זיין שאַנד.

— זיי ווילן מיך נישט, — האָט ער געברומט טרויעריק, — קיינער וויל מיך נישט . . .

ווען דער רב, די שיינע יידן און די נשים־צדקניות האָבן זיך שוין אינ־גאַנצן מיאש געווען פון קריגן אַ באַשערטע פאַר דעם פריי־ליידיקן דאַרפ־גייער, האָבן די יונגע שניידערס פון פאַרטיקע מלבושים, די דאָליגעצער טאַנדעטניקעס, גענומען די זאָך אין דער האַנט אַריין און אַפגעמאַכט אַליין צו פאַרשלייערן פישל מאַידאַניקער.

געפאַלן אויף דער המצאה זיינען די שניידער־ברידער, שמעון און לוי, וואָס מען האָט זיי גערופן די שבטים, און דווקא אין הייליקן רו־טאַג שבת, ווען זייערע חברים, די טאַנדעטניקעס, זיינען געזעסן ביי זיי אין שטוב און געטרונקען אַ קאַלט גלעזל ביר, פאַרבייסנדיק מיט האַרטע געפעפערטע אַרבעס.

עס איז שוין געווען אַ מנהג ביי די יונגע דאָלינעצער טאַנדעמניקעס, אַז אַנשטאַט זאָגן פּרק אין זומער־שבתים און ברכו־נפשי אין ווינטער־שבתים, זאָלן זיי זיך בעסער צונויפקומען ביי שמעון און לוינ אין שטוב אַריין. דאָרט, אין דער גרויסער אַרבעט־שטוב, וואו די ניי־מאַשינען זיינען געשטאַנען שבתדיק פאַרדעקט מיט טישטעכלעך און די פּויערישע הויזן און רעק פאַר־האַנגען מיט ליילעכער, האָבן זיי אויסגעזעצט זיך אויף לאַנגע בענק אַרום געדעקטן צושנייד־טיש און געלאָזט זיך וואוילגיין מיט ביר, אַרבעס און אויסגעקאַכטע פּלוימען, ווי זיי וואָלטן פּראַווען אַ שלום־זכר אַ שטייגער. אסתר האָדעס די אַלמנה, די מאַמע פון שמעון און לוי, האָט ניט קיין גרויס נחת געהאַט פון אַט די שבתדיקע צוזאַמענקונפטן אין איר הויז.

וואָרעם נישט נאָר האָבן די זין אירע און זייערע געסט גערעדט אין הייליקן טאָג וועגן אַלערליי וואַכעדיקע זאַכן, ווי סחורות, ניי־מאַשינען, קונים, יאָרידים און מערק, נאָר זיי האָבן אויך חוֹזק געמאַכט פון אַלע גוטע און פּרומע לייט פון דאָלינען, מיטן רב און שוחט אַריינגענומען; זיי האָבן גע־זונגען פאַרשייטע לידער, געלאַכט, געשטיפּט, אָפּגעטאָן אַלערליי שפּיצלעך, ליצנות און קאַטאַוועסלעך. ערגער דערפון איז געווען דאָס, וואָס ניט נאָר פּלעגן יונגע געזעלן קלעפּן צו אירע פּריילעכע זין, נאָר אויך באַלמעלאַכישע מיידלעך און אַפילו ווייבלעך, אשת־אישן, וואָס זייערע מאַנען זיינען געווען אין אַמעריקע, אָדער געדינט ביי די זעלנער. געהייסן האָט עס, אַז זיי קומען צו אסתר האָדעסעס טעכטער טאַנצן שבת בייטאַג. אָבער אסתר האָדעס האָט וואויל געוואוסט, אַז זיי מיינען ניט אַזוי אירע טעכטער ווי די זין. קנאַקנדיק ריוון־קערלעך און ניסלעך, האָבן די וויבערישע געסט ניט אויפּגעהערט לאַכן פון יעדער וואָרט, וואָס נאָר די יונגען האָבן געזאָגט, מיטזינגען מיט זיי ליבע־לידלעך. די בחורים האָבן אויך געהאַט אַ טבע אַריינצודרייען זיך אין די פּאַל־קע־מאַזורקעס, וואָס די מיידלעך האָבן געטאַנצט איינע מיט דער אַנדערער, און זיי, די נשים־צדקניות, האָבן זיך ניט שטאַרק געווערט קעגן דעם בחורשן שעטנז.

ליגנדיק שבת נאָכן טשאַלנט אין איר אלמנה־בעט אין אַנדערן חדר און לייצענדיק מיט גרויס מי די געדיכטע און אָפּגעריבענע עברי־טייטש אותיות מעשיות וועגן די אבות און אמהות און די שיינע משלים און גאַטספּאַרכטיקע רייד פון רבינו בחיי און אַנדערע הייליקע לייט, — האָט די אַלמנה אסתר האָדעס נישט געקענט איבערטראַגן די וויסטע געזאַנגען פון די יונגען און די פאַרשייטע געלעכטערן פון די מוידן אין דער אַנדערער שטוב כאַטש נאָך ניט קיין אַלטע, סך־הכל אַ מיטליאַריקע אַלמנה, אַ ברוינ־הויטיקע, אַ שוואַרץ־אויגיקע און אַ פּולע און ווייבלעכע, איז זי אָבער געווען זייער אַ גאַטספּאַרכ־

טיקע, די אלמנה נאך דעם שניידער בנימין, פול מיט מורא פאר גאט, זיין תורה און די צדיקים און לומדים. און זי פלעגט אויפציטערן, הערנדיק ווי די זין אירע און זייערע לייט פארשווערן די הייליקע געבאטן פון דער תורה און מאכן ליצנות פון פרומע און גאטספארכטיקע לייט א הייסע מאמע צו אירע קינדער, די יתומים, משוגע באזונדערס פאר די צוויי קדישים אירע, שמעון און לוי, וואס צוליב זיי האט זי ניט חתונה געהאט מער, הגם זי איז געווען יונג בלוט ווען איר מאן האט זי אן אלמנה געלאזט, — האט זי אויך מורא געהאט, און די זין אירע זאלן, חלילה, ניט ברענגען אויף זיך קיין אומגליק, נישט אפבריען זיך אין פייער, מיט וועלכן זיי שפילן זיך, אפלאכנדיק פון צדיקים און לומדים.

— שמעון, לוי — האט זי גערופן פון איר אלמנה-בעט ארויס, — דער טאטע, עליו-השלום, וועט, חלילה, פארפאלן ווערן אין כף-הכלע צוליב איך. און דאס האט ניט געהאלפן, האט זי גענומען איבערגיין צו מער פראקטישע ווארונגען.

— שמעון, לוי, ס'איז מיר א בושא פאר לייט. . . מענטשן רייסן דאך מיר די אויגן אויס איבער אייערע שיינע שבתים, וואס איר פראוועט. . . אבער שמעון און לוי האבן זיך ניט געזארגט איבער דעם, וואס מענטשן וועלן דער מוטער די אויגן אויסרייסן, נישט איבער דעם, וואס דער פאטער זייערער וועט דארט פארפאלן ווערן אין כף-הכלע אויף יענער וועלט.

געטרייע זין, וואס האבן דער מוטער צוגעטראגן פון שענסטן און בעסטן אין איר אלמנהשאפט, דאס טעלערל פון הימל איר אוועקגעגעבן, האבן זיי אבער ביי קיין פאל ניט נאכגעגעבן איר אין זאכן פון יידישקייט און ליטישקייט. די פרייד האט געשפראצט פון זיי, געריסן זיך פון זייערע ברוינ-הויטיקע באך-טעמטע בחורישע גופים, פון זייערע צעקרייזלטע טשופריגעס, פון זייערע שווארצע אויגן און מילך-ווייסע ציין. זיי האבן ביי קיין פאל ניט געוואלט לערנען די קלוגע און שטראפנדיקע רייד פון פרק, ווי די מוטער האט עס פון זיי פארלאנגט, נאר בעסער געטרונקען ביר מיט חברים, געזונגען, געלאכט און געשטיפט. אזוי האבן אויך די געסט זייערע, די טאנדעטניקעס, אנגעהאלטן זייערע שבתדיקע פריילעכע צוזאמענקונפטן, צום פארדראס פון אלע גוטע און פרומע לייט אין שטעטל.

זיי האבן גאר קיין אפשיי ניט געהאט פאר באלעבאטים, זיי דאלינעצער שניידערס, ווארעם זיי זיינען ניט געווען קיין היימישע שניידערס, וואס דארפן אנקומען צו באלעבאטים און ווארטן ביז מען וועט זיי ברענגען א שטיקל ארבעט, נאר אונטערנעמערישע גרויסע שניידערס, טאנדעטניקעס, וואס האבן אליין אנגעקויפט פויערישע סחורות, אליין זיי אויפגענייט און אליין זיי פארקויפט אויף יארדיים און מערק ניט נאר אין דאלינעץ, נאר אין אלע ארומיקע שטעט-

לעך, מאַכנדיק דערביי די אמתע ממתקים. מחמת דעם, אַזוי אויך צוליב דעם, וואָס זיי זיינען אַפט אַרומגעפאַרן אין בוידן איבער וועגן, איינגעשטאַנען אין אַלערליי גאַסט־הייזער און שענקען, זיינען זיי היפש צעלאָזן געוואָרן, די שניי־דער־יונגען, צוגעוואוינט זיך צו דער כוסה, געקראָגן געשמדטע העלדזער צו געבראַטענע גענדזלעך אין וואַך־טעג, און ניט נאָר ניט שטאַרק מדקדק געווען אין וואָשן די הענט, אין מאַכן ברכות און בענטשן, נאָר אַפילו אַמאָל פאַרבויען אַ מנחה און מעריב, אַז עס איז געווען ווייניק צייט דערויף. אַזוי האָבן זיי אויך אָנגעהערט זיך אויף די וועגן אַלערליי ליצנות, ניבול־פה, פאַרשייטע לידלעך, און צוגעוואוינט זיך צו קלות־ראש אין ענינים צווישן זכר און נקבה. מער פון אַלע אַנדערע זיינען אַרויס פון די כלים די ברידער שמעון און לוי. באַטש יינגערע פון אַלע איבעריקע טאַנדעטניקעס, בחורים נאָך, זיינען זיי שוין אַבער געווען באַלעבאַטיים פאַר זיך, געאַרבעט אויף עטלעכע ני־מאַשינען, וואָס דער פּאָטער זייערער, דער שניידער, האָט איבערגעלאָזט, און געשמט פאַר גרויסע בריהס און איינרייסער ביים פאַרקויפן מלבושים אויף יאַרידים און מערק. מיט זייערע גלאַטע צינגלעך, מיט זייערע פּיסקעס אויף שרויפן, מיט זייערע שפּאַסן און פּריילעכקייטן האָבן זיי צוגעצויגן צו זייערע שטעלן אַ סך פּויערישע יונגען, נאָך מער שיקסעס און יונגע פּויערטעס, מיט וועלכע זיי האָבן היפש ליצנות געטריבן ביים אָנמעסטן זיי קאַפּטלעך און שפּענצערלעך. נאָך יעדן יאַריד מער, האָבן זיי אַהיימגעבראַכט מער מזל־ברכה אין די צוגעשוירענע בחורשע בערדלעך, ביז מיט דער צייט איז גאַרניט געבליבן פון אַט די בערד־לעך, אַ חוץ טונקעלע לאַטעס אויף די באַקן, בלויז פון שוואַרצקייט.

אַפילו דער דאָלינעצער רב האָט מיט זיין שטאַרק־קורצזיכטיקער ראיִה געכאַפט זיך, אַז מיט די בערדלעך פון די „שבטים“ איז אַ נס געשען, און ער איז אַ בעלן געווען צו דערגיין פון זיי דעם סוד דערפון, און דווקא אין שול, פאַר אַלעמען אין די אויגן.

— שמעון און לוי, כַּעַל אייך פרעגן אַ קשיה — האָט דער רב געצויגן מיט אַ ניגון פון מה־גשנתא — פאַרוואָס ביי אַלע אַנדערע יידן וואַקסן די בערד אַרויס פון פנים, און ביי אייך וואַקסן זיי פאַרקערט — פון דרויסן צוריק אין פנים אַריין? . . .

אַזוי פלעגט דער רב האָבן אויך עסקים מיט זיי אין די וואַך־טעג, ווען זיי פלעגן אַמאָל אַריינפאַלן אין דער פרי אין שול צו אַ יאַרצייט. די מעשה איז געווען, וואָס די צוויי ברידער האָבן איינגעהאַנדלט ערגעץ אין אַ פרעמדער גרויסער שטאָט אויסטערליש־קליינע תפילמלעך, פּיצניקע, גלאַנציקע, מיט שמאַלע רצועות ווי די בענדלעך. דער דאָלינעצער רב האָט געקוקט מיט גרויס חשד אויף אַט די תפילמלעך, וואָס אַזעלכע האָט ער נאָך קיינמאָל אין זיין

לעבן ניט געזען. ער האָט ביי קיין אופן ניט געקענט באַנעמען מיטן שכל זייעם, ווי אַזוי עס איז דאָ אַרט פאַר געשריבענע פאַרמעט־פּרשיות אין אָט די פּיצניקע בתימלעך. ווי קליין די יונגענס תּפּילין זיינען געווען, אַזוי גרויס זיינען געווען זייערע טשופּרינעס, צעוואַקסענע און צעקרייזלטע, אַזוי אַז די קליינע של ראַשלעך פּלעגן ממש פאַרלוירן ווערן אין זיי, איינזינקען ווי קורח אין דער ערד. און דער דאָלינעצער רב האָט געטענהט צו די בחורים, אַז אַדער זיי זאָלן קויפּן גרעסערע תּפּילין, אַדער זיי זאָלן אָפּשערן די וויסטע שויבערס, ווייל אַז־נישט איז עס כּמעט ווי זיי וואַלטן גאָר קיין תּפּילין ניט געלייגט.

כאַטש אסתר האָדעס די שניידערקע איז ניט געשטאַנען שבת אויבן־אָן אין ווייבער־שול און אין וואַכן־טעג איז זי אינגאַנצן נישט געגאַנגען דאַוונען, זייענדיק צופּיל פאַרנומען מיט די טעפּ אין קיך, האָט זי פּונדעסטוועגן געהערט פּון דעם רבס טענות צו אירע זין. מענטשן האָבן איר שוין צוגעטראָגן יעדער וואַרט זיינס, און זי האָט זיך שיר ניט פאַר חרפּה באַגראָבן דעריבער.

— שמעון, לוי, כּעל מיר אַ מעשה, חלילה אַנטאָן צוליב אייך, — האָט זי געביטערט, — זין מיינע, באַדענקט אייך . . .

שמעון און לוי האָבן זיך ניט געוואַלט באַדענקען און געטאָן אַלץ אין דער וועלט אויפּצורייצן דעם רב און די באַלעבאַטים פּון דאָלינעץ. זיי האָבן אויף זייערע שבתדיקע צוזאַמענקונפּטן די געמיינטע לידלעך וועגן רב און זיינע האַלב־בלינדע אויגן געזונגען, אָפּגעלאַכט פּון חזן, שוחט און שמש, יעדן באַרעדט, יעדן אויף דער צונג געהאַט, צו יעדער קהלשער זאָך זיך גע־מישט און דעות געזאַגט. אין איינעם אַזאָ שבתדיקן צוזאַמענקונפּט, ווען די זון איז געווען באַזונדערס הייס און דאָס ביר באַזונדערס קאַלט, איז זיי אויך איינ־געפּאַלן די המצאה, אַז חברה טאַנדעטניקעס דאַרפּן נעמען דעם אייביק־פאַר־זעסענעם פּישל מאַיאַדיאָניקער אין די הענט אַריין און אים צונויפּפירן אויף אַ זעעכטס מיט אַ כּלה.

ווי אַלעמאַל, האָט מען אויך אָט די שליחות אָנפאַרטרויט פּעלטע צאַפּ, ער זאָל זיך נעמען צו דעם שדכנות און צונויפּפירן דעם רויט־בערדיקן חתן־בחור אויף דעם זעעכטס מיט דער כּלה זיינער.

פּעלטע צאַפּ איז ניט געווען קיין שדכן. ער איז סכּך־הכל געווען אַ שניידער, און דווקא ניט קיין טאַנדעט־שניידער, נאָך אַ היימישער באַלמעלאַכע, וואָס ניט יידישע מלבושים, אָבער געהאַלטן האָט ער זיך צווישן חברה־טאַנדעטניקעס און פּלעגט ניט דורכלאָזן קיין איין שבתדיקן צוזאַמענקונפּט ביי שמעון און לוי אין הויז. אַן עלטערער פּון אַלע טאַנדעטניקעס, אַ ייד מיט אַ היפשער באַרד, שוין אַ מאַן פּון אַ ווייב, אַ טאַטע פּון אַ פּולער שטוב קינדער, איינס יינגער

פון אַנדערן, און אַ ביטערער אַרעמאָן דערצו, אַ קבצן אין זיבן פּאַלעס, — האָט ער אָבער ליב געהאַט אַרומצופירן זיך מיט די יונגע, באַהאַונטע און פריילעכע טאַנדעטניקעס, לאַכן און שטיפּן מיט זיי, גיין מיט זיי אין שענקל אַריין עסן גענדזענע פּופקעס אין דער וואַכן און אויסגעבן דעם לעצטן גראַשן אויף זייערע שניידערישע סעודהלעך. אַזוי פּלעגט ער אויך אין שול שטיין ניט צווישן די היימישע באַלמעלאַכעס, נאָר לעבן די געזעלן, וואָס האָבן געקענט זיין זיינע זין. דאָרט האָט ער גערעדט אינמיטן דאַוונען, פאַרבונדן יידן די ציצית פון זייערע טליתים, אונטערגעשטעלט אַ פּוס עמעצן ביים אויסגיין שמונה-עשרה, אַנגעשאַטן קינדער שמעק־טאַבאַק אין די נעזלעך, און דער־ציילט פאַר דער־יינגלעך באַהאַלטענע זאָכן וועגן מאָן און ווייב. קאַפּל שמש האָט אים מבוזה געווען דערפאַר, קיינמאַל קיין עליה אים ניט געגעבן, און אַפילו אין שמת־תורה אים אויפגערופן עם כל הנערים. פעלטע צאַפּ האָט בלויז געקוואַלן פון הנאה, אַנאַרבעטנדיק וויסטע שטוקעס מיט די יינגלעך אונטערן פאַרדעקטן טלית. אַזוי האָבן די באַלעבאַטים אים קיין אַרבעט ניט געגעבן, כאַטש מען האָט געזאָגט אויף אים, אַז ער האָט גאַלדענע הענט. אַ סך מאַל פּלעגט אויף אים גלאַט אַנפאַלן אַ משוגעת און ער פּלעגט אַפּשטעלן די ניי־מאַשין אינמיטן אַרבעט, און אַן אַ פאַרוואַס און פאַרווען, איבערלאָזן ווייב און קינדער אויף הפקר אויף אַ וואַך צייט.

זעלדע, די יידענע זיינע, תמיד אַ זויגנדיקע, אַ טראַגנדיקע, אַ שלומפּער אַ גרויסער, און אַ וויסטע שעלטערקע, פּלעגט אים דערפאַר רודפּן, שלעפּן צום רב, מאַכן קולות איבערן גאַנצן מאַרק, אַז דער ייד איז אַ פעלד־גולן, אַ משומד און אַ רוצח אויף ווייב און קינדער. אָבער פעלטע האָט רואיק אויסגעהערט אַלע אירע בזיונות, אַלע שטראַף־רייד און טענות פון באַלעבאַטים, באַלע־באַסטעס, און אַפילו פון רב אַליין. קיין טענות און מענות האָבן אים ניט געקענט צוריקברענגען צו שער און אייזן אין די באַנומענע טעג זיינע, ווען ער האָט באַגערט צו זיין הפקר. ער האָט געוואוסט, אַז מען האַלט אים פאַר אַ נבוזה, פאַר אַ פאַרפאַלענעם, און ער האָט זיך ניט געמאַכט דערפון. אַזוי האָט ער זיך אויך ניט געמאַכט דערפון וואָס אסתר האַדעס די שניידערקע פּלעגט אים טרייבן פון איר שטוב יעדן שבת און אַפילו דראַען אים, אַז זי וועט פּראַסט און פשוט נעמען צו אים דעם בעזעם, אַדער גאָר אַפּגיסן אים מיטן פאַמעשאַף אין שבת. אויב אסתר האַדעס האָט נאָך געקענט ווי ניט איז מוחל זיין די יונגע טאַנדעטניקעס, וואָס לאָזן זיך וואוילגיין, האָט זי עס ניט גע־קענט מוחל זיין פעלטע צאַפּ, אַ ייד אַ מטופּל מיט ווייב און קינדער און אַ גרויסער קבצן דערצו.

— גייט אייך צו אייער זעלדען, פאַרשייטער דלות — האָט אסתר האַדעס

אים געיאגט — זי וועט מיר דאָ מאַכן שוואַרץ־שבת איבער אייך, און זי וועט זיין גערעכט.

פעלטע האָט קיין איין וואָרט ניט געענטפערט און אַרוגעפאָדעט אַרום שמעון און לוי, ווי אַ שמש אַרום אַ רבין. פאַר דאָנקבאַרקייט, וואָס זיי נעמען אים אַריין אין חברה, הגם ער איז ניט זייערס־גלייכן אין יאָרן און אין שטאַנד, האָט ער זיי געדינט, געלאָפֿן נאָך פלעשער ביר אין שענק, דערלאַנגט צום טיש, געטראָגן ליבע־בריוולעך צו מיידלעך, וואָס די בחורים האָבן געליבט, און אויפגעשריבן מיט קרייד שאַנד־ווערטער אויף טירן און לאַדנס פון מיידל־לעך, אויף וועלכע זיי האָבן אַ בייז האַרץ געהאַט. די יונגען האָבן זיך ניט געעירט אָן פעלטען, אַלע סודות אים אָנגעטרויט. אַזוי האָבן זיי אויך אים אָנגעטרויט די שליחות צו פאַרשלייערן דעם אויפקויפער פון חזיר־האַר, פישל מאַידאַניקער.

צומאַרגנס איז שוין פעלטע ניט צוגעגאַנגען צו דער ניי־מאַשין, כאַטש ער האָט געהאַט אַ מלבוש אויסצוענדיקן, און איז אַוועק באַלד אין דער פרי, כעלות־השחר טאַקע, צו יונתנס בעקעריי, וואו פישל דאַרפס־גייער איז גע־וויינלעך געשלאָפֿן אין אַ ווינקל אויף די זעק. אַוועקצוענדיק זיך לעבן אים אויף דעם אָנגעשטופטן זאַק חזיר־האַר, האָט פעלטע גענומען דערציילן אים מיט ברען און האַרץ וועגן דעם גליק־שידוך, וואָס ער האָט פאַר אים. פישל מאַידאַניקער האָט זיינע גרויסע רויטע אויערן ניט געגלויבט, אויסהערנדיק פעלטעס ווערטער. פעלטע האָט זיך ניט געלאָזט איבערשלאָגן און מיט רייד גלאַטע, קיילעכדיקע און פרומע, אויסגערעכנט אַלע מעלות פון דער כלה, וואָס ער רעדט אים. אַ יתומה איז זי, דאָס מיידל, אַ קיילעכדיקע יתומה, אָן טאַטע און מאַמע, און טאַקע זיינס, פעלטעס אַ קרובה, אַ נאָענטע. זי איז אויך אַ דאַרפישע, אַ כשרע און פרומע נשמה, ניט ווי די שטעטלדיקע מוידן די גרויסהאַלטערקעס און מיוחסתן, אַזוי אַז זי וועט אים, פישלען, זיין איבערגעבן און געטריי און בכבוד האַלטן אים, ווי אַ קייסער. ווידער האָט פישל ניט געגלויבט זיינע אויערן און פרובירט אינווענדן, אַז אַזאַ מיידל וועט אוודאי ניט וועלן קוקן אויף אים, ווי אַלע אַנדערע ווייבער ווילן ניט. אָבער ווידער האָט פעלטע אים ניט געלאָזט קומען צום וואָרט און אים באַרואיקט, אַז ער האָט איר, דער מיידל, הייסט עס, אַלץ דערציילט שוין באַריכות וועגן אים, פישלען, און זיין חזיר־האַר מסחר, און זיינע יאָרן, אָבער זי איז מרוצה, די קרובה זיינע, און זי וועט טאָן, וואָס ער, פעלטע, איר קרוב און גואל וועט איר הייסן, איבעריקנס דאַרף ער, פישל, ניט גלויבן אים אויפן וואָרט, וואָרעם ער קען זי זען, דאָס מיידל, מיט די אייגענע אויגן און ניט לאָזן זיך פאַרקויפֿן קיין קאַץ אין זאַק, ער, פעלטע וועט זיך אַראַפּכאַפֿן צו

איר אין דאָרף, קיין יאַרליצע, וואו זי דינט דאָרט ביי אַן אַרענדאָר, ער וועט זי אַהערברענגען אויף שבת קיין דאָלינעץ, און שבת־צור־נאַכטס, נאָך הבלדה, וועט ער אים, פישלען, צונויפפירן מיט איר און מאַכן אַ זעעכטס. אויב זיי וועלן זיך געפעלן ווערן איינער דעם אַנדערן, וועט מען קיין סך ניט באַלאַמוטשען, נאָר טאַקע תיכף־ומיד צונויפרופן אַ מנין יידן, שניידערס פון זיין, פעלטעס צד, און מען וועט ברעכן טעלער. אויב אָבער זי, דאָס כלה־מיידל, הייסט עס, וועט ביי אים, פישלען, ניט נושאַחן זיין, וועט ער, פעלטע, צו אים קיין טענות ניט האָבן און ס'וועט זיין אויס פון מסחר. ער, פישל, וועט זיך בלייבן ביי זיינס, און זי, די קיילעכדיקע יתומה, הייסט עס, וועט זיך צוריק־גיין קיין יאַרליצע צום אַרענדאָר, ביי וועמען זי דינט.

ווי שווער פישל מאַידאַניקער איז געווען אויפן לשון, האָט ער זיך ניט געקענט מער אינהאַלטן און אַרויסגעלאָזט אַ ווילד געלעכטער דורך זיין האַר־ריקער פאַרפאַנגערונג. דער געדאַנק, אַז ער, פישל, דער אויפקויפער פון חזיר־האַר, זאָל נישט וועלן אַ מיידל, וואָס וויל אים איז געווען צופיל פאַר אים, צו לעכערלעך, ניט פאַנגאָדערצולאַכן זיך דעריבער.

— הי, הי, הי, פּעלטע לאַכט פון מיר? — האָט ער געשטאַמלט.

פעלטע האָט אַרויפגעלייגט די האַנט אויפן האַרץ און געשוואוירן זיך מיט אַלע שבועות איבער זעלדען, זיין ווייב, אַז עס פאַלט אים אַפילו ניט איין צו לאַכן. זאָל אים זיין זעלדע ניט אויסלעבן דעם יאָר, זאָל זי ברעכן האַלדז און נאַקן, זאָל זי אויסציען די צונג, אויב ער זאָגט ניט דעם ריינעם אמת. דער עיקר איז, אַז ער, פישל, זאָל פאַר קיינעם קיין וואָרט ניט דער־ציילן וועגן דעם שידוך, וואָס ער רעדט אים, קיין פיפּס ניט טאָן, ווייל דאָלינעץ איז אַ שטאַט פון שלעכטע לייט, ניט פאַרגינערס, וואָס וועלן אוודאי אַנריידן אויף אים אַלדאָס ביזו פאַר דער יתומה, לאַכן פון אים, אַזוי אַז דאָס מיידל קען נאָך אַמאָל חרטה האָבן. פישל האָט אַפגעווישט די האַנט פון חזיר־האַר, כדי אַרויסצונעמען פון איר יעדע טרייפקייט און געגעבן פעלטען תקיעת־כף, אַז ער וועט קיין פאַרע פון מויל ניט אַרויסלאָזן דעריבער. פעלטע האָט אים געפאַטשט איבער דער פלייצע.

— פאַרלאָז זיך אויף מיר, פישל ברודער — האָט ער גערעדט צו אים מעשה־מחזון — דו ביסט אַ פּראַסטער מענטש און דו דאַרפסט זיך האַלטן מיט אונדז, שניידערס. אַז וועסט זיך פאַרלאָזן אויף די באַנק־קוועטשערס, וועסטו פאַרזיצן ביז אין דער גרויער באַרד אַריין. זאָל זיין אין אַ מולדיקער שעה . . .

קיינמאָל פריער אין זיין לעבן האָט פישל ניט געפילט אַזאַ אומרויאיקייט אַרום זיין ברייטן ברוסט־קאַסטן ווי איבער די לאַנגע זומער־טעג פון אַט דער

וואָך פון זונטיק ביז שבת־צונאַכטס. דורך יעדער טיכל, וואָס אים איז אויס־געקומען פאַרבייצוגיין איבער די דערפער ביים איינקויפן חזיר־האַר, האָט ער זיך אויפסניי אָפגעשטעלט, געשפיגלט זיך אין קלאַרן וואַסער און געוואַשן דערין די הענט. פרייטיק איז ער אַהיימגעקומען קיין דאָלינעץ פריער ווי תמיד און לאַנג געפאַרעט זיך אויף דער העכסטער באַנק אין מרחץ, כדי אַרויסצויאָגן פון זיך יעדע שמוץ און שטויב און אומרייניקייט און טרייפּענע ריחות. ער האָט אָפילו געבעטן ביי אַ שכן, אַז יענער זאָל אים ריכטיק אויס־שמייסן, אַזוי מיט כוח און אַן רחמנות. פאַר דער צייט, וואָס ער האָט פאַר־נומען זיך מיט גרויס שוויצן, האָט ער געלאָזט הענגען אַרום קעסל זיינע מלבושים, פון העמד ביזן ציצה־כנפות, ביז די אַניטשעס פון די פיס, זיי זאָלן זיך ריכטיק אויספאַרען און אויסרייניקן. ער האָט אויך אַריינגעלייגט אַלע כוחות אין דער געדיכטער באַרד זיינער, געקעמט זי מיט די פינגער און געפוצט און גערייניקט. אַזוי אַז זי האָט געלויכטן ווי אָפגעפוצטער קופער. אויפן וועג פון מרחץ צו יונתנס בעקעריי, האָט ער זיך פאַרהאַלטן ביי אַ קראַם פון נאַפט און דזשעקעך און איינגעהאַנדלט אַ גאַנץ קוואַרטירל טראָן, מיט וועלכן ער האָט אויפן אַרט אויסגעשמירט די פאַרלאַטעטע שטיוול פון די אויערן אין די כאַלעוועס ביז די פאַדקאוועס אויף די קנאַפלען, אַזוי אַז זיי האָבן געגלאַצט פון בלייקייט. מיט די פעטע הענט האָט ער אויך אויסגעגלעט דעם פאַרדאַרטן רימען, וואָס האָט אַרומגענומען זיינע לענדן. באַנייען די קאַ־פאַטע זיינע, ווי ער האָט עס געטאַן מיט די שטיוול, האָט ער ניט געקענט. אָבער דערפאַר האָט ער זי אויסגעקלאַפט מיטן שטעקן, אַרויסגעטריבן פון איר זיילן שטויב, אָפגערייניקט זי פון יעדן סימן פון חזיר־האַר. דערנאָך האָט ער איינגעפעדעמט די זאַק־נאָדל און אויפסניי פאַרטשאַבעט די אַרבל אין די אַרעמלעכער, פון וואַנען זיי האָבן געהאַט די טבע אַלעמאַל אויפסניי אַרויס־צוקריכן; ער האָט אויך צוגעפעסטיקט די לויזע קנעפּ, וואָס זיינען געווען פון יעדער קאַליר און גרויס. שטילער ווי תמיד האָט ער זיך געהאַלטן אין בית־המדרש ביים דאַוונען און ביים טיש פון זיינע באַלעבאַטים, כדי ניט אַרויסצו־כאַפן זיך מיט דעם סוד, וואָס האָט געשוואָלן אין אים מיט יעדער שעה מער, שיר ניט צו פלאַצן.

ווען פעלטע צאַפּ איז געקומען צו אים גלייך נאָך הבדלה און סודותדיק, אַן ווערטער, נאָר בלויז מיט אַ צייכן אים אָנגעוויזן, ער זאָל מיטגיין מיט אים אויף דעם זעעכץ, איז פישלס האַרץ שיר ניט אַרויסגעשפרונגען פון גליק און איבערראַשונג. ער איז געגאַנגען מיט שווערע טריט נאָך פעלטען, קלאַפּ־דיק פעסט מיט די פאַדקאוועס אויף די שפיציקע שטיינער פון דאָלינעצער גאַסן און געסלעך. אַ וויילע האָט ער זיך אָפגעשטעלט און אָנגענומען פעלטען

פארן אַרבל. וואָרעם פעלטע האָט אים ניט געפירט צו זיך, ווי ער, פישל, האָט דערוואַרט, נאָר צום עק מאַרק, וואו די טאַנדעטניקעס די באַלעבאַטיים האָבן מערסטנס געוואוינט. אָבער פעלטע האָט אים שטילערהייט געזאַגט, אַז ער האָט דאָס זעעכץ ניט געוואָלט מאַכן ביי זיך, ווייל זיין זעלדע, די מרשעת, קען נאָך אַריינמישן זיך מיט איר גרויס מויל און קאַליע מאַכן די זאַך. איב־ריקנס, איז זיין שטוב צופיל אַנגעפאַקט מיט קינדער, אַזוי אַז ניט זי פאַסט פאַר אַ שמחה, ניט עס איז דאָ מנוחה אין איר. דעריבער האָט ער אַריינגעפירט די קרובה זיינע צו דער בנימינעכע דער אלמנה, וואָס האָט אַ גרויסע שטוב, און דאָרט וועלן התנ־כלה קענען צונויפריידן זיך בכבוד און קומען צו אַ טאַלק. — פאַרשטייט, וואָס איך רייך צו דיר, פישל? — האָט פעלטע שטיל געפרעגט.

— כ'מייך — האָט פישל געברומט, נאָכגייענדיק זיין פירער, פול מיט גע־שפאַנטקייט איבער דעם, וואָס דאָרף קומען.

גרעסער איז געווען זיין געשפאַנטקייט, און אויך די איבערראַשונג, ווען ער איז איבערגעטראָטן די שוועל פון דער אלמנהס הויז און דערזען די אויפ־גערוימטע שטוב, דעם געדעקטן טיש, באַשטעלט מיט ליכט אין מעשענע לייכ־טער און מיט פלעשלעך משקה, אייער־קיכלעך און צעשניטענע הערינג. אַלץ אין דער שטוב האָט געשמעקט מיט שמחה. אַזוי שמחהדיק זיינען געווען די מענטשן, וואָס זיינען געווען פאַרזאַמלט אַרום טיש, לויטער טאַנדעטניקעס, פישלס שעפּסענע אויגן זיינען געווען פול מיט חידוש. פעלטע האָט אים אַנגענומען ביים אַרעם, ווי מען פירט אַ חתן, און אים מיט כוח אַריינגעפירט אין שטוב.

— שעם זיך ניט, פישל, דאָס זיינען אַלץ היימישע מענטשן — האָט ער אים געזאַגט, — אונדזערע לייט. זאַג גוט־וואָך.

פישל האָט געזאַגט גוט־וואָך און געלאָזט זיך אַוועקזעצן ביים טיש, ווי ער וואָלט געווען שוין באַצייטנס אַ בעל־שמחה. דער עולם האָט געשטעקט הענט און ממש אַריינגעגאַסן אין אים עטלעכע גלעזלעך איינס נאָכן אַנדערן, אַזוי אַז ער האָט זיך גלייך דערפילט אויפגעהייטערט און אַ ביסל בגילופין. גלייך נאָכדעם איז פעלטע אַריין אין אַנדערן חדר, דאָרט וואו די אלמנה האָט שטיין איר בעט לעבן בעט פון געשטאַרבענעם מאַן, און אַריינגעפירט ביי דער האַנט די קרובה זיינע, די קיילעכדיקע יתומה פון יאַרליצע.

— קום דאָבע־לאה, — האָט ער גערעדט פאַטערלעך צום מיידל, וואָס האָט געטראָגן צוויי טיכלעך, איינס אויף די אַקסלען און איינס אויפן קאַפּ, שטייף אַרומגעבונדן, הגם עס איז געווען זומער. — שעם זיך ניט דאָבע־לאה,

ס'זייען אלץ היימישע מענטשן, הייסט עס, פון דאָרף מאַידאַניק . . . האָסט געהערט פון אַזאַ דאָרף, דאָבע־לאַה?

— ניין, פעטער פעלטע, — האָט די יתומה געענטפערט מיט אַ קוויטשל און מיט די הענט פאַרדעקט זיך די שפיץ נאָז און די שוואַרצע אויגן, די איינציקע אברים, וואָס מען האָט געקענט זען פון איר פאַרהילטקייט.

פעלטע האָט איר אויסגערעדט, אַז ס'מאַכט ניט אויס דאָס וואָס זי האָט ניט געהערט פון אַזאַ דאָרף, און באַזעצנדיק זי אויף אַ בענקל אין אַ ווייטן ווינקל, אין סאַמע ווייטסטן פון מאַנסבילישן טיש, האָט ער גענומען ריידן תכלית צו איר.

— ווי דו זעסט אים, דאָבע־לאַה, — האָט ער געטענהט צו איר ווייך — איז קיין גרויסער נגיד איז ער ניט. ער האַנדלט מיט חזיר־האַר, האַנדלט ער. קיין יונג בחורל איז ער אויך ניט. אָבער ער איז נאָך אַ יונגער מענטש, אַ ייד אַ גיבור, קיין עין־הרע, און ער וועט זיין צו דיר אי אַ טאַטע, אי אַ מאַמע, אי אַ מאַן און אלץ מיט אַנאַנדער. נו, וואָס זאָגסטו דערצו, דאָבע־לאַה? — וואָס ווייס איך? — האָט דאָבע־לאַה געענטפערט פאַרשעמט — דער פעטער פעלטע ווייסט בעסער וואָס איז גוט פאַר מיר.

פעלטע האָט זיך געריבן די הענט פון נחת.
— נו, פישל, זעסט וואָסער כשרע נשמה דאָס איז — האָט ער געזאָגט.
— אַ גאַלדן קינד, — האָבן די איבעריקע טאַנדעטניקעס געלויבט די יתומה — ניט אַזוי, פישל?

— כ'מיין . . . — האָט פישל געברומט, ניט גלויבנדיק זיינע אייגענע אויערן, אַז דאָס אלץ, וואָס ער הערט און זעט, קומט טאַקע פאַר אויף אַן אמת. פעלטע שניידער איז געוואָרן אלץ פאַטערלעכער און ווייכער צו דער יתומה פון יאַרליצע.

— דאַרפסט זיך גאַרניט שרעקן, דאָבע־לאַה — האָט ער זי איינגענומען — וועסט ניט דאַרפן מער אַרבעטן ביי לייזער אַרענדאַר אין יאַרליצע . . . וועסט זיין אַ באַלעבאַסטע פאַר זיך . . . פישל וועט דיר אַוועקגעבן אלץ, וואָס ער וועט פאַרדינען ביי די חזיר־האַר. וועסט אויך ניט דאַרפן ניאַנטשען קיין פרעמדע קינדער . . . וועסט, מיט גאָטס הילף, האָבן אייגענע קינדער . . . דאָס מאַל האָט דאָבע־לאַה ניט בלוין פאַרשטעלט דאָס שפיצל נאָז און די אויגן מיט די הענט, נאָר פון גרויס בושא פאַרהילט זיי מיט ביידע שפיצן פון טיכל. פעלטע שניידער האָט זי געגלעט איבערן קאַפּ און פאַטערלעך איינגענומען.

— שעם זיך ניט, דאָבע־לאַה, האָבן קינדער איז אַ מצווה, — האָט ער זי געלערנט — די הייליקע מוטערס פון דער תורה האָבן אויך געוואָלט האָבן

קינדער, און דו וועסט אויך מערצעשעם האָבן קינדער מיט פישלען. זע, דאָבע־לאָה, וואָסער שיינע רויטע באָרד ער האָט, קיין עין־הרע. וואָס זאָגסטו, פישל, אמת, זי וועט האָבן קינדער פון דיר, מיט גאָטס הילף?

פישל האָט זיך געשעמט ניט ווייניקער פון דאָבע־לאָהן צו ענטפערן אויף אַזעלכע רייד צווישן מענטשן, באַזונדערס ווען אַ כלה־מיידל איז דאָ דערביי. זיין רויט פנים האָט ממש געפלאָמט פון בושה. אים האָט זיך אויך געגלוסט לאַכן פון אַט די רייד און ער האָט פאַרשטעלט זיך דאָס מויל מיטן האַרטן אַרבל פון זיין בגד, כדי ניט אַרויסצולאָכן צווישן מענטשן. די געסט האָבן געלאַכט פריי און. הויך און גערעדט אַפילו ניט־כשרע רייד, ווי גע־וויינלעך מען רעדט אַזעלכע אויף חתונות און תנאים. פעלטע צאַפּ האָט מעשה־מחותן געפאַטשט מיט כוח איבער פישלס פלייצע און אים צוגעקיצלט אין די זייטן.

— נישקשה, ברודער, צום יאָר, מערטשעם, וועלן מיר אַלע טאַנצן ביי דיר אויף אַ ברית — האָט ער אים מבטיח געווען — ניט אַזוי, פישלעך?
פישל, אַ צעהיצטער פון דער שמחה און פון די נישט־כשרע רייד, האָט צוגעשאַקלט צו אַליק, וואָס מען האָט אין אים אַריינגערעדט.

— כ'מין, — האָט ער געברומט, שטראַלנדיק מיט זיין באָרד אין די שבת־צו־נאַכטיקע ליכט.

פעלטע האָט גענומען פלוצלונג זיך שטאַרק איילן, ווי אַ מחותן, וואָס וויל דערפירן וואָס גיכער צו אַ תכלית, און גענומען ריידן וועגן מאַכן תנאים אויפן אָרט שוין.

— חתן־כלה געפעלן זיך, אַ מגין יידן איז דאָ, לחיים צו טרינקען איז אויך צוגעגרייט, זע איך ניט איין פאַרוואָס מען דאַרף באַלאַמוטשען אומזיסט — האָט ער געטענהט — לאַמיר מאַכן אַ וואָרט און ברעכן טעלער . . . ניט אַזוי, כלה?

— דער פעטער פעלטע ווייסט בעסער וואָס איז גוט פאַר מיר — האָט די כלה געזאָגט.

דער עולם האָט זיך נענטער צוזאַמענגערוקט און דערלאַנגט פישלען די הענט.

— גרייט זיך, חתן — האָבן זיי אים געמונטערט, שאַקלענדיק מיט זיין האַנט.

פישל האָט צוריק געשאַקלט מיט די אויסגעשטרעקטע הענט און דאָס ערשטע מאָל פאַר דער גאַנצער צייט געוואָגט צו זאָגן אַ וואָרט אויף דער אייגענער שמחה.

— מ'עט ניט גיין נאָכן רב? — האָט ער געפרעגט אין שטוינען.

פעלטע האָט אויף אים אָנגעשריגן.

— מ'דאַרף ניט קיין רב צו תנאים — האָט ער געפסקנט — אַ מנין יידן איז דאָ דאַרף מען בלויז מקבל-קנין זיין און ברעכן טעלער . . . איך וועל עס מאַכן אַזוי גוט ווי דער רב.

כדי צוצוגעבן זיך כלי-קודשדיקע חשיבות, האָט פעלטע גלייך דערויף פרום געוואָשן זיך די הענט, פאַרקנעפלט די שטענדיק-צעשפילטע קאַפּאַטע אויף אַלע קנעפלעך און אַרויסגענומען פון קעשענע אַ גרויסע רויטע נאָז-פאַטשיילע.

— זאָלן תתן-כלה מקבל-קנין זיין — האָט ער געגעבן באַפעלן, — דו, דאַבע-לאה, נעם-אָן ביי דעם עק פאַטשיילע; דו, פישל, נעם-אָן ביים אַנדערן עק. פישל האָט געהאַלטן ביים עק פאַטשיילע מיט אַזאַ כוח, ווי ער וואָלט גע-דאַרפט צוהאַלטן אַ שטריק פון אַ פאַראַם ביי אַ ברעג. די כלה האָט איידל, מיט די שפיץ פינגער פון איין האַנט אָנגענומען ביים צווייטן עק שניפ-טוך. מיט דער אַנדערער האַנט האָט זי פאַרשטעלט דאָס פנים אין איר דאַרפישער בושה.

— איצט, כלה, צעברעך אַ טעלער אויף מזל — האָט פעלטע באַפוילן מיט כלי-קודשדיקער תקיפות — שעם זיך ניט, דאַבע-לאה. דאַבע-לאה האָט גענומען דעם טעלער מיט ביידע הענט. אָבער אנשטאַט אַראַפּלאָזן אים אויף דער ערד, ווי מען טוט עס אויף שמחות, האָט זי אים אויפגעהויבן אין דער הייך און אים צעקנאַקט אויף דעם חתנס קאַפּ . . . אַ היפשע וויילע איז פישל מאַידאַניקער געשטאַנען פאַרשטאַרט, ווי אַ שטיינערנער גולם, און געגלאַצט פאַרגליווערט מיט זיינע אויפגעריסענע שעפּסענע אויגן.

עס איז ניט געווען דער ווייטיק אין קאַפּ וואָס האָט אים אַזוי צעחושט. סך-הכל איז דער טעלער געווען אַ ליימענער, אָן אַלטער און אַ געשפּאַלטענער דערצו, וואָס טאַקע דערפאַר האָט מען אים גענומען אויף צעברעכן, כדי ניט מאַכן אַ היזק אין אַ גאַנצן כלי. פישלס קאַפּ איז אויך געווען אַ האַרטער, געוואוינט צו אַ סך קלעפּ אין זיין לעבן, שווערערע און האַרטערע. אָבער קיין קלאַפּ ביז איצט האָט אים ניט אַזוי פריטשמעליעט, ווי אַט די געשפּאַלטענע שוואַכע ליימענע כלי. כאַטש די אויגן זיינען זיינען געווען אָפּ, ברייטער צעעפנט ווי געוויינלעך, האָבן זיי גאַרניט געזען אין דער באַלויכטענער שטוב, אַ חוץ שוואַרץ. באַלד איז די שוואַרצקייט אַריבער און ער האָט דערזען קלאַר די גאַנצע בראַך זיינע. אַרום זיינע פיס זיינען געלעגן די שערבלעך פון צע-בראַכענעם טעלער. דער עולם האָט געלאַכט, געהירושעט ווילד, פאַרשייט. העכער און פאַרשייטער פון אַלע האָט געלאַכט די יאַרליצער כלה, וואָס האָט נאָך

געטראָגן איר ווייבעריש קלייד, אָבער איר קאָפּ איז ניט געווען מער פאַרדעקט מיטן טיכל. פישל האָט דערקענט דאָס לאַכעדיקע פנים, וואָס איז געווען ברויך־הויטיק, מיט שוואַרץ־בלויע לאַטעס אויף די באַקן, סימנים נאָך אַ גע־גאַלטער באַרד. ער האָט ניט דערקענט גענוי, צי אַט דאָס לאַכנדיקע פנים איז געווען שמעונס אָדער לויס, אָבער געוואוסט האָט ער, אַז עס געהערט צו איינעם פון די צוויי ברידער, וואָס האָבן זינט יאָרן געצאָפּט זיין בלוט אין שול. ער האָט זיך איינגעקוקט דערין שווער און טעמפּ, ווי אַ פאַרוואונדעטער אַקס גלאַצט אויף זיין באַצווינגער, טראַכטנדיק שווער וואָס צו טאָן — אונטערגעבן זיך, אָדער אַנגרייפן.

פאַר אַ ווייל האָט ער דערפילט הייס בלוט שפאַרנדיק אין אים, בלוט, וואָס האָט צוגעשלאָגן אי צום נאַקן ביי די אויערן, אי צו די אויגן, אי צו די הענט. אַט דאָס שפאַרנדיקע בלוט האָט אים אַזאַ נעם געטאָן, אַז ער האָט האָס־טיק אַ שפרונג געטאָן פון אַרט, אַ פלינקן שפרונג, וואָס איז געווען צוגעשיקט פאַר זיינע שווערע פיס.

— ס'עט אַ רוח . . . — האָט ער אַ רעווע געטאָן אַ קללה, זי גישט פאַרענ־דיקט, און פאַנאנדערגענומען די הענט, גרייט צו דורסן, צו צעשמעטערן אַלץ אַרום זיך. אָבער די יונגען, דערפילנדיק די סכנה, האָבן זיך באַצייטנס צוריקגערוקט, איבער טיש און בענק געלאָפן, שפאַרנדיק זיך צו דער טיר. פישלס פיס און הענט האָבן אין איין רגע צוריק פאַרלאָרן זייער צעיושעט בלוט און געבליבן ליימיק, הילפלעז, ווי תמיד. קוקנדיק מיט צער אויף די צע־בראַכענע שערבלעך אויף דער ערד, ווי אַ קינד באַטראַכט די שאַרבנס פון אַ כלי, וואָס עס האָט צעבראַכן, האָט ער זיך שווער אַראַפגעזעצט אויף דער ערד און, ווי ערב־פסח ביים רב אין שטוב, גענומען כליפען אויפן קול, באַוויינען שווער זיין ביטער מזל. די שטוב איז געווען ליידיק. קיינער איז ניט געבליבן, אַ חוץ דאָס כלה־קלייד, וואָס איז געלעגן ביי דער טיר, אַ זכר פאַר דעם כליפענדיקן מענטשן אין זיין בושה.

די ליכט האָבן גענומען טריפן און אויסגיין. אַ גריל האָט זיך צעקלאָגט פון אַ ווינקל אין דער טונקעלער שטוב. פישל האָט זיך ניט גערירט פון זיין געזעס אויף דער ערד און אַנגעהאַלטן זיין כליפען. ערשט ווען די בנימינעכע איז צוריקגעקומען צו איר הויז, פון וואַנען די זין האָבן זי מיט שלויקייט אַרויסגענאַרט, האָט זי אים גענומען אונטער די אַרעמס און אויפגעהויבן אים פון זיין אבלות.

— וויינט ניט, רב פישל, — האָט די אלמנה געבעטן זיך ביים כליפענדיקן גיבור און זיך אַליין פאַנאנדערגעוויינט אויף דעם שלעכטס, וואָס איז אַפגעטאָן געוואָרן אין איר הויז, אויף די זינדיקע מעשים פון אירע זין.

א גאנצע וואך איז פישל געגאנגען מיט א געוונקענעם קאפ איבער די דערפער, פארטאן אין זיין צער. ווען ער איז פרייטיק אהיימגעקומען קיין דאלינעץ און געלאזט זיך גיין צום מרחץ אפצואוואשן זיך לכבוד שבת, האבן אים די חדר-יינגלעך באגעגנט מיט דעם נייעם צוגאמען, וואס זיי האבן אים געגעבן.

— מזל טוב, יארליצער כלה, — האבן זיי אים נאכגעשריגן אויפן מארק — יידן, מאכטס א ווארע, די יארליצער כלה גייט אין באד אריין.

פישל איז געגאנגען פאר זיך מיט זיינע שווערע קורץ-כאליעוודיקע גע-קאוועטע שטייול. זיינע שעפסענע אויגן האבן געקוקט תמימותדיקער און הילפלאזער ווי שטענדיק.

4

אז אין דער צווייטער העלפט פון חודש אלול, טאקע אין דער וואך וואס פאר סליחות, האבן ביידע ברידער, שמעון און לוי, אפגעשטעלט אין מיטן טאג די ניי-מאשינען זייערע און געקלאגט זיך אויף די קעפ, וואס ברענגען זיי פון ווייטיק, איז דער בנימינעכע דער אלמנה גלייך א פחד באפאלן איבער אירע קינדער און איר אלמנה-הארץ איז צעגאנגען אין מאמעשער אומרו-איקייט.

ערשטנס, זיינען די ברידער שמעון און לוי קיינמאל ניט קראנק געווען פריער, ניט נאר ניט אין זייער יוגנט, נאר אויך ניט אין זייער קינדהייט. די בנימינעכע האט קיינמאל קיין צרות ניט געהאט פון די ברוין-הויטיקע, חנ-עוודיקע יינגלעך אירע, ניט געוואוסט פון פאקן און מאזלען, פון ווערעם און אויסשלאגן, ווי מאמעס האבן עס געוויינלעך מיט קינדער. צווייטנס, זיינען זיי קראנק געווארן פלוצלונג, בלויז איין טאג נאכדעם ווי זיי זיינען געהאט צוריקגעקומען פון א גוטן מזלדיקן יאריד, און ביידע מיטאמאל, ווי אפגערעדט זיך. דריטנס, האט זיי די קראנקהייט געפאקט אין פארכטיקן חודש אלול, אין דער וואך וואס פאר סליחות, ערב די טעג פון דין און משפט איבער דער וועלט. דאס אלץ האט באשיינפערלעך געוויזן דער שניידערישער אלמנה, אז דאס איז ניט גלאט אזוי א פארקילעכטס, נאר א שטראף פון גאט, אן עונש פון הימלישן שופט פאר די מעשים פון אירע זין.

דאס ערשטע, וואס זי האט געטאן, איז געווען צו לייגן די חולאים אין בעט, ניט ביידע צוזאמען אין בעט פון איר פארשטארבענעם מאן, ווי זיי זיינען געוויינלעך געשלאפן באנאנד, נאר איינעם אין פאטערס בעט, און דעם אנדערן אין איר בעט דערלעבן. זי האט זיי צוגעלייגט נאסע טיכלעך

צו די קעפ, זאָקן מיט הייס זאָלץ צו די העלדזער, און איבערגעדעקט זיי איבערן קאָפּ מיט די איבערבעטן, כאָטש די זון האָט געברענט אין דרויסן גאַרניט ווי אין אלול. גלייך נאָכדעם האָט זי געשיקט נאָך שאַיע-לאָזער דעם רופא, הגם געוויינלעך פלעגט מען אין ערשטן טאָג פון אַ קראַנקהייט ניט שיקן נאָך אים, ווייל מען האָט אָנגעווענדט היימישע רפואות.

אַז שאַיע-לאָזער דער רופא האָט לאַנג און שווייגנדיק באַטראַכט ביידע בחורים פון קאָפּ ביז די פיס, און פון זייערע צעפלאַמטע רויטע לייבער איז ער געקומען צו דער מסקנא, אַז נישט אַנדערש נאָר אַז זיי זיינען קראַנק אויף שאַרלעך, אַ קינדערשע קראַנקהייט, וואָס זעלטן אַז זי באַפאַלט דערוואַקסענע מענטשן, — איז שוין בנימינעכע קיין ספּק מער ניט געווען, אַז דאָס איז אַן אַפּענע שטראַף פון גאָט און אַז די קינדער אירע דאַרפן גרויס רחמים. ווי ביי דער מוטער, אַזוי איז אויך ביי אירע שכנטעס, און אַפילו שכנים, קיין ספּק ניט געווען, אַז ענדלעך האָט מען זיך דאַרטן אין דער הייד דער מאַנט אַן די צוויי זינדיקע ברידער און דערלאַנגט זיי אַ שנעל איבער דער נאָז פאַר זייערע חטאים קעגן גאָט און מענטש.

אויף דער ערשטער מינוט, אַז קרעמער אין מאַרק האָבן געהערט פון שאַיע-לאָזער, אַז די שבטים האָבן שאַרלעך, האָבן זיי בגנבה געשמייכלט אין זייערע בכבודע בערד אַריין, דאָס ערשטע מאָל האָט מען געהערט אין דאָ לינעץ, אַז דערוואַקסענע בחורים זאָלן אַוועקפאַלן אויף אַזאָ קינדערשער קראַנקהייט. דערצו איז גראַד אין שטעטל קיין אונטערגאַנג אויף אַזאָ פּלאַג ניט געווען אויך ניט צווישן קינדער. נאָך מער, עס איז אין דאָלינעץ בכלל קיין אונטערגאַנג ניט געווען, אַפילו ניט אויף דרענגעניש און בויך-קרעמפן, וואָס געוויינלעך מאַכן זיך אַזעלכע זאָכן סוף-זומער, ווען עס איז דאָ אַ מזל-ברכה אויף אויבס. ביי דער גאַנצער ערנסטקייט פון אַט דער קינדערשער קראַנקהייט, איז געווען דערין אַ היפשער חוּזק, וואָס זי איז מיר-נישט, דיר-נישט באַפאַלן דערוואַקסענע בחורים. דער חוּזק איז געווען נאָך גרעסער, וואָס דאָס האָט גראַד געדאַרפט אַנטרעפן די גרעסטע לצים פון שטעטל. עס האָט אויסגעזען, ווי אַז אין דער הייד, וואו מען איז זיך נוקם ונוטר פאַר יעדער קלייניקייט, האָט מען צוזאַמען מיט דער שטראַף אויף די ווידערשפּע-ניקע ברידער, אַפּגעטאַן זיי אויך אַ לציש שפיצל, מדה כנגד מדה, פאַר זייערע אייביקע לצישע שפיצלעך. דאָס, וואָס אַט דאָס געטלעכע שפיצל איז נאָך אַפּגעטאַן געוואָרן אין די פאַרכטיקע טעג, ווען אין די הימלען וועגט מען און מען מעסט גאַר אויף קיין קאַטאַוועס ניט יעדנס מעשים, די גוטע ווי די שלעכטע, האָט נאָך מער חוּזק צוגעגעבן דער זאָך.

— נאָדיר נאָך אַזאָ אַנשיקעניש אין מיטן דערינען — האָבן ווייבער גע-

טענהט, אָפּשפּיענדדיק קינדער, עס זאל זיך ניט צוטשעפען עפעס, הלילה, צו זיי פון די שבטימס עונש.

אז שאַיע־לאָזער דער רופא, האָט אויפן דריטן טאָג אויסגעפונען, אז די חולאים געשווילן, אַ זאך, וואָס האָט זעלטן געטראָפּן אין זיין אומגיין ביי שאַרלעך, האָט ער אויסגעטאָן דאָס היטל פון קאַפּ, ווי עס וואָלט אים געשטערט אין זיין רופאַשן ישוב־דעת, און געראַטן דער אלמנה צו רופן דעם פּוילישן דאָקטאָר שניאָדעצקי.

— רב בנימינס ווייב, עס גייט נישט גלאַטיק, — האָט שאַיע־לאָזער גע־זאָגט אַ פאַרזאָרגטער, — זאל דער דאָקטאָר קומען, איך האָב מורא אַליין מיך צו מעכטיקן . . .

דער דאָקטאָר, פאַן שניאָדעצקי, האָט, ווי תמיד, צום ערשט געזידלט און געקלאַפט צאָרנדיק מיטן שטעקן, אַלמאי מען לאָזט פריער דעם יידישן קאַנע־מאַכער פאַרלאָזן אַ קראַנקהייט און ערשט דערנאָך, ווען עס איז שוין צו־שפּעט, שיקט מען ערשט נאָך אים, דעם דאָקטאָר, ווען ער האָט שוין געהאַט אַנ־געשריגן זיך און אַנגעשאַלטן וויפיל נאָר עס האָט געקענט אין אַלעמען אַריין, האָט ער מיט כּעס אויסגעהערט די חולאים און אויסגעפונען, אז די גירן זיינען ביי זיי שווער אַנגערירט און אַז אַלערליי אַנדערע צוטשעפענישן וועלן אוודאי נאָכקומען.

די בנימינעכע די אלמנה האָט זיך גלייך געוואָרפּן אויפן גויאישן דאָקטאָר מיט אַ יללה.

— ליכטיקער פּריץ, ראַטעווע מיינע קינדער.

דער פאַן שניאָדעצקי האָט זי דערווייטערט פון זיך מיט דער ביינערנער גאַלקע פון שטעקן.

— האָב פּרעטענזיעס צו דיין זשידאָוסקן קאַנע־מאַכער, נאַרעשע באַבע— האָט ער געזאָגט, ריידנדיק צו איר אויף „דו“, ווי זיין שטייגער איז געווען צו ריידן צו יידן.

דער שניידערשער אַלמנה איז פון דעם גויס רייד גלייך קלאָר געוואָרן, אז איר בראַך איז גרויס און אַז בלוזי תפילות און איינרייסענישן קענען נאָך אפשר אָפּשרייען דעם פאַרכטיקן הימלישן גזר־דין.

איינהילנדיק זיך אין אַ גרויס טונקל טוך, ווי ווייבער טראָגן אַזעלכע, ווען זיי קומט־אויס צו גיין צווישן מאַנסביל, איז זי גלייך אַוועק צום שול־געסל, אַריינגעפאַלן אין שול אַריין און, דורכרייסנדיק זיך מיט מאַמעשער תקיפות דורך אַלע דאָונדיקע מאַנסבילן, איז זי צוגעפאַלן צום געשניצטן אַרונ־קודש און אויסגעשריגן איר צעווייטיקט אלמנהיש האַרץ אין די אויס־געשטעלטע ספּר־תורהס אַריין.

— הייליקע תורהס. האָט רחמנות אויף מיינע חרובע קינדער — האָט זי איינגעריסן מיט אַ יללה-ניגון ביי די רייניקייטן, געקלאַמערט זיך אין זייערע זיידענע און סאַמעטענע מענטעלעך, געקושט זיי און באַגאַסן מיט טרערן — דערבאַרעמט זיך אויף אַ וויסטער אלמנה, באַשיצט אירע אויגן פון קאַפּ, ראַטעוועט אירע יונגע צוויי ביימעלעך . . .

די דאַוונענדיקע יידן, וואָס זיינען אַ וויילע געווען גנעדיק צו איינער פון ווייבערישן מין, וואָס האָט אין אַן עת-צרה זיך אַריינגעריסן אין מקום-קדוש, אַן אויסשליסלעך מאַנסבילישן גבול, — זיינען אַבער געוואָרן פאַר-דראַסיק און אומגעדולדיק, ווען דער יידענעס יללות און ווייבערישע תחינות האָבן זיך צו-לאַנג פאַרצויגן ביים אַפענעם ארון-קודש.

— נו, אשה, תפילה, מפסיק — האָבן זיי געטענהט און געגעבן איר אַנ-צוהערן, אַז זי האָט שוין גענוג איינגעריסן און זי מעג גיין אַהיים, ווייל זי שטערט מאַנסבילן אין דאַוונען.

אַבער די אלמנה האָט זיך ניט געלאָזט אַוועקטרייבן און געקלאַמערט זיך אין די ספר-תורהס, וואָס זיינען משופעדיק געשטאַנען אויף זייערע דינע געטאַקטע פיסלעך, אויסגעצירטע מיט פערלמוטער. ווען זי האָט ענדלעך פאַר-מאַכט דעם ארון-קודש און פאַררוקט צוריק דעם פרוכת, איז זי ערשט צו-געגאַנגען צום רבס שטענדער, לעבן עמוד, און צעשפרייטנדיק די הענט אין איר טונקעלער שאַל, וואָס האָט איר צוגעגעבן דעם אויסזען פון אַ שוואַרצן פויגל מיט צעשפרייטע פליגל, האָט זי געבעטן רחמים ביים רב, ער זאָל איינ-רייסן די הימלען פאַר אירע מסוכנע קינדער.

— הייליקער צדיק, בעט צו גאָט פאַר אַ געפרואווטער צעבראַכענער מאַ-מע — האָט זי געשריגן מיט אַ ביי-קול — ראַטעוועט מיך אין מיין גרויסער בראַך . . .

גערירט פון די ווייבערשע יללות, וואָס האָבן צענומען זיין האַרץ; פאַר-שעמט פאַר דער עדה יידן איבער דער יידענעס אַנרופן אים הייליקער צדיק, וואָס איז אוודאי אַ חוזק אין די אויערן פון די לומדים, וואָס גלויבן נישט אין זיין הייליקייט; פאַרשעמט מער פון אַלץ פאַר זיין אייגענער אומבאַהאַלפּנ-קייט צו פועלן עפעס פאַר דער, וואָס גלויבט אין זיינע כוחות — האָט דער רב צוגעזאַגט דער אלמנה, אַז ער וועט, בלי נדר, בעטן צו גאָט, תפילה טאָן וויפיל נאָר ער איז בכוח, אַבי זי זאָל גיין אַהיים.

— נו, אַ רבונר-של-עולם, אב הרחמים, — האָט ער געמורמלט לשון-קודש רייד, כדי ניט מפסיק צו זיין אין מיטן דאַוונען — נו, אַ תפילה בציבור. . . די אלמנה האָט ניט געוואָלט אַוועקגיין.

— זאָגט תהילים פאַר מיינע שוואַלבען — האָט זי געפאַדערט — בעט רחמים פאַר שמעון און לוי, די זין פון דער אלמנה אסתר־האַדעס . . .

ערשט ווען דער רב האָט איר צוגעזאָגט, אָז ער וועט ניט אַוועקגיין פון דאַוונען ביז דער חזן מיטן עולם וועלן ניט אַפּזאָגן אַ גאַנצן יום תהילים, איז די אלמנה אַרויס פון שול, ברעכנדיק די הענט און קלאַנגנדיק.

ווען דאָס איינרייסעניש ביים ארון־קודש און דער יום־תהילים בציבור האָבן קיין פּעולה ניט געהאַט אויף די אלולדיקע הימלען, און די חולאים איז געוואָרן אַלץ ערגער און ערגער, איז די אלמנה אַוועק צום בית־עולם, הינטערן שטעטל, אויסגעצויגן זיך אויף אַלע פיר ביי דעם קבר פון איר מאַן און באַדעקט זיין מצבה מיט טרערן פון אירע ברענענדיקע שוואַרצע אויגן.

— לויף צו די שערי־רחמים, בנימין — האָט זי אַריינגעשריגן אין גראָז פאַרוואַקסענעם קבר — גיי צו די הייליקע מוטערס און רייס־אין פאַר אונדזערע קינדער.

פון מאַנס קבר איז זי שוין אויך אַוועק צום קבר פון אַלטן דאָלינעצער רב, וואָס מען האָט געזאָגט אויף אים, אָז ער איז געווען אַ שטיקל בעל־מופת ביים לעבן.

ווען אויך דאָס האָט קיין פּעולה ניט געהאַט, האָט זי אַרויסגענומען פון דער קאַמאַדע די ליוונט, וואָס זי האָט געהאַט צוגעגרייט פאַר די זין אויף וועש צו אָן אויסשטייער, און אַפּגעגעבן זי אויף תּכריכים פאַר אַרעמע מתים, און זי האָט באַצאָלט קאַפּל שמש צוויי מאָל ח"י גראַשן, ער זאָל צוגעבן ביידע זין נייע נעמען — אינעם חיים, און דעם אַנדערן אַלטער. קאַפּל שמש האָט מיט גרויס פייערלעכקייט צוגעגעבן שמעון און לוי די נייע נעמען פון בעלעמער אַראָפּ; דערביי האָט ער געמאַכט זיי די ריכטיקע מי־שברכס, בעת וועלכע ער האָט אויסגערעכנט אַלע צדקות און נדבות פון דער אשה מרת אסתר־האַדעס.

ווען אויך דאָס האָט קיין פּעולה ניט געהאַט אויף זיי צעבייזערטע הימלען, און דער אַרויסגערופענער דאָקטאָר פאַן שניאָדעצקי האָט אַוועקגעמאַכט מיט די הענט, אַ סימן, אָז אַפּילו ער, דער גרויסער מומחה, ווייסט שוין אויך ניט וואָס צו טאָן — האָט די אלמנה אינגעזען, אָז ס'איז ניט געבליבן קיין אַנדער מיטל מער, ווי צו בעטן מחילה ביי דעם דאָרפּסגייער פּישל מאַדאָניקער פאַר דער גרויסער בושה, וואָס אירע זין האָבן אים אָנגעטאָן, פאַר דעם שפּיכט־דמים, וואָס זיי האָבן אים גורם געווען, אַלע שכנהשע ווייבער און מאַנסביל, וואָס האָבן אָנגעפּילט די שטוב פון די חולאים, האָבן מסכים געווען מיט איר. — נאָר דאָס וועט פּעלן, אסתר־האַדעס — האָבן זיי געטענהט — מען

דארף ברענגען פישל מיאדאָניקער צום בעט פון די חולאים, זיי זאלן בעטן מחילה ביי אים.

פישל מאַידאָניקער איז ניט געווען אין דאָלינעץ. ווי תמיד, איז ער אַרומגעקראַכן מיט זיין זאָק חזיר־האַר איבער די דערפער, פון וואָנען ער האָט געדאַרפט קומען אויף שבת אין שטעטל. די אַלמנה אסתר־האַדעס האָט ניט געוואָלט וואַרטן ביז פרייטיק, עס זאל ניט זיין אַמאָל צו שפעט, און זי האָט געבעטן תחנונים ביי שכנים, זיי זאלן שפּאַנען פּערד און וואַגן, אַרויסלאָזן זיך איבער די דערפער און פון אונטער דער ערד אויסזוכן דעם מאַידאָניקער אורח און ברענגען אים צופירן.

פעלטע שניידער איז געווען דער ערשטער אַנצובאָטן זיין שליחות.

חוץ דעם, וואָס ער איז אַלע מאָל אַ בעלן געווען אויף טאָן זאַכן, וואָס נעמען אים אַוועק פון שטוביקן עול, אַרבעט, ווייב און קינדער, האָט ער אויך געוואָלט טאָן עפעס פון זיין זייט פאַר די קראַנקע ברידער, פאַר וועלכע ער איז אַלעמאָל גרייט געווען צו גיין אין פייער און אין וואַסער. דערצו האָבן די בחורים קראַנקהייט און דער פאַרכטיקער חודש אלול אַנגעוואַרפן אויף אים אַ היפשע מורא פאַר דעם חלק אין דער זינד, וואָס ער אַליין האָט געהאַט דערביי. און ער האָט געוואָלט איצט אויסקויפן די זינד מיט טאָן אַ שליחות־מצווה, וואָס זאל זיין אַ פאַרגעבעניש פאַר דער אַלטער שליחות־עבירה זיינער.

— אסתר־האַדעס, איך וועל אים שוין אויסזוכן — האָט ער זיך געבעטן — זאל מען מיר נאָר געבן אַ פּערד און וועגעלע, אַז נישט, בין איך גרייט גיין צופוס.

אסתר־האַדעס האָט אַפילו ניט געוואָלט ריידן מיט דעם, וואָס האָט געהאַט אַ האַנט אין דער זינד. אַזוי האָט זי ניט געוואָלט אַננעמען די אַנביטענישן פון די אַנדערע טאַנדעטניקעס. זי איז בלויז באַשטאַנען, אַז איינער פון זיי זאל געבן זיין פּערד און וועגעלע, מיט וועלכן ער פאַרט אויף די יאַריים. פאַר דער שליחות מצווה האָט זי אויסגעקליבן אַ לייטישן יידן, און טאַקע אַ שטיקל כלי־קודש דערצו, קאַפּל שמש אַליין.

קאַפּל שמש האָט גערן אַנגענומען אַט די שליחות־מצווה. כאַטש ער איז געפאַרן סך־הכל נאָך דעם מאַידאָניקער אויפקויפער פון חזיר־האַר, האָט ער געפילט זיך וויכטיק אין זיין קהלשער שליחות. און ער איז אַרויפ־געקראַכן אויפן וואַגן מיט אַזאַ געהויבנקייט, ווי ער וואָלט געפאַרן, אַ שטייגער, אַראָפּברענגען אין דער קהילה אַ נייעם רב, אַדער ברענגען פּסחדיק מעל אויף מצות. קרעמער אין מאַרק, וויבער, אשת־חילס זיינען אַרויס פאַר די טירן פון זייערע קראַמען און נאַכגעשיקט אים ברכות.

— הלוואי זאלט איר זיין דער גוטער שליח, ר' קאָפּל, — האָבן זיי אים

געוואונטשן.

דער עולם האָט מער ניט געדענקט איצט אין די אַלע קלות־ראש און ליצנותן און ניט־כשרע מעשים פון די ברידער שמעון און לוי, וואָס מען האָט זיי גערופן אין ליצנות די שבטים. זיי זיינען געווען איצט מסוכן קראַנק, האָט מען געוואוסט, געשוועבט צווישן לעבן און טויט. דערצו האָט ניט נאָר די מוטער זייערע, די, אלמנה, געהאַט איינגעריסן פאַר זיי די רייניקייטן און געמאַסטן קברים, נאָר אויך גאַנץ קהל האָט געהאַט פאַר זיי תהילים בציבור געזאָגט אין שול. דאָס אַלץ האָט זיי געמאַכט פאַר נייע מענטשן, אַ הייליקייט זיי געגעבן, ווי זיי וואָלטן ניט געהערט מער צו זיך אַליין, נאָר צו דער גאַנצער עדה. אַפילו זייערע שבטים־נעמען שמעון און לוי, וואָס זיינען אַלעמאַל אַרויסגעזאָגט געוואָרן אין אַ זינדיקן זין, זיינען איצט אַרויסגעזאָגט געוואָרן מיט אַ שטיקל קדושה, ווי זיי וואָלטן געהאַט אַ שייכות מיט די קינדער פון יעקב.

חשובער פון זיי איז פּלוצלונג געוואָרן ביי אַלעמען אין דאָלינעץ דער הענדלער פון חזיר־האַר, פישל מאַידאַניקער, וואָס איז תמיד געווען ללעג ולקלס ביי יעדן. דאָס, וואָס אַט דער פישל איז געווען דער גורם פון שמעון און לויס מסוכענער קראַנקייט; דאָס, וואָס אַט דער פאַרשעמטער ייד האָט אַנגעאַרבעט אַזאַ צאָרן אין די הימלען, אַז מיט קיין שום איינרייסענישן און תפילות און צדקות קען מען זיי אַלץ ניט איבערבעטן, דאָס וואָס מען מוז אַפילו אַרויסשיקן פּערד און וואָגן און דעם קהל'שן שמש אין אַ שליחות צו אים, אַזוי אַז ער זאל ראַטעווען דאָס, וואָס קיין שום רופא און דאָקטאָר, און להבדיל, תהילים בציבור און איינרייסענישן און אלמנהשע טרערן זיינען ניט ביכולת — האָט פּלוצלונג אַרויסגערופן ביי אַלעמען אַן אויסטערלישן דרך־אַרץ צו אַט דעם אייביקן תם און קבצן. יעדער איז געווען געשפּאַנט איבער אים, אומרואיק צי מען וועט אים אויסגעפינען אין די דאַרפישע וועגן, צי מען וועט אים ברענגען אין צייט, צי ער וועט מוחל זיין די קראַנקע ברידער, און צי זיין מחילה וועט האָבן די געהעריקע פעולה אין דער הינד.

קאָפּל שמש האָט אין דער אַרומיקער שפּאַנונג נאָך מער דערפילט די וויכטיגקייט פון זיין שליחות און ער האָט געגעבן באַפעלן דעם טאַנדעטניק דעם אַנטרייבער, ווי אַ שטייגער פּערד און וואָגן וואָלטן געווען זיינע, קאָפּלס, און יענער, דער שניידער, איז אַ שמייסער ביי אים.

— טרייב, זשאַלעווע ניט די בייטש, — האָט ער תקיפדיק באַפוילן —

יעדע מינוט איז טייער.

שיינע עטלעכע שעה האָט דער יונגער טאַנדעטניק געטריבן זיין פּערדל

איבער די זאמדיקע פוילישע וועגן, אָפגעשטעלט יעדן פויער און פויערעטע און אויסגעפרעגט זיי מיט אַלע סימנים וועגן דעם דאַרפסגייער פון מאַידאַניק. די פויערים האָבן די סימנים ניט געדאַרפט.

— אַ דעם ייד מיט דער לאַנגער באַרד, וואָס קויפט־אויף חזיר־האַר — האָבן זיי געזאָגט — מיר קענען אים, דעם רויטן, אָבער דער רוח ווייסט אים וואו ער שלעפט זיך. ער דאַרף דאָ זיין ערגעץ אויף די וועגן. נאָך לאַנגע זוכענישן און פרעגענישן, איז מען דערגאַנגען ביי די פּאַסט־טעכער, וואו מען האָט אים צום לעצטן מאַל געזען, און מען האָט אים אַנגעיאָגט דאָרט.

געטראָפן האָט מען פישל מאַידאַניקער ביי דער אכילה זיצנדיק ביי אַ שמאַל טייכל, איבער וועלכן גענדו און קאַטשקעס זיינען אַרומגעשוואומען. האָט ער געוואָשן דערין די הענט פון חזיר האַר, געמאַכט אַ מוציא און לאַנג־זאַם און בנעימות געקייט דאָרע שטיקער שוואַרץ ברויט, וואָס ער האָט גוט אַנגערירן מיט קנאַבל און באַשייט מיט זאַלץ. די קאַטשקעס און גענדו האָבן אויסגעשטרעקט צו אים זייערע העלדזער אין בעטלען נאָך ברעקלעך. פישטשענדיקע שפערלינגען האָבן געהיפּסעט אַרום זיינע פיס. דער אַנטרייִ בער האָט פאַרהאַלטן דאָס פערדל זיינס ביים סאַמע ברעג, אַזוי עס זאָל קענען אַנטרינקען זיך נאָך די עטלעכע שעה לויפן איבער זאַמדיקע וועגן, און גע־האַלפן קאַפל שמש אַראַפּקריכן פון וואָגן. פישל האָט ניט איבערגעריסן די סעודה זיינע און בלויו מיט פאַרחידושטע שפּעסענע אויגן, תּמימותדיקע און גוטע, געקוקט אויף די שטעטלשע מענטשן, וועלכע ער האָט ביי קיין פּאַל ניט דערוואַרט צו טרעפן אויף אַט דעם פאַרוואַרפענעם וועג. פונקט אַזוי האָט ער ניט אָפגעשטעלט זיין קייען דאָס ברויט מיט קנאַבל, ווען קאַפל שמש האָט אים דערציילט, אַז דאָס זיינען זיי געקומען ספּעציעל מיט אַ שליחות צו אים, פישלען, און אַז די אלמנה די בנימינעכע און גאַנץ קהל בעטן אים, ער זאָל תּיכף ומיד אַהיימפּאַרן קיין דאָליגעץ און ראַטעווען צוויי יידישע נפשות, וואָס ליגן מיטן חלף אויפן האַלדו.

געלאַסן, אַן איין וואַרט צו ענטפּערן, האָט ער אויסגעהערט אַלע רייד פון שמש; אַזוי שווייגנדיק און געלאַסן האָט ער אויך אויפגענומען דעם גאַנצן ענין, גלייך ווי אַזעלכע וויכטיקע שליחותן צו אים וואַלטן געווען אַ טאַג־טעגלעכע זאַך אין זיין לעבן.

— נו, פישל, וואָס ענטפּערסטו? — האָט קאַפל שמש אים געפרעגט — אַ שטאַט מיט יידן וואַרטן אויף דיין ענטפּער. — כּ'מיין, — האָט פישל געזאָגט איין וואַרט, ווי זיין שטייגער איז געווען, און אַרויפגעקראַכן געהאַרכזאַם אויפן וואָגן.

דער אנטרייבער האָט אים געהאַלפֿן אַרױפֿטראַגן דעם זאָק חזיר־האַר; אַזױ האָט ער אים, פּישלען, אַװעקגעזעצט נײַט לעבן זיך אױפֿן באַלעגאַלישן געזעסל, נאָר אױבנאָן, לעבן קאַפֿל שמש, און אים אַפּילו אונטערגעבעט מיט הײַ דאָס געזעס, װײַ ער װאָלט געפּירט אַ חשובֿן מענטשן. פּישל האָט רואיק און שװײַגנדיק אָנגענומען די כּיבּודים, װײַ ער װאָלט געװען געװאױנט צו אַזעלכע. אַזױ רואיק און שװײַגנדיק האָט ער אָנגענומען די כּיבּודים פֿון די דאָלינע־צער קרעמער און קרעמערקעס, װאָס זײַנען אַרױסגעגאַנגען אים מקבּל־פּנים זײַן פֿאַר די טירן פֿון זײַערע קראַמען, װען ער איז פֿאַרפֿאַרן צום מאַרק. װײַבער האָבן אים אָנטעקענגעשמײכלט, ײִדן האָבן אים פּלוצלונג שלום־עליכם געגעבן, װײַ ער װאָלט געקומען פֿון מרחקים. אַנדערע האָבן אים אַפּילו גערופֿן מיט אַ ״רבֿ״. באַלמעלאַכישע װײַבער, אײַבערגענומען פֿון דעם ײִדס פּלוצ־לונגדיקער ראַלע, זײַנען אַפּילו נאָכגעלאַפֿן נאָך זײַן װאַגן, װײַ נאָך אַ בײַדל פֿון אַ רבּילע, און אים נאָכגעשריגן הײליקע רײַד.

— אַ ברכּה אױף אײער קאַפֿ, ר' פּישל, — האָבן זײ אים געװאונטשן, —

פּרײער גאַט, דערנאָך איר, ר' פּישל, זײט דער גוטער שליח . . .

פּישל האָט אױסגעהערט רואיק אַלע ברכּות און שבחים און כּיבּודים, װײַ זײ װאָלטן אים געקומען, און ער האָט געקוקט אַרום זיך מיט גרויסער שװײַג־דיקער הײַבוּת, װאָס קײנמאַל האָט מען אַזעלכע אױף אים נײַט געזען, צוזאַמען מיט דער נײַער װירדע, איז געלעגן אױף זײַן רױט פּנים די אַלטע אײביקע תּמײמות, גוטסקײט און נאָכגעבײקײט. אַט די נאָכגעבײקײט איז פּלוצלונג פֿאַר־שוואונדן פֿון זײַן פּנים, װען די פּור איז האַסטיק פֿאַרפֿאַרן צו דעם הױז פֿון דער בנימײנעכע דער אַלמנע; אױף איר אַרט האָט זיך אױסגעלײגט אַ האַרטע און אומדערוואַרטעטע עקשנות.

— כּײַל נישט אַרײַנגיין דאָרט! — האָט פּישל געזאָגט פעסט, און אַ האַר

נישט געשטאַמלט דערבײַ — כּײַניש . . .

קאַפֿל שמש האָט זײַנע אױערן נישט געגלױבט.

— פּישל, װאָס זײַנען דאָס פֿאַר אַ דיבורים? — האָט ער געפרעגט אין

שװײַנען — קום מיט מיר.

— כּײַל נישט גיין — האָט פּישל געהאַלטן זיך בײַ זײַנס.

אַ װײַלע האָט קאַפֿל געשמײכלט זיך אין בערדל אַרײַן אײבער דער גדלות פֿון חזיר־האַר אױפֿקױפער. די ליפֿן האָבן אים ממש געביסן צו ברענגען דעם משל װעגן דעם, אַז מען בעט אַ פֿאַרד צום מנין, נעמט ער זיך אײבער. אַבער ער האָט די װערטער נײַט געזאָגט, כּדײַ צו נעמען דעם ײִדן מיט גוטן.

— מאַך דיך נישט נאַרעש, פּישל, און קום — האָט ער אים געזאָגט —

גיב מיר די האַנט און קום. גײ מיר נאָך.

פישל האָט ניט געגעבן די האַנט און ניט גערירט זיך פון אָרט. קאַפל שמש שוין דער עסק פאַרדראָסן און ער האָט גענומען רעדן מיט כעס, ווי ער איז געוואוינט געווען צו ריידן צו פישלען אין שול, ווען ער האָט אים געדאַרפט שאַפן אַ שבת.

— אָקס, כ'הייס דיך אַריינגיין! — האָט ער אים באַפוילן מיטן האַרבן וואָרט — צוליב דעם בין איך דאָך געפאַרן נאָך דיר.

פישל האָט זיך ניט דערשראַקן פאַרן שמשס האַרבן וואָרט און זיך ניט גערירט פון אָרט.

זעענדיק, אַז דעם שמש גייט עס ניט גלאַטיק מיט דעם מאַידאַניקער אורז, האָבן יידן באַלעבאַטיים זיך אַריינגעמישט אין דער זאַך און געלאָזט פאַלן זייער וואַגיק וואָרט.

— פישל, אַ ייד טאָר ניט אַזוי — האָבן זיי אים געלערנט — אַ ייד דאַרף מוחל זיין, בפרט חולאים מסוכנים . . . גייט אַריין צו דער אלמנה און זייט מוחל אירע זין . . .

— כ'על נישט גיין — האָט פישל געענטפערט עקשנותדיק.

די בנימינעכע די אַלמנה איז אַרויסגעלאָפן אין איר שאַל פאַר דער שטוב און צוגעפאַלן צו פישלען, ווי מיט אַ פאַר טעג פריער צו דעם ארון-קודש. וויינענדיק, קלאַמערנדיק אירע הענט אין פישלס האַרטער קאַפאַטע, ווי זי האָט געקלאַמערט זיך אין די הייליקע זיידנס פון מענטעלעך און פרוכתן, צולייגנדיק אַפילו די ליפן צו די פאַלעס פון אַט דעם טרייפּענעם מלבוש, האָט זי געבעטן רחמים ביי דעם שווערן רויט-בערדיקן מאַנסביל, ער זאָל רחמנות האָבן און איבערטערעטן די שוועל פון איר הויז.

— גיט מיר אייערע הענט, וועל איך זיי קושן, — האָט זי געבעטן אין איר ווייבערשער הכנעה — אַבי זייט מוחל און קומט אַריין אין מיין שטוב.

פישל איז געשטאַנען אַ שווערער, אַן אומבאַוועגלעכער, טויב צו די וויי-בערשע געבעטן און הכנעה.

— גאָט איז נישט מוחל, — האָט ער, נאָך לאַנגן שווייגן געזאַגט האָרט

און קלאָר און הויך.

דעם עולם אַרום איז באַפאַלן אַן אימה פון אַט די האַרטע, קלאַרע און הויכע רייד, וואָס קיינער האָט ניט געגלויבט, אַז זיי קענען קומען פון פישל מאַידאַניקערס מויל. דאָס, וואָס דער אייביקער תם און הכנעהניק האָט אַריינגענומען דעם רבונו של עולם אויף זיין צד, ווי אַ גלייכן שותף, און ניט נאָר ניט געוואַלט אַפּבעטן דעם געטלעכן צאָרן, נאָר אדרבה, פאַרשטאַרקן אים אויף די, וואָס האָבן אים אַרויסגעבראַכט — דאָס האָט אַרויסגערופן אַ פחד פאַר אים, דעם חשוב אין די הימלען, אויפן געדאַנק איז אַפילו געקומען פרומע

מחשבות, צי דער אויפקויפער פון חזיר-האָר איז נישט אַמאָל פון יענע לייט, די באַהאַלטענע לאַמעד-וואָוּניקעס.

— רב פישל, זייט אַ בעל-רחמים — האָט מען צו אים תפילה געטאָן.

פישל האָט ניט געוואָלט זיין קיין בעל-רחמים. מיט שווערע פיס אין צעפאַרענע געקאָועטע שטייול איז ער געשטאַנען אויף זיין אָרט, ווי אַ מויער, און ניט געוואָלט איבערטרעטן די שוועל פון הויז, וואו מען האָט אים מבייש געווען. קאַפּל שמש האָט געזען, אַז ער וועט גאַרניט ברענגען מיט זיינע רייד, אַ חוץ בויון אויף זיך אַליין, און ער האָט דעם איינגעשפאַרטן מאַידאַניקער אורח אַוועקגעפירט צום רב, דעם פאַסטעך פון דער עדה. פישל איז געגאַנגען לעבן אים מיט געזעצטע און פעסטע טריט. נאָך אים, אָפּגערוקט אַ ביסל, איז נאָכגעגאַנגען קינד און קייט. צום סאַמע לעצט איז געגאַנגען די בנימינעכע די אַלמנה, געפירט פון צוויי ווייבער אין איר געבראַכנקייט.

אַ גאַנצע שעה צייט האָט דער רב גערעדט צום האַרץ פון פישל מאַידאַ-ניקער, כדי צו צעברעכן זיין עקשנות.

פריער האָט ער איינגעטענה'ט מיט אים וועגן יושר, יהדות און מענטש-לעכקייט, ווי מען רעדט צו אַ קינד, וואָס מען וויל עס אַרויסברענגען פון אַן איינגעגעסענער עקשנות. אַז דאָס האָט דעם דאַרפס-הענדלערס האַרץ ניט ווייכער געמאַכט, האָט דער רב גענומען צו-הילף משלים פון דער תורה, היי-ליקע פסוקים און מאמרים, וואָס אַלע האָבן זיי געדאַרפט אויפווייזן, אַז ער, פישל, דאַרף פאַרגעסן אַלע עוולות און מוחל זיין די ברידער שמעון און לוי, כדי צו ראַטעווען זייערע נפשות. פישל האָט רואיק און שווייגנדיק אויסגעהערט אַלע רבנישע רייד ביזן לעצטן. אָבער אַז עס איז געקומען צום תוך און דער רב האָט אים געהייסן מיטגיין מיט דער אלמנה צו איר הויז, האָט ער זיך ניט גערירט פון דער באַנק אין דער געפאַקטער בית-דין שטוב.

— גאָט איז ניט מוחל — האָט ער געענטפערט איינע און די זעלבע רייד. די בנימינעכע האָט אים צוגעזאָגט געלט, צו גאַנצן אַכצן זילבערנע רובל פון אַ נפש, וואָס דאָס זאָל זיין אַן אויסלייזונג פאַר אירע קינדערס זינד. צוזאַמען דערמיט האָט זי אים אויך פאַרשפּראַכן צוצוגעבן די מלבושים, וואָס זיינען געבליבן נאָך איר מאַן, עליו השלום, גוטע און שיינע מלבושים נאָך. פישל האָט ניט געוואָלט פאַרקויפן פאַר קיין געלט און מתנות די גרויסע עוולה, וואָס מען האָט אים געטאָן. צעבראַכן אין איר צער, האָט די אַלמנה גענומען שלאָגן זיך מיט ביידע פויסטן אין די בריסטן.

— מיין נשמה נעמט, אַבי ניט מיינע קינדערס — האָט זי געיאַמערט — נאָט אייך מיין לעבן, נעמט עס! . . .

אַט דער ווייבערשער אָפּער האָט אַזוי אַנגענומען די פאַרזאַמלטע מענטשן

ביי די הערצער, אָז זיי האָבן דערפילט אַ כּעס אויף דעם מאַיאַדאַניקער יידן, וואָס האָט קיין ברעקל יידישקייט ניט אין זיין פּויערשן צאָרן, און מען האָט געטענהט צום רב, אַז ער זאָל נייטן דעם פרעמדן צו טאָן דאָס, וואָס קהל פאַרלאַנגט פון אים. דער רב האָט ניט אָנגענומען דעם עולמס פּאָדערונג.

— מען האָט אים מבייש געווען, ניט אונדז, — האָט דער רב געזאָגט — און עס איז אין זיין האַנט מוחל צו זיי אָדער ניט. געצוואונגענע מחילה איז קיין מחילה ניט.

דער עולם איז געשטאַנען מאַכטלאָז אין דער געפּאָקטער בית־דין שטוב, אַן אַ האָר פון האַפּענונג און בטחון.

מיטאַמאָל האָט קאַפּל שמש גיך צוזאַמענגעוויקלט אַ פּאַפּיראַס, טיף דעם רויד אַריינגעצויגן אין זיך, ווי תמיד ווען ער פאַרטיפּט זיך אין אַ שווערן קהלשן ענין, און אַרויסגעזאָגט פאַרן רב און דעם פאַרזאַמלטן עולם די גוטע המצאה זיינע, אויף וועלכער ער איז געפּאָלן.

— רב, יידן, — האָט ער געזאָגט געלאָסן, — זאָל רב בנימין עליו השלום אַלמנה צוזאָגן צו נעמען פאַר אַ מאָן דעם אלמן פּישל, און ער וועט מוחל זיין אירע זין במחילה גמורה.

אויף אַלעמענס פּנימער האָט זיך גלייכצייטיק אַ נחתיקער שמיכל אויס־געלייגט פון קאַפּל שמש שכלדיקע רייד. דער רב איז געווען איין שטיק חידוש . . .

— כּפּאַרשטיי גאַרניט ווי אַזוי עס איז מיר אַליין ניט איינגעפּאָלן דער רעיון? — האָט ער געפרעגט פּול מיט וואונדער אויף זיך אַליין.

אויסווישנדיק דעם הויכן שטערן מיט דער גרויסער פּאַטשיילע, ווי תמיד פאַר אַן ערנסטן פּסק־דין, האָט דער רב דערנענטערט זיך מיט קורצזיכטיקער נאַענטקייט צום מאַיאַדאַניקער אורח און, איינקוקנדיק זיך אין אים, ווי ער וואָלט אים געזען דאָס ערשטע מאָל, אויסגעטייטשט פאַר אים דעם ענין.

— מדה כנגד מדה — האָט ער געזאָגט — אין דער שטוב, וואו מען האָט אייך מבייש געווען, אין דער שטוב וועט מען אייך כבוד אַנטאָן. וואָס זאָגט איר דערויף, ר' פּישל?

אויף פּישלס פאַרשטיינערט פנים האָט זיך אַ ליכטיקער שמיכל צע־שפּרייט, דער ערשטער אין דער גאַנצער צייט.

— כּמיין, — האָט ער אַ ברום געטאָן נאָכגיביק.

דער רב האָט צוגערופן די אלמנה געענטער צום טיש.

— און איר, רב בנימינס ווייב וואָס זאָגט איר דערצו? — האָט ער גע־פרעגט הויך.

עטלעכע היפשע רגעס איז די אלמנה געשטאַנען אומבאַוועגלעך אין

איר טונקעלער שאַל. זי האָט קיינמאָל אין איר אלמנהשאַפט ניט געטראַכט מער וועגן אַ מאַן, און אוודאי ניט וועגן דעם דאַרפֿס־גייער פּישל מאַידאַניקער, און ווייניקער פון אַלץ אין די טעג פון איר גרויסן מוטערלעכן צער, דעם רבס רייד זיינען אַראָפּגעפאַלן אויף איר קאַפּ, ווי אַ שטיין פון הימל. אַלע האָבן געקוקט אויף איר אָנגעשטרענגט. אָנגעשטרענגטער פון אַלעמענס אויגן האָבן געקוקט אויף איר די אויגן פון דעם רויטן געפאַקטן מאַידאַניקער אורח, אויגן תּמימותדיקע, הילפּלאַזע און גרענעצלאַז גוטע. זי האָט דערפּילט אַ שווערקייט פון די אָנגעשטרענגטע בליקן אויף איר, און זי האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ צו דער ערד.

— אויב מיט דעם קען איך אַפּווענדן גאַטס צאַרן פון מיינע קינדער, זאַל זיין ווילן זיין אַזוי — האָט זי געזאָגט שטיל, אין הכּנעה.
דער רב האָט אויסגעגלייכט די באַרד און אויפּגעהויבן זיך פון זיין פּאַטער־שטול, אַ סימן, אַז די זאך האָט זיך געענדיקט בכּי־טובּ.
— קאַפּל, זע, אַז די חופּה זאַל געשטעלט ווערן גלייך נאָך דריי שטערן — האָט ער באַפוילן — און למען־השם ביים בעט פון די חולאים. דאָס איז אַ גרויסע סגולה אין אַן עת־צרה.
דער עולם, אַ גליקלעכער, אַ צעשמייכלטער, פול מיט בטחון און אמונה, האָט געאיילט פון בית־דין שטוב צום עק מאַרק, וואו עס וואוינען די טאַג־דעטניקעס.

ווי אין אָנהייב זומער, אין דעם שבת־צו־נאַכט, ווען פּישל מאַידאַניקער איז דאָס ערשטע מאָל איבערגעטראַטן די שוועל פון דער בנימינעכע דער אלמנהס הויז, געפירט צו זיין פאַרשטערטער שמחה, אַזוי אויך איצט, אין פאַרנאַכט פון אַ שפּעט אלולדיקן טאָג, איז די גרויסע שניידערשע שטוב געווען צוגערוימט ווי צו אַ שמחה.

די ניי־מאַשינען זיינען געווען פאַרהאַנגען מיט שבתדיקע טישטעכלעך, די פּויערשע הויזן און רעק — מיט ליילעכער. איבער דעם גרויסן צושנייד־טיש איז געווען פאַרשפּרייט אַ טישטעך, באַשטעלט מיט אָנגעצונדענע ליכט אין מעשענע לייכטער און מיט פּלעשלעך משקה, אייער־קיכלעך און צעשניטענע הערינג. די טאַנדעטניקעס האָבן קיין זאך ניט פאַרגעסן אין צוגרייטן די שטוב צו דער שמחה. פּעלטע צאַפּ האָט צוגעשטעלט בענק צום טיש, געפארעט זיך און באַדינט, ווי דעמאָלט, האָט מען אויך איצט אַוועקגעזעצט פּישל מאַידאַ־ניקער אויפן סאַמע אויבנאָן, און הענט צו אים אויסגעשטרעקט.

פּישל האָט געלויכטן אין דער אויפּגערוימטער שמחהדיקער שטוב. ער האָט ניט געטראַגן מער זיין אייביקן בגד. זיין געפאַקטער גוף איז געווען אייב־

נעפעסטיקט אין א טוכענער קאפאטע, א גלאנציקע און א טיף-שווארצע, מיט ברייטע לאצן און מיט צוויי שורות קנעפ. א בכבוד מלבוש, וואָס דער שניידער בנימין האָט אַ סך כוחות און שניידערשע בריהשקייט אַריינגעלייגט דערין ביים אויפנייען עס פאַר זיך אַליין צו אַ יום-טוב. כאָטש די קאפאטע איז לאַנג געהאַנגען אין אַ ליילעך, זינט איר באַלעבאָס איז אַוועק פון דער וועלט, איז זי געווען פונקטיג און שייך און פריש, ווי די אלמנה האָט זי אָפּגעהיט די גאַנצע צייט; אַזוי ניי און גלאַנציק איז געווען דאָס געירשנטע טוכן היטל, וואָס איז געזעסן אויף פישלס רויט-האַריקן קאַפּ. זיין רויטע באַרד האָט נאָך העלער געפלאַמט מיט איר פייערדיקייט פון טיף-שוואַרצן מלבוש אַראָפּ. דער עולם האָט זיך ממש ניט געקענט זאָט אַנשפּיגלען אין דעם מאַידאַניקער אורח, וואָס האָט פאַרלייכט די שטוב אין זיינע שיינע מלבושים נאָך דעם שניידערשן שוכן-עפר.

— זע, זע, עס איז אים אסור צו דערקענען — האָט מען געזאָגט אין שטויבונג.

בנימינעכע, די אלמנה, האָט תחילת ניט געוואַלט הערן אַפילו די וויי-בער אַראָפּצונעמען פון קאַפּ די טונקעלע שאַל אירע, וועלכע זי האָט אַרויפ-געצויגן אויף זיך זינט דער גזר-דין האָט זיך אָנגעהויבן. אָבער קאַפּל שמש האָט איר כלי-קודשדיק באַפוילן אַנצוטאָן אַ שבתדיק קלייד און טיכל. — אין דעם זכות וועט איר געהאַלפן ווערן, אסתר-האַדעס, — האָט ער איר צוגעזאָגט.

די וויבער האָבן מיט גרויס בריהשקייט אין ענינים פון באַצירן כלות אויסגעצירט די אלמנה אין אירע יום-טוב קליידער. ביי איר גאַנצן צער, האָט איר וויבלעכער און רונדער קערפער אַרויסגעשיילט זיך מיט כלהשן חן פון די יום-טובדיקע מלבושים. אירע שוואַרצע אויגן האָבן געפינקלט פון אונטער דעם ווייס-זיידענעם טיכל.

גיד, ווי פעלטע צאַפּ האָט זיך געאיילט אין יענעם שבת-צור-נאַכטס, האָט קאַפּל שמש אויך איצט געאיילט מיט דער שמחה. תנאים און חתונה זיינען גע-פראַוועט געוואָרן איינס נאָכן אַנדערן, ווי מנחה און מעריב אין אַ שפעטן פאַרנאַכט.

— זאָל מען דערלאַנגען אַ טעלער צו צעברעכן אויף מזל — האָט קאַפּל געבען באַפעלן.

פעלטע האָט געבראַכט אַ טעלער, ניט קיין ליימענעם און געשפּאַלטענעם, נאָר אַ ווייס-פאַרצעלייענעם און גאַנצן, וואָס מען האָט צעבראַכן אויף שערב-לעך אַרום פישלס פיס. די ברכות אונטער דער חופה זיינען אַפילו ניט אָנגעטרױט געוואָרן קאַפּל שמש, ווי דער שטייגער עס איז געווען אַנצוטרויען

אים אַזעלכע אויף שטילע חתונות צווישן אלמנות און אלמנס, נאָר דעם רב אַליין, ווי פישל מאַיִדאַניקער האָט עס אַלעמאַל באַגערט פאַרן טאַג פון זיין שמחה. דער רב האָט אויך קיינמאַל פריער, אַפילו אויף די אַנגעזעענסטע חתונות אין דאָלינעק, ניט אַריינגעלייגט אַזוי פיל פייערלעכקייט און באַטעמטקייט ביים מסדר־קדושין זיין, ווי ער האָט עס געטאַן איצט ביים מזווג־זיין אַ מיטל־יאַריקע שניידערשע אלמנאָ מיט אַן אלמן אַן אויפקויפער פון חזיר־האַר.

— קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה! — האָט ער געציקלט זיך און אויסגעזונגען מיט מתיקות די פריילעכע פסוקים.
דער עולם האָט געפילט די זיסקייט פון די ווערטער, ווי גוטן פרישן האַניק.
— מזל טוב, אין אַ גוטער מזלדיקער שעה — האָבן אַלע געוואונטשן חתן־כלה.

די אלמנהשע כלה האָט אַנגענומען איר באַשערטן ביי דער האַנט און אים גלייך פון דער חופה צוגעפירט צו די קראַנקע־בעטן, וואָס זיינען גע־שטאַנען איינס קעגן אַנדערן מיט אַ שטח פון אַן אייל אַפגערוקט.
— פישל, זיי מוחל אונדזערע חרובע שמעון און לוי — האָט זי זיך צע־יאַמערט — זיי אַ דערבאַרמדיקער טאַטע צו אונדזערע קינדער.

פישל האָט געקוקט מיט תמימותדיקע הילפלאַזע אויגן אויף די צוויי בחורים, וועמעס טאַטע ער איז פלוצלונג געוואָרן, און אויסגעשטרעקט צו זיי זיינע הענט. זיי זיינען געלעגן צעפלאַמטע, די חולאים, מיט פאַרמאַכטע אויגן, פאַרטאַנענע אין די אומענדלעכע שטחים צווישן דאָאיקע און נישט־דאָאיקע וועלטן, אין וועלכע זיי האָבן געשוועבט. פישל האָט אַריינגענומען זייערע מאַכטלאַזע הענט אין זיינע שווערע הענט, פולע מיט לעבן און קראַפט, און געהאַלטן זיי לאַנג, ווי ער וואָלט וועלן אַריינגעבן אין זיי אַ טייל פון זיין לייב און לעבן און כוחות.

— שמעון און לוי, כִּבִּין אייך מוחל פון גאַנצן האַרצן — האָט ער גע־זאָגט קלאַר, גאַרניט צו שטאַמלען — איר הערט, זין מיינע! . . .
די ליכט אין די מעשענע לייכטער האָבן פרום גענויגט זייערע פלעמלעך אין דער הייסער אַנגעצויגענער שטוב.

סטאנציע באכמאטש

אן עפיואָד פון דער רוסישער רעוואָלוציע

דאָס געוועזענע באַנק־הויז געבויט ווי אַ טעמפל, איז געווען פול מיט מענער, ווייבער, קינדער, קאָסטנס, זעק, צעוואָרפענע פּאַפּירן און שרייב־מאַשינקעס. אויף דעם אויבנאָן, לעבן דעם פּאַרליבענעם בילד פון באַנק־גרינדער, אַ פּריץ מיט באַקן־בערד און מעדאַלן, זיינען געהאַנגען די שלעכט־געדרוקטע בילדער פון גרויסהאַריקן קאַרל מאַרקס, פון גאַל־קעפּיקן לענין און פון שפּיץ־בערדלדיקן טראַצקי. איבער זיי האָט זיך געשפּרייט אַ רויטע פּאַן מיט אַ ווייסער אויפּשריפט, אַז די גאַנצע מאַכט געהערט די סאָוועטן.

די געשניצטע מאַרמאַרנע ווענט און זיילן זיינען געווען באַקלעפט מיט מעלדונגען און פּאַראַרדנונגען, אַז אַ שיעור פּאַראַרדנונגען, געדרוקטע, אָדער געשריבענע אויף שלעכט פּאַפּיר. צווישן די אַפיציעלע פּאַראַרדנונגען זיינען געהאַנגען אַ סך פּריוואַטע מיטטיילונגען, בקשות פון מענטשן, וואָס האָבן פּאַרלאָרן זייערע אייגענע, און זיי בעטן גוטהאַרציקע מענטשן, זיך אַפּצו־רופן, אויב זיי ווייסן וועגן זיי; וועגן פּאַרלאָרענע זאַכן; אַנאַנסן וועגן זוכן אַ בעט צו שלאָפּן.

ביי די געראַטעטע באַנק־פענצטערלעך, וואו מען האָט תמיד גענומען און אַרויסגעגעבן געלט, זיינען געזעסן שלעכט־געקליידעטע באַאמטע, ניט־געשאַרענע און ניט־געגאַלטע יונגעלייט, צעשוויבערטע, אָדער דיך־געשאַרענע מיידלעך. די רייען אַרום די פענצטערלעך זיינן געווען לאַנגע, געדרייטע, געפּאַקט מיט מענער און ווייבער, עוואַקואירטע פון דער שטאָט קיעוו, ביים דניעפּער, וואָס איז פּאַרנומען געוואָרן פון פּוילישן חייל. פּאַרוואַרלאַזטע, ניט־אויסגעשלאַפענע, מידע, צעבראַכענע, פּאַרלאָרענע אין דער פרעמד, האָבן זיי באַלאַגערט די פענצטערלעך פון די באַאמטע, געבעטן ברויט, אַ מלבּוש, אַ ווינקל, וואו דעם קאַפּ אַוועקצולייגן. אַנדערע האָבן געזוכט זייערע זאַכן, וואָס זיינען פּאַרפּאַלן געוואָרן אין וועג; זייערע קרובים, פון וועמען זיי זיינען אין כאַאַס פון לויפּן, אַפּגעריסן געוואָרן. מענער האָבן געזוכט ווייבער; ווייבער — מענער; עלטערן — קינדער. די באַאמטע, ניט קענענדיק זיך קיין עצה געבן, מיט די מענטשן, האָבן געשיקט זיי פון איין אַמט צום צווייטן, געפּאַדערט

דאָקומענטן, געהייסן קומען שפּעטער, מאָרגן, איבעראַכטאָג, אַבי ניט היינט. איינע אַ ווייבעלע, אַ קליינס, אַ דינס, ווי אַ קינד, נאָר מיט אַ דערוואַקסן בלאַס פּנימל, וואָס איז באַשטאַנען פּון בלוזי אויגן, משונה-גרויסע, משונה-טרויעריקע און האַלב מטורפּדיקע, האָט ניט אויפּגעהערט אַרומבלאַנקען זיך פּון פענצ-טערל צו פענצטערל, פּון מענטש צו מענטש און געפרעגט ביי יעדן אויף איר מאַן, מיט וועמען זי איז בלוזי איין טאַג פּריער פאַר דעם שונאַס אַנגריף זיך צונויפּגעקומען, און באַלד צומאַרגנס, ביים לויפּן פּון דער באַלאַגערטער שטאַט, פאַרלאָרן אים.

— ווי אזוי איז זיין פאַמיליען-נאַמען? — האָבן מענטשן זי געפרעגט. —

פּון וואַנען איז ער? וואָס איז זיין טאַן?

— כּהאַב אים ניט געפרעגט, ליבע מענטשן, — האָט דאָס בלאַנקענדיקע ווייבעלע געענטפּערט, — איך ווייס בלוזי, אַז ער הייסט סעריאַזשע, אַז ער איז אַ ליבער זייער, און ער האָט בלאַנדע האַר און בלויע אויגן...

אַפּילו די פאַרוואַגלטע מענטשן אין דער באַנק האָבן זיך ניט געקענט איינהאַלטן פּון לאַכן איבער אַט די סימנים אין גרויסן לאַנד פּון בלאַנדע און בלוזי-אויגיקע.

— ווי ווייס מען דאָס ניט דעם פאַמיליען-נאַמען פּון אַן אייגענעם מאַן? —

האַבן וויבער זי געפרעגט מיט שפּאַט.

— סעריאַזשע איז זיין נאַמען, און ער איז אַ ליבער זייער, דער מלאַך מיינער, — האָט דאָס ווייבעלע מיט די מטורפּדיקע אויגן געענטפּערט אירס. זי האָט ניט אויפּגעהערט גיין פּון איינעם צום צווייטן כאַטש מען האָט געלאַכט פּון איר. זי האָט דערביי ניט אַרויסגעלאָזט פּון אירע אַרעמס אַ קויטיק הינטל, אַ חולה באַשעפעניש, וואָס זי האָט עס ניט אויפּגעהערט צערט-לען, קרייזלען און ריידן דערצו מיט די צערטלעכסטע ווערטער, ווי אַ מאַמע רעדט צו איר ערשטן זייגלינג.

— זאָרג זיך ניט, נשמה מיינע, מירן געפיען אונדזער טייערינקן סע-ריאַזשע — האָט זי געטרייסט דאָס קויטיקע הינטל, וואָס איז געלעגן פאַרטאַן אין שטומען חיהשן צער, ווי עס וואַלט געוואוסט, אַז ס'וועט שוין לאַנג ניט אַנטרייבן אויף דער וועלט.

צווישן די, וואָס האָבן געזוכט זייערע פאַרלאָרענע משפּחות, בין איך געווען איינער פּון זיי.

דער אַנגריף אויף דער אוקראַינישער הויפּט-שטאַט, וואו איך האָב גע-וואוינט, איז געקומען פּלוצלונג ווי אַ דונער פּון הימל. בלוזי מיט אַ פאַר טעג פּריער האָט דער קאַמאַנדיר פּון שטאַטישן גאַרניזאָן פאַרזיכערט, אַז ווי אַ חזיר קען ניט זען זיין אייגענעם עק, אזוי וועט דער שונאַ ניט אַנזען

די רויטע הויפט־שטאָט פון דער רעוואָלוציאָנערער אוקראַינער ערד. די אַר־בעטער האָבן אַפילו באַצירט די גאַסן און געביידעס מיט אַ סך רויטס צום יום־טוב פון ערשטן מאַי, וואָס האָט זיך דערנענטערט. פלוצלונג, טאַקע אַ טאַג־צוויי בלויז פאַרן ערשטן מאַי יום־טוב, איז די רויטע אַרמיי אָפּגעטראָטן, און מען האָט אין איילעניש עוואַקואירט די שטאָט.

זאָט פון פּאָגראַמען און באַליידיקונגען פון די פעטלירישע, דעניקינישע און אַנדערע אַרמיען און באַנדעס, וואָס האָבן גערויבט און געמאַרעדט די קינדער פון ישראל ביים אַריינגיין און אַרויסגיין פון דער הייליקער שטאָט, האָב איך מער ניט געוואַלט דורכמאַכן דעם אַריינמאַרש פון אַ נייער אַרמיי, און איך האָב גענומען מיין פאַמיליע און געלאָזט זיך לויפן וואוהין די אויגן וועלן מיך טראָגן.

ביי די באַנען האָבן מענער זיך געשלאָגן מיט פויסטן איבער אַן אַרט אין אַ לאַסט־וואַגן. ווייבער האָבן זיך געריסן ביי די האַר, געחלשט. קינדער האָבן געיאָמערט, מען האָט זיך אַריינגעוואַרפן אין די וואַגנען דורך טיר און פענצטער. אַליין ניט וויסנדיק ווי אַזוי, איז מיין פאַמיליע אַריינגעפאַקט גע־וואָרן אין אַ וואַגאַן. ווען איך האָב געוואַלט נאַכגיין, האָט מיך אַ סאַלדאַט באַגעגנט מיט אַ גלאַנציקן שפיץ פון אַ באַיאָנעט, אויסגעשטעלט צו מיין אויסגעמאַגערטער ברוסט.

— קיין טראַט ניט מאַכן, כ'על דורכשטעכן! — האָט ער געזאָגט.

פון זיין האַרט פנים און שטאַרע אויגן האָב איך געזען, אַז ער מיינט עס. דער צוג איז אַוועק, אין גרויסן געדראַנג האָב איך אַפילו ניט געזען די פאַר־שווינדנדיקע נאַענטע מיינע. צוזאַמען מיט טויזנטער אַנדערע פאַרבלעבענע, האָב איך בלויז געהערט דאָס קלאַפן פון די רעדער און געזען דעם רויך, וואָס איז מיר געבליבן פון אַלץ.

ביים ברעג דניעפער איז די בהלה ביי די שיפן געווען אַזוי גרויס, ווי ביי די באַנען. אויף איין וויסער שיף האָט דער קאַפיטאַן זיך אַוועקגעשטעלט ביים רודער און דורך אַ הילכער געבעטן רחמים ביי די מענטשן, זיי זאָלן ניט באַזעצן מער דעם דאַמפער זיינעם.

— חברים, די שיף קען ניט נעמען מער, — האָט ער געוואָרנט, — זי

וועט זינקען.

קיינער האָט אים ניט געהערט. און כוואַליעס־ווייז געשטופט זיך אין דער שיף אַריין.

איך האָב מיך געטראָגן מיט דער כוואַליע און אַריין אינעווייניק. די מאַט־

ראָזן זיינען אַרומגעלאָפֿן ווי דולע און מיט די פּויסטן געטריבן דעם המון פון די זייטן-שיף אין דער מיט אַרײַן.

— גייט אַוועק, טיילוואַנים, איר וועט איבערוועגן אין איין זייט און זיבן קען די שיף! — האָבן זיי זיך געריסן די העלדזער.

דער דאַמפער איז געגאַנגען פאַמעלעך, געסאַפּעט און געפּייפט כּסדר. ביי די גרינע ברעגן פון שטעטל קאַניעוו, פון וואַנען אַ וויסער דענקמאַל פון אוקראַינישן דיכטער שעווטשענקאַ האָט אַראַפּגעקוקט צו אונדז פון אַ באַרג, האָבן מיטאַמאַל ביקסן-קוילן גענומען אונדז באַהאַגלען פון באַהעלטענישן אַרויס. דער קאַפּיטאַן האָט געשריגן מיט הויכע קולות.

— מאַטראַסן, אויף דער גאַנצער פאַרע גיין!

מיר זיינען אַוועק ווייטער לענג-אויס פון די שיינע, אָבער געפערלעכע, דניעפער-ברעגן. מיר זיינען פאַרבייגעפאַרן טשערקאַס, קרעמענטשונג, אַלער-ליי אַנדערע שטעט און שטעטלעך. נאָך לאַנגע שלעפענישן און שטייענישן זיינען מיר אַנגעקומען קיין יעקאַטערינאַסלאַוו, די שטאָט, וואָס פירשט פאַ-טיאַמקין האָט אויסגעבויט פאַר זיין מלכה און געליבטער — יעקאַטערינע.

אַ פרעמדער האָב איך זיך אַרומגעבלאַנקעט איבער דער שיינער דרום-שטאָט ביים דניעפער; די נעכט איבערגעשלאָפֿן אין פאַטיאַמקיןס פאַרק, די טעג פאַרבראַכט אין אַלערליי אַמטן מיט אַלערליי משונהדיקע נעמען, געשטאַנען אין לאַנגע רייען און געזוכט אויסצוגעפינען וואוהין עס איז אַוועק דער צוג מיט מיין פאַרלאָרענער משפּחה.

קיינער האָט ניט געוואוסט, גאַרניט איז געווען אין לאַנד אין דינסט פאַר אַ ציווילן מענטשן — קיין טעלעגראַף, קיין פּאַסט, קיין טעלעפּאָן, קיין באַן. אַלץ איז געווען פאַרנומען פון מילטער. איבער דעם ברייטן שטאַטישן פּראַספּעקט זיינען לאַנגע מחנות רייטער פון בודיאַניס קאַזאַקן-אַרמיי גע-ריטן צו פאַרטרייבן דעם שונא פון דער אוקראַינישער הויפט-שטאָט. אויף קליינע סיבירער פערדלעך האָבן זיי זיך געצויגן אין אומענדלעכע רייען, אַפּגעברענטע, פאַרשטויבטע, נייגעריקע און ווילדע, מיט צעוואַקסענע בערד, טשופּרינעס און איינצלע פּיאַות, מיט צעקאַלטענע פוטערנע היטלען און פאַ-פאַכעס, כאַטש די זון האָט געשרפּהט; מיט ביקסן און פּיקעס, מיט קינזשאַלן און זילבער-באַצירטע קאַוקאַזער שווערדן און מעסערס. צוזאַמען מיט די מענער זיינען מיטגעריטן זייערע ווייבער, אַזעלכע אַפּגעברענטע, פאַרשטויבטע, נייגעריקע און קאַמפּס-לוסטיקע, ווי די מענער; מיט מעכטיקע שטימען האָבן די רייטער געזונגען זייערע צעצויגענע ווילדע געזאַנגען וועגן טיך אוראַל, וועגן שלאָגן און הויליען.

„זא אוראלאם זא ריעקאי,

קאזאקי גוליאלי;

העי, העי, בעי, גוליאלי,

קאזאקי גוליאלי“ . . .

די באאמטע אין שטאָט, נייע, נישט־געניטע, צעטומלטע אין כאָס פון טאָג־טעגלעכע נייע געזעצן און פאַראַרדענונגען, האָבן ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיטן מבול מענטשן און געפעק, וואָס זייער כסדר אָנגעקומען פון די עוואַקואירטע געגעטן.

— מיר ווייסן ניט, קומט שפעטער, לאָזט אונדז צורו, — האָבן זיי גע־ענטפערט ביי די פענצטערלעך.

נאָך טעג לויפן פון אַמט צו אַמט, האָב איך מיך דערשלאָגן צו אַן עלטסטן. נאָך די ערשטע עטלעכע ווערטער פון מיין גרויסער בקשה, האָט ער מיך אָפגעשטעלט מיט איין איינציק וואָרט:

— זאַמקאַמפּאַעוואַקיוג!

איך האָב אים געוואָלט איבערפרעגן וואָס דאָס פאַנטאַסטישע וואָרט מיינט. אַ רויטאַרמיער, וואָס האָט געהאַלטן וואָך, האָט מיך געהייסן גיין, ווייל אַנדערע וואָרטן.

נאָך גרויס מי בין איך דערגאַנגען. אַז דאָס וואָרט איז דער פאַרקירצטער טיטול פון פאַרטרעטער פון קאַמיסאַר איבער דער עוואַקואַציע פון דרום־פּראָנט, צו וועמען איך דאַרף גיין מיט מיין בקשה.

הונדערטער זיינען שוין געשטאַנען פאַר מיר אין דער רייע צו אַט דעם וויכטיקן באַאמטן.

נאָך טעג וואָרטן, האָב איך מיך דערשלאָגן צו אים. דער „זאַמקאַמפּאַע־וואַקיוג“ איז סך־הכל געווען אַ יונג בחורל מיט מיידלשע רויטע בעקלעך, וואָס זיינען געווען באַוואַקסן מיט אַ העל־ווייכן פּוך. ער איז געזעסן מיטן היטל אויפן קאַפּ, איינגעהילט אין וואַלקנס־רויך פון מאַכאַר־קע־טאַבאַק.

— וואָס איז געווען דער נומער פון צוג, מיט וועלכן אייערע זיינען גע־פאַרן? — האָט ער געפרעגט.

— איך ווייס ניט, — האָב איך געענטפערט.

— פון וואַנען זאָל איך וויסן, חבר? — האָט ער צוריק געפרעגט, אַרויסלאָזנדיק אַ פול מויל רויך און געלעכטער, — גיי זיך אַ נאָדל אין אַ פּור היי?

איך האָב אים געפּאָלגט און געגאַנגען זוכן די נאָדל אין דער פּור היי. איך האָב זיך געלאָזט אויף הפקר, קעגן אַלע געזעצן און פאַראַרדענונגען. קעגן יעדן שכל און זין. איך האָב זיך געטראָגן מיטן כאָס פּין רעוואַלוציע

און בירגער־קריג. איך האָב מיך געשמוגלט אויף דעכער פון באַנען. נאָנגען־האַנגען זיך אויף בופערס, פאַרשטעקט זיך אין באַהעלטענישן אין וואַגאַנען מיט שטיין־קוילן. איינמאַל האָט אַ יונגער „פּאַליטרוק“ (קאַמאַנדיר), וואָס האָט געפירט פּערד פאַר דער אַרמיי, מיך אַרייגענומען צווייטן זיינע פּערד אויף אַ שטיקל וועג. דערפאַר האָב איך מיט אים געקנעלט דייטשע ווערטער, וואָס ער האָט שטאַרק חשק געהאַט זיך אויסצולערנען. אָבער ער האָט זיי ביי קיין פּאַל ניט געקענט צעקיינען מיט זיין עכט־רוסישן מויל. אַן אַנדערש מאַל האָט זיך מיין צוג אָפּגעשטעלט אין מיטן פעלד ניט ווייט פון דער סטאַנציע סיניעל־ניקאָוו. איך געדענק ניט גענוי, צי דאָס איז געווען לעבן סיניעל־ניקאָוו דעם ערשטן, אָדער לעבן סיניעל־ניקאָוו דעם צווייטן, אָבער איך געדענק, אַז מיר זיי־נען געשטאַנען אַ גאַנצע נאַכט אין פעלד מיט אויסגעלאָשענע ליכט. אַפילו פאַרוויכערן האָט מען פאַרבאָטן. אַלערליי וויסטע קלאַנגען האָבן זיך גע־טראָגן אין דער פינצטערער נאַכט אין מיטן פעלד. מען האָט גערעדט, אַז די באַן־ליניע איז איבערגעריסן געוואָרן דורך סאַבאַטאַזשניקעס. אַז באַנדעס גייען אויף אונדז פון דער באַנדיטן־נעסט גוליאַי־פּאַליע, אַז מאַרוסיע, די באַנדיטן־אַנפירערין, וואָס מען האָט זי גערופן מאַרוסיע די באַכיאַטשקע, דערנענטערט זיך צו אונדז מיט אירע רייטער.

עטלעכע וואָכן צייט האָב איך געשלעפט זיך איבער דער שיינער אוקראַי־נישער ערד, וואו געטאַגט, ניט גענעכטיקט, וואו גענעכטיקט — ניט געטאַגט. אין כאַרקאָוו האָב איך זיך אָנגעשטויסן אויף מענטשן, וואָס זיינען געפאַרן מיטן קיעווער צוג. זיי האָבן מיר געזאָגט, אַז מיין משפּחה דאַרף זיין אין דער שטאָט סומי. איך האָב זי דאַרטן ניט געפונען און געלאָזט זיך קיין פּאַלטאַווע, וואו מען האָט זיך משער געווען, אַז זי דאַרף דאַרטן יאָ זיין. אין פּאַלטאַווע האָט מען מיך געראטן פאַרן אין אַנדערע שטעט. אין איינעם אַ שטעטל קאַנ־סטאַנטינאָגראַד, לעבן פּאַלטאַווע. נאָך צוויי חדשים וואָס האָב איך געטראָפּן מייניקע אין אַט דעם שטעטל מיטן לאַנגו נאָמען.

דאָס שטעטל איז געווען אַ קליינס און אַ שטילס. די פאַרוואַרלאָזטע ערד איז געווען באַדעקט מיט שטרוי און מיסט פון פּערד און אַקסן. פוילע פויערים האָבן דורכגעשלעפט זיך אויף זייערע וואַגנס, אין אַקסן געשפּאַנט, רויכערנדיק זייערע לילקעס און מונטערנדיק זייערע געלאָסענע אַקסן מיט פוילע „צאַבעס“. די רוסישע שילדן אויף די קרעמלעך זיינען געווען פאַרשמירט און שלכט איבערגעמאַלט מיט אוקראַינישע אויפּשריפטן, אַזוי אַז די פויערים זאָלן זיי קענען איבערלייענען. אָבער די פויערים און פויערטעס האָבן גאַרניט געקענט קריגן אין די קראַמען — ניט קיין נאַפּט, ניט קיין זאַליץ, ניט קיין טאַבאַק, ניט אַפילו קיין שמירעכץ פאַר רעדער. די שווערע קראַם־טירן זיינען געשטאַנען

פאַרקלאַפּט. אויף די פאַרראַסטעטע שלעסער זיינען געהאַנגען ליאַק־שטעמפֿלען לען און אויפֿשריפֿטן, אָז פֿריוואַטער האַנדל איז אָפֿגעשאַפֿט און אָן די קאַנ־פּיסקירטע קראַמען, אין רשות פֿון דער סאָוועטן־מאַכט, זיינען געשלאַסן ביז אַ ווייטערדיקער פאַראַרדנונג. די פֿויערע האָבן געלאַצט מיט טעמפּע אויגן אויף די אויסגעהאַנגענע בילדער פֿון שפּיץ־בערדלדיקן טראַצקי, דעם אַנטי־קריסט, וואָס אונטער זיין ממשלה איז קיין גאַט און קיין מסחר ניטאָ.

דער איינציקער האַנדל איז געטריבן געוואָרן אויפֿן גרויסן קיילעכדיקן מאַרק, קיין פּאַפּיר־געלט האָט קיינער ניט גענומען. אָבער פֿאַר אַ געלאַטע העמד האָט מען געקענט איינקויפֿן אַ זאַק קאַרטאָפֿל; פֿאַר אַ פֿאַר אַלטע הויזן — אַ פּוד קאַרן־מעל; פֿאַר אַ נאָדל האָט מען געקראָגן אַ גאַנצן טויף קירבעסן, קיינמאַל אין מיין לעבן האָב איך ניט געזען אַזעלכע גרויסע באַטעמטע קירבעסן, ווי אין אַט דעם שטעטל.

איך האָב גאָר נישט געהאַט וואָס צו טאָן אין דעם העק. אָבער פֿאַרן ערגעץ אַנדערש, איז ניט עס איז געווען וואו, ניט מען האָט געקענט. האָב איך אַראָפֿ־גענומען דאָס לעצטע פֿון זיך, אַזעקגעטראַגן עס אויפֿן גרויסן מאַרק און אויסגעביטן אויף קאַרטאָפֿל, קירבעסן, קליינע פֿאַרציעס ברויט האָבן מיר געהאַט פֿון מיין פֿרויס אַרבעט אין מיליטערישן שפּיטאַל, וואָס איז איינגע־שטאַנען אין שטעטל. געוואוינט האָבן מיר אין אַ צימערל פֿון אַ הויז, וואָס האָט געהערט צו איינעם אַ מענטשן, אָן אַנטלאַפענער פֿון דער רעוואָלוציע. וואָס אַזוינס עס איז געווען דער, וואָס האָט געמוזט ראַטעווען זיך פֿון דער מאַכט פֿון די סאָוועטן — אָן „איספּראַוויניק“, אַדער אַ גלח — האָט מען ניט געקענט וויסן. אָבער וואָס אַזוינס ער איז ניט געווען, איז ער געווען זייער אַ פרומער רעכטגלויביקער קריסט, ווייל אין יעדן צימער פֿון זיין גרויס הויז האָבן געהאַנגען איקאָנעס, אַלערליי איקאָנעס, קליינע, מיטעלע, גרויסע און גאָר גרויסע, איינגערעמט אין שווערע אַלטע שוואַרצע ראַמען, אין געשניצטע שענקעלעך; אַפֿליו אין די פעדער־הייזלעך האָבן געהאַנגען איקאָנעס. מיין שכן, אַ דינער, בלאַנדער אוקראַינער שייגעץ, אַ מיליטערישער קאַמיסאַר, האָט יעדן טאָג אַראָפֿגענומען אָן אַנדער הייליק בילד, צעהאַקט עס אויף שטיקער און אויף זיי געקאַכט מאַגערע מאַלצייטן פֿאַר זיך. ווען זיינע טעפֿלעך זיינען געווען פֿאַרטיק, האָט ער געלאָזט מיך צושטעלן עטלעכע קאַרטאָפֿל אויפֿן הייליקן פייער. אָבער דער עיקר האָב איך מיך גענערט מיט קירבעסן.

די טעג זיינען געווען לאַנגע, גרויסע. די זון פֿלעגט אונטערגיין צוועלף ביינאַכט. דאָס האָט זי געמוזט אונטערגיין אַזוי שפעט, ווייל כּדי צו שפּאַרן נאַפֿט און ליכט, האָט די סאָוועטן־מאַכט גערוקט דעם זייגער אויף גאַנצע פֿיר

שעה פאַראויס. צוליב דעם, וואָס זי האָט זיך אַזוי פאַרשפּעטיקט מיט איר אונטערגיין, די זומערדיקע זון, האָט זי זיך אויך פאַרשפּעטיקט מיט איר אויפגיין אין פרימאָרגן. זי איז אַרויס פון מזרח ניט פריער ווי אַרום אַכט אַזייגער. אַזוי האָט פאַרשפּעטיקט דער באַגינען, און מענטשן האָבן זיך אויפֿ- געהויבן צוגלייך מיטן ערשטן שפּראַך. די לאַנגע הייסע טעג האָבן זיך גע- צויגן ווי פעך. אַפילו קיין צייטונג איז ניט אָנגעקומען. איך האָב גאַרניט געוואוסט וואָס עס גייט אָן אויף דער צערודערטער וועלט ווייטער פון דעם העק. די איינציקע צעשטרייאונג אין דער מאַנאַטאַניע זיינען געווען די מילי- טערישע לוויות. טאָג נאָך טאָג, צו דער מינוט, האָט מען אַרויסגעפירט פון מיליטערישן שפיטאַל אַן אַנדער סאַלדאַט, וואָס איז געפאַלן פון אַפגעשפּאַרטע וואונדן אין פעלד, אַדער פון פלעקן טיפּוס. דער קורץ־געוויקסיקער הויפּט־קאָ- מאַנדיר פון שפיטאַל, אַ פאַרגויאישטער ייד מיט אַ קאַלמיקיש פנים און מיט אַ רוסישן נאָמען, קאָזילין, האָט זייער פייערלעך געלאָזט באַגלייטן די טויטע סאַל- דאַטן פון זיין שפיטאַל, מיט אַ וואָגן איינגעהילט אין אַ רויטער פּאָן, מיט עטלעכע סאַלדאַטן מיט געווער און אַפילו מיט אַ בלאַז־אַרקעסטער פון דריי טראַמייטן, גע- שפילט פון מיליטערישע שפיטאַל־סאַניטאַרן. מיין שכן, דער מיליטערישער קאָ- מיסאַר, האָט אויפן פרישן קבר פון יעדן סאַלדאַט געהאַלטן די אייגענע רעדע, אַז דער אומגעקומענער איז געפאַלן אַ קרבן פאַר דער רעוואָלוציע, און פאַרזיכערט אים, דעם מת, אַז דער אַלועטלעכער פּראַלעטאַריאַט וועט אים פאַרשרייבן צווישן זיינע העלדן. אַ חוץ אַט די לוויות איז גאַרניט געשען אין דעם פאַר- וואַרפענעם שטעטל. פון גרויס לאַנגווייליקייט האָב איך דערטראַכט זיך צום געדאַנק צו פרובירן עפעס אויפשרייבן. אָבער איך האָב ניט געהאַט קיין טינט און פעדער, ניט קיין פּאַפיר. קויפן עפעס האָט מען ניט געקענט. אויפן מאַרק איז אַט די סחורה ניט געווען. איך בין אַוועק אין אַמט, וואָס איז געווען דער באַלעבאַס איבער די קאָנפּיסקירטע קראַמען, צו בעטן שרייב־געצייג. אַן עלטערער אוקראַינער מיט אַ פאַר ברייטע פלודערן און מיט ריזיקע נאָכ- הענגענדיקע וואַנצעס, ענלעך צו אַ העלד פון גאַגאַלס קאַזאַק, האָט מיר געזאָגט אין אוקראַיניש, איך זאַל אַנשרייבן אַ ביטע, און דווקא אין לשון פון לאַנד. כאַטש איך האָב קיין אוקראַיניש וואָרט ניט געקענט אויפשרייבן, האָב איך צוגעשאַקלט צום וואַנצנדיקן באַאמטנס באַפעל, האַלטנדיק זיך ביי דער עצה, וואָס יידן האָבן זיך געגעבן אין אַזאַ פאַל: שרייב גרייזיק רוסיש און ס'וועט אַרויס גוט אוקראַיניש.

— גיט מיר טינט און פעדער און איך וועל אַנשרייבן אַ ביטע, — האָב איך געזאָגט אין רוסיש, מיט פוילישע ווערטער געמישט, כדי צופרידנצושטעלן דעם פרומען אוקראַינער.

— צו קריגן שרייב־געצייג אויף אַנשרייבן אַ ביטע מוזט איר אַנשרייבן
 אַ ביטע, — האָט גאַגאַלס העלד מיר געענטפערט פייערלעך־אַפיציעל.
 — אָבער ווי אַזוי קען איך שרייבן אַ ביטע און שרייב־געצייג ?
 — טאָ שרייבט ניט, — האָט גאַגאַלס קאַזאַק מיר געגעבן און עצה.
 — דאַרף איך דאָך אָבער האָבן שרייב־געצייג !
 — טאָ שרייבט און אַ ביטע ! . . .
 עס איז געווען אַ פאַרכישופטער קרייז, ניט אַרויסצוקריכן.

מיין שכן דער קאַמיסאַר האָט געקראָגן פאַר מיר אַ קליין שטיקל בליי־
 שטיפט, און אַ פעקל געריכטס־פראַטאַקאָלן, קאַליגראַפיש־באַשריבענע פון
 אַ געניטן קאַנצעלאַריע־שרייבער פון צאַרישן רעזשים. דאָס זיינען געווען
 פאַרגעלטע אַלטע פראַטאַקאָלן פון אַ פראַצעס איבער אַ רוצח מיטן נאָמען
 מיקאַליוק, וואָס האָט אויסגעמאַרדעט אַ גאַנצע דאַרפישע משפּחה אין זיין
 אייפערזוכט צו אַ יונגער פויערשער טאַכטער, וועלכער ער האָט געוואַלט פאַר
 אַ ווייב און איר משפּחה האָט זי אים ניט געוואַלט געבן. אַט דער ראַמאַנטי־
 שער רוצח מיקאַליוק איז מיר כסדר געשטאַנען פאַר די אויגן און געשטערט מיר
 אין מיין שרייבן. איך האָב מיר אַליין אויסגעמאַלט אים, דאָס פויערים־מיידל
 זיינס, אין וועלכער ער איז געווען פאַרליבט, אירע עלטערן, שוועסטער און
 ברידער, וואָס האָבן ניט דערלאָזט צום שידוך. איך האָב אַזוי בולט געזען יעדן
 פון זיי, זייער אויסזען און קליידער און געשטאַלט, ווי איך וואַלט זיי נאָענט
 געקענט. איך האָב אויך געהערט זייערע שטימען, זייערע טענות און מחלוקת
 מיט דעם יונג מיקאַליוק, וועמען זיי האָבן ניט געוואַלט האָבן אין דער משפּחה.
 זיי זיינען מיר אַזוי אַריין אין די ביינער, אַט די אַלע לייט פון אַ פאַרוואַרפן
 רוסישן דאַרף, וואָס זיינען שוין שיינע עטלעכע צענדליק יאָרן געווען אויף
 יענער וועלט, צוזאַמען אפשר מיט זייער רוצח מיקאַליוק — אַז איך האָב ביי
 קיין שום אופן ניט געקענט צונויפנעמען מיינע מחשבות און שרייבן די מעשה,
 וואָס איך האָב געוואַלט. איך האָב דעריבער געהאַלטן אין איין מעקן און קלעקן
 ביים אַריינשרייבן מיינע געדיכט־געשריבענע יידישע ווערטער צווישן די
 שורות פון די קאַליגראַפיש־געשריבענע רוסישע פראַטאַקאָלן.

איך וואַלט שוין אוודאי געבליבן אַ גאַנצן זומער, און אפשר אַפילו אַ
 ווינטער דערצו, אין אַט דעם שטעטל, וואו קירבעסן זיינען געווען בול. אָבער
 די רעוואָלוציע האָט מיך נאָכגעיאָגט און דערגרייכט אויך צו אַט דעם פאַר־
 וואַרפענעם העק.

אין איינעם אַ פאַרטאָג האָט זיך אַ טעמפע שיסעריי גענומען אַנטראָגן
 פון ווייט אין שטעטל. מיין שכן, דער מיליטערישער קאַמיסאַר, האָט איבער־
 געלאָזט זיינע טעפלעך אין מיטן קאַכן אויפן פייער פון איקאַנעס, און אַלאַר־

מירט דעם קליינעם מיליטערישן טייל אין שטעטל. כאָטש קיינער האָט ניט געזען די לייט, וואָס האָבן אָנגעגריפן, האָט מען געוואוסט, אַז דאָס זיינען די באַנדעס פון באַטקאָ מאַכנאָ, וואָס האָבן געגריבלט און געשוויבלט אויף דער אוקראַינישער ערד אין דרום און אויסגעוואַקסן תמיד וואו מען האָט זיך ניט געריכט אויף זיי. אַפילו די סאַניטאַרן פון מיליטערישן שפיטאַל, צוזאַמען מיט די דריי שפילער פון בלאַז-אַרקעסטער, האָט דער דינער קאַמיסאַר צוגענומען פון זייער אַרבעט און באַוואַפנט זיי מיט ביקסן אַפצוטרייבן דעם שונא. דער הויכער בלאַנדער קאַמיסאַר איז געגאַנגען אַזאַ אויסגעגלייכטער פאַראויס, אַז די ביקס אויף זיין פלייצע האָט אויסגעזען ווי אַ טייל פון זיין בוי-גיךן קערפער. ער איז געווען איין שטיק וואַפן. ווען נאָך אַ שווערן טאַג קעמפן, האָט ער די אָנגרייפער נישט פאַרטריבן, האָט ער געשיקט אַ רייטער נאָך הילף צו אַ שכנישן גאַרניזאָן, אַ קאַמפאַניע פון אַן אינטערנאַציאָנאַלן רעגיר-מענט.

די פרעמדע קעמפער — אונגאַרישע הוזאַרן, דייטשע ספאַרטאַקער, לאַ-טישן, כינעזער און עטלעכע גאַליציאַנער יידישע בחורים, געפאַנגענע עסטריי-כישע סאַלדאַטן פון קאָזער פראַנץ-יאָזעפס קייסערלעכער און קעניגלעכער אַרמיי — זיינען זייער האַפערדיק דורכגעגאַנגען דאָס שטעטל אין זייער מאַרש קעגן שונא פון דער רעוואָלוציע. אָבער זיי זיינען זייער טרויעריק צוריקגע-קומען. זיי זיינען אַריינגעפאַלן אין אַ קלעם צווישן שונאים פון עטלעכע זייטן. די באַזיגער זייערע האָבן זיי אַפילו ניט דערשאַסן, נאָר מיט די שווערדן צע-האַקט, ווי קרויט. צומאַרגנס האָבן צענדליקער פויערישע פורן, געשפאַנט אין אַקסן און אָנגעטריבן פון פויערטעס, געבראַכט צופירן די שטיקער מענטשן פון שלאַכטפעלד.

דערנאָך איז מיין שכן דער קאַמיסאַר צוריקגעקומען פון פעלד, פון וואַנען ער האָט די אָנגרייפער ענדלעך פאַרטריבן. זיין אויסגעצויגענע פיגור איז געווען דינער ווי תמיד, קויטיק און חושך. זיין רעדע איבער דעם ברידער-קבר פון די געפאַלענע אויסלענדער איז דאָס מאָל געווען אַזוי פלאַמיק, ווי דאָס פייער פון די איקאַנעס, וואָס ער פלעגט ברענען. שעהן לאַנג האָט ער דערנאָך געאוילט און געפוצט זיין ביקס ביי דער טיר פון הויז.

— זי דאַרף אַ גוטע רייניקונג, — האָט ער געברומט, בלויז מיט מיינע אַייגענע הענט האָב איך דרייסיק פון זיי צו דער וואַנט געשטעלט און אין שטאַב פון גענעראַל דוכאַנין געשיקט.

דער שטאַב פון צאַרישן גענעראַל דוכאַנין איז שוין אַ צייט געווען אויף יענער וועלט.

מיט אַ באַזונדערן אימפעט האָט דער דינער קאַמיסאַר שפעטער גע-

האָקט די איקאָנעס איבער דער שוועל פון הויז. אָבער ניט לאַנג האָט ער באַוויזן צו קאָכן זיינע מאַלצייטן מיט די הייליקע בילדער פון גאָטס זון און זיין מוטער.

פון פערעקאָפּ ביים קרימער האַלב-אינדזל, האָבן די ווייס-גוואַרדעאישע מחנות פון באַראָן ווראַנגעל געלאָזט זיך מאַרשירן אויף דער פעטער ערד פון אוקראַינישן לאַנד. כאָטש זיי זיינען נאָך געווען אַ היפשן מהלך, האָט מען זיי צו יעדער צייט געקענט דערוואַרטן אויפן וועג קיין פּאָלאַטאווע. איך האָב געוואוסט, אַז איך האָב אַלע מעגלעכקייטן צו געפּינען אַן אָרט אין ברידער-קבר צווישן די אויסלענדישע סאַלדאַטן, וואָס זיינען פאַרשניטן געוואָרן אויף פרעמדער ערד. און איך האָב איבערגעלאָזט אין סאַמע מיט די געריכטס-פּראָטאַקאָלן איבער דעם רוצח מיקאַליוק, אין וועלכע איך האָב אַריינגע-קוועטשט מיינע יידישע אותיות, און געלאָזט זיך לויפן פון דעם שטעטלעך אין דרום, וואָס האָט געהאַט אַזאַ מזל-ברכה אין קירבעסן יענעם יאָר.

מיין משפּחה האָט געדאַרפט מיטפאַרן מיטן מיליטערישן שפיטאַל, וואָס האָט זיך עוואַקואירט באַצייטנס צו אַ מער רואיק אָרט. איך האָב מיט דעם שפיטאַל ניט געטאַרט פאַרן. שמוגלען זיך איז געווען אוממעגלעך. אַלע באַ-נען זיינען געווען פאַרנומען פון מיליטער, פון עוואַקואירטע באַאמטע. אין דער גאַנצער געגענט איז דערקלערט געוואָרן קריגס-צושטאַנד. אַלע אַמטן זיינען איבערגעגאַנגען צו דער מיליטערישער מאַכט. איך בין אַוועק צום „אַרטאַ-טשעקאַ“, וואָס האָט צו זאָגן איבער דער אייזנבאַן-מאַכט, צו בעטן אַ דער-לויבעניש אַרויסצופאַרן פון דעם פּלאַץ. אין אַן אַנגערויכערטער שטוב, פול מיט זשומענדיקע פליגן אַרום דעם נאַפּט-לעמפל און אַרום דעם טינטער אויפן לאַנגן פּראָסטן טיש, איז געזעסן אַן אַש-קאַלירנדער פאַרשוין, מיט טיפע, שטרענגע און חושכע קנייטשן אין זיין טשוגונען פנים. ער האָט געטראָגן בלוז אַ פאַר זעלבערישע הויזן, אַ לייבל, און זיינע צעוואקסענע פיס זיינען געווען באַרוועס. די שטיוול זיינען געשטאַנען לעבן אים שטייפע, ווי די כאַ-ליעוועס וואָלטן נאָך געווען פול מיט פיס. אויפן טיש איז געלעגן אַ צעשניטן ברויט און אַ רעוואָלווער, אַזוי האַרט און שוואַרץ, ווי דער באַרוועסער מענטש, וואָס האָט אויסגעזען, ווי ער וואָלט יאָרן-לאַנג געווען אַ קוילנגרעבער אַדער אַ גיסער אין אַן אייזן-פאַבריק.

— וואָס ווילסטו? — האָט מיך דער באַרוועסער געפרעגט, זאָגנדיק

מיר „דו“.

— איך וויל זען דעם חבר קאָמיסאַר, — האָב איך געזאָגט.

— דאָס בין איך, וואָס דאַרפסטו? — האָט דער באַרוועסער געענטפערט

מיט אַ שווער, געלאַסן, אומהיימלעך קול.

איך האָב אים דערציילט ווי אַזוי איך בין דאָ פאַרוואַלגערט געוואָרן און אַז איך וויל אַוועקפאַרן צוריק קיין קיעוו, פון וואַנען מען האָט דעם שונא שוין געהאַט אַרויסגעטריבן און געיאָגט אים ווייטער.

דער באַרוועסער האָט מיך באַטראַכט מיט פינצטערע אויגן, פולע מיט אומצוטרוי, פאַרדאַכט. ער האָט מיך אויסגעפרעגט מיט קורצע אָפגעהאַקטע פראַגן:

— ווער ביסטו? וואָס ביסטו? פון וואַנען קומסטו? וואָס טוטסטו?

— איך בין אַ שרייבער.

— אין וועלכער סאָוועטישער קאָנצעלאַריע שרייבסטו?

איך האָב אים דערקלערט אַז איך בין ניט אַ שרייבער אין אַן אַמט, נאָר אַ מחבר. ער האָט ניט פאַרשטאַנען. איך האָב אים אויסגעטייטשט אויף אַלע אופנים, אַז איך שרייב ביכער, פאַרפאַס מעשיות. זיינע אויגן האָבן גע־קוקט אויף מיר מיט נאָך מער אומצוטרוי.

— צו וואָס שרייבסטו דאָס אַלץ? — האָט ער געוואַלט וויסן, — ווער

דאַרף עס?

איך האָב אַליין ניט געוואוסט צוליב וואָס איך שרייב עס. נאָך ווייניקער האָב איך געוואוסט ווער עס דאַרף עס. קיינער האָט ניט געדאַרפט מיינע אַנ־פאַנגערישע פראַוואַן, באַשטימט ניט אין אַט דער צייט. איך האָב ניט געהאַט וואָס צו ענטפערן. דער באַרוועסער מענטש האָט מיך באַטראַכט פון קאַפּ ביז די פיס מיט זיינע פינצטערע בליקן.

— פון וואַנען שטאַמסטו? — האָט ער געפרעגט שטרענג, — פון וועלכן

לאַנד?

— פון פּוילן.

ער האָט אַזש געעפנט דאָס מויל פון איבערראַשונג, באַווייזנדיק גרויסע געל־פאַררויכערטע ציין.

— אַזוי? פון פּוילן? — האָט ער איבערגעפרעגט מיט אַ פאַרגליווערטן

שמיכל אויף זיין טשוגונען פנים.

פּוילן איז געווען אין סאַמע ברען פון קריג קעגן רוסלאַנד.

דער באַרוועסער האָט אַריינגערופן פון צווייטן צימער איינעם אַ מענטש, אַפנים זיין צווייטע האַנט. פונקט ווי ער אַליין, דער באַרוועסער, איז געווען אָפגעלאָזן, חושך, אַזוי איז דער חבר זיינער געווען אויסגעפּוצט אין עסיק און אין האַניק. דאָס איז געווען אַ היכער קאָוקאַזער יונג מיט אַ טשערקעסן־אוינפאַרם, באַצירט מיט מעסערלעך, קינזשאַלן, זילבער־אויסגעהאַמערטע רימענדלעך און אַלערליי אַנדערע צאַצקעס. ברייט אין די פלייצעס, שמאַל אין דער טאַליע, מיט געטאַקטע לייכטע פיס אין וויכע שטיוועלעך, מיט אַ

ממזריש פוטערנעם היטעלע אויפן קאפ, דורכעגקרייצט מיט גאלדענע בענדע-
לעך, לייכט און שוועבנדיק, — האט ער אויסגעזען ווי א קאווקאזער אָפּערע-
טע „קראַסאוועץ“. ער האט אַ קוק געטאָן אויף מיר מיט גרויסע, שוואַרצע, נאַ-
רעשע אויגן און זיך פאַנאָדערגעלאַכט אויף אַלע שניי־ווייסע ציין.

— ער איז דער אמתער פויגל, — האט ער געזאָגט אין אַ קאָמישן רו-
סיש, — אַ קראָ פון פוילן.

ער האט פּרובירט אַוועקלייגן אַ פאַטעטישע גרייזיקע רעדע, פול מיטן
לשון פון גאַסן־רעדנער, וועגן רעוואָלוציע און קריג, אָבער דער באַרוועסער
האט אים אָפּגעשטעלט. אַנשטאַט טענהן, האט ער אַריינגערופן אַ באַוואָפּנטן
רויטאַרמייער און אים געהייסן מיטגיין מיט מיר אַהיים און פאַרנעמען מיט
זיך אַלץ, וואָס איך פאַרמאַג. מער ווי די געריכטס־פּראַטאַקאָלן וועגן רוצח
מיקאַליוק האָב איך גאַרניט געהאַט. דער באַרוועסער מיטן קאווקאזער האָבן
לאַנג און דורכגרינדלעך באַטראַכט די יידישע אותיות, וואָס איך האָב געהאַט
אַריינגעקוועטשט צווישן די רוסישע שורות, און זיך געהיימניספול איבער-
געקוקט.

— דער טייוול ווייסט, וואָס פאַר אַ צייכנס דאָס זיינען, — האט דער באַר-
וועסער געזאָגט, זייענדיק זיכער, אַז ער האט פאַר זיך די געפּערלעכסטע
פוילישע שפּיאָנאַזש־דאַקומענטן.

דער קאווקאזער „קראַסאוועץ“ האט צוגעשאַקלט. דער באַרוועסער האט
באַהאַלטן די פּאַפּירן.

— חבר רויטאַרמייער, שליס אים איין ביז ס'וועט קלאַר ווערן, — האט
ער געזאָגט, — און האַלט אַ גוט אויג אויף אים.

איך האָב געזען, אַז ס'האַלט שלעכט מיט מיר, אין דעם כאַאָס פון
רעוואָלוציע און קריג האט מען ווייניק זיך צערעמאַניעט מיט אַ מענטש, נאָך
דערצו מיט איינעם, וואָס קומט פון אַ לאַנד, וואָס איז אין קריג מיט רוס-
לאַנד. איך האָב געוואַלט זיך ראַטעווען, אויפווייזן, אַז מיינע כתבים זיינען
בלויז אומשעדלעכע מעשיות. דער באַרוועסער האט מיך ניט געוואַלט הערן.

— „יערונדאַ“ (קוואַטש)! — האט ער אַ זאָג געטאָן און אַרויפגעצויגן
די שטייוול אויף די פיס, — מיר'ן שוין דערגיין וואָס דו האַסט דאַרט אין די
פּאַפּירן דיינע. געגאַנגען!

דער רויטאַרמייער האט מיר געהייסן גיין פאַראויס און ער איז מיר
נאָכגעגאַנגען מיט עטלעכע טריט פון הינטן, אַזוי אַז ביי יעדן פּראַוואו מיינעם
צו לויפן, זאָל ער מיך קענען דערגרייכן מיטן באַיאַנעט אָדער מיט אַ קויל.
כאָטש איך האָב זיין אויסגעשטרעקטע ביקס הינטער מיר ניט געזען, האָב איך
געפילט איר קאַלטן אַטעם אויף מיין רוקן.

ער האָט גערעדט צו מיר הינטערוויילעכטס :

— מעגלעך, אַז דו ביסט ניט שולדיק, מעגלעך, אַז יאָ, — האָט ער פֿי-
לאַזאַפֿירט פֿויעריש, — איך בין אַ מענטש אַ פֿינצטערער, קען ניט לייענען
און שרייבן, און איך ווייס ניט. מיינסטהאַלבן וואַלסטו געקענט גיין מיט גאָט
און מיך וואַלט עס ניט אָנגעאַנגען. אָבער איך האָב אַ באַפעל דיך צו באַ-
וואַכן און איך מוז דעם באַפעל אויספֿירן . . . אַזוי איז עס, חבר . . .

איך בין געגאַנגען פֿאַראויס מיט לאַנגזאַמע טריט. מיטאַמאַל האָט מיך
אַנגעטראַפֿן דער מיליטערישער דאָקטאָר קאַזיולין, וואָס האָט עוואַקואירט די
לעצטע בעטן פֿון זיין שפּיטאַל. ער האָט אַ קוק געטאָן אויף מיר מיט זיינע
קאַלמיקישע אויגן און זיך פֿאַנדערגעלאַכט.

— העי, חבר פֿושקין, — האָט ער אַ רוף געטאָן אין חוּזק איבער מיין
שרייבערישער באַשעפֿטיקונג, — אויף וועלכן קאַמיטאַר האָט איר דאָס גע-
וואָרפֿן אַ באַמבע, הע ?
אַפֿנים, אַז איך האָב געמוזט אויסזען צו-ערנסט פֿאַר שפּאַסן, און ער האָט
אויפֿגעהערט לאַכן.

— חבר רויט-אַרמיער, פֿיר אים צוריק, — האָט ער באַפוילן. — איך
גיי-מיט און וועל קלאָר מאַכן די זאַך.

דער פֿוילער רויטאַרמיער האָט געשוויגן אַ וויילע, ניט וויסנדיק וואָס
צו טאָן. נאָך אַ היפּשן ישׁובֿ-הדעת, האָט ער מיר באַפוילן זיך אומצוקערן.
— צוריק איז צוריק, — האָט ער געברומט פֿויל, צופֿרידן מיך ניט
איינצוזעצן.

אַ האַלבע שעה צייט אויפֿן זייגער האָט דער דאָקטאָר קאַזיולין איינגע-
טענהט מיטן באַרוועסן פֿאַרשוין וועגן ליטעראַטור, וועגן דער וויכטיקייט
אירער פֿאַר די אַרבעטער-מאַסן און וועגן איר נוצן פֿאַר דער מאַכט פֿון די
סאָוועטן. אָבער דער באַרוועסער איז געבליבן קאַלט, האַרט ווי אַ שטיין. דער
פֿאַרגוואישטער דאָקטאָר האָט אַפֿילו מיט גרויס מי דערמאַנט זיך פֿון ינגלשע
יאָרן די פֿאַרגעסענע ייִדישע אותיות און איבערגעליענט מיט אַ שמיכל
שורה נאָך שורה פֿון מיינע שרייבענישן אויף די געריכטס-פֿראַטאַקאַלן. ער
האָט לאַכנדיק זיי איבערגעזעצט אין רוסיש פֿאַר דעם טשוגונענעם פֿאַרשוין.
— איך גאַראַנטיר פֿאַר אים, חבר קאַמיטאַר — האָט ער געטענהט —
איך, אַן אַלטער פֿאַרטיי-מאַן.

נאָך לאַנגן פֿאַרדעכטיקן שווייגן, האָט דער פֿאַרשוין מיטן טשוגונענעם
פֿנים זיך געלאָזט ברעכן.

— איך ווייס, אַ מענטש איז אַ פֿויער, אַ דאָקטאָר, אַ שרייבער אין
אַ קאַנצעלאַריע, — האָט ער געזאָגט געלאַסן, — וועגן מעשה-שרייבער

איז ניט איך האָב געהערט, ניט איך פאַרשטיי צו וואָס מען דאַרף קאַליע־מאַכן פאַפיר דערויף.

נאָכדעם האָט ער געהייסן דעם רויטאַרמייער צוריקגיין צו זיין פּלאַץ, און אַליין האָט ער זיך אַוועקגעזעצט ביים טיש, אַרויסגענומען געלאָסן די דער־טרוקענע פּליגן פון טינטער, איינגעטונקען די אַלטע פען און מיט גרויס האַרעוואַניע אָנגעשריבן אויף אַ צעקנייטשט שטיקל פאַפיר גראַבע גרייזיקע זוּערטער, אַז איך מעג אַרויספאַרן פון דער געגענט און בין באַרעכטיקט צו אַ פּלאַץ אין אַ צוג. דערנאָך האָט ער אָנגעשפּיגן אויפן אויסגעטריקנטן שטעמפל און אַוועקגעלייגט אַ צעשמירטע חתימה אויפן צעקנייטשטן פאַפירל.

— הייס, חברים, — האָט ער געברומט, שוויצנדיק פון דער שווערער אַרבעט ביים שרייבן.

אַ וואָך צייט בין איך אָפּגעלעגן ביי דער סטאַנציע הינטערן שטעטל, וואַרטנדיק אויף אַ צוג. עס זיינען דורכגעאַנגען צוגן פון צייט צו צייט, אָבער קיינער פון זיי האָט מיך ניט אַריינגעלאָזט, כאַטש איך האָב געוויזן מיין פאַפירל מיטן שטעמפל. די צוגן זיינען געווען מילטערישע. אין אַ סך וואַך גאַנען האָט מען געפירט עוואַקואירטע זאַכן פון באַדראַטע מלחמה־געגנטן. איינמאָל איז דורך אַ צוג, פול מיט פּראַכט און פּאַסאָזשירן, איך בין גלייך אַרויף אויף אַ דאָך פון אַ לאַסט־וואַגאָן, אויף וועלכן מען האָט זיך נאָך געקעמט ערגעץ אַריינקוועטשן. זיצנדיק אויפן זון־אָנגעגליטן בלעך, האָב איך געהאַלטן אויג פאַר זיך, כדי ניט צו פאַרטשעפען זיך אין אַ טונעל אָדער אין אַן אַנדער שטרויכלונג, ביי וואָס מען קען בלייבן מיט אַ קאַפּ קירצער.

דער צוג איז געווען אַ לאַנגער, אָנגעפילט מיט פּאַסאָזשירן פון יעדן אויסזען און קליידונג. אין פילע וואַגאָנען האָט מען געפירט בהמות, קוילן, היי, וואוהין דער צוג גייט, האָט קיינער ניט געוואוסט. די וועגן זיינען געווען פאַרפאַקט, די ליניעס פאַרנומען מיט מיליטערישע צוגן. אין אַנדערע ערטער זיינען געווען אויפגעריסן די רעלסן און בריקלעך, פאַנאָדערגענומען די שוועלן.

— מען וועט פאַרן ווען מ'וועט קענען און וואו מ'וועט זיך לאָזן, — האָבן די באַן־אַרבעטער ביזן געענטפערט די פּאַסאָזשירן, וואָס האָבן געהאַלטן אין איין פרעגן קשיות.

נאָך אַ נאַכט זיצן אויפן צוג, גרייט יעדע מינוט צו לאָזן זיך אין וועג, אויב די לינע וועט זיין פריי, האָט מען גענומען פאַרן. אָבער עס איז געווען אַ פאַרן, ביי וועלכן מען איז מער געשטאַנען ווי באַוועגט זיך. אָדער עס האָט

אויסגעפעלט קוילן פאַר דעם לאַקאַמאַטיוו און די פּאַסאַזשירן האָבן געמוזט גיין אויסהאַקן עטלעכע ביימער און צעשניידן זיי אויף שייטן האַליץ צו הייצן דערמיט די מאַשין, אַדער עס האָבן זיך אַנגעצונדן אין אַ וואַגאָן די אַקסן, וואָס מען האָט ניט געשמירט אַ צייט, אַדער עס איז עפעס קאַליע געוואָרן אין מעכאַניזם פון דעם אַלטן לאַקאַמאַטיוו. ער האָט אַליץ געטאָן, דער לאַקאַ- מאַטיוו, ער האָט געפּייפט אַ סך, גערויכערט, געשפּרייט גאַנצע זיילן פון פּייער און פּונקען, געעפּישט, געסאַפּעט, געקרעכצט, אַבער געלאַפּן איז ער ניט. איינמאַל האָט דער מאַשיניסט גאָר איבערגעלאָזט דעם צוג אינמיטן וועג און אַראַפּגעאַנגען אין דאָרף צו אַ באַקאַנטן פּויער טרינקען טיי.

צוריקגעקומען איז ער אין אַ שעה אַרום אַמווייניקסטנס. פון זיין וואַקלען זיך אויף די פּיס, האָט מען געקענט משער זיין זיך, אַז ער האָט ניט גע- טרונקען קיין טיי, נאָר מלחמה-בראָנפן „סיוואַכע“, וואָס די פּויערים אַליין האָבן געטריבן זינט דער מלחמה. נאָר פון אַט דעם היימישן בראָנפן האָט מען געקענט זיין אַזוי טויט-שיכור, ווי דער מאַשיניסט איז עס געווען. באַלד טאַקע האָט דער צוג אונדזערער גענומען וואַקלען זיך ווי דער מענטש, וואָס האָט אים געפּירט. אין איין אַרט האָט זיך דער צוג איבערגעריסן — איין העלפט איז אַוועק מיט דעם לאַקאַמאַטיוו פּאַראַויס, די אַנדערע העלפט, די אַפּגעריי- טענע, איז געלאַפּן צוריק. איך בין געווען פון די צוריקלויפּנדיקע. צום גליק איז די געגנט געווען אַ פּלאַכע, און די צוריקלויפּנדיקע וואַגאַנען האָבן זיך אַפּגעשטעלט נאָכדעם ווי עס איז זיי אויסגעאַנגען דער כּוח פון אימפעט. מיר זיינען געווען זיכער, אַז דער שיכורער מאַשיניסט וועט אונדז לאָזן שטיין אין מיטן וועג, אַבער ער האָט צוריקגעפּירט דעם לאַקאַמאַטיוו, פּאַר- אייניקט אונדז מיט אַלטע לויזע האַקענס און געלאָזט זיך ווייטער אין וועג.

שעהן, טעג, גאַנצע נעכט איז מען געשטאַנען אויף פּאַרוואַרפענע סטאַנ- ציעס, אַפט אין מיטן פעלד, און געוואַרט. ניט מען האָט געוואוסט אויף וואָס מען וואַרט, ווען מען וועט פּאַרן, ווי אַזוי מען וועט פּאַרן. מיינע שכנים אויפן דאָך, פּאַרשויענען מיט אַ סך זעקלעך, וואָס זיי האָבן געהאַלטן אין איין איבער- בינדן, האָבן דערציילט וועגן באַנדעס, וואָס רייסן-אויף רעלסן, באַפּאַלן צוגן, שניידן-אַפּ נאָז און אויערן ביי יידן און קאַמיסאַרן, און וועגן נאָך אַזעלכע פּריילעכע זאַכן . . .

דאָס זיינען געווען מאַדנע לייט, אַט די שכנים מיינע אויפן דאָך. צוליב זייערע זעלבנערישע העמדלעך, שטייול, הויזן און היטלען, וואָס זיי האָבן גע- טראָגן אַז עמבלעמען, האָט מען ניט געקענט וויסן גענוי, צי זיי זיינען סאַלדאַטן אין דינסט פון די סאַוועטן, צי אין דינסט פון זייערע שונאים. זיי האָבן אויך אַזוי גוט געקענט זיין דעזערטירן, אַדער גלאַט ציווילע לייט.

וואָס טראָגן נאָך די סאַלדאַטסקע קליידער פון דער מלחמה, אָדער אַזוי אַרױפגעצױגן אויף זיך מיליטערישע מלבושים, ווי מערסטנס מענער האָבן געטראָגן זינט דער איבערערעניש. איינער פון זיי, אַ געניטער חברה־מאַן, וואָס האָט געקענט אַלע וועגן, אַלע מנהגים און געזעצן און די מאַרשרוטן פון אַלע באַנען, וואָס האָבן אַליין זייערע מאַרשרוטן ניט געוואוסט, האָט ניט אויפגעהערט צו דערציילן בייסיקע מעשיות און וויצן וועגן סאָוועטישע קאַ-מיסאַרן און באַאמטע, וואָס אַלע זיינען זיי געווען ביי אים יידן. דער עולם אַרום האָט אַנגעקוואַלן פון זיינע מעשיות און געשיכטעס. ווען ער איז מיד געוואָרן פון ריידן, האָט ער גענומען שפילן אויף אַ גיטאַרע און צוזינגען מלחמה־לידלעך. אַפטער פון אַלע אַנדערע לידער האָט ער געזונגען דאָס ליד וועגן עפעלע, וואָס קייקלט זיך אין טשעקאַ אַריין. דער עולם אַרום האָט מיט־געזונגען מיט האַרץ דאָס לידל, אין וואָס זיי האָבן, אפנים, געזען אַן אַנצור־הערעניש אויף זייער לעבן.

„עך טי יאַבלאַטשאַק, קודאַ טי קאַטישיאַ“

פאַפּאַדיאַש וויטשעקאַ, באַלשע ניע וואַראַטישיאַ” . . .

מער נאָך ווי מיט דעם לידל, האָט דער יונג מיט דער גיטאַרע אויס־גענומען ביי די דאָר־פּאַסאַזשירן מיטן לידל וועגן דער פּריילעכער חתונה ביים קאַמיסאַר שנייערסאַן. אַ פּריילעך לידל, וואָס האָט זיך געשפּרייט איבערן לאַנד אַזוי ווי דאָס ווילד־גראָז אויף דער פאַרוואַרלאָזטער ערד. אין אַט דעם לידל זיינען אויסגערעכנט געוואָרן צום גראַם אַלע מחותנים, וואָס זיינען גע־קומען טאַנצן אויף דער חתונה פון חתן שנייערסאַן מיט זיין כלה שרה. עס איז געקומען דער קאַמיסאַר מאיר, וואָס קאַנפּיסקירט ביי פּויערים פּוטער און אייער; די מומע רעבעקאַ, וואָס דינט אין טשעקאַ; דער קאַמיסאַר איבער שפּיץ וואַראַבעיטשיק און דער קאַמיסאַר איבער אייזנבאַנען סאַלאָוועיטשיק, און די קאַמיסאַרקע זלאַטע און איר טאַטע . . . דער יונג מיט דער גיטאַרע האָט מיט זייער אַ קאַמישן רוסיש אַרויסגערעדט די נעמען פון אַט די יידישע מחותנים, און די אַנדערע לייט אויפן דאָך האָבן צוגעפאַטשט מיט די הענט, געטופּעט מיט די פּיס צום טאַקט:

„סטראַשנאַ שומנאַ נאַ סוואַדבע שנייערסאַנאַ“ . . .

דערביי האָבן זיי געקוקט מיר אין די אויגן אַריין מיט ממזרישע בליקן און געוואַלט וויסן פאַרוואָס איך זינג ניט מיט. ביינאַכט, ווען אַלע זיינען גע־לעגן אויסגעלייגט פּלאַך אויפן דאָך, כדי ניט אַנצושלאָגן זיך אין אַ שטרויכלונג אין דער פינצטער, האָבן זיי זיך צוזאַמענגעטוליעט אין איין קופּע, גערויכערט געוויקלטע מאַכאַרקע־פּאַפּיראַסן און דערציילט אַ וועלט מיט מעשיות, אַלץ

וועגן באַנדעס, וואָס שטעלן אָפּ צוגן און שניידן אָפּ נאָז און אויערן ביי קאָ-
מיסאַרן און יידן.

נאָך איינער אזאָ נאַכט בין איך אָנגעקומען פאַרטאָג צו אַ סטאַנציע —
באַכמאַטש.

צי די סטאַנציע איז געווען אויף דעם וועג צום באַפרייטן קיעוו, וואוהין
דער צוג האָט געדאַרפט גיין, צי מען איז געווען געצוואונגען פאַרביי צופאַרן
די סטאַנציע, ווייל מען האָט ניט געקענט פאַרן מיט אַנדערע ליניעס, — גע-
דענק איך מער ניט. איך וואָלט אויך ניט געדענקט דעם מאַדנעם נאָמען באַכ-
מאַטש, ווי איך געדענק ניט גענוי די אַלע אַנדערע פאַרבייפאַרנדיקע סטאַנציעס
מיט אַזעלכע נעמען, ווי קוטשיבעיעווקע און ענלעכע, — ווען עס געשעט ניט
אין אַט דעם באַכמאַטש אַ באַזונדערס טשיקאָווער פּאַל.

אַ היפשן מהלך פארן וואָקזאַל פון דער סטאַנציע באַכמאַטש, האָרט ביי
די אָנגעהויפטע אייזנבאַן-שוועלן, פאַרלאָזענע שפייכלערס און באַן-באָדקעס,
האָט אַ מחנה מענער, באַוואַפנט מיט ביקסן, פאַרשטעלט אונדזער צוג דעם וועג
און באַפוילן אַפּצושטעלן זיך אויפן אָרט. דער קריכנדיקער לאַקאַמאַטיוו האָט
ניט געדאַרפט אַנלייגן קיין איבעריקע טרחה ביים פּלוצלונגדיקן פאַרהאַלטן
זיך. אַ וויילע האָבן מיר ניט געוואוסט ווער די באַוואַפנטע לייט זיינען. אַלע
באַוואַפנטע מענער צו יענער צייט, סאָי די, וואָס האָבן געדינט דער רעוואַ-
לוציע, סאָי אירע שונאים, האָבן געטראָגן די זעלבע צעריסענע שטייול אַדער
לאַפטיעס, די זעלבע וואַטענע הויזן, לייבלעך און צעשוּיבערטע היטלען סאָי
ווינטער, סאָי זומער; די זעלבע ביקסן אָנגעהאַנגען אויף שטריקלעך. דער
יונג מיט דער גיטאַרע האָט אַ וויילע צוגעלייגט זיינע הענט איבער די אויגן
און נביאות געזאָגט, אַז די לייט דאַרפן זיין פאַטערל מאַכנאַס אַדלערלעך. זיינע
שכנים האָבן באַצייטנס געקוקט אויף מיר מיט ניט גוטס אין זייערע אויגן.
באַלד האָט דער יונג דערזען אַן אַפשיין פון אַ גאַלדענעם שטערן אויף אַ
שוואַרצער ברוסט פון אַן אַנפירער, און ער איז געוואָרן אומרויאיק.

— ברידערלעך, פּראַוואַסלאָווע, דאָס איז אַ שטראַף-עקספעדיציע קעגן
שמוגלערס, — האָט ער אָנגעזאָגט צאַרנדיק אַ בשורה.

די פּראַוואַסלאָווע ברידערלעך האָבן גלייך גענומען שאַרן זיך אַרום
זייערע זעקלעך, בינדן און איבערבינדן זיי צום וויפלען מאָל. דער אַפשיין
פון גאַלדענעם שטערן האָט זיך דערנענטערט מער און מער. באַלד האָט מען
געקענט זען דעם שטערן-טרעגער אינגאַנצן. ער איז געווען אין לעדער
פון קאַפּ ביז די פיס, דאָס היטל, דער ראַק, די הויזן ביים געזעס, — אַלץ איז
געווען פון ריינסטן שוואַרצן לעדער. די ערשטע שטראַלן פון דער אויפגייענ-
דיקער זון האָבן פריילעך זיך געשפילט מיטן גאַלד-אויסגעהאַפטענעם שטערן

אויף דעם קאמיסאָרס שוואַרצן לעדערנעם ראַק, ווי מיט דעם מויער-פּיס-טאַלעט, וואָס האָט געשטעקט נאַקעט אין זיין רימען. דער יונג מיט דער גיטאַרע האָט איין בליק אויף אים געגעבן און אוועקגעמאַכט מיט דער האַנט צו זיינע לייט.

— ברידערלעך פּראַוואַסלאָוונע, עס איז שלעכט, — האָט ער געזאָגט, — דער לעדערנער איז אַ „טאַרטער“.

אַזוי האָט מען דעמאָלט גערופן יידן, אַפּנים, צוליב זייערע האַלדז-קלאַנג-גען אין רוסישן לשון, וואָס קלינגט אין גויאישע אויערן ווי מען וואָלט זאָגן טאַרטאַר . . .

די חברה-לייט האָבן ווידער גענומען שלעפּן היין-און-צוריק זייערע זעק-לעך, בינדן און איבערבינדן זיי. דער קאמיסאַר אין לעדער האָט אַרויפ-גערוקט זיין שטייף היטל אויפן קאַפּ און אַרויסגעלאָזט אַ וואַלד מיט געדיכטע שוואַרצע קרויזן. באַלד האָט ער אַפּגעמאַסטן דעם צוג מיט אַ פּאַר ברענענדיקע גרויסע שוואַרצע אויגן און אויסגערופן הויך :

— טאַוואַרישטשי, אַרויסגיין פון צוג, מיט האַק-און-פּאַק!

דער „ריש“ אין זיין „טאַוואַרישטשי“ איז געווען ווייך, האַלדזיק, אינגאַנצן אַזוי ווי דער יונג מיט דער גיטאַרע פּלעגט נאַכשפּאַטן אין זיינע לידלעך די מחותנים אויף קאמיסאַר שנייערסאַנ'ס חתונה. ווי איבערגעטריבן יידיש עס איז געווען זיין רוסיש לשון, אַזוי איז געווען זיין אויסזען. זיין נאָז איז געווען געבויגן און שטאַרק, ווי ביי אַ רויב-פּויגל; זיינע ברעמען — געדיכט און צונויפגעוואקסן; זיינע ליפּן — רויט, פול און זינלעך; דער קאָליר פון זיין פליישיק פנים איז געווען טונקל-ברוין, פאַרשרפהט פון זון און ווינט. אַבער מער פון אַלץ איז דאָס יידישקייט געלעגן אין זיינע אויגן, גרויסע קויל-שוואַרצע, איינגעפאַסט אין שאַרף-געצייכנטע וויעס און ברעמען. אַבער קיין ברעקל סימן פון טרויער איז ניט געווען אין אַט די שוואַרצע יידישע אויגן; זיי האָבן געלאַכט, געבאָדן זיך אין פּרייד. די האַלבע מאה סאָלדאַטן זיינען געווען ווי איין טראַפּן וואַסער ענלעך צו אַלע אַנדערע רוסישע באַוואַפּנט-טע פּויערים, קאָלירלאָז, גרוי, טעמפּ. זייערע גרויע מלבושים זיינען געווען צעקנייטשט, לויז, אַבער פון זייערע אַרומגעגאַרטלטע לענדן האָבן נאַכגע-האַנגען האַנט-גראַנאַטן.

די פּאַסאַזשירן מיט פּעקלעך און זעקלעך האָבן זיך ניט געאיילט אַרויס-צוקריכן פון די לאַסט-וואַגאַנען. זיי האָבן געהאַלטן אין איין פּאַרקען זיך אַרום זייערע זאַכן. פּוילער פון אַלע האָבן זיך גערירט די פאַרשוניען פון מיין דאָך. דער קאמיסאַר האָט אונטערגעטריבן :

— רירן זיך, חברים! — האָט ער אונטערגעגעבן חשק דעם עולם. —

הייבן פיס!

איך האָב אַראָפּגעקלעטערט פון דאָך דער ערשטער. איך האָב גאַרניט געפירט, אַ חוץ מיינע לייונטענע הויזן און רעקל, אויפגענייט פון אַן אַלטן שטרוי-זאַק. מײן שפּײז איז געווען אַ האַלבער קירבעס, אַ דאַר שטיקל ברויט און אַ סקעלעט פון אַ הערינג. דער קאַמיסאַר האָט מיך געהייסן אַוועקגיין אין אַ זייט, און ער האָט געטריבן די פּאַסאַזשירן מיט באַגאַזש.

— אַלץ עפענען, יעדער זעקל און פעקל, חברים רויטאַרמייער! — האָט ער באַפוילן און אונטערגעגעבן פּײער די פּוילע לאַנגזאַמע סאַלאַדטן זײנע, וואָס האָבן גלייכגילטיק דורכגעפירט די רעוויזיע.

אַזוי האָט ער געטריבן די פּאַסאַזשירן-מיוחסים, וואָס האָבן קיין חשק ניט געהאַט צו עפענען זייערע באַגאַזשן און באַווייזן די סאַלאַדטן זייערע פּאַפּירן, גרויסע פּאַפּירן מיט שטעמפלען, וואָס האָבן עדות געזאָגט אויף די וויכטיקע שטעלעס פון די מענטשן אין דינסט פון די סאַוועטן. די סאַלאַדטן, שווער אויף דער עברי און פול מיט פּויערישן אָפּשײ פּאַר פּאַפּירן און שטעמפלען, האָבן ניט געוואָגט אַנצוהייבן זיך מיט די וויכטיקע לייט. דער ברונעטער קאַמיסאַר האָט אַרויסגעטריבן די מורא פון זיי.

— איר מעגט זיין חבר טראַצקי אַליין, דאַרפּט איר עפענען אייערע זאַכן, — האָט דער יונג געענטפּערט יעדן, וואָס האָט אויסגערעכנט זײנע זכות-אַבות, — אַרויס מיט די בעבעכעס און לאַמיר זען וואָס מען האָט דאַרטן . . .

זײנע שוואַרצע אויגן זײנען אומעטום געווען פול, ווי געשיקט אימעצער האָט ניט פרובירט אָפּשטעקן עפעס אין אַ זײט, האָט ער עס דערפאַקט מיטן אויג. עס איז זיך גאַרניט געווען אויסצובאַהאַלטן פון זײנע גרויסע ברענענדיג-דיקע אויגן. ער האָט זיך אויך ניט געלאָזט פאַררייזן די ציין. ער איז ניט נתפעל געוואָרן ניט פון קיין טיטולן און ראַנגען, ניט פון קיין אויסריידענישן און תּירוצים, ניט פון קיין וויבערישע חזדלעך און שמייכלען.

איינע אַ בלאַנדע יפּת-תּוואר, אַ גרויסע אין וואוקס און מיט אַ בכבודן רויטן צלם אויף איר ווייס פאַרטעך, אַ סימן, אַז זי איז אַ קראַנקן-שוועסטער אין אַ מיליטערישן שפּיטאַל, האָט ביי קיין פאַל ניט געוואָלט עפענען איר וואַליזע. זי האָט געבעטן, געחנּדלט זיך מיט איר ווייבלעכקייט, געוויינט, גע-קראַגן היסטעריע.

— חבר קאַמיסאַר, איך אַרבעט אין אַ שפּיטאַל פאַר פאַרוואנדעטע רויט-אַרמייער, — האָט זי געטענהט, — דאַס זײנער מײנע פּאַפּירן פון שטאַב אַליין. דער יונג אין לעדער איז ניט נתפעל געוואָרן ניט פון איר גרויסער

שיינקייט, ניט פון אירע גרויסע פאפירן.

— וואָס האָט איר דאָרטן, שוועסטער? זאָלך? צוקער? — האָט ער געפרעגט לאַכנדיק און געקוקט איר אין די פאַרוויינטע שיינע גרויע אויגן.
זי האָט ניט געהאַט ניט קיין זאָלך, ניט קיין צוקער, נאָר אַ סך באַנ-
דאָזשן, וואָטע און אַספּירינען, — אַלץ זאַכן, וואָס זיינען געווען אַ יקר-המציאות
אין שפיטאַלן.

מיטאַמאַל האָט דער יונג גאָר געגעבן אַ שטעל-אַן זיינע שוואַרצע פריי-
לעכע אויגן אויף דער קראַנקן-שוועסטערס געבענטשטן ביוסט, וואָס איז
שוין געווען אַביסל צו הויך אַפילו פאַר איר צעוואַקסענעם ווייבלעכן גוף,
און ער האָט געהייסן דער רויטער צעוואַקסענער יפת-תואר, זי זאָל אַרויס-
נעמען פון דאָרטן דאָס, וואָס זי האָט פאַרשטעקט. די בלאַנדע פאַרשווינטע איז
געבליבן אַ פאַרשטיינערטע.

— איך האָב דאָרטן קיין זאַך ניט, ביי גאָט! — האָט זי געשוואָרן.

דער יונג האָט דורכגעשפיזט איר פולן בוועם.

— נעם אַרויס, שוועסטערל, — האָט ער איר געגעבן אַ פריינטלעכע

עצה, — אַ'ניט וועלן מיר מוזן אַליין אַרויסנעמען . . .

די „שוועסטער“ האָט אַ מאַך געטאַן מיט דער האַנט, ווי מען האָט שוין
גאַרניט וואָס צו פאַרלירן, און, אַריינשטעקנדיק די האַנט אין בוועם, האָט זי
אַרויסגענומען פון דאָרטן, פון סאַמע הינטערן רויטן צלם, אַ פלעשל מיט אַ
וויסן פודער.

— נעמט, נעמט אַלץ, נעמט מיין נשמה! — האָט זי געשריגן אין היסטע-

ריע, — ס'איז אייער צייט.

דער קאַמיסאַר האָט גענומען דאָס פלעשל, געעפנט עס, אַ שמעק גע-

טאַן דערצו און געלאָזט וויסן, מעשה-מבין, וואָס ער האָט דערשמעקט.

— אַזוי, שוועסטערל, קאַקאַאין פירט מען? — האָט ער געפרעגט.

די גרויסע יפת-תואר האָט געוויינט אויפן קול.

— גאָט! — האָט זי גערופֿן, — מוטער הייליקע!

אין די פעקלעך און זעקלעך פון אַנדערע פאַסאַזשירן האָט מען געפונען
אַנדערע פאַרבאַטענע זאַכן — מעל, לייונט, לעדער, צוקער און מער פון
אַלץ — זאָלך, אַ סחורה, וואָס איז געווען טייערער נאָך פון צוקער. גאַנצע
זעקלעך זאָלך האָט מען געפונען ביי מיינע שכנים פון דאָך.

דער קאַמיסאַר האָט אַוועקגעשטעלט אונטער אַ וואַך פון איין זייט די גע-
שמוגלטע סחורות, פון דער אַנדערער זייט — זייערע שמוגלער, און ניט
אויפגעהערט יאָגן די פוילע סאַלדאַטן מיט זיינע האַלדזיקע, „רישן“ אין וואָרט
„טאַוואַרישטש“, וואָס ער האָט גענוצט נאָך יעדע פאַר ווערטער.

— „סקאַררעי, טאָוואַרררשיטשיל!“ — האָט ער געאילט, — גיך, גיך,

נישטאַ קיין צייט! . . .

אין צוואַנגן די מענטשן זיינע איז געווען די פריילעכקייט און הפקר-דיקייט פון אַ יידישן באַלעגאַלע-יונג, אַ געניטער שמייסער און אַ גרויסער איינרייסער, וואָס כאַפּט-אויס ביי אַלע אַנדערע באַלעגאַלעס די פאַרשויובען פון הינטער דער נאַז און פאַקט זיי אַלע אַריין צו זיך אין דער בויך, צי זיי ווילן עס יאָ, צי נישט. און ער האָט, אַפּנים, געמוזט זיין אַ באַלעגאַלע פריער, איידער ער איז אָנגעקומען אין דינסט פון דער רעוואָלוציע. מען האָט דאָס געקענט זען אין זיין איינגעקערעמפטן שטאַרקן גוף, אין זיין פאַרברענט פנים, אין זיין צעקרויזטער קויל-שוואַרצער קוטשמע האָר, וואָס האָט זיך אים אַרויסגעשיט פון פאַרשאַרצטן היטל. ער האָט אויסגעזען ווי איינער פון די קרעפטיקע יידישע פּראַסטע בחורים, וואָס האָבן צו טאָן מיט שלעכטע וועגן, פּערד, גזלנים אין וועלדער, שטורמען, רעגנס ווינטן, הונגעריקע וועלף און אַנדערע סכּנות. ער איז געשטאַנען מיט פּעסטע פּיס אויף דער פאַרוואַר-לאַזטער אוקראַינישער ערד.

צום לעצט איז ער צוגעגאַנגען צו אַ לאַסט-וואַגאַן, וואָס איז געווען פאַר-מאַכט פון אויבן ביז אַראָפּ. אויף די פאַרהאַקטע טירן פּו אָט דעם וואַגאַן איז געווען אָנגעשריבן מיט קרייט, אַז ער איז פאַרנומען פון מאַטראָזן און אַז קיינער טאָר ניט אַריינגיין אין אים. דער יונג אין לעדער האָט אַ קלאַפּ געטאָן מיט דער פּויסט אויפן סאַמע אויפשריפט.

— חברים, עפענען! — האָט ער גערופן מיט זיינע יידישע „רישן“.

קיינער האָט זיך ניט אָפּגערופן. בלויז דאָס פריילעכע שפּילן פון אַ מויל-האַרמאַניקע האָט זיך געטראָגן פאַרשטיקט פון פאַרמאַכטן וואַגאַן. דער קאַמיסאַר האָט ניט גענוצט מער די פּויסט, נאָר דאָס הענטל פון זיין נאַקעטן גרויסן פּיסטאַלעט.

— חברים, עפענען די מינוט! — האָט ער געדונערט, קלאַפּנדיק מיטן פּיסטאַלעט אין דער טיר.

דאָס שפּילן פון דער האַרמאַניקע האָט זיך שטאַרקער אַרויסגעריסן פון פאַרמאַכטן וואַגאַן.

דער יונג אין לעדער האָט טיפּער אַרויפגערוקט דאָס היטל איבערן קאַפּ, ווי עס וואַלט אים געשטערט אין טראַכטן. ער האָט פאַנאָנדערגענומען די אויסגעפּילטע פּיס זיינע, קרומלעך אַריינגעשטעלט זיי אין דער ערד, ווי ער וואַלט זיך געקליבן זיי איינפעסטיקן אויף אייביק אין גרונט, און האָט געגעבן אַזאַ באַפעל, אַז ער האָט זיך אַוועקגעטראָגן, דער באַפעל, אויף

וואָרסטן ווייט און צוריקגעקומען מיט אַ סך ווידער-קולות פון דער פּאַר-
טאַגיקער שטילקייט.

— עפענען די טיר, חברים, וואָרעם איך וועל שיסן!

די מויל-האַרמאַניקע אין פאַרמאַכטן וואַגאַן האָט זיך אָפּגעשטעלט און
די טיר האָט זיך פּאַנאַדערגערוקט מיט אַ סקריפּ. אין איר איז געשטאַנען אַז
איין-און-אינציקער מאַטראָו, וואָס האָט זי אינגאַנצן אויסגעפּילט.

אַלע פּאַרזאַמלטע האָבן געעפּנט מויל-און-אויערן אויף דעם ים-מענטש,
וואָס איז געשטאַנען אין דער וואַגאַן-טיר. אַפילו אין לאַנד פון הויכע צע-
וואַקסענע מענער, באַזונדערס צווישן ים-לייט, האָט מען געמוזט גאַפּן אויף אַט
דעם מגושמדיק-צעוואַקסענעם פּאַרשוין, וואָס האָט אויסגעזען ווי איינער ניט
פון דער וועלט. אַלץ ביי אַט דעם ים-מענטש אין בלויע מאַטראָו-קליידער
איז געווען אומגעלומפּערט — די הענט, פיס, אַקסלען, קאַפּ, זיין אַראַפּפּאַל-
דיקע טשופּרינע, העל ווי פּלאַקס, איז אים געלעגן ביז די אויגן, שטאַלענע,
קאַלטע, ווי צוויי שטיקלעך פּאַרכמורעטער ים. פון זיין מעכטיקער צעשפּי-
ליעטער ברוסט האָט אַרויסגעקוקט אַ טאַטואירטער קאַפּ פון אַ ציגיינער-
מיידל מיט ווילדע בינטלעך האָר פון ביידע זייטן. איבער זיין אַקסל איז געווען
פאַרוואַרפּן אַ פּאַס מיט מאַשין-געווער קוילן. אין זיין רימען האָבן געשטעקט
צוויי פּיסטאַלעטן און אַ קאָוקאַזער קינזשאַל דערצו. זיין בלאַס אומבאוועגלעך
פנים איז געווען פּאַרגליווערט. מ'האַט ניט געקענט וויסן, צי ער איז יונג, צי
אַלט. אין אַט דעם פנים, מיט איבערגעטריבן-גרויסע און אַרויסגעזעצטע
קינבאַקן און שטאַרקן קין, האָט געשטעקט אַ קאַמיש-קליינע נאַז, אַ קורצע,
אַ ברייטע, וואָס איז כמעט באַשטאַנען פון בלוז צוויי פּאַרקאַשערטע נאַז-
לעכער. די טיר פון וואַגאַן איז געווען צו-נידריק פאַר זיין אומגעלומפּערטער
צעוואַקסנקייט און ער איז דערפאַר געשטאַנען אַנגעבויגן, מיטן קאַפּ אַרויס-
געזעצט, וואָס דאַס האָט אים צוגעגעבן נאָך מער גבורה און חיהשקייט. ער האָט
אויסגעזען ווי אַן איבערגעטריבן בילד פון אַ ים-רויבער אויף ביכלעך פאַר
אַוואַנטוריסטישע יינגלעך. זיין קול איז געווען אַזוי מגושם, ווי ער אַליין. —
„טייעביע שטאַט, אַ?״ (וואָס פּאַרלאַנגסטו?) — האָט ער געפרעגט מיט אַ סקרי-
פענדיקער באַס-שטים, ווי זי וואַלט געקומען פון אַ הויל פּאַס אַרויס.
דער לעדערנער קאַמיסאַר האָט אין אַלעמענס אויגן גלייך פּאַרלאָרן אַ
העלפט פון זיין איינגעפעסטיקטן קערפּער לעבן דעם ריז אין דער וואַגאַן-טיר.
מיינע דאָך-מיטרייזנדיקע, וואָס זיינען איצט געשטאַנען אונטער אַ וואַך,
האַבן זיך איבערגעקוקט מיט שפּאַטישע בליקן, ווי זיי וואַלטן פּאַרגעפּילט
שלעכטס פאַר דעם ברונעטן יונג אין לעדער. דער לעדערנער יונג איז גע-
בליבן אַזוי זיכער און לוסטיק ווי פּריער.

— חבר מאַטראָז, — האָט ער געזאָגט מיט זיינע ווייכע יידישע „רישן“, — איר, און אַלע אייערע, גייט אַרויס פון וואַגאַן, ווייל מיר דאַרפן אים דורכזוכן. דער ים־מענטש אין דער טיר האָט אַ וויילע געשוויגן, ווי ער וואַלט זיך מיישב געווען, צי עס לוינט גאָר צו ריידן צו אַט דעם בחור אין לעדער. נאָך אַ לאַנגן ישוב האָט ער געלאָזט הערן זיין נידריק באַס־קול :

— חבר קאַמיסאַר, — האָט ער געזאָגט, — מיר זיינען דאָ מאַטראָזן פון דער סאָוועטישער פּלאַטע און קיינער זוכט ניט ביי אונדז, פאַרשטאַנען ? דער קאַמיסאַר האָט אַרױפגעקוקט פון אונטן צום ים־מענטש אין דער טיר, און אָנגעהאַלטן זיין רואיקע לוסטיקייט.

— חבר מאַטראָז, איך בין אויך אין דינסט פון דער סאָוועטן־מאַכט, און איך האָב אַ באַפעל ביי אַלעמען צו זוכן, — האָט ער געענטפערט פריילעך, — אָן אונטערשיד, חבר.

דער צעוואַקסענער ים־מענטש האָט אַרויסגעזעצט נאָך נידעריקער זיין ממגושמדיקן קאַפ און מיט קאַלטע שטיקלעך ים, וואָס דאַרפן זיין אויגן, אַפגע־מאַסטן דעם יונג אין לעדער פון קאַפּ ביז פיס. אין זיין בליק איז געווען ניט כעס, נאָר פאַראַכטונג, שפּאַט פון אַ לייב, וועמען אַ ציג שטעלט זיך קעגן.

— יונגערמאַן, — האָט דער ים־מענטש גערופן דעם לעדערנעם יונג היימיש, אָן דעם קאַמיסאַרישן טיטול זיינעם, — יונגערמאַן, איך האָב דיר שוין געזאָגט, אַז מיר זיינען מאַטראָזן דאָ, דער שטאַלץ פון דער רעוואַלוציע, און קיינער וועט ביי אונדז ניט זוכן.

— חבר מאַטראָז, איך האָב אַ באַפעל צו זוכן, — האָט דער יונג אין לע־דער געענטפערט, — שטערט ניט אַ קאַמיסאַר פון דער סאָוועטן־מאַכט אויס־פירן זיינע פונקציעס.

ער האָט געזאָגט די רייד מיט שטאַלץ, מיט אַפענער צופרידנקייט פון זיך אליין, וואָס ער באַנוצט אַזאַ שיינע הויכע שפּראַך.

אַלע פאַסאָזשירן האָבן געעפנט מויל־און־אויערן, אין דערוואַרטונג פון דעם וואָס דאַרף דאָ קומען. די סאַלדאַטן מיט די ביקסן אויף שטריקלעך האָבן געקוקט דאָ אויף דעם ים־מענטש, דאָ אויף זייער קאַמיסאַר. פון זייערע פויערישע פנימער איז געווען שווער צו וויסן, אויף וועמענס צד זיי זיינען מער. די לאַקאמאַטיוו־הייצער זיינען געשטאַנען נייגעריקע אין זייערע פאַר־שמאַלצענע מלבושים.

— ס'עט זיין פריילעך ! — האָבן זיי נביאות געזאָגט און פאַרוויקלט מאַ־כאַרקע אין צייטונגס־פאַפיר.

— יא, ס'וועט זיין, — האָבן געוואַגטע פאַסאָזשירן צוגעברומט. פאַר דער גאַנצער צייט פון דער רייזע מיט אַט דעם לאַנגן און שלעפּנדיקן

צוג האָט מען ניט אויפגעהערט צו ריידן פון דעם מאַטראַזישן וואַגאַן, וואָס איז מערסטנס געווען פאַרשלאָסן, ווי ער וואַלט זיך גאַרניט אָנגעהערט מיט דעם איבעריקן צוג. אויב מען האָט אַמאָל געזען די פּאַסאַזשירן פון אַט דעם לאַסט-וואַגאַן, איז עס נאָר געווען ביי סטאַנציעס, ווען עמעצער פון זיי איז אַראָפּגעגאַנגען אויסצוציען די ביינער. צוזאַמען מיט די מאַטראַזן, פּלעגן אויך אַרויסלאָזן זיך פון דאָרטן עטלעכע מיידלעך, יונגע צעשוּיבערטע נקבות, אָנגעפאַרבטע, אָנגעפודערטע, אָנגעטאַן אין פאַרביקע אָפּגעטראַגענע קליידלעך און אין קליינע שיכלעך מיט הויכע קנאפעלס, צו שטאַטישע און צו פּרעמדע פאַר די צייטן פון רעוואָלוציע. די מיידלעך האָבן היליכק געכיכקעט יעדעס מאָל, ווען די מאַטראַזן האָבן זיי געמוזט טראַגן אויף די הענט ביים אַרויס-גיין אין דער טיר פון לאַסט-וואַגאַן, וואָס איז געווען צו-הויך פון דער ערד. ווי שנעל זיי זיינען אַרויס אויף אַ ווייל, אַזוי שנעל זיינען זיי צוריקגעלאָפּן אין וואַגאַן אַריין. אין זייער לויפן איז געלעגן די איילעניש פון ווייבער, וואָס זיינען נאָך ניט געניט גענוג לאַנג אין זינדיקן.

כאַטש דער וואַגאַן איז געווען אָפּגעשלאָסן און סאַי די מאַטראַזן, סאַי די מיידלעך זייערע האָבן מיט קיינעם זיך ניט אַריינגעלאָזט אין קיין אונטער-וועגישע געשפּרעכען, האָבן אָבער אַלע פּאַסאַזשירן, אין די וואַגאַנען און אויפן דאָך, געוואוסט, אַז אַ פּריילעך לעבן ווערט דאָרטן געפּראַוועט אין אַט דעם געשלאָסענעם וואַגאַן. דאָס האָט מען געוואוסט אי פון דער מויל-האַרמאַניקע, וואָס האָט דאָרטן אָפט געשפּילט אַלערליי פּריילעכע קאַמאַרינסקעס, קאַזאַק-לעך און גאַסן-לידער, אי פון די באַסיקע מאַטראַזישע געזאַנגען, באַגלייט פון מיידלשע סאָפּראַנען, אי פון די געלעכטערס און קולות און קריגערייען, און נאָך מער פון שווייגן, פון סודותדיקן שווייגן, וואָס פּלעגט אַנקומען נאָך די פּריילעכע הוליאַנקעס. כאַטש קיינער האָט ניט געוואגט אַריינצוגיין אינעווייניק, האָט מען געוואוסט, אַז די ים-מענטשן פירן דאָרטן אַ לוסטיק לעבן, אַז זיי האָבן גאַנצע זייטלעך פלייש, וואָס זיי קאָכן, פּלעשער קאַניאַק פון פאַר דער מלחמה און אַפילו אַ פעסל וויין, פון וואַנען זיי צאַפּן אַן אויפהער. אַזוי האָט מען געוואוסט, אַז זיי האָבן אַ מאַשין-געווער און אַז זיי לאָזן קיינעם ניט אַריין צו זיך, די מיוחסים פון דער נייער מאַכט, ניט נאָר קיין פּאַסאַזשיר מיט אַ קאַמאַנדירונג, נאָר אַפילו ניט קיין קאַנדוקטאָר, קיין מיליטערישן פּאַט-רול, אין די לאַנגווייליקע שעהן, ווען מען האָט געוואַרט אויף סטאַנציעס אַדער אין פעלד, האָט מען די שלעכטע צייט פאַרויסט מיט מעשיות וועגן דעם פּאַנטאַסטישן לעבן, וואָס ווערט דאָרטן געפירט.

— זיי לעבן דאָרטן אַ חזירשן טאַג, די ים-לייט, האָט מען גערעדט מיט קנאה און מיט דער באַהאַלטענער צופּרידנקייט, וואָס מענטשן האָבן גע-

וויינלעך ביים ריידן פון פרעמדע זינד, — און זיי פייפן אויף דער וועלט. קיי-
נער וואָגט ניט אַנצוהויבן זיך מיט זיי . . .

און כאָטש מען האָט זיי מקנא געווען, האָט מען אָבער זיי ליב געהאַט
גלייכצייטיק פאַר זייער פריילעך לעבן, פאַר זייער הפקרדיקייט, און מער פון
אַלץ פאַר זייער ניט לאָזן זיך שפייען אין דער קאַשע פון קיין סאָוועטישן
מאַכט-מענטש. דערמיט האָבן זיי באַזונדערט נושאַרן געווען ביי די, וואָס
זיינען געווען ניט גאַנץ כשר מיט זייערע פאַפירן און באַגאַזשן, אָדער וואָס
האָבן סתם געהאַט אַ ביטער האַרץ אויף די מענטשן אין דער נייער מאַכט. מען
איז זיכער געווען אין פאַראויס, אַז דער ברונעטער קאַמיסאַר האָט זיך אָנגע-
הויבן מיט לייט, וואָס עס איז בעסער זיך מיט זיי ניט אַנצוהויבן, און אַז ער
וועט אַרויס פון דעם עסק אַן כבוד. ביי אַלע צרות, האָט דער עולם פונדעסט-
וועגן הנאה געהאַט פון אַט דעם יונגס אומפאַרמיידלעכער מפלה, ווען ער וועט
מוזן אוועק פון וואַגאַן, ווי אַ געשלאַגענער הונט פון אַ פעטן יאַטקע-קלאַץ.
אָבער דער יונג איז ניט אוועק פון וואַגאַן, צו וועלכן דער ים-מענטש האָט
אים ניט צוגעלאָזט.

— חבר מאַטראָן, איד וואָרן אייך, איר זאָלט אַרויס פון וואַגאַן מיט
גוטן, — האָט ער געזאָגט לוסטיק, — אַ נישט וועל איד זיין געצוואונגען
אַריינצוגיין מיט בייזן.

דאָס איז שוין געווען צופיל פאַר דעם צעוואַקסענעם ים-מענטש אין דער
טיר פון וואַגאַן, און ער האָט אַפילו דעם לעדערנעם יונג קיין וואָרט ניט גע-
ענטפערט דערויף, נאָר בלויז פאַנאַנדערגעלאַכט זיך, געלאַכט הויך, שווער,
אַז אַלץ האָט זיך אויף אים געטרייסלט.

— חברים מאַטראָן, — האָט ער גערופן די מיטרייזנדיקע זיינע אין
וואַגאַן, — קומט און זעט, ווער עס גייט נעמען אונדזער וואַגאַן . . . קוקט
אים אָן, דעם לעדערנעם האָז . . .

די וואַגאַן-טיר האָט זיך ברייטער פאַנאַנדערגערוקט. אין איר זיינען
געשטאַנען אַ צוויי צענדליק מאַטראָן, צעשפילעטע, צעכראַסטעטע, הפקר-
דיקע, און מיט רעוואָלווערן פאַרשטעקט אין זייערע ברייטע הויזן. זיי האָבן גע-
קוקט אויף דעם קאַמיסאַר אין לעדער און געלאַכט. בלויז איינער פון זיי,
אַן עלטערער, אַ קנאַכיקער, מיט אַן אַפגעטראָגן בלאַס קרענקלעך פנים, מיט
גרויסע שטאַרע פיש-אויגן, פאַרלאַפּענע ווי ביי אַן אַלקאהאָליקער אָדער קאָ-
קאַיין-פרעסער, האָט ניט געלאַכט, נאָר געשפיגן געשפיגן פון צווישן די
ציין, וואָס זענען אים דאָ און דאָרט געווען אויסגעשלאָגן.

— מיאָרו — האָט ער געמיאוקעט ווי אַ קאַץ אויף דעם יונג אין לעדער

אן אַנצוהערעניש אים, אַז ער איז אַ יבשה־מויז, וואָס דאַרף ניט קריכן דאַרטן, וואו ים־לייט געפינען זיך, אויב ער וויל ניט שלעכט אָפּשניידן.

די מאַטראָזן האָבן נאָך הילכיקער געלאַכט פון דעם קנאַכיקן מאַטראָז האַוואַיעס. אַפילו טייל פון די סאַלדאַטן האָבן גענומען לאַכן, צו דער הנאה פון די באַוואַכטע פּאַסאַזשירן.

דער קאַמאַנדיר איז לעדער האָט אַ בליק געטאָן אויף די עטלעכע לאַכנ־דיקע סאַלדאַטן מיט דורכדרינגענדיקע שניידנדיקע בליקן, ווי ער וואַלט מיט אַ מעסער איבערגעשניטן זייער געלעכטער, וואָס קען ווערן אָנשטעקנדיק און געפערלעך פאַר דער גאַנצער קאַמפּאַניע און ער האָט איינגעשטעלט דיסיפּלין. — גלייך שטיין! די ביקסן אין די הענט! — האָט ער הויך באַפוילן.

די סאַלדאַטן האָבן אויגנבליקלעך אויסגעפירט די באַפעלן. דער קאָמיסאַר האָט אַרויסגענומען זיין מאַזער־פּיסטאָלעט פון רימען, אַוועקגעלייגט אַ פינגער אויף זיין צינגל און אַוועקגעשטעלט זיך אין פּראָגט פון זיינע סאַלדאַטן.

— מאַטראָזן, — האָט ער אויסגערופן, נישט טיטולירנדיק זיי מיט אַ „חבר“, — אַרויסגיין פון וואַגאָן, וואַרעם איך וועל הייסן שיסן!

דער גיבור צווישן די מאַטראָזן האָט געגעבן באַפעלן צו זיינע לייט. — חברים, די פּיסטאָלעטן אין די הענט, — האָט ער אַ בריל געטאָן, אַרויסנעמענדיק ביידע פּיסטאָלעטן פון גאַרטל.

אַ וויילע איז די שטילקייט געווען אַ געשפּאַנטע. ביידע צדדים האָבן זיך אָנגעקוקט, ווי הענער פאַרן שלאָגן זיך. באַלד האָט דער קנאַכיקער מאַטראָז מיט די שטאַרע אויגן גענומען שרייען מיט הייזעריקע קולות:

— חברים רויט־אַרמייער, הערט אים ניט, דעם פאַרשאַלטענעם ייד, — האָט ער געשריגן מיט אַ קוויטשיק קול, זיי טרינקען אונדזער בלוט, די זשי־דאָוסקע קאַמיסאַרן, דאָס רעוואָלוציאַנערע בלוט פון די רוסישע זין. מיט קראַמפּיקע פינגער האָט ער געוויזן אויף זיין דעקאַלטרטן צע־קנאָדערטן און אַדערדיקן האַלדז, ווי ער וואַלט געוויזן ווי אַזוי מ'טרינקט דאָס בלוט פון אים.

אַלע זיינען געבליבן שטיין ווי צוגעשמידט צו זייערע ערטער. די יידישע פּאַסאַזשירן האָבן אַראַפּגעלאָזט די אויגן צו דער ערד, דערהערנדיק פּלוצלונג די מוראדיקע רייד, וואָס מען האָט ניט דערוואַרט צו הערן דאָ. די גויאישע פּאַסאַזשירן האָבן געשוויגן און זיך איבערגעקוקט. די בלאַנדע יפת־תואר האָט זיך פּלוצלונג גענומען צלמען האַפּערדיק, ווי אין דערוואַרטונג אויף אַ נס. אַלע האָבן געקוקט אויף די סאַלדאַטן צו וועמען די מאַטראָזישע רייד זיי־נען געזאָגט געוואָרן. זייערע פּנימער זיינען געווען טעמפּ. מען האָט געקענט

דערוואַרטן יעדער רגע, זיי זאָלן צוריק אַוועקשטעלן די ביקסן, וואָס זיי האָבן געהאַלטן אין די הענט. דער יונג אין לעדער, בלאַס, ווי נאָר ברונעטע קענען בלאַס ווערן אין צאָרן, האָט זיי ניט געלאָזט אַפילו קיין איין רגע צייט צו באַטראַכטן זיך. ער האָט געהאַנדלט שנעל, ראַשיק.

— חברים, צעוואַרפן זיך אין אַ קייט! — האָט ער באַפוילן מיט מיליטע־

רישער האַסטיקייט, — אַנשטעלן די ביקסן.

די סאַלדאַטן, ווי אויטאָמאַטן, האָבן גלייך אויסגעפירט דעם באַפעל. זייערע באַיאַנעטן אין דער אויפגייענדיקער זון זיינען געווען רויט, ווי באַ־גאַסן מיט בלוט. דער גיבור צווישן די מאַטראָזן האָט געגעבן אַ וואונק, און אין איין רגע איז אויסגעוואַקסן אַ קליינע זאַך, איינגעהילט אין צעראַטע. ווען מען האָט די צעראַטע אַראַפּגעריסן, האָט פון הינטער איר אַרויסגעקוקט אַ מאַשין־געווער.

— פּייער! — האָט זיך דערהערט דעם קאַמיסאַרס באַפעל, צוזאַמען מיט

אַ קנאַלן פון ביקסן־קוילן.

— פּייער! — האָט נאַכגעפאַלגט דעם מאַטראָזס באַס, צוזאַמען מיט אַ

קרעקעניש פון מאַשין־געווער, וואָס האָט אויסגעזען ווי דאָס קליינע באַשע־פעניש, וואָס מען האָט אויסגעוויקלט פון צעראַטענעם העמדל, וואַרגט זיך מיט אַ צו־גרויסן ביסן אין האַלדז.

אַלע פאַסאַזשירן האָבן זיך גלייך אַ וואַרף געטאָן אויף דער ערד. פון מיין געלעגער אין דער פאַרמושבער ערד האָב איך געהערט דאָס קנאַקן פון ביקסן־קוילן און דאָס קרעקן זיך פון מאַשין־געווער. דורך זיי האָבן זיך דורכגעריסן קולות פון ביידע צדדים. באַלד האָבן מיר דערהערט דאָס הילכיקע קול פון קאַמיסאַר, וואָס מען האָט דערקענט לויט די וויכע יידישע „רישן“.

— חברים, האַנט־גראַנאַטן וואַרפן!

מיט איינגעהאַלטענעם אַטעם האָב איך געהאַלטן פאַרגראַבן מיין פנים אין דער שמוציקער ערד, וואַרטנדיק מיט אויסגעשפיצטע אויערן, אויף דעם אויפרייס פון גראַנאַטן, וואָס וועלן באַלד געוואַרפן ווערן. אָבער אין דער רגע האָט דאָס קרעקעניש פון מאַשין־געווער אַפּגעשטעלט זיך און עס איז געוואָרן שטיל. די שטילקייט איז געווען אַ שווערע, אַ פיינלעכע, ערגער ווי דאָס פּריערדיקע קנאַלן.

ווען איך האָב אויפּגעהויבן זיך פון דער ערד, איז שוין געווען נאָך אַלעם. אין דער בלויער פרימאַרגן־לופט האָבן זיך געקרייזלט נאָך געלע רוי־כעלעך; שוועבל האָט געשמעקט. פון דעם אַפּענעם וואַגאָן זיינען געשפרונגען מאַטראָזן מיט הענט אויפּגעהויבענע איבער די קעפּ. דער קאַמיסאַר, מיטן מאַזער־פּיסטאַלעט אין דער האַנט, האָט יעדן פון זיי באַזוכט און אַרויסגעוואַרפן

אויף דער ערד יעדן געפונענעם פיסטאָלעט, מעסער און קוילן-באַנד.
 — אַוועקנעמען עס און היטן! — האָט ער געזאָגט צו אַ סאַלדאַט, וואָס
 האָט געשלעפט אויף דער ערד דאָס קליינע מאַשין-געווער.
 מיט דער רער פון רעוואָלווער האָט ער געציילט יעדן מאַטראָז.
 — נישט רירן זיך! — האָט ער געוואָרנט. — פאַר דעם מינדסטן פּרוּאוּו
 וועל איך געבן אַ קויל אין קאַפּ . . .

די מאַטראָזן זענען געשטאַנען גלייכע, בלאַסע, אומבאַוועגלעכע. ביי דעם
 גיבור האָבן די אַרויסגערוקטע קינבאַקן געהויבן זיך אַרויף און אַראַפּ,
 געציטערט ווי ביי אַ בולדאָג. בלויז דער קנאַכיקער מאַטראָז מיטן בלאַסן
 אַפּגעטראָגענעם פנים האָט זיך געוויגט אויף זיינע לאַנגע ברייטע מאַטראָזן-
 הויזן, וואָס האָבן אויסגעזען ליידיק, ווי זיי וואַלטן גאָר קיין פיס אין זיך ניט
 געהאַט, און ער האָט ניט אויפּגעהערט רייסן דעם צעקנאָדערטן האַלדז.
 — מען טרינקט אונדזער בלוט, — האָט ער געריסן זיך הייזעריק, —
 זעט!

— מע וועט שוין זען אין טשעקאַ — האָט דער לעדערנער יונג געלאַכט
 מיט אַ רואיק געלעכטער, ווי גאַרניט וואַלט געשען.
 פלינק האָט ער זיך אַרויפּגעדראַפּעט אין באַזיגטן וואַגאַן, צוזאַמען מיט אַ
 צענדליק פון זיינע סאַלדאַטן, און גענומען אים אַפּרייניקן גיך.
 — „סקאַרעי, טאַוואַרישטשי“ (גיך, חברים) — האָט דער קאַמיסאַר גע-
 דונערט.

די סאַלדאַטן האָבן גלייך אַרויסגעוואָרפן טויטן ווי לעבעדיקן שמוגל:
 אַ זאַק זאָלץ און אַ קוויטשיקע מויד; אַ פאַק לעדער און אַ וויינענדיקע מויד;
 אַ פעקל לייזונט און אַ חלשדיקע מויד. ביי יעדער נייעם קאַנטראַבאַנד האָט
 דער לעדערנער יונג אויפּסניי זיך פאַנאָדערגעלאַכט.

— אַט וואָס מען פירט, שטאַלץ פון דער רעוואָלוציע! — האָט ער גע-
 טענהט אויפן קול, דורכנעמענדיק די ים-לייט, וואָס זיינען געשטאַנען צו-
 זאַמענגעוועקטשט אין אַ קופּע, נאָך אַלץ מיט אויפּגעהויבענע הענט אין דער
 הויך און באַוואַכט מיט אַנגעשטעלטע באַיאַנעטן.

די פאַסאַזשירן זיינען געשטאַנען שטומע, קוקנדיק מיט אַפּענע אויגן
 אויף די אומצאָליקע זעק און פעק פון אַרויסגעוואָרפּענעם וואַגאַן. די דאָך-
 שכנים מיינע האָבן געהאַלטן די אויגן צו דער ערד.

דער לאַקאַמאַטיוו האָט געסאַפּעט, גערויכערט, געפאַרעט און געגאַסן
 וואַסער פון זיך. דער קאַמיסאַר האָט געהייסן יעדן אַרעסטירטן נעמען זיין באַ-
 גאַזש אויף די פלייצעס, און אַרומגערינגלט זיי מיט דער האַלבער מאה באַ-
 וואפנטע לייט. מיט דעם רעוואָלווער אין דער האַנט האָט ער עטלעכע מאַל

איבערגעציילט אַלעמען און באַפוילן מיט זיין הויך קול. פול מיט יידישע
 „רישן“:

— גיין אין דער ליניע, ניט אומקערן זיך, מאַרשירן פאַראויס!
 די פריילעכע זון האָט געפלייצט ימען זילבער אויף די גלאַנציקע שטאַלע-
 נע באַיאַנעטן פון די באַוואַפנטע מענער. דער לאַקאָמאָטיוו האָט גענומען
 פלוצלונג פייפן מיט באַנומענע קולות, אַנוואַגנדיק די פאַרבליבענע פאַסאַזשירן,
 אַז ער גרייט זיך אין וועג.

